ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร
๒๕๔๐

ปกหน้า

“วัดสามปลื้ม” ราษฎร์ครั้ง อยุธยา รังสฤษดิ์แฮ
ลุรัตนโกสินทร์อา- วาสร้าว
เจ้าพระยาอภัยราชา ปิ่นปฏิ- สังขรณ์เนอ
ถวายพระราชกุศลท้าว เทิดไท้จักรีปฐม

สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬา- โลกแล
รับวัดสามปลื้มปรา- โมชไว้
การจักรพรรดิราชา เฉลิมพระเกียรติ
“จักรวรรดิราชาวาส” ไท้ เทิดน้อมนามถวาย

ลุหลายทสวรรษร้าว ร่องเสนา- สนะแฮ
นายสิงห์ เกษตรรักษา ซ่อมสร้าง
ถวายพระราชกุศลตรา ตติยกษัตริย์ กสานติ์นอ
สร้อย “วรมหาวิหาร” สล้าง สลักชั้นโทเสถียร

จำเนียรวัดจักรวรรดิเกื้อ กูลนริน
เสริมชาติศาสน์กษัตริย์ศิลป์ ศักดิ์เอื้อ
สมเด็จพระนวมินทร์ มหาราช โปรดนอ
พระราชทานตราเกื้อ อุกฤษแก้วไกรเกษม.

พระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์ เขมงุกโร)
ร้อยกรอง
๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑

70.-
25 MAR 09

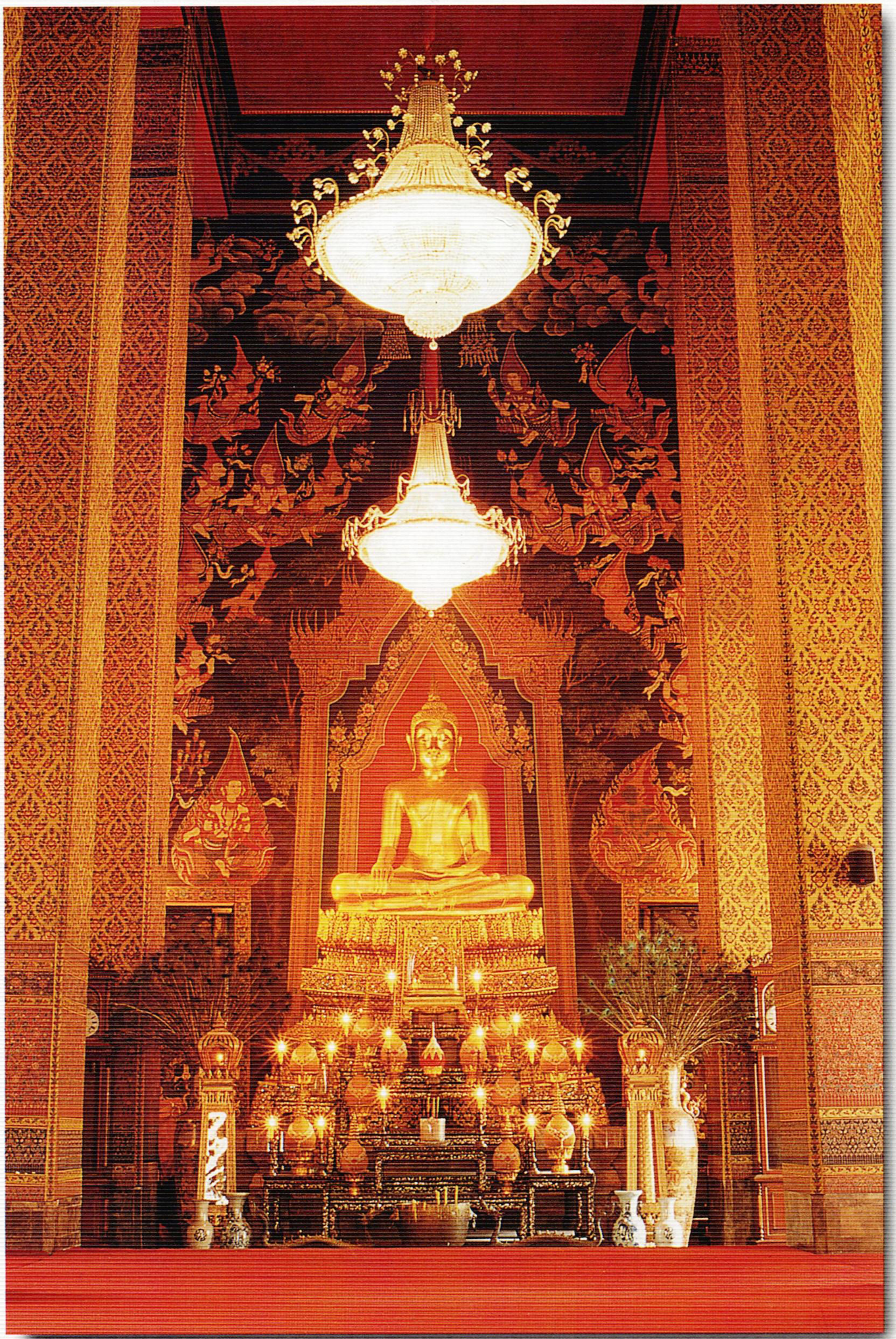

พระประธานในพระอุโบสถ วัดจักรวรรดิราชาวาส

เป็นพระหล่อปางมารวิชัย มีพระพุทธลักษณะสวยงามมาก

ปรากฏเหมือนประดิษฐานในบุษบก

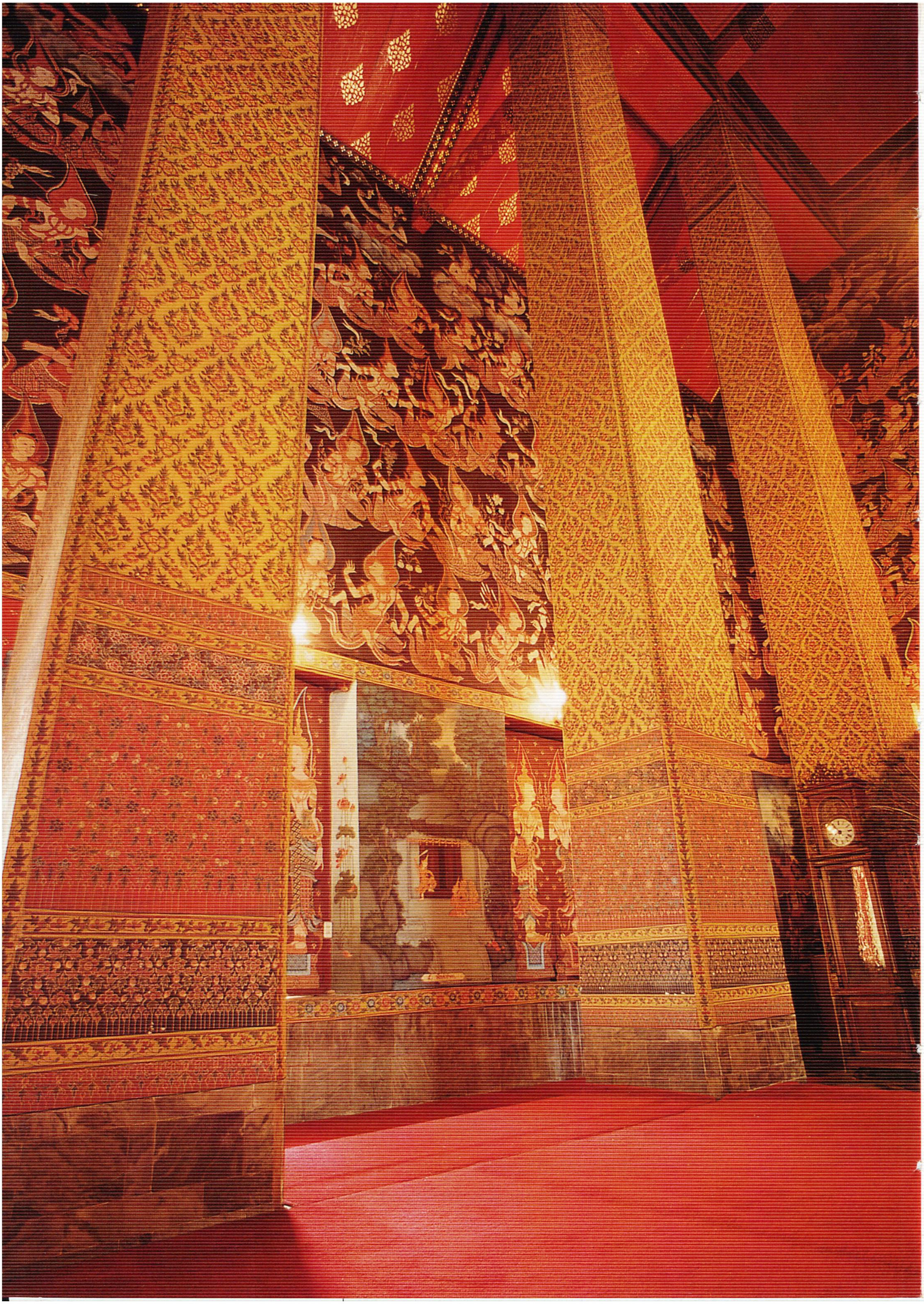

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานหิรัญบัฏ ในการทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา
พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖)
เจ้าคณะภาค ๑๒ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร
ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ในราชทินนามที่
“พระพุทธิวงศมุนี
ศรีปาพจนสุนทร บวรสีลาจารนิวิฐ พิพิธพัฒนพิธาน บริหารศาสนกิจ มหาคณิสสร
บวรสังฆาราม คามวาสี”
เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๐
ณ พระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานพัดยศสมณศักดิ์ ในการทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา
พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖)
เจ้าคณะภาค ๑๒ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร
ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ในราชทินนามที่
“พระพุทธิวงศมุนี
ศรีปาพจนสุนทร บวรสีลาจารนิวิฐ พิพิธพัฒนพิธาน บริหารศาสนกิจ มหาคณิสสร
บวรสังฆาราม คามวาสี”
เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๐
ณ พระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

คำปรารภ

วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นวัดเก่าแก่ มีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เรียกว่า วัดสามปลื้ม หรือ วัดนางปลื้ม ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิด วรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๒๒๕ ถนนจักรวรรดิ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จนถึงสมัยกรุงธนบุรี และกรุงเทพมหานคร เป็นราชธานี ปรากฏว่า ยังไม่มีท่านผู้ใดได้เรียบเรียงประวัติความเป็นมาของวัดจักรวรรดิราชาวาส โดยละเอียด จัดพิมพ์ไว้เป็นหลักฐานเพื่อการค้นคว้าศึกษา มาจนถึงสมัยเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมธีรราชมหามุนี ได้กำหนดการจัดงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร (ไช้ สุวณฺโณ) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ ซึ่งได้ถึงมรณภาพไป เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ได้มีความดำริที่จะจัดพิมพ์หนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงได้ค้นคว้ารวบรวมเรียบเรียงประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสขึ้น จากหลักฐานที่สามารถค้นคว้าได้ และจากการสอบถามท่านผู้มีอายุที่รู้ประวัติความเป็นมาของวัดจักรวรรดิราชาวาสบ้าง ด้วยความอุตสาหะวิริยะ เป็นอย่างมาก จนสามารถจัดพิมพ์แจกเป็น หนังสืออนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพได้สำเร็จ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ โดยที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ผู้นิพนธ์เองได้กล่าวไว้ว่ายังไม่อาจจะรวบรวมและเรียบเรียงให้ครบถ้วนสมบูรณ์ได้ดังประสงค์

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นต้นมา ทางวัดได้นำประวัติวัดที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้เรียงเรียงไว้มาลงพิมพ์ในหนังสือวารสารในเทศกาลงานต่าง ๆ ของวัด ปรากฏว่าได้มีผู้สนใจ ค้นคว้าศึกษาและเห็นคุณค่าเกี่ยวกับประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส ซึ่งเป็นวัดโบราณ มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ถาวรวัตถุแลปูชนียวัตถุอันเก่าแก่ทรงคุณค่าอย่างงดงามที่ควรแก่การศึกษายิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามาขอค้นคว้าศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของวัด ถาวรวัตถุ ปูชนียวัตถุที่สำคัญ และภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดอยู่เสมอมา เพื่อนำไปประกอบกิจกรรมการศึกษาตามหลักสูตรที่สถาบันการศึกษาได้กำหนดไว้ และขอให้เจ้าหน้าที่ของวัดได้ช่วยไปบรรยายชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นมาของวัดเพื่อความเข้าใจชัดเจนด้วย ก็เกิดความหนักใจแก่เจ้าหน้าที่ของวัด เพราะขาดเอกสารหลักฐานและความรู้ที่เพียงพอแก่การที่จะนำไปประกอบการบรรยาย

ดังนั้น ข้าพเจ้า ซึ่งมีความประสงค์ที่จะพิมพ์ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสขึ้นใหม่จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดฯ ขึ้นคณะหนึ่ง มีพระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์) เป็นประธาน และมีพระศรีกิตติโสภณ (เกียรติ) ปัจจุบันคือ พระราชธรรมมุนี

เป็นรองประธาน เพื่อดำเนินการค้นคว้ารวบรวมเรียบเรียงและจัดพิมพ์แจกเป็นหนังสืออนุสรณ์ ในโอกาสบำเพ็ญกุศลทำบุญอายุครบ ๖ รอบ (๗๒ ปี) ของข้าพเจ้า เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๗ แต่ปรากฏว่า การจัดพิมพ์หนังสือประวัติวัดฯ อย่างละเอียดตามที่ประสงค์นั้น คณะกรรมการที่ได้รับมอบหมายให้จัดทำ จำเป็นจะต้องใช้เวลา ใช้ความละเอียดรอบคอบ และใช้ความพินิจพิเคราะห์เป็นอย่างมาก จึงไม่สามารถจะจัดพิมพ์ให้แล้วเสร็จตามกำหนดดังกล่าวได้

ข้าพเจ้ามีความปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่คณะกรรมการฯ ได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะและอดทนดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือประวัติวัดฯ สำเร็จเป็นรูปเล่ม สามารถนำออกแจกเป็นอนุสรณ์ ในโอกาสงานบำเพ็ญกุศลทำบุญคล้ายวันเกิดครบ ๗๕ ปี ของข้าพเจ้า ในวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๔๐ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาขอบใจและอำนวยพรให้คณะกรรมการจัดทำหนังสือทุกท่านประสพจตุรพิธพรชัย ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยทั่วกันทุกท่าน

ในท้ายสุดของคำปรารภ ข้าพเจ้าในฐานะเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ขอถือโอกาสประกาศเป็นปฐมว่าตามที่ได้ถือกันมาเดิม ว่าวัดจักรวรรดิราชาวาสเพิ่งได้เป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามวัดดังกล่าวประมาณในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ คือในปีที่ ๒ แห่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ นั้น

จากการค้นคว้าอย่างกว้างขวางของคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดฯ ชุดนี้ ทำให้ได้พบเอกสารจำนวนมาก ที่เชื่อถือได้ ทั้งที่เป็นของทางราชการและฝ่ายเอกชน แสดงให้เห็นโดยแจ้งชัดว่า วัดสามปลื้ม ได้เป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามว่า "วัดจักรวรรดิราชาวาส" แล้วตั้งแต่ในรัชสมัยของสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ พระผู้ทรงเป็นปฐมกษัตริย์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และพระบรมราชจักรีวงศ์

วัดจักรวรรดิราชาวาส จึงขอถือตามนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ นั้น ขอได้โปรดศึกษาจากภาคที่สามของหนังสือนี้และส่วนที่เกี่ยวข้อง

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

สารบัญ

คำปรารภ – พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ....(๑)
คำนำ – พระเทพประสิทธิมนต์...(๕)
คำชี้แจง – พระราชธรรมมุนี ....(๗)
คำสั่ง – แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส ....(๙)
คำชี้แจงเพิ่มเติม ....(๑๑)

ภาคหนึ่ง : ประวัติเดิม ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก ป.ธ.๘) เมื่อเป็นพระธรรมธีรราชมหามุนี เรียบเรียงจัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระคุณาจารวัตร (ไช้ สุวณฺโณ) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘

– ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส ๓๐
– ประวัติเจ้าอาวาสองค์ที่ ๖–๑๐ ....๔๕

ภาคสอง : ชีวประวัติเจ้าอาวาสต่อจากพระคุณาจารวัตร มาจนถึง ปัจจุบัน (๒๔๙๘–๒๕๔๐) ซึ่งแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของวัด

– สังเขปประวัติ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก ป.ธ. ๙) ๘๓
– ประวัติ พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖) ๑๐๒

ภาคพิเศษ : ผังวัด และถาวรวัตถุที่สำคัญภายในวัด

– ผังวัด ๑๓๖
– ถาวรวัตถุที่สำคัญ ๑๓๗

ภาคสาม : ข้อมูลซึ่งค้นพบใหม่ อันแสดงว่าวัดนี้ได้เป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามว่า "วัดจักรวรรดิราชาวาส" แล้วตั้งแต่ในรัชสมัยของสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ารัชกาลที่ ๑ พร้อมกับข้อมูลและเอกสารอ้างอิง

– ภาคสาม ๑๗๑
– ข้อมูลและเอกสารอ้างอิง ๑๗๙

ภาคสี่ : ปกิณณกะ เอกสารสำคัญทั้งเก่าและใหม่ อันแสดงถึงเกียรติภูมิของวัด และที่ควรนำลงไว้เป็นประวัติวัดสืบไป

- ระเบียบการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส พุทธศักราช ๒๕๓๖ .... ๒๕๕
- แผนผังการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส ๒๕๙
- ระเบียบและข้อกำหนดการให้ทุนการศึกษาในต่างประเทศแก่พระภิกษุสามเณร พุทธศักราช ๒๕๓๖ .... ๒๗๙
- คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร และเจ้าหน้าที่วัด ๒๘๓
- รายนามพระสงฆ์ปวารณาออกพรรษา ประจำปี ๒๕๔๐ .... ๒๙๐
- รายนามพระสงฆ์สมณศักดิ์ นั่งตามลำดับพัดยศในการรับผ้าพระกฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๔๐ .... ๒๙๕
- ที่สุดแห่งสังฆมณฑล ๒๙๙
- เปรียญ ๙ ประโยค วัดจักรวรรดิราชาวาส ๓๐๕
- พระกฐินพระราชทานวัดจักรวรรดิราชาวาส ๓๒๓
- เอกสารสำคัญอ้างอิงเกี่ยวกับวัดจักรวรรดิราชาวาส ๓๒๕
- สถิติแยกประเภท เจ้าอาวาส วัดจักรวรรดิราชาวาส ๓๔๕
- ทำเนียบสมณศักดิ์ วัดจักรวรรดิราชาวาส ๓๔๙
- คำกราบบังคมทูลและคำกล่าวรายงานในโอกาสต่าง ๆ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส บางส่วน ๓๕๓
- ประกาศกระทรวงธรรมการ เรื่อง จัดระเบียบพระอารามหลวง ๓๗๑
- บทส่ง โดย พระราชธรรมมุนี ๓๗๗

ภาคผนวก : เรื่องตราสัญลักษณ์พระราชทานวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

คำนำ

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ภายใต้การบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูป ต่างก็ได้รับภาระเอาใจใส่ในการบริหารและการพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ ตลอดมา เมื่อพระเดชพระคุณ พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต่อจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร) แล้ว พระเดชพระคุณก็ได้ เร่งรัดพัฒนาวัดและศาสนกิจทุก ๆ ด้าน อย่างต่อเนื่องตลอดมา สิ่งหนึ่งที่พระเดชพระคุณปรารถนาที่จะจัดทำก็คือ การชำระและจัดทำประวัติวัดที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร) ได้ทำไว้ ซึ่งท่านผู้นิพนธ์เองกล่าวว่ายังไม่เรียบร้อยนัก ทั้งยังมีความสับสนอยู่ในบางประการ และยังไม่มีโอกาสได้จัดทำต่อให้เรียบร้อยได้นั้น ให้เสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์เสียที

ด้วยเหตุนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ พระเดชพระคุณในฐานะเจ้าอาวาส จึงมีคำสั่ง ที่ ๖/๒๕๓๖ ลงวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๓๖ แต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง จำนวน ๒๓ ท่าน มีข้าพเจ้าเป็นประธาน ดังสำเนาคำสั่งที่ได้นำลงในหนังสือนี้ ให้พิจารณาดำเนินการค้นคว้าเรียบเรียงและจัดพิมพ์หนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส ขึ้นใหม่ กำหนดให้เสร็จทันแจกเป็นที่ระลึกในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๖ รอบ ของพระเดชพระคุณท่าน วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๗

เมื่อได้รับคำสั่งแล้ว ข้าพเจ้าได้นัดประชุมคณะกรรมการ เพื่อปรึกษาหารือและรับสนองงานส่วนนี้ให้สำเร็จตามกุศลเจตนา

ในการประชุมได้ปรารภถึงหนังสือที่จะจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๖ รอบ ของพระเดชพระคุณเจ้าอาวาสว่า คงจะมีหลายเล่ม สำหรับเล่มอื่น ๆ ที่ประชุมมีมติให้ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าคณะผู้ดำเนินการ

ส่วนหนังสือประวัติวัด ที่ประชุมได้มอบหมายให้พระศรีกิตติโสภณ (เกียรติ สุกิตฺติ) หรือพระราชธรรมมุนี ราชทินนามใหม่ในปัจจุบัน รองประธานกรรมการ กับ ร.ศ.อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ เป็นหัวหน้าคณะผู้ดำเนินการ และได้มีการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำประวัติวัดกันอย่างกว้างขวาง เข้าลักษณะขยายวงกว้างออกไปอีกมาก สรุปแล้วมีความเห็นว่าควรจะได้มีการค้นคว้าตรวจชำระและจัดทำให้ดี ซึ่งอาจจะไม่สามารถจัดทำให้เสร็จทันตามกำหนดดังกล่าวได้ จึงให้นำเสนอพระเดชพระคุณเจ้าอาวาส ขอรับคำสั่งไว้ที่จะดำเนินการสืบต่อไป ส่วนจะไปสำเร็จในปีไหนเมื่อไหร่ ก็ให้ถือว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ระลึกในงานทำบุญฉลองอายุ ๖ รอบ ของพระเดชพระคุณเจ้าอาวาสนั่นเอง

ในการวางโครงการดำเนินงาน ที่ประชุมมีมติตกลงกันให้จัดแบ่งคณะทำงานเป็นกลุ่ม ๆ และนำหนังสือนำจากวัดไปขออนุญาตค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ ทั้งเก่าและใหม่ หรือแม้แต่เอกสารโบราณ จากหน่วยงานที่สำคัญ ๆ ซึ่งปรากฏว่าได้รับความสะดวกด้วยดี

เมื่อคณะทำงานได้นำเอกสารต่าง ๆ มาประมวลแยกส่วนตามความเหมาะสม ก็ได้นัดคณะกรรมการมาร่วมศึกษาข้อมูล พร้อมทั้งพิจารณาให้ความเห็นหรือให้ความถูกต้องในบางกรณี และท้ายสุด ได้ตกลงมอบหมายให้ข้าพเจ้าเป็นผู้กำกับฝ่ายศิลป์ จัดรูปเล่มและดูแลพิจารณาเรื่องนำภาพถาวรวัตถุ ศิลปวัตถุต่าง ๆ ภายในวัด ตามที่เห็นเหมาะสม มาลงในหนังสือ และมอบให้พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตฺติ) ขณะยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระศรีกิตติโสภณ กับ ร.ศ.อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ เป็นผู้เรียบเรียงเนื้อหาของหนังสือ ทั้งนี้ อยู่ภายใต้การอำนวยการของพระเดชพระคุณเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

สำหรับภาระในการจัดทำเนื้อหาของหนังสือ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้เรียบเรียงนั้น จะได้มีคำชี้แจงในหนังสือนี้ตามสมควรอีกส่วนหนึ่ง

ในฐานะประธานกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร เล่มนี้ ขอกราบขอบพระเดชพระคุณ ต่อพระเดชพระคุณเจ้าอาวาส เป็นอย่างสูงยิ่ง ที่กรุณามอบความไว้วางใจ และให้ความอุปถัมภ์สนับสนุนข้าพเจ้า พร้อมด้วยคณะกรรมการทุกท่าน ได้ตอบสนองพระคุณของสำนัก และของพระบวรพุทธศาสนา ในการจัดทำหนังสือประวัติวัดเล่มนี้

ขอขอบคุณ หอสมุดแห่งชาติ, หอจดหมายเหตุ, สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ห้องสมุดมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์และห้องสมุดมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตลอดถึงกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้ให้ความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับวัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นอย่างดี

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะกรรมการที่ได้รับมอบหมายและทำหน้าที่โดยตรง คือ พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตฺติ) ราชทินนามใหม่ในปัจจุบัน และ ร.ศ.อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ พร้อมด้วยคณะทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ ต่างก็ได้เอาใจใส่และตั้งใจ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความวิริยะอุตสาหะและเสียสละเป็นอย่างสูง ทำให้หนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหารเล่มนี้ มีความชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสำเร็จลงเรียบร้อยด้วยดี จึงขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ อีกครั้งหนึ่ง

(พระเทพประสิทธิมนต์)
ประธานกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร
๙ มีนาคม ๒๕๔๐

คำชี้แจง

หนังสือ **วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐** นี้ ในท้ายสุดของความคิดก่อนลงมือเขียนหรือลงมือจัดทำได้กำหนดแบ่งเป็น ๔ ภาค เรียกว่า ***ภาคหนึ่ง ภาคสอง ภาคสาม ภาคสี่*** และขณะงานกำลังดำเนินอยู่ก็มีงานในลักษณะพิเศษเกิดขึ้น ทำให้จัดลำบากว่าจะให้อยู่ในภาคไหน สุดท้ายเลยให้เป็นภาคหนึ่งต่างหาก เรียกว่า **ภาคพิเศษ** รวมแล้วหนังสือนี้จึงมี ๕ ภาคด้วยกัน โดยยังไม่นับส่วนที่เป็นภาพ ซึ่งตกลงกันว่าให้เป็นส่วนพิเศษจะมีภาพอะไรบ้าง มากน้อยเท่าใด จัดพิมพ์อย่างไร ก็สุดแต่ความเห็นควรของผู้ควบคุม

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐ *ภาคหนึ่ง* เป็นการนำเอาหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร ป.ธ. ๙) สมัยเมื่อยังเป็นพระธรรมธีรราชมหามุนี เรียบเรียงจัดพิมพ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ มาลงไว้ทั้งหมดหรือโดยตลอด ทั้งนี้ ด้วยความเคารพในเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ผู้นิพนธ์เป็นเบื้องต้น ทั้งเห็นว่าท่านเขียนไว้ดีแล้ว สมควรรักษางานท่านไว้เป็นต้นแบบในการศึกษาต่อไป มีเพียงประการเดียว ซึ่งเห็นว่าเป็นข้อมูลซึ่งแย้งกับของเดิม แต่ก็เห็นว่ามีทางที่จะทำได้ในลักษณะอื่น มิใช่โดยการติติงหรือหักล้างงานเขียนเดิม

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐ *ภาคสอง* เป็นภาคว่าด้วยประวัติและผลงานของเจ้าอาวาสที่เป็นอดีตไปแล้ว ๑ องค์ กับองค์ปัจจุบัน ๑ องค์ คือของเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณมหาเถร ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑ และพระเดชพระคุณพระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๒ หรือองค์ปัจจุบัน เพราะตามหัวข้อที่กำหนดสำหรับการเขียนประวัติวัดในกฎข้างต้นนั้น มีส่วนที่เป็นประวัติของเจ้าอาวาสแต่ละองค์อยู่ด้วย นอกเหนือจากผลงานภายในวัดซึ่งได้บูรณะ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือดำเนินงานใหม่อย่างไรแค่ไหน ดังนั้นจึงได้เชิญชีวประวัติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร) ซึ่งได้เรียบเรียงไว้ในโอกาสงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพของท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ มาใช้ทั้งหมด กับได้เชิญเอาประวัติของพระเดชพระคุณพระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖) เจ้าอาวาสขณะนี้ ซึ่งท่านได้ให้เรียบเรียงไว้จนถึงปัจจุบันมาลงไว้เช่นกัน โดยถือว่าเป็นการให้ประโยชน์ทั้งสองอย่าง คือทั้งส่วนที่เป็นประวัติส่วนตัวและส่วนที่เป็นงานหรือภาระในวัด

ภาคพิเศษเกิดขึ้นตรงนี้

คือเมื่อผู้เรียบเรียง นำประวัติของท่านเจ้าอาวาสทั้งสององค์มาลงแล้วก็ทำให้รู้สึกว่าการอ่านประวัติของแต่ละองค์เรื่อยไปตามวัน เดือน ปี นั้น ทำให้มองไม่เห็นภาพของสิ่งปลูกสร้างหรือการเปลี่ยนแปลงภายในวัดติดต่อกัน น่าจะมีการแก้ตรงนี้

จึงได้ติดต่อกับ **คุณวีณา โรจนราธา** ข้าราชการกรมศิลปากร ซึ่งได้รู้จักและเคยได้ร่วมงานเล็กน้อยมาก่อน เชิญให้มาช่วยในข้อนี้ ซึ่งคุณวีณาก็แสดงความยินดีพอใจ ไม่ขัดข้อง แล้วได้มาพบปรึกษาและผลิตงานให้

งานส่วนนี้เดิมกำหนดให้เป็นส่วนที่ ๒ ของ **ภาคสอง** แต่เมื่องานสำเร็จรูปออกมาแล้ว จึงเห็นว่าน่าจะแยกออกเป็นส่วนหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นอันแยกออกให้เป็น **ภาคพิเศษ** และให้ชื่อเฉพาะดังที่ปรากฏนั้น

ผู้เรียบเรียง (พระราชธรรมมุนี) พอใจมากที่ได้งานชิ้นนี้ และถือว่างานชิ้นนี้เป็น **"อลังการ"** อันทรงค่าส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ทีเดียว

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐ ภาคสาม

ภาคนี้ ไม่ได้ชื่อ **ภาคพิเศษ** แต่โดยเนื้อหาแล้วน่าจะจัดเป็น **ภาคพิเศษ** จริง ๆ ของหนังสือ เพราะเป็นภาคที่เสนอหรือประกาศการปฏิวัติ คือปฏิวัติการยึดถือเดิมที่ว่า **วัดจักรวรรดิราชาวาส** นี้ เพิ่งได้เป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามดังกล่าวในต้นรัชกาลที่ ๓ แต่จากการค้นคว้าของคณะทำงานฯ ปรากฏผลที่ทำให้วัดฯ เชื่อว่าวัดนี้ได้เป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานว่า **วัดจักรวรรดิราชาวาส** มาแล้วตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ โอกาสนี้เจ้าอาวาสจึงได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำประกาศการเปลี่ยนแปลงนี้ ดังปรากฏในคำปรารภของหนังสือนี้นั้น

รายละเอียดโปรดอ่านในเนื้อหา

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐ ภาคสี่

ภาคนี้เป็นภาคสุดท้าย ให้ชื่อว่า **ภาคปกิณณกะ** กำหนดว่าจะให้เป็น **คลัง** สำหรับบรรจุวัสดุมีค่าสิ่งละอันพันละน้อย ทั้งที่เป็นของเก่าซึ่งเพิ่งได้พบ ทั้งที่เป็นของใหม่ ซึ่งเห็นว่าควรรักษาไว้หรือนำลงไว้เพื่อเป็นประวัติวัด เดิมนั้นกำหนดไว้มากมาย แต่ท้ายที่สุดความจำเป็นบังคับให้นำลงได้เพียงเท่าที่ปรากฏนี้ สิ่งมีค่าอื่น ๆ จึงต้องเก็บรักษาไว้รอการนำออกใช้ประโยชน์ในโอกาสอันควรต่อไป

ดูเหมือนว่า **'คำชี้แจง'** ออกจะยาวไป แต่ก็หวังว่าจะไม่ยืดยาดจนเกินควร บัดนี้ได้โอกาสแล้ว ขอเชิญเข้าสู่สาระของหนังสือสืบไป

(พระราชธรรมมุนี)
ในนามผู้เรียบเรียง

คำสั่งเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ที่ ๖/๒๕๓๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๗ (๒) และมาตรา ๓๘ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่าด้วยอำนาจเจ้าอาวาส จึงแต่งตั้งผู้มีรายชื่อข้างท้ายนี้ เป็นกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส ดังต่อไปนี้

๑. พระเทพประสิทธิมนต์	ประธานกรรมการ
๒. พระศรีกิตติโสภณ[๑]	รองประธานกรรมการ
๓. พระปรีชานวกิจ	รองประธานกรรมการ
๔. พระอมรเมธี	รองประธานกรรมการ
๕. พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์	รองประธานกรรมการ

กรรมการ

๖. พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ ป.ธ. ๙
๗. พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร ป.ธ. ๙
๘. พระมหาสุรรัตน์ สุรเมธี ป.ธ. ๙
๙. พระมหาสมควร ยสวฑฺฒโน ป.ธ. ๙
๑๐. พระครูอาทรพุทธิญาณ
๑๑. พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์
๑๒. พระครูปลัดสุนันท์ สุนนฺโท
๑๓. พระมหาบุญมี ธมฺมโกวิโท
๑๔. พระสนอง ภาณุวํโส
๑๕. พระมหาเพ็ชร์ ธมฺมสาโร
๑๖. พระมหาสมาน สุปญฺโญ
๑๗. พระมหาไสว ชลิตปญฺโญ
๑๘. พระมหาโอรส ชิโนรโส
๑๙. ร.ศ.อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์
๒๐. ดร.เสน่ห์ เดชะวงศ์
๒๑. นายแสวง อาบคำ
๒๒. นายทรงวิทย์ แก้วศรี
๒๓. นายทองใส ตามบุญ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๖

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)[๒]
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

---

[๑] *ปัจจุบันเป็นพระราชธรรมมุนี*

[๒] *ปัจจุบันเป็นพระพุทธิวงศมุนี*

หนังสือนี้

ที่จริงเตรียมเพื่อจะจัดพิมพ์ในโอกาสวันคล้ายวันเกิดของท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส (พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖) เมื่อ ๙ มีนาคม ๒๕๔๐

พอดีมีกรณีอันทำให้ตกลงใจงดการพิมพ์ไว้ก่อน แล้วมาตกลงพิมพ์ในปีนี้ โดยคงข้อความเกือบทั้งหมดไว้ตามเดิม แม้จนคำปรารภ คำนำ และ คำชี้แจง มีแต่เพิ่มภาคผนวกเข้าอีก ๑ ภาค เป็นบทท้ายของหนังสือ

ดังนั้น อันใดที่สับสน เช่นชื่อเจ้าอาวาส เป็นต้น ขอได้โปรดทราบ

อนึ่ง เนื่องในมงคลวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๐ ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์สูงขึ้น โดยได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ หรือที่เรียกกันอย่างสามัญว่า “รองสมเด็จ” ในราชทินนามว่า พระพุทธิวงศมุนี

ดังนั้น การพิมพ์หนังสือนี้ จึงถือว่าเป็นการจัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสทำบุญอายุ และสมโภชหิรัญบัฏพัดยศตำแหน่ง พระพุทธิวงศมุนี พร้อมกัน

๒๐ มกราคม ๒๕๔๑

หนังสือ

“วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐”

ผู้อำนวยการ พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม) ป.ธ. ๖*
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ผู้เรียบเรียง พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ. ๗
ปริญญา PALI ACHARIYA, B.A. (SPECIAL IN ENGLISH)
M.A. (BUDDHIST STUDIES)
รองศาสตราจารย์อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ ป.ธ. ๙ (วัดจักรวรรดิราชาวาส)
กศ.บ. (ศรีนครินทรวิโรฒ), ค.ม. (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

ผู้ค้นหาข้อมูล พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๙ พธ.บ.
พระมหาสุรรัตน์ สุรเมธี ป.ธ.๙ พธ.บ. M.A.
พระมหาสมควร ยสวฑฺฒโน ป.ธ.๙ พธ.บ. M.A.
พระครูอาทรพุทธิญาณ (สุวรรณ์ พุทฺธิสาโร) น.ธ. เอก
พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์ (เจริญ จนฺโทภาโส) ป.ธ.๔ น.ธ.เอก พธ.บ.
พระมหาวีระ เสฏฺฐวีโร ป.ธ.๘ พธ.บ.
พระมหาเพ็ชร ธมฺมสาโร ป.ธ.๗ พธ.บ.
พระมหาทองกร จารุวํโส ป.ธ.๗ ศษ.บ.
พระครูปลัดสุนันท์ สุนนฺโท ป.ธ. ๓ น.ธ.เอก พ.ม.
พระมหาโอรส ชิโนรโส ป.ธ.๖ น.ธ.เอก พธ.บ. M.A.
พระมหาไสว ชลิตปญฺโญ ป.ธ.๕ น.ธ.เอก พธ.บ. Ph.D.
พระมหาบุญมี ธมฺมโกวิโท ป.ธ.๔ น.ธ.เอก ศน.บ.
พระมหาสมาน สุปญฺโญ ป.ธ.๓ น.ธ.เอก พธ.บ. M.A.
พระสนอง ภาณุวํโส น.ธ.เอก พธ.บ. M.A.
นายทรงวิทย์ แก้วศรี เปรียญ น.ธ.เอก พธ.บ. M.A.
นางสาววีณา โรจนราธา อ.บ., กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

ผู้ดำเนินการถ่ายภาพ จัดรูปเล่มและงานศิลป์
พระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร เปรียญ)
นายแสวง อาบคำ เปรียญ ศส.บ., M.A.
นายวรศิลป ตันติเมธ
นายปรีชา กลิ่นแก้ว

พระพุทธิวงศมุนี

"ดังนั้น จากหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว จึงมีความชัดเจนที่ยุติได้ว่า วัดจักรวรรดิราชาวาส ได้เป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามว่า "วัดจักรวรรดิราชาวาส" มาตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ พระผู้ทรงเป็นองค์ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และพระบรมราชจักรีวงศ์"

◆ ◆ ◆

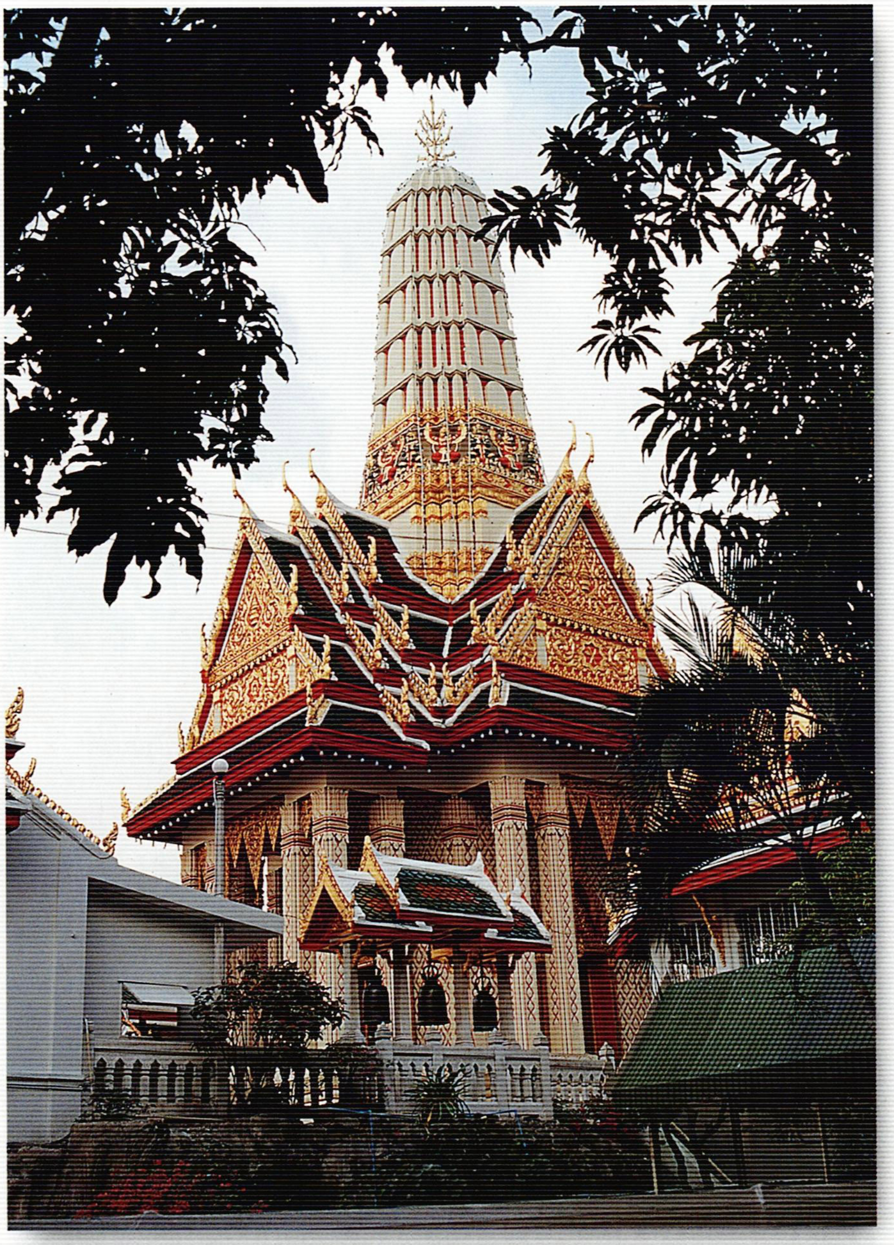

มณฑปพระพุทธบาท

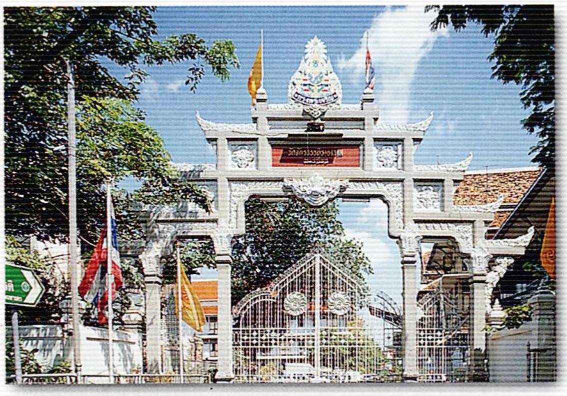

ซุ้มประตูวัดด้านทิศใต้

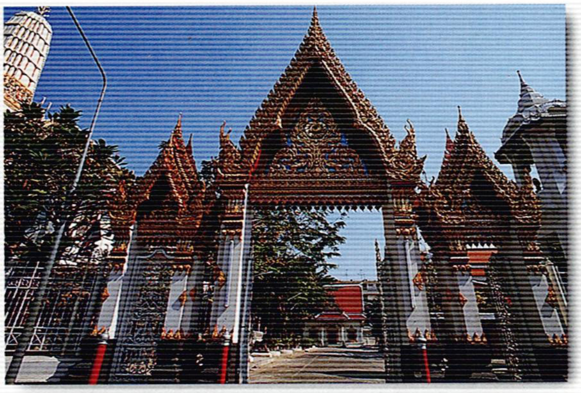

ซุ้มประตูเข้าเขตพุทธาวาส

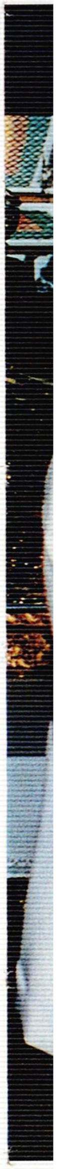

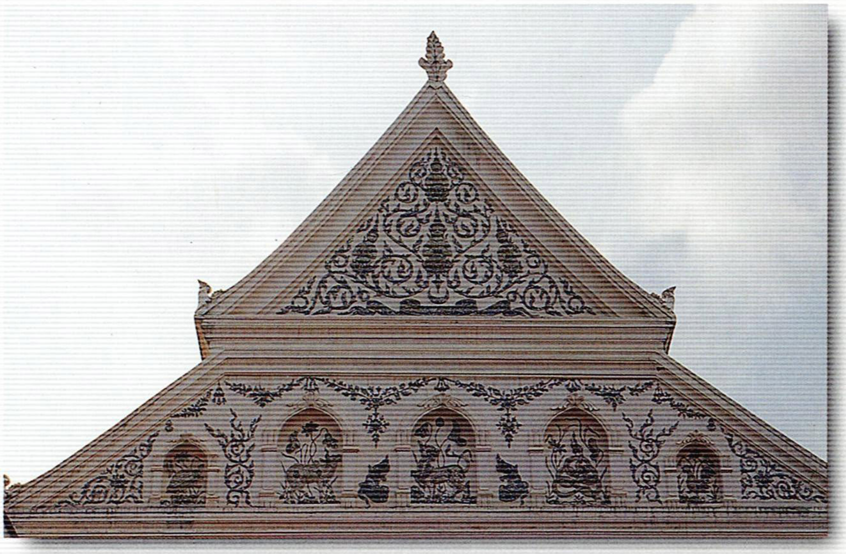

หน้าบันพระอุโบสถ

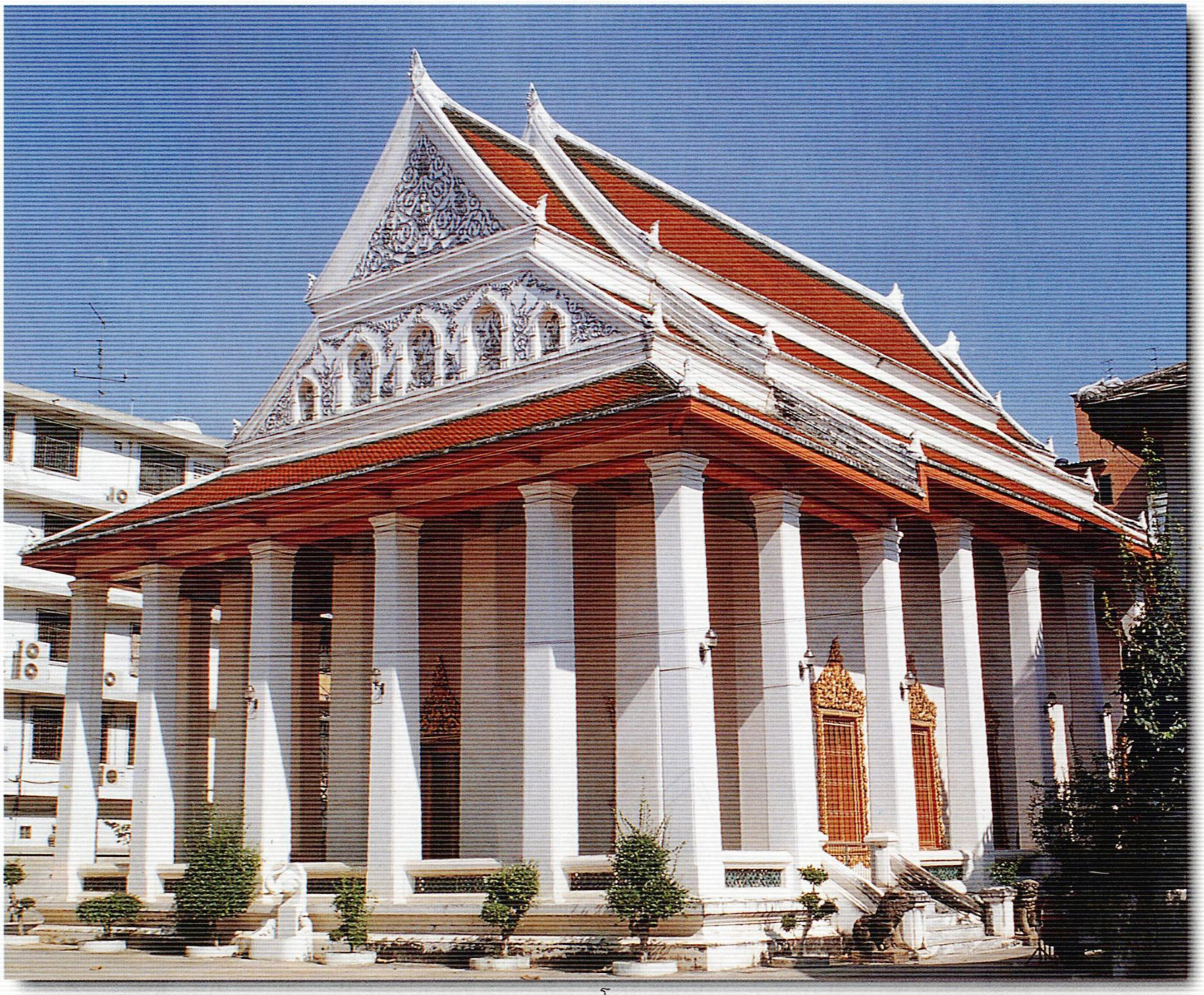

พระอุโบสถ

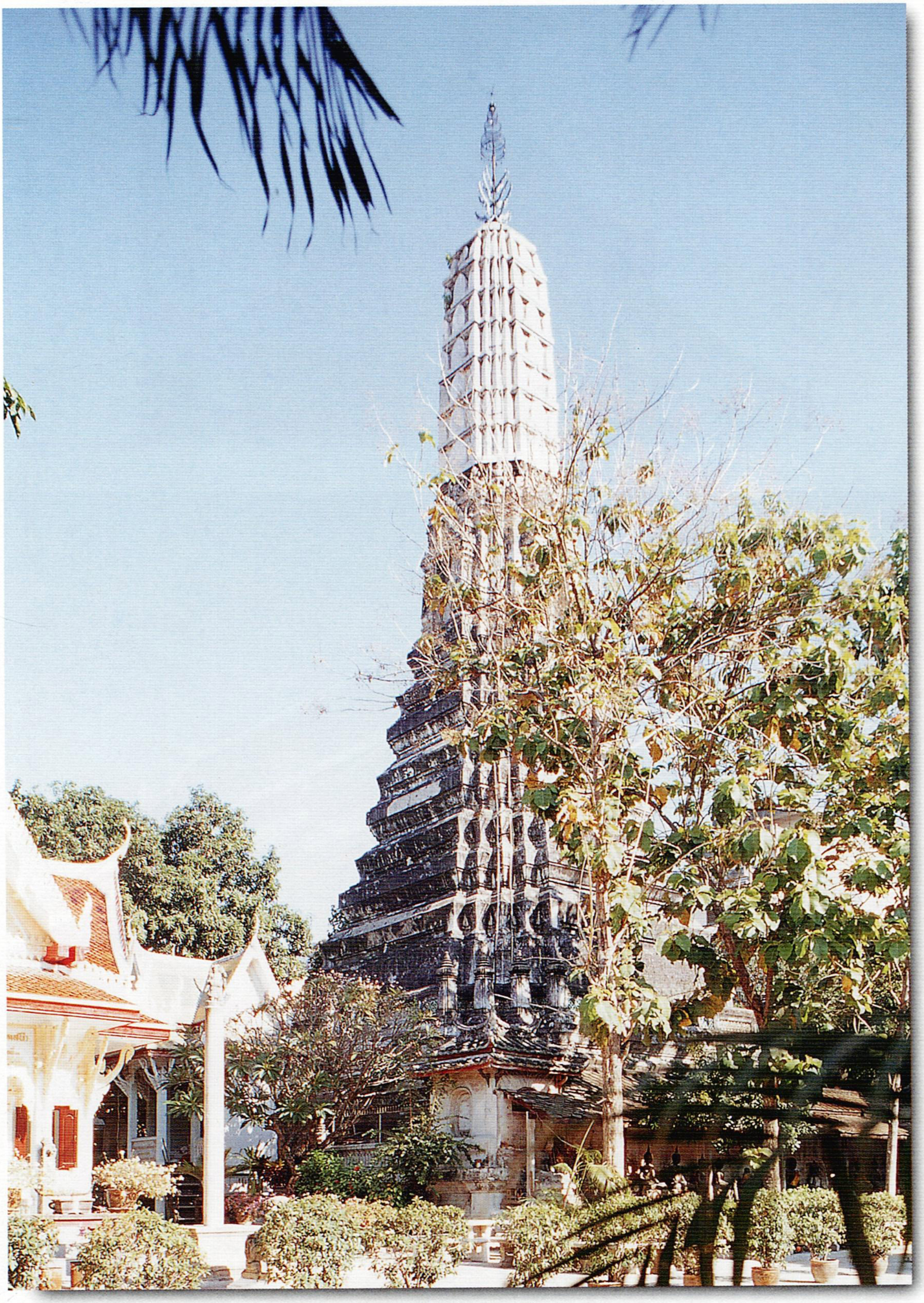

พระพุทธปรางค์

ประดิษฐานบริเวณด้านเหนือมณฑปพระพุทธบาท ทิศตะวันตกของพระอุโบสถ

ประวัติ
วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร
๒๕๔๐

ภาคหนึ่ง

ประวัติเดิมที่เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก ป.ธ. ๙) เมื่อเป็นพระธรรมธีรราชมหามุนี เรียบเรียงจัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระคุณาจารวัตร (ไช้ สุวณฺโณ) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘

ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร

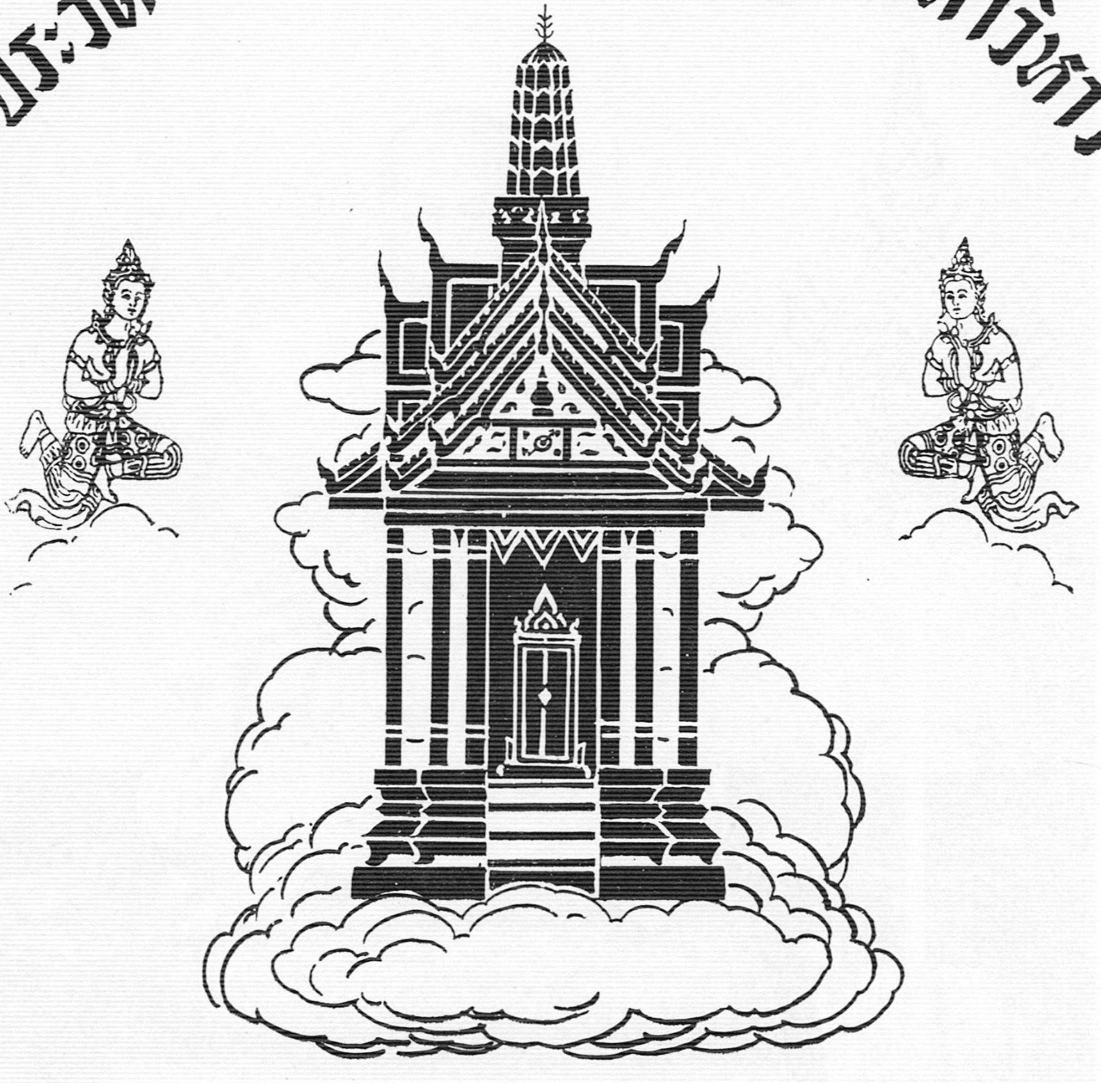

คณะเจ้าภาพพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระคุณาจารวัตร (สุวณฺโณ ไช้)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๑๐

ณ ฌาปนสถานวัดจักรวรรดิราชาวาส

๒๐ มีนาคม ๒๔๙๘

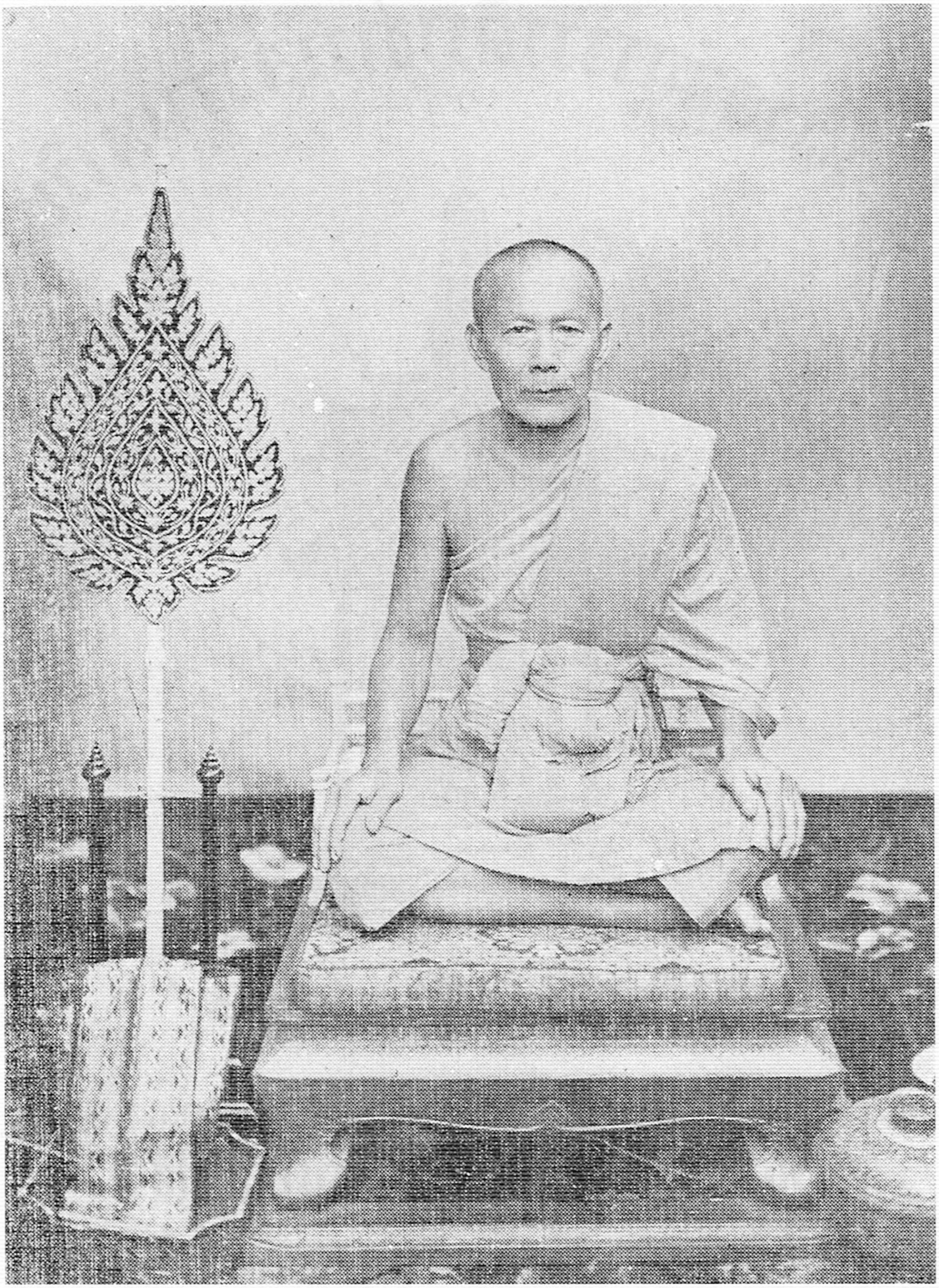

พระคุณาจารวัตร (สุวณฺโณ ไช้)
เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐

คำนำ

บัดนี้ คณะเจ้าภาพ ที่เป็นศิษยานุศิษย์ และที่เคารพนับถือในท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรมีข้าพเจ้าเป็นประธานจะจัดการพระราชทานเพลิงศพท่าน คิดจะจัดพิมพ์หนังสือเรื่องใดเรื่องหนึ่งแจกเป็นที่ระลึกตามประเพณีนิยม ได้มอบการนี้ให้เป็นภาระของข้าพเจ้าสุดแล้วแต่ข้าพเจ้าจะเห็นสมควร

ส่วนข้าพเจ้าเล่า นับแต่วันที่ท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรถึงมรณภาพมา ความคิดในเรื่องที่จะพิมพ์ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสขึ้นเป็นของชำร่วย ในงานพระราชทานเพลิงศพของท่าน ก็พลันเกิดขึ้นในวิถีจิตของข้าพเจ้า

ที่ข้าพเจ้าคิดถึงการพิมพ์ประวัติวัดจักรวรรดิฯขึ้นเป็นของชำร่วยนั้นมีเหตุผลสัมพันธ์กันอันชวนให้คิดเช่นนั้นอยู่ คือ สมัยเมื่อท่านเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) พระอุปัชฌายะของข้าพเจ้า เป็นเจ้าอาวาสนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงมีพระประสงค์จะให้ทำประวัติพระอารามหลวงทั้งในกรุงและหัวเมืองไว้ด้วยทรงเกรงว่า ยิ่งนานไป ก็ยิ่งจะหาหลักฐานได้ยาก และก็จะยิ่งทำได้ยากยิ่งขึ้น จึงทรงมีพระดำรัสสั่งให้กระทรวงธรรมการเผดียงเจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นๆ เรียบเรียงประวัติวัดส่งเพื่อนำลงในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์รักษาไว้มิให้สูญเสียเนื่องด้วยเหตุนี้ทางวัดจักรวรรดิราชาวาสในสมัยนั้น จึงมีผู้เรียบเรียงประวัติวัดจักรวรรดิฯ ขึ้นไว้ตามพระบัญชา แต่คงจะไม่สำเร็จและไม่ได้ส่ง จึงไม่ปรากฏลงในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์

ต่อมาเมื่อสมัยเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรเป็นเจ้าอาวาสระหว่างประมาณพ.ศ.๒๔๘๕ หรือ ๒๔๘๖ เป็นเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ กำลังเป็นไปอยู่ ท่านพระครูประสิทธิสมณการ(ต้าน) ผู้ซึ่งเคยเป็นพระครูปลัดฐานานุกรมในเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี(ปณฺฑิโต มุ้ย) ได้นำเอกสารเรื่องประวัติวัดจักรวรรดิฯ นี้มามอบให้ข้าพเจ้าไว้ โดยที่ข้าพเจ้ามีเอกสารอันนี้อยู่ในมือนี่เอง เป็นมูลเหตุทำให้ข้าพเจ้านึกขึ้นทันทีที่จะพิมพ์ประวัติวัดนี้ ในเมื่อมีเหตุอันสมควร คือการถึงมรณภาพของท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร ดังกล่าวแล้ว และได้พูดกับผู้อื่นด้วยว่า ในงานนี้จะพิมพ์ประวัติวัดนี้เป็นของชำร่วย แต่ก็ไม่มีเวลาได้จับเรียบเรียงกันได้ วันแล้ววันเล่า เดือนแล้วเดือนเล่า เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะข้าพเจ้ามีภาระหลายอย่าง แต่พอท่านเจ้าคุณถึงมรณภาพไปในปลายเดือนเมษายน ๒๔๙๗ ราว

กลางเดือนพฤษภาคมศกเดียวกัน ข้าพเจ้าก็ต้องไปประเทศพม่า เนื่องด้วยการฉัฏฐสังคายนาของประเทศนั้น เมื่อกลับมา ภาระในด้านการปกครองภาค และภาระอื่นๆ อีกเอนกประการมีสืบเนื่องกันไม่ขาดสาย จะหาเวลาปลอดได้โดยยาก จึงไม่มีเวลาที่จะเริ่มเรื่องประวัติวัดได้ มาเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๗ ก็มีเรื่องจะต้องไปประเทศพม่าเกิดขึ้นอีก คราวนี้ ข้าพเจ้ามีเหตุที่จะอ้างอิงได้เพียงพอ จึงขอตัวต่อท่านผู้เป็นหัวหน้าคณะ โดยอ้างว่ามีภาระกิจอันสำคัญเนื่องด้วยจะเตรียมงานพระราชทานเพลิงศพท่านอดีตเจ้าอาวาส ข้าพเจ้าจึงไม่ได้ไปในคราวนี้ แต่ถึงแม้ไม่ได้ไปประเทศพม่าแล้วก็ตาม กรณียะในส่วนเจ้าคณะตรวจการภาค อันจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ และภารกิจภายในวัดอันจำจะต้องจัดต้องทำ เนื่องด้วยการชำระสะสางเรื่องภายในวัดและงานอื่น ๆ ก็เข้ามาขัดจังหวะเสียเรื่อย แต่ข้าพเจ้าก็อุ่นใจ เพราะมีเอกสารได้รับมอบไว้แล้ว ครั้นมาเมื่อจวนเข้าจริง ๆ ได้นำเอกสารมาอ่านและได้เล่าเรื่องประวัติที่มีผู้เรียบเรียงไว้ให้คุณหลวงไกรธามาตย์ (ถนอม สิงหเสนี) ฟังคุณหลวงทักว่าไม่ตรงกับความเป็นจริง จึงได้นำเอาประวัตินั้นไปให้คุณหลวงอ่านเพื่อตรวจแก้ แต่จะเป็นเพราะการตรวจแก้เป็นการยุ่งยาก หรืออย่างไร คุณหลวงเลยเรียบเรียงให้ใหม่เป็นอีกสำนวนหนึ่ง

การเรียบเรียงประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ถือเอาฉบับที่คุณหลวงไกรฯเรียบเรียงให้นี้เป็นหลักและเรียบเรียงตามหัวข้อที่ทางกรมสังฆการีกระทรวงธรรมการได้วางเป็นหลักสำหรับทำประวัติวัดนั้นด้วย ในการทำประวัตินั้น ยากง่ายอย่างไร ท่านที่เคยทำคงประจักษ์อยู่ในใจเป็นอย่างดี สำหรับข้าพเจ้าเล่นเอาไม่สบายจนต้องเดือดร้อนถึงหมอต้องฉีดยาบำรุงกำลัง เพราะทั้งอ่านทั้งเขียน ค้นโน่นเปิดนี่ ต้องอาศัยศิษย์และพระรูปอื่นอีกหลายท่านด้วยกันช่วยเหลือ เช่น พระมหาเกียรติ สุกิตฺติ ป.๗ เป็นผู้พิมพ์ดีด พระมหาวัน ติกฺขปญฺโญ ป.๔ เป็นผู้วัดสอบถาวรวัตถุในวัด เช่น พระอุโบสถ, พระพุทธปรางค์, พระประธาน ฯลฯ กว้างยาวเท่าไรเป็นต้น และได้เอกสารเกี่ยวกับการก่อสร้างในสมัยเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร จากพระครูประสิทธิสมณการ (ผิว ป.๓) สำหรับหนังสือที่ได้ใช้เป็นหลักในการเรียบเรียง ได้อาศัยหนังสือเรื่อง “ตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์” พระนิพนธ์ ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสมมตอมรพันธ์ และสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, หนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์, หนังสือมลคลกถาที่พิมพ์ในคราวพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย), หนังสือปายาสิราชัญญ์ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าคุณพระพุฒาจารย์ (มา), หนังสือพรหมวิหารธรรมบรรยาย ของเจ้าคุณพระอริยกวี เป็นต้น

สำหรับประวัติอดีตเจ้าอาวาสนั้น เหนือเจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) ขึ้นไป ไม่ได้เค้าเงื่อนเลย จึงไม่มีปรากฏในหนังสือนี้ เฉพาะขององค์ที่มีอยู่ในหนังสือนี้นั้น ประวัติของท่านเจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) ได้คัดจากหนังสือเรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งดุ้น ของท่านเจ้าคุณพระพุฒาจารย์ (มา) ได้อาศัยหนังสือเล่มที่อ้างนี้ และจากหนังสือปายาสิราชัญญ์ที่พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านประกอบกัน

ประวัติของท่านเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) คัดจากหนังสือมงคลกถาที่พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพของท่าน เรียบเรียงโดย เจ้าคุณพระอริยกวี (โกสโล สำราญ)

ประวัติของเจ้าคุณพระอริยกวี (โกสโล สำราญ) ได้จากตัวท่านเอง และคัดจากหนังสือพรหมวิหารธรรมบรรยายบ้าง

ประวัติของท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรข้าพเจ้าเป็นผู้เรียบเรียงโดยอาศัยหลักฐานจากที่มีผู้เรียบเรียงไว้ก่อนบ้าง จากหนังสือและเอกสารต่างๆ บ้าง จากการสอบถามหลานของท่านบ้าง และนอกจากนี้แล้ว ข้อความในหนังสือนี้เป็นส่วนที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงทั้งสิ้น

ยังอีกข้อหนึ่ง ที่อาจจะเป็นข้อสะดุดใจท่าน และที่โดยมากเขาทำกัน ก็คือในหนังสือที่พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานศพผู้ใด ย่อมจะต้องมีประวัติของท่านผู้นั้นลงไว้ต้นหนังสือนั้น แต่สำหรับหนังสือเล่มนี้ที่พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร หาได้มีประวัติของท่านปรากฏ อยู่ในเบื้องต้น เช่นหนังสือทั้งหลายที่พิมพ์ในงานเช่นนี้ไม่ทั้งนี้ก็เพราะหนังสือนี้เป็นหนังสือประวัติวัดซึ่งมีประวัติเจ้าอาวาสบางองค์อยู่แล้ว ท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร ก็เป็นเจ้าอาวาสและมีประวัติของท่านเรียงไว้ตามลำดับอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น จึงไม่ได้นำมาไว้ในเบื้องต้นของหนังสือนี้ ด้วยเกรงจะเป็นการซ้ำซากและสิ้นเปลืองเปล่าโดยไม่จำเป็น

เนื่องจากมีเวลาน้อย ดังที่ได้เล่าเหตุการณ์นับแต่ท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรมรณภาพ มาโดยลำดับนั้นแล้ว การเรียบเรียงประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสคงจะต้องมีข้อบกพร่องอยู่เป็นอันมาก แต่จะอย่างไรก็ตาม คงจะพอเป็นต้นเค้าหรือพื้นฐานที่อาศัยของนักประวัติ ผู้ปรารถนาจะเรียบเรียงใหม่ให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในภายหน้าได้เป็นแน่

อนึ่ง เมื่อเรียบเรียงประวัตินี้ส่งให้โรงพิมพ์เรียงพิมพ์ไปแล้ว ท่านเจ้าคุณพระอริยกวี (โกสโลสำราญ) ได้มีความกรุณาและหวังดีต่อข้าพเจ้าได้สั่งพระสุวรรณศิษย์ของข้าพเจ้ามาให้ส่งสำเนาไปให้ท่านอ่าน เพื่อได้ตรวจแก้ทักท้วงช่วยเหลือ ข้าพเจ้าได้ให้พระสุวรรณนำไปถวายท่านได้ทักท้วงตรวจแก้มาหลายแห่งแต่เรื่องได้เรียงพิมพ์ไปเสียแล้ว ข้าพเจ้าจึงคัดเอาข้อความของท่านบางข้อบางตอนที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ มาพิมพ์ไว้อีกแผนกหนึ่ง ข้างท้ายเป็นภาคผนวก

ข้าพเจ้าขอขอบใจทุก ๆ ท่าน ที่ได้มีส่วนช่วยเหลือในการเรียบเรียงประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ ทั้งที่ได้ออกนามและมิได้ออกนามมาในคำนำนี้ทั่วกัน และจะเว้นขอบใจในความกรุณาเอื้อเฟื้อของโรงพิมพ์ บริษัทคณะช่างเสียมิได้ ในการที่ได้รับจัดการพิมพ์หนังสือนี้ เพราะเป็นการทำอย่างกระทันหันรีบด่วน ถ้าไม่ใช่คุณเปรื่อง แสงเถกิง ผู้ซึ่งมีประวัติชีวิตอดีตสัมพันธ์อยู่กับวัดจักรวรรดิฯ แล้วก็น่าจะหาผู้รับสนองได้ยาก จึงขอขอบคุณไว้ในที่นี้เป็นอย่างมาก

ในที่สุดนี้ ด้วยอำนาจบุญกุศลที่ข้าพเจ้าพร้อมด้วยคณะศิษยานุศิษย์ กับทั้งท่านที่เคารพนับถือในท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร ได้บำเพ็ญนับแต่วันที่ท่านถึงมรณภาพมาจนกระทั่งในงานพระราชทานเพลิงศพท่านครั้งนี้ ขอจงสำเร็จเป็นปัตติทานมัยกุศล มีผลานุภาพดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร ผู้ซึ่งถึงแก่มรณภาพล่วงลับไปแล้วนั้น ได้ประสพแต่อิฏฐารมณ์ในคติภพที่ท่านอุบัตินั้น สมดังอุทิสสนเจตนาของคณะเจ้าภาพทุกประการ เทอญฯ

พระธรรมธีรราชมหามุนี
ประธานเจ้าภาพ

๑๓ มีนาคม ๒๔๙๘

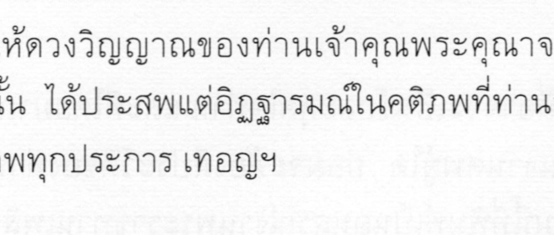

สำเนา

ที่ ๑๗๑/๓๓๕๙

กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๒๘ เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๖๙

นมัสการ พระมงคลทิพยมุนี เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ด้วยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า มีรับสั่งว่า ประวัติพระอารามหลวงที่ได้ลงแถลงการณ์คณะสงฆ์แล้วไม่กี่วัด ถ้าทิ้งไว้นาน เช่นวัดในรัชกาลที่ ๕ ก็จะเรียบเรียงยากขึ้นทุกที จึงโปรดให้เรียกประวัติพระอารามหลวงต่าง ๆ มาลงไว้ในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เพื่อได้เป็นหลักฐานต่อไป แต่ก่อนก็เคยขอให้ส่งไปและบางวัดก็ส่งไปบ้างแต่ว่าเป็นความเห็นที่ต่างคนต่างทำเมื่อจะรวมเข้าเป็นเรื่องราวให้เป็นหลักฐานต่อไปจึงยังขาดข้อความที่สำคัญ ๆ อยู่ เพื่อให้เป็นความสะดวก จึงขอถวายหัวข้อสำหรับทำประวัติมาพร้อมด้วยจดหมายนี้ ขอได้โปรดเรียงเป็นข้อ ๆ ตามแบบที่ถวายมาแล้วส่งไปยังกระทรวงธรรมการด้วย จะเป็นพระคุณเป็นอันมาก

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ
มหาอำมาตย์ตรี พระยาวุฒิการบดี
เจ้ากรมสังฆการี

หัวข้อสำหรับทำประวัติวัด

๑. ชื่อวัดและตำบลที่วัดตั้งอยู่ (ให้บอกชื่อวัดและชื่อตำบล อำเภอ จังหวัด มณฑล ที่วัดตั้งอยู่โดยละเอียด)

๒. กำหนดเขตและอุปจารของวัด (หมายที่บอกเขตพรรษาโดยรอบว่าด้านไหนกว้างยาวเท่าไร และติดกับอะไร เช่นถนนหรือคลองเป็นต้น ถ้าจะบอกกำหนดแน่ไม่ได้ก็ให้บอกประมาณ)

๓. ผู้สร้างวัด (เป็นวัดโบราณมีผู้ปฏิสังขรณ์หรือสร้างใหม่ ถ้าจะบอกนามผู้ปฏิสังขรณ์ หรือผู้สร้างได้ ก็ขอให้บอกด้วย)

๔. ผู้ปฏิสังขรณ์วัดต่อ ๆ มา (บอกนามผู้ปฏิสังขรณ์ และให้รู้ว่าใครปฏิสังขรณ์อะไรอย่างไรบ้าง ตามลำดับมาจนถึงปัจจุบัน)

๕. สิ่งที่เป็นหลักสำคัญในวัด (เช่น พระประธาน พระพุทธรูป พระเจดีย์ เป็นต้น บอกให้ละเอียดว่าพระประธานหรือพระพุทธรูปที่สำคัญมีพระนามอย่างไรเป็นพระชนิดไร คือเป็นพระปั้นหรือพระหล่อ พระมารวิชัย สมาธิหรือพระไสยาสน์ เป็นต้น และบอกส่วนกว้างส่วนสูงของพระพุทธรูปนั้น ๆ ด้วย พระเจดีย์ก็เช่นเดียวกัน

๖. ถาวรวัตถุในวัด (เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร การเปรียญ กุฏิ และของที่พระราชทานหรือมีผู้ให้สำหรับวัดเช่นพระบรมรูปหล่อธรรมาสน์และพระไตรปิฎกเป็นต้น)

๗. ที่ธรณีสงฆ์ของวัด (เช่น สวนหรือนาและที่ทำผลประโยชน์ ถ้ามีก็จงบอกให้ละเอียดว่ามีกี่แห่ง ได้รับผลประโยชน์อย่างไร)

๘. ความเจริญและความเสื่อมของวัด(อธิบายให้ทราบว่าในยุคไหนเจริญและในยุคไหนเสื่อมเพราะเหตุอะไร)

๙. ลำดับเจ้าอาวาสและประวัติย่อของเจ้าอาวาส (เริ่มแต่ที่เป็นพระอารามหลวงองค์ที่ครองวัดที่ ๑ ตลอดมาจนถึงองค์ที่ครองวัดอยู่ในปัจจุบันนี้ ตามแต่จะบอกได้)

๑๐. การศึกษา (คือการสอนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และธรรมวินัย ตลอดจนหนังสือไทยสำหรับวัด เริ่มแต่ตั้งวัดตลอดจนปัจจุบัน บอกชื่อครูสอนได้ด้วยก็ยิ่งดี

๑๑. ระเบียบและขนบธรรมเนียมของวัด (เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรมทำวิสาขะบูชา และมาฆะบูชา มีธรรมสวนะ เป็นต้น)

๑๒. ไวยาวัจกรหรือมรรคนายกของวัด (ให้บอกชื่อไวยาวัจกรและมรรคนายกพร้อมทั้งผลประโยชน์ของวัด ถ้ามีตึกแถวหรือห้องแถวของวัด ก็ให้บอกละเอียดว่ามีกี่ห้องกี่หลัง เก็บผลได้ เดือน ปี ละเท่าไร)

หมายเหตุ ถ้ามีอะไรพิเศษออกไปจากหัวข้อเหล่านี้ ก็จงอธิบายให้ทราบโดยละเอียดด้วย

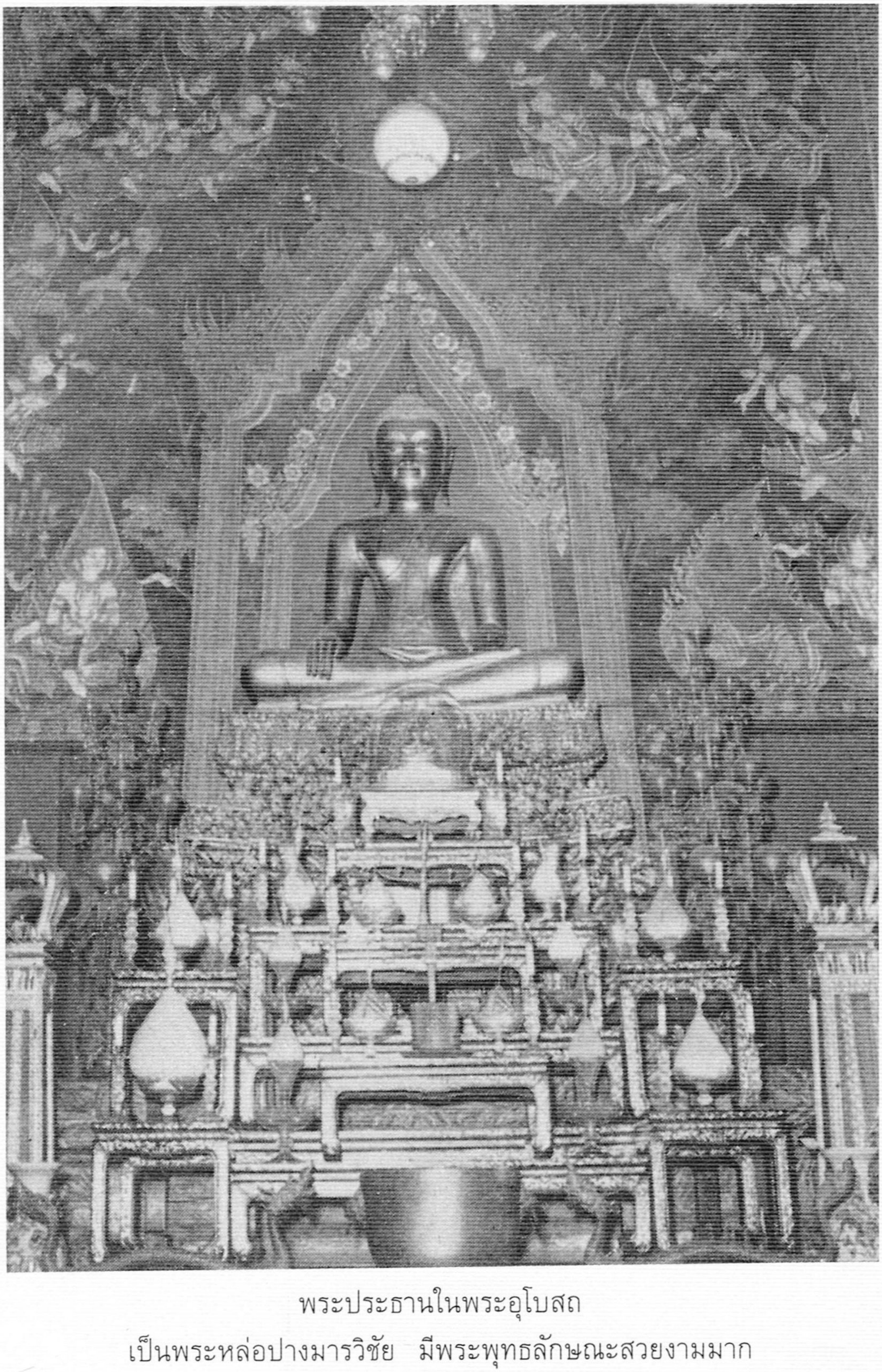

พระประธานในพระอุโบสถ
เป็นพระหล่อปางมารวิชัย มีพระพุทธลักษณะสวยงามมาก
ปรากฏเหมือนประดิษฐานในบุษบก

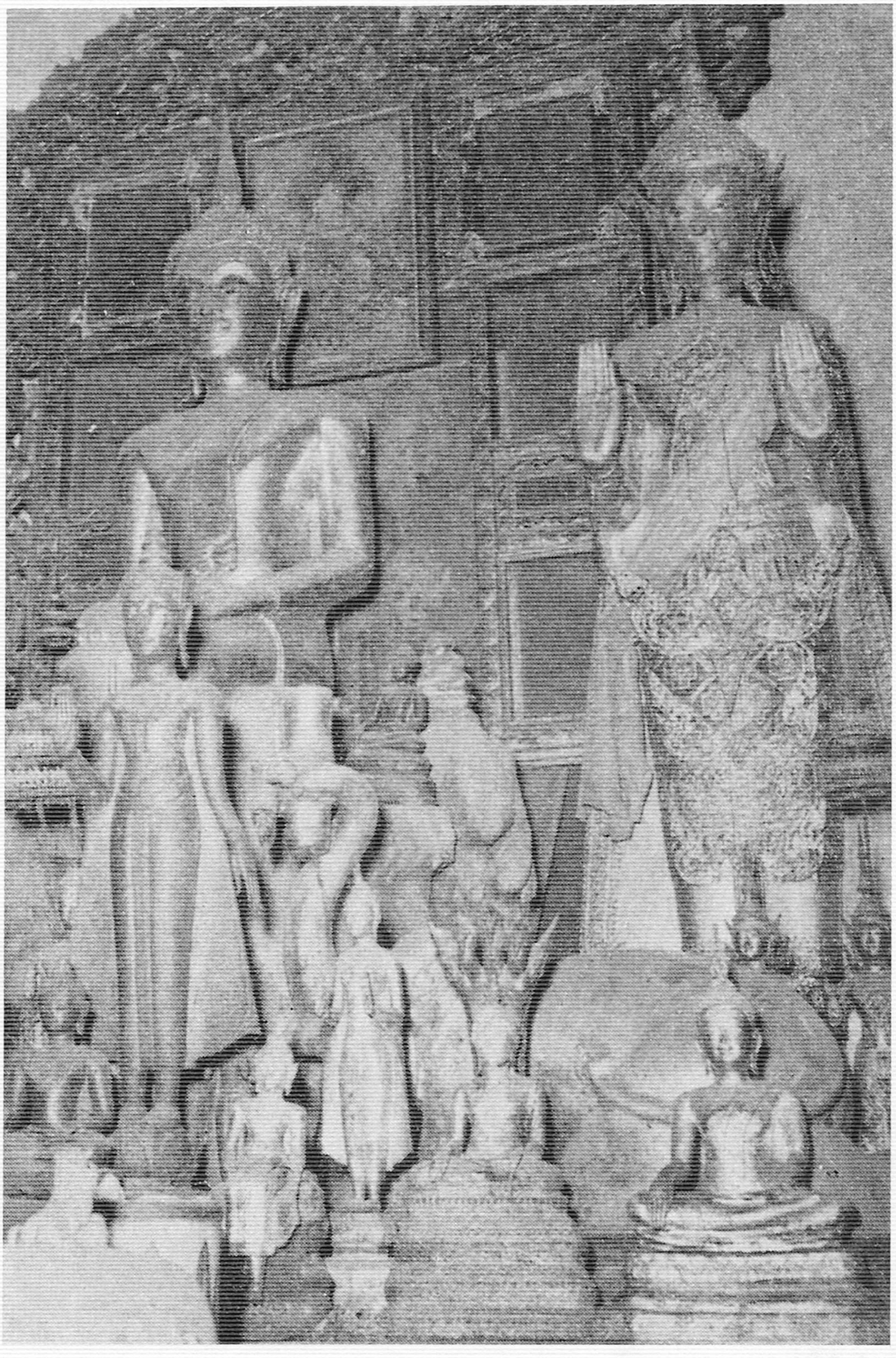

พระป่าเลไลยก์ ประดิษฐานภายในพระวิหารหลังตะวันออก
ในบริเวณพระอุโบสถ

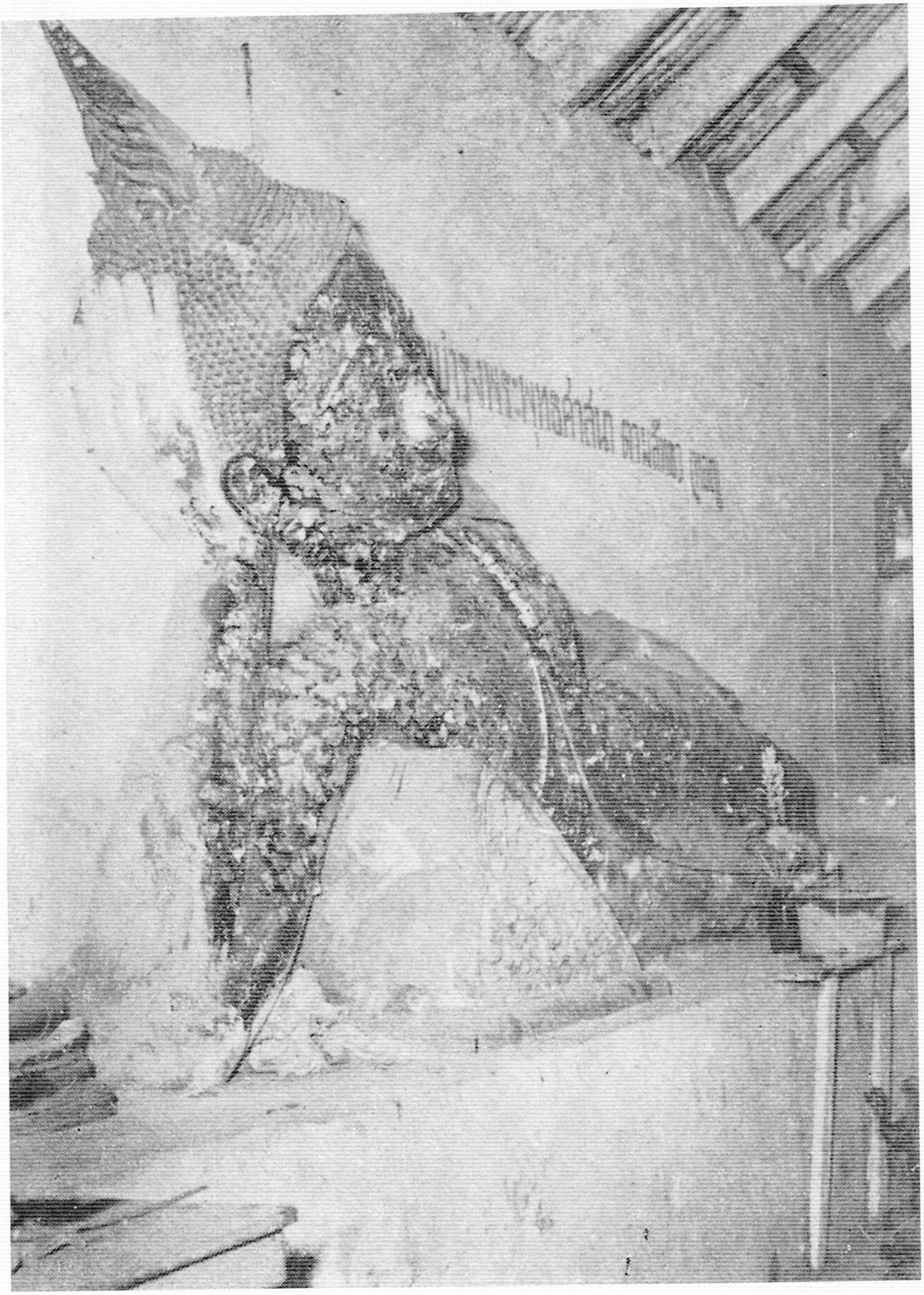

พระพุทธไสยาสน์ ที่ระเบียงพระวิหารหลังตะวันออก
ในบริเวณพระอุโบสถ

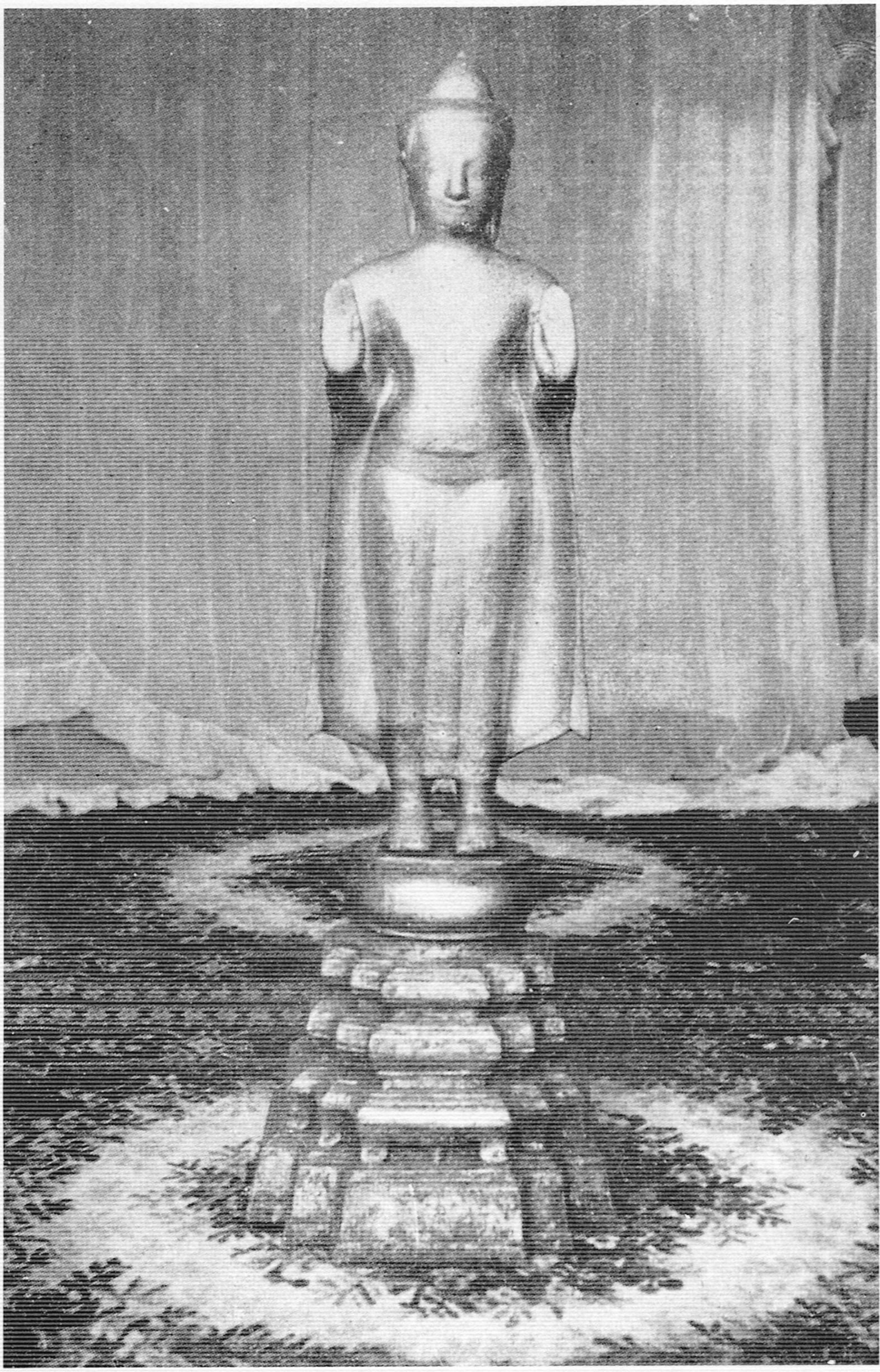

รูปพระบาง ซึ่งเวลานี้ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารวัดใหม่
นครหลวงพระบาง

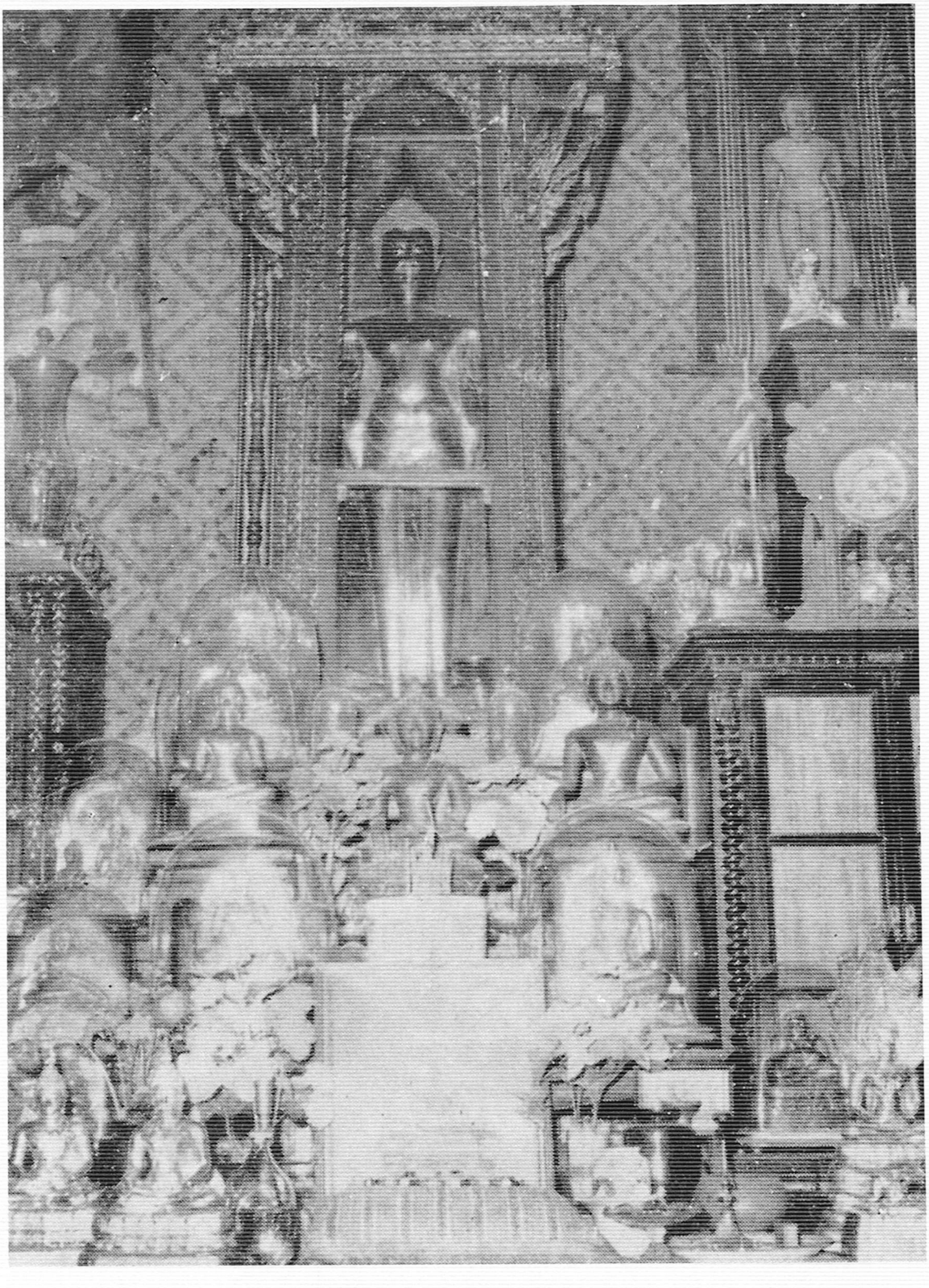

พระนาก ในพระวิหารหลังตะวันตก
ในบริเวณพระอุโบสถ ซึ่งเดิมเรียกว่าวิหารพระบาง

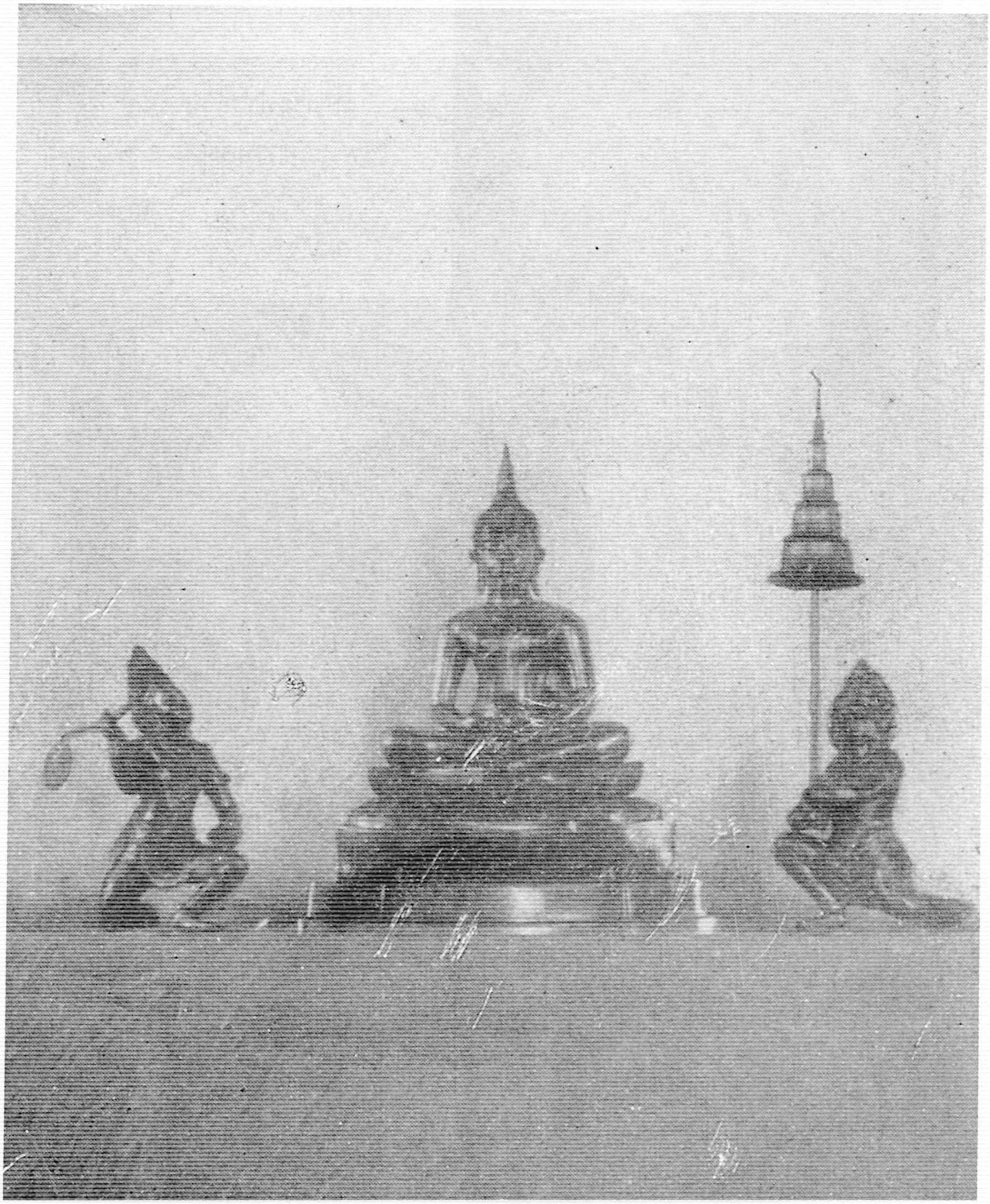

พระนิรโรคันตราย

← รูปพระประธาน
ในพระวิหารหลังกลาง

↑ ด้านหน้าพระวิหารหลังกลาง

← ด้านเฉียงพระวิหาร
หลังกลาง

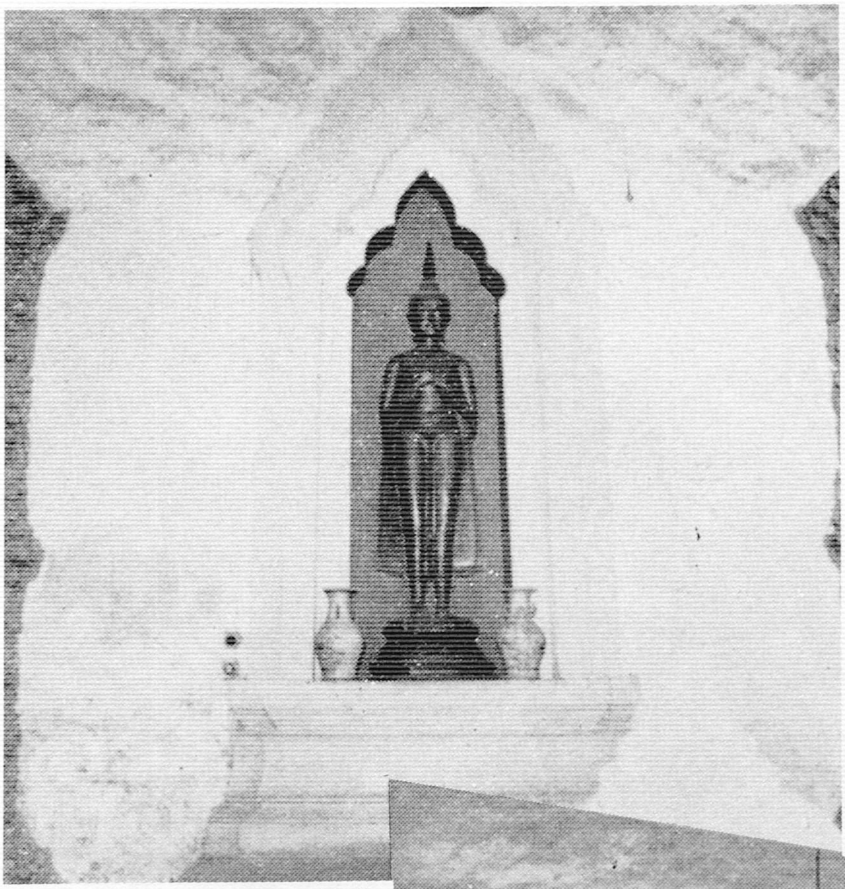

← พระสัมฤทธิปาง
รำพึง ที่คูหาหน้า
พระอุโบสถ

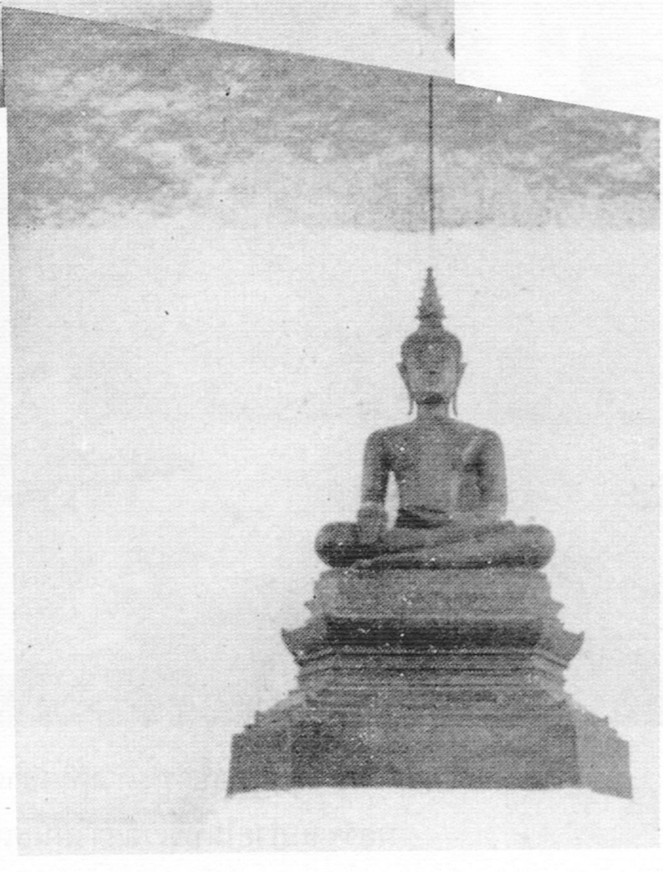

พระสัมฤทธิ
ปางมารวิชัย
ที่มุขหลังพระวิหาร →

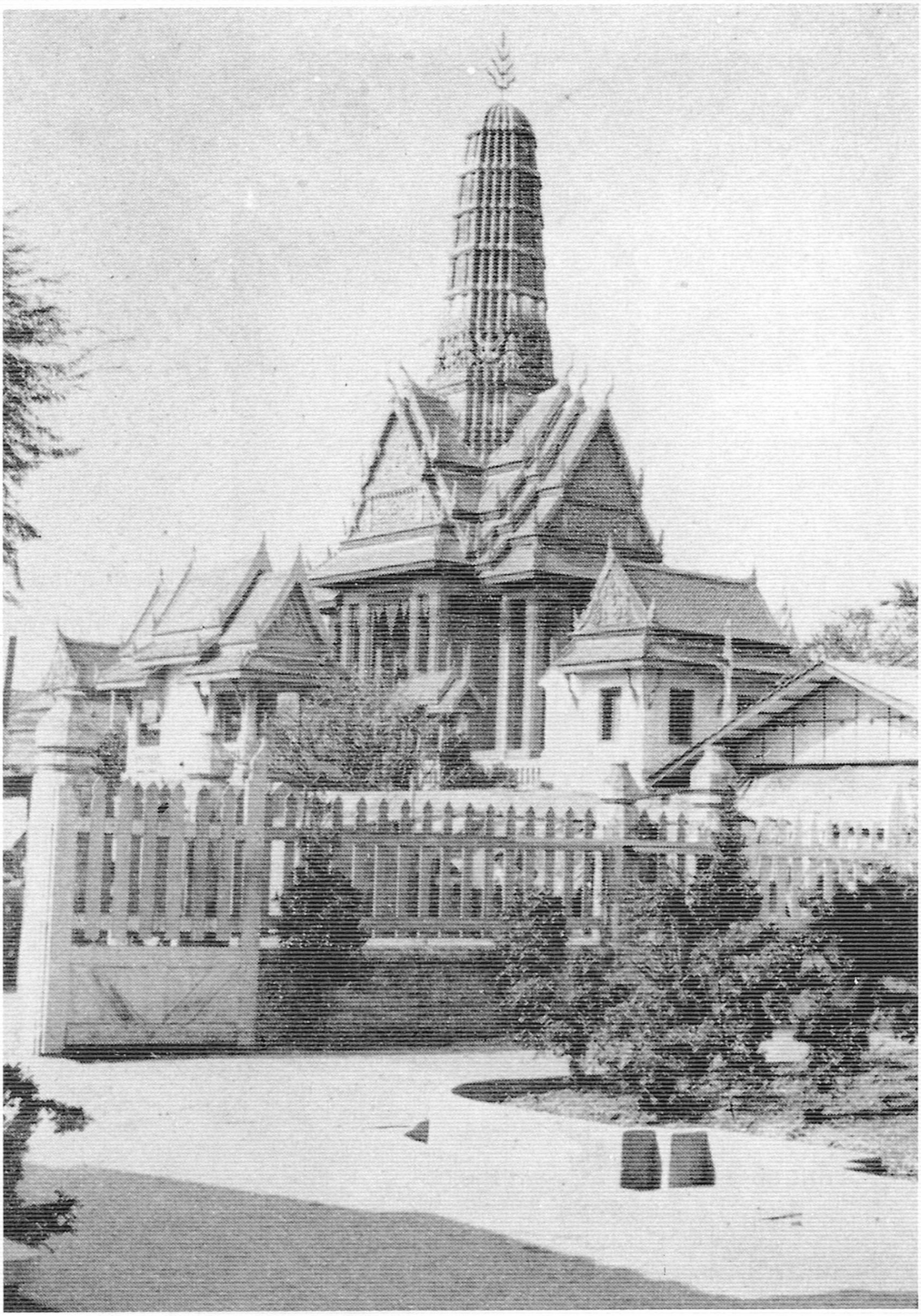

มณฑปพระพุทธบาท ด้านทิศอาคเนย์
มองจากภายในบริเวณฌาปนสถาน

← พระปาเลไลยก์ภายใน
มณฑปพระพุทธบาท

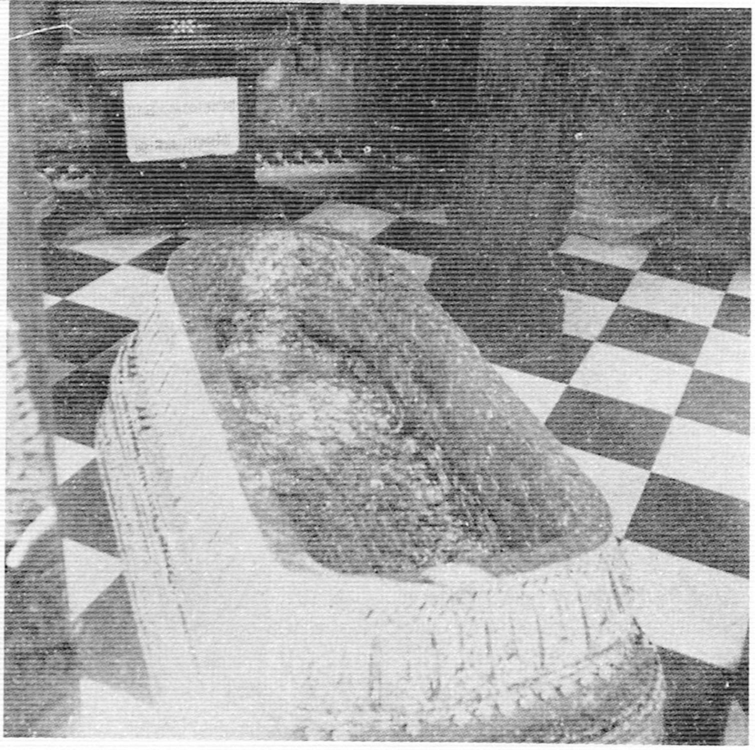

รอยพระพุทธบาท →

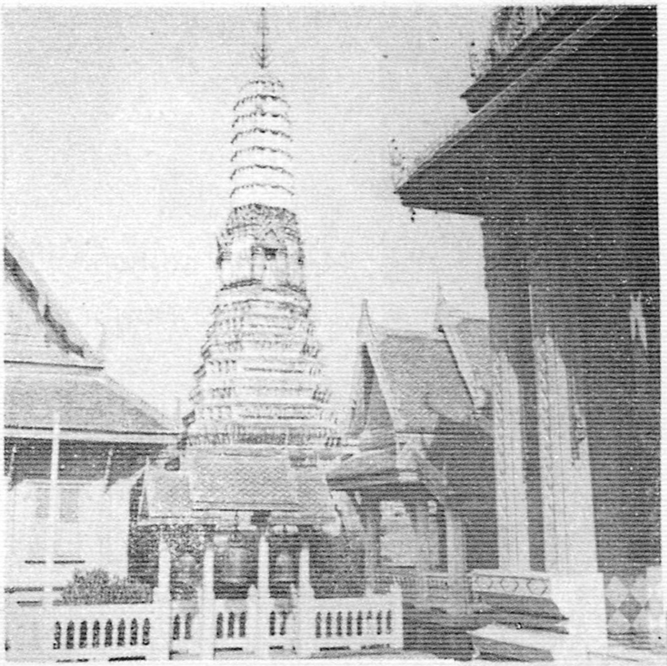

← รูปพระพุทธปรางค์ด้านทิศหรดี มองจากลานพระพุทธบาท

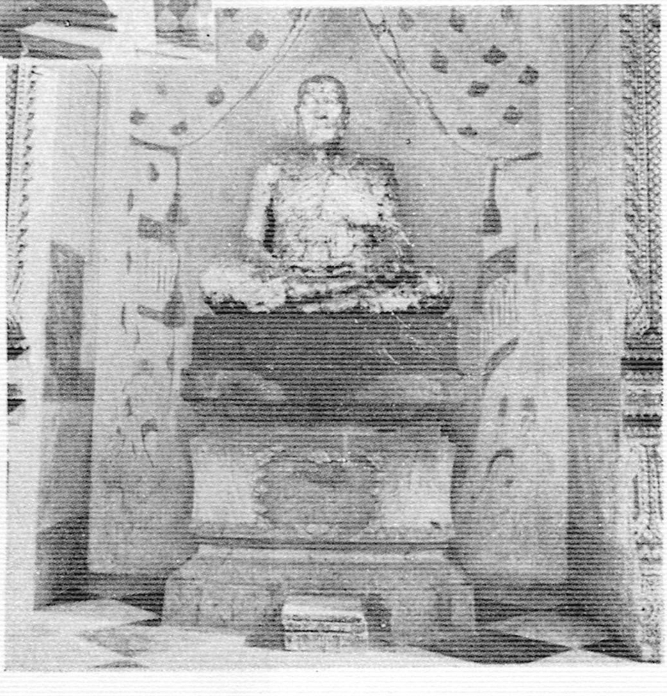

รูปหล่อท่านเจ้าคุณ
พระพุฒาจารย์ (มา)
ประดิษฐานอยู่มุขด้านหลัง
มณฑปพระพุทธบาท →

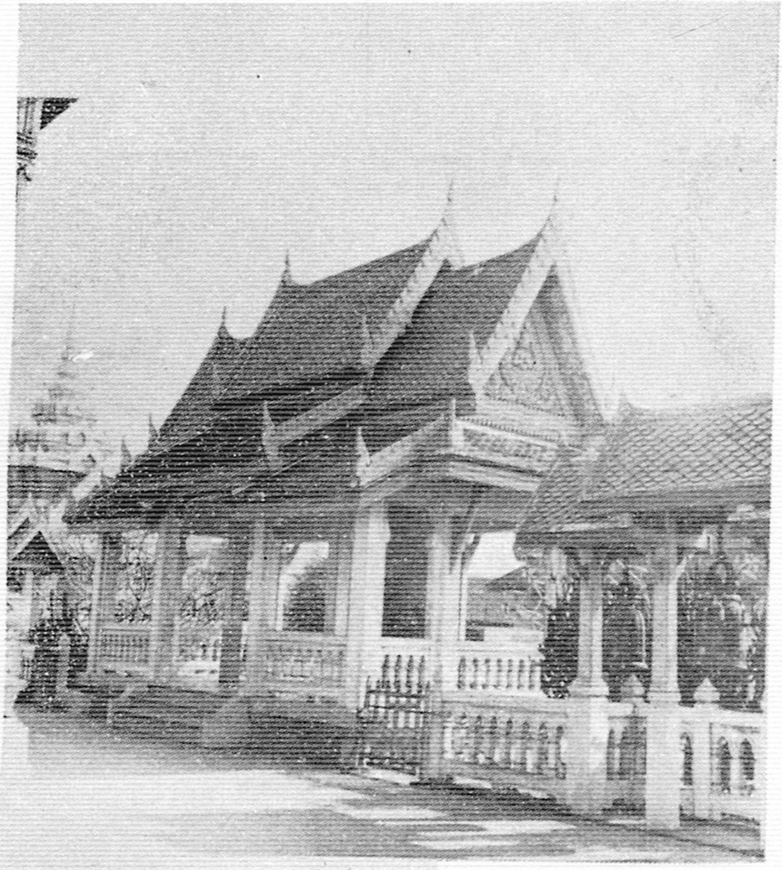

ศาลาราย
บนลานพระพุทธบาท
ด้านใต้ →

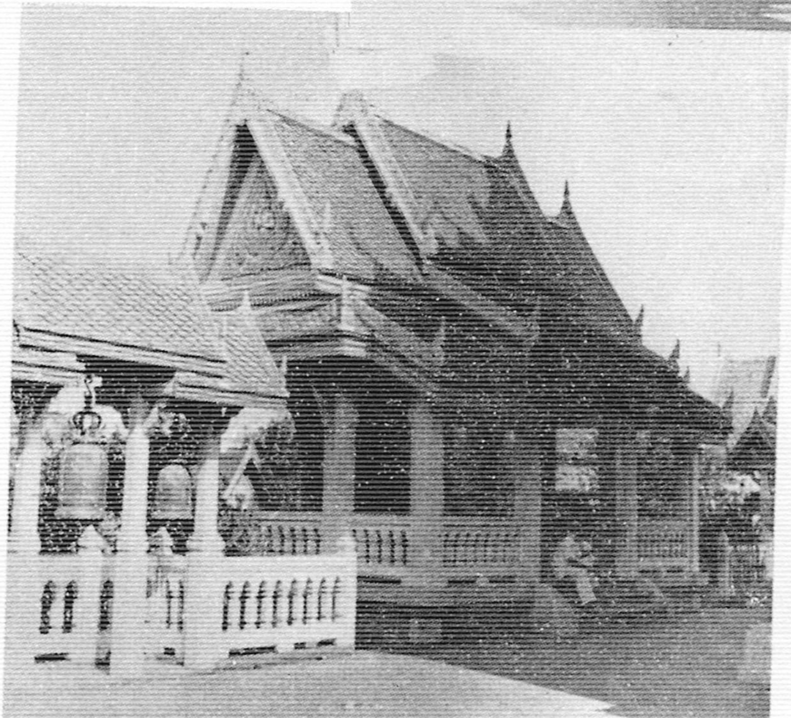

→ ศาลาราย
บนลานพระพุทธบาท
ด้านหนือ

พระวิหารหลังตะวันออก
ซึ่งเป็นของเก่า สมัยยัง
เป็นวัดสามปลื้ม →

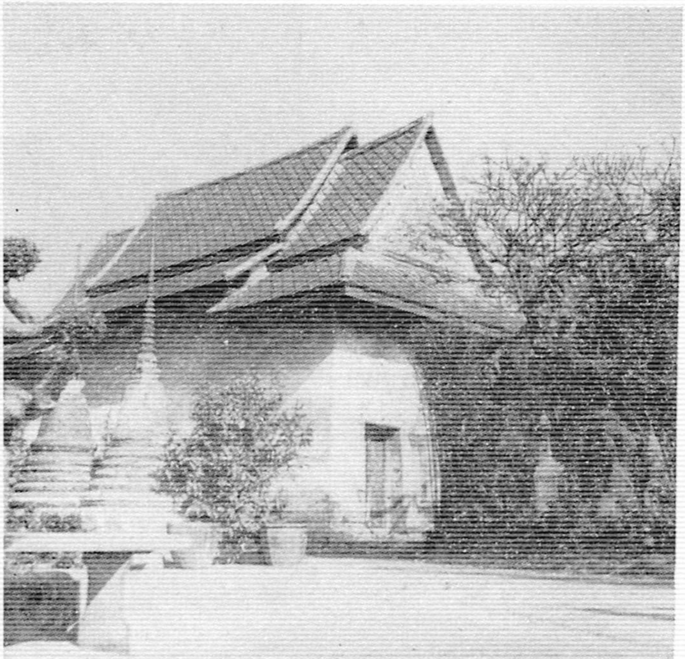

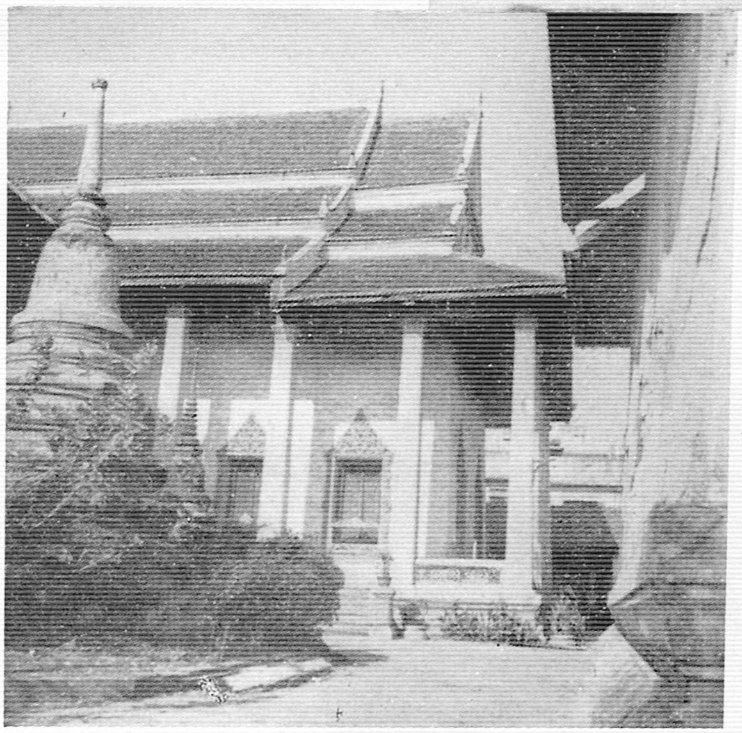

← พระอุโบสถด้าน
อาคเนย์

← พระพุทธฉาย
ในบริเวณพระอุโบสถ

พระสังกระจาย
(พระมหากัจจายนะ)
ที่ภูเขาพระฉายในบริเวณ
พระอุโบสถ →

← รูปหล่อเจ้าพระยาบดินทรเดชา
หรือเจ้าพ่อบดินทร์

หอหรือศาลประดิษฐาน
รูปหล่อ เจ้าพระยา
บดินทรเดชา →

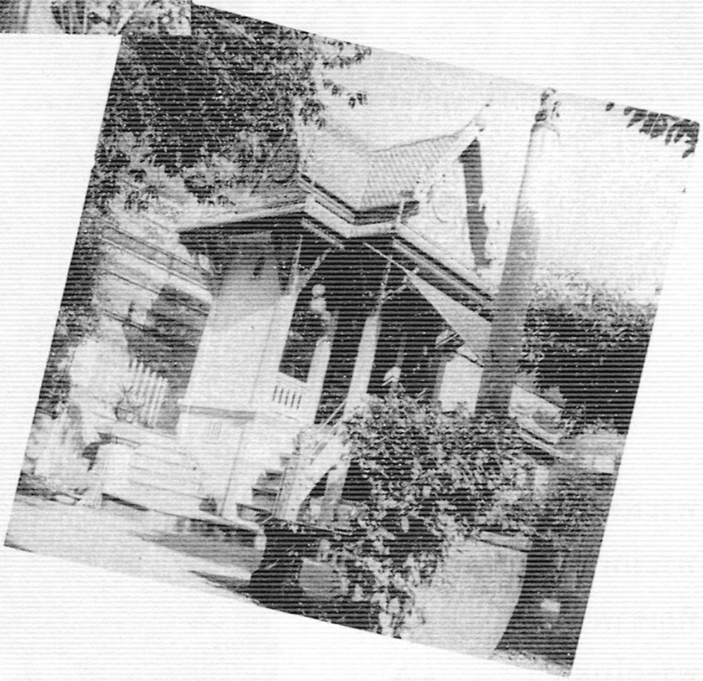

← โรงเรียนเอี่ยม
อภัยบุญญนิธิ

→
โรงเรียนวัดจักรวรรดิ

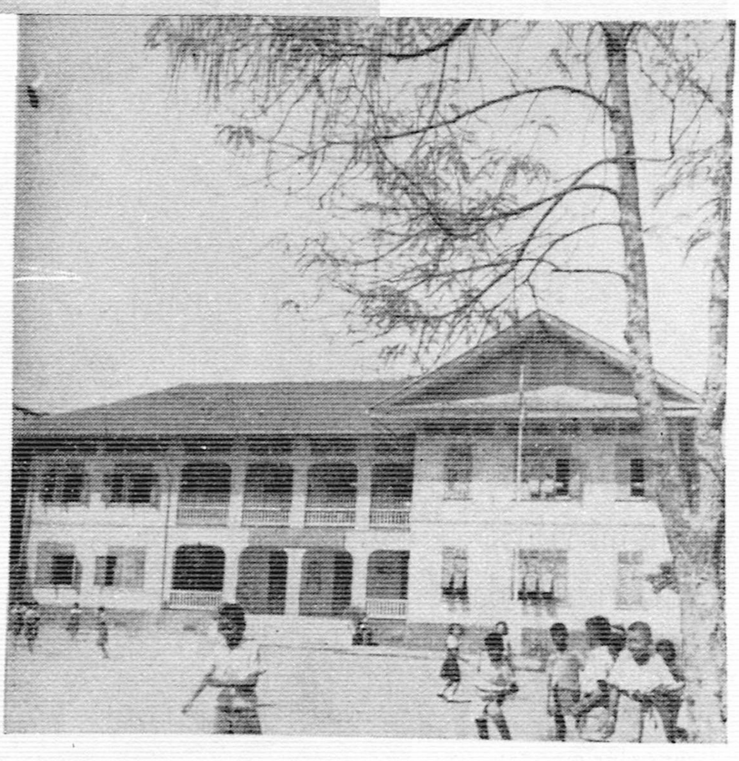

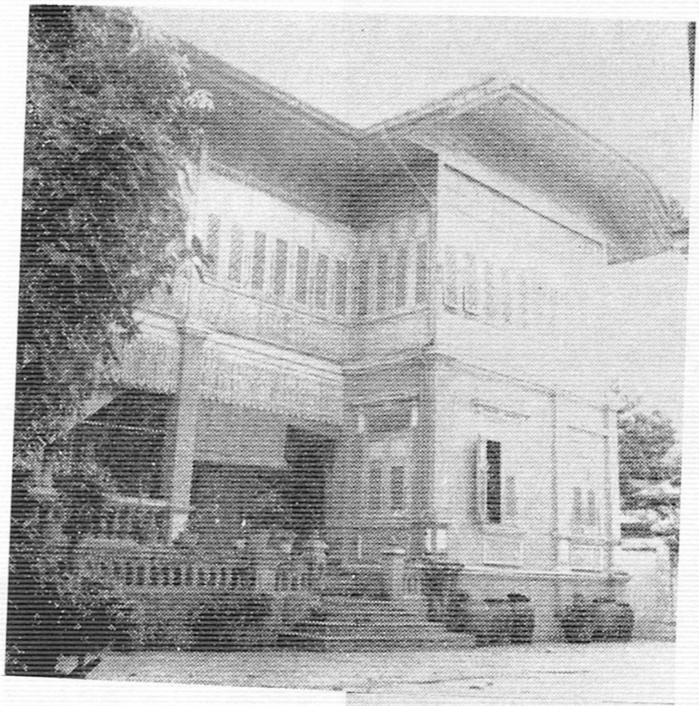

ตึกที่เจ้าคุณพระมงคล
ทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย)
เคยอยู่สมัยเป็น
← เจ้าอาวาส

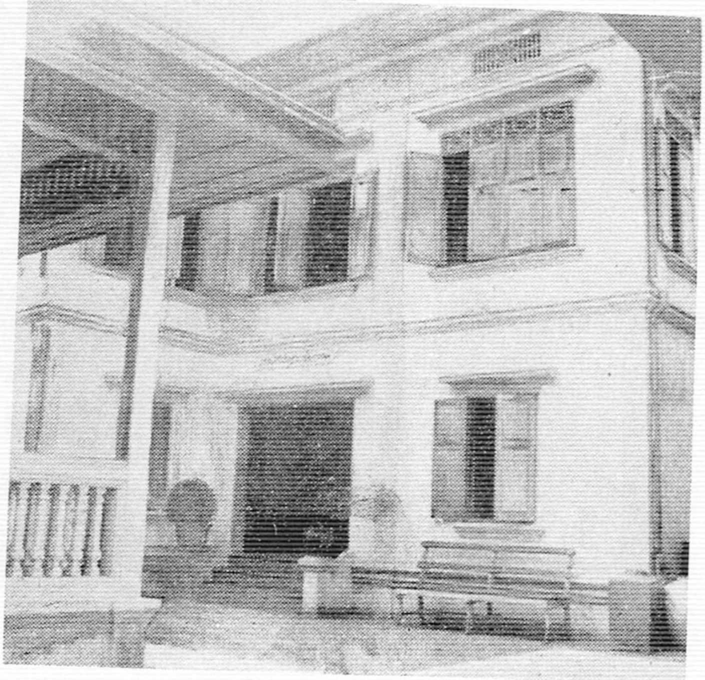

ตึกถนอมประดิษฐ์
นายถนอมสร้างถวาย
ท่านมหาปั้น ป. ๖
อาจารย์ผู้มีชื่อเสียง
ในทางสอน
พระปริยัติธรรม →

เขาพระพุทธฉาย →

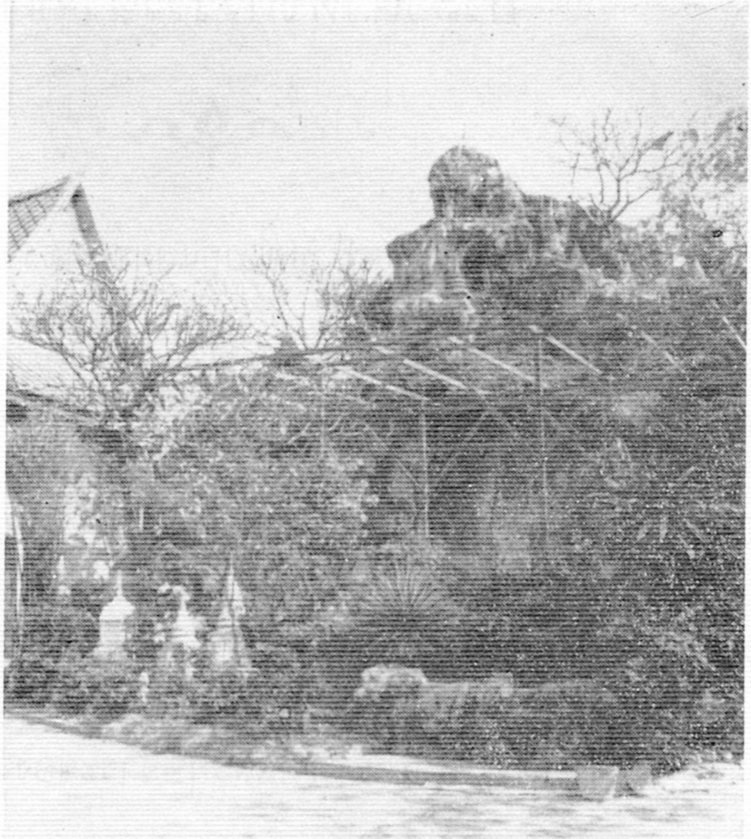

← สระจระเข้
ใกล้มณฑป
พระพุทธบาท

ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส

ตำบลที่วัดตั้งอยู่และชั้นของวัด

วัดจักรวรรดิราชาวาส ตั้งอยู่ตำบลจักรวรรดิ ใต้ปากคลองโอ่งอ่าง ***ตะวันออก*** *วัดบพิตรพิมุข ติดกับสามเพ็ง ตอนสุดทางตะวันตก ใกล้สะพานหัน* ***ด้านใต้****ใกล้กับแม่น้ำเจ้าพระยา*[๑] *อำเภอสัมพันธวงศ์ จังหวัดพระนคร (กรุงเทพฯ)* ***เป็นอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร*** *มีวัดร่วมชั้นและชนิดเดียวกันอยู่อีก ๒ วัด คือ* ***วัดระฆังโฆสิตาราม*** *กับ* ***วัดกัลยาณมิตร*** *เดิมเป็น****วัดราษฎร์*** *นามว่า****วัดสามปลื้ม*** *เป็นวัดโบราณ มีมาแต่สมัยพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี และกรุงเทพฯ พระมหานครปัจจุบัน ยังเป็นเมืองธนบุรีอยู่*

กำหนดเขตและอุปจาระของวัด

เขตของวัดจักรวรรดิราชาวาส เวลานี้ **ด้านเหนือ** จดหลังตึกแถวให้เช่าของวัดถนนสามเพ็ง (ถนนวาณิช ๑) โดยกว้างประมาณ ๓ เส้นเศษ ด้าน**ตะวันออก**จดถนนมหาจักร (เดิมเป็นคลอง บัดนี้ถมเป็นถนน) โดยยาวประมาณ ๗ เส้นเศษ ด้าน**ตะวันตก** จดหลังตึกแถวให้เช่าของวัดบ้างของพระคลังข้างที่บ้าง ตอนถนนจักรวรรดิโดยยาวประมาณ ๘ เส้นเศษ ด้านใต้ ตอนหนึ่งจดหลังตึกแถวให้เช่าของพระคลังข้างที่ อีกตอนหนึ่งจดถนนจักรวรรดิกับถนนอนุวงศ์ (ตอนที่ถนนทั้ง ๒ สายจดกันหรือแบ่งกัน) พื้นที่ของวัดนี้ในเวลานี้มี**รูปสอบ**หรือ**เสี้ยวคล้ายรูปชายธง** คือ ตอนเหนือที่ติดกับหลังตึกแถวถนนสามเพ็งเป็นตอนที่กว้าง แล้วค่อยเรียวสอบจากเหนือลงไปใต้ จาก**เหนือไปใต้** เป็นด้านยาว จาก**ตะวันออก ไปตะวันตก** เป็นด้านกว้าง ขณะนี้ วัดนี้มีเนื้อที่ประมาณ ๒๑ ไร่ ๑๕๘ ตารางวา เท่า ๘,๕๖๘ ตารางวา ได้เสียพื้นที่ไปเป็นถนนและสาธารณสถานเสียราว ๑ ใน ๓ คือ คราวสร้างถนนจักรวรรดิกับถนนอนุวงศ์ สมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น วัดถูกตัดเฉือนเนื้อที่ด้าน

---

[๑] ซึ่งสันนิษฐานกันว่า เดิมที่วัดตกถึงแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาส ยังมีศาลาน้ำของวัดปลูกติดกับฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีสะพานยาวสร้างเลียบฝั่งคูวัด จากวัดถึงศาลาน้ำหลังนั้น บัดนี้ศาลาน้ำหลังนั้นได้หายไปเสียแล้ว ไม่ทราบว่าใครให้รื้อไปแต่เมื่อใด

ตะวันตกตลอดพื้นที่ของวัดและอ้อมจดกับถนนอนุวงศ์ทางด้านใต้วัด ตอนนี้วัดถูกตัดขาดเป็นคนละตอนหมายความว่าถนนได้ผ่านพื้นที่ด้านใต้ของวัดไปนั่นเองแต่ก่อนได้ยินว่าพื้นที่ของวัดนี้กับวัดบพิตรพิมุขจดกัน เมื่อตัดถนนจักรวรรดิ ได้รื้อหมู่กุฎีร่นเข้ามาปลูกในเข้ามา ที่วัดที่ติดถนนจักรวรรดิ ตอนตรงข้ามกับวัดบพิตรพิมุข พระคลังข้างที่ในรัชกาลที่ ๕ ซื้อ หรือเช่าจากวัดสร้างเป็นตึกแถวให้เช่า ตอนใต้ที่ถูกถนนจักรวรรดิกับถนนอนุวงศ์ตัดผ่านนั้น เนื้อที่วัดฟากถนนด้านใต้มีศาลาการเปรียญของวัดปลูกอยู่ห่างจากเขตวัดเวลานี้ไปประมาณ ๑ เส้น เศษ เมื่อจะ ตัดถนนนั้น **ท่านผู้หญิงอภัยราชา** (เอี่ยม สุทัศน์ ณ อยุธยา) ได้เป็นผู้ออกทรัพย์ ให้รื้อศาลาการเปรียญเข้ามาปลูกฟากถนนด้านเหนือแม้ได้รื้อศาลาการเปรียญเข้ามาแล้ว พื้นที่วัดก็ยังคงเป็นสิทธิของวัดอยู่ ทางวัดได้ปลูกห้องแถวให้เช่าเรื่อยมา ต่อมา **สมัยรัชกาลที่ ๗** ราว พ.ศ. ๒๔๗๐ เศษ วัดได้ถูกเฉือนเนื้อที่ด้านคลองถม คือด้านถนนมหาจักรตลอดที่วัดตั้งแต่เหนือถึงใต้ไปเป็นถนนมหาจักรเสียราว ๒๘๘ ตารางวา กับพื้นที่วัดด้านใต้ฟากถนนอนุวงศ์ก็เสียไปในคราวเดียวกันนี้ โดยพระราชกฤษฎีกา เพราะฉะนั้นจึงว่าวัดนี้ได้ถูกตัดพื้นที่ไปเป็นถนนและที่สาธารณะเสีย ราว ๑ ใน ๓

พื้นที่ของวัดนี้จะได้พระราชทานเป็นวิสุงคามไว้กว้างยาวเท่าใดไม่มีหลักฐานแต่สงฆ์ได้ผูกเป็นพัทธสีมาไว้ กว้างราว ๑๔.๐๐ เมตรเศษ ยาวราว ๒๖.๐๐ เมตรเศษ คิดเป็นเนื้อที่ภายในสีมาประมาณ ๓๖๔ ตารางเมตร หรือ ๙๑ ตารางวา เนื้อที่เพียงเท่านี้จัดเป็นสีมานอกกว่านั้นจัดเป็นอุปจาระทั้งสิ้น

ผู้สร้างวัด

วัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ เป็นวัดโบราณดังกล่าวแล้ว มีสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุของเดิมเหลืออยู่ คือวิหารเก่าที่ประดิษฐาน**พระปาเลไลยก์**อยู่ด้านตะวันออกติดกับ**พระพุทธฉาย**ทางด้านเหนือหลัง ๑ กับพระเจดีย์อยู่ถัดพระวิหารเดิมไปทางเหนือเล็กน้อย (ได้โค่นลงคลองไปนานแล้ว) องค์ ๑ กุฏีชำรุด ๒ หลัง อยู่บริเวณคณะต้นจันทน์ (บัดนี้เป็นศาลาบำเพ็ญกุศลในบริเวณสุสาน)อาณาเขตกว้างยาวเพียงไรไม่ทราบชัดพระสงฆ์จะมีอยู่หรือไม่ไม่ปรากฏ ประชาชนเรียกวัดนี้ว่า **"วัดสามปลื้ม"** ซึ่งตรงกับนามคลองริมวัดนี้ คลองนี้เข้าจากแม่น้ำเจ้าพระยาตรงปลายสะพานยาวด้านใต้ ไปออกคลองโอ่งอ่าง ทางข้างวัดบพิตรพิมุข ทาง ๑ ไปออกคลองมหานาคได้อีกทาง ๑

ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๒ เป็นปีที่ท่าน**เจ้าพระยาบดินทรเดชา** (สิงห์ ต้นตระกูลสิงหเสนี) ซึ่งขณะนั้นท่านยังมีนามเป็น **“นายสิงห์ เกษตรรักษา”** ได้ถอยแพอันเป็นที่อยู่อาศัยจากหน้าบ้าน**เจ้าพระยานิกรบดินทร์** (โต กัลยาณมิตร) ที่เรียกว่าตึกขาว ข้ามมาอยู่ที่ปลายสะพานยาวข้างบ้าน**ท่านหนู** ซึ่งภายหลังได้เป็นท่านผู้หญิงคนที่ ๒ ของท่าน สะพานนี้เป็นทางเข้าวัดนี้

เมื่อท่านได้จัดที่อยู่อาศัยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้เริ่มการก่อสร้างวัดสามปลื้มนี้ขึ้นใหม่ทั้งหมด ในราวประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๒ ตอนปลายปี หรือต้นปี ๒๓๖๓ นั้น การก่อสร้างได้เริ่มสร้างพระอุโบสถขึ้น โดยมอบให้บุตรชายคนใหญ่ ชื่อ **“นายเกด”** ภายหลังได้**เป็นเจ้าพระยามุขมนตรี** ในรัชกาลที่ ๔ เป็น ผู้อำนวยการสร้างด้านเหนือเข้ามาหาด้านใต้ ให้บุตรชายคนรอง ชื่อ **“นายแก้ว”** ต่อมาได้เป็น**เจ้าพระยายมราช** ในรัชกาลที่ ๔ เป็นผู้อำนวยการสร้างด้านใต้เข้าไปหาด้านเหนือ บรรจบกันตรงกลาง นอกจาก พระอุโบสถแล้ว ได้จัดการสร้างเสนาสนะสงฆ์และศาลาการเปรียญขึ้น ตลอดจนการขุดคูจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาในวัด ให้เป็นคลองสำหรับพระสงฆ์ออกไปบิณฑบาตทางเรือ และเป็นทางส่งน้ำเข้าไปจนถึงสระซึ่งขุดขึ้นเป็นที่ขังน้ำสำหรับใช้ตรงปลายถนนต่อจากสะพานยาวเข้าวัด (คูและสระบัดนี้ถมเสียแล้ว)

เมื่อการก่อสร้างค่อนข้างเรียบร้อย ก็ได้จัดการอาราธนาพระภิกษุจากวัดราชบุรณะบ้าง วัดพระเชตุพนบ้าง มาอยู่จำพรรษา แต่จะเป็นจำนวนพระสงฆ์เท่าใด ใครเป็นเจ้าอาวาสในขณะนั้น หาหลักฐานไม่ได้มาได้หลักฐานเรื่องเจ้าอาวาสต่อเมื่อท่าน**เจ้าพระยาบดินทรเดชา** ได้**เป็นพระยาราชสุภาวดี**แล้ว และได้น้อมเกล้าถวายวัดนี้**เป็นพระอารามหลวง** ต่อ**สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่** ๓ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๖๘(๑) ภายหลังที่ท่านได้กลับเข้ารับราชการใหม่ มีรายนามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้เป็นเจ้าอาวาส ดังจะมีแจ้งอยู่ตอนท้ายพร้อมด้วยประวัติของเจ้าอาวาสเท่าที่ค้นคว้ารวบรวมได้หน้า ๑๙ ถึงหน้า ๓๘

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๓๖๗ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้**นายสิงห์ เกษตรรักษา** กลับเข้ารับราชการ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **“พระยาราชสุภาวดี”** กับพระราชทานที่บ้านของ**เจ้าพระยายมราช** (อิน) ซึ่งขาดผู้สืบตระกูล เป็น

---

(๑) โปรดอ่านภาคสามหน้า ๑๖๙ ซึ่งแสดงหลักฐานว่าวัดนี้ได้เป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามวัดว่าวัดจักรวรรดิราชาวาส ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑

บ้านรกร้างว่างเปล่ามานานแล้ว ให้เป็นที่อยู่อาศัย (บ้านนี้ คือบ้านซึ่งท่านได้อุทิศถวายยกให้เป็นวัด ชื่อ **“วัดชัยชนะสงคราม”** (วัดตึก) เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงความมีชัยชนะในการปราบกบฏ เวียงจันทและการสงครามกับญวน ซึ่งท่านได้เป็นแม่ทัพไปทำการปราบปรามดังปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ นั้นแล้ว)

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๐ เสร็จการปราบปรามเจ้าอนุวงศ์ จนได้นครเวียงจันทคืนแล้ว และได้รับพระราชทานเลื่อนยศขึ้นเป็น **“เจ้าพระยาราชสุภาวดี”** แล้ว ได้สืบหาพระบางที่เจ้านครเวียงจันทนำไปซุกซ่อนไว้จนได้มา แล้วนำเข้ามาน้อมเกล้าถวาย **สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่** ๓ ได้พระราชทานพระบางองค์นี้ให้**เจ้าพระยาราชสุภาวดี** นำมาไว้ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส ท่านจึงจัดการสร้างพระวิหารขึ้นประดิษฐาน ทางด้านตะวันตกของพระอุโบสถ (พระอุโบสถที่ว่านี้ คือหลังที่จัดเป็นวิหารอยู่บัดนี้)

ในปีต่อจากที่ได้รับพระราชทานพระบางมาแล้ว **สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่** ๓ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานผ้าพระกฐิน ได้ทอดพระเนตรเห็นวิหารพระบางสูงกว่าพระอุโบสถ จึงมีพระกระแสดำรัสท้วงว่า **“โบสถ์เตี้ยกว่าวิหารพระบาง”** เมื่อได้ถูกทรงท้วงเข้าดังนี้ ท่านจึงจัดการสร้างพระอุโบสถใหม่ขึ้นทางด้านเหนือพระอุโบสถเดิม พระอุโบสถเดิมถูกถอนจากฐานะพระอุโบสถและอุทิศเป็นพระวิหารอยู่จนบัดนี้ พระอุโบสถหลังใหม่นี้ ประมาณว่าคงจะสร้างแล้วเสร็จในปลาย พ.ศ. ๒๓๗๒ เป็นคราวที่ได้กลับมาจากนครเวียงจันทครั้งที่ ๒ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เลื่อนเป็น **“เจ้าพระยาบดินทรเดชา”** ในปีนั้น

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๐๙ **สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่ ๔** ได้พระราชทานพระบางกลับไปประดิษฐานที่นครหลวงพระบาง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญ **“พระนาก”** ซึ่งมีพระพุทธลักษณะ คล้ายพระบางจากหอพระในพระบรมมหาราชวังมาประดิษฐานไว้ในวิหารแทนพระบางที่พระราชทานไป และยังอยู่จนบัดนี้

อนึ่ง นอกจากสร้างพระอุโบสถ, พระวิหาร, เสนาสนะ, และศาลาการเปรียญขึ้นแล้ว ท่านยังได้สร้างปูชนียวัตถุสำคัญไว้อีกสิ่งหนึ่ง คือ **“พระพุทธปรางค์”** ประดับด้วยหินอ่อน พระพุทธปรางค์นี้สร้างประมาณ ปี พ.ศ. ๒๓๗๐ ซึ่งเป็นปีที่ท่านได้กลับจากการปราบกบฏเมืองเวียงจันทครั้งที่ ๑ และเป็นปีที่ท่านได้รับพระราชทานเลื่อนขึ้น**เป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดี** แล้ว และได้ขุดสระ สร้างหอไตรลงไว้ในสระเยื้องหน้าพระอุโบสถ (ตรงสระจระเข้ในบัดนี้)

ผู้ปฏิสังขรณ์วัดต่อ ๆ มา

ในกาลต่อมา ได้มีการปฏิสังขรณ์และก่อสร้างเพิ่มเติม ตามที่ปรากฏ คือ :-

๑. สมัยพระโพธิวงศาจารย์ *(เส็ง)* ***เจ้าอาวาสองค์ที่ ๖*** *เมื่อยังดำรงสมณศักดิ์ ที่* ***พระวรญาณมุนี*** *ได้ทำการปฏิสังขรณ์ดังนี้ คือ*

(๑) เปลี่ยนไม้กลอน, ไม้ระแนง, กระเบื้อง, ที่ชำรุดของพระอุโบสถหลังปัจจุบัน

(๒) ปิดทองพระประธานใหม่

(๓) สร้างพระพุทธรูปปาเลไลยก์ทองเหลือง สูง ๓ ศอก ๑๗ นิ้ว องค์หนึ่ง ลงรักปิดทองประดิษฐานไว้ในวิหาร ซึ่งเดิมเป็นหอไตรและชำรุด ได้แก้ไขเปลี่ยนเป็นวิหารประดิษฐานรอยพระพุทธบาท สระก็แก้ไขเป็นสระจระเข้ยังอยู่จนบัดนี้

๒. สมัยพระพุฒาจารย์ *(มา)* ***เจ้าอาวาสองค์ที่ ๗*** *เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่****พระมงคลทิพยมุนี*** *ได้จัดการปฏิสังขรณ์และก่อสร้างเพิ่มเติม คือ*

(๑) ได้แก้ไขพระวิหารที่ประดิษฐานพระปาเลไลยก์เป็นปูชนียสถานแบบมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธบาทและพระปาเลไลยก์ และจัดให้มีงานนมัสการรอยพระพุทธบาทในกลางเดือน ๓ เป็นเทศกาลประจำปีตลอดมาจนบัดนี้

(๒) สร้างภูเขาพระฉายขึ้นในบริเวณพระอุโบสถ ด้านตะวันออกเฉียงใต้ กระจกที่ใช้เป็นพื้นเขียนพระพุทธรูปนั้น เป็นกระจกเงาบานใหญ่สำหรับใช้ในการแต่งกายของท่านเจ้าพระยายมราช (แก้ว) บุตรเจ้าพระยาบดินทรเดชา โดยท่านพระยาเพ็ชรฎา (ดิด) บุตร นำไปถวายแก่พระพุฒาจารย์ ใช้ทำพระพุทธฉายในที่ ๆ จะสร้างขึ้นนี้

(๓) สร้างพระพุทธไสยาสน์ไว้องค์ ๑ ยาว ๒ วา ๑ ศอก ๒ นิ้วครึ่งประดิษฐานไว้ ณ พระวิหารเดิมของวัดนี้ที่ยังเหลืออยู่

(๔) ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหารหลังใหม่ หลังเก่า

(๕) สร้างทิมแถวพระระเบียง (วิหารคด) ขึ้นใหม่ ทางด้านข้างพระอุโบสถทิศเหนือ และด้านหลังพระอุโบสถทิศตะวันออก

(๖) ปฏิสังขรณ์พระพุทธปรางค์ และสร้างพระระเบียงชั้นทักษิณโดยรอบองค์พระพุทธปรางค์ ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง

(๗) ปฏิสังขรณ์พระนาก ซึ่งเป็นองค์แทนพระบาง โดยหล่อพระหัตถ์ใหม่แทนพระหัตถ์เก่าที่ถูกผู้ร้ายลักตัดเอาไป

๓. สมัยพระมงคลทิพยมุนี *(ปณฺฑิโต มุ้ย)* ***เจ้าอาวาสองค์ที่ ๘*** *ได้ทำการปฏิสังขรณ์และก่อสร้างเปลี่ยนแปลง ดังนี้ คือ*

(๑) สร้างและปฏิสังขรณ์กุฏีที่ชำรุดโดยทั่วไป เสร็จรวม ๖ คณะ คือ ที่จัดเป็นคณะ ๑ คณะ ๔ คณะ ๖ คณะ ๘ คณะ ๑๑ และคณะ ๑๒ อยู่ในเวลานี้

(๒) สร้างมณฑปพระพุทธบาทใหม่ เปลี่ยนเป็นรูปจตุรมุขยอดปรางค์ แบบก่ออิฐถือปูน พื้นเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีศาลาราย ๔ ทิศ อยู่ตามมุม และต่อมามีผู้สร้างศาลาเพิ่มอีก ๒ หลัง อยู่ตอนกลาง ตรงมุขเหนือและใต้

(๓) สร้างโรงเรียนปริยัติธรรม ชื่อ **"โรงเรียนเอี่ยมอภัยบุญนิธิ"** โดยทุนของท่านเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว.ลพ สุทัศน์ ณ อยุธยา) อุทิศกุศลให้แด่**ท่านผู้หญิงอภัยราชา** (เอี่ยม สุทัศน์ ณ อยุธยา)

๔. สมัยพระอริยกวี *(โกสโล สำราญ)* ***เจ้าอาวาสองค์ที่ ๙*** *ได้ทำการปฏิสังขรณ์และก่อสร้างดังนี้ คือ :-*

(๑) สร้างศาลาเฟโรคอนกรีต ๑ หลัง ในหมู่กุฏิคณะ ๑ ด้วยเงินที่เหลือจากงานพระราชทานเพลิง ศพพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย)

(๒) ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ โดยให้ช่างปั้นซ่อมลวดลายซุ้มประตูหน้าต่างที่ชำรุดหักพัง และโบกปูนเชิงฝาผนังและต้นเสาเขียนลวดลายใหม่

(๓) สร้างโรงเรียนจักรวรรดิประชาบาล เป็นตึกถาวร ๒ ชั้น ๑ หลัง

(๔) ซ่อมกุฏิตึกชั้นเดียว ๕ ห้อง ๒ หลัง

(๕) สร้างเสนาสนะสงฆ์เป็นกุฏิตึก ๒ ชั้น ๒ หมู่ ทั้งเล็กทั้งใหญ่รวม ๙ หลัง

(๖) ซ่อมหลังคาศาลาการเปรียญที่ถูกเพลิงไหม้ และทำกัปบียกุฏิที่ถูกเพลิงไหม้ในคณะ ๑

(๗) จัดซ่อมทำบริเวณสุสานสถาน[๑] ให้โปร่งสะอาดเรียบร้อยขึ้นและตัดตรอกถนนทางเดินใหม่

(๘) สร้างหอระฆังสำหรับพระอาราม เป็นเฟโรคอนกรีต ๑ หอ

(๙) ทำภูเขาที่มณฑปพระพุทธบาทด้านทิศอุดรตลอดทั้งด้าน และทำศาลาเฟโรคอนกรีต ๒ ชั้น ๒ หลัง ซึ่งก่อสร้างค้างอยู่ให้สำเร็จเรียบร้อย ทำหอระฆังเล็ก ๔ หลัง ทำพะนัก ลูกกรงสองด้านมณฑปเป็นหินลายขัดมัน ทำหน้ากระดานฐานมณฑปและบันไดเป็นหินลายขัดมัน ซ่อมมณฑปเล็กครอบรอยพระพุทธบาทและซ่อมถ้ำพระพุทธไสยาสน์ที่เขาพระฉาย ในบริเวณพระอุโบสถ

---

[๑] คือหลังเก่า ได้รื้อออกเมื่อจะสร้างฌาปนสถานปัจจุบัน

(๑๐) สร้างซุ้มประตูทางเข้าออกของพระอาราม ๒ ซุ้ม เป็นเฟโรคอนกรีต ประดับด้วยหินล้างและลวดลาย

***๕. สมัยพระคุณาจารวัตร** (สุวณฺโณ ไช้) **เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐** ได้ทำการปฏิสังขรณ์และก่อสร้างดังนี้ คือ*

(๑) ซ่อมฉากลับแลกระจกเงา ๒ บาน เป็นของเก่าที่ตั้งอยู่ในพระอุโบสถ โดยปิดทองใหม่

(๒) ซ่อมชุกชีฐานพระประธานในพระอุโบสถ

(๓) ลาดคอนกรีตที่ลานพระบาท กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๗ เมตร หนา ๕ เซ็นต์

(๔) แก้บัวฐานพระพุทธปรางค์ กับรื้อกำแพงแก้วที่ฐานพระพุทธปรางค์

(๕) สร้างประตูเหล็กเลื่อนเข้าลานพระบาท ทางบันไดด้านตะวันออก

(๖) ลาดคอนกรีตบนพื้นชานชาลาลานพระพุทธบาท และปูกระเบื้องลายเกล็ดจระเข้

(๗) สร้างกำแพงคอนกรีตล้อมบริเวณพระพุทธปรางค์ด้านตะวันออกตั้งแต่สระจระเข้ถึงหลังตึกวัดด้านสามเพ็ง

(๘) สร้างทางเท้าหรือฟุตบาธด้านพระพุทธปรางค์ ข้างถนนสายระหว่างบริเวณพระอุโบสถกับบริเวณพระพุทธปรางค์

(๙) สร้างพระเจดีย์ ขนาดฐานวัดผ่าศูนย์กลางได้ ๒.๐๐ เมตร สูง ๕.๐๐ เมตร ไว้ใน บริเวณพระพุทธปรางค์ ๕ องค์

(๑๐) สร้างสายล่อฟ้าบนพระพุทธปรางค์

(๑๑) ลาดปูนลานพระพุทธปรางค์หน้าหอประดิษฐานรูปหล่อ**เจ้าพระยาบดินทรเดชา** ตั้งแต่มุมฐานพระพุทธปรางค์ด้านตะวันออก ถึงศาลาข้างโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์

(๑๒) สร้างหอหรือศาลสำหรับประดิษฐานรูปหล่อเจ้าพระยาบดินทรเดชาติดกับบันไดขึ้นลานพระพุทธปรางค์ด้านทิศใต้

(๑๓) สร้างศาลาโถงภายในบริเวณพระพุทธปรางค์สำหรับเป็นที่บำเพ็ญกุศลเป็นครั้งคราว

(๑๔) สร้างศาลาจตุรมุข ในบริเวณพระพุทธปรางค์

(๑๕) สร้างเมรุหรือฌาปนสถานพร้อมทั้งอาคารสิ่งก่อสร้างภายในบริเวณมีศาลาบำเพ็ญกุศล, ศาลาพักแขก, ห้องครัวห้องน้ำก่อกำแพงและทำถนนคอนกรีตภายในบริเวณ

สิ่งที่เป็นหลักสำคัญในวัด

๑. พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระหล่อ ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๑.๘๐ เมตร (วัดไว้แต่ก่อนว่า หน้าตักกว้าง ๔ ศอก) จากทับเกษตรถึงพระเกตุมาลาสูง ๒.๕๐ เมตร

๒.พระประธานในพระวิหาร (หลังกลาง ที่ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชาสร้างเป็นพระอุโบสถแล้ว ถอนใช้เป็นวิหาร) เป็นพระปั้น ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒.๔๖ เมตร จากทับเกษตรถึงพระเกตุมาลา สูง ๓.๔๐ เมตร

๓. พระนาก ซึ่งประดิษฐานแทนพระบางในพระวิหารพระบางนั้น เป็นพระยืนปางห้ามสมุทร สูง ๑.๔๘ เมตร

๔. พระพุทธไสยาสน์ ประดิษฐานอยู่ในระเบียงพระวิหารหลังตะวันออกเป็นพระปั้น ยาว ๔.๕๕ เมตร

๕. พระนิรโรคันตราย เป็น**พระหล่อ ปางมารวิชัย** หน้าตักกว้าง ๐.๑๕ เมตร จากทับเกษตรถึงพระเกตุมาลา สูง ๐.๒๐ **สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่ ๖ พระราชทาน**

๖. พระปาเลไลยก์ ในพระวิหารตะวันออก เป็นพระหล่อปิดทอง สูง ๑.๗๕ เมตร ไม่ทราบว่าผู้ใด สร้างไว้ มีรูปช้างถวายน้ำ ลิงถวายรวงผึ้ง

๗. พระสัมฤทธิปางมารวิชัย ก่อแท่นไว้หลังพระวิหารหลังกลาง หน้าตักกว้าง ๐.๗๐ เมตร สูง ๑.๐๐ เมตร เป็นพระฝีมือช่างทางล้านช้าง อักษรลาวตัวธรรมจารึก แต่มีอักษรพม่าปน เช่น ตัว ท. (ท่าน) เขียนอย่างอักษรมอญหรือพม่า อ่านไม่ใคร่ได้ความชัด เพราะตัวอักษรที่สลักไว้เส้นไม่ชัดเจน ใครเป็นผู้ได้มาไม่ทราบ

๘. พระยืนสัมฤทธิปางรำพึง ประดิษฐานอยู่ที่ซุ้มคูหาหน้าพระอุโบสถสูง ๑.๖๔ เมตร ลักษณะเป็นพระสมัยสุโขทัย แต่กล่าวกันว่าเป็นพระสร้างใหม่ ถ่ายแบบสุโขทัย ใครเป็นผู้สร้างไม่ทราบ

๙. พระปาเลไลยก์ในมณฑปพระพุทธบาท เป็นพระหล่อปิดทอง สูง ๑.๗๕ เมตร (วัดไว้เดิมว่าสูง ๓ ศอก ๑๗ นิ้ว) ว่า**เป็นพระที่เจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์** (เส็ง) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๖ **สร้าง**

๑๐. พระพุทธปรางค์ มีฐานทักษิณ ๒ ชั้น ชั้นล่างหรือชั้นที่ ๑ สูง ๑.๓๕ เมตร (วัดไว้ก่อนว่าสูง ๓ ศอก) ด้านเหนือยาว ๒๑.๖๐ เมตร ด้านตะวันออกยาว ๒๑.๖๐ เมตร ด้านใต้ยาว ๒๒.๑๐ เมตร ด้านตะวันตกยาว ๒๑.๖๐ เมตร วัดโดยรอบ ๘๖.๙๐ เมตร ทักษิณชั้นบนหรือชั้นที่ ๒ แต่ละด้านยาว ๑๕ เมตรเศษ วัดโดยรอบ ๖๑.๒๔ เมตร สูงวัด

จากฐานทักษิณชั้นล่าง ถึงบัวบน ๔.๔๐ เมตร องค์ พระปรางค์วัดแต่ฐานทักษิณชั้นที่ ๒ ถึงยอดพระปรางค์สูง ๓๓.๕๐เมตรรวมตลอดตั้งแต่พื้นดินถึงยอดพระปรางค์รวมได้ ๓๙.๒๕ เมตร นภศูล สูง ๔.๒๐ เมตร วัดรวมทั้งองค์พระปรางค์และนภศูลสูง ๔๓.๔๕ เมตร

ถาวรวัตถุในวัด

ถาวรวัตถุของวัดมีรายการดังนี้

๑. พระอุโบสถ
๒. พระวิหาร
๓. ศาลาการเปรียญ
๔. กุฎี
๕. โรงเรียนปริยัติธรรม
๖. โรงเรียนเทศบาล
๗. มณฑปพระพุทธบาท
๘. ฌาปนสถาน
๙. ธรรมาสน์
๑๐. พระไตรปิฎก
๑๑.พระบรมรูปหล่อรัชกาลที่ ๕

๑. พระอุโบสถ มีเฉลียงข้างและมุขหน้าหลัง เสาหารที่ระเบียงพระอุโบสถ ๒๘ ต้น เสามุขด้านหน้า อีก ๔ ต้น รวม ๓๒ ต้น เสาภายในพระอุโบสถอีก ๑๐ ต้น เป็นเสาก่ออิฐถือปูน ๔ เหลี่ยม ฐานพระอุโบสถด้านยาว ๓๐.๕๐ เมตร กว้าง ๑๗.๓๕ เมตร มีบันไดขึ้นข้าง ๔ บันได คือข้างมุขหน้า ๒ ข้างมุขหลัง ๒ วัดผนังด้านนอกยาว ๒๑.๕๐ เมตร กว้าง ๑๒.๔๐ เมตร มีประตูหน้า ๒ ประตู ประตูหลัง ๒ ประตู มีหน้าต่างด้านใต้ ๖ ช่อง ด้านเหนือ ๖ ช่อง รวมเป็น ๑๒ ช่อง ร่วมในยาว ๑๙.๓๐ เมตร กว้าง ๑๐.๖๐ เมตร ผนังพระอุโบสถด้านในตอนระดับหน้าต่างเขียนภาพทศชาติตอนเหนือระดับหน้าต่างเขียนรูปเทพบุตรเทพธิดา และหมู่พรหมมีมือถือเครื่องสักการะไปเฝ้าพระพุทธองค์ ผนังด้านตะวันตกระหว่างประตูทั้ง ๒ ช่องนั้นเขียนรูปเขาไกลาส มีรูปโคอุสุภราชซึ่งเป็นพาหนะของพระอิศวรเป็นเจ้า และรูปสัตว์รูปป่าหิมพานต์

๒. พระวิหาร มี ๓ หลัง หลังกลางหันหน้าไปทางทิศใต้ หันหลังให้พระอุโบสถ ซึ่งเดิมสร้างเป็นพระอุโบสถดังกล่าวแล้ว หลังประธานกว้าง ๑๑.๘๐ เมตร ยาว ๒๒.๓๐ เมตร มุขกว้าง ๙.๓๐ เมตร ยาว ๓.๑๐ เมตร มีประตูด้านหน้า ๒ ด้านหลัง ๒ มีหน้าต่างด้านละ ๕ ช่อง เดิมใช้เป็นที่แสดงธรรมในวันธรรมสวนะปัจจุบันสำหรับอุบาสกอุบาสิกาทำวัตรสวดมนต์ และบำเพ็ญทานเป็นครั้งคราว

หลังตะวันออก เป็นวิหารเก่าตั้งแต่สมัยเป็นวัดสามปลื้ม เวลานี้ประดิษฐาน พระปาเลไลยก์ และเป็นคลังเก็บสัมภาระต่าง ๆ ที่เฉลียงภายนอกวิหารมีพระไสยาสน์ มีประตู แต่ด้านหน้าทางทิศใต้ ๒ ประตู มีหน้าต่างด้านละ ๓ ช่อง รวมเป็น ๖ ช่อง

วิหารหลังตะวันตก เป็นวิหารพระบาง เพราะสร้างด้วยมุ่งหมายประดิษฐาน พระบางแม่เมื่อได้พระราชทานพระบางไปแล้ว ได้ประดิษฐานพระนากซึ่งโปรดเกล้าให้ เชิญมาจากหอพระในพระบรมมหาราชวังแทน มีประตูแต่ด้านหน้าทางทิศเหนือแต่ ประตูเดียว มีหน้าต่างรวม ๔ ช่อง

๓. **ศาลาการเปรียญ** มี ๒ หลัง เรียกกันว่า *ศาลาบน ศาลาล่าง* ศาลาบนตั้งอยู่ ที่สุดวัดด้านเหนือ ตอนตะวันออกเฉียงเหนือของพระอุโบสถ ที่สร้างเป็นตึกแถว ๒ ชั้น ให้เช่าของวัดเดี๋ยวนี้ แล้วรื้อมาปลูกในที่ที่สร้างฌาปนสถานในเวลานี้และให้รื้อเสียแล้ว เมื่อจะสร้างฌาปนสถาน พ.ศ. ๒๔๙๐

ศาลาล่าง เดิมปลูกอยู่ท้ายวัดใกล้ไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อจะตัดถนนจักรวรรดิ กับถนนอนุวงศ์ *ท่านผู้หญิงอภัยราชา* (เอี่ยม สุทัศน์ ณ อยุธยา) ออกทรัพย์ให้ย้ายมาปลูก ไว้ท้ายวัดปัจจุบันนี้ เวลานี้ยังอยู่แต่ทรุดโทรมเต็มที เป็นศาลาใหญ่ ๗ ห้อง ๙ ห้อง กับ เพิงหน้าหลัง มีช่อฟ้าใบระกา ยังใช้เป็นที่แสดงธรรมและบำเพ็ญทานกันอยู่ มีชาวบ้าน มาอาศัยอยู่ภายใต้หลายครอบครัว ทางวัดจะย้ายมาสร้างใหม่ทางด้านเหนือ

๔. **กุฎี** เวลานี้มีอยู่ ๑๒ คณะ หรือ ๑๒ หมู่ ต่อไปจะรื้อปรับปรุงใหม่เพราะมีชำรุดอยู่ หลายคณะ

๕. โรงเรียนปริยัติธรรม มี ๒ หลัง หลังหนึ่งมีนามตามที่**สมเด็จบรมบพิตรพระราช สมภารเจ้า รัชกาลที่ ๖** พระราชทานว่า ***"โรงเรียนเอี่ยมอภัยบุญนิธิ"*** **เจ้าพระยาอภัยราชา มหายุติธรรมธร** (ม.ร.ว.ลพ สุทัศน์ ณ อยุธยา) *สร้างอุทิศกุศลให้ท่านผู้หญิงอภัยราชา* (เอี่ยม สุทัศน์ ณ อยุธยา) ผู้เป็นภรรยาของท่าน เป็นตึก ๒ ชั้น ยาว ๗ วา ๒ ศอก กว้าง ๔ วา เดี่ยวล่องถุน ๒ ศอก เปิดใช้เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ สิ้นเงินค่าก่อสร้าง ๑๓,๗๐๐ บาท และค่าสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ อีก ๙๙๘ บาท รวมค่าก่อสร้างและค่าเครื่อง ใช้ทั้งสิ้น ๑๔,๖๙๘ บาท ตั้งอยู่ลานวัด ตะวันตกฌาปนสถาน ภายหลังเนื่องจากนักเรียน มากสถานที่ไม่พอ จึงสร้างเพิ่มสกัดหัวท้ายอีกด้านละหลัง เป็นตึกชั้นเดียว เชื่อมชานถึง กันกับหลังใหญ่

อีกหลังหนึ่ง มีชื่อว่า **"โรงเรียนบุญมาประดิษฐ์"** เดิมเป็นโรงเรียนหนังสือไทย *หลวง ธรรมาภิมณฑ์* (ถึก จิตรกถึก) เป็น*ครูคนแรก มหาหนอ* ต่อมาได้*เป็นขุนอนุกิจวิฑูร* เป็นครู คนที่ ๒ แล้วกลายมาเป็นตึกที่อยู่ของเจ้าคุณพระพุฒาจารย์ (มา) ต่อมา*สมัยเจ้าคุณ*

พระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาส นางบุญมา บุตรีอุบาสิกางิ้ว ย่องฮง มอบเงินถวายวัด ๒,๐๐๐ บาท พระอริยกวี (โกสโล สำราญ) จึงนำเงินนี้มาปฏิสังขรณ์ตึกเก่านี้เปลี่ยนแปลงเป็นโรงเรียนปริยัติธรรม ใช้ทัพพสัมภาระของเก่าบ้าง ซื้อเพิ่มเติมบ้าง เสร็จแล้วให้นามเพื่อเป็นอนุสรณ์ของผู้บริจาคทรัพย์จึงมีนามดังข้างบนนั้นโรงเรียนนี้เป็นตึก ๒ ชั้น กว้าง ๗.๘๐ เมตร ยาว ๑๔.๓๕ เมตร ตั้งอยู่ในบริเวณพระปรางค์ ทางทิศเหนือมณฑปพระพุทธบาท

๖. **โรงเรียนเทศบาล** เดิมเรียกว่าโรงเรียนจักรวรรดิประชาบาล ตั้งอยู่มุมทิศเหนือของวัด เดิมที่วัดตอนนี้มีกุฎีอยู่คณะ ๑ เรียกว่าคณะกุฎี (คงมุ่งสำหรับให้พระผู้เรียนสมถวิปัสสนากรรมฐานอยู่) เนื่องจากถูกไฟไหม้ จึงรื้อสร้างเป็นโรงเรียน

๗. **มณฑปพระพุทธบาท** จตุรมุขยอดปรางค์

๘. **ฌาปนสถาน** มีเรื่องละเอียดในประวัติเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ พระคุณาจารวัตรนั้นแล้ว

๙. **ธรรมาสน์** สัณฐานเหมือนกูบหลังช้างชั้นเอก เข้าใจว่าคงได้รับพระราชทานคราวเดียวกับพระบรมรูป ๑ ที่ ธรรมาสน์สวดปาฏิโมกข์ ๑ ธรรมาสน์มุกต์สำหรับเทศน์ ๑

๑๐. **พระไตรปิฎก** มี ๒ จบ ครั้งรัชกาลที่ ๕ จบ ๑ กับครั้งรัชกาลที่ ๗ อีก จบ ๑ พร้อมทั้งตู้

๑๑. **พระบรมรูปสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่ ๕** ทรงเครื่องจอมพลทหารบก หล่อด้วยโลหะ เข้าใจว่าได้ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์ นั้น ณ พระเมรุท้องสนามหลวง

๑๒. **ซุ้มประทีป ๒ ซุ้ม**

๑๓. **ราวเทียนเข็มวชิราวุธ** ๑ ราว ราวเทียนรูปมังกร ๒ ราว

๑๔. **โต๊ะมุกต์**หน้าพระประธานในพระอุโบสถ ๑ หมู่ มี ๑๑ ตัว แท่นรอง ๑ ตัว

๑๕. **ฉากกระจก**บานใหญ่ กรอบไม้ปิดทอง ๒ ฉาก

ที่ธรณีสงฆ์ของวัด

๑. ที่ธรณีสงฆ์ของวัดจักรวรรดิราชาวาส ซึ่งอยู่ในจังหวัดพระนคร (กรุงเทพฯ) มี ๓ โฉนด

(๑) โฉนดที่ ๑๑๒๔ เลขที่ดิน ๑๕๘ หน้าสำรวจ ๘๘ เนื้อที่ ๑ งาน ๑๖ วา

(๒) โฉนดที่ ๒๗๘๐ เลขที่ดิน ๓๙๘ หน้าสำรวจ ๘๒๖ เนื้อที่ ๓๐ วา

(๓) โฉนดที่ ๒๕๘๔ เลขที่ดิน ๓๙๓ หน้าสำรวจ ๘๐๓ เนื้อที่ ๑๖ วา

โฉนดทั้ง ๓ ฉบับนี้ ตำบลจักรวรรดิ อำเภอสามเพ็ง (อำเภอสัมพันธวงศ์) จังหวัดพระนคร ระหว่าง ที่ดิน ๑ ต. ๑ ฎ. แผน ๑๒ เหมือนกันหมด

๒. ที่ธรณีสงฆ์ของวัดจักรวรรดิราชาวาส ที่ยังไม่มีโฉนด มีเนื้อที่ประมาณ ๒๐ ไร่ ๑ งาน ๘๖ ตารางวา

๓. ที่ธรณีสงฆ์ของวัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นที่นาให้เช่า อยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๔ ราย คือ

รายที่ ๑ เลขหมายทะเบียน ๑๑๑ อยู่ที่ตำบลคลองซอยที่ ๒๖ ฝั่งเหนืออำเภอพระราชวัง โฉนดที่ ๘๐๕๘ (เจ้าหน้าที่เก็บรักษาไว้ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เนื้อที่ ๒๐๐ ไร่ ๗๑ วา แต่ได้ถูกตัดถนนสายดอนเมือง–สระบุรี–ลพบุรี ตามพระราชกฤษฎีกาเนื้อที่ ๕ ไร่ คงเหลือ ๑๙๕ ไร่ ๗๑ วา นารายนี้ นางเชย นากวิเวก ถวาย

รายที่ ๒ เลขหมายทะเบียน ๑๑๒ อยู่ที่ตำบลคลองซอยที่ ๒๖ ฝั่งเหนืออำเภอพระราชวังโฉนดที่ ๘๐๕๙ (เจ้าหน้าที่เก็บรักษาไว้ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เนื้อที่ ๓๕๐ไร่ ๙๒ วา แต่ถูกตัดถนนสายดอนเมือง–สระบุรี–ลพบุรี ตามพระราชกฤษฎีกา เนื้อที่ ๙ ไร่ ๓ งานคงเหลือเนื้อที่ ๓๔๐ ไร่ ๙๒ วา

รายที่ ๓ เลขหมายทะเบียน ๓๐๘ อยู่ที่ตำบลสนับทึบ (คลองซอย ๒๖ ฝั่งเหนือ) อำเภอวังน้อย (บางปะอิน) โฉนดที่ ๙๙๖๐ (เจ้าหน้าที่เก็บรักษาไว้ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เนื้อที่ ๔๒ ไร่ ๑ งาน ๖๐ วา แต่ถูกตัดถนนสายดอนเมืองสระบุรี–ลพบุรี ตามพระราชกฤษฎีกา เนื้อที่ ๑ งาน ๓๓ วา คงเหลือ ๔๑ ไร่ ๒๗ วา (น่าจะเหลือ ๔๒ ไร่ ๒๗ วา)

รายที่ ๔ เลขหมายทะเบียน ๓๖๘ อยู่ที่ตำบลลาดบัวหลวง อำเภอบางไทร โฉนดที่ ๘๖๓๑ (เจ้าหน้าที่เก็บรักษาไว้ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เนื้อที่ ๑๐๑ไร่ ๑ งาน ๕๒ วา ที่นารายนี้ทางวัดรับมรดกจากพระภิกษุยา มลไชย ซึ่งถึงมรณภาพระหว่างเป็นพระ

ผลประโยชน์ค่าเช่านา เจ้าหน้าที่แจ้งให้ทราบเฉพาะรายที่อยู่อำเภอวังน้อย ๕ ศก คือ

พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้ค่าเช่าปีละ ๑,๔๐๐.๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้ค่าเช่าปีละ ๑,๓๐๐.๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้ค่าเช่าปีละ ๑,๓๐๐.๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๔๙๖ ไม่มีผู้ใดเช่า เพราะทำนาไม่ได้ผล ไม่ได้ค่าเช่า
พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้ค่าเช่าปีละ ๑,๓๐๐.๐๐ บาท

ผลประโยชน์ค่าเช่าตึก มีรายการดังนี้ :-

๑. ตึกแถว ๓ ชั้น มี ๒๐ คูหา ผู้เช่า ๒๐ ราย รวมเป็นเงินค่าเช่าทั้งปี ๓๕,๖๔๐.๐๐ บาท

๒. ตึกแถว ๒ ชั้น มี ๓๙ คูหา ผู้เช่า ๓๗ ราย รวมเป็นเงินค่าเช่าทั้งปี ๓๘,๗๐๐.๐๐ บาท

๓. ห้องแถวไม้ชั้นเดียว ๗ ห้อง ผู้เช่า ๗ ราย รวมเป็นเงินค่าเช่าทั้งปี ๑,๐๒๐.๐๐ บาท

๔. ที่ดิน ๑ ราย สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เช่า เนื้อที่ ๔๗.๕๕ ตารางวา ค่าเช่าปีละ ๘๕๕.๘๐ บาท

ความเจริญและความเสื่อมของวัด

ความเจริญและความเสื่อมของวัด ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และที่ ๔ นั้น ไม่มีหลักฐานที่จะทำให้ทราบได้ สำหรับสมัยรัชกาลที่ ๕ ยุคที่เจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) และเจ้าคุณพระพุฒาจารย์ (มา) เป็น เจ้าอาวาส ได้ทราบจากท่านผู้ใหญ่ที่มีอายุอยู่มาทันยุคนั้นเล่าว่า ในวัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ อุดมหรือบริบูรณ์ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี

ฝ่ายดี ผู้ทรงความรู้ธรรมวินัย รู้พระไตรปิฎกถึงขีดสูงก็มีอยู่ ท่านที่ชำนาญทางสมถกรรมฐาน และ วิปัสสนากรรมฐานก็มีอยู่ อาจารย์ที่มีชื่อเสียงที่ศิษย์และผู้นับถือเล่าสืบมา เช่น ***ท่านอาจารย์ขน*** *หรือ* ***โขน*** *ชาวเมืองอุบล เป็นผู้มีความรู้ภาษาบาลีดี มีศิษย์ที่สอบเป็นเปรียญได้ เช่น มหาเทศ ป.๔ (หลวงธำรงเจติยรัฐ เทศ วิริยรัต),* ***มหาหล้า, มหาพัน, มหาทัด*** ป.๖ มีโวหารปฏิภาณเฉียบแหลมเป็นนักประพันธ์บทกลอนเก่งคนหนึ่ง ดังปรากฏในบทดอกสร้อยสุภาษิต, ***ท่านมหาปั้น***มีความรู้ในภาษาบาลีดี เป็นอาจารย์สอนบาลีทุกประโยค มีศิษย์เป็นเปรียญมากมายทั้งในสำนักและต่างสำนัก และทั้งในประเทศไทย และ ต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกัมพูชา

ฝ่ายกรรมฐาน ที่มีชื่อเสียง เช่น ***เจ้าคุณพระพุฒาจารย์*** (มา) ***ท่านอาจารย์เหม็ง, ท่านพระครูสังวรสมาธิวัตร นิ่ม*** (อยู่มาจนถึงยุคเจ้าคุณพระอริยกวีเป็นเจ้าอาวาส)

นอกจากนี้ ยังอุดมด้วยท่านที่เป็นศิลปิน เช่น ช่างเขียน, ช่างปั้น, ช่างไม้, ช่างหล่อ, ช่างเลี่ยม, ฯลฯ

ในฝ่ายที่ไม่ดี เช่นนักเลงฝิ่น กัญชา สุรา นักเลงการพนัน และนักเลงหัวไม้มีพร้อม

มาถึงสมัย***เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี*** (มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาส การศึกษาปริยัติธรรมเริ่มเดินแผนใหม่ คือมีเรียนในภาษาไทย ได้แก่นักธรรมชั้นตรี โท เอก และเรียนในภาษาบาลีคือเรียนแปลพระคัมภีร์พุทธศาสนาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย แม้การเรียนปริยัติ

ในภาษาบาลีก็เริ่มเปลี่ยนแปลงในยุคนี้ คือเดิมบาลีไวยากรณ์ภาษาบาลี ใช้คัมภีร์มูลกัจจายนะเป็นหลัก มาถึงยุคนี้ คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่***สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆปริณายก*** เป็นต้นมา เริ่มใช้บาลีไวยากรณ์ใหม่ที่พระองค์ท่านทรงพระนิพนธ์ตามวัดมหานิกายก็เริ่มเรียนกันเฉพาะ วัดจักรวรรดิราชาวาส สมัยที่***เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี*** (มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาส เริ่มเปิดโรงเรียนสอนปริยัติธรรมแผนใหม่กันจริงจังเมื่อระหว่างพ.ศ.๒๔๖๒–๓ โดยให้***พระมหาสำราญ โกสโล*** (คือพระอริยกวี) เป็นผู้อำนวยการศึกษา มีครูในตอนต้น ๆ แห่งสมัยนี้ที่พอจะกล่าวชื่อได้ คือ ***พระมหาชื่น, พระมหาปิด, พระมหาบุญธรรม, พระมหาจาว แก้ววิสุทธิ์, พระมหาอยู่ เอี่ยมบุญอิ่ม, พระมหาเจริญ แก้วอนงค์, พระมหาเส็ง อารีธรรม, พระมหาสุดใจ, พระมหากวย, พระมหาสังข์ พระมหาธีร์*** (พระธรรมธีรราชมหามุนี ธีร์ จันทวีระ ป.๙) และครูอื่น ๆ ในยุคต่อ ๆ มา

รู้สึกว่า ครูในยุคนี้ ได้ตั้งอกตั้งใจสอนเพื่อชื่อเสียงของวัดกันจริงจัง ไม่ใคร่คำนึงถึงลาภผลอะไร มีนิตยภัตถวายเพียงรูปละ ๖ บาท ต่อเดือนเท่านั้น เห็นจะเนื่องจากเป็นยุคเริ่มแรก จึงกระตือรือร้นกันจริงจัง และไม่เฉพาะสอนกันในโรงเรียนเท่านั้น โดยมากยังสอน ณ กุฏีที่อยู่ของตน ๆ นอกเวลาที่สอนกันในโรงเรียนอีก พระเณรเด็กวัดท่องบ่นแบบแผนเสียงขรมได้ยินทั่ว ๆ ไปในวัด แตกต่างกันกับเวลานี้ (พ.ศ. ๒๔๙๘) มาก ตั้งแต่บัดนั้นมารู้สึกว่าโรงเรียนหรือสำนักศึกษาปริยัติของวัดนี้เจริญรุ่งเรือง มีชื่อเสียงระบือไปอย่างรวดเร็ว มีภิกษุสามเณรสอบได้ปีหนึ่ง ๆ มาก ๆ มีนักเรียนต่างวัดมาขอสมัครเรียนในสำนักนี้มาก จนโรงเรียน ไม่มีที่พอจะอนุเคราะห์ได้ มีผู้สอบไล่ได้เป็นเปรียญเอก ๗ ประโยค ๘ ประโยคหลายรูป ตลอดสมัยที่***ท่านเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี*** (มุ้ย) ยังเป็นเจ้าอาวาส และตลอดสมัยที่***เจ้าคุณพระอริยกวี*** *เป็นผู้อำนวยการศึกษา*อยู่ แต่เมื่อตกมาถึงยุค**เจ้าคุณพระอริยกวี***เป็นเจ้าอาวาส* ก็คล้ายกับน้ำขึ้นเต็มที่แล้วก็ชักเอ่อ เพราะฉะนั้น นับตั้งแต่สมัยพระอริยกวีเป็นอาวาส การศึกษาปริยัติธรรมจึงทรง ๆ อยู่ตลอดมาถึงยุคเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรเป็นเจ้าอาวาสตอนต้น ๆ ตอนกลางสมัยเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรเป็นเจ้าอาวาส เป็นสมัยสงคราม และการศึกษาปริยัติธรรมก็กำลังจะก้าวไปแผนใหม่ต่อไปอีก คือแผนมหาวิทยาลัย ซึ่งไม่เฉพาะแต่ศึกษาพระธรรมวินัยและภาษาบาลีกำลังจะสนใจในภาษาใหม่ ๆ เช่นภาษาอังกฤษและวิชาวิทยาการที่โลกนิยมกันเพื่อประกอบการศึกษาพระศาสนา การศึกษาแผนที่เริ่มมาแต่ยุคสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ก็ชักจะซึมเซาลง

ลำดับเจ้าอาวาสและประวัติย่อของเจ้าอาวาสบางองค์

*เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสนั้น แม้เมื่อ**ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา**ได้สถาปนาวัดขึ้นใหม่แล้ว ตอนต้น ๆ ก็ยังมืดมัว ไม่สามารถจะทราบได้ว่าใครเป็นเจ้าอาวาสมาบ้างเพิ่งจะมามีหลักฐานพอจะทราบได้บ้างก็ต่อเมื่อท่านได้**เป็นพระยาราชสุภาวดี**แล้ว และได้**น้อมเกล้าถวายวัด**นี้เป็น**พระอารามหลวง ต่อสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ารัชกาลที่ ๓** เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ภายหลังที่ท่านได้กลับเข้ารับราชการใหม่ ปรากฏรายนามพระราชาคณะที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้ :-*

๑. *พระธรรมเจดีย์* (รอด หรือ เกิด) เปรียญ
๒. *พระวรญาณมุนี* (น้อย) เปรียญ ๙ ประโยค
๓. *พระอมรเมธาจารย์* (ตุ้ม) เปรียญ
๔. *พระวรญาณมุนี* (ดิศ) เปรียญ
๕. *พระธรรมานุกูลเถร* (ด้วง) สมณะ
๖. *พระโพธิวงศาจารย์* (เส็ง) เปรียญ ๖ ประโยค
๗. *พระพุฒาจารย์* (มา) สมณะ
๘. *พระมงคลทิพยมุนี* (ปณฺฑิโต มุ้ย) สมณะ
๙. *พระอริยกวี* (โกสโล สำราญ) เปรียญ ๔ ประโยค
๑๐. *พระคุณาจารวัตร* (สุวณฺโณ ไช้) พระราชาคณะยก
๑๑. *พระธรรมธีรราชมหามุนี* (ปุณฺณโก ธีร์) เปรียญ ๙ ประโยค (เจ้าอาวาส ปัจจุบัน)

ส่วนประวัติท่านเจ้าอาวาส ๕ องค์ข้างต้นนั้น ไม่สามารถที่จะค้นคว้าหาหลักฐานได้ คงได้แต่ประวัติขององค์ที่ ๖ คือ ***เจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์*** (เส็ง) และองค์ต่อ ๆ ลงมาเท่านั้น ดังที่ปรากฏตามลำดับต่อไปนี้ :-

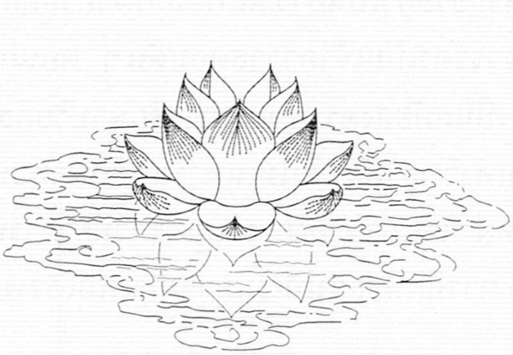

ประวัติ
พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๖

พระโพธิวงศาจารย์ วัดจักรวรรดิราชาวาส นามเดิมว่า **เส็ง** เป็นชาวบ้านเกาะเลิ่ง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ ณ วันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕

ในรัชกาลที่ ๓ บรรพชาเป็นสามเณรแต่อายุได้ ๑๓ ปี เล่า*เรียนอักขร*สมัยอยู่ใน***สำนักพระอาจารย์เพ็ง อธิการ****วัดสบสวรรค์*จนอายุได้ ๑๕ ปี ลงมาอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาสในกรุงเทพ ฯ เล่า*เรียนพระปริยัติธรรม*ใน***สำนักพระวรญาณมุนี*** (น้อย) แล้วอุปสมบทที่วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๘๖ บวชได้ ๕ พรรษา เข้าแปลพระปริยัติธรรมครั้งแรกได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค ต่อมาเข้าแปลอีกครั้งหนึ่งได้อีกประโยค ๑ รวมเป็น ๖ ประโยค

ถึงรัชกาลที่ ๔ ได้รับตำแหน่งเป็นพระปลัด **ฐานานุกรมของพระวรญาณมุนี** (น้อย) เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๙๕ ถึงปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๑๐ ทรงตั้ง**เป็นพระราชาคณะที่พระวรญาณมุนี**

ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ ตรงกับปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔ ทรงเลื่อนเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่**พระโพธิวงศาจารย์สมณศักดิ์เสมอชั้นเทพ**มีสำเนาทรงตั้งดังนี้

ให้เลื่อน**พระวรญาณมุนี** วัดจักรวรรดิราชาวาส **เป็นพระโพธิวงศาจารย์ญาณนายก ตรีปิฎกธรา มหาคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี** สถิต ณ วัดจักรวรรดิราชาวาสวรวิหาร พระอารามหลวง มีนิตยภัตราคาเดือนละ ๔ ตำลึงกึ่ง มีฐานานุศักดิ์ควรตั้งฐานานุกรม ได้ ๔ รูป คือ *พระครูปลัด ๑ พระครูสังฆวินัย ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑* รวมเป็น ๔ รูป

ต่อมา ถึงวันที่ ๒๘ มีนาคม ร.ศ.๑๑๔ ตรงกับปีมะแม พ.ศ. ๒๔๓๘ เมื่อโปรดให้ยกตำแหน่งพระโพธิวงศาจารย์ขึ้นเป็นเจ้าคณะอรัญวาสีทรงเลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นมีสำเนาทรงตั้งดังนี้

ให้เลื่อน**พระโพธิวงศาจารย์ เป็นพระโพธิวงศาจารย์ ญาณวิสุทธิจริยาปรินายก ตรีปิฎกธราจารย์ นานาสถานราชคมณีย์ สาธุการีธรรมากร สุนทรศีลขันธ์ อรัญวาสี** สถิต ณ วัดจักรวรรดิราชาวาสวรวิหาร พระอารามหลวงตำแหน่งเจ้าคณะฝ่ายอรัญวาสี มีนิตยภัตราคาเดือนละ ๕ ตำลึง มีฐานานุศักดิ์ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป คือ

พระครูปลัดนิพัทธโพธิพงศ์ มีนิตยภัตราคาเดือนละตำลึงกึ่ง ๑

พระครูวินัยธร ๑ พระครูวินัยธรรม ๑ พระครูสังฆบริรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๖ รูป

พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ปีชวด พ.ศ. ๒๔๔๓ รวมอายุได้ ๗๙ ปีฯ

พระพุฒาจารย์ (มา)
เจ้าอาวาสองค์ที่ ๗

ประวัติ

พระพุฒาจารย์ (มา)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๗

พระพุฒาจารย์ *เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๗* เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ เจ้าคณะอรัญวาสี มีสมณศักดิ์เสมอเจ้าคณะรอง นามเดิมว่า ***มา*** นามฉายาว่า ***อินฺทสโร*** โยมผู้ชายชื่อ *ทองอยู่* โยมผู้หญิงชื่อ *แช่ม* เกิดในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีระกานพศก จ.ศ. ๑๑๙๙ ณ ตำบลบ้านเข้าหลาม อำเภอสำเพ็ง กรุงเทพ ฯ (ตามที่จารึกไว้ที่ฐานรูปหล่อของท่านว่า เกิดวันจันทร์ที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๐)

ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ จ.ศ. ๑๒๒๓ อายุได้ ๒๕ ปี ได้บรรพชาอุปสมบทที่วัดจักรวรรดิราชาวาส ***พระอาจารย์นอง*** *วัดจักรวรรดิราชาวาสเป็นพระอุปัชฌายะ เจ้าอธิการแบน วัดบางกระสัน (วัดดิศหงษาราม) เป็นพระกรรมวาจาจารย์* ***พระอาจารย์ทอง*** *วัดบางกระสัน เป็นพระอนุสาวนาจารย์* (จากบันทึกของพระสมุห์หนูว่าพระอาจารย์ทอง วัดศีรษะลำโพง) บวชแล้วได้เรียนวิปัสสนาธุระ และไปเที่ยวธุดงค์แทบทุกปีเป็นนิตย์ จนได้เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนาธุระอยู่ในวัดจักรวรรดิราชาวาส เรียกกันว่าพระอาจารย์มา เมื่อในรัชกาลที่ ๔

ถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓ จ.ศ. ๑๒๓๒ อายุ ๓๔ ปี ***พระโพธิวงศาจารย์*** (เส็ง) เมื่อเป็นพระราชาคณะที่ ***พระวรญาณมุนี*** จะให้ท่านเป็นปลัด ท่านขัดไม่ได้ จึงรับเป็นตำแหน่งฐานานุกรมมา ๑๘ ปี ในเวลาเมื่อเป็นตำแหน่งปลัดอยู่นั้น ท่านได้เป็นหัวหน้าสร้างพระพุทธบาทจำลองขึ้นในวัดจักรวรรดิราชาวาส แล้วนัดสัปปุรุษมานมัสการในเวลากลางเดือน ๓ เป็นที่รื่นเริง เลยเป็นนักขัตฤกษ์ประจำปีมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ***พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว***เสด็จไปทอดพระเนตรก็ทรงพระราชศรัทธา โปรดให้สร้างมณฑปน้อย ที่สวมรอยพระพุทธบาทจำลองเป็นของพระราชทานช่วยด้วย

ครั้นถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ จ.ศ.๑๒๕๑ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ อายุ ๕๓ ปี พรรษา ๒๘ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานสัญญาบัตรตั้งเป็น ***พระครูภาวนาวิจารณ์*** ตำแหน่งพระครูพิเศษ มีนิตยภัตเดือนละตำลึงกึ่ง ต่อมาอีก ๓ ปี ถึงปีมะโรง พ.ศ.๒๔๓๕ เมื่อโปรดให้ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำลองของโบราณซึ่งได้มาจากเมืองพุทธคยา ในมัชฌิมประเทศที่ยอดเขาพระจุลจอมเกล้า ณ เกาะสีชัง จึงทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่ ***พระมงคลทิพยมุนี*** ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่เมืองสมุทรปราการ เป็นผู้รักษารอยพระพุทธบาทจำลองนั้น มีสำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

ให้พระครูภาวนาวิจารณ์ เป็นพระมงคลทิพยมุนี ศรีชลังคันตรีปเทศ เขตสมุทรปราการ อภิบาลพุทธคยาปทวี ชลคิรีไทวปสิมาบพิตร สถิตพระพุทธบาทเกาะสีชัง เจ้าคณะใหญ่แขวงเมืองสมุทรปราการ มีนิตยภัตราคาเดือนละ ๓ ตำลึง มีฐานานุศักดิ์ ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป คือ

พระครูปลัด ๑ *พระครูวินัยธร ๑*
พระครูวินัยธรรม ๑ *พระครูสมุห์ ๑*
พระครูใบฎีกา ๑ รวม ๕ รูป

ต่อมา โปรดให้เป็นผู้ว่าการรักษาพระพุทธบาทปรันตประเทศด้วยอีกแห่งหนึ่ง *ได้พระราชทานตาลิปัตรแฉกประดับพลอยและนิตยภัตเพิ่มขึ้นเสมอพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นเทพ*ครั้ง ๑ แล้วพระราชทาน *ตาลิปัตรแฉกพื้นแพรปักทอง* และ*เพิ่มนิตยภัตขึ้นเสมอพระราชา คณะชั้นธรรม*อีกครั้ง ๑ ถึง**ปลายรัชกาลที่ ๕** หลังคาพระมณฑปพระพุทธบาทชำรุดมาก ***พระมงคลทิพยมุนี*** รับสนองพระเดชพระคุณเป็นนายงาน ทำเครื่องบนพระมณฑปใหม่ ทำการจนสำเร็จยกขึ้นที่แล้ว ยังแต่จะยกยอด พอสิ้นรัชกาลที่ ๕ เสียก่อน ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยกยอดต่อในรัชกาลที่ ๖ เมื่อ ณ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๕๖

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ จ.ศ. ๑๒๗๕ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ตรงกับวันอังคารขึ้น ๘ ค่ำ เดือนยี่ ปีฉลู อายุ ๗๗ พรรษา ๕๒ **สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่ ๖** ทรงพระกรุณาโปรด*พระราชทานหิรัญบัฏ* เลื่อนขึ้น***เป็นพระพุฒาจารย์*** *พระราชาคณะผู้ใหญ่* เพิ่มนิตยภัตเป็นเดือนละ ๘ ตำลึง มีนามตามจารึกในหิรัญบัฏและประกาศตั้งดังนี้

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาค ๒๔๕๖ พรรษา กาลปัตยุบัน จันทรโคจร อุสภสัมพัตสร บุศยมาศ สุกกปักษ์ จตุตถีดิถี ภุมวาร สุริยคติกาล ธันวาคมมาส ติงสติมสุรทิน โดยกาลนิยม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ เอกอรรคมหาบุรุษ บรมนราธิราส พินิตประชานารถ มหาสมมตวงศ์ อติสัยพงศ์วิมลรัตนวรขัติยราชนิกโรดมจาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศฯ ปรเมนทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริว่า **พระมงคลทิพยมุนี** ประกอบด้วยวิริยอุตสาหะในกิจอันเป็นคุณประโยชน์ในพระศาสนา ชำนาญในวิปัสสนาธุระ เป็นพระอุปัชฌายะให้อุปสมบทแก่กุลบุตรเป็นอันมาก มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารีเป็นที่ชอบที่นับถือของชนทั้งหลาย เพราะขวนขวายสงเคราะห์ประชาราษฎรอันมีทุกข์ลำบากด้วยพยาธิทุกข์และมรณภัย ให้มีความสะดวกใจทุกสถาน เอาใจใส่ในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ อารามวิหาร เป็นผู้รักษาการพระพุทธบาท ได้จัดการทนุบำรุงให้มีความเจริญยิ่งขึ้นเป็นที่สะดวกสบายแก่สัปปุรุษผู้ขึ้น

ไปนมัสการรอยพระพุทธบาทตามฤดูกาล และได้ชักชวนผู้มีศรัทธาให้บริจาคทรัพย์จัดการปฏิสังขรณ์พระมณฑปพระพุทธบาท อันชำรุดทรุดโทรมมาแต่ก่อนให้ดีดังเดิมแล้วสำเร็จบริบูรณ์ และขวนขวายในการที่จะให้เกิดประโยชน์ บำรุงพระอารามให้รุ่งเรืองขึ้นเป็นอันมาก บัดนี้ก็ประกอบด้วย พรรษายุกาลมีวัยวุฒิเป็นพระเถระผู้ใหญ่ สมควรจะพระราชทานเพิ่มสมณศักดิ์ ให้ดำรงในตำแหน่งอันสูง ขึ้นได้

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สถาปนา***พระมงคลทิพยมุนีเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ เจ้าคณะอรัญวาสี*** มีนามตามจารึกในหิรัญบัฏว่า ***พระพุฒาจารย์ เอนกสถานปรีชา วิสุทธศีลจรรยาสมบัติ นิพัทธธุตคุณ สิริสุนทรพรตจาริก อรัญญิกคณิศราธิการ อภิบาลบทวลัญช์ อรัญวาสีสังฆนายก เจ้าคณะอรัญวาสี*** มีสมณศักดิ์เสมอเจ้าคณะรอง สถิต ณ วัดจักรวรรดิราชาวาสวรวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดสุวัฒสมณาจารย์ ปรีชาญาณจาริก
อรัญญิกสังฆนายกธุระวาหะ ๑ *พระครูวินัยธร ๑*
พระครูวินัยธรรม ๑ *พระครูศัพทสุนทร ๑*
พระครูอมรโฆษิต ๑ *พระครูธรรมรักขิต ๑*
พระครูสมุห์ ๑ *พระครูใบฎีกา ๑* รวม ๘ รูป

วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๗ จ.ศ. ๑๒๗๖ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีขาล ท่านเริ่มอาพาธด้วยโรคลมแน่นเสียด มีแพทย์หลวงและแพทย์เชลยศักดิ์หลายนายได้ประกอบยารักษาพยาบาล อาการมีแต่ทรงกับทรุด วันปวารณาเป็นวันเคยลงอุโบสถไม่ขาด ถึงกับลงอุโบสถไม่ได้ **พระมงคลทิพยมุนี** (ปณฺฑิโต มุ้ย) ครั้งยัง**เป็นพระธรรมวิหารีเถร** พร้อมด้วยพระภิกษุฐานาเปรียญที่เลิกจากปวารณาในพระอุโบสถแล้วมาปวารณาที่กุฎีพระพุฒาจารย์อีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีขาล จ.ศ. ๑๒๗๖ เวลา ๑๐ ทุ่ม ๓๐ นาที ท่านได้ถึงมรณภาพ สิริรวมอายุได้ ๗๗ ปี ๑ เดือน ๒๒ วัน มีพรรษาได้ ๕๒ พรรษา

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำสรงศพ ฝ่ายสงฆ์ที่ทรงสมณศักดิ์ มี**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส มหาสังฆนายก เสด็จ**เป็นประธานแล้วมี**สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงษ์วรเดช เสด็จ**ภายหลังกับทั้ง**พระบรมวงศานุวงศ์**และข้าราชการอีกมากที่ได้เสด็จและมาในวันนั้นส่วนศพได้รับพระราชทานโกษฐ์๘เหลี่ยม ฉัตร ๕ ชั้น ๔ คัน มีกลองชนะเครื่องอินทร ๕ คู่ ปี่ไฉน ๑ คัน พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมประจำ๑ สร้าง มีกำหนด ๑ เดือนเป็นเกียรติยศยิ่ง

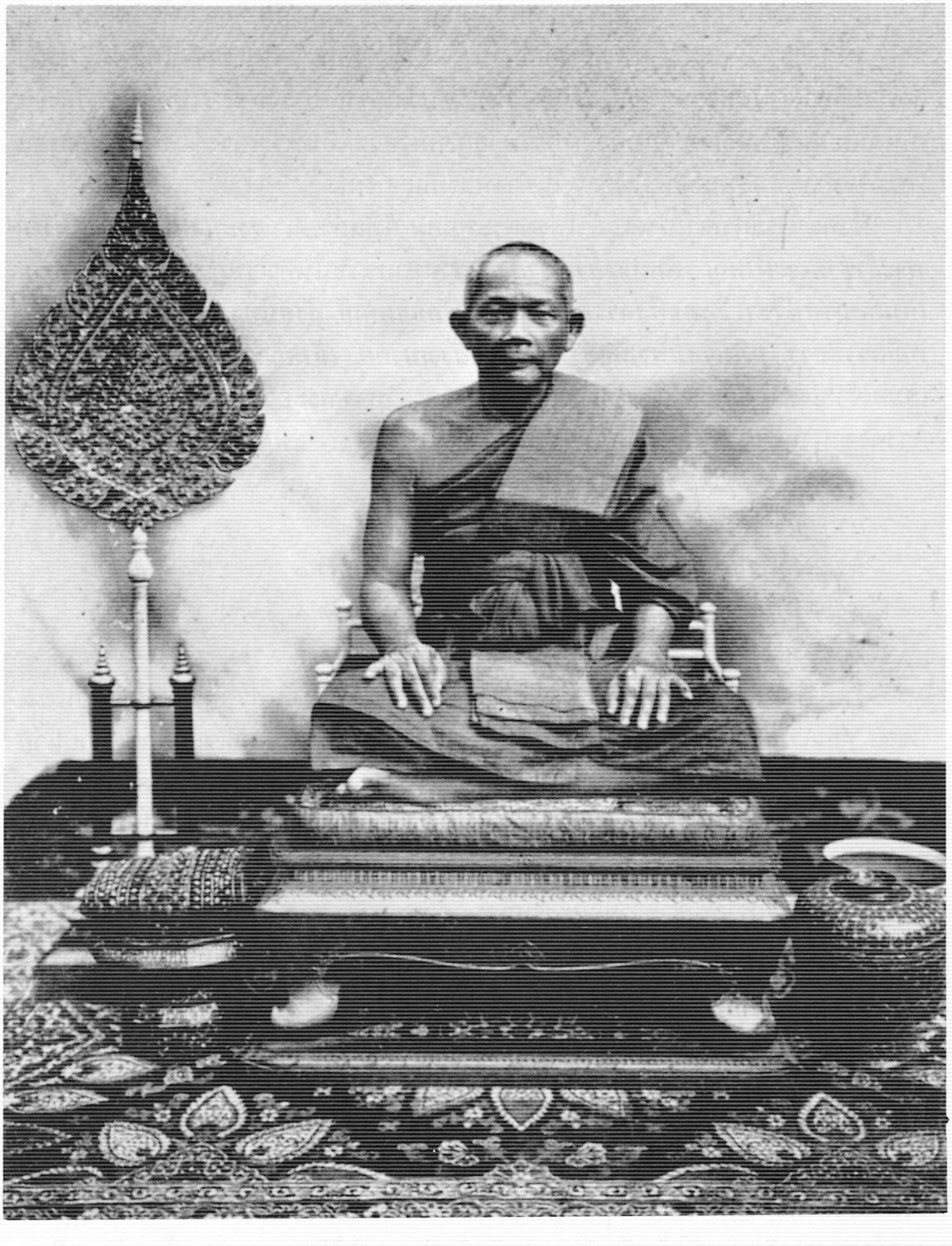

พระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๘

ประวัติ

พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๘

พระมงคลทิพยมุนี นามฉายา ***ปณฺฑิโต*** นามเดิม ***มุ้ย*** นามสกุล ***พรหมจินดา*** เป็นบุตรของ***พระธรรมรักษา***(พุก พรหมจินดา) ***เจ้ากรมสังฆการี***และ***นางธรรมรักษา***(ใหญ่) ชาติภูมิ บ้านตะนาว อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร เกิดในรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันอังคาร แรม ๘ ค่ำ เวลายามเศษ เดือน ๘/๘ อุตตราสาธปีระกาตรีศก จุลศักราช ๑๒๒๓ ตรงกับวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๐๔ ฯ

ถึงยุครัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ ท่านยังเยาว์มีอายุได้ ๙ ปี ย่างเข้าปีที่ ๑๐ ได้ไปอยู่ศึกษา***อักขรสมัย***ใน***สำนักพระครูสุนทรสมาจาร***(เลิศหรือเริ่ม) เจ้าอาวาสวัดเทพธิดาราม แต่ครั้งยังเป็นฐานาที่พระสมุห์ ฯ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๑๔ อายุได้ ๑๑ ปี โกนจุกแล้วได้ไปบรรพชา เป็นสามเณรอยู่ใน***สำนักเจ้าคุณพระพิมลธรรม*** (อ้น) เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่***พระธรรมไตรโลกาจารย์*** อยู่ ณ วัดสุทัศนเทพวราราม ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมต่อ***เจ้าคุณพระพิมลธรรม*** (อ้น) บ้าง ที่***พระมหาพ่วง*** เปรียญ ๓ ประโยคบ้าง ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ ทรงพระกรุณาโปรดให้***เจ้าคุณพระพิมลธรรม*** (อ้น) ครั้งยังเป็น***พระธรรมไตรโลกาจารย์*** ไปครองวัดพระเชตุพน ท่านก็ตามไปอยู่ด้วย ฯ เมื่ออายุได้ ๒๐ ปีบริบูรณ์แล้ว ย่างเข้า ปีที่ ๒๑ ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีนามฉายาว่า ***ปณฺฑิโต*** ที่พระอุโบสถพัทธสีมาวัดพระเชตุพน ณ วันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓ พ.ศ. ๒๔๒๔ ***เจ้าคุณพระพิมลธรรม*** (อ้น) เป็นพระอุปัชฌายะ ***สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์*** (แสง) วัดราชบุรณะเมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่ง***พระโพธิวงศาจารย์ กับพระราชมุนี***(แสง) วัดสุทัศน์ฯ เป็นคู่กรรมวาจาจารย์ เมื่อท่านอุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาในฝ่ายวิปัสสนาธุระต่อมาศึกษาในสำนัก***เจ้าคุณพระพิมลธรรม*** (อ้น) และ***พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ***(จีน) วัดพระเชตุพน ฯ ครั้น***พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ***(จีน) มรณภาพแล้วได้ไปเรียนในสำนัก***ท่านเจ้าอธิการฤทธิ์*** วัดครุฑ ครั้งท่านเจ้าอธิการฤทธิ์มรณภาพแล้ว ได้เรียนต่อ***พระอาจารย์โต*** วัดบพิตร พิมุข ฯ ครั้นถึงปีจอ พ.ศ. ๒๔๒๙ ท่านมีอายุได้ ๒๖ ปี พรรษา ๕ ได้รับสมณศักดิ์เป็น***พระครูสรวิชัย***ตำแหน่งพระครูคู่สวด ฐานานุกรมใน***เจ้าคุณพระพิมลธรรม***(อ้น) ลุปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๖ ท่านมีอายุได้ ๓๓ ปี ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ชั้นสัญญาบัตร เป็น***พระครูวิสุทธิสมโพธิ*** ตำแหน่งพระครูวิปัสสนา ฐานานุกรมใน***พระอัฏฐิสมเด็จพระมหาสมณ-***

เจ้ากรมพระยาปรมานุชิตชิโนรส ได้รับพระราชทาน*พัดยศ พุดตาลพื้นขาว*มีนิตยภัตราคาเดือนละ ๘ บาท ฯ ถึงปีฉลู วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ทรงพระ กรุณาโปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์เป็น ***พระธรรมวิหารีเถร*** ที่พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ ได้รับพระราชทานพัดงาสาน มีนิตยภัตราคาเดือนละ ๑๒ บาท เวลานั้นอายุท่านได้ ๔๑ ปี ฯ

ในยุครัชกาลที่ ๖ เมื่อปีชวด วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพัดแฉกพื้นกำมะหยี่ขาวล้วนปักดิ้น และเพิ่มนิตยภัตขึ้นอีกเดือนละ ๔ บาท รวมเป็น ๑๖ บาท เสมอพระราชาคณะฝ่ายเปรียญ เวลานั้นท่านมีอายุได้ ๕๒ ปี ฯ ต่อมาปีฉลู พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับพระราชทานนิตยภัตเพิ่มขึ้นอีกเดือนละ ๖ บาท รวมเป็น ๒๒ บาท แต่เดือนเมษายนเป็นต้นไปฯ และในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ นั้น โปรดให้อาราธนาไปครองวัดจักรวรรดิราชาวาส โดยกระบวนแห่จากวัดพระเชตุพน มีรถยนต์หลวงส่งเป็นเกียรติยศ ณ วันที่ ๙ กรกฎาคม เวลาบ่าย ๒ นาฬิกา ๑๙ นาที ๓๕ วินาที เป็นปฐมฤกษ์ ฯ แต่ยังเป็นรองเจ้าอาวาสอยู่ก่อนเพราะเวลานั้น***เจ้าคุณพระพุฒาจารย์*** (มา) ยังเป็น***พระมงคลทิพยมุนี*** ครองวัดอยู่ ต่อมาเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ นั้น เจ้าคุณพระพุฒาจารย์ (มา) ได้เลื่อนตำแหน่งจากที่ พระมงคลทิพยมุนี และถึงมรณภาพล่วงไปในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ นั้นแล้ว ฯ ครั้นถึงวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. นั้น ท่านก็ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ที่***พระมงคลทิพยมุนี ธุตวาทีศีลวิสุทธสมถยานประยุตยติคณิศร มหาสังฆปาโมกข์*** สถิต ณ วัดจักรวรรดิราชาวาสวรวิหาร พระอารามหลวง มีสมณศักดิ์เสมอชั้นราช ได้รับพระราชทานพัดยศพื้นกำมะหยี่ขาวล้วนปักทองแร่ง มีนิตยภัต เพิ่มขึ้นอีกเดือนละ ๒ บาท รวมเป็น ๒๔ บาท เวลานั้นท่านอายุได้ ๕๕ ปี ฯ ลุปีระกา วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนตำแหน่งสมณศักดิ์ขึ้นเสมอชั้นเทพได้รับพระราชทานพัดยศพื้นกำมะหยี่ขาวล้วนประดับพลอย มีนิตยภัตเพิ่มขึ้นอีกเดือนละ ๒ บาท รวมเป็น ๒๖ บาท มีฐานานุศักดิ์ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป คือ *พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑* ฯ เวลานั้นท่านอายุได้ ๖๑ ปีฯ

ส่วนหน้าที่ราชการทางคณะสงฆ์ ท่านได้*เป็นเจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา* แต่ใน*รัชกาลที่* ๕ พ.ศ. ๒๔๕๑ เป็นต้นมา ได้จัดการบำรุงพระศาสนาทั้งฝ่ายบริหารการปกครองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดีขึ้น ตามยุคตามสมัย ทั้งฝ่ายปริยัติก็จัดให้มีการเล่าเรียนพระธรรมวินัย ให้เจริญแพร่หลายขึ้นในจังหวัดมณฑลนั้นตามกำลังสติปัญญา และความสามารถ ฯ ถึงรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๗ ท่านได้เป็นผู้กำกับพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

เพิ่มขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่ง ได้ทำหน้าที่ปฏิสังขรณ์มณฑปพระพุทธบาท และถาวรวัตถุในบริเวณพระพุทธบาทให้สะอาดเรียบร้อยดีขึ้นตามส่วนโดยควรแก่กาล ฯ ทั้งได้เป็นหัวหน้าในฝ่ายวิปัสสนาธุระ มีหน้าที่ในการทำเทียนชัยมงคลพิศมร กระบองเพ็ชร์ และดับเทียนชัยในพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ ทุกปีเป็นลำดับมาฯ

ส่วนการปกครองวัดจักรวรรดิราชาวาส ท่านได้เป็นพระอุปัชฌายะ ให้อุปสมบทกุลบุตรสืบอายุพระพุทธศาสนา บำรุงศรัทธาและสัมมาปฏิบัติแห่งภิกษุสามเณรและทายกทายิกา จัดการพระศาสนาในวงของวัดให้เจริญ ทั้งส่วนบริหารทั้งส่วนปริยัติ ประพฤติตนของท่านให้เป็นเยี่ยงอย่างแบบแผนขนบธรรมเนียมอันดี และบำรุงการเล่าเรียนให้เจริญจนมีเปรียญนักธรรมมาก จนเป็นสำนักที่มีเกียรติสำนักหนึ่ง ฯ อนึ่ง ได้จัดการปฏิสังขรณ์ซ่อมแปลงถาวรวัตถุในวัด ให้เป็นของมั่นคงสะอาดงดงามขึ้น คือในยุคของท่าน ได้ทำกุฎิให้มั่นคงถาวรเรียบร้อยดีขึ้น ๖ หมู่ และให้เปลี่ยนแปลงทำมณฑปพระพุทธบาท ให้เป็นยอดปรางค์มีมุข ๔ พื้นหล่อคอนกรีต มีศาลาราย ๔ ทิศอยู่ตามมุมเป็นอาทิ ฯ อนึ่งที่วัดพรหมเทพาวาส จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอารามที่ท่านเจ้าคุณพระอุปัชฌายะของท่านได้บำรุงและก่อสร้างถาวรวัตถุไว้แล้ว แต่เก่าชำรุดลงท่านประสงค์จะแสดงกตเวที จึงได้อุตสาหะจัดการปฏิสังขรณ์ซ่อมแปลงถาวรวัตถุนั้น ๆ ให้ดีขึ้นหลายอย่าง กล่าวแต่ส่วนใหญ่ ๆ ได้ทำศาลาการเปรียญและโบสถ์ให้สำเร็จเรียบร้อยงดงาม เพราะได้รับความอุปถัมภ์ของท่านเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว. ลพ สุทัศน์) โดยท่านเป็นศิษย์ร่วมอาจารย์เดียวกันและได้สร้างโรงเรียนมงคลนิธิไว้ในวัดนั้นอีกหลัง ๑ ซึ่งเป็นประโยชน์ สาธารณะแก่กุลบุตรที่จะได้อาศัยเล่าเรียนต่อไป ฯ

กล่าวโดยปริยาย **เจ้าคุณมงคลทิพยมุนี** เป็นบุตรคนใหญ่ของท่านพระธรรมรักษา มีน้องร่วมมารดา อีก ๔ คน เป็นชาย ๒ หญิง ๒ คือ ๑. นายยิ้ม พรหมจินดา เมื่ออุปสมบทอยู่*เป็นพระครูวินัยธร ฐานานุกรมในพระอัฏฐิสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปรมานุชิตชิโนรส* ลาสิกขาบทเป็นคฤหัสถ์และถึงแก่กรรมแล้ว ฯ ๒. นางสาวแย้ม พรหมจินดา ถึงแก่กรรมแล้ว ฯ ๓. นางสาวฟู พรหมจินดา ฯ ๔. มหาอำมาตย์ตรี พระยาวุฒิการบดี (เฟื่อง พรหมจินดา) เจ้ากรมสังฆการี ถึงอนิจจกรรมแล้วฯ แต่เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี ไม่ใช่เป็นบุตรคนหัวปี ท่านเคยเล่าว่าโยมของท่านเล่าให้ฟังว่า ได้เคยมีบุตรมา ๕ คนแล้ว แต่เลี้ยงไม่รอด คราวหนึ่งทั้งโยมผู้หญิงและโยมผู้ชายของท่านได้ขึ้นไปกระทำสักการะบูชาพระพุทธ ชินราชจังหวัดพิษณุโลก โดยความเลื่อมใส แล้วตั้งใจอธิษฐานขอบุตร ครั้นต่อมาก็ได้บุตรชายคือตัวท่านและต่อมาก็ได้บุตรบุตรีอีก ๔ คน ดังกล่าวนามแล้วนั้น เลี้ยงง่าย

เติบใหญ่อยู่รอดตลอดมาไม่เป็นอันตราย เหมือนบุตรก่อน ๆ นั้น เพราะเหตุการณ์ที่ท่านพระธรรมรักษาได้บุตรชายคนใหญ่สมดังมโนรถความปรารถนาตามที่เจตนาตั้งอธิษฐานนั้น จัดเป็นสุภมงคล หากจะสันนิษฐานตามนัยนี้ บุตรชายคนใหญ่ของท่านพระธรรมรักษานั้นมาได้ตำแหน่งสมณศักดิ์ที่พระมงคลทิพยมุนี ก็พอดีสมควรกัน และเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนีนั้น ท่านเคารพนับถือพระพุทธชินราชอย่างอุตกฤษฐ์เคยขึ้นไปกระทำสักการะบูชาถึงองค์ท่านที่จังหวัดพิษณุโลก ครั้นมีพระพุทธชินราชจำลองประดิษฐานไว้ ณ วัดเบญจมบพิตรแล้ว ในกาลเข้าพรรษา ท่านได้นำเครื่องสักการะไปบูชาอภิวันทนาการทุกปีมิได้ขาด ฯ

อนึ่ง เจ้าคุณมงคลทิพยมุนีนั้น ท่านเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยในทางสมณเพศแท้จริง ดังได้ยินมาว่า ครั้งเมื่อท่านบรรพชาเป็นสามเณรอยู่นั้น ได้สึกจากสามเณรไปอยู่บ้านคราวหนึ่ง เพื่อช่วยทำการงานในบ้านเรือน เป็นการทำปัจจุปการะสนองพระคุณมารดาบิดา วันหนึ่งท่านได้เปล่งอุทานวาจาต่อหน้ามารดาบิดาว่า ***ถ้าอายุฉันครบบวชแล้ว จะบวชเป็นพระไม่สึกทีเดียว*** เมื่อท่านอุปสมบทเป็นพระแล้วก็ประพฤติสมณธรรมเรื่อยมา ไม่มีเรื่องปรารถนาว่าจะสึกเลย และท่านเป็นผู้รักษาตนดีไม่ราคีทั้งเมื่อเป็นคฤหัสถ์ทั้งเมื่อเป็นบรรพชิต นับว่าเป็นบุรุษพรหมจารีผู้หนึ่ง ฯ ท่านเป็นผู้มีนิสัยทางสมถะ ชอบความสงบระงับ ประพฤติลูขะสันโดษ ไม่มักใหญ่ใฝ่สูง ไม่แสดงอาการสูง ๆ ต่ำ ๆ มีความประพฤติสม่ำเสมอเป็นอันดี มีวิจารณญาณรู้จักประหยัดวาจา ไม่ทำเหตุขัดข้องต้องเดือดร้อนรำคาญเพราะความคิด มีจิตปลอดโปร่ง หนักแน่นมั่นคง ตรงต่อสัมมาปฏิบัติธรรม อนุโลมตามความเห็นที่ชอบแห่งบุคคลไม่ฝืนใจ มีอัธยาศัยอ่อนโยนโอบอ้อมอารี ไม่มีทิฏฐิมานะผูกเวรเป็นอมิตรต่อใคร ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจสงสัยหวาดเสียวแห่งชนทั้งหลาย จัดว่าท่านเป็นผู้ใหญ่ที่บริบูรณ์ด้วยคุณธรรมสมตามนามฉายาที่เจ้าคุณพระอุปัชฌายะให้ไว้ว่า ***“บัณฑิต”*** ต้องด้วยพระพุทธภาษิตนิพนธ์ว่า

“ น เตน ปณฺฑิโต โหติ ยาวตา พหุ ภาสติ
เขมี อเวรี อภโย ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจติ”

ความว่า บุคคลไม่เป็นบัณฑิตได้ด้วยอาการเพียงแต่พูดมาก ผู้มีอัธยาศัยปลอดโปร่ง ไม่มีเวร ไม่มีภัย จึงจัดว่าเป็นบัณฑิต ดังนี้ ฯ เมื่อถือเอาความตามคาถาพระพุทธภาษิตนี้เพียงแต่ภูมิกัลยาณชนแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้หนึ่งซึ่งสมควรแท้แก่ความสักการะบูชาของศิษยานุศิษย์ และท่านที่มีความเคารพนับถือทั้งหลาย ฯ เมื่อท่านมีพรรษาได้ ๔๙ ได้

ปรารภถึงอายุสังขารอันจักเป็นไปไม่ได้นานเท่าไรแล้วได้จัดสร้างพระพุทธรูปพิมพ์ทำด้วยดินเผาประสมผงใบลานกับผงทางวิปัสสนา เพื่อให้เป็นปูชนียวัตถุ สำหรับบูชาแห่งพุทธศาสนิกชนต่อไปในภายหน้า สร้างได้เพียง ๗๐,๐๐๐ เศษ ๆ ยังไม่ครบจำนวนถ้วน ๘๔,๐๐๐ ตามพระธรรมขันธ์ เท่าที่ดำริไว้ท่านก็เริ่มอาพาธเป็นโรคชรากระเสาะกระแสะมา ครั้นค่อยสบายดีแล้วได้ขึ้นไปจัดการยกช่อฟ้าวิหารพระนอนที่วัดพรหมเทพาวาส จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๔ โรคกลับกำเริบขึ้นแต่ที่นั่น ได้กลับลงถึงวัดจักรวรรดิราชาวาส ณ วันที่ ๙ ธันวาคม ดำรงอายุสังขารอยู่อีก ๗ วัน ก็ถึงมรณภาพล่วงไปในเวลาปัจจูสสมัย ๕ นาฬิกา ๕๕ นาที แห่งต้นวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะแมตรีศก จุลศักราช ๑๒๙๓ ตรงกับวันที่ ๑๗ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๗๔ ฯ คำนวณอายุตามจันทรคติได้ ๗๐ ปี กับ ๔ เดือนเศษ ๑๕ วัน นับพรรษาได้ ๕๑ ดำรงสมณศักดิ์ที่พระมงคลทิพยมุนี ครองวัดจักรวรรดิราชาวาสมาได้ ๑๘ ปี ก็พอดีแก่อายุสังขาร ฯ

ในการศพ ได้รับพระราชทานน้ำสรงและหีบทองทึบเป็นเกียรติยศ ประดิษฐานศพไว้ ณ ศาลากลางในบริเวณกุฏิของท่าน บรรดาญาติมิตรศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์พร้อมเพรียงกันกระทำสักการะบูชาศพ และบำเพ็ญกุศลถวาย โดยกตัญญูกตเวทิตาเป็นลำดับ ๆ มา ครั้นถึงวันศุกร์ ที่ ๓ มีนาคม ตรงกับเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำปีวอก พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เลื่อนหีบศพสู่เมรุผ้าขาว ที่กลางวัดจักรวรรดิราชาวาส บำเพ็ญกุศลเป็นงานใหญ่อยู่ ๒ วัน ๒ คืน ครั้นรุ่งขึ้นวันอาทิตย์ที่ ๕ ได้รับพระราชทานเพลิง เสร็จแล้ว วันจันทร์ที่ ๖ เก็บอัฏฐิบรรจุไว้ในมณฑปพระพุทธบาทวัดจักรวรรดิราชาวาส และได้นำไปประดิษฐานบรรจุไว้ ณ อุโบสถวัดพรหมเทพาวาส จังหวัดสิงห์บุรี พร้อมกับพระพุทธรูปพิมพ์และอังคารของท่าน ใน พ.ศ. ๒๔๗๖

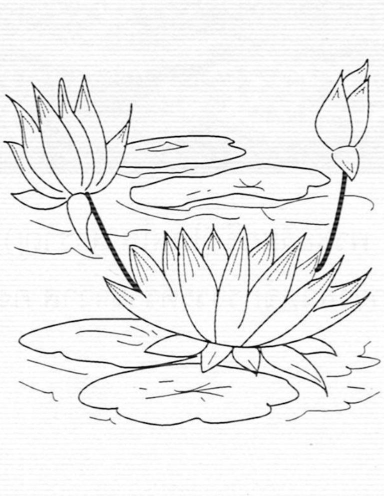

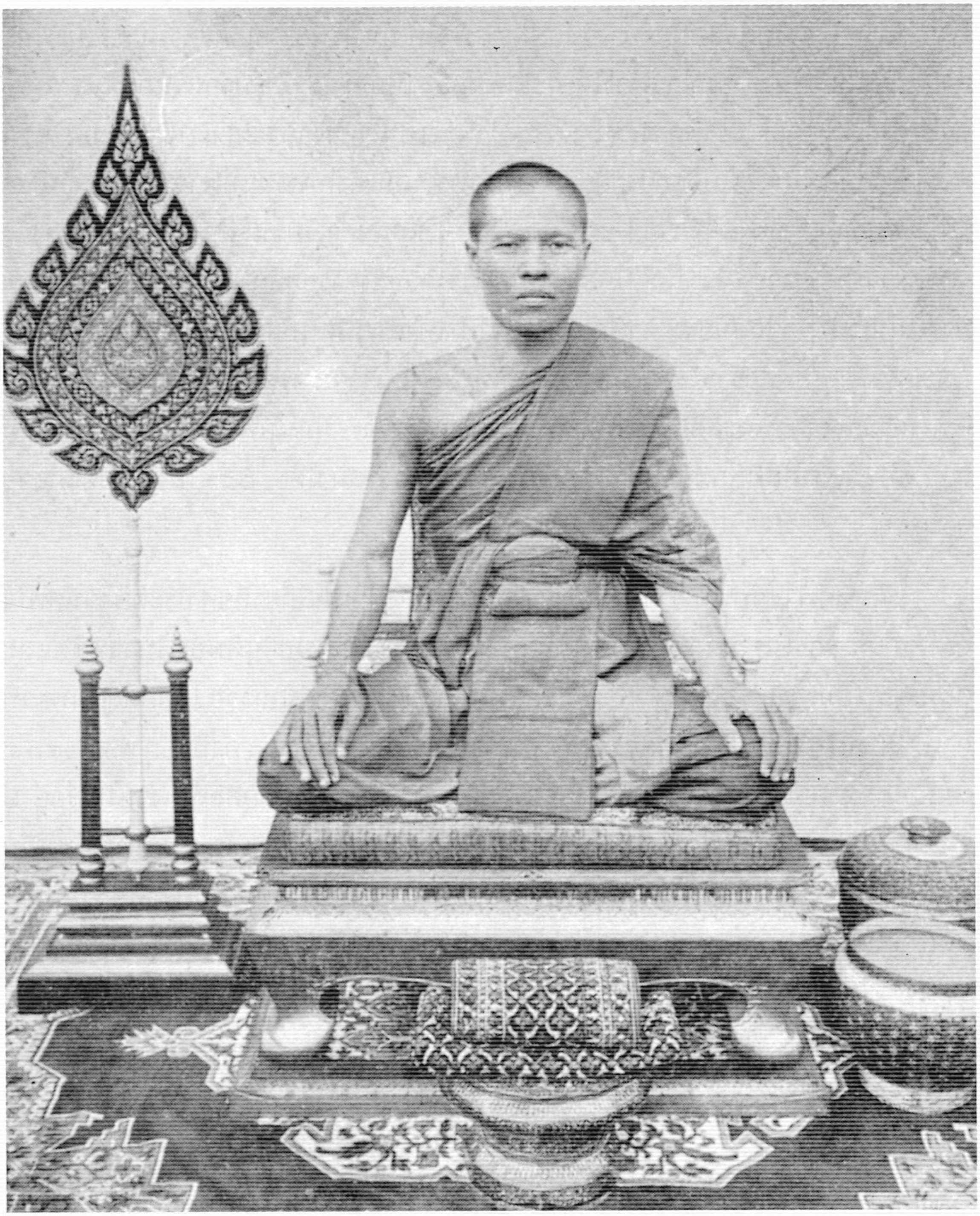

พระอริยกวี (โกสโล สําราญ)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๙

ประวัติ

พระอริยกวี (โกสโล สำราญ)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๙

พระอริยกวี นามฉายาว่า ***โกสโล*** นามเดิมชื่อ สำราญ นามสกุล สิทธิพจน์ โยมบิดาชื่อ พุก โยมมารดาชื่อ ขลิบ เกิดเมื่อวันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือนอ้ายปีฉลู ตรงกับวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่บ้านตำบลบางหลวง อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท

เมื่อเป็นเด็ก ได้เรียนอักขรสมัยที่โรงเรียนวัดพระบรมธาตุ จังหวัดชัยนาทจนสอบไล่ได้ชั้น ๔ ประโยคประถม ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ต่อแต่นั้น ได้เป็นครูรองสอนอักขรสมัยอยู่ในโรงเรียนวัดพระบรมธาตุ ชัยนาท รวม ๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดพระบรมธาตุ จังหวัดชัยนาท แล้วได้ย้ายมาอยู่วัดพระเชตุพน จังหวัดพระนคร

พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ ณ พัทธสีมาวัดพระเชตุพน จังหวัดพระนคร ***สมเด็จพระพุฒาจารย์*** (เข้ม) ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ ***พระธรรมเจดีย์*** เป็นพระอุปัชฌายะ ***พระมงคลทิพยมุนี*** (ปณฺฑิโต มุ้ย) ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ ***พระธรรมวิหารีเถร*** อยู่ ณ วัดพระเชตุพน และ ***พระวิสุทธิโสภน*** (โพ) เป็นคู่กรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้ว ได้เรียนบาลีและพระธรรมวินัยในสำนักวัดพระเชตุพนและวัดมหาธาตุ สอบไล่ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๔ สอบนักธรรมชั้นตรีและเปรียญ ๔ ประโยคได้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ และสอบนักธรรมชั้นโทได้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ในเมื่อได้ย้ายมาอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาสแล้ว

พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ย้ายจากวัดพระเชตุพน มาอยู่ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาสตาม ***เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี*** (ปณฺฑิโต มุ้ย) ผู้เป็นอาจารย์ เมื่อได้ย้ายมาอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาสแล้วก็ได้ทำการรับใช้ในท่านเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี(ปณฺฑิโต มุ้ย) ผู้เป็นอาจารย์ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะมณฑลนครราชสีมาไปเป็นผู้สอบไล่วินัยบัญญัติสำหรับวัดในคณะมณฑลนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๕๘ และ ๒๔๕๙ และได้เป็นครูสอนธรรมวินัยในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นต้นมา ได้รับพระมหาสมณะกรุณาทรงโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นกรรมการสนามสาขาจังหวัดนครราชสีมา ใน พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๕๘ และ พ.ศ. ๒๔๖๑-๒๔๖๒ ให้ทำการในหน้าที่เลขานุการคณะมณฑลนครราชสีมา และเป็นกรรมการสงฆ์ในวัดจักรวรรดิราชาวาส ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมา ได้รับหน้าที่เป็นผู้จัดการศึกษาในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส และได้รับพระมหาสมณะกรุณาทรงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๒ เป็นต้นมา และได้รับพระราชทานพัดรัตนาภรณ์ชั้น ๕ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้เทศน์ถวายหลวงรัชกาลที่ ๖ ในงานพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔

ต่อมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๖ วันที่ ๙ เดือนพฤศจิกายน เมื่ออายุได้ ๓๕ ปี พรรษา ๑๔ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ ที่ พระอริยกวี ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

พ.ศ. ๒๔๖๖ เมื่อได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะแล้วก็ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสนามหลวงแผนกบาลี ได้รับพระราชทานพัดรัตนาภรณ์ชั้น ๔ ในรัชกาลที่ ๗ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เมื่อเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสได้ถึงมรณภาพแล้วก็ได้เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาสตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นต้นมา และได้รับแต่งตั้ง เป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะ มณฑลราชบุรี เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๗ เป็นกรรมการอนุเถรสมาคม ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้รับตราตั้งเป็นพระอุปัชฌายะ เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ในด้านการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ และเสนาสนะสงฆ์ภายในวัดที่เจ้าคุณพระอริยกวี (โกสโล สำราญ) ได้จัดการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ขึ้น นับเฉพาะที่เป็นส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้คือ :-

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ สมัยเมื่อยังเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส (เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี มุ้ย) อยู่ ได้สร้างเรือนแก้วแกะด้วยไม้ ปิดทองประดับกระจกและดวงไฟฟ้า ถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระประธานในวิหารที่เทศน์อุโบสถ ด้วยกัปบียภัณฑ์ส่วนตัวที่รวบรวมได้จากกัณฑ์เทศน์อุโบสถ เป็นจำนวนเงิน ๖๓๕.๒๖ บาท กับเงินที่สัปปุรุษบริจาคสมทบอีก ๒๖๐.๙๒ บาท รวมเป็นเงิน ๘๙๖.๑๘ บาท และสร้างพัดลมติดเพดานพระวิหาร ๒ พัด กับหนังสือธรรมเทศนาต่าง ๆ ด้วยกัปบียภัณฑ์กัณฑ์เทศน์มหาชาติ และทรัพย์ที่สัปปุรุษบริจาคเพิ่มเติม รวมเป็นเงิน ๔๑๐.๐๐ บาท รวมในการก่อสร้างแผนกนี้เป็นเงินทั้งสิ้น ๑,๓๐๖.๑๘ บาท

ในสมัยเมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสแล้ว ได้ทำการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ดังนี้

๑. สร้างศาลาเฟโรคอนกรีต ๑ หลัง ในหมู่กุฏิคณะ ๑ รูปทรงเป็นไทยด้วยจำนวนกัปปิยภัณฑ์ที่เหลือจากงานพระราชทานเพลิงศพพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) เจ้าอาวาสองค์ก่อน เป็นจำนวนเงิน ๒,๑๓๖.๐๐ บาท

*๒. ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ*โดยให้ช่างปั้นซ่อมลวดลายซุ้มประตูหน้าต่างที่ชำรุดหักพังและโบกปูนเชิงฝาผนังและต้นเสาเขียนลวดลายใหม่สิ้นจำนวนกัปบียภัณฑ์ของพระอาราม ๖๕๙.๔๘ บาท

๓. สร้างโรงเรียนจักรวรรดิประชาบาล เป็นตึกถาวร ๒ ชั้น ด้วยเงินค่าธรณีสงฆ์ของพระอาราม ๑๒,๓๔๕.๔๕ บาท กับเงินเรี่ยไรได้จากคณะนักเรียนเก่าและท่านผู้มีศรัทธาบริจาค ๓,๒๙๖.๕๕ บาท รวมทั้งสองส่วนเป็นเงินที่สร้างโรงเรียน ๑๕,๖๔๒.๐๐ บาท

๔. *ซ่อมกุฏิ*ตึกชั้นเดียว ๕ ห้อง ๒ หลัง ด้วยกัปปิยภัณฑ์อันเป็นของสงฆ์ ๕๓๓.๘๐ บาท และเงินอุทิศของท่านผู้มีศรัทธาบริจาค ๔๐๐.๐๐ บาท กับเงินค่าธรณีสงฆ์ของพระอาราม ๒๐๐.๐๐ บาท รวมทั้ง ๓ ส่วน เป็นจำนวนเงินที่ซ่อมกุฏิ ๒ หลัง นี้ ๑,๑๓๓.๘๐ บาท

๕. *สร้างเสนาสนะสงฆ์*เป็นกุฏิตึก ๒ ชั้น ๒ หมู่ ทั้งเล็กทั้งใหญ่รวม ๙ หลังมีถนนภายในและกำแพงล้อมภายนอก มีซุ้มประตูพร้อม สิ้นเงินค่าธรณีสงฆ์ของพระอารามไปเป็นจำนวน ๔๗,๓๒๐.๐๐ บาท

๖. *ซ่อมหลังคาศาลาการเปรียญ*ที่ถูกเพลิงไหม้ สิ้นกัปปิยภัณฑ์อันเป็นส่วนของพระอาราม ๖๒๘.๓๙ บาท และทำกัปปิยกุฏิที่ถูกเพลิงไหม้ในคณะ ๑ ด้วยเงินค่าธรณีสงฆ์ของพระอาราม ๖๐๐.๐๐ บาท และทำกำแพงกับซุ้มประตูคณะ ๑ ใหม่ เพื่อให้เข้าระเบียบกัน สิ้นกัปปิยภัณฑ์ของพระอาราม ๓๐๐.๐๐ บาท รวม ๑,๕๒๘.๓๙ บาท

๗. *จัดซ่อมทำบริเวณสุสานสถาน*ให้โปร่งสะอาดเรียบร้อยงดงามขึ้น และตัดตรอกถนนทางเดินใหม่ เป็นต้น สิ้นกัปปิย์ภัณฑ์อันเป็นส่วนของพระอาราม ๗,๓๐๗.๐๔ บาท กับเงินท่านผู้มีจิตศรัทธาบริจาคสมทบ ๒๐๐.๐๐ บาท รวมเป็น จำนวนเงิน ๗,๕๐๗.๐๔ บาท

๘. *สร้างหอระฆัง*ใหม่สำหรับพระอาราม เป็นเฟโรคอนกรีต ๑ หอ ด้วยจำนวนเงินของท่านผู้มีศรัทธาบริจาค ๑,๙๐๐.๐๐ บาท

๙. *ทำภูเขา*ที่มณฑปพระพุทธบาทด้านทิศอุดรตลอดทั้งด้าน และทำศาลาเฟโรคอนกรีต ๒ ชั้น ๒ หลัง ซึ่งก่อสร้างค้างอยู่ให้สำเร็จเรียบร้อย กับทำหอระฆังเล็ก ๔ หลัง รูปทรงเป็นไทยมีช่อฟ้าใบระกา และทำพะนักลูกกรงสองด้านมณฑปเห็นหินลายขัดมัน กับทำหน้ากระดานฐานมณฑปและบันไดเป็นหินลายขัดมันและซ่อมมณฑปเล็กครอบรอยพระพุทธบาท กับได้ซ่อมถ้ำพระพุทธไสยาสน์ที่เขาพระฉายในบริเวณพระอุโบสถเป็นอาทิ สิ้นจำนวนกัปปิยภัณฑ์ รายได้ในงานนมัสการพระพุทธบาท ๑๐,๖๙๔.๒๘ บาท กับเงินท่านผู้มีศรัทธาบริจาคสมทบ ๑,๒๐๖.๐๐ บาท รวมเป็นเงิน ๑๑,๙๐๐.๒๘ บาท

๑๐. ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเชิญหน่อพระศรีมหาโพธิ จากวัดพระเชตุพนไปทำพิธีพุทธาภิเสกปลูกไว้ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส พร้อมกับสัปปุรุษหญิงชาย ได้บริจาคทรัพย์สร้างพระไตรปิฎกแปลพิมพ์ในใบลานใช้เทศน์ได้ประดิษฐานไว้ที่หอธรรม วัดนี้ ๑๗ คัมภีร์ สิ้นจำนวนเงินที่สัปปุรุษบริจาคสร้างพระไตรปิฎกและใช้จ่ายในงานพิธีนี้ ๑,๗๑๒.๒๔ บาท

๑๑. สร้างซุ้มประตูทางเข้าออกของพระอาราม ๒ ซุ้ม เป็นเฟโรคอนกรีตประดับด้วยหินล้างและลวดลาย สิ้นเงินค่าธรณีสงฆ์ของพระอารามจำนวน ๒,๙๐๐.๐๐ บาท

เจ้าคุณพระอริยกวี (โกสโล สำราญ) ได้พ้นจากตำแหน่งเจ้าอาวาส วัดจักรวรรดิราชาวาส ไปเมื่อ วันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ รวมเวลาที่ได้รักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาส และเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดจักรวรรดิราชาวาสมาได้ ๗ ปี

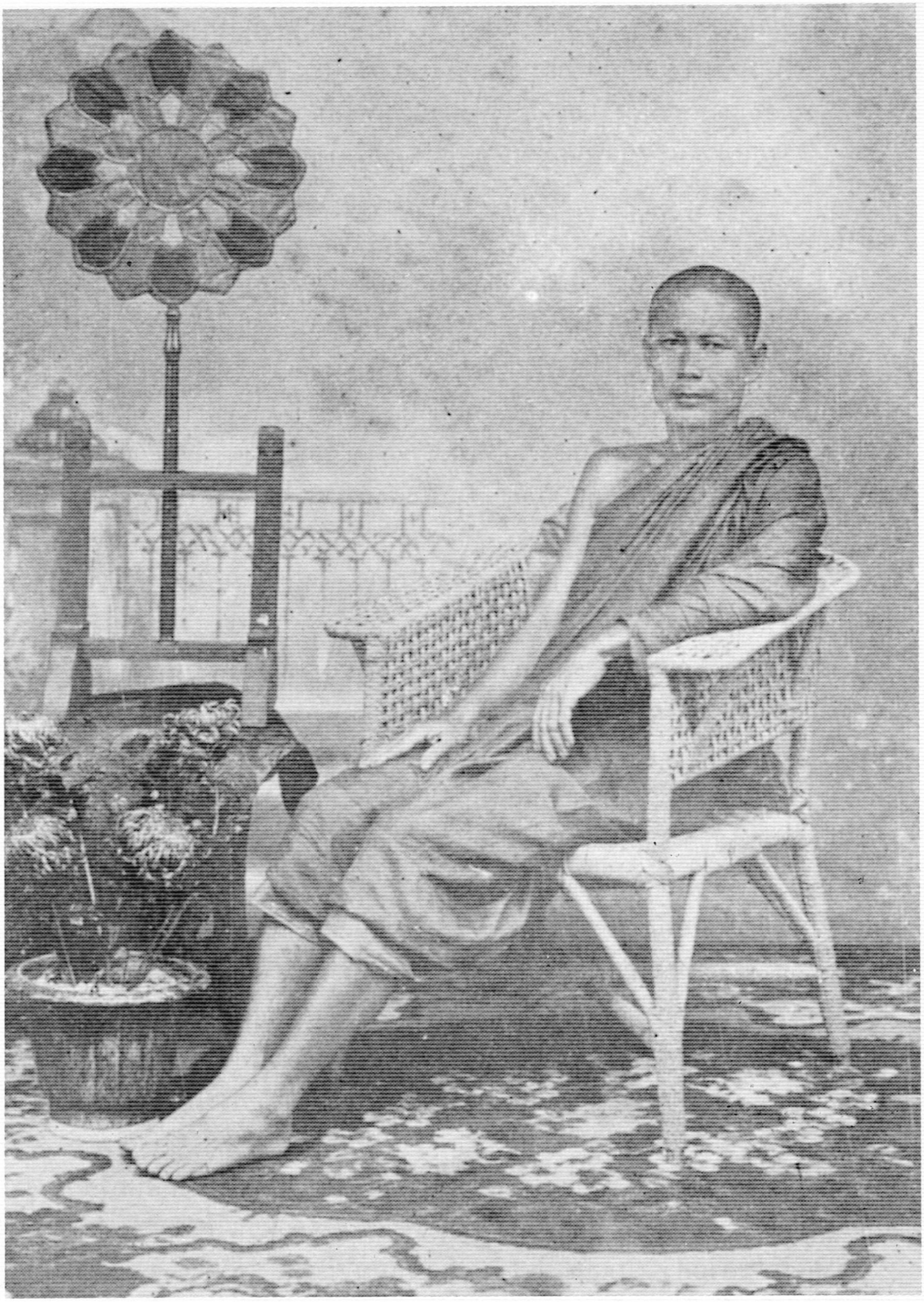

พระคุณาจารวัตร ถ่ายเมื่อเป็นพระครูวินัยธร

ประวัติ

พระคุณาจารวัตร (ไช้)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๑๐

พระคุณาจารวัตร *(สุวณฺโณ[๑] ไช้ เรืองตระกูล) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ที่ ๑๐ เกิดวันจันทร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖[๒] ปีวอก ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๑๕ เวลา ๐๗.๓๐ น. ที่บ้านสี่หมื่น ตำบลสี่หมื่น อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โยมบิดาชื่อ แฉ่ง โยมมารดาชื่อ พัน มีพี่น้องร่วมบิดา มารดาเดียวกัน ๘ คน คือ*

คนที่ ๑ เป็นชาย ชื่อ ชั้ว ถึงแก่กรรมแล้ว

คนที่ ๒ เป็นชาย ชื่อ เผือก หรือ พก ถึงแก่กรรมแล้ว

คนที่ ๓ เป็นหญิง ชื่อ เหรียญ ถึงแก่กรรมแล้ว

คนที่ ๔ *เป็นชาย ชื่อ ธงไชย หรือไช้ คือเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร*

คนที่ ๕ เป็นชาย ชื่อ สาย ถึงแก่กรรมแล้ว

คนที่ ๖ เป็นชาย ชื่อ กิ้ด ยังมีชีวิตอยู่

คนที่ ๗ เป็นหญิง ชื่อ ฉมยา ยังมีชีวิตอยู่

คนที่ ๘ เป็นชาย ชื่อ ทรัพย์ ถึงแก่กรรมแล้ว

เมื่อท่านเจ้าคุณยังมีชีวิตอยู่ ได้เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ความจริงท่านไม่ได้ชื่อ **“ไช้”** ชื่อจริงของท่าน ชื่อ **“ธงไชย”** และต่อมาเมื่อขณะกำลังเขียนประวัตินี้อยู่ นายกิมซัว อายุ ๖๘ ปี หลานชายของ ท่าน เป็นบุตรของพี่ชายใหญ่ที่ชื่อ ชั้ว ก็ได้มาเล่าให้ฟังว่า ย่า คือโยมมารดาของท่านเจ้าคุณเคยเล่าให้ฟังว่าเจ้าคุณนั้นชื่อเดิมชื่อ ธงไชย เพราะเกิดวันจันทร์ ซึ่งเป็นวันธงไชยในปีนั้น แต่คนทั้งหลายมักจะเรียกแต่ย่อ ๆ ว่า ไชย ๆ แล้วเลยเพี้ยนมาเป็น “ไช้” และได้ค้นดูปฏิทินปีท่านเกิดวันจันทร์เป็นวันธงไชย วันเสาร์ อธิบดี วันอาทิตย์ อุบาทว์ วันจันทร์โลกาวินาส จึงสมกับคำที่ท่านและหลานของท่านเล่าให้ฟังนั้น เพราะฉะนั้นจึงเชื่อว่า เดิมท่านชื่อธงไชยจริง

---

๑. ชื่อฉายาของท่าน เดิมว่า สุวณฺณปกโก แต่สมเด็จพระวันรัต เขมจารี ให้ใช้เพียง สุวณฺโณ

๒. วันเกิดของท่าน ตามที่นายกิมซัวอ้างว่า ย่าเล่าให้ฟังว่า วันจันทร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ตามบัญชีตัดมุมว่า เกิดวันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ แต่สอบปฏิทินดู วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เป็นวันอาทิตย์ และวันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ก็เป็นวันพุธ ตามนี้ เป็นที่เชื่อได้ว่าท่านเกิดวันจันทร์จริง แต่ที่ค่ำไม่แน่ ถ้าถือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ก็ต้องเป็นเดือน ๖ มิใช่เดือน ๕ แต่ตามดวงพิชัยสงคราม ได้ทราบว่าเจ้าคุณพระสุนทรศีลาจารย์ (จุ้ย) ผูกให้ว่า เกิดวันจันทร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีวอก จ.ศ. ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๕ เวลา ๐๗.๓๐ น. ที่เรียบเรียงนี้ถือตามดวงพิชัยสงคราม

เมื่อยังเป็นเด็ก ได้ไปเล่าเรียนอยู่ที่วัดเจริญสุขาราม แล้วต่อมาได้ย้ายมาเล่าเรียนอยู่กับท่านสมภารพลอย วัดใหม่สี่หมื่น (วัดสี่หมื่น กับ วัดใหม่สี่หมื่นเป็นวัดเดียวกัน) เมื่อเล่าเรียนมีความรู้อ่านออกเขียนได้แล้ว ได้ลาท่านอาจารย์ออกมาประกอบอาชีพทำการค้าขายอยู่ จนถึงปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๕ อายุได้ ๒๑ ปี จึงได้ไปบรรพชาอุปสมบทที่วัดใหม่สี่หมื่น ท่านเจ้าอธิการดำ (หลวงพ่อดำ) วัดตาลเป็นพระอุปัชฌายะ พระอธิการเสม (หลวงพ่อเสม) วัดพิกุลเรียง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอธิการพลอย (ท่านอาจารย์พลอย) วัดใหม่สี่หมื่น เป็นอนุสาวนาจารย์

เมื่ออุปสมบทแล้ว อยู่ในสำนักพระอธิการพลอย วัดใหม่สี่หมื่น ได้ ๒ พรรษา[๑] แล้วได้ย้ายมาอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาส จังหวัดพระนคร ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมสำนักพระอาจารย์คง วัดจักรวรรดิราชาวาส (ภายหลัง ท่านรูปนี้ได้ย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดชัยชนะสงคราม คือวัดตึก) แล้วต่อมาได้เรียนวิปัสสนาธุระกับพระอาจารย์ทอง พระอาจารย์แย้ม

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๘ อายุ ๓๔ พรรษา ๑๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูวินัยธรฐานานุกรมในเจ้าคุณพระพุฒาจารย์ (มา) ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระมงคลทิพยมุนี

*พ.ศ. ๒๔๕๑ อายุ ๓๗ พรรษา ๑๖ ได้เลื่อนเป็น**พระครูปลัดมงคลวัตร** ฐานานุกรมใน**เจ้าคุณพระพุฒาจารย์** (มา) ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระมงคลทิพยมุนี (ชั้นธรรม)*

*พ.ศ. ๒๔๕๓ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ต้นรัชกาลที่ ๖ อายุ ๓๙ พรรษา ๑๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็น **พระครูมงคลวิจิตร** มีนิตยภัตราคาเดือนละ ๖ บาท*

พ.ศ. ๒๔๗๖ วันที่ ๖ พฤศจิกายน เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลที่ ๗ อายุ ๖๒ พรรษา ๔๑ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่พระคุณาจารวัตร ในสัญญาบัตรไม่มีกำหนดนิตยภัตและฐานานุศักดิ์ว่า ควรตั้งฐานานุกรมได้เท่าไร เห็นจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมังท่านจึงไม่ตั้งฐานานุกรมเลย จนกระทั่งท่านถึงมรณภาพ

พ.ศ. ๒๔๘๑ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม อายุ ๖๗ พรรษา ๔๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสและในศกเดียวกันนี้วันที่ ๖ ตุลาคมก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌายะโดยตราตั้งพระอุปัชฌายะ ที่ ๖๑/๒๔๘๑

---

๑. ที่ว่าอยู่วัดใหม่สี่หมื่นได้ ๒ พรรษา นั้น ตามประวัติเก่าที่มีผู้เรียบเรียงไว้ และตามคำบอกเล่าของนายกิมชัว แต่ตามบัญชีตัดมุมว่า มาอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๕ เดือนอะไรไม่ปรากฏ พ.ศ. ๒๔๓๕ ถ้าตามนี้ก็เข้ามาอยู่ในปีที่ท่านอุปสมบทนั่นเอง

ตั้งแต่ท่านอายุได้ ๗๐ ปีเศษ ใกล้จะเข้า ๘๐ ปี สังเกตเห็นได้ว่าท่านทุพพลภาพอ่อนเปลี้ยลง เดิม ท่านเป็นคนล่ำสันแข็งแรง ไม่ใช่อ้วน แต่ก็ไม่ใช่ผอม นับแต่ท่านทุพพลภาพอ่อนเปลี้ยลง ร่างกายก็ซูบลงด้วย ฉันอาหารไม่ได้ จำวัดไม่ใคร่หลับ ฉันอะไรมักบ่นว่า ท้องเสียอยู่บ่อย ๆ ได้เชิญนายแพทย์มารักษา แพทย์ถวายยาฉันบ้าง ฉีดยาบ้างก็ทรงอยู่เรื่อย ๆ มา เมื่ออายุท่านได้ ๘๐ ปีบริบูรณ์ คณะศิษยานุศิษย์ ทำบุญอายุถวายท่าน ณ วันที่ ๓๐ เมษายน และวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ต่อนั้นมาก็รู้สึกว่าท่านซูบลงมากผิดปรกติ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๗ เดือนเมษายน วันที่ ๒๒ ตอนกลางวันท่านยังลงไปข้างล่างได้อยู่ ตกเวลากลางคืน ท่านเป็นอัมพาตไป มือเท้าข้างซ้ายใช้การไม่ได้ และนับแต่เวลานั้นมาก็พูดไม่ได้เลย ท่านจำวัดอยู่องค์เดียว เพราะอวัยวะเป็นอัมพาตไป ไม่อยู่ในอำนาจบังคับ บัญชาของจิตใจ จึงถ่ายปัสสาวะออกมาโดยไม่รู้ตัว ปัสสาวะได้หยดลงไปรดศิษย์ที่นอนอยู่ชั้นล่าง ศิษย์จึงได้ขึ้นไปดู ปรากฏว่าท่านพูดไม่ได้แล้ว จึงได้เอะอะไปตามคนนั้นมาคนนี้มา แล้ววันรุ่งขึ้นได้ไปเชิญแพทย์มาตรวจถวายการรักษา แต่เพราะร่างกายของท่านคร่ำคร่าทุพพลภาพมากแล้ว เป็นการเหลือวิสัยที่แพทย์จะเยียวยารักษาไว้ได้ในที่สุด บรรดาศิษยานุศิษย์ก็หมดทางและหมดหวัง เพียงแต่พากันนั่งเฝ้าดูอยู่รอคอยว่าท่านจะแตกดับไปเมื่อไรเท่านั้น ถึงวันอาทิตย์ที่ ๒๕ เมษายน ๒๔๙๗ เวลา ๒๔.๒๐ น. ตรงกับแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเมีย ท่านก็หมดลม สิริรวมอายุท่านได้ ๘๒ ปีกับ ๑๐ วัน เพราะท่านมรณภาพวันอาทิตย์ที่ ๒๕ เมษายน เวลา ๒๔.๒๐ น. เลยเที่ยงคืนไป ๒๐ นาที จึงนับเป็นวันจันทร์ที่ ๒๖ เมษายน ฝ่ายจันทรคติกาล แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเมีย จึงนับว่าท่านเกิด ในวันจันทร์และดับในวันจันทร์เช่นเดียวกัน

ว่าถึงนิสสัยใจคอของท่าน ก่อนอุปสมบทท่านเคยทำการค้าขายมาก่อนและเคยอยู่ในดงนักเลงมา ท่านจึงมีไหวพริบทันคน ไม่เสียเปรียบใครในทางเหลี่ยมนักเลง เป็นคนละเอียดละออ ไม่ค่อยไว้ใจใคร แม้การก่อสร้างก็ต้องคุมเอง เพราะฉะนั้น เมื่อท่านชราทุพพลภาพลงคุมเองไม่ได้ จึงไม่มีการก่อสร้างเลย เว้นแต่การสร้างฌาปนสถานพร้อมด้วยศาลาและอาคาร สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ในบริเวณสุสานนั้นเท่านั้น จะว่าท่านเป็นคนเหนียวแน่นทีเดียวก็ว่าไม่ได้ถึงคราวทำท่านก็ทำอย่างทั่วถึงเหมือนกันเช่นนิมนต์พระเณรหมดทั้งวัดไปบังสุกุลอัฐิโยมและอดีตเจ้าอาวาส ถวายข้าวสารและของอื่นอย่างทั่วถึง เป็นคนกตัญญู ตั้งใจจะบำรุงวัดใหม่สี่หมื่น ที่เคยอยู่เมื่อสมัยเป็นเด็กและเป็นวัดที่ท่านเคยได้อุปสมบท และอยู่มาก่อนที่จะได้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ แต่โอกาสไม่อำนวย พอท่านมีกำลังบ้าง ท่านก็ชรามากแล้ว จึงไม่สมประสงค์ มีผู้บ่นว่าท่านเป็นคนปากร้าย แต่ก็ไม่ผูกโกรธหรือพยาบาทถึงกับปองล้างปองผลาญใคร เข้าหลักว่า ปากร้ายใจดี

ศาสนกิจที่ท่านได้ปฏิบัติก่อนแต่เป็นเจ้าอาวาสมีดังนี้คือ *เมื่อครั้งเป็นฐานานุกรมในท่านเจ้าคุณพระพุฒาจารย์ (มา)ก็ดี และต่อมาเมื่อเป็นพระครูมงคลวิจิตร ในสมัยเจ้าอาวาส ก่อนหน้าท่านทั้ง ๓ องค์นั้นก็ดี ท่านได้รับภาระเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างในวัด, ควบคุมการก่อสร้างพระพุทธบาทสระบุรี และที่พระพุทธบาทเกาะสีชัง สำหรับในวัดที่ข้าพเจ้าได้เห็น ก็คือการก่อสร้างกุฎีคณะ ๖-๘-๑๑ และ ๑๒ และสร้างมณฑปพระพุทธบาท ท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรสมัยเมื่อเป็นพระครูมงคลวิจิตร เป็นผู้ควบคุม ต่อมาสมัยเจ้าคุณพระอริยกวีเป็นเจ้าอาวาส ท่านก็ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ* การก่อสร้างในสมัยนี้สังเกตว่าท่านไม่ได้ควบคุม เห็นจะเนื่องจากท่านเป็นผู้ใหญ่ มีอายุมากขึ้น และแก่กว่าเจ้าอาวาส จึงเป็นที่เกรงใจของเจ้าอาวาสซึ่งมีอายุน้อยกว่า

สมัยเมื่อท่านเป็นเจ้าอาวาส ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้ปฏิบัติศาสนกิจอาจแบ่งได้ เป็น ๔ แผนก คือ การก่อสร้างและซ่อมแซม ๑ การปกครองวัด ๑ การศึกษา ๑ การปฏิบัติ ๑

ในด้านการก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์นั้น มีดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. ใน พ.ศ. ๒๔๘๓

ก. วันที่ ๒๘ กันยายน ได้ซ่อมฉากลับแลกระจกเงา ๒ บาน ของเก่าที่ตั้งอยู่ในพระอุโบสถ โดยปิดทองใหม่ สิ้นเงิน ไป ๒๕๐.๘๑ บาท

ข. วันที่ ๒๘ กันยายน ซ่อมชุกชีฐานพระประธานในพระอุโบสถสิ้นเงินไป ๘๐.๐๐ บาท ส่วนกระจังมีกระจังตาอ้อยเป็นต้น ท่านจัดทำเอง ไม่ทราบว่าสิ้นเงินไปเท่าใด

ค. วันที่ ๑๒ ตุลาคม ลาดคอนกรีตที่ลานพระบาท กว้าง ๖.๐๐ ม. ยาว ๑๗.๐๐ ม. หนา ๐.๐๕ ม. สิ้นเงินไป ๒๖๐.๐๐ บาท

ฆ. วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน แก้บัวฐานพระพุทธปรางค์ กับรื้อกำแพงแก้วที่ฐานพระพุทธปรางค์ สิ้นเงินไป ๑๕๓.๐๕ บาท

๒. ใน พ.ศ. ๒๔๘๔

ก. วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ สร้างประตูเหล็กเลื่อนเข้าลานพระบาท ทางบันไดด้านตะวันออก สิ้นเงินไป ๑๕๐.๐๐ บาท

ข. วันที่ ๓ มีนาคม ลาดคอนกรีตบนพื้นชานชาลาลานพระพุทธบาทแล้วปูกระเบื้องลายเกล็ดจระเข้ สิ้นเงินไป ๙๑๕.๐๐ บาท

ค. วันที่ ๑๗ กันยายน สร้างกำแพงคอนกรีตล้อมบริเวณพระพุทธปรางค์ ด้านตะวันออกตั้งแต่ สระจระเข้ถึงหลังตึกวัดด้านสามเพ็ง สูง ๒.๓๐ ม. ยาว ๔๙.๐๐ ม. สิ้นเงินไป ๑,๕๙๕.๐๔ บาท

ฆ. วันที่ ๒๔ กันยายน สร้างทางเท้าหรือฟุตบาทด้านพระปรางค์ข้างถนนวัดสายระหว่างบริเวณพระอุโบสถกับบริเวณพระพุทธปรางค์ ยาว ๑๓๑.๐๐ ม. บางตอนปูหินบางตอนปูกระเบื้องซีเมนต์ ทำที่ปลูกต้นไม้โดยเฉพาะเป็นที่ปลูกต้นมะขาม สิ้นเงินไป ๖๗๙.๐๐ บาท

ง. วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน สร้างพระเจดีย์ ๕ องค์ ในบริเวณพระพุทธปรางค์ ฐานกว้างวัดผ่าศูนย์กลาง ๒.๐๐ ม. สูง ๕.๐๐ม. สิ้นเงินไป ๘๑๔.๕๐ บาท

๓.ใน พ.ศ. ๒๔๘๕

ก. วันที่ ๒๓ มกราคม สร้างสายล่อฟ้าบนพระพุทธปรางค์ สิ้นเงินไป ๒๓๒.๗๔ บาท

ข. วันที่ ๑๑ กันยายน ลาดปูนลานพระพุทธปรางค์ หน้าหอประดิษฐานรูปหล่อท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา ตั้งแต่มุมฐานพระพุทธปรางค์ด้านตะวันออกถึงศาลาข้างโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์ กว้าง ๖.๐๐ม. ยาว ๓๐.๐๐ ม. สิ้นเงินไป ๑,๑๔๑.๒๙ บาท

ค. วันที่ ๒๐ กันยายน สร้างหอหรือศาลสำหรับประดิษฐานรูปหล่อเจ้าพระยาบดินทรเดชา ติดกับบันไดขึ้นลานพระพุทธปรางค์ด้านทิศใต้ หลังประธานยาว ๔.๐๐ ม. แบ่งเป็น ๓ ห้อง กว้าง ๒.๐๐ ม. ออกมุขยื่น ๑.๐๐ ม. สิ้นเงินไป ๒,๕๑๔.๑๑ บาท

ฆ. วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน สร้างศาลาโถงภายในบริเวณพระพุทธปรางค์ เป็นที่บำเพ็ญกุศลเป็นครั้งคราว ด้วยทุนของพระภิกษุปาน (ครูปาน เป็นครูโรงเรียนหนังสือไทยมาตั้งแต่หนุ่มจนชรา) และทุนของผู้อื่นบ้าง ศาลาหลังนี้ยาว ๖.๕๐ ม. กว้าง ๓.๕๐ ม. สิ้นเงินไป ๙๐๒.๙๕ บาท

๔.ใน พ.ศ.๒๔๘๖ วันที่ ๕ กันยายน สร้างศาลาจตุรมุขในบริเวณพระพุทธปรางค์ สร้างด้วยไม้คร่อมสี่แยกถนนคอนกรีตเป็นที่คนมาไหว้พระและรูปเจ้าพระยาบดินทรเดชา และชมจระเข้ในสระ ซึ่งอยู่ภายในบริเวณเดียวกันนั้นได้นั่งพักและซื้อดอกไม้ธูปเทียนและเสี่ยงเซียมซี ประธานกว้างยาว ๒.๓๐ ม. เท่ากัน มุขทั้ง ๔ ด้าน กว้างยาว ๒.๑๐ ม. เท่ากัน วัดตลอดจากสุดมุขตะวันออกถึงสุดมุขตะวันตกและจากมุขเหนือถึงมุขใต้ ได้ ๖.๕๐ ม. เท่ากันทั้ง ๒ ด้าน สิ้นเงินไป ๑,๘๘๕.๔๒ บาท

มาเมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว ผ้าขายดี ผู้ค้าผ้าได้นำผ้ามาวางขายตามข้างฟุตบาทถนนสามเพ็ง ถูกเจ้าหน้าที่ไล่ จึงพากันเข้ามาขอนั่งขายตามข้างถนนในวัดสายระหว่างบริเวณพระอุโบสถ กับบริเวณพระพุทธปรางค์ วัดยอมอนุญาตให้ขายได้ ต่อมาเกิดติดเป็นตลาดขายผ้าขึ้น ขยายตัวกว้างขวางขึ้น ทางวัดจึงปลูกร้านให้นั่ง คิดค่าเช่าวันละ ๑ บาท ประจวบกับทางวัดได้คิดจะสร้างเมรุมาก่อนสงครามโลกเกิดแล้ว แต่ไม่ตกลงใจรอมาจนสงครามเลิก เมื่อมีร้านขายผ้ามาติดในวัด เห็นเป็นโอกาสจึงเริ่มสร้างเมรุและขยายตลาดขายผ้าให้กว้างขวางจนเต็มลานวัดได้ค่าเช่าร้านเดือนละประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาท) พอเป็นค่าสร้างเมรุ

เมรุหรือฌาปนสถาน พร้อมทั้งอาคาร สิ่งก่อสร้างภายในบริเวณทั้งหมดนั้นมีประวัติการก่อสร้าง ปรากฏตามรายงานประกาศเมื่อทำการฉลองและเปิดใช้ดังต่อไปนี้

ฌาปนสถานในวัดจักรวรรดิราชาวาสนี้มีมานานจนเป็นที่รู้จักและนิยมของประชาชนทั่วไปสมควรได้รับการปรับปรุงส่งเสริมให้ก้าวหน้าทั้งในด้านความปลอดภัยต่อสุขภาพของประชาชนและในด้านความเป็นสถานที่อันเหมาะสม

ความจริง การปลงศพตามประเพณีของไทยเราโดยวิธีเผา นับว่าเป็นธรรมเนียมที่ดียิ่ง ควรได้รับการสนใจของชนชาติที่เจริญอยู่แล้ว หากมีการปฏิบัติในเรื่องเผาศพให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ถูกต้องตามสุขลักษณะกำจัดความน่ารังเกียจน่าหวาดเสียวในเรื่องศพให้หายจากความรู้สึกของประชาชนเสียได้ และมีสถานที่อันทันสมัย สะอาดโอ่โถง ก็ย่อมจะเป็นเครื่องวัดความเจริญ ส่งเสริมความมีเกียรติของประเทศชาติยิ่งขึ้น

สถานที่ของเดิม เป็นแบบโรงชั้นเดียว ฝาผนังทั้งสองข้างทึบ เรียกกันว่าโรงทึม หลังคามุงด้วยสังกะสี เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โรงสังกะสี ตัวเมรุสร้างด้วยไม้ ตั้งอยู่ภายในโรงนั้น ใช้เผาด้วยเตาอบ ทั้งนี้ ย่อมแสดงถึงความล้าสมัยทั้งใช้การได้โดยขัดข้องเมื่อว่าโดยเทศบัญญัติควบคุมสุสานและฌาปนสถานแล้ว เตาอบแบบของเดิมนี้จะใช้ทำการเผาศพได้ต่อเมื่อเวลา ๒๔.๐๐ น. ล่วงไปแล้ว อันเป็นการนำความไม่สะดวกมาสู่ประชาชนเป็นอันมาก

ด้วยเหตุนี้ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๙ พระคุณาจารวัตร เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส จึงได้เรียกประชุมคณะกรรมการสงฆ์ และเชิญคฤหัสถ์ผู้ซึ่งเป็นที่นับถือของทางวัดมาปรึกษา เมื่อต่างเห็นชอบร่วมกันในอันที่จะให้ก่อสร้างฌาปนสถานอันทันสมัย จึงได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งให้เป็นผู้จัดการดำเนินงานและควบคุมการก่อสร้างประกอบด้วยพระสงฆ์ และคฤหัสถ์ รวม ๑๑ ท่าน คือ

๑. พระสุธีวรคุณ (พระเทพเมธี)	เป็นประธานกรรมการ
๒. พระมหาพงศ์	รองประธานกรรมการ
๓. พระครูวินัยธรเปลี่ยน	กรรมการ
๔. พระมหาเส็ง, (พระวินัยกิจโกศล)	กรรมการ
๕. พระมหาเสถียร	กรรมการ
๖. นายสง่า วรรณดิษฐ	กรรมการผู้อำนวยการก่อสร้าง
๗. นายเกษม โพธิวิหค	กรรมการ
๘. ขุนดรุณกรวิธาน	กรรมการ
๙. หลวงสารเลขกร	กรรมการ
๑๐. นายสวัสดิ์ ดิสถาพร	กรรมการ
๑๑. นายใช้ แม้นมาศ	กรรมการและเลขานุการ

การก่อสร้าง

ในการก่อสร้างทั้งหมด คณะกรรมการได้ลงมติให้ก่อสร้างขึ้นตามแบบแปลนแผนผังของกรมศิลปากร โดยมีพระพรหมพิจิตร แห่งกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบ วิธีก่อสร้างได้กระทำโดยวิธีเรียกประกวดราคารับเหมาก่อสร้าง ได้เริ่มทำการก่อสร้างโดยประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์และฝังเข็มเมื่อวันพฤหัสบดีที่๒๐มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีจอ จุลศักราช ๑๓๐๘ เวลา ๑๐.๑๙ น. เป็นปฐมฤกษ์

สิ่งก่อสร้าง

๑. **ฌาปนสถาน** สูงจากพื้นถึงยอด ๒๖.๗๕ เมตร ยาว ๒๘.๔๐ เมตร พื้นปูกระเบื้องหินขัด (ภายหลังต่อปล่องขึ้นอีก ๓.๐๐ เมตร)

๒. **ศาลาบำเพ็ญกุศล ๒ ชั้น** สูงจากพื้นชั้นล่างถึงหลังคา ๑๕.๖๐ เมตร กว้าง ๑๗.๘๕ เมตร ยาว ๒๔.๑๐ เมตร

ชั้นล่าง สูง ๔.๐๐ เมตร ทำเป็นห้องโถงตลอด มีห้องเก็บของ ๒ ห้อง ห้องน้ำ ๒ ห้อง ห้องทำงาน ๒ ห้อง

ชั้นบน มีระเบียงสามด้าน พื้นระเบียงเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นภายในศาลาเป็นไม้สัก มีบันไดขึ้น ๔ บันได เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นชั้นล่างเทคอนกรีตทั้งหมด

๓. **ศาลาพักแขก** เป็นศาลาชั้นเดียว กว้าง ๕.๐๐ เมตร ยาว ๑๕.๕๐ เมตร สูง ๔.๓๐ เมตร หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ กันสาดรอบมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ เพดานร่วมในบุด้วยกระเบื้องกระดาษ มีชานโดยรอบกว้าง ๑.๕๐ เมตร เสาคอนกรีตโต ๒๐ x ๒๐ เซ็นติเมตร ผูกเหล็ก พื้นปูด้วยกระเบื้องซีเมนต์ชนิดดอก หลังคาใช้ไม้เต็งรังและไม้สัก

๔. **ห้องครัวห้องน้ำ** โครงคอนกรีต ผนังก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ พื้นกระทุ้งอิฐหักลาดปูน สร้างเป็นชนิดชั้นเดียว กว้าง ๕.๐๐ เมตร ยาว ๑๖.๐๐ เมตร แบ่งเป็น ห้องครัว ๒ ห้อง ห้องน้ำ ๑ ห้อง

๕. **กำแพงและถนนคอนกรีต**ทั้งหมดภายในบริเวณฌาปนสถาน

รายการและราคาสิ่งก่อสร้าง

๑. ฌาปนสถาน	๕๗๐,๖๖๕.๘๕	บาท
๒. ศาลาบำเพ็ญกุศล	๓๐๘,๗๘๑.๘๐	บาท
๓. ศาลาพักแขก	๓๓,๐๓๙.๕๒	บาท
๔. ห้องครัวและห้องน้ำ	๓๓,๑๓๙.๑๖	บาท
๕. กำแพงด้านข้าง	๕,๖๖๐.๐๐	บาท
๖. กำแพงด้านหน้า	๙,๕๐๐.๐๐	บาท
๗. ไฟฟ้าและน้ำประปา	๒๐,๒๐๐.๐๐	บาท
๘. ถนนรอบเมรุ	๑๕,๓๖๖.๐๐	บาท
๙. เบ็ดเตล็ด	๓๖,๐๑๗.๙๑	บาท
รวมทั้งหมดเป็นเงิน	๑,๐๓๒,๓๗๐.๒๔	บาท

ทุนก่อสร้าง

ทุนในการก่อสร้าง ใช้เงินของวัดที่มีอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาโดย ๒ ทาง คือ :-

๑. งานนมัสการพระพุทธบาทปี	พ.ศ. ๒๔๘๙	เงิน	๒๕๑,๔๕๗.๑๕	บาท
" "	พ.ศ. ๒๔๙๐	เงิน	๗๐,๐๖๓.๗๓	บาท
" "	พ.ศ. ๒๔๙๑	เงิน	๑๐๕,๕๐๖.๕๖	บาท
๒. ร้านและแผงลอย	พ.ศ. ๒๔๘๘	เงิน	๗,๕๙๕.๐๐	บาท
" "	พ.ศ. ๒๔๘๙	เงิน	๔๐,๑๕๘.๒๐	บาท
" "	พ.ศ. ๒๔๙๐	เงิน	๓๘๕,๓๔๐.๓๓	บาท
" "	พ.ศ. ๒๔๙๑	เงิน	๒๗๑,๑๙๔.๐๘	บาท
	รวมทั้งหมดเป็นเงิน		๑,๑๓๑,๓๑๕.๐๕	บาท

การก่อสร้างทั้งหมดได้แล้วเสร็จ สำเร็จเป็นฌาปนสถานอันทันสมัย มีบริเวณกว้างใหญ่สะอาดเรียบร้อย เหมาะสมตามสุขลักษณะ สามารถอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนทุกประการ ผลแห่งความ สำเร็จเรียบร้อยทั้งนี้ เพราะได้อาศัยความร่วมกำลังช่วยเหลือกันของคณะกรรมการนับแต่ต้นมา อาศัยความยินดีส่งเสริมแห่งประชาชนทั้งหลาย และอาศัยความเลื่อมใสแห่งท่านที่ได้กรุณามาเป็นเกียรติยศในงานนี้ อาตมภาพจึงขออนุโมทนาและอำนวยพร ขอเดชะแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยจงเป็นปฏิพาหโนบายป้องกันสรรพอุปสรรคและอุปัททวันตราย ดลให้ประสพแต่สรรพสิริสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน และเจริญด้วยจตุรพิธพร คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกทิพาราตรีกาล เทอญ

บัดนี้เป็นเวลาอันสมควรและพร้อมแล้วที่จะเปิดให้ประชาชนได้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีตามประเพณีเนื่องด้วยการฌาปนกิจ ฉะนั้น จึงขอประกาศเปิดใช้ฌาปนสถานแห่งวัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ ตั้งแต่วันศุกร์ที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา เป็นต้นไป

ในด้านการปกครอง ได้ดำเนินเจริญรอยตามการปกครองของอดีตเจ้าอาวาสกล่าวคือ ในวัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ ในสมัย**เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี** (ปณฺฑิโต มุ้ย) ก็ดี สมัย **เจ้าคุณพระอริยกวี** (โกสโล สำราญ) ก็ดี มีพระผู้ใหญ่ในวัดเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของเจ้าอาวาสในกิจการของวัด และมอบให้พระครูปลัดหรือผู้ที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นพระครูปลัด เป็นผู้ดำเนินกิจการภายในวัดแทนเจ้าอาวาส เรียกกันว่า **ปลัดวัด** มีรูปการคล้ายบริษัทห้างร้าน เจ้าอาวาสเป็นเสมือนเจ้าของห้างหรือประธานกรรมการ พระครูปลัดเป็นเสมือนผู้จัดการ (หลงจู๊) ในสมัยเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) กิจการภายในวัดมอบให้พระครูประสิทธิสมณการ (ต้าน) เช่น หน้าที่สมุหบัญชี หน้าที่เหรัญญิกหน้าที่ทะเบียนวัดรับพระเณรและเด็กวัดเข้าอยู่ในสังกัดวัดหรือจำหน่ายออก และหน้าที่อื่น ๆ อีก เว้นแต่หน้าที่จัดการศึกษา ได้มอบให้พระอริยกวี (โกสโล สำราญ) ครั้งยังเป็นเปรียญเป็นผู้อำนวยการ มาในสมัย***เจ้าคุณพระอริยกวี*** (โกสโล สำราญ) เป็นเจ้าอาวาสหน้าที่ปลัดวัดตกอยู่แก่พระมหาพงศ์ (เวลานี้ พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นพระสุทธิพงศ์มุนี เจ้าอาวาสวัดบพิตรพิมุข) ส่วนการศึกษาไม่ได้มอบให้ใคร เจ้าอาวาส เป็นผู้อำนวยการเอง มาถึงสมัย***เจ้าคุณพระคุณาจารวัตร*** (สุวณฺโณ ไช้) เป็นเจ้าอาวาส หน้าที่ปลัดวัดคงอยู่กับพระมหาพงศ์ต่อมา เมื่อพระมหาพงศ์ย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบพิตรพิมุข ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ แล้ว หน้าที่นี้จึงตกอยู่กับ***พระครูประสิทธิสมณการ*** (ผิว ป.๓) ตั้งแต่ครั้งยังเป็นเปรียญตลอดมาจนกระทั่งสิ้นสมัย ในสมัยนี้ได้สร้างระเบียบการปกครองวัดว่าด้วยระเบียบลา, ระเบียบไหว้พระสวดมนต์, หน้าที่เจ้าคณะ และกฎว่าด้วยภัตตุทเทศก์ขึ้น โดย***พระธรรมธีรราชมหามุนี*** (ธีร์) ครั้งยังเป็น***พระสุธีวรคุณ***, ***พระครูประสิทธิสมณการ*** (ต้าน), ***พระวินัยกิจโกศล*** (เล็ง) ครั้งยังเป็นเปรียญ, ***พระสุทธิพงศ์มุนี*** (พงศ์) ครั้งยังเป็นเปรียญ ร่วมกันเป็นกรรมการร่างถวายเจ้าอาวาส เมื่อได้สร้างระเบียบเหล่านี้ขึ้นใช้แล้วรู้สึกว่าการปกครองและการแบ่งปันลาภผลในวัดก็เรียบร้อยดีขึ้น

ส่วนการศึกษา ได้มอบให้***พระธรรมธีรราชมหามุนี*** (ปุณฺณโก ธีร์) ตั้งแต่ครั้งยังเป็นเปรียญ เป็นผู้อำนวยการตลอดมาจนสิ้นสมัย การศึกษาในสมัย***เจ้าคุณพระคุณาจารวัตร*** เป็นเจ้าอาวาสนี้ ได้เปิดสอน ป.ธ. ๖ เพิ่มขึ้น สมัย***เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี*** (ปณฺฑิโต มุ้ย) และสมัย***เจ้าคุณพระอริยกวี*** (โกสโล สำราญ) เป็นเจ้าอาวาส ได้เปิดสอนเพียง ป.ธ.๕

และในสมัยเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนีเป็นเจ้าอาวาสก็ดี ในสมัยเจ้าคุณพระอริยกวีเป็นเจ้าอาวาสก็ดี มีเปรียญสอบได้อย่างสูงเพียงประโยค ๘ มาถึงสมัยเจ้าคุณพระคุณาจารวัตรเป็นเจ้าอาวาส มีเปรียญเอก ๙ ประโยค เกิดขึ้น ๒ รูป นับว่าการศึกษาปริยัติธรรมได้เจริญถึงขีดสูง เป็นวาสนาโชคชตาของเจ้าอาวาสผู้ปกครอง ส่วนปริมาณของนักเรียนธรรมและบาลี มีจำนวนลดน้อยกว่าสมัยก่อน เพราะการศึกษาเจริญแพร่หลาย วัดต่าง ๆ ที่เคยมีภิกษุสามเณรมารวมเรียนที่สำนักวัดจักรวรรดิราชาวาสต่างก็จัดตั้งสำนักของตน ๆขึ้น เมื่อพระเณรมีสำนักเรียนในวัดของตนหรือที่วัดใกล้เคียง ก็ไม่ได้มาเรียนที่สำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส ซึ่งอยู่ไกลกว่า จึงเป็นเหตุให้นักเรียนของสำนักนี้น้อยลง

ในด้านการปฏิบัติ ก็ได้รักษาระดับความประพฤติปฏิบัติของภิกษุสามเณรให้มีศีลาจารวัตรคงอยู่ ในระดับที่ดี ดังที่เป็นมาในสมัยเจ้าอาวาสก่อน ๆ ในระยะหลังนี้

ศาสนกิจที่ท่านเจ้าคุณพระคุณาจารวัตร (สุวณฺโณ ไช้) ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนตลอดชีวิตของท่านโดยย่อ ก็มีดังที่ได้บรรยายมานี้

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ปุณฺณโก ป.๙) ผู้เรียบเรียง

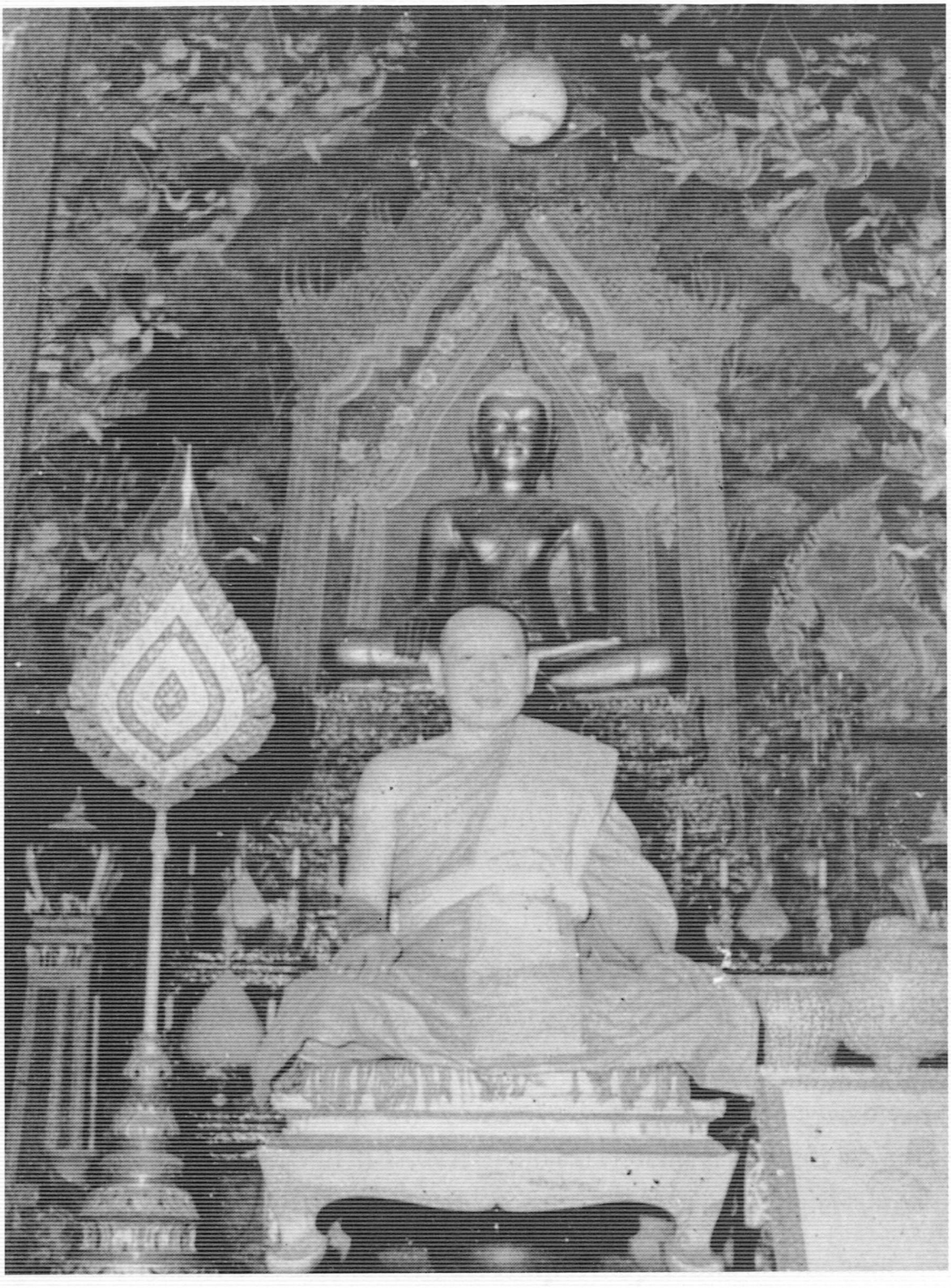

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ปุณฺณโก ธีร์ ป. ๙)
เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑

การศึกษา

การศึกษาด้านศาสนา หรือที่เรียกว่า **ศาสนศึกษา** นั้น คือ การเรียนพระธรรมวินัย อันเป็นศาสนาคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในสมัยก่อนเรียนกันในภาษาบาลีอย่างเดียว คือเรียนแปลภาษาบาลีเพื่อรู้พระธรรมวินัย ซึ่ง**พระสังคีติกาจารย์**ได้รวบรวมร้อยกรองไว้เป็นภาษาบาลีหรือภาษามคธ เรียกกันว่าเรียนพระปริยัติธรรม แต่ต่อมาเมื่อ**สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส**ได้เป็น**พระสังฆราชสกลสังฆปริณายก**แล้ว จึงทรงตั้งหลักสูตรการเรียนธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น ที่เรียกกันว่า หลักสูตรนักธรรม มี ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี หรือนวกภูมิ ๑ นักธรรมชั้นโท หรือมัชฌิมภูมิ ๑ นักธรรมชั้นเอก หรือเถรภูมิ ๑ ต่อแต่นั้นมา ศาสนศึกษาหรือการเรียนพระธรรมวินัยจึงมีเป็น ๒ อย่าง คือเรียนในภาษาบาลีอย่าง ๑ เรียนในภาษาไทยอย่าง ๑

การศึกษาพระธรรมวินัยหรือพระปริยัติธรรมในภาษาบาลีนั้นสำหรับวัดนี้ในสมัยก่อน ไม่สามารถ จะทราบได้ว่าเริ่มแต่เมื่อใด ใครเป็นครูสอน และเจริญรุ่งเรืองหรือไม่อย่างไร แต่เมื่อปรากฏว่ามีพระราชาคณะที่เป็นเปรียญเป็นเจ้าอาวาส และบางองค์ก็เป็นเปรียญชั้นเอกอุ เช่นนี้ก็ส่องความว่า วัดนี้น่าจะเคย ได้เจริญรุ่งเรืองในด้านการศึกษาภาษาบาลีกันมาแล้ว มีคำผู้ใหญ่บางท่านกล่าวเป็นเชิงยกย่องสำนักนี้ว่า **“วัดสามปลื้ม เป็นคลังปริยัติ”** ดังนี้ก็มี ซึ่งข้าพเจ้าเองเคยได้ยิน

ในสมัย**เจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์** (เส็ง) เป็นเจ้าอาวาส คงจะมีอาจารย์ผู้ทรงความรู้พระปริยัติธรรมอยู่หลายองค์ด้วยกัน องค์ที่มีลูกศิษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่มาถึงยุคที่ข้าพเจ้าเป็นเปรียญแล้ว ก็คือ**ท่านอาจารย์ขน หรือโขน** ทราบว่าท่านเป็นชาวจังหวัดอุบลราชธานี ท่านเองไม่ได้เป็นเปรียญ แต่สามารถสอนผู้อื่นให้สอบไล่เป็นเปรียญได้มาก เช่น *หลวงธำรงเจติยรัฐ (เทศ วิริยรัต ป.๔) มหาหล้า, มหาพัน ฯลฯ* เคยได้ยินหลวงธำรงเจติยรัฐกล่าวชมเชยความรู้และจริยาวัตรของท่านมาก จึงเข้าใจว่าท่านคงจะเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระปริยัติธรรมมากองค์ ๑ ในสมัยนั้น

สมัยต่อมา คือ **สมัยเจ้าคุณพระพุฒาจารย์** (มา) เป็นเจ้าอาวาส **ท่านมหาปั้น**เปรียญ ๖ ประโยค เป็นอาจารย์สอนปริยัติธรรมได้ทุกประโยค คือตั้งแต่ประโยค ๓ ถึงประโยค ๙ ศิษย์ของท่านที่ยังมีชีวิตอยู่ในเวลานี้มีจำนวนมาก นับว่าท่านเป็นศรีของสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสนี้องค์ ๑

มาถึงสมัย**เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี** (ปณฺฑิโต มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาส การศึกษาพระปริยัติธรรมได้เปลี่ยนแปลงจากแผนเก่ามาเป็นแผนใหม่ คือมีเพิ่มการเรียนพระปริยัติธรรมในภาษาไทยหรือนักธรรมขึ้นอีก ในส่วนการเรียนพระปริยัติธรรมในภาษาบาลีก็ได้เปลี่ยนแปลงจากแผนเก่ามากคือแต่ก่อนมีแต่แปลด้วยปาก มาสมัยนี้เปลี่ยนเป็นแปลเขียน และสำหรับบาลีไวยากรณ์เดิมใช้คัมภีร์มูลกัจจายนะเป็นหลักมาสมัยนี้ใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ พระนิพนธ์ของ**สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส** เป็นหลัก และในสมัยนี้รู้สึกว่าความเจริญแห่งการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักนี้ว่าถึงฝ่ายปริมาณแล้วเห็นได้ชัดว่าเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีนักเรียนมาก มีผู้สอบไล่ได้มากขึ้นเป็นลำดับ

ในด้านการศึกษาหนังสือไทยสำหรับวัดนั้น ได้ทราบว่าได้เริ่มเรียนแผนใหม่กันในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ**เจ้าคุณพระพุฒาจารย์** (มา) เป็นเจ้าอาวาส เริ่มตั้งสอนกันที่ศาลาแดง (ได้รื้อออกเมื่อจะสร้างฌาปนสถาน) ก่อน แล้วย้ายไปสอนที่ตึกซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นที่อยู่ของ**ท่านเจ้าคุณพระพุฒาจารย์** (มา) และต่อมาเมื่อ**เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี** (มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาส **พระอริยกวี** ผู้อำนวยการศึกษา ได้ซ่อมและเปลี่ยนแปลงใหม่ เป็น**โรงเรียนบุญมาประดิษฐ์** ชั้นต้นๆ มีครูที่มีชื่อเสียงที่บรรดาศิษย์กล่าวนามถึงอยู่ คือ **หลวงธรรมาภิมณฑ์** (ถึก จิตรกถึก) *มหาหนอ* หรือ*นายหนอ เปรียญ* ต่อมาได้เป็น**ขุนอนุกิจวิฑูร**

ต่อมา **คุณหญิงเนื่อง พิศาลพาณิช** ได้สร้างโรงเรียนขึ้น เรียกกันว่าโรงเรียนประถมวัดจักรวรรดิ ปลูกอยู่ลานวัดใกล้กับคณะ ๑๒ ตะวันตกโรงเรียนเอี่ยมอภัยบุญนิธิ เพิ่งรื้อย้ายไปสร้างเป็นโรงเรียนประถมวัดจักรวรรดิ เมื่อสมัย**พระอริยกวี** เป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ ๙ ราว พ.ศ. ๒๔๗๕ เนื่องจากไฟไหม้ตึกแถวของวัดด้านสามเพ็ง ลามเข้ามาไหม้กุฏีคณะกุฏีจึงเลิกกุฏีคณะนั้น ไม่สร้างแทนอีก เปลี่ยนเป็นสร้าง โรงเรียนหนังสือไทยเรียกว่าโรงเรียนประถมวัดจักรวรรดิดังกล่าวแล้วข้างต้น ต่อมาไฟไหม้ตึกแถวของวัดด้านถนนจักรวรรดิ ไฟได้ลามมาไหม้โรงเรียนประถมวัดจักรวรรดิ จึงสร้างใหม่เป็นตึก ๒ ชั้น เรียกว่า โรงเรียนวัดจักรวรรดิ สอนเพียงชั้นประถม แต่เวลานี้กำลังเปิดสอนชั้นมัธยมขึ้นแล้ว

ระเบียบและขนบธรรมเนียมของวัด

ระเบียบและขนบธรรมเนียมของวัดนี้ มีดังนี้ คือ :-

๑. มีการทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นทุกวัน

๒. มีการทำอุโบสถกรรม คือ สวดปาฏิโมกข์ ทุก ๆ กึ่งเดือน คือ ทั้งชุณหปักษ์และกาฬปักษ์

๓. วันธรรมสวนะ ๘ ค่ำ ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ มีการให้อุโบสถศีลแก่อุบาสก อุบาสิกาและแสดงธรรม ๒ กัณฑ์ คือตอนเช้ากัณฑ์ ๑ กับตอนบ่ายกัณฑ์ ๑

๔. เวลาเย็น ราว ๑๖ น. มีการตีกลองประชุมฟังเทศน์ที่ศาลาการเปรียญทุกวัน ๗ วันยก เวลานี้เสื่อมไป

๕. ถึงเดือนเวสาขมาส ประชุมทำวิสาขบูชาทุกปี เดิมทำคราวละ ๓ วัน คือวันขึ้น ๑๔–๑๕ และแรม ๑ ค่ำ ต่อมาลดลงเหลือ ๒ วัน มีการตั้งโต๊ะบูชาในพระอุโบสถ พระพุทธสรีระหรือ พระบรมศพของ พระพุทธเจ้าก็มีพิธีทำการถวายพระเพลิง และมีการเทศน์พุทธประวัติย่อ

๖. ถึงวันแรม ๘ ค่ำ เดือนเวสาขมาส ซึ่งนิยมว่าเป็นวันถวายพระเพลิง เวลานี้ยังเหลือแต่มีการตั้งโต๊ะบูชาภายในพระอุโบสถ และมีเทศน์มหาปรินิพพานสูตรหรือเฉพาะตอนถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

๗. ถึงเดือนมาฆมาส มีการประชุมทำพิธีมาฆบูชาทุกปี แต่วันกลางเดือน ๓ ที่วัดนี้มีเทศกาลประชุมนมัสการรอยพระพุทธบาทประจำปีทุกปี เพราะฉะนั้นถ้าปีใดมาฆบูชาตกเดือน ๓ ก็พ้องกับงาน ปีนั้นก็ทำพิธีประทักษิณเดินเวียนเทียนและมีเทศน์โอวาทปาฏิโมกข์ แต่เพียงย่อ ๆ ถ้าปีใดมาฆบูชาตกกลางเดือน๔ปีนั้นก็มีพิธีกว้างขวางครึกครื้นขึ้น

๘. ในพรรษา ตอนเช้าทำวัตรเช้าเสร็จแล้ว มีการให้โอวาทพระนวกะ, ตอนเย็นแต่ก่อน เมื่อทำวัตรสวดมนต์เสร็จแล้ว มีการอ่านพระวินัยให้พระฟัง แต่เวลานี้เสื่อมไป

๙. ในพรรษา มีการถวายสังฆทานประจำทุกวันพระ จัดเป็นธรรมเนียมของวัดอย่างหนึ่ง

๑๐. วันกลางเดือน ก่อนหน้าเข้าพรรษา ๑ วัน มีการถวายผ้าวัสสิกสาฎกหรือผ้าอาบน้ำฝนแก่ภิกษุสามเณรหมดทั้งวัดเป็นการประจำทุกปี

๑๑. เดือน ๑๒ แรม ๘ ค่ำ มีเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก เป็นการประจำทุกปี

๑๒. มีภัตตุทเทศก์ ตั้งขึ้นตามกฎระเบียบของวัด ให้มีหน้าที่นิมนต์พระเณรในวัดในกิจนิมนต์ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเฉลี่ยลาภผลให้เป็นไปโดยยุติธรรมและมีตั้งพระในวัดเป็นพระเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ทะเบียน, เจ้าหน้าที่สมุห์บัญชี ฯลฯ

๑๓. ตั้งพระผู้ใหญ่ในวัดขึ้นไว้เป็นกรรมการวัดคณะหนึ่ง เพื่อช่วยเจ้าอาวาส หรือเพื่อเป็นที่ปรึกษาการวัด

ไวยาวัจกรหรือมรรคนายกของวัด

ไวยาวัจกรและมรรคนายกนี้ ไม่พบหลักฐานว่า ครั้งรัชกาลก่อน ๆ ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ได้เคย มีแต่งตั้งเป็นทางการสำหรับให้เป็นผู้มีหน้าที่ช่วยเหลือวัด เพิ่งมาทราบหลักฐานตามข้อบังคับเรื่องกัลปนา ที่เสนาบดีกระทรวงธรรมการรับพระราชโองการแห่ง**สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่ ๕** วางไว้ณวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ใจความว่า วัดใดมีเงินกัลปนาขึ้นวัดอันพึงได้ผลประโยชน์ต่าง ๆ มีค่าเช่าที่เป็นต้น วัดนั้นให้มีมรรคนายกสำหรับทำการบำรุงรักษาผลประโยชน์เงินกัลปนาแทนสงฆ์ วัดละคนหนึ่ง หรือหลายคนตามสมควรแก่การ ดังนี้ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น มรรคนายกและไวยาวัจกรของวัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ เหนือจากรัชกาลที่ ๕ ขึ้นไป คงไม่มี เฉพาะในรัชกาลที่ ๕ มรรคนายกของวัดจักรวรรดิราชาวาสที่ทราบได้ คือ *รองอำมาตย์ตรีขุนวิจิตรจักราวาส* (คำ พุฒานนท์) จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นแต่เมื่อใดไม่ทราบ แต่พ้นจาก ตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๕๘ เมื่อ **ขุนวิจิตรจักราวาส** พ้นจากตำแหน่งแล้ว ทางวัดก็ไม่ได้ขอตั้งมรรคนายกอีกต่อไป ได้ทราบว่า**สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส** มีรับสั่งว่า *ไวยาวัจกรก็ใช้ได้เท่ากัน ไม่จำเป็นต้องตั้งมรรคนายก* เห็นจะเนื่องจากเหตุนี้ ต่อจากขุนวิจิตรจักราวาส ทางวัดจักรวรรดิราชาวาส จึงมีแต่ไวยาวัจกรสืบมาจนถึงบัดนี้ และไวยาวัจกรคนแรกที่ต่อจากขุนวิจิตรจักราวาส มรรคนายกมา คือ *นายกี เลขยานนท์* ได้รับแต่งตั้งให้เป็นไวยาวัจกร เมื่อ ณ วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ นายกีได้รับตำแหน่งนี้มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เศษ

ต่อจากนั้น *นายเจริญ แก้วอนงค์* ได้รับแต่งตั้งให้เป็นไวยาวัจกรของวัดจักรวรรดิราชาวาส สืบมา ตั้งแต่สมัย**เจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี** (มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาสมาจนถึงสมัย**เจ้าคุณพระคุณาจารวัตร** (ไช้) เป็น เจ้าอาวาส เมื่อนายเจริญ แก้วอนงค์ ได้ถึงแก่กรรมลง **พระคุณาจารวัตร** จึงแต่งตั้งให้*นายเกษม โพธิวิหค* เป็นไวยาวัจกรวัดสืบแทนต่อมา

ต่อมาเมื่อนายเกษม โพธิวิหค ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ พระคุณาจารวัตร จึงแต่งตั้งให้ *นายโชคชัย ศิริมงคลวัฒนา* เป็นไวยาวัจกรสืบแทน ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ มาจนบัดนี้

ภาคผนวก

ซึ่งสันนิษฐานกันว่า เดิมที่วัดตกถึงแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ**พระพุฒาจารย์** (มา) ครั้งยังเป็นพระมงคลทิพยมุนี เป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างศาลาปะรำเป็นที่พระภิกษุสงฆ์ไปนั่งสวดถวาย พระพรชัยมงคลรับเสด็จโดยทางชลมารค เมื่อ**พระมงคลทิพยมุนี** (ปณฺฑิโต มุ้ย) ครั้งยังเป็น**พระธรรมวิหารีเถร** มาครองวัดจักรวรรดิราชาวาส ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ยังมีเสาสี่เหลี่ยมของศาลาปะรำนั้นเหลือปรากฏอยู่ และได้ถูกรื้อถอนมาซ่อมกุฏิในวัด โดยเหตุการณ์พ้นสมัย ฯ ส่วนศาลาท่าน้ำอีกหลังหนึ่ง ๒ ห้อง รูปทรงโบราณ มุงด้วยกระเบื้องทราย ปลูกคร่อมสะพานยาวของวัด ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ชำรุดทรุดโทรมมาก และหลังคาได้หักพังลงจึงได้ถูกรื้อสิ่งที่หักพังตอนบนขนเข้ามาในวัด จึงเลยสาปสูญหายไป

จำได้เป็นเลา ๆ ว่า ท่านเจ้าพระยาบดินทร เคยเป็นพระยาเกษตร สร้อยว่าอย่างไรจำไม่ได้ ท่านพระยาเกษตรนี้ได้ถูกขังสนมคราวหนึ่ง ด้วยโทษพายเรือตัดหน้าฉานเรือพระที่นั่งด้วยหมอกลงมาก ไม่แลเห็น เมื่อพระยาเกษตรติดสนมอยู่นั้น ท่านผู้หญิงฟักมารดา ได้ไปทำพิธียกขื่อโบสถ์ที่วัดสร้อยทอง อ. บางปะอิน ท่านผู้หญิงฟักเคราะห์ร้ายขื่อโบสถ์ที่ยกชักขึ้นไปเชือกขาด ขื่อได้ฟาดลงมาทับท่านผู้หญิงฟัก มีอาการสาหัสมาถึงแก่อสัญญกรรม ตามทาง เมื่อศพมาถึงพระนครแล้ว ท่านพระยาเกษตรได้ทราบ จึงขอความกรุณาผู้คุมไปเยี่ยมศพมารดา เผอิญทนายคนโปรดหน้าพระที่นั่งซึ่งภายหลังเป็นหลวงจิตรถึกรู้เข้า จะเพ็ดทูลให้เพิ่มโทษ พระยาเกษตรต้องให้เงินปิดปากชั่ง ๑ เมื่อพ้นโทษแล้วภายหลังจึงมาได้ท่านหนูซึ่งเป็นแม่หม้ายทรงเครื่อง รวยใหญ่ กลับเข้าทำราชการอีก ก็เป็นที่โปรดปรานได้รับพระราชทานเลื่อนยศขึ้นเป็นลำดับ จนเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิตแม่ทัพใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เคยอ่านจำได้เป็นสำเนาความดังนี้

ได้ยินเขาเล่ากันมาว่า เดิมจะตัดถนนพุ่งตรงลงไปแม่น้ำข้างบ้านหลวงไกรธามาตย์เดี๋ยวนี้ แต่ติดที่ของแขก แขกไม่ยอมขายให้ ท่านเจ้าพระยาอภัยราชาครั้งยังเป็นพระยาราชรองเมืองจึงหันถนนตัดมาทางหน้าโรงพักแต่ติดศาลาการเปรียญซึ่งตั้งอยู่ที่ตรงสะพานซึ่งถมเป็นถนนไปเมื่อเร็ว ๆ นี้นั้น ฉะนั้น **คุณหญิงราชรองเมือง** (เอี่ยม สุทัศน์ ณ อยุธยา) จึงออกทรัพย์ให้รื้อศาลาการเปรียญเข้ามาปลูกฟากถนนด้านเหนือ ฯลฯ

ผมได้ทราบจากผู้ใหญ่เล่ามาว่า วัดนี้ เป็นวัดเก่า มีมาแต่ครั้งพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี เรียกว่า **วัดนางปลื้ม** ท่านผู้สร้างวัดนี้จะเป็นนางปลื้มกระมัง ? เปลี่ยนเรียกว่า **วัดสามปลื้ม** ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ยังเคยสันนิษฐานเดากันว่า *นางสามคนร่วมทุนกันสร้างโดยศรัทธาสามัคคี ด้วยความปลื้มใจ จึงได้นามว่าวัดสามปลื้ม* หรืออยู่ใกล้กับสามเพ็ง *จะเรียกชื่อวัดนางปลื้ม เป็นสามปลื้ม* อนุโลมตามสามเพ็งก็เป็นได้ เช่นวัดประทุมคงคาเดิมก็เรียกว่า**วัดสามจีน** ฉะนั้น วัดสามปลื้มเดิมเป็นวัดราษฎร์มาเป็นวัดหลวงและได้พระราชทานนามใหม่ว่าวัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อ**ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต** (สิงห์) ได้ปฏิสังขรณ์ก่อสร้างใหม่แล้วถวายหลวง เมื่อเป็นวัดเก่าดังนี้แล้ว ก็น่าจะมีวิหารและโบสถ์มาแล้ว เช่น วิหารใหญ่หลังกลาง ก็กล่าวกันมาว่าเดิมเป็นอุโบสถ ครั้งรัชกาลที่ ๓ เสด็จพระราชทานกฐิน ปีนั้นน้ำท่วมโดยฝนตกใหญ่ถึงกับต้องทำสะพานรับเสด็จเป็นการกาหล และรัชกาลที่ ๓ ทรงทักท้วงว่าอุโบสถเตี้ยไปหรือจะเป็นด้วยเตี้ยกว่าวิหารก็เป็นได้ ท่านเจ้าพระยาบดินทร จึงได้สร้างพระอุโบสถดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ที่ว่า พระเจดีย์อยู่ถัดพระวิหารเดิมไปทางเหนือเล็กน้อย (ได้โค่นลงคลองไปนานแล้ว) องค์ ๑ นั้น น่าสงสัย เพราะไม่เคยได้ยินได้ฟังใครพูดเลย ถ้าหากมีจริงและโค่นลงคลองไปจริง ก็คงจะคับคลองเหลืออยู่ให้เห็นอิฐปูนปรากฏ เพราะคลองแคบเล็กนิดเดียว เห็นมีอยู่จริงพระเจดีย์อนุสาวรีย์องค์นิด ๆ ที่หลังพระระเบียงทางด้านหน้าศาลาที่อยู่ของอุบาสิกาปุย ชำรุด ทรุดโทรมมากแล้ว ได้ถูกรื้อแล้วหรือยังอยู่ก็ตาม ไม่สมควรจะกล่าวถึงที่ควรจะกล่าวถึงนั้น พระเจดีย์ ๔ องค์ อยู่ตามมุมในบริเวณพระอุโบสถ จะสร้างครั้งไรไม่ทราบ ในยุค**พระพุฒาจารย์** (มา) เป็นเจ้าอาวาส ภูเขาพระฉายได้กลืนไปแล้ว ๑ องค์ ในยุคพระคุณาจารวัตรเป็นเจ้าอาวาส ได้ถูกรื้อองค์ที่อยู่ข้างหอระฆังนั้นอีก ๑ องค์ คงเหลือปรากฏอยู่อีก ๒ องค์ในทิศอุดรและอิสาน ฯ ถ้าจะกล่าวถึงพระพุทธปรางค์องค์ใหญ่น่าจะเป็นถาวรวัตถุมีคู่วัดมาแต่เดิมกระมัง **คุณเทียบ สิงหเสนี** ได้ส่งประวัติของท่านเจ้าพระยาบดินทรมาให้อ่านครั้งหนึ่งจำได้เป็นเลาความว่า บิดาของท่านเจ้าพระยาบดินทร คือ **ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา** (ปิ่น) ครั้งรัชกาลที่ ๒ ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ได้เป็นผู้เริ่มปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้มและองค์พระพุทธปรางค์ด้วยแต่ยังไม่ทันสำเร็จเรียบร้อยดีก็ถึงอสัญญกรรมล่วงไป ต่อมาท่านเจ้าพระยาบดินทร ผู้เป็นบุตรจึงได้ทำการปฏิสังขรณ์ต่อมา เพื่อเป็นการสนองพระคุณท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ผู้เป็นบิดาด้วย เมื่อสำเร็จเป็นวัดใหญ่เรียบร้อยแล้ว จึงถวายในหลวงรัชกาลที่ ๓ จึงพระราชทานนามวัดให้สมเกียรติ

ของท่าน**เจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต** (สิงห์) แม่ทัพว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร"** เป็นพระอารามหลวงตั้งแต่นั้นมาเรื่องนี้จะผิดถูกอย่างไร ขอเจ้าคุณได้ยืมประวัติของท่านเจ้าพระยาบดินทรมาอ่านก็คงจะทราบได้ เพราะผมได้อ่านมานานแล้วจะจำพลาดไปบ้าง

ที่ว่ากุฏิชำรุด ๒ หลัง อยู่บริเวณคณะต้นจันทน์ (บัดนี้เป็นศาลาบำเพ็ญกุศลในบริเวณสุสาน) นั้น ได้ทราบมาว่าที่บริเวณสุสานนั้น เดิมมีกุฏิเป็นตึกชั้นเดียวอย่างโบราณอยู่หลายหลัง เป็นคณะใหญ่คณะหนึ่ง เมื่อ**เจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์** (เส็ง) เจ้าอาวาสมรณภาพ **เจ้าคุณพุฒาจารย์** (มา) ครั้งยังเป็นพระครูปลัด และได้รับปกครองวัดต่อมาท่านได้จัดสร้างเมรุทำศพ**ท่านเจ้าคุณโพธิวงศาจารย์**ที่นั่น เมรุนั้นเป็นประโยชน์ตลอดมาได้ถูกรื้อหมดไปในยุคพระคุณาจารวัตร (ไช้) นี้ กุฏิตึกเหล่านั้นได้ถูกรื้อและกลายเป็นที่เก็บศพไปบ้าง ดังที่แลเห็นเป็นกุฏิเก่าอยู่หลัง ๑ ณ บัดนี้ และศาลาการเปรียญเป็นตึก ๒ ชั้น หลังหนึ่งซึ่งเดิมตั้งอยู่ริมคลองถมทิศอิสาน ด้านสามเพ็ง เมื่อจะสร้างตึกแถวของวัดศาลาการเปรียญนั้น จึงถูกรื้อย้ายมาไว้ที่บริเวณกุฏิและสุสาน ทั้งเอารากฐานของกุฏิแถวเสริมเป็นศาลาขึ้นไป จึงเป็นศาลาการเปรียญสูง ๒ ชั้น และศาลานั้นได้ถูกผาติกรรมไปในสมัย**พระคุณาจารวัตร**เป็นเจ้าอาวาส ฉะนั้นหมู่กุฏิเหล่านี้จึงยังเหลือปรากฏอยู่ที่คณะต้นจันทน์ เป็นกุฏิตึก ๕ ห้อง หลัง ๑ ๔ ห้อง หลัง ๑ กุฏิเล็กหลัง ๑ ซึ่งเดิมน่าจะเป็นครัวและกุฏิตึกแถวยาวเป็นด้านสกัดอีก หลังหนึ่งยาว ซึ่งตัดเป็นบริเวณ เมรุแล้วยังเหลือ ๖-๗ ห้อง ซึ่ง**พระครูสังฆรักษ์กลิ่น**และ**พระปุ่น**เคยอยู่มา กับกุฏิตึกเป็นรูปเก๋งจีนอีกหลัง ๑ แต่ถูกแปลงเป็น ๒ ชั้น ซึ่งพระครูสอนเคยอยู่มา รวมกุฏิที่ยังเหลืออยู่นี้เป็น ๕ หลัง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นของเก่า ได้ถูกรื้อหมดไปเมื่อคราวทำเมรุถาวรนี้เอง

(เพิ่มเติมข้อความในข้อ (๕) หน้า ๖ ของหนังสือนี้)

สร้างทิมแถวพระระเบียง (วิหารคด) ขึ้นใหม่ ทางด้านข้างพระอุโบสถทิศเหนือ และด้านหลังพระอุโบสถทิศตะวันออก โดย**พระวินัยกิจโกศล** (สุ่ม) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ออกทุนสร้าง

(เพิ่มเติมรายการก่อสร้าง และปฏิสังขรณ์ สมัยพระมงคลทิพยมุนีหน้า ๗)

(๒) ปฏิสังขรณ์ซ่อมแปลงภูเขาพระฉายกับเขียนเงาองค์พระฉายใหม่กับอัญเชิญย้ายพระสังกัจจายน์ซึ่งเดิมอยู่บนบริเวณพระพุทธบาทมาประดิษฐานไว้ที่ภูเขานี้

(๒) สร้างมณฑปพระพุทธบาทใหม่ เปลี่ยนเป็นรูปจตุรมุขยอดปรางค์แบบหล่อคอนกรีตและก่อ อิฐถือปูน ส่วนพื้นเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีศาลาราย ๔ ทิศ อยู่ตามมุม โดยทุนส่วนตัวของของท่าน ศาลา ๑ ของพระสุนทรศีลาจารย์ (จุ้ย) ศาลา ๑ ของนายกี เลขยานนท์ ไวยาวัจกร ศาลา ๑ ของนายเฉ่ง ชาตบุตร ศาลา ๑ และต่อมา ท่านเจ้ากรมเป๋อ และนางเปรียบ ตั้งโต๊ะกัง มีศรัทธาสร้างศาลาเพิ่มอีก ๒ หลัง อยู่ตอนกลาง ตรงมุขเหนือและใต้

(๔) สร้างโรงเรียนปริยัติธรรม ชื่อ **“โรงเรียนเอี่ยมอภัยบุญนิธิ”** โดยทุนของท่านเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว.ลพ สุทัศน์ ณ อยุธยา) อุทิศกุศลให้แด่ท่านผู้หญิงอภัยราชา (เอี่ยม สุทัศ ณ อยุธยา) และสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราช ทานสร้างสายล่อฟ้าไว้ ณ โรงเรียนเอี่ยมอภัยบุญนิธินี้

(๕) ปฏิสังขรณ์ซ่อมแปลงกุฏิตึกเก่าเป็นหอไตร ๒ ชั้น อันมีนามว่า “บุญมาประดิษฐ์” ซึ่งเป็น โรงเรียนปริยัติธรรมอยู่ ณ บัดนี้ โดยนางบุญมา ย่องฮง เป็นผู้บริจาคทรัพย์

(๖) สร้างเรือนแก้วประธานใหญ่ในวิหารกลาง โดยแกะสลักด้วยไม้สัก ปิดทองประดับกระจก ประดับดวงไฟฟ้า เป็นเครื่องสักการบูชา ด้วยทุนของพระอริยกวี ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จัดทำทั้งทุนของสัปปุรุษร่วมด้วย

(๗) ซ่อมหน้ามุขวิหารหลังกลางทั้ง ๒ ข้าง ซึ่งเสาทรุดแตกร้าวจะพังให้มีกำลังแน่นหนาต่อมา (เพิ่มเติมรายการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ สมัยพระอริยกวี หน้า ๗)

(๒) ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ โดยให้ช่างปั้นซ่อมลวดลายประตูหน้าต่างที่ชำรุดหักพังและโบกปูน เชิงฝาผนัง และต้นเสาเขียนลวดลายใหม่ในตอนเบื้องล่างกับแก้ไขลวดลายซุ้มเรือนแก้วที่ฝาผนังหลังพระประธานใหม่

(๔) ซ่อมกุฏิตึกชั้นเดียว ๕ ห้อง ๒ หลัง และซ่อมกุฏิไม้โบราณอีก ๑ หลัง

(๕) สร้างเสนาสนะสงฆ์เป็นกุฏิตึก ๒ ชั้น ๒ หมู่ ทั้งเล็กทั้งใหญ่ รวม ๙ หลัง พร้อมทั้งกำแพงและซุ้มประตูคณะ ๑ คณะ ๒ คณะ ๓

(๑๐) ทำพิธีปลูกต้นพระศรีมหาโพธิเป็นงานใหญ่ และสร้างพระไตรปิฎกแปลร้อย ใช้เทศนาได้ไว้ในพระอารามนี้

๖. พระปาเลไลยก์ ในวิหารตะวันออก เป็นพระหล่อปิดทอง สูง ๑.๗๕ เมตร ไม่ทราบว่าผู้ใดสร้างไว้ แต่ในสมัยพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาสนั้น พระสุนทรศีลาจารย์ (จุ้ย) ผู้ช่วย เจ้าอาวาสเป็นผู้ปฏิสังขรณ์ปิดทองใหม่ ทั้งรูปช้างถวายน้ำ ลิงถวายรวงผึ้ง

๘. พระยืนสัมฤทธิปางรำพึง ประดิษฐานอยู่ที่ซุ้มคูหาหน้าพระอุโบสถสูง ๑.๖๔ เมตร ลักษณะเป็นพระสมัยสุโขทัย แต่กล่าวกันว่าเป็นพระสร้างใหม่ถ่ายแบบสุโขทัย ใครเป็นผู้สร้างไม่ทราบ เดิมประดิษฐานอยู่ที่พระระเบียงด้านเหนือพระอุโบสถ ได้อัญเชิญขึ้นมาประดิษฐานไว้ที่หน้ามุขพระอุโบสถ เมื่อ ครั้งพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) เป็นเจ้าอาวาส และต่อมาพระอริยกวี (โกสโล สำราญ) ได้อธิษฐาน สร้างพระเนตรถวายทั้ง ๒ พระเนตร ด้วยนิลและมุกด์

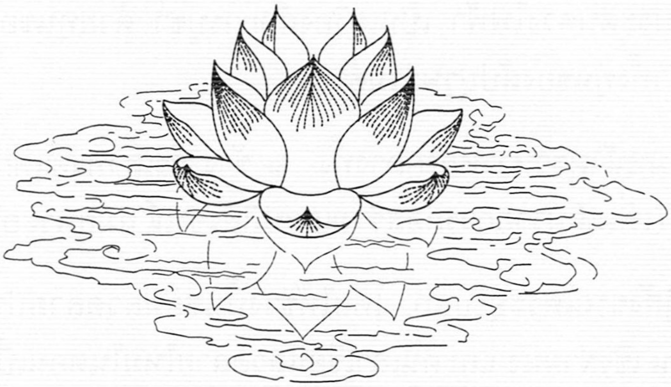

ประวัติ
วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร
๒๕๔๐

ภาคสอง

ชีวประวัติสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก ป.ธ. ๙) และพระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖) เจ้าอาวาสต่อจากพระคุณาจารวัตร มาจนถึงปัจจุบัน (๒๔๙๘–๒๕๔๐) ซึ่งแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของวัดไปพร้อมกันด้วย

สมเด็จธีรญาณมุนี
ตรีปิฎกคุณาลังการ ภารติวิสารพุทธปริษัทวิเนตา
ศีลขันธสมาจารวัตรสุนทร มหาคณิสสร บวงสังฆาราม คามวาสี อรัณยวาสี
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร องค์ที่ ๑๑

สังเขปประวัติ

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร)

เปรียญธรรม ๙ ประโยค, พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
ประธานคณะกรรมการ อปก.
แม่กองงานพระธรรมทูต
กรรมการมหาเถรสมาคม
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร
องค์ที่ ๑๑

---

๑. กำเนิด

สมเด็จพระธีรญาณมุนี นามเดิม ธีร์ นามสกุล จันทวีระ ชาตะวันจันทร์ที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐ ตรงกับวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีระกา ที่บ้านโนนแดง หมู่ที่ ๓ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรนายอ่ำ นางอ่อน อาชีพกสิกรรม

๒. บรรพชา

เจ้าประคุณสมเด็จฯ บรรพชาวันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๕๓ ตรงกับวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ปีจอ ที่วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา พระอธิการ บุญ วัดหน้าพระธาตุเป็นพระอุปัชฌายะ

๓. อุปสมบท

เจ้าประคุณสมเด็จฯ อุปสมบทวันพุธที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๖๑ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส ตำบลจักรวรรดิ อำเภอสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

พระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระอุปัชฌายะ
พระมหาปั้น คงฺคสุวณฺโณ ป.ธ.๖ วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระครูมงคลวิจิตร (พระคุณาจารวัตร ใช้) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระอนุสาวนาจารย์

๔. วิทยฐานะ

พ.ศ.๒๔๕๗	สอบนักธรรมชั้นตรีได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดอนงคาราม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.๒๔๖๐	สอบนักธรรมชั้นโทได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.๒๔๖๑	สอบเปรียญธรรม ๓ ประโยคได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดมหาธาตุ
พ.ศ.๒๔๖๕	สอบเปรียญธรรม ๔ ประโยคได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดมหาธาตุ
พ.ศ.๒๔๖๖	สอบเปรียญธรรม ๕ ประโยคได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ.๒๔๖๗	สอบเปรียญธรรม ๖ ประโยคได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ.๒๔๖๗	สอบนักธรรมชั้นเอกได้ในสนามหลวงสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ.๒๔๖๙	สอบเปรียญธรรม ๗ ประโยคได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ.๒๔๗๓	สอบเปรียญธรรม ๘ ประโยคได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ.๒๔๘๑	สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

วุฒิพิเศษ เจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นผู้สนใจใคร่ต่อการศึกษา ได้ขวนขวายเรียนภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาเขมร ภาษาลาว ภาษาส่วย ภาษาไทยพายัพ ภาษาสันสกฤต ภาษาฮินดี จนเป็นผู้มีความรู้กว้างขวางในด้านภาษาและอื่น ๆ ถึงกับมีครูบาอาจารย์และนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาชั้นสูงต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นต้น มาขอความรู้และคำแนะนำอยู่เป็นประจำ

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปริญญาเอก) โดยที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิหลายด้านหลายประการดังกล่าวแล้ว ทั้งยังเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนานัปการ สภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย จึงมีมติเป็นเอกฉันท์ ถวายปริญญา พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พธ.ด.) สาขาครุศาสตร์แก่เจ้าประคุณสมเด็จฯ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการให้ปริญญากิตติมศักดิ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้

๕. การงาน

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ได้รับภารกิจปฏิบัติงานคณะสงฆ์ ในตำแหน่งและหน้าที่ต่าง ๆ พอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

๕.๑ ด้านการปกครอง

พ.ศ. ๒๔๗๑ วันที่ ๑๔ เมษายน เป็นกรรมการสงฆ์วัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ.๒๔๘๖ วันที่ ๑๒ มีนาคม เป็นเจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาคอีสาน
พ.ศ.๒๔๙๑ วันที่ ๕ มีนาคม เป็นเจ้าคณะตรวจการ ภาค ๓
พ.ศ.๒๔๙๒ วันที่ ๑๒ ธันวาคม เป็นสมาชิกและรองประธานสังฆสภา (มีรองประธานรูปเดียว)
พ.ศ.๒๔๙๘ วันที่ ๙ มีนาคม เป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ.๒๔๙๘ วันที่ ๑๒ มีนาคม เป็นรองประธานสังฆสภา รูปที่ ๑ (มีรองประธานสองรูป)
พ.ศ.๒๕๐๒ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย และสมเด็จพระวันรัต (สมเด็จพระสังฆราช กิตฺติโสภณมหาเถร) สังฆนายกขณะนั้น โปรดให้เป็นผู้ปกครองดูแลพระภิกษุ นักศึกษาไทยในอินเดียอีกตำแหน่งหนึ่ง

พ.ศ.๒๕๐๖ วันที่ ๒๖ เมษายน กลับจากไปอยู่ปฏิบัติศาสนกิจเป็นเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย มาปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสดังเดิม

พ.ศ.๒๕๐๙ วันที่ ๖ กรกฎาคม สมเด็จพระสังฆราช (อุฏฐายี) ทรงมีพระบัญชาให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

พ.ศ.๒๕๑๒ วันที่ ๖ มกราคม ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

พ.ศ.๒๕๑๕ วันที่ ๕ ธันวาคม เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมในฐานะที่เป็นสมเด็จพระราชาคณะ

พ.ศ.๒๕๑๖ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม สมเด็จพระสังฆราช (ปุณณสิริ) ทรงมีพระบัญชาให้พ้นจากตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนเหนือและให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก

พ.ศ.๒๕๑๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๗ ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม ได้เป็นอนุกรรมการและประธานคณะอนุกรรมการของมหาเถรสมาคมหลายคณะ เช่น ประธานคณะอนุกรรมการพิจารณาการขอยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง (๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๐ จนกระทั่งถึงมรณภาพ) เป็นต้น

๕.๒ ด้านการศึกษา

พ.ศ.๒๔๖๓ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

พ.ศ.๒๔๖๖ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมและบาลีสนามหลวง

พ.ศ.๒๔๘๑ เป็นผู้อำนวยการศึกษา สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

พ.ศ.๒๔๙๐ เป็นคณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย

พ.ศ.๒๔๙๑ เป็นอธิการบดี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๔๙๘ เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

พ.ศ.๒๕๐๙ เป็นคณบดีคณะเอเชียอาคเนย์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นอกจากนี้ยังเป็นวิทยากรให้การอบรมแก่พระคณาธิการและพระสังฆาธิการระดับต่างๆ และแก่พระอุปัชฌายะ แก่ครูสอนพระปริยัติธรรม ณ สำนักอบรมวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร และที่อื่นๆ อีกเป็นอันมาก

๕.๓ ด้านการเผยแผ่

พ.ศ. ๒๔๙๑	ขณะเป็นเจ้าคณะตรวจการ ภาค ๓ ได้ออกตรวจการคณะสงฆ์ในเขตภาค ๓ (๑๕ จังหวัดเดิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) เพื่อแนะนำพระสังฆาธิการให้เข้าใจพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รวมทั้งกฎหมาย สังฆาณัติ ระเบียบพระสังฆาธิการ และเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนตามโอกาส
พ.ศ.๒๕๐๘	เป็นหัวหน้าอำนวยการงานพระธรรมทูต สายที่ ๗ ได้ออกจาริกปฏิบัติงานพระธรรมทูตในเขตปฏิบัติงาน คือ จังหวัดเพชรบูรณ์ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี แทบทุกจังหวัด จนถึงปี พ.ศ.๒๕๐๙
พ.ศ.๒๕๑๐	เป็นหัวหน้าอำนวยการงานพระธรรมทูต สายที่ ๖ (ในเขตเดิมเปลี่ยนแต่ชื่อสายกับเปลี่ยนแปลงท้องที่เล็กน้อย คือจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และนครพนม)
พ.ศ.๒๕๑๐	เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๒
พ.ศ.๒๕๑๒	ขณะเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ได้ออกตรวจการคณะสงฆ์ในเขตปกครอง ภาค ๕, ภาค ๖ และภาค ๗ เป็นเวลา ๑ เดือน เพื่อซักซ้อมพระสังฆาธิการให้เข้าใจในการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การปฏิบัติการเพื่อรักษาพระศาสนา ตลอดจนการเตรียมสร้างบุคคลที่จะสืบต่อการบริหารพระศาสนาต่อไป
พ.ศ.๒๕๑๗	วันที่ ๑๕ มีนาคม ทรงมีพระบัญชาให้ดำรงตำแหน่งแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑
พ.ศ.๒๕๑๗	วันที่ ๑๙ ธันวาคม ได้รับพระบัญชาให้ดำรงตำแหน่งแม่กองงานพระธรรมทูตกำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศ
พ.ศ.๒๕๑๘	เป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง (อ.ป.ก.) ซึ่งเป็นหน่วยงานของคณะสงฆ์เพื่ออบรมประชาชนทั่วประเทศ

๕.๔ ด้านสาธารณูปการ

พ.ศ.๒๔๙๙ สร้างศาลาบำเพ็ญกุศลระหว่างบริเวณพระอุโบสถกับฌาปนสถานและสุสานต่อกัน และปฏิสังขรณ์โรงเรียนพระปริยัติธรรม เอี่ยม อภัยบุญญะนิธิ วัดจักรวรรดิราชาวาส สิ้นเงิน ๔๔๖,๐๓๐ บาท (สี่แสนสี่หมื่นหกพันสามสิบบาท)

พ.ศ. ๒๕๐๐ สร้างกุฏิเจ้าคณะ ๓ วัดจักรวรรดิราชาวาส สิ้นเงิน ๑๙๔,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเก้าหมื่นสี่พันบาท)

พ.ศ.๒๕๐๒ สร้างท่อระบายน้ำภายในวัด และปฏิสังขรณ์หมู่กุฏิคณะ ๓ สิ้นเงิน ๘๒,๗๕๐ บาท (แปดหมื่นสองพันเจ็ดร้อยห้าสิบบาท)

พ.ศ.๒๕๐๔ ถึง ๒๕๐๕ สร้างรั้วเหล็กรอบมณฑปพระพุทธบาทและภายในบริเวณพระพุทธปรางค์กับสร้างรั้วไม้รอบคณะต่าง ๆ และปรับปรุงศาลาด้านหลังพระอุโบสถ สิ้นเงิน ๑๐๕,๘๙๓ บาท (หนึ่งแสนห้าพันแปดร้อยเก้าสิบสามบาท)

พ.ศ.๒๕๐๖ ถึง ๒๕๐๗ ปฏิสังขรณ์กำแพงวัดและพระอุโบสถบางส่วน สร้างรั้วและประตูเหล็ก ที่ประตูวัดด้านถนนจักรวรรดิและด้านถนนวานิช ๑ (สำเพ็ง) สิ้นเงิน ๑๘๑,๙๕๒ บาท (หนึ่งแสนแปดหมื่นหนึ่งพันเก้าร้อยห้าสิบสองบาท)

พ.ศ.๒๕๐๘ ถึง ๒๕๑๐ สร้างศาลาบำเพ็ญกุศลในบริเวณฌาปนสถาน โดยทุนทรัพย์ของนายสง่า วรรณดิษฐ์ กับสร้างกุฏีสงฆ์สามชั้น คณะ ๔ ทาสีอาคารและบริเวณฌาปนสถานและสุสาน เปลี่ยนสายไฟใหม่ทั้งวัด และซ่อมแซมหมู่กุฏิคณะ ๑-๒-๓ สิ้นเงิน ๒,๕๗๖,๑๔๕ (สองล้านห้าแสนเจ็ดหมื่นหกพันหนึ่งร้อยสี่สิบห้าบาท)

พ.ศ.๒๕๑๑ ถึง ๒๕๑๓ สร้างศาลาการเปรียญแบบจตุรมุข ๑ หลัง พร้อมทั้งส่วนประกอบของศาลากับปฏิสังขรณ์พระอุโบสถบางส่วน ซ่อมแซมเตาเมรุและศาลาบริเวณฌาปนสถานและสุสาน สร้างท่อระบายน้ำ และเทคอนกรีตเสริมเหล็กลานบริเวณหน้าวัด สิ้นเงิน ๓,๑๑๖,๒๑๐ บาท (สามล้านหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นหกพันสองร้อยสิบบาท)

พ.ศ.๒๕๑๓ ซ่อมพระอุโบสถวัดจักรวรรดิราชาวาสบางส่วน สิ้นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท)

พ.ศ.๒๕๑๔	ซ่อมโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์ วัดจักรวรรดิราชาวาส ปรับปรุงให้พระสงฆ์อยู่สิ้นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาท)
พ.ศ.๒๕๑๔	สร้างกุฏีสงฆ์คณะ ๗ ติดกับตึกโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์ สิ้นเงิน ๓๘๐,๐๐๐ บาท (สามแสนแปดหมื่นบาท) โดยพระราชปัญญามุนี (ติสฺสสโร อิน) เจ้าคณะเป็นผู้จัดหาทุน ไม่ต้องใช้เงินวัด
พ.ศ.๒๕๑๕	ปรับปรุงหมู่กุฎิคณะ ๕ กับคณะ ๗ ก. และคณะ ๗ ข. ซึ่งทรุดโทรมไม่สามารถจะบูรณะปฏิสังขรณ์ให้คืนสภาพที่ดี โดยรื้อถอนแล้วสร้าง รวมเป็นคณะเดียวกัน (คณะกุฎิ ภ.ป.ร.) สิ้นเงิน ๓,๗๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านเจ็ดแสนบาท) ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕
พ.ศ.๒๕๒๐	สร้างซุ้มประตูวัดจักรวรรดิราชาวาสด้านทิศใต้โดยนายจิตร นางพักตร์ จัยธรรม ออกทุนทรัพย์สร้าง สิ้นเงิน ๑๗๖,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นหกพันบาท)
พ.ศ.๒๕๒๑	ปรับปรุงกุฏิสงฆ์คณะ ๘ วัดจักรวรรดิราชาวาส แก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เรียบร้อยกับเทพื้นทั้งคณะให้สูงพ้นน้ำท่วมในหน้าน้ำ สิ้นเงิน ๒๘๘,๐๐๐ บาท (สองแสนแปดหมื่นแปดพันบาท)
พ.ศ.๒๕๒๔	สร้างอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมของวัดจักรวรรดิราชาวาสขึ้นใหม่ (อาคาร ภ.ป.ร.) เป็นอาคารทรงไทยสามชั้น กว้าง ๘ เมตร ยาว ๕๑ เมตร มีมุขสองข้างด้านหน้า แต่ละข้างกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๕ เมตร อาคารนี้นอกจากจะใช้เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรแล้ว ก็จะใช้เป็นที่เรียนของโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดจักรวรรดิราชาวาสกับใช้เป็นห้องสมุด ซึ่งให้ชื่อว่า “ห้องสมุดสมเด็จพระธีรญาณมุนี” และเป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นหน่วยศึกษาค้นคว้า ด้านศาสนาและศิลปะวัฒนธรรม ให้เกิดประโยชน์กว้างขวางยิ่งขึ้นด้วยค่าก่อสร้างรวมทั้งเครื่องใช้ตกแต่งภายในด้วยเป็นเงินประมาณ ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (ยี่สิบล้านบาท) ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

พ.ศ.๒๕๒๔ เทพื้นภายในหมุ่กุฏิคณะ ๓ วัดจักรวรรดิราชาวาส ให้สูงพ้นน้ำท่วมในหน้าน้ำกับแก้ไขเปลี่ยนแปลงภายในเล็กน้อย สิ้นเงิน ๑๐๙,๒๖๓ บาท (หนึ่งแสนเก้าพันสองร้อยหกสิบสามบาท) โดยพระราชธรรมเมธี (ทีปธมฺโม บุญมา) เจ้าคณะเป็นผู้จัดหาค่าใช้จ่าย ไม่ต้องใช้เงินวัด

พ.ศ.๒๕๒๖ ปรับปรุงฌาปนสถานวัดจักรวรรดิราชาวาส เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา และทาสีใหม่ทั้งหมด กับซ่อมและเปลี่ยนแปลงเตาเผากับปล่องไฟ สิ้นเงิน ๖๔๐,๐๐๐ บาท (หกแสนสี่หมื่นบาท)

พ.ศ.๒๕๒๗ ซ่อมพระวิหารวัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นการซ่อมใหญ่ทั้งหลัง ค่าจ้างตามสัญญา ๖,๙๘๐,๐๐๐ บาท (หกล้านเก้าแสนแปดหมื่นบาท)

๕.๕ ด้านงานพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นหัวหน้ากองแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยของคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นกรรมการตรวจสำนวนคำแปลพระสุตตันตปิฎก

พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นรองประธานกรรมการจัดทำพจนานุกรมภาคอีสาน ฉบับปณิธานสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน)

พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นประธานกรรมการฟื้นฟูวรรณกรรมอีสาน

พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นประธานกรรมการศูนย์ส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยเยาวชนของชาติ ในพระสังฆราชูปถัมภ์

๕.๖ ด้านงานนิพนธ์

งานนิพนธ์ของเจ้าประคุณสมเด็จฯ อาจแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. **พระธรรมเทศนา** ได้เรียบเรียงพระธรรมเทศนาแสดงในงานต่าง ๆ จำนวนมาก อาทิเช่น อปจายนกถา อาทิยสุตฺตกถา เวสารัชชกรณธรรมกถา ฯลฯ

๒. **คำประพันธ์** ได้ร้อยกรองไว้หลายสำนวน เช่น โคลงสุภาษิต เพลงยาว และกาพย์ยานีธรรมคติ ฯลฯ

๓. **บทความ** มีทั้งด้านธรรมะ สารคดี และความรู้ทั่วไป เช่น เรื่อง อินเดียในความรู้สึกของข้าพเจ้า รอยพระพุทธบาท สมณศักดิ์ เมื่อข้าพเจ้าไปเยี่ยมท่านเจ้าคุณพระอุบาลีบันไดสวรรค์และข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับการสวดมนต์ฯลฯ

๔. **วิชาการ** มีทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา หลักภาษาไทย เช่น เรื่อง ลาว ก้าวหน้า แก่นมนุษย์ ความประเสริฐ ๑๐ ประการแห่งพระพุทธศาสนา คุณวัด และ ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยบางประการ ฯลฯ

นอกจากนี้ยังได้รับอาราธนาจากพระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) นายกราชบัณฑิตยสถาน ให้เขียนเรื่อง **“แคน”**, **“จะกละ”**, **“วัดจักรวรรดิราชาวาส”** ลงพิมพ์ในสารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๗-๘ พุทธศักราช ๒๕๑๐ และได้เรียบเรียง “คำอวยพรเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๑๙” ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศไทย ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้นำไปใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๒๐ ด้วย

๕.๗ ด้านเกี่ยวกับต่างประเทศ

พ.ศ.๒๔๙๖ ถึง พ.ศ.๒๔๙๘ ได้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศสหภาพพม่า รวม ๔ ครั้ง คือ

- ๒๓ พฤษภาคม ๒๔๙๖ ร่วมเป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไทย ไปสังเกตการณ์ที่จะให้ความร่วมมือในการทำฉัฏฐสังคายนาของประเทศสหภาพพม่า
- ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๙๖ เป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไทย เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ เนื่องในฉัฏฐสังคายนา ณ กรุงย่างกุ้ง ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการ ปาลิปฏิวิโสธกะ (ฝ่ายตรวจชำระชั้นสุดท้าย) ของการชำระพระไตรปิฎก ได้จำพรรษาอยู่ ๑ พรรษา
- ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๙๗ ร่วมเป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไทย ไปร่วมในการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๑ ของงานฉัฏฐสังคายนา ณ กรุงย่างกุ้ง
- ๒๗ เมษายน ๒๔๙๘ เป็นหัวหน้าคณะสงฆ์จากประเทศไทยไปร่วมในการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๓ ของงานฉัฏฐสังคายนา ณ กรุงย่างกุ้ง

พ.ศ.๒๔๙๙ วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ประเทศออสเตรเลีย แสดงปาฐกถาธรรมเป็นภาษาอังกฤษตามเมืองต่าง ๆ เป็นเวลา ๓ เดือน

พ.ศ.๒๕๐๒ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน เดินทางไปอยู่ปฏิบัติศาสนกิจเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย และสมเด็จพระวันรัต (สมเด็จพระสังฆราช กิตฺติโสภณมหาเถร) สังฆนายกขณะนั้น โปรดให้เป็นผู้ปกครองดูแลพระภิกษุนักศึกษาไทยในประเทศอินเดียอีกตำแหน่งหนึ่ง

ในช่วงอยู่ปฏิบัติงานเป็นเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยาดังกล่าวนี้ ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและให้การสงเคราะห์ประชาชนจนมีชาวอินเดียเลื่อมใสหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากและมีชาวอินเดียกับชาวยุโรปมาขอบรรพชาอุปสมบทอยู่ด้วยที่ประเทศอินเดียและที่กรุงเทพฯ เช่น ภิกฺขุอนนฺโต (A.C. BHATTACHARYA) ชาวอินเดีย ภิกฺขุ ขนฺติปาโล (LAURENCE C.R. MILLS) ชาวอังกฤษ และ ภิกฺขุ ปาสาทิโก ชาวเยอรมัน เป็นต้น (กลับประเทศไทย ๒๖ เมษายน ๒๕๐๖)

พ.ศ.๒๕๐๙ วันที่ ๓ มีนาคม ร่วมในคณะจากประเทศไทยไปประกอบสังฆกรรมสมมติสีมา ณ วัดไทยพุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย (สมมติสีมาวันที่ ๖ มีนาคม)

พ.ศ.๒๕๑๓ วันที่ ๖ พฤศจิกายน เดินทางไปสังเกตการพระศาสนา ณ ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป รวม ๘ ประเทศ

พ.ศ.๒๕๑๔ วันที่ ๕ พฤศจิกายน เดินทางไปสังเกตการพระศาสนาและให้การสงเคราะห์ชาวไทยและต่างชาติ ณ ประเทศสิงคโปร์และอินโดนีเซีย

พ.ศ.๒๕๑๖ วันที่ ๖ มิถุนายน เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาและให้การสงเคราะห์แก่ชาวไทยและต่างชาติ ณ ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และอีกหลายประเทศ ในทวีปยุโรป เป็นการเดินทางรอบโลก

พ.ศ.๒๕๑๘ วันที่ ๑๕ สิงหาคม เดินทางด้วยการสัตตาหกรณียะ ไปเป็นพระอุปัชฌายะให้อุปสมบทกุลบุตร ณ วัดไทยนครลอสแองเจลีส สหรัฐอเมริกา เป็นการสัตตาหกรณียะครั้งแรกของเจ้าประคุณสมเด็จฯ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเดินทางด้วยสัตตาหกรณียะที่ไกลที่สุด

พ.ศ.๒๕๒๐ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม เดินทางเป็นทางราชการ ไปเป็นประธานสงฆ์ประกอบสังฆกรรมสมมติพัทธสีมา ณ วัดธัมมาราม นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา (สมมติสีมาวันที่ ๑๖ กรกฎาคม)

พ.ศ.๒๕๒๑ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม เป็นหัวหน้าคณะ เดินทางไปไต้หวันและฮ่องกง เพื่อทัศนศึกษาและศาสนสัมพันธ์โดยการอาราธนาของพุทธบริษัทในสองประเทศนั้น

พ.ศ.๒๕๒๑ วันที่ ๖ มิถุนายน เดินทางเป็นทางราชการ ไปเป็นประธานสงฆ์ประกอบสังฆกรรมสมมติพัทธสีมา ณ วัดพุทธวาราม นครเดนเวอร์ สหรัฐอเมริกา (สมมติสีมาวันที่ ๑๑ มิถุนายน)

พ.ศ.๒๕๒๒ วันที่ ๑๑ มีนาคม เป็นหัวหน้าคณะจากประเทศไทย ไปกรุงกาฏฐมัณฑุ ประเทศเนปาล เพื่อร่วมปรึกษาในโครงการฟื้นฟูลุมพินีสถานที่ประสูติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พ.ศ.๒๕๒๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม เป็นหัวหน้าคณะไปเชื่อมสัมพันธ์ทางศาสนา ณ ประเทศญี่ปุ่น โดยการอาราธนาและรับรองของพระสังฆราชฮิโตชินโจ ประมุขแห่งนิกายชินนิโยะเอ็นของญี่ปุ่น

พ.ศ.๒๕๒๔ วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ได้รับอาราธนาไปเป็นประธานสงฆ์ ในพิธีจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเพื่อการสืบประวัติศาสตร์ ณ อาโลกวิหาร ประเทศศรีลังกา ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีการจารึกพระไตรปิฎกลงเป็นตัวอักษรครบถ้วนสมบูรณ์เป็นครั้งแรกของโลก โดยพระมหานายกะ หรือประมุขสงฆ์ของทุกคณะแห่งศรีลังกาเข้าร่วมประกอบพิธีด้วย

พ.ศ.๒๕๒๕ วันที่ ๑๗ ตุลาคม เป็นประธานสงฆ์ ประกอบสังฆกรรมสมมติพัทธสีมา ณ วัดไทยลอสแองเจลีส สหรัฐอเมริกา

พ.ศ.๒๕๒๕ วันที่ ๓๐ ตุลาคม เป็นประธานสงฆ์ ประกอบสังฆกรรมสมมติพัทธสีมา ณ วัดพุทธปทีป กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

พ.ศ.๒๕๒๐ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ คณะกรรมการวัดไทยลอสแองเจลีส สหรัฐอเมริกา

นอกจากนี้ ยังเป็นประธานกรรมการอุปถัมภ์ของวัดธัมมารามชิคาโก เป็นองค์อุปถัมภ์ของวัดมงคลรัตนาราม ซานฟรานซิสโก และเป็นประธานที่ปรึกษาของสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

๕.๘ เป็นพระอนุศาสนาจารย์ ในพระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

พ.ศ.๒๕๒๑ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ได้รับพระมหากรุณาโปรดให้เป็นพระอนุศาสนาจารย์ถวายอนุศาสน์**แด่พระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร** ในการทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ในพระบรมมหาราชวัง

๕.๙ ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช

ครั้งที่ ๑ วันที่ ๕–๑๖ มีนาคม ๒๕๒๒ ในคราวที่สมเด็จพระสังฆราช เสด็จไปทรงปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศอินเดีย

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑๙ ตุลาคม – ๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ในคราวที่สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปทรงปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา

ครั้งที่ ๓ วันที่ ๓๐ มีนาคม – ๙ เมษายน ๒๕๒๓ ในคราวที่สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปทรงปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา

ครั้งที่ ๔ วันที่ ๗ – ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๒๓ ในคราวที่สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปทรงปฏิบัติศาสนกิจ ณ เมืองฮ่องกง

ครั้งที่ ๕ วันที่ ๑๕ – ๒๐ มิถุนายน ๒๕๒๓ ในคราวที่สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปทรงปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศมาเลเซีย

ครั้งที่ ๖ วันที่ ๓๐ มิถุนายน – ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓ ในคราวที่สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปทรงปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศอังกฤษ

๖. งานเพื่อชาติภูมิ

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ซึ่งมีชาติภูมิ ณ บ้านโนนแดง ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้ช่วยเหลือบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และสร้างสรรค์ความเจริญในด้านต่าง ๆ ให้แก่ชาติภูมิ ดังนี้

๖.๑ ขุดสระ

เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้คำนึงถึงความเดือดร้อนด้วยน้ำกินน้ำใช้ของชาวบ้านและสัตว์เลี้ยง จึงได้ดำเนินการขุดสระน้ำ รวม ๗ สระ ในเขตตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย ดังนี้

สระที่ ๑ อยู่ที่วัดน้อย ระหว่างบ้านโคกคึมกับบ้านตะคุไทย เริ่มขุดเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๙ ขนาด กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๕๐ เมตร ลึก ๓ เมตร ประชาชนบริจาคเงินและแรงงานสมทบ

สระที่ ๒ อยู่ที่วัดน้อย ทางทิศเหนือของสระที่ ๑ เริ่มขุดเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๔ กว้าง ๓๐ เมตร ยาว ๖๖ เมตร ลึก ๓ เมตร ประชาชนบริจาคเงินและแรงงานสมทบ

มาเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๖ ได้ให้ขุดเชื่อมสระที่ ๑ กับสระที่ ๒ นี้ทะลุเป็นสระเดียวกัน และให้ขุดให้ลึกลงอีก เสร็จแล้วเป็นสระกว้าง ๘๒ เมตร ยาว ๒๐๐ เมตร ลึก ๔ เมตร สิ้นเงินค่าจ้างขุด ๘๐๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนบาท) กับให้ทำสะพานคอนกรีตเพื่อลงตักน้ำอีก ๓ ด้าน เป็นเงิน ๙๐,๐๐๐ บาท (เก้าหมื่นบาท)

สระที่ ๓ อยู่ระหว่างกลางของสี่หมู่บ้าน คือบ้านโนนแดง บ้านคอนสาร บ้านโนนรัง และ บ้านอุโลก ขุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ขนาดกว้าง ๗๕ เมตร ยาว ๑๐๕ เมตร ลึก ๓ เมตร กรมชลประทานสมัยหม่อมหลวงชูชาติ กำภู เป็นอธิบดี ได้ให้ความอุปถัมภ์ขุดให้ ไม่ต้องเสียค่าขุด แต่ต้องซื้อที่ดินของเอกชนเป็นเงิน ๘,๖๐๐ บาท (แปดพันหกร้อยบาท) ต่อมาน้ำไม่พอใช้ จึงได้ขุดให้ลึกลงอีก ๒ เมตร รวมเป็นลึก ๕ เมตร สิ้นเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาท)

สระที่ ๔ อยู่ที่บ้านแปะ หมู่ที่ ๑๓ ได้ซื้อที่ดินของเอกชน จำนวน ๓ ไร่ เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท) ขุดสระกว้าง ๔๒ เมตร ยาว ๑๐๐ เมตร ลึกยังไม่มาก เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๒ โดยนายยศ อินทรโกมาลย์สุต กับพลโทเฉลิม อินทะกนก เป็นผู้จัดการขุดให้ มาภายหลังได้ขุดให้ลึกลงอีก รวมลึกประมาณ ๔ เมตร สิ้นเงิน ๑๒๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นบาท)

สระที่ ๕ อยู่ที่บ้านสุขัง หมู่ที่ ๑๑ ขุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ขนาดกว้าง ๘๐ เมตร ยาว ๘๘ เมตร สิ้นเงินค่าจ้างขุด ๑๔๖,๕๐๐ บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นหกพันห้าร้อยบาท)

สระที่ ๖ อยู่ที่บ้านหัน หมู่ที่ ๗ เรียกชื่อว่า “สระสมเด็จพระธีรญาณมุนี” กว้าง ๖๕ เมตร ยาว ๑๑๕ เมตร ลึก ๓.๕๐ เมตร นายไพฑูรย์ สุนทรวิภาต นายอำเภอปักธงชัย ชักชวนพ่อค้าประชาชนร่วมมือกันขุดถวายเจ้าประคุณสมเด็จฯ เนื่องในการสมโภชสุพรรณบัฏ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๖ สิ้นเงินค่าจ้าง ๖๐,๐๐๐ บาท (หกหมื่นบาท)

สระที่ ๗ อยู่ในบริเวณโรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี หมู่ที่ ๖ ตำบลตะคุ จ้างขุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ขนาดกว้าง ๔๘ เมตร ยาว ๑๐๔ เมตร ลึก ๓ เมตร สิ้นเงิน ๖๐,๐๐๐ บาท (หกหมื่นบาท)

๖.๒ บูรณะปฏิสังขรณ์วัดหน้าพระธาตุ

พ.ศ.๒๕๐๔ ถึง ๒๕๑๔ เป็นประธานก่อสร้างโรงอุโบสถ ๑ หลัง กว้างวัดร่วมใน ๔ วา ยาว ๘ วา พร้อมทั้งหล่อพระประธานประจำอุโบสถ ณ วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา สิ้นเงิน ๑,๐๐๙,๕๕๐ บาท (หนึ่งล้านเก้าพันห้าร้อยห้าสิบบาท) และในพิธีสมมติพัทธสีมาของโรงอุโบสถหลังนี้ **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** และ **สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ** พร้อมด้วย **สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์** ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินตัดนิมิตสีมาเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๑

พ.ศ.๒๕๑๗ ได้สร้างศาลาการเปรียญสองชั้น ๑ หลัง ณ วัดหน้าพระธาตุขนาดกว้าง ๘ วา ยาว ๑๘ วา สิ้นเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาท)

พ.ศ.๒๕๑๘ สร้าง **"กุฎิสมเด็จพระธีรญาณมุนี"** เป็นอาคารทรงไทยสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก สิ้นเงิน ๖๐๐,๐๐๐ บาท (หกแสนบาท) โดยเงินบริจาคของคณะศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือ

พ.ศ.๒๕๒๐ สร้างซุ้มประตูวัด เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ปิดทองประดับกระจก มีซุ้มประตูเล็กด้านข้าง ข้างละซุ้ม สิ้นเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท(สี่แสนบาท)

พ.ศ.๒๕๒๕ ขุดลอกสระน้ำของวัด สิ้นเงิน ๘๐,๐๐๐ บาท (แปดหมื่นบาท)

๖.๓ ช่วยเหลือวัดอื่น ๆ

ได้ขุดลอกสระน้ำที่วัดใหญ่สุขังและร่วมการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญที่วัดใหญ่สุขัง ตำบลตะคุ เป็นเงินประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท)

พ.ศ.๒๕๒๗ เริ่มงานก่อสร้างศาลาการเปรียญวัดไผ่สีสุก ตำบลตะคุ ในวงเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาท) ซึ่งคณะศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือจะได้รับสนองช่วยกันดำเนินการก่อสร้างให้แล้วเสร็จต่อไป

๖.๔ สร้างถนน

พ.ศ.๒๕๐๙ ได้บริจาคกัปปิยภัณฑ์ส่วนตัว ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท) เริ่มงานสร้างถนนจากทางแยกอำเภอปักธงชัย ไปบ้านหัน บ้านตะคุ ระยะทางยาว ๔ กิโลเมตร ได้รับการสนับสนุนด้านเครื่องทุ่นแรงและแรงงานจากนายสวัสดิ์ วงศ์ปฏิทัศน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา และนายจรวย ยิ่งสวัสดิ์ นายอำเภอปักธงชัย กับพลเอกเชวง ยังเจริญ ปัจจุบัน (ปี ๒๕๒๗) ถนนสายนี้เป็นทางหลวงแผ่นดินลาดยาง มีชื่อเรียกว่า **"ถนนสมเด็จพระธีรญาณมุนี"**

๖.๕ สร้างและส่งเสริมโรงเรียนอาจวิทยาคาร

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี เป็นผู้ริเริ่มและนำสร้างโรงเรียนชุมชนอาจวิทยาคาร (โรงเรียนประถมศึกษา) ที่บ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย และได้ให้ความอุปถัมภ์สนับสนุนตลอดมา ที่เป็นรายการใหญ่คือ

พ.ศ.๒๕๒๕ ได้บริจาคซื้อที่ดิน ๕ ไร่ ถมที่ดิน และหล่อเสารั้วคอนกรีต ให้แก่โรงเรียนอาจวิทยาคาร เป็นเงิน ๑๙๗,๐๕๐ บาท (หนึ่งแสนเก้าหมื่นเจ็ดพันห้าสิบบาท)

พ.ศ.๒๕๒๖ ได้บริจาคทรัพย์สร้างรั้วให้แก่โรงเรียน สิ้นเงิน ๗๓,๑๐๐ บาท (เจ็ดหมื่นสามพันหนึ่งร้อยบาท)

พ.ศ.๒๕๒๖ ให้ดินถมบริเวณโรงเรียน จำนวน ๒,๐๑๔ คันรถ เป็นเงิน ๒๐๑,๔๐๐ บาท (สองแสนหนึ่งพันสี่ร้อยบาท)

๖.๖ สร้างโรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี

เจ้าประคุณสมเด็จฯ เป็นผู้มองเห็นคุณค่าของการศึกษา ได้ส่งเสริมการศึกษาในด้านต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ ตลอดมา โดยเฉพาะในถิ่นชาติภูมิ ได้ดำเนินการสร้างโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบล ขึ้นที่หมู่ที่ ๖ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยให้เป็นโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ชื่อว่า **"โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี"**

โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี ได้รับอนุมัติให้ตั้งและเปิดเรียน เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๑๘ เมื่อแรกตั้งได้อาศัยหอประชุมโรงเรียนอาจวิทยาคารเป็นสถานที่เรียนชั่วคราว ต้นปีการศึกษา ๒๕๑๙ ได้ย้ายไปอาศัยศาลาการเปรียญวัดหน้าพระธาตุ จนกระทั่งได้ย้ายมา ณ ที่ตั้งปัจจุบันเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๒๑

โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี ครั้งแรกใช้ชื่อว่า โรงเรียนตะคุวิทยาคม **"สมเด็จพระธีรญาณมุนีอุปถัมภ์"** ต่อมาเจ้าประคุณสมเด็จฯ โปรดให้ใช้ชื่อว่า โรงเรียนธีรวิทยาคม ใช้อักษรย่อว่า **ธ.ว.** และต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นชื่อปัจจุบัน คือ **โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ให้อักษรย่อว่า **ส.ธ.น.** เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ด้วยความเห็นชอบของเจ้าประคุณสมเด็จฯ ร่วมกับกรรมการศึกษาประชาชน และชาวบ้านตะคุ

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ดำรงอยู่ในฐานะผู้ให้กำเนิดแก่โรงเรียน และได้ให้ความอนุเคราะห์อุปถัมภ์นานัปการแก่โรงเรียน นับแต่เริ่มตั้งโรงเรียนตลอดมาจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน

กล่าวโดยสรุป ด้านวัตถุที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้ให้แก่โรงเรียน เฉพาะที่เป็นรายใหญ่ ๆ พอประมวลได้ดังนี้

๑.	จัดซื้อที่ดิน จำนวน ๕๙ ไร่ ๒๕ ตารางวา	เป็นเงิน ๔๕๓,๒๖๐ บาท
๒.	สร้างกำแพงและรั้วรอบเขตโรงเรียน	เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท
๓.	ทาสีกำแพงและรั้ว	เป็นเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท
๔.	สร้างป้ายชื่อโรงเรียน	เป็นเงิน ๒๕,๐๐๐ บาท
๕.	ขุดสระ ปรับที่ ทำสนาม	เป็นเงิน ๖๐,๐๐๐ บาท
๖.	สร้างห้องฝึกงาน	เป็นเงิน ๓๖,๑๖๙ บาท
๗.	ติดตั้งไฟฟ้า	เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท
๘.	สร้างถังน้ำฝน ๓ ถังใหญ่	เป็นเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท
๙.	จัดหาจักรเย็บผ้า รถตัดหญ้า เครื่องดนตรี	เป็นเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท
๑๐.	จัดซื้อหนังสือเรียน ม.๑–๓	เป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท
๑๑.	จัดหาพระพุทธรูปขนาดหน้าตัก ๒๐ นิ้ว ๑ องค์, โต๊ะบูชาหมู่เก้า พร้อมเครื่องตั้ง ๑ ชุด พระไตรปิฎกภาษาไทย พร้อมตู้บรรจุ ๑ จบ, ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รวม ๒ ภาพ กับภาพมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก จำนวน ๑๓ ภาพ	๔๘,๐๐๐ บาท
๑๒.	สร้างอาคารเรียนทรงไทย สองชั้น ๑ หลัง สิ้นเงินเฉพาะส่วนที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ จัดหา	๔,๓๖๘,๑๖๖ บาท
๑๓.	สร้างเครื่องครุภัณฑ์สำหรับโรงเรียน	๓๐๐,๐๐๐ บาท

ฯลฯ

การสร้างอาคารเรียนทรงไทย

ในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๒๕ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับงบประมาณ เพื่อสร้างอาคารเรียน ๑ หลัง ตามแบบของกระทรวงศึกษาธิการ ให้แก่โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนีเป็นเงิน ๒,๑๕๐,๐๐๐ (สองล้านหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท) ขณะเดียวกันเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ก็ได้เตรียมการที่จะสร้างอาคารเรียนแบบทรงไทยสองชั้น ขนาดมาตรฐาน ๑๖ ห้องเรียน ให้แก่โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนีเช่นกัน โดยได้ให้ช่างเขียน แบบและมีผู้ปวารณาจะออกค่าใช้จ่ายถวายเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงได้ให้ติดต่อกับโรงเรียนฯ และกระทรวงศึกษาธิการขอเปลี่ยนแบบอาคารเรียนที่จะสร้างให้แก่โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี จากแบบของกระทรวงศึกษาธิการ

มาเป็นแบบอาคารทรงไทย ซึ่งเจ้าประคุณสมเด็จฯ เตรียมจะสร้างให้ โดยเจ้าประคุณสมเด็จฯ จะเป็นผู้รับผิดชอบจ่ายค่าก่อสร้างทั้งหมดที่เกินจากงบซึ่งรัฐบาลจัดสรรให้นั้น เมื่อได้เป็นที่ตกลงตามที่เจ้าประคุณสมเด็จประสงค์ก็ได้ดำเนินการตามระเบียบ และได้ทำสัญญาว่าจ้างกับผู้รับเหมาเป็นเงินค่าก่อสร้างจำนวน ๖,๕๑๘,๑๖๖ บาท โรงเรียนได้รับงบประมาณจากรัฐบาล ๒,๑๕๐,๐๐๐ บาท จึงเป็นเงินที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ จะต้องจัดหาจ่ายให้ ๔,๓๖๘,๑๖๖ บาท (สี่ล้านสามแสนหกหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยหกสิบหกบาท)

ได้มีพิธีวางศิลาฤกษ์เริ่มงานก่อสร้างเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๒๕ และแล้วเสร็จรับมอบงาน เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๒๖ เป็นอาคารแบบทรงไทยสองชั้น กว้าง ๙.๕ เมตร ยาว ๖๐ เมตร มีมุขข้างด้านหน้า ๒ ข้าง ยื่นออก ๙ เมตร มุขกลาง ๑ มุข ยื่นออก ๖ เมตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กหลังคามุงกระเบื้อง จัดเป็นห้องเรียน ๑๖ ห้อง ห้องพักครู ๒ ห้อง มีความสวยงาม สง่าน่าชม เป็นที่เชิดหน้าชูตาของโรงเรียน ของหมู่บ้านตำบลและประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารเรียนทรงไทยหลังนี้ เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๗ เวลา ๑๔.๐๐ น. นับว่าเป็นเกียรติและสิริมงคลแก่โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนีหาที่สุดมิได้

๗. เกียรติพิเศษ

ได้มีศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ สร้างถาวรวัตถุเสนาสนะสงฆ์ที่วัดต่าง ๆ ในนามของเจ้าประคุณสมเด็จฯ ซึ่งเจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้ให้ความอุปถัมภ์ในการก่อสร้างตามควร ดังนี้

๑. **กุฏิสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ที่วัดบ้านยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

๒. **กุฏิสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ที่วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

๓. **กุฏิสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ที่วัดพระนารายณ์มหาราช ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

๔. **ศาลาสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ศาลาการเปรียญวัดศีรษะละเลิง ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

๕. **กุฏิสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ที่วัดมหาวนาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบล จังหวัดอุบลราชธานี

๖. **กุฏิสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ที่วัดขุนก้อง ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

๗. **กุฏิสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ที่วัดศรีษะเกษ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๘. **กุฏิสมเด็จพระธีรญาณมุนี** ที่วัดอุดมไพรสณฑ์ธรรมาราม (บ้านเปือย) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

๘. สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๘๑ วันที่ ๓ มีนาคม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะในราชทินนามพระสุธีวรคุณ

พ.ศ. ๒๔๙๐ วันที่ ๘ มิถุนายน ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชสุธี ธรรมปรีชาภิมณฑ์ ปริยัติโกศล ยติคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี** มีฐานานุศักดิ์ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๔ รูป

พ.ศ.๒๔๙๑ วันที่ ๕ ธันวาคม ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพเมธี ศรีวิบุลนายก ตรีปิฎกธาดา มหาคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี** มีฐานานุศักดิ์ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป

พ.ศ.๒๔๙๕ วันที่ ๕ ธันวาคม ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมธีรราชมหามุนี ตรีปิฎกโกศล วิมลคัมภีรญาณสุนทร มหาคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี** มีฐานานุศักดิ์ ควรตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป

พ.ศ. ๒๕๐๖ วันที่ ๕ ธันวาคม ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ที่ **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ญาณวิสุทธจริยา ปริณายก ตรีปิฎกคุณาลังการ ภารติวิสารพุทธปริษัทเนตา มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี** มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป

พ.ศ. ๒๕๑๕ วันที่ ๕ ธันวาคม ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนนามตามที่จารึกในสุพรรณบัฏว่า **สมเด็จพระธีรญาณมุนี ตรีปิฎกคุณาลังการ ภารติวิสารพุทธปริษัทวิเนตา ศีลขันธสมาจารวัตรสุนทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี** มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๑๐ รูป

๕. มรณภาพ

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนีมีสุขภาพเป็นปกติตลอดกลางวันวันพฤหัสบดีที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๗ ตอนกลางคืนมีอาการเหนื่อยและรู้สึกหายใจไม่ค่อยเป็นปกติ เช้าวันศุกร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๗ จึงเข้าโรงพยาบาลให้แพทย์ตรวจ ที่โรงพยาบาลตากสิน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร แพทย์มีความเห็นว่าไม่เป็นอะไรมาก แต่ก็ให้นอนพักที่โรงพยาบาลและรับน้ำเกลือเพื่อบำรุงกำลังถึงตอนบ่ายมีอาการเหนื่อยและหายใจไม่เป็นปกติเพิ่มขึ้น และในที่สุด ได้ถึงแก่มรณภาพด้วยอาการอันสงบ เมื่อเวลา ๑๖.๔๕ น. ของวันดังกล่าว แพทย์ลงความเห็นในมรณบัตรว่ามรณภาพด้วยเหตุหัวใจวาย

สิริรวมชนมายุได้ ๘๗ ปี ๑ เดือน กับ ๖ วันฯ

พระศรีกิตติโสภณ กส. และ อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ เรียบเรียง

๒๕ กันยายน ๒๕๒๗

ประวัติ
พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖)

เจ้าคณะภาค ๑๒
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส (สามปลื้ม)
องค์ที่ ๑๒ (ปัจจุบัน)

๑. ชื่อ พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ ฉายา ทีปธมฺโม อายุ ๗๕ พรรษา ๕๔ วิทยฐานะ ป.ธ. ๖ น.ธ.เอก วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร แขวงวัดจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส และเจ้าคณะภาค ๑๒

๒. สถานะเดิม

ชื่อ บุญมา นามสกุล สุดสุข เกิดวันที่ ๙ มีนาคม ๒๔๖๔ ตรงกับ ๕$\overset{๑๒}{ฯ}$๔ ค่ำ ปีระกา บิดา นายหนู สุดสุข มารดา นางหอม สุดสุข เกิดที่บ้านไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

๓. บรรพชา

เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๔๘๑ ณ วัดโพธิ์ตาก ตำบลพิบูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี พระอธิการคำ สุวโจ (ต่อมาเป็นพระครูพิศาลโพธิวัฒน์) วัดโพธิ์ตาก เป็นพระอุปัชฌาย์

๔. อุปสมบท

เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๘๕ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร พระคุณาจารวัตร (ใช้ สุวณฺโณ) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาเส็ง ป.ธ. ๗ (ต่อมาเป็นพระวินัยกิจโกศล) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระสุธีวรคุณ(ต่อมาเป็นสมเด็จพระธีรญาณมุนี) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระอนุสาวนาจารย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา
พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร องค์ที่ ๑๒
ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ในราชทินนามที่
พระพุทธิวงศมุนี ศรีปาพจนสุนทร บวรสีลาจารนิวิฐ พิพิธพัฒนพิธาน
บริหารศาสนกิจ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

๕. วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๔๗๗ สำเร็จวิชาสามัญศึกษาจากโรงเรียนประชาบาลบ้านไร่ใต้ ตำบลไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๔๘๔ สอบประโยคนักธรรมชั้นเอกได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้เข้ารับการอบรมจากสำนักอบรมครูวัดสามพระยา (ส.อ.ส.) กรุงเทพมหานคร รุ่นที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๙๔ สอบประโยค ป.ธ. ๖ ได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

๖. ความรู้พิเศษ

มีความรู้วิชาโหราศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาที่สามารถโน้มน้าวประชาชนทั่วไปให้เข้ามาสู่วัดวาศาสนาเป็นโอกาสให้ได้แนะนำหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระศาสนา แก้ปัญหาชีวิต สงเคราะห์อนุเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนให้เข้าใจธรรมะ แล้วนำเอาธรรมะไปปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา และดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่ามีสาระ และประสบสันติสุขตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ

๗. งานการปกครอง

พ.ศ.๒๔๙๓ เป็นเลขานุการเจ้าคณะตรวจการภาค ๓ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ รวม ๑๓ ปี

พ.ศ.๒๔๙๗ เป็นเลขานุการเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ รวม ๘ ปี

พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นรองประธานกรรมการรักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ซึ่งไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยาประเทศอินเดีย จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ รวม ๓ ปี

พ.ศ.๒๕๒๖ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๒ เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๒๖ และได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์วิสามัญ ในเขตภาค ๑๒ เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๒๖

พ.ศ.๒๕๒๗ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๒๗

พ.ศ.๒๕๒๘ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘

พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาค ๑๒ เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๙

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๒ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๓๐

พ.ศ. ๒๕๓๗ มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา จำนวน ๘๙ รูป สามเณร จำนวน ๖๑ รูป

พ.ศ.๒๕๓๘ มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา จำนวน ๙๓ รูป สามเณร จำนวน ๕๙ รูป

พ.ศ. ๒๕๓๙ มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา จำนวน ๘๔ รูป สามเณร จำนวน ๕๓ รูป

๘. งานพิเศษ

ได้รับมอบหมายจากเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถระ) อดีตเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ให้เป็นประธานจัดงานรับเสด็จ**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเททองหล่อพระประธาน ภปร. เพื่อประดิษฐานไว้ณ ศาลาการเปรียญของวัด และทรงวางศิลาฤกษ์เสนาสนะสงฆ์ (คณะ ภปร.)

ในฐานะเป็นเลขานุการเจ้าอาวาส และเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ได้พยายามปฏิบัติภารกิจตามหน้าที่สนองงานเจ้าอาวาสทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ และรับผิดชอบในการบูรณะปฏิสังขรณ์ ซ่อมและสร้างเสนาสนะสงฆ์ ถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุภายในวัดตลอดมา โดยร่วมเป็นคณะกรรมการบ้าง เป็นกรรมการควบคุมการก่อสร้างบ้าง เป็นประธานกรรมการตรวจรับมอบงานการก่อสร้างบ้าง และเป็นเลขานุการในงานนั้นๆ ทุกคราวที่มีการก่อสร้างภายในวัด

ในฐานะเป็นเลขานุการเจ้าคณะตรวจการภาค ๓ (ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ๒๔๘๔) ได้ออกปฏิบัติศาสนกิจเนื่องด้วยการตรวจการคณะสงฆ์ การอบรมประชาชน การประชุมอบรมเจ้าคณะพระสังฆาธิการ การอำนวยการตรวจข้อสอบนักธรรมชั้นตรี-โท สนามหลวง ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๓ เดิม เป็นการประจำปี ณ สนามตรวจจังหวัดต่างๆ

ร่วมกับเจ้าคณะตรวจการภาค และเจ้าคณะตรวจการภาคผู้ช่วยเสมอมา บางคราวเจ้าคณะตรวจการภาค และเจ้าคณะตรวจการภาคผู้ช่วยไม่อยู่ในหน่วยตรวจใด ก็ได้รับความไว้วางใจให้ปฏิบัติหน้าที่แทน ทุกคราว

ในปี พ.ศ.๒๕๑๖ ได้รับมอบหมายจากเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี อดีตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ให้เดินทางไปสำรวจสภาพวัดร้าง ที่ขอยกขึ้นเป็นวัดมีพระสงฆ์ในท้องที่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดพิจิตร เชียงราย เชียงใหม่ ในเขตปกครองหนเหนือ รวม ๑๕ วัด ร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา ตามมติมหาเถรสมาคม

พ.ศ. ๒๕๒๖ ในฐานะเป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๒ ได้รับความไว้วางใจจากเจ้าคณะ ภาค ๑๒ ให้เป็นผู้อำนวยการรับผิดชอบฝึกซ้อมอบรมพระสังฆาธิการเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ ในเขตภาค ๑๒ และเป็นวิทยากรบรรยายอบรมพระสังฆาธิการระดับวัดและระดับตำบล ตามมติมหาเถรสมาคม ซึ่งกำหนดให้มีการอบรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญจิตภาวนากุศลสมาทานคุณธรรม ๔ ประการ และค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ การเรียนพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร การปลูกต้นไม้ การยกระดับประชาชน และการสัมมาชีพ เป็นต้น เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรทั่วทั้งสังฆมณฑลและประชาชนชาวไทยทั้งประเทศได้ศึกษาและปฏิบัติ เพื่ออบรมให้บังเกิดกุศลขันธ์บารมีธรรม ถวายเป็นพระราชกุศลเทิดพระเกียรติและเสริมบุญญาธิการแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่พระองค์ทรงเจริญพระชนมายุ ครบ ๖๐ พรรษา ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยได้จัดการประชุม รวม ๓ ปี คือ พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๐

นอกจากนี้ เป็นวิทยากรบรรยายอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม ครูปริยัตินิเทศก์ ครูปริยัติอาสา และครูปริยัติบัณฑิตในเขตปกครองภาค ๑๒ เสมอมา

พ.ศ. ๒๕๒๘ ในฐานะเป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้ประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรชี้แจงกฎหมายคณะสงฆ์ ระเบียบ จารีตประเพณี กฎมหาเถรสมาคม ที่พระภิกษุสามเณรพึงทราบและปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด และได้ออกกฎระเบียบของวัดเกี่ยวกับการปกครองและศึกษา ส่งเสริมให้

พระภิกษุสามเณรปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย และมีความพากเพียรในการศึกษาเล่าเรียน เพิ่มพูนปัญญา และวิชาการทางพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้นไปตามภูมิสติปัญญาของตน ๆ เพื่อนำวิชาความรู้ที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียนมาแล้วด้วยดี สร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงแก่พระศาสนาและประเทศชาติส่วนรวมสืบไป

พ.ศ.๒๕๓๐ ในฐานะเป็นเจ้าคณะภาค ๑๒ ได้จัดให้มีการประชุมอบรมถวายความรู้ให้กับเจ้าคณะพระสังฆาธิการในส่วนรับผิดชอบภาค ๑๒ ตามกฎระเบียบมหาเถรสมาคม โดยจัดให้มีการประชุม ปีละ ๑ ครั้ง ใน ๓ จังหวัด จังหวัดละ ๓ วัน (ปัจจุบันมี ๔ จังหวัด) เป็นประจำทุกปี นอกจากนั้นยังได้ไปตรวจการคณะสงฆ์ภาค ๑๒ เพื่อสอดส่องดูแลงาน ด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ ปีละหลายครั้ง

๘. งานการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๕๒๖ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส นักธรรมชั้น โท-เอก, ประโยค ๑-๒ และ ป.ธ. ๓, ๔, ๕, รวม ๓๖ ปี

พ.ศ.๒๔๙๑ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง

พ.ศ.๒๔๙๖-๒๕๑๐ เป็นกรรมการผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวง นำข้อสอบประโยคบาลีไปเปิดสอบ ณ หน่วยสอบส่วนภูมิภาครวมหลายจังหวัด

พ.ศ.๒๔๙๙ เป็นประธานจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษแก่พระภิกษุสามเณร ณ สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส โดยแบ่งการสอนเป็น ๔ ชั้น คือ ชั้น เอ,บี,ซี,และดี โดยได้รับอนุมัติจากเจ้าอาวาส เพื่อมิให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนปะปนกับคฤหัสถ์นอกวัด และเพื่อส่งเสริมความรู้ภาษาอังกฤษแก่พระภิกษุสามเณร ซึ่งจะไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ภายในประเทศ หรือมหาวิทยาลัยต่างประเทศจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๕

นอกจากนี้ได้พยายามจัดหาทุนซื้ออุปกรณ์การสอนไว้ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส และจัดหาเครื่องบันทึกเทปมอบให้กับครูสอนบันทึกการสอนการเรียนบาลี ประโยค ป.ธ.๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, และ ๙ เป็นประจำตลอดมา ถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๖

พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นรองผู้อำนวยการการศึกษาสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

พ.ศ.๒๕๒๖ ในฐานะรองเจ้าคณะภาค ๑๒ ได้รับความไว้วางใจและมอบหมายจากเจ้าคณะภาค ๑๒ ให้รับผิดชอบอำนวยการและสั่งการงานการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี ตลอดทั้งการสอบและการตรวจนักธรรมชั้นตรีสนามหลวงภาค ๑๒ และได้รับมอบหมายให้อำนวยการการอบรมการออกข้อสอบ และการตรวจความรู้ชั้นนวกภูมิ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๒ ตามมติมหาเถรสมาคม การปฏิบัติงานสำเร็จด้วยความเรียบร้อย เป็นผลดีแก่พระศาสนาโดยส่วนรวม

พ.ศ.๒๕๒๘ ได้จัดภัตตาหารเพลถวายแก่คณะครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมทุกวัน เฉลี่ยปีละประมาณ ๖๕๐,๐๐๐ บาท (หกแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๗ รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ ปี เป็นจำนวนเงิน ๖,๕๐๐,๐๐๐ บาท (หกล้านห้าแสนบาทถ้วน)

อนึ่ง ก่อนสอบบาลีประมาณ ๒๐ วัน ได้จัดให้มีการอบรมบาลีก่อนสอบแก่พระภิกษุสามเณรผู้จะเข้าสอบความรู้ ประโยค ๑-๒ ป.ธ. ๓,๔,๕, และ ๖ ค่าใช้จ่ายเฉพาะถวายครูสอนคราวละประมาณ ๑๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน) ทุกปีมาจนถึงปัจจุบัน

พ.ศ.๒๕๓๗	นักธรรมชั้นตรี	ส่งเข้าสอบ	๔	รูป	สอบได้	๒	รูป	สอบตก	๒	รูป
	นักธรรมชั้นโท	ส่งเข้าสอบ	๖	รูป	สอบได้	๕	รูป	สอบตก	๑	รูป
	นักธรรมชั้นเอก	ส่งเข้าสอบ	๗	รูป	สอบได้	๑	รูป	สอบตก	๖	รูป
	รวมทั้งสิ้น	ส่งเข้าสอบ	๑๗	รูป	สอบได้	๑๓	รูป	สอบตก	๔	รูป

พ.ศ. ๒๕๓๗	ประโยค ๑-๒	ส่งเข้าสอบ	๑๒	รูป	สอบได้	๑๐	รูป	สอบตก	๒	รูป
	ประโยค ป.ธ.๓	ส่งเข้าสอบ	๗	รูป	สอบได้	-	รูป	สอบตก	๗	รูป
	ประโยค ป.ธ.๔	ส่งเข้าสอบ	๑๓	รูป	สอบได้	๓	รูป	สอบตก	๑๐	รูป
	ประโยค ป.ธ.๕	ส่งเข้าสอบ	๑๐	รูป	สอบได้	๓	รูป	สอบตก	๗	รูป
	ประโยค ป.ธ.๖	ส่งเข้าสอบ	๖	รูป	สอบได้	๑	รูป	สอบตก	๕	รูป
	ประโยค ป.ธ.๗	ส่งเข้าสอบ	๕	รูป	สอบได้	๒	รูป	สอบตก	๓	รูป
	ประโยค ป.ธ.๘	ส่งเข้าสอบ	๕	รูป	สอบได้	-	รูป	สอบตก	๕	รูป
	ประโยค ป.ธ.๙	ส่งเข้าสอบ	๒	รูป	สอบได้	๑	รูป	สอบตก	๑	รูป
	รวมทั้งสิ้น	ส่งเข้าสอบ	๖๐	รูป	สอบได้	๒๐	รูป	สอบตก	๔๐	รูป

พ.ศ.๒๕๓๘ นักธรรมชั้นตรี ส่งเข้าสอบ ๖ รูป สอบได้ ๕ รูป สอบตก ๑ รูป
นักธรรมชั้นโท ส่งเข้าสอบ ๔ รูป สอบได้ ๓ รูป สอบตก ๑ รูป
นักธรรมชั้นเอก ส่งเข้าสอบ ๑๓ รูป สอบได้๑๒ รูป สอบตก ๑ รูป
รวมทั้งสิ้น ส่งเข้าสอบ ๒๓ รูป สอบได้๒๑ รูป สอบตก ๒ รูป

พ.ศ. ๒๕๓๘ ประโยค ๑-๒ ส่งเข้าสอบ ๖ รูป สอบได้ ๕ รูป สอบตก ๑ รูป
ประโยค ป.ธ.๓ ส่งเข้าสอบ ๑๒ รูป สอบได้ ๕ รูป สอบตก ๗ รูป
ประโยค ป.ธ.๔ ส่งเข้าสอบ ๘ รูป สอบได้ ๒ รูป สอบตก ๖ รูป
ประโยค ป.ธ.๕ ส่งเข้าสอบ ๑๑ รูป สอบได้ ๔ รูป สอบตก ๗ รูป
ประโยค ป.ธ.๖ ส่งเข้าสอบ ๓ รูป สอบได้ ๓ รูป สอบตก - รูป
ประโยค ป.ธ.๗ ส่งเข้าสอบ ๒ รูป สอบได้ ๒ รูป สอบตก - รูป
ประโยค ป.ธ.๘ ส่งเข้าสอบ ๘ รูป สอบได้ ๓ รูป สอบตก ๕ รูป
ประโยค ป.ธ.๙ ส่งเข้าสอบ ๑ รูป สอบได้ - รูป สอบตก ๑ รูป
รวมทั้งสิ้น ส่งเข้าสอบ ๕๑ รูป สอบได้ ๒๔ รูป สอบตก ๒๗ รูป

พ.ศ. ๒๕๓๘ ถึงปัจจุบัน เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๐. งานการศึกษาสงเคราะห์ภายในวัด

พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ส่งพระมหามาปสุโตป.ธ. ๙ วัดจักรวรรดิราชาวาส ไปศึกษาปริญญาโท ณ มหาวิทยาลัยนาลันทา ประเทศอินเดีย เป็นเวลา ๓ ปี เป็นจำนวนเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน) โดยเงินส่วนตัวและญาติโยมช่วยเหลือ

พ.ศ.๒๕๑๓ ได้ส่งพระมหาประสิทธิ์ ญาณสิทฺโธ ป.ธ.๕, พธ.บ. วัดจักรวรรดิราชาวาส ไปศึกษาปริญญาโท สาขาภาษาสันสกฤต ณ มหาวิทยาลัยพาราณสี ประเทศอินเดีย เป็นเวลา ๓ ปี เป็นจำนวนเงิน ๓๘,๐๐๐ บาท (สามหมื่นแปดพันบาทถ้วน) โดยเงินส่วนตัวและญาติโยมช่วยเหลือ

พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้จัดตั้งทุนนิธิสงเคราะห์การศึกษาชั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษา ชั้นละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท รวม ๓ ชั้น เป็นจำนวนเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาทถ้วน) นำดอกผลมามอบแก่นักเรียนดังกล่าว ชั้นละ ๑๐ ทุน ทุนละ ๘๐๐ บาท ๑,๐๐๐ บาท และ ๑,๒๐๐ บาท โดยลำดับ ตามมติมหาเถรสมาคม

พ.ศ. ๒๕๓๓ มอบทุนการศึกษาต่อต่างประเทศ แก่พระนักศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อไปศึกษาต่อระดับปริญญาโท ณ ประเทศอินเดีย จำนวน ๓ รูป คือ พระมหาสมาน สุปญฺโญ ป.ธ.๓, พธ.บ. พระมหาไสว ชลิตปญฺโญ ป.ธ.๕, พธ.บ. และพระสนอง ภาณุวํโส น.ธ.เอก, พธ.บ. รวม ๓ ทุน ทุนละ ๓ ปี เป็นจำนวนเงิน ๑๗๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๕ มอบทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้ในสนามหลวง ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี และแก่นักเรียนนักศึกษาชั้นประถม มัธยมและอุดมศึกษา รวม ๔๐ ทุน เป็นจำนวนเงิน ๑๐๕,๙๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าพันเก้าร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๕ มอบทุนการศึกษาต่อต่างประเทศ แก่พระนักศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อไปศึกษาต่อระดับปริญญาโท ณ ประเทศอินเดีย จำนวน ๑ รูป คือ พระประพัฒน์ ปวฑฺฒโน น.ธ.เอก, พธ.บ. จำนวน ๑ ทุน เป็นจำนวนเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖ มอบทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้ในสนามหลวง ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี และแก่นักเรียนนักศึกษาชั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษา รวม ๙๖ ทุน เป็นจำนวนเงิน ๑๒๘,๖๐๐ บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นแปดพันหกร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖ มอบทุนการศึกษาต่อต่างประเทศ แก่พระนักศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อไปศึกษาต่อระดับปริญญาโท ณ ประเทศอินเดีย จำนวน ๒ รูป คือ พระมหาสิทธิพร สุวุฑฺโฒ ป.ธ.๙, พธ.บ. และพระมหาวิชัย ญาณสิทฺโธ ป.ธ.๗, พธ.บ. รวม ๒ ทุน ทุนละ ๒ ปี เป็นจำนวนเงิน ๑๒๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ มอบทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้ในสนามหลวง ทั้งแผนกนักธรรม และแผนกบาลี และแก่นักเรียนนักศึกษาชั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษา รวม ๖๘ ทุน เป็นจำนวนเงิน ๘๙,๒๐๐ บาท (แปดหมื่นเก้าพันสองร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ มอบทุนการศึกษาต่อต่างประเทศ แก่พระนักศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อไปศึกษาต่อระดับปริญญาโท ณ ประเทศอินเดีย จำนวน ๑ รูป คือ พระมหาวิเชียร วชิรวํโส ป.ธ.๔, พธ.บ. จำนวน ๑ ทุน ระยะเวลา ๒ ปี เป็นจำนวนเงิน ๖๐,๐๐๐ บาท (หกหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๘ มอบทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้ในสนามหลวง ทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี และแก่นักเรียนนักศึกษาชั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษา รวม ๗๓ ทุน เป็นจำนวนเงิน ๑๓๒,๓๐๐ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่นสองพันสามร้อยบาท)

พ.ศ.๒๕๓๘ มอบทุนการศึกษาต่อต่างประเทศ แก่พระนักศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ณ ประเทศอินเดีย จำนวน ๑ รูป คือ พระมหาไสว ชลิตปญฺโญ ป.ธ.๕, พธ.บ., MA. จำนวน ๑ ทุน ระยะเวลา ๓ ปี เป็นจำนวนเงิน ๑๓๐,๕๐๐ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่นห้าร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๙ มอบทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้ในสนามหลวง ทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี และแก่นักเรียนนักศึกษาชั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษา รวม ๖๓ ทุน เป็นจำนวนเงิน ๑๗๓,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นสามพันบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๙ มอบทุนการศึกษาต่อต่างประเทศ แก่พระนักศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อไปศึกษาต่อระดับปริญญาโท ณ ประเทศอินเดีย จำนวน ๑ รูป คือ พระมหาจักรชัย มหาวีโร ป.ธ. ๖, พธ.บ. จำนวน ๑ ทุน ระยะเวลา ๒ ปี เป็นจำนวนเงิน ๗๕,๐๐๐ บาท (เจ็ดหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

๑๑. งานการศึกษาสงเคราะห์ในต่างจังหวัด

พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้จัดส่ง พระมหาถวัลย์ ป.ธ. ๙ วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ไปศึกษาปริญญาโท ณ มหาวิทยาลัยนาลันทา ประเทศอินเดีย เป็นเวลา ๔ ปี เป็นจำนวนเงิน ๔๕,๐๐๐ บาท (สี่หมื่นห้าพันบาทถ้วน) โดยเงินส่วนตัว และญาติโยมช่วยเหลือ

พ.ศ.๒๕๐๗ ได้จัดหาทุนทรัพย์ตั้งเป็นมูลนิธิเพื่อสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม จังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดมณีวนาราม เป็นจำนวนเงิน ๒๗๐,๐๐๐ บาท (สองแสนเจ็ดหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๔ สร้างห้องสมุดให้โรงเรียนบ้านชาติฮี ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี กว้าง ๖ เมตร ยาว ๙ เมตร มุงกระเบื้องลอนคู่ เป็นจำนวนเงิน ๓๕๐,๐๐๐ บาท (สามแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๗ บริจาคสมทบรวมกับนายประสิทธิ์ เติมจิตอารีย์ ซื้อคอมพิวเตอร์ รวม ๒ เครื่อง เป็นจำนวนเงิน ๗๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดหมื่นบาทถ้วน) มอบให้แก่โรงเรียนมัธยม บ้านไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี และได้นำผ้าป่าไปทอด เพื่อตั้งทุนอุปถัมภ์ช่วยเหลือโรงเรียนมัธยมบ้านไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ได้เงินตั้งทุนจำนวน ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ บริจาคสมทบสร้างสวนสุขภาพ **"ธรรมรัตนวิสุทธิ์"** ภายในบริเวณโรงเรียนพิบูลมังสาหาร (วิภาคย์วิทยากร) อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ บริจาคมอบหนังสือ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย จำนวน ๑๕ เล่ม พร้อมทั้งตู้ ๑ ตู้ และมอบเงินซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ จำนวน ๓ เครื่อง ให้แก่โรงเรียนพิบูลมังสาหาร (พ.ม.) อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๙๐,๐๐๐ บาท (เก้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ บริจาคสมทบสร้างถนนคอนกรีต ทางเข้าโรงเรียนพิบูลมังสาหาร (พ.ม.) อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้ชื่อถนนนี้ว่า **"ถนนธรรมรัตนวิสุทธิ์"**เป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นประธานดำเนินการสร้างสนามกีฬา **"สุดสุข"** โรงเรียนพิบูลมังสาหาร (พ.ม.) อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๙๑๘,๐๖๘ บาท (เก้าแสนหนึ่งหมื่นแปดพันหกสิบแปดบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๙ บริจาคสมทบทุนสร้างห้องสมุดประจำวัดสวนสวรรค์ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๙ เนื่องจากโรงเรียนบ้านชาติฮี ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี มีอาคารเรียนไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนทั้งหมด ซึ่งมีจำนวน ๓๐๙ คน จึงได้บริจาคทรัพย์เพื่อต่อเติมขยายห้องเรียนชั้นล่างของอาคารเรียนเพิ่มอีก ๔ ห้องเรียน เป็นจำนวนเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองแสนบาทถ้วน)

๑๒. งานเผยแผ่

พ.ศ.๒๕๐๒ เป็นต้นมา ได้รับอาราธนาให้แสดงพระธรรมเทศนา ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ และสถานีโทรทัศน์

พ.ศ.๒๕๐๙ เป็นพระธรรมทูตส่วนกลาง ประจำสาย ๖ ได้ออกปฏิบัติหน้าที่อบรมศีลธรรมแก่นักเรียน ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ในเขตสาย ๖ ตลอดสมัยที่เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี เป็นหัวหน้าสาย

พ.ศ.๒๕๐๙ ได้เดินทางไปสังเกตการพระศาสนา นมัสการสังเวชนียสถาน และทัศนศึกษา ณ ประเทศอินเดีย, เนปาล และสิงคโปร์

พ.ศ.๒๕๑๐ ได้เดินทางไปสังเกตการพระศาสนาและทัศนศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ, ฝรั่งเศส และอิตาลี

พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นประธานกรรมการประสานงานประจำกองอำนวยการงานพระธรรมทูต สาย ๖ ตลอดสมัยที่เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี เป็นหัวหน้าสาย

พ.ศ.๒๕๑๙ เป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์และเป็นผู้บรรยายธรรม (สวดมนต์มีคำนำ) ของกองงานพระธรรมทูตประจำวันธัมมัสสวนะภาคเช้า ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในความอุปถัมภ์ของกรมการศาสนา ถึง พ.ศ. ๒๕๒๗

พ.ศ.๒๕๒๗ เป็นกรรมการประจำสำนักแม่กองงานพระธรรมทูตส่วนกลาง

พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นกรรมการฝึกอบรมพระธรรมทูต ประจำสำนักฝึกอบรมพระธรรทูต วัดจักรวรรดิราชาวาส และได้รับมอบหมายจากแม่กองงานพระธรรมทูตให้เป็นพระวิทยากรบรรยายถวายความรู้ แก่พระธรรมทูตผู้เข้ารับการอบรม

พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าสายตรวจงานพระธรรมทูต ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พ.ศ.๒๕๓๐ เดินทางไปสังเกตการพระศาสนา และทัศนศึกษา ณ ประเทศสิงคโปร์และอินโดนีเซีย

พ.ศ.๒๕๓๒ ได้เดินทางไปสังเกตการพระศาสนา และทัศนศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นเวลา ๑๘ วัน

พ.ศ.๒๕๓๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และเป็นกรรมการฝึกอบรมพระธรรมทูต

พ.ศ.๒๕๓๕ เดินทางไปสังเกตการพระศาสนา และทัศนศึกษา ณ ฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และไต้หวัน

พ.ศ.๒๕๓๖ เดินทางไปสังเกตการพระศาสนา และทัศนศึกษา ณ ประเทศเนเธอร์แลนด์

๑๓. งานสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๕๒๗ ซ่อมพระวิหารวัดจักรวรรดิราชาวาส โดยเปลี่ยนไม้โครงหลังคาที่ชำรุด มุงกระเบื้องเคลือบใหม่ ช่อฟ้าใบระกา ฉาบปูน เขียนภาพ (ซ่อม) ประตูหน้าต่าง ลงรักปิดทอง ปูพื้นหินอ่อนทั้งหมด ใช้เวลาบูรณะ ๖๐๐ วัน รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเป็นจำนวนเงิน ๖,๙๘๐,๐๐๐ บาท (หกล้านเก้าแสนแปดหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๗ ซ่อม ทาสี เปลี่ยนรางน้ำ ทำห้องน้ำใหม่ และเสริมพื้นที่กุฏิสงฆ์ พร้อมทั้งถมพื้น เทคอนกรีตหมู่กุฏิสงฆ์ คณะ ๒, ๓ และ ๔ โดยได้ทาสีผนังห้อง ประตูและหน้าต่าง เฉพาะผนังห้อง ทาสีภายนอก เปลี่ยนรางน้ำคณะ ๒ คณะ ๓ ถมพื้นและเทพื้นคอนกรีต หนา ๗ เซนติเมตร เฉพาะ ๒ คณะ สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๔๕๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนห้าหมื่นบาทถ้วน) และเฉพาะคณะ ๔ ซ่อม ห้องน้ำและทาสีใหม่ทั้งหมด สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๓๒๔,๐๐๐ บาท (สามแสนสองหมื่นสี่พันบาทถ้วน) รวมทั้ง ๓ คณะ เป็นจำนวนเงิน ๗๗๔,๐๐๐ บาท (เจ็ดแสนเจ็ดหมื่นสี่พันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๘ ซ่อมพื้นศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลา ๑ เมรุ และสร้างห้องสุขา โดยปูพื้นศาลา ด้วยกระเบื้องคัมพานา สร้างห้องสุขา ๑ ห้อง เปลี่ยนสายไฟฟ้า รื้อกำแพงด้านถนนภายในวัดที่เป็นไม้ออก ก่ออิฐฉาบปูนพร้อมทาสี สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๘ ซ่อมศาลาบำเพ็ญกุศลศาลา ๒, ๓ และทาสีศาลา ๑, ๒ และ ๓ เมรุ สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๙๙๐,๐๐๐ บาท (เก้าแสนเก้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๘ ซ่อมหมู่กุฏิสงฆ์คณะ ๖ โดยปรับพื้นย้ายประตูกุฏิเจ้าคณะ และวางท่อระบายน้ำเทพื้นคอนกรีตภายในบริเวณคณะ หนา ๗ เซนติเมตร เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาใหม่ ๒ หลัง ซ่อมผนังปูนและฝาไม้ที่ชำรุด ทาสีภายในและภายนอก สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๒๖๘,๐๐๐ บาท (สองแสนหกหมื่นแปดพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๘ สร้างกุฏิสงฆ์ภายในคณะ ๔ หนึ่งหลัง สร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๒ เมตร พร้อมทั้งหน้ามุข ห้องน้ำ ห้องสุขา สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๑,๑๙๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านหนึ่งแสนเก้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๒๘ซ่อมและเปลี่ยนแปลงศาลาบำเพ็ญกุศลศาลา ๕ เมรุ โดยเปลี่ยนแปลงและต่อเติมให้เป็นกุฏิสงฆ์ และเปลี่ยนสายไฟใหม่ทั้งหมด เพื่อให้พระภิกษุสามเณรผู้ดูแลบริเวณพระอุโบสถอยู่อาศัย สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๕๖๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนหกหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๙ สร้างศาลาบำเพ็ญกุศล ๒ ชั้น และซุ้มประตูวัด กับกำแพงด้านถนนมหาจักรขึ้นใหม่ โดยสร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น กว้าง ๑๑ เมตร ยาว ๔๐ เมตร รวมทั้งซุ้มประตูและกำแพงยาว ๔๐ เมตร สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๔,๑๘๘,๐๐๐ บาท (สี่ล้านหนึ่งแสนแปดหมื่นแปดพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๙ ปิดทองพระประธานในพระวิหาร และซ่อมเปลี่ยนแปลง ทาสีฐานชุกชีพระประธานในพระวิหาร สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๑๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนหนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๙ สร้างที่เก็บศพขึ้นใหม่ บรรจุได้ ๑๖ ห้อง สร้างเตาเผากระดาษกงเต็ก ๑ ที่ และสร้างห้องพักอาศัย พร้อมทั้งห้องน้ำห้องสุขา ๓ ที่ รวมทั้งกำแพงด้านหน้าด้วยสิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๖๐๐,๐๐๐ บาท (หกแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๙ รื้อโรงจอดรถเก่าแล้วสร้างใหม่ พร้อมทั้งเทคอนกรีตบริเวณที่จอดรถ สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๑๑๗,๓๐๐ บาท (หนึ่งแสนหนึ่งหมื่นเจ็ดพันสามร้อยบาท)

พ.ศ.๒๕๒๙ ซ่อมโต๊ะหมู่บูชา ลงรักปิดทองรวม ๕ ชุด และสร้างอาสน์สงฆ์ขึ้นใหม่ในศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลา ๒, ๓, ๔, ๕, และ ๖ พร้อมทั้งทาสีและสร้างห้องน้ำเพิ่มเติมอีก ๑ ห้อง สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๑๙๔,๙๐๐ บาท (หนึ่งแสนเก้าหมื่นสี่พันเก้าร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๒๙–๒๕๓๐ สร้างซุ้มประตูและกำแพงเขตพุทธาวาส โดย

๑. สร้างประตูเป็นลักษณะ ๓ ประตูเรียงกัน ประตูกลางกว้าง ๓ เมตร ประตูซ้ายขวา กว้างข้างละ ๑ เมตร ซุ้มมีหน้าจั่วปั้นลวดลายเป็นใบเทศบนจั่วเป็นลาย ๒ ชั้น

๒. สร้างกำแพงรั้วล้อมมณฑปพระพุทธบาทตอกเข็มหล่อคาน ก่ออิฐ สูงจากพื้นดิน ๕๐ เซนติเมตร เหนือคานใช้กำแพงเหล็ก และเสากำแพงเหล็กใช้ของเก่า สิ้นค่าก่อสร้างจำนวน ๓๗๘,๐๐๐ บาท (สามแสนเจ็ดหมื่นแปดพันบาทถ้วน)

๓. ซุ้มประตูทั้ง ๓ นี้ ลงรักปิดทองและติดกระจก สิ้นค่าใช้จ่ายจำนวน ๒๕๐,๐๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๒๙–๒๕๓๐ สร้างที่พักคนงานวัด โดยสร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๔ ชั้น กว้าง ๕.๕๐ เมตร ยาว ๒๐ เมตร พร้อมทั้งห้องน้ำ ห้องสุขา สิ้นค่าก่อสร้างจำนวน ๑,๕๗๘,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนเจ็ดหมื่นแปดพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ ซ่อมแซมเมรุและสร้างต่อเติมเทพื้นคอนกรีต วางท่อระบายน้ำทำรั้วเหล็กกั้นเมรุพร้อมทั้งทาสี และติดตั้งประตูอัลลอยเขตพุทธาวาส เป็นจำนวนเงิน ๓๘๙,๓๐๐ บาท (สามแสนแปดหมื่นเก้าพันสามร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ เปลี่ยนท่อเมนน้ำประปา เครื่องสุขภัณฑ์และอ่างล้างหน้า ในคณะ ๙ (ตึก ภปร.) เป็นจำนวนเงิน ๗๐,๒๒๖ บาท (เจ็ดหมื่นสองร้อยยี่สิบหกบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๐ ติดตั้งเสาไฟฟ้า และสายไฟฟ้าพัดลม และทาสีศาลาบำเพ็ญกุศล รวม ๑๒ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๙๙๑,๘๐๐ บาท (เก้าแสนเก้าหมื่นหนึ่งพันแปดร้อยบาทถ้วน) ติดตั้งน้ำประปาเข้าสระจระเข้ และปรับปรุงบริเวณสวนหย่อมปลูกต้นไม้ในเขตพุทธาวาส รวม ๓ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๕๐๒,๖๐๐ บาท (ห้าแสนสองพันหกร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ ลงรักปิดทองฝ้าเพดานและบนยอดมณฑปพระพุทธบาท ทาสีศาลาการเปรียญภายในภายนอก และฉาบปูนพร้อมทั้งซ่อมกำแพงใหม่ที่ชำรุด เป็นจำนวนเงิน ๓๙๐,๐๐๐ บาท (สามแสนเก้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ สร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น บริเวณศาลาการเปรียญ โดยสร้างเป็นรูปตัวแอล ยาว ๒๔ เมตร และ ๑๖ เมตร กว้าง ๘ เมตร (เท่ากับยาว ๔๐ เมตร) ชั้นล่างใช้สำหรับเป็นที่เลี้ยงอาหารพระภิกษุสามเณรเรียนพระปริยัติธรรม มีห้องน้ำ ห้องสุขา ๒ ห้อง ชั้นบนเป็นที่พักสงฆ์มี ๗ ห้องนอน พร้อมทั้งห้องน้ำห้องสุขา สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านห้าแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ ปรับปรุงพื้นเขตพุทธาวาส โดยวางท่อระบายน้ำใหม่ ขนาด ๔๐ เซนติเมตร และกว้าง ๖๐ เซนติเมตร ถมพื้นผูกเหล็ก เทคอนกรีต ตลอดทั้งบริเวณ สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๙๘๐,๐๐๐ บาท (เก้าแสนแปดหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ ลงรักปิดทองพระประธานในพระอุโบสถ พร้อมทั้งปิดทองและซ่อมฐานชุกชี พระประธาน และปิดทองตู้เทียนจำนำพรรษา ประจำพระอุโบสถ ๒ ตู้ สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน ๒๔๐,๐๐๐บาท (สองแสนสี่หมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ สร้างศาลาทรงไทยขนาด ๔.๐๐ x ๘.๐๐ เมตร ยกพื้นสูง ๓๐ เซนติเมตร ปูพื้นด้วยกระเบื้องคัมพานา ๘ x ๘ ผนังก่ออิฐครึ่งแผ่นฉาบปูนเลียบทาสีพลาสติก ที.โอ.เอ. เป็นจำนวนเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ ลงรักปิดทองพระประธานหน้าพระวิหาร, ปิดทองประดับกระจกฐานชุกชี พระประธานในพระอุโบสถ และปิดทองรูปเหมือนสมเด็จพระธีรญาณมุนี รวม ๓ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๒๘๕,๔๐๐ บาท (สองแสนแปดหมื่นห้าพันสี่ร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ สร้างซุ้มประตูด้านถนนมหาจักร พร้อมด้วยกำแพงยาว ๒๐ เมตร และสร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้องเคลือบชั้นเดียว กว้าง ๔ เมตร ยาว ๖ เมตร เป็นสำนักงานมูลนิธิสมเด็จพระธีรญาณมุนี และจัดผลประโยชน์ของวัด รวม ๒ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๔๗๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนเจ็ดหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ ซ่อมคณะ ๔ กั้นห้องนอน พร้อมทั้งห้องน้ำห้องสุขา และทำห้องน้ำห้องสุขาที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม ๓ ชั้น จากจำนวน ๖ ห้อง เป็น ๑๘ ห้อง รวม ๒ รายการเป็นจำนวนเงิน ๒๗๑,๐๐๐ บาท (สองแสนเจ็ดหมื่นหนึ่งพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ ซ่อมมณฑปพระพุทธบาททั้งหมด บริเวณพื้นและบันไดเปลี่ยนเป็นหินอ่อน เป็นจำนวนเงิน ๔,๒๗๓,๘๐๐ บาท (สี่ล้านสองแสนเจ็ดหมื่นสามพันแปดร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ สร้างที่บรรจุอัฐิในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ก่อแท่นอิฐเป็นฐานบัวติดปั้มลม พร้อมทั้งเปลี่ยนพัดลม ๘ ตัว และเดินสายไฟใหม่ เป็นจำนวนเงิน ๗๒,๘๐๐ บาท (เจ็ดหมื่นสองพันแปดร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๑ ปรับพื้นที่ลานจอดรถและเทคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาดกว้าง ๑๕.๕๐ เมตรยาว ๓๓ เมตร เสริมเหล็ก หล่อคอนกรีตหนา ๑๒ เซนติเมตร รวมทั้งค่าขุดลอกพื้นที่และขนทิ้ง เป็นจำนวนเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ รื้อกำแพงติดเหล็กดัด และทาสีพระวิหาร พระอุโบสถ หอระฆัง ซุ้มประตู ผนังตึก กำแพงสระจระเข้ กำแพงโรงเรียน และบริเวณเมรุ ตั้งกระถางต้นไม้และป้ายรับเสด็จ รวม ๑๓ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๒๑๔,๒๐๐ บาท (สองแสนหนึ่งหมื่นสี่พันสองร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ ซ่อมศาลาการเปรียญ และคณะ ๔ เปลี่ยนสายไฟ ติดตั้งพัดลม ทำห้องน้ำ สร้างแท่นพระ พร้อมทั้งทาสี รวม ๔ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๒๓๑,๐๐๐ บาท (สองแสนสามหมื่นหนึ่งพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ สร้างกำแพงวัดด้านถนนมหาจักร ตามแนวถนนมหาจักร จากซุ้มประตูวัด ซึ่งติดกับอาคารพาณิชย์ของวัดมาถึงคณะ ๕ ด้านถนนอนุวงศ์ ยาวประมาณ ๑๗๕ เมตร เป็นจำนวนเงิน ๙๕๐,๐๐๐ บาท (เก้าแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ ซ่อมมณฑปพระพุทธบาท ซ่อมวิหาร และศาลาราย ๔ ด้าน ต่อเติมระเบียงหน้าวิหารศาลารายเป็นคอนกรีตทั้ง ๔ หลัง เปลี่ยนวงกบ บานประตู และปูหินอ่อน มณฑปพระพุทธบาท ซ่อมซุ้มหอระฆังบนมณฑปพระพุทธบาท ๔ ซุ้ม เปลี่ยนใบระกา มุงกระเบื้อง ทำกำแพง ทำรั้วเหล็กด้านโรงเรียน ปิดทองประดับกระจังลายฉลุฝ้าเพดาน เป็นจำนวนเงิน ๕,๓๕๘,๑๐๐ บาท (ห้าล้านสามแสนห้าหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๒ ซ่อมกุฏิเจ้าคณะ ๒ และถมดิน เทคอนกรีตภายในบริเวณคณะ ๒ ให้พ้นจากน้ำท่วม สูงประมาณ ๘๐ เซนติเมตร รวม ๒ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๔๕๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๒	ซ่อมกุฎีเจ้าคณะ ๓ ต่อเติมห้องนอนห้องน้ำด้านหลัง เปลี่ยนหลังคามุงกระเบื้องซีแพกค์โมเนียร์ และหอกลางเก่าสร้างใหม่ เชื่อมต่อกับกุฎีเจ้าคณะ เป็น ๒ ชั้น อาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มุงด้วยกระเบื้องซีแพกค์โมเนียร์ เป็นจำนวนเงิน ๑,๕๑๖,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนหนึ่งหมื่นหกพันบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๓	สร้างกำแพงและท่อระบายน้ำ ตามแนวหลังตึกสำเพ็ง ตั้งแต่หลังพระปรางค์ถึงภูเขาพระพุทธฉาย ยาว ๑๔๗ เมตร เป็นจำนวนเงิน ๗๖๒,๐๐๐ บาท (เจ็ดแสนหกหมื่นสองพันบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๓	รื้อวิหารพระนอนและเจดีย์ ๒ องค์ วิหารคดและขนเศษอิฐปูนที่รื้อออกทั้งหมด เป็นจำนวนเงิน ๑๑๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนหนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๓	สร้างศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลา ๑ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น เชื่อมต่อกับศาลาหลังเดิม พร้อมด้วยห้องน้ำห้องสุขา เป็นจำนวนเงิน ๔,๔๔๘,๐๐๐ บาท (สี่ล้านสี่แสนสี่หมื่นแปดพันบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๔	สร้างห้องน้ำห้องสุขา บริเวณเขตพุทธาวาส ติดกับตึกมูลนิธิฯ สร้างตู้เก็บเงินรถเข้าออก ๒ ตู้ ซ่อมแซมโรงครัวคณะ ๓ และห้องเก็บของหลังโรงครัว ซ่อมห้องน้ำห้องสุขาโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซ่อมใต้ถุนเมรุ เปลี่ยน ท่อน้ำประปาและก่ออิฐถือปูนกั้นระหว่างซอก คณะ ๒, ๓ รวม ๖ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๔๘๒,๐๐๐ บาท (สี่แสนแปดหมื่นสองพันบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๔	รื้อกำแพงเก่าและขนเศษอิฐไปทิ้ง เป็นจำนวนเงิน ๑๒๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๔	สร้างกำแพงตามแนวหน้าคณะ ๑, ๒ และ ๓ พร้อมทั้งซุ้มประตูคณะ รวม ๓ ซุ้ม ตั้งแต่หน้าเมรุถึงกำแพงคณะ ๔ ยาว ๑๔๕ เมตร และติดลูกกรงเหล็กที่กำแพงใหม่ เป็นจำนวนเงิน ๑,๙๙๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านเก้าแสนเก้าหมื่นบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๔	ทำถนนฟุตบาธให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเดิน ตามแนวกำแพงด้านทิศตะวันออกของถนนภายในวัด ตั้งแต่หน้าเมรุ จนถึงคณะ ๕ ยาวประมาณ ๑๘๕ เมตร พร้อมทั้งเสาแป๊ป ๔ นิ้ว สูง ๘๐ เซนติเมตร เป็นจำนวนเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๕ จัดซื้อม้านั่งหินขัด โอ่ง กระถางต้นไม้ ๘ กระถาง ก่ออิฐฉาบหินล้าง ขนาด ๔๐ x ๗๐ เซนติเมตร ในบริเวณโรงเรียนพระปริยัติธรรม และทำถนนฟุตบาธทางเดินด้านพระพุทธบาท ตั้งแต่ตึกมูลนิธิฯ ไปจนถึงซุ้มประตูวัดด้านทิศตะวันตก และด้านร้านเจ้ากรมเป๋อ พร้อมด้วยติดตั้งเสาแป๊บตลอดแนวถนนฟุตบาธ เป็นจำนวนเงิน ๒๘๕,๐๐๐ บาท (สองแสนแปดหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๕ ทาสีและปิดทองลายฉลุฝ้าเพดาน ทั้งภายในและภายนอกพระอุโบสถ เป็นจำนวนเงิน ๗๘๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดแสนแปดหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๕ เขียนภาพฝาผนังใหม่ และซ่อมภาพฝาผนังเก่าภายในพระอุโบสถ ที่ผนังฉาบปูนใหม่ มีเนื้อที่ ๑๒๕ ตารางเมตร และเขียนภาพด้านหลังประตูหน้าต่างและเสาพระอุโบสถ เป็นจำนวนเงิน ๕๔๐,๐๐๐ (ห้าแสนสี่หมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๕ สร้างประตูเหล็กม้วนที่จอดรถใต้ถุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม ก่อกระถางปลูกต้นไม้ และทำสวนหย่อมพร้อมทั้งปลูกต้นไม้ เป็นจำนวนเงิน ๔๘๖,๗๐๐ บาท (สี่แสนแปดหมื่นหกพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๕ รื้อกุฎีคณะ ๑ เพื่อเตรียมการก่อสร้างใหม่ และขนเศษอิฐปูนไปทิ้งพร้อมทั้งปรับพื้นที่บริเวณคณะ ๑ ให้จอดรถชั่วคราวก่อนทำการก่อสร้าง เป็นจำนวนเงิน ๓๘๘,๒๐๐ บาท (สามแสนแปดหมื่นแปดพันสองร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๕ ติดลวดตาข่ายเพดานรอบพระอุโบสถ และรอบมณฑปพระพุทธบาทป้องกันนกพิราบและค้างคาว เป็นจำนวนเงิน ๙๐,๐๐๐ บาท (เก้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖ ซ่อมผนังภายในพระวิหาร ช่วงกรอบหน้าต่างบนลงมา ด้วยการรื้อแผ่นอิฐผนังของเดิมออกครึ่งหนึ่ง แล้วก่อเสริมอิฐใหม่ พร้อมด้วยฉาบปูนขัดมัน เพื่อการเขียนภาพฝาผนังภายในพระวิหารใหม่ เป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖ ติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้าและเดินสายไฟภายในพระอุโบสถ พระวิหารและพระวิหาร พระนาก เป็นจำนวนเงิน ๑๔๔,๑๔๔ บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นสี่พันหนึ่งร้อยสี่สิบสี่บาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖ ทำพลาสติกหุ้มวงกบประตูพระอุโบสถ ๔ บาน บานละ ๕,๐๐๐ บาท เป็นจำนวนเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๓–๒๕๓๗ ซ่อมพระอุโบสถทั้งหลัง เปลี่ยนกระเบื้องโครงสร้างหลังคาใหม่ กะเทาะปูนฝาผนังฉาบปูนใหม่ เขียนภาพฝาผนังใหม่ และกะเทาะปูนเสาด้านนอกพระอุโบสถพร้อมทั้งกำแพงกั้นรอบพระอุโบสถแล้วฉาบปูนใหม่บันได ๔ ด้านปูด้วยหินอ่อน เฉพาะโครงสร้าง เป็นจำนวนเงิน ๕,๑๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าล้านหนึ่งแสนบาทถ้วน) พร้อมทั้งทำรูปลายปูนปั้นวงกบประตูหน้าต่างใหม่ทั้งหมดและลงรักปิดทอง ซ่อมเปลี่ยนฐานชุกชีพระประธาน หุ้มฐานและปูพื้นด้วยหินแกรนิต รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวนเงิน ๘,๙๕๖,๕๓๕ บาท (แปดล้านเก้าแสนห้าหมื่นหกพันห้าร้อยสามสิบห้าบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖–๒๕๓๗ เปลี่ยนแท้งค์น้ำประปาสแตนเลส ค่าเครื่องปั๊มน้ำ พร้อมทั้งอุปกรณ์ติดตั้งที่คณะ ภ.ป.ร. (คณะ ๙), คณะ ๓ และที่โรงครัวศาลาการเปรียญวัดจักรวรรดิราชาวาส รวม ๓ แห่ง เป็นจำนวนเงิน ๗๒,๓๗๕.๕๐ บาท (เจ็ดหมื่นสองพันสามร้อยเจ็ดสิบห้าบาทห้าสิบสตางค์)

พ.ศ.๒๕๓๖ สร้างพระวิหารเจดีย์ (วิหารพระนอน) เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ๑ หลัง สร้างเป็นตรีมุข พร้อมยอดเป็นเจดีย์ สูง ๑๔ x ๘ เมตร มุขหน้า ๔.๕๐ x ๕.๐๐ เมตร ผิวองค์เจดีย์ล้างด้วยหินเกล็ดสีขาว หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีหางมนช่อฟ้าปั้นปูนปิดกระจกสีทอง ลวดลายหน้าบันเป็นปูนทาสี ซุ้มประตู ซุ้มหน้าต่างทาสี พื้นบันไดปูหินอ่อน เป็นจำนวนเงิน ๓,๙๔๐,๐๐๐ บาท (สามล้านเก้าแสนสี่หมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ ปิดทองประดับกระจกหน้าบัน บัวหัวเสา คันทวย คูหาหน้านาง ซุ้มประตู ซุ้มหน้าต่าง และกรอบช่องลมพระวิหารเจดีย์ (วิหารพระนอน) เป็นจำนวนเงิน ๘๒๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนสองหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ ซ่อมแซมเตาเผาศพ ๓ เตา ที่ชำรุดทรุดโทรม แก้ไขเปลี่ยนแปลงสายไฟฟ้าในพระวิหารพระนาก เจาะฝังเดินสายไฟใต้ดิน ทำฝาท่อระบายน้ำใหม่ที่ชำรุด ๑๐ ฝา ซ่อมแซมประตูเหล็กโรงครัว โรงเลี้ยงอาหารพร้อมทาสี รวม ๓ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๖๒,๗๐๐ บาท (หกหมื่นสองพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ เขียนภาพฝาผนังพระวิหาร ที่ชำรุดทรุดโทรมเพราะความชื้น ในช่วงระหว่างขอบหน้าต่างด้านบนลงมารอบพระวิหารชั้นใน เป็นจำนวนเงิน ๘๐๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ ซ่อมตู้เก็บเงิน เปลี่ยนไม้อัดที่ชำรุด และทาสีใหม่ ตีเส้น และทาสีลานจอดรถทาสีกำแพงจากหน้าเมรุถึงสุดคณะ ๓ ทาสีหอระฆัง ทาสีเสาพระวิหาร ด้านพระอุโบสถ ทำฟุตบาธข้างมณฑปพระพุทธบาทและพระปรางค์ตลอดแนวถมดิน ปลูกต้นไม้ในบริเวณพระอุโบสถ เป็นจำนวนเงิน ๑๗๐,๙๐๐ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นเก้าร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ ติดตั้งรางน้ำชั้นบน รอบอาคารตึก ภ.ป.ร. (คณะ ๙) และเปลี่ยนปลั๊กสวิทช์แผงไฟใหม่ในพระวิหาร ทำห้องใต้ถุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม จำนวน ๓ ห้อง เปลี่ยนวงกบและบานประตู ทำอาสน์สงฆ์ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม ฯลฯ เป็นจำนวนเงิน ๒๕๒,๙๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นสองพันเก้าร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ สร้างพระวิหารเฉลิมพระเกียรติ ทรงครองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ๑ หลัง ตรีมุข ยาว ๑๒ x ๒ เมตร มุขหน้ายาว ๓ x ๔ เมตร หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีหางมน ช่อฟ้าปั้นปูนปิดกระจกสีทองลวดลายหน้าบันปั้นปูนทาสี พื้นปูด้วยหินอ่อน เป็นจำนวนเงิน ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านห้าแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๗ หล่อพระประธานขนาดหน้าตัก ๓๐ นิ้ว ๕ องค์ คือ หลวงพ่อโสธร, หลวงพ่อวัดไร่ขิง, หลวงพ่อโต วัดบางพลี, หลวงพ่อวัดบ้านแหลม, หลวงพ่อนาก วัดจักรวรรดิฯ ประดิษฐานไว้ในพระวิหารเฉลิมพระเกียรติทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี เป็นจำนวนเงิน ๓๕๐,๐๐๐ บาท (สามแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ ปิดทองประดับกระจกหน้าบันใหญ่ บัวหัวเสา คันทวย คูหาหน้านางพร้อมกรอบช่องลม และซุ้มประตูหน้าต่างพระวิหารเฉลิมพระเกียรติครองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี เป็นจำนวนเงิน ๙๑๐,๐๐๐ บาท (เก้าแสนหนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ เทพื้นคอนกรีตที่ คณะ ๑ เทปูนคอนกรีตด้านหลังพระอุโบสถจากพระวิหารเจดีย์ตลอดแนวกำแพงจนถึงพระวิหารเฉลิมพระเกียรติก่อกระถางปลูกต้นไม้รอบพระอุโบสถ ปั้นรูปสัตว์รอบพระอุโบสถ พร้อมค่าแรงเป็นจำนวนเงิน ๓๗๘,๐๐๐ บาท (สามแสนเจ็ดหมื่นแปดพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ ซ่อมแซมห้องน้ำห้องสุขา และเปลี่ยนมุ้งลวดหน้าต่าง บานประตู จำนวน ๒๗ ห้อง ที่กุฏี ภ.ป.ร. (คณะ ๙) รวม ๔ รายการ พร้อมทั้งอุปกรณ์เครื่องสุขภัณฑ์เป็นจำนวนเงิน ๒๓๒,๐๐๐ บาท (สองแสนสามหมื่นสองพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ เทพื้นคอนกรีตเสริมเหล็กด้านหน้าและด้านหลัง ปูหินอ่อนหน้ามุขและบันไดกุฏิเจ้าอาวาส ซ่อมแซมห้องน้ำห้องสุขา รวม ๓ ห้อง ทาสีพลาสติกกำแพงและผนังด้านศาลาเมรุ เพิ่มมุ้งลวดประตูหน้าต่าง ช่องลม ๑๒ บาน มุ้งปิดและเปิด ๑๗ บาน มุ้งบานประตู ๑๗ บาน ติดช่องลมอีก ๑๙ บาน เป็นจำนวนเงิน ๓๑๔,๓๐๐ บาท (สามแสนหนึ่งหมื่นสี่พันสามร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ ซ่อมฝ้าเพดานที่ชำรุด และทาสีฝ้าเพดานใหม่ พร้อมเปลี่ยนหลอดไฟทั้งหมดของโรงเรียนพระปริยัติธรรมชั้น ๑ เป็นจำนวนเงิน ๑๑๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนหนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ ติดตั้งระบบน้ำประปา มาตรวัดน้ำ ปั๊มน้ำ แท้งค์น้ำ พร้อมทั้งเครื่องกรองน้ำดื่มและติดตั้งไฟฟ้า ขนาดแอม ๓๘๐/๒๒๐ โวลท์ ที่กุฏิสร้างใหม่คณะ ๑ (กุฏิเจ้าอาวาส) เป็นจำนวนเงิน ๙๑,๒๐๐ บาท (เก้าหมื่นหนึ่งพันสองร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ ซ่อมแซมเพดานเตาเผาศพเมรุซ่อมระบบน้ำประปาเปลี่ยนประตูน้ำและแป๊ปน้ำใหม่ ซ่อมแซมประตูทางเข้าด้านหลังเมรุ ซ่อมแซมฝ้าเพดานโรงเลี้ยงพระภิกษุสามเณรชั้นล่าง และเปลี่ยนก๊อกน้ำในโรงครัว รวม ๓ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๔๒,๐๐๐ บาท (สี่หมื่นสองพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ ซ่อมแซมตู้กระจกโชว์วัตถุมงคลของวัด ๔ ตู้ ทำกลอนประตูเหล็กหน้ากุฏิ คณะ ๑ ซ่อมแซมระบบไฟฟ้าตามถนนภายในวัดที่ชำรุด ซ่อมแซมระบบไฟฟ้า และเปลี่ยนหลอดไฟที่ชำรุดใหม่ตามถนนภายในวัด รวม ๓ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๒๙,๓๑๐ บาท (สองหมื่นเก้าพันสามร้อยสิบบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ ติดตั้งปั๊มน้ำและแท้งค์น้ำ ซ่อมแซมห้องน้ำห้องส้วม เปลี่ยนอุปกรณ์และพื้นห้องน้ำห้องส้วมใหม่ และทำประตูเลื่อนปิดเปิดประตูบันไดขึ้นลง โรงเรียนพระปริยัติธรรม รวม ๓ รายการ เป็นจำนวนเงิน ๘๙,๕๐๐ บาท (แปดหมื่นเก้าพันห้าร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๙	ทำตู้ยามจ่าย–รับบัตรจอดรถใหม่ ๒ ตู้ ที่ประตูเข้าและประตูออกวัด เป็นจำนวนเงิน ๑๙๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเก้าหมื่นบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๙	สร้างศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา เป็นอาคารทรงไทย ๔ มุข มุงกระเบื้องเคลือบ มีช่อฟ้าใบระกา คันทวย โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กผนังก่ออิฐฉาบปูน วงกบประตูหน้าต่างใช้ไม้เนื้อแข็ง พื้นปูหินอ่อน ราคาก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๑,๕๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนห้าหมื่นบาท ถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๙	ทาสีกำแพงวัด ตั้งแต่ทางประตูเข้า ถึงประตูออก ภายในบริเวณวัด ทาสีศาลาบำเพ็ญกุศล ๘ ศาลา และตัวเมรุ สำนักมูลนิธิฯ หอระฆัง ซุ้มประตู ๙ ซุ้ม ตลอดแนวทั้งหมดเฉลิมพระเกียรติทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี และถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จย่า เป็นจำนวนเงิน ๘๘๖,๗๕๕ บาท (แปดแสนแปดหมื่นหกพันเจ็ดร้อยห้าสิบห้าบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๙	ค่าไฟราวและอุปกรณ์ใช้ประดับในงานเทศกาลของวัด และวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นจำนวนเงิน ๔๗,๐๙๕ บาท (สี่หมื่นเจ็ดพันเก้าสิบห้าบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๙	ทำสวนหย่อมปลูกต้นไม้และปลูกหญ้าถวายเป็นพระราชกุศลกาญจนาภิเษกครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ที่ประตูทางเข้าวัดด้านทิศใต้ และที่กุฏิคณะ ๑ เป็นจำนวนเงิน ๔๗๙,๕๔๕ บาท (สี่แสนเจ็ดหมื่นเก้าพันห้าร้อยสี่สิบห้าบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๙	เปลี่ยนผ้าม่านศาลาบำเพ็ญกุศลที่เมรุ ศาลา ๒, ๗ ติดตั้งผ้าม่านผืนใหญ่ศาลา ๑ งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นจำนวนเงิน ๖๖,๐๐๐ บาท (หกหมื่นหกพันบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๙	ทำแผงกั้นรถยนต์ใหม่ ทำลูกกรงเหล็กประตูบันไดพระอุโบสถกั้นสุนัข ทำป้ายสวนหย่อมและซื้อกระถางต้นไม้ทรงสูงเพิ่มที่สวนหย่อมติดไฟราวประดับงานพระราชพิธีกาญจนาภิเษก เป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๔๖๐ บาท (หนึ่งแสนสี่ร้อยหกสิบบาทถ้วน)
พ.ศ.๒๕๓๙	ทำอาสน์สงฆ์ใหม่ ๓ ตัว ซ่อมแซม ๑ ตัว ขนาด ๑.๕๐ x ๒.๕๐ ที่ศาลาการเปรียญ ซ่อมแซมห้องน้ำห้องส้วม เปลี่ยนเครื่องสุขภัณฑ์ใหม่ ซ่อมแซมประตูทางขึ้นที่ศาลาการเปรียญสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมทำฝาปิดท่อน้ำทิ้ง ๑ ฝา ซื้อถังน้ำพลาสติกขนาดจุ ๒๐๐ ลิตร จำนวน ๗ ใบ ติดเครื่องปั๊มน้ำพร้อมอุปกรณ์การติดตั้ง เป็นจำนวนเงิน ๙๑,๑๖๐ บาท (เก้าหมื่นหนึ่งพันหนึ่งร้อยหกสิบบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๙ เปลี่ยนแปลงซ่อมแซมแท่นพระประธาน บนโรงเรียนพระปริยัติธรรมชั้นล่าง เปลี่ยนแผงไฟฟ้าไม้เป็นเหล็ก ๑๘ แผง และเปลี่ยนไฟสว่างบนชั้น ๒ และชั้น ๓ รวม ๔๐ พ. จำนวน ๘๒ จุด ๒๐ พ. จำนวน ๒๖ จุด ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นจำนวนเงิน ๑๓๙,๓๖๐ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่นเก้าพันสามร้อยหกสิบบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๙ ซ่อมแซมหลังคากุฏิคณะ ภ.ป.ร. (คณะ ๙) ที่ฝนรั่วตลอดแนวทั้งหลัง เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาบางส่วนที่ชำรุดเสียหาย เปลี่ยนประตูห้องน้ำ ๒ บาน พร้อมทั้งซ่อมแซมทาสีส่วนที่ชำรุดเสียหาย ในกุฏิพระครูอาทรพุทธิญาณ ซ่อมหลังคา ศาลา ๘ เมรุ โดยเปลี่ยนกระเบื้องลอนคู่ที่แตกชำรุดเสียหายเกือบทั้งหมด เปลี่ยนกระทงฝ้าเพดานใหม่เป็นไม้เต็งรังทั้งหมด และเปลี่ยนฝ้าเพดานใหม่ทั้งหมดที่ชำรุดเสียหายเพราะถูกฝนรั่ว พร้อมทั้งทำรางน้ำสแตนเลสที่ศาลา ๘ เมรุ ซ่อมหลังคาโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่ฝนรั่วตลอดแนวหลังคาชั้น ๒ โดยใช้น้ำยาซุปเปอร์รุฟโคท ๓ ถังใหญ่ทาตลอดแนว และใช้แผ่นยางใยแก้วทับแล้วทาน้ำยาซุปเปอร์รุฟโคททับแผ่นยางอีกครั้ง และฉาบปูนทับอีกทีตลอดแนว รวมค่าแรกและค่าอุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็นต้องใช้อีกมาก เป็นจำนวนเงิน ๓๓๘,๑๓๒ บาท (สามแสนสามหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยสามสิบสองบาทถ้วน)

๑๔. งานสาธารณะสงเคราะห์ในต่างจังหวัด

พ.ศ.๒๔๙๕ เป็นประธานจัดหาเงินไปสมทบทุนสร้างศาลาการเปรียญและโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโพธิ์ตาก อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน) พร้อมกับนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๓๐ นิ้วฟุต ไปถวายประจำไว้ในศาลาการเปรียญ ๑ องค์

พ.ศ.๒๔๙๗ เป็นประธานจัดหาเงินสมทบทุนสร้างศาลาการเปรียญวัดศีลวิสุทธาราม ตำบลอ่างศิลา อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน๒๑,๐๐๐บาท(สองหมื่นหนึ่งพันบาทถ้วน)พร้อมกับนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๓๐ นิ้วฟุต ไปถวายประจำไว้ในศาลาการเปรียญ ๑ องค์

พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นประธานหาเงินสมทบทุนสร้างศาสลาการเปรียญ วัดบ้านสร้างแก้วใต้ ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๒๘,๐๐๐ บาท (สองหมื่นแปดพันบาทถ้วน) พร้อมกับนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๓๐ นิ้วฟุต ไปถวายประจำไว้ในศาลาการเปรียญ ๑ องค์

พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นประธานจัดกฐินไปทอดสมทบทุนสร้างอุโบสถ วัดบางโฉลงใน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เป็นเงิน ๖๔,๐๐๐ บาท (หกหมื่นสี่พันบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นประธานจัดหาเงินสมทบทุนสร้างศาลาการเปรียญ วัดศรีสว่าง บ้านไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี กว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๓๐ เมตร ๙ ห้อง เป็นจำนวนเงิน ๘๐,๐๐๐ บาท (แปดหมื่นบาทถ้วน) พร้อมกับนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๔๐ นิ้วฟุต ไปถวายประจำไว้ในศาลาการเปรียญ ๑ องค์

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นประธานจัดกฐินไปทอดสมทบทุนสร้างอุโบสถวัดหน้าพระธาตุตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งหลวงพ่อพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์ ปุณณกมหาเถระ) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ไปดำเนินการสร้าง เป็นจำนวนเงิน ๑๐๔,๒๙๐ บาท (หนึ่งแสนสี่พันสองร้อยเก้าสิบบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นประธานหาเงินสมทบทุนสร้างกุฏิสงฆ์ วัดศรีสว่าง บ้านไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นอาคารไม้ กว้าง ๙ เมตร ยาว ๒๗ เมตร ลักษณะทรงไทย ๙ ห้อง เป็นจำนวนเงิน ๖๗,๐๐๐ บาท (หกหมื่นเจ็ดพันบาทถ้วน) พร้อมกับนำพระประธาน หน้าตักกว้าง ๓๙ นิ้ว กาไหล่นาก ไปถวายประจำไว้ในอุโบสถ วัดศรีสว่าง ๑ องค์

พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นประธานจัดหาเงินสมทบทุนสร้างกุฏิตึก ๒ ชั้น ก่ออิฐถือปูนเสริมเหล็ก แบบทรงปั้นหยา กว้าง ๗ เมตร ยาว ๙ เมตร ณ วัดศรีสว่าง บ้านไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๗๔,๐๐๐ บาท (เจ็ดหมื่นสี่พันบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นประธานจัดหาเงินไปสมทบทุนสร้างอุโบสถ วัดศรีเมืองใหม่ อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน ๒๙,๐๐๐ บาท (สองหมื่นเก้าพันบาทถ้วน) พร้อมกับนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๓๔ นิ้ว ไปประจำไว้ในอุโบสถ ๑ องค์

พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นประธานจัดหาเงินสมทบทุนสร้างกุฏิสงฆ์ วัดศรีมงคล ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพิบูล มังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี กว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๕ เมตร สมทบทุนเป็นจำนวนเงิน ๒๕,๐๐๐ บาท (สองหมื่นห้าพันบาทถ้วน) พร้อมกับนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๓๐ นิ้ว ไปประจำไว้ในอุโบสถ ๑ องค์

พ.ศ.๒๕๑๙ เป็นประธานจัดหาเงินสมทบทุนสร้างอุโบสถ วัดบ้านเมืองน้อย อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจำนวนเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาทถ้วน) พร้อมกับนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๓๐ นิ้ว ไปประจำไว้ในอุโบสถ ๑ องค์

พ.ศ.๒๕๒๒ เป็นประธานจัดหาเงินสมทบทุนสร้างโรงเรียนวัดโพธิ์ตาก อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี จำนวนเงิน ๕๖,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นหกพันบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นประธานจัดหาเงินสมทบทุนสร้างศาลาการเปรียญวัดศรีบุญเรือง บ้านดอนวัว จังหวัดอุบลราชธานี รวม ๒ คราว เป็นจำนวนเงิน ๙๗,๐๐๐ บาท (เก้าหมื่นเจ็ดพันบาทถ้วน) และนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๓๐ นิ้ว ไปประจำไว้ในศาลาการเปรียญ ๑ องค์

พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นประธานจัดหาเงินสมทบทุนสร้างศาลาการเปรียญ วัดบ้านสร้างแก้วเหนืออำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๒๓,๐๐๐ บาท (สองหมื่นสามพันบาทถ้วน) และนำพระประธานหน้าตักกว้าง ๓๐ นิ้ว ไปประจำไว้ในศาลาการเปรียญ ๑ องค์

พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นประธานนำข้าวสารอาหารแห้ง เครื่องอุปโภคบริโภค ผ้าสบงจีวร เครื่องสมณบริขาร เป็นจำนวนมาก ไปช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ แก่พระภิกษุสามเณร ที่ประสบภัยน้ำท่วม อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน ๒๐ วัด พร้อมด้วยเงินจำนวน ๒๗,๔๑๐ บาท (สองหมื่นเจ็ดพันสี่ร้อยสิบบาทถ้วน) โดยนิมนต์เจ้าอาวาสมารับที่วัดเนินหอม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

พ.ศ.๒๕๒๘ เป็นประธานนำข้าวสารอาหารแห้งเครื่องอุปโภคบริโภค ผ้าสบงจีวรเป็นจำนวนมาก ไปช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรและประชาชน อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ผู้อพยพหลบภัยสงครามจากชายแดน พร้อมด้วยเงินจำนวน ๓๕,๖๙๐ บาท (สามหมื่นห้าพันหกร้อยเก้าสิบบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ สร้างศาลาการเปรียญวัดไผ่สีสุข บ้านหนองตาอุด ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ตามเจตนารมณ์ของเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถระ) เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กก่ออิฐถือปูน มุงกระเบื้องเคลือบทรงไทย กว้าง ๑๔.๕๐ เมตร ยาว ๑๙ เมตร ยกพื้นสูง ๙๐ เซนติเมตร ชั้นเดียว สิ้นค่าก่อสร้างจำนวน ๑,๘๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านแปดแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๐ เป็นประธานนำข้าวสารอาหารแห้ง เครื่องอุปโภคบริโภค ผ้าสบงจีวร เป็นต้น จำนวนมาก ไปช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรและประชาชนอำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี ที่ประสบภัยแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลมาเป็นเวลา ๓ ปี พร้อมกับเงินจำนวน ๖๘,๖๘๙ บาท (หกหมื่นแปดพันหกร้อยแปดสิบเก้าบาทถ้วน) โดยนิมนต์เจ้าอาวาสมารับแจกสิ่งของที่วัดตาพระยา

พ.ศ.๒๕๓๑ เป็นประธานนำข้าวสารอาหารแห้ง เครื่องอุปโภคบริโภค ผ้าสบงจีวร เป็นต้น จำนวนมากไปช่วยเหลือบรรเทาทุกข์พระภิกษุสามเณร และประชาชนอำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ครั้งที่ ๒ ซึ่งประสบภัยสงคราม จากการรบกันระหว่างเขมร ๓ ฝ่าย มีสามเณรมรณภาพ และประชาชนถึงแก่ความตายหลายคน ซึ่งอพยพจากชายแดนที่ติดกับชายแดนเขมรให้ห่างไกล พ้นจากรัศมีลูกระเบิดและปืนสงคราม ประชาชนไม่ได้ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน พร้อมด้วยเงินจำนวน ๗๔,๒๒๐ บาท (เจ็ดหมื่นสี่พันสองร้อยยี่สิบบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๑ ในนามวัดจักรวรรดิราชาวาส และในนามคณะสงฆ์ภาค ๑๒ ได้มอบข้าวสาร จำนวน ๑๐๐ กระสอบ พร้อมด้วยอาหารแห้ง เครื่องอุปโภคบริโภคผ้าสบงจีวร เป็นต้น แก่กองทัพบก โดย พลเอกวันชัย เรืองตระกูล รองผู้บัญชาการทหารบก เป็นผู้รับมอบ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อไปบรรเทาทุกข์ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยใต้ฝุ่นลูซี่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พร้อมด้วยเงินจำนวน ๒๕๗,๘๖๒ บาท (สองแสนห้าหมื่นเจ็ดพันแปดร้อยหกสิบสองบาทถ้วน) ได้นำไปมอบให้ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ พร้อมด้วยเจ้าคณะจังหวัดปราจีนบุรี นครนายก และรองเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ณ ทำเนียบรัฐบาล

พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นประธานจัดผ้าป่าสามัคคีคณะสงฆ์ภาค ๑๒ ไปทอดสมทบทุนสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดหลวงปรีชากูล อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี เป็นจำนวน ๕๗๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนเจ็ดหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๒ ในนามวัดจักรวรรดิราชาวาสและคณะสงฆ์ภาค ๑๒ ได้รวบรวมเงินจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองแสนบาทถ้วน) ไปมอบแก่เจ้าคุณพระศรีธรรมนาถมุนี วัดขันเงิน เจ้าคณะจังหวัดชุมพรตั้งเป็นมูลนิธิเพื่อนำดอกผลมาช่วยเหลือบรรเทาทุกข์พระภิกษุสามเณร และประชาชนผู้ประสบอุทกภัยใต้ฝุ่นเกย์

พ.ศ.๒๕๓๓ เป็นประธานจัดผ้าป่าสามัคคีคณะสงฆ์ภาค ๑๒ ไปทอดสมทบทุนสร้างเจดีย์ วิหาร วัดอุดมธานี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เป็นจำนวนเงิน ๕๔๒,๐๒๙ บาท (ห้าแสนสี่หมื่นสองพันยี่สิบเก้าบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๔ ในนามคณะสงฆ์และทายกทายิกาวัดจักรวรรดิราชาวาส และในนามคณะสงฆ์ภาค ๑๒ ได้นำข้าวสารอาหารแห้ง เครื่องอุปโภคบริโภค ผ้าสบง จีวร เป็นต้น เป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งเงินจำนวน ๑๖๘,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนหกหมื่นแปดพันบาทถ้วน) ไปช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่พระภิกษุสามเณรที่ประสบอุทกภัยพายุใต้ฝุ่นอีล่า จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดนครนายก ส่วนจังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าคณะจังหวัดรับไปดำเนินการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์เอง โดยอาศัยมูลนิธิหลวงพ่อพระพุทธโสธรเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ

พ.ศ. ๒๕๓๔
๑. สร้างศาลาเมรุวัดศรีมงคล ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี กว้าง ๙.๓๐ เมตร ยาว ๑๘.๔๕ เมตร ปล่องไฟสูง ๑๑ เมตรสิ้นค่าก่อสร้าง เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๘๓,๔๒๐ บาท (หนึ่งล้านแปดหมื่นสามพันสี่ร้อยยี่สิบบาทถ้วน)
๒. เจาะบ่อน้ำบาดาลพร้อมด้วยเครื่องสูบน้ำ และสร้างห้องน้ำห้องสุขา รวม ๑๐ ห้อง กว้าง ๒.๕๐ เมตร ยาว ๒๑ เมตร เป็นจำนวนเงิน ๑๖๑,๓๔๔ (หนึ่งแสนหกหมื่นหนึ่งพันสามร้อยสี่สิบสี่บาทถ้วน)
๓. สร้างฐานที่ตั้งแท้งค์น้ำเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๒.๕๐ เมตร ยาว ๒.๕๐ เมตร สูง ๓ ชั้น ๘.๒๐ เมตร พร้อมทั้งแท้งค์น้ำสแตนเลส ๔ แท้งค์ จุน้ำ ๙๐๐ ลิตร เป็นจำนวนเงิน ๑๗๔,๗๙๘ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นสี่พันเจ็ดร้อยเก้าสิบแปดบาทถ้วน)
๔. ค่าแรงผู้รับเหมาก่อสร้างทั้งหมด และค่าแบบแปลน รวมเป็นจำนวนเงิน ๑๔๔,๓๙๗ บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นสี่พันสามร้อยเก้าสิบเจ็ดบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นประธานอำนวยการสร้างตึกสงฆ์อาพาธ **"พระธรรมรัตนวิสุทธิ์"** ณ โรงพยาบาลพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ตามแบบแปลนของกระทรวงสาธารณสุข ประเภท ๓๐ เตียง กว้าง ๒๑ เมตร ยาว ๓๐ เมตร รวมทั้งครุภัณฑ์การแพทย์และอุปกรณ์เครื่องใช้ในสำนักงานเป็นจำนวนเงิน ๘,๕๐๕,๖๓๗ บาท (แปดล้านห้าแสนห้าพันหกร้อยสามสิบเจ็ดบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖ ตั้งมูลนิธิโรงพยาบาลพิบูลมังสาหาร อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖ นำพระประธานไปประดิษฐานไว้ที่โรงเรียนพิบูลมังสาหาร (วิภาคย์ วิทยากร) จังหวัดอุบลราชธานี และสร้างพุทธสถาน **" พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ "** เพื่อเป็นที่สักการบูชาของโรงเรียนด้วย เป็นจำนวนเงิน ๑๔๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๖ ซ่อมศาลาการเปรียญและอุโบสถวัดศรีมงคล ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจำนวนเงิน ๑,๔๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านสี่แสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ ได้จัดหาข้าวสารอาหารแห้งพร้อมทั้งเงินสด นำไปแบ่งเฉลี่ยช่วยเหลือวัดต่างๆ ที่ถูกน้ำท่วม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๒ รวมเป็นเงินสด ๔๑๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนหนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นประธานนำพระประธาน หน้าตักกว้าง ๕๐ นิ้ว พร้อมนำกฐินไปทอดถวายวัดโพนทอง อำเภอโพนทอง จังหวัดจำปาสัก ณ ประเทศลาวสมทบทุนสร้างศาลาการเปรียญ ได้ปัจจัยเป็นเงินสด จำนวน ๒๖๖,๕๔๐ บาท (สองแสนหกหมื่นหกพันห้าร้อยสี่สิบบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๙ บริจาคสมทบซื้อที่ดินให้วัดบ้านเมืองน้อย อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

๑๕. สมณศักดิ์

๕ ธันวาคม ๒๕๐๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ
ชั้นสามัญ ที่ **พระปัญญาคมมุนี**

๕ ธันวาคม ๒๕๐๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ
ชั้นราช ที่ **พระราชธรรมเมธี**

๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ
ชั้นเทพ ที่ **พระเทพรัตนโมลี**

๕ ธันวาคม ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ
ชั้นสามัญ ที่ **พระธรรมรัตนวิสุทธิ์**

รับรองว่าเป็นความจริงตามนี้ทุกประการ

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)
เจ้าของประวัติ

****สรุปค่าใช้จ่ายในการพัฒนาภายในวัด และการศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณะสงเคราะห์นอกวัด ดังนี้****

๑. ผลงานการพัฒนาภายในวัดจักรวรรดิราชาวาส ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ – ๒๕๓๙ รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น **๘๔,๑๒๗,๑๙๕.๕๐ บาท (แปดสิบสี่ล้านหนึ่งแสนสองหมื่นเจ็ดพันหนึ่งร้อยเก้าสิบห้าบาทห้าสิบสตางค์)**

๒. ผลงานการศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณะสงเคราะห์นอกวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ – ๒๕๓๙ รวมเฉพาะตัวเงินสดไม่รวมวัสดุสิ่งของ เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น **๒๐,๐๖๑,๓๙๔ บาท (ยี่สิบล้านหกหมื่นหนึ่งพันสามร้อยเก้าสิบสี่บาทถ้วน)**

ทั้งสองรายการ รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๑๐๔,๑๘๘,๕๘๙.๕๐ บาท
(หนึ่งร้อยสี่ล้านหนึ่งแสนแปดหมื่นแปดพันห้าร้อยแปดสิบเก้าบาทห้าสิบสตางค์)

เสริมประวัติ

หลังจากได้เรียบเรียงประวัติ ของเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสรูปปัจจุบันจบเตรียมพิมพ์เมื่อต้น พ.ศ. ๒๕๔๐ สรุปค่าใช้จ่ายในการพัฒนาภายในวัดกับการศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์นอกวัด เป็นตัวเลขรวมกันถึง หนึ่งร้อยสี่ล้านหนึ่งแสนแปดหมื่นแปดพันบาทเศษ แต่ก็ยังไม่ได้พิมพ์ดังกล่าวแล้วนั้น

จากนั้นถึงขณะนี้ (๒๕ มกราคม ๒๕๔๑) มีกิจกรรมที่เจ้าอาวาส ได้ทำเพิ่มเติมอีกเป็นจำนวนเงินถึงแปดล้านบาทเศษ จึงเห็นควรนำลงในช่วงนี้เป็นการต่อประวัติให้ตรงกับที่เป็นจริงในปัจจุบัน ดังรายการต่อไปนี้ :

งานการศึกษาสงเคราะห์ภายในวัด

พ.ศ. ๒๕๔๐	มอบทุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร ผู้สอบไล่ได้ในสนามหลวง ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี และแก่นักเรียนนักศึกษาชั้นประถม , มัธยม และอุดมศึกษา รวม ๗๙ ทุน เป็นเงิน ๒๔๕,๐๐๐ บาท (สองแสนสี่หมื่นห้าพันบาทถ้วน)
พ.ศ. ๒๕๔๐	มอบทุนการศึกษาต่อต่างประเทศแก่พระนักศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อไปศึกษาต่อระดับปริญญาโท ณ ประเทศอินเดีย จำนวน ๒ รูป คือ พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร ป.ธ. ๙, พธ.บ. และ พระมหาบุญสงค์ ธมฺมธีโร ป.ธ. ๗, พธ.บ. รวม ๒ ทุน ทุนละ ๒ ปี เป็นเงิน ๑๖๒,๗๐๐ บาท (หนึ่งแสนหกหมื่นสองพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)
พ.ศ. ๒๕๔๐	มอบทุนการศึกษาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกริก แก่พระมหาสำเริง รตนรํสี ป.ธ. ๗, พธ.บ เป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)
พ.ศ. ๒๕๔๐	มอบทุนการศึกษาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ABAC) แก่พระมหาสมศักดิ์ สกฺกเมธี ป.ธ. ๓, พธ.บ. เป็นเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาทถ้วน)
พ.ศ. ๒๕๔๐	ซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษา เป็นเงิน ๙๐,๘๒๐ บาท (เก้าหมื่นแปดร้อยยี่สิบบาทถ้วน)
พ.ศ. ๒๕๔๐	ซื้อเครื่องขยายเสียงเพื่อใช้ในกิจการงานของวัด จำนวน ๑ ชุด (ครบชุด) เป็นเงิน ๑๕๓,๓๔๙ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นสามพันสามร้อยสี่สิบเก้าบาทถ้วน)

การศึกษาสงเคราะห์ในต่างจังหวัด

พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้จัดสร้างพุทธสถานในบริเวณโรงเรียนไร่ใต้ประชาคม ตำบลไร่ใต้อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี สร้างฐานมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน เพื่อให้นักเรียนเคารพกราบไหว้เมื่อเคารพธงชาติก่อนเปิดเรียน ประจำวัน เป็นเงิน ๔๐,๐๐๐บาท (สี่หมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๐ จัดซื้อเก้าอี้นักเรียนให้แก่โรงเรียนบ้าน ชาดฮี ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน ๑๐๐ ชุด ชุดละ ๓๕๐ บาท เป็นเงิน ๓๕,๐๐๐ บาท (สามหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

งานสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๕๔๐

๑. สร้างกุฏิทรงไทย ก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องซีแพคโมเนีย ๒ หลังๆ ละ ๒ ชั้น ๆ ละ ๕ ห้อง กว้างหลังละ ๘ เมตร ยาว ๒๐ เมตร รวม ๒ หลัง เป็นเงิน ๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดล้านบาทถ้วน)

๒. ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบไฟฟ้าสุสานฌาปนสถาน ตั้งแต่ ศาลา ๑–๘ เป็นเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

๓. ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่อเติมระบบน้ำประปาในบริเวณสุสานฌาปนสถานใหม่ เป็นเงิน ๘๐,๐๐๐ บาท (แปดหมื่นบาทถ้วน)

๔. บูรณะซ่อมแซมกุฏิเจ้าคณะ ๓ โดยเปลี่ยนพื้นไม้เป็นถมดินปูกระเบื้องคัมพานา และซ่อมแซมส่วนอื่นบางส่วน รวมทั้งค่าแรง เป็นเงิน ๒๒๐,๐๐๐ บาท (สองแสนสองหมื่นบาทถ้วน)

๕. บูรณะซ่อมแซมหลังคาพระอุโบสถ และหลังคาศาลาบำเพ็ญกุศลฌาปนสถาน ตั้งแต่ศาลา ๑ – ๘ ที่ฝนรั่ว รวมทั้งค่าวัสดุสิ่งของและค่าแรงรายวัน และทาสีศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชาที่สร้างใหม่เปลี่ยนจากสีเดิมให้สวยงาม รวมเป็นเงิน ๒๗๐,๐๐๐ บาท (สองแสนเจ็ดหมื่นบาทถ้วน)

งานสาธารณสงเคราะห์ในต่างจังหวัด

พ.ศ. ๒๕๔๐

๑. ได้ดำเนินการจัดหาปัจจัยร่วมกับพระภิกษุสามเณรวัดจักรวรรดิราชาวาส ส่งไปสงเคราะห์ผู้ประสบอุทกภัยภาคใต้ จำนวน ๒๔,๒๐๐ บาท (สองหมื่นสี่พันสองร้อยบาทถ้วน)

๒. ดำเนินการบริจาคปัจจัยร่วมกับพระภิกษุสามเณรวัดจักรวรรดิราชาวาส สมทบทุนช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติและอุบัติภัย ตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๓/๒๕๔๐ เมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๐ ชื่อว่า "ทุนวัดช่วยวัด" รวม เป็นเงิน ๕๘,๔๙๐ บาท (ห้าหมื่นแปดพันสี่ร้อยเก้าสิบบาทถ้วน)

รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๘,๖๙๙,๕๕๙ บาท
(แปดล้านหกแสนเก้าหมื่นเก้าพันห้าร้อยห้าสิบเก้าบาท)

สมณศักดิ์ ในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๐ **พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ. ๖)** เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้รับพระราชทานสถาปนา เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง **ชั้นหิรัญบัฏ** ในราชทินนามที่ **พระพุทธิวงศมุนี ศรีปาพจนสุนทร บวรศีลาจารนิวิฐ พิพิธพัฒนพิธาน บริหารศาสนกิจ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

การบูรณปฏิสังขรณ์

อนึ่ง ในปีงบประมาณ ๒๕๔๐-๔๑ รัฐบาลได้รับการอนุมัติงบประมาณจากรัฐสภาเพื่อซ่อมบูรณะมณฑปพระพุทธบาท และพระวิหารพระนาก รวม ๑๒,๙๐๐,๐๐๐ บาท (สิบสองล้านเก้าแสนบาทถ้วน) โดยจัดสรรเป็นงบประมาณของกรมการศาสนา มีกรมศิลปากรควบคุมงานซ่อมบูรณะ เริ่มดำเนินงานปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ กำหนดแล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

*** **สรุปผลงาน การพัฒนาภายในวัด การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์นอกวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ จนถึงปัจจุบัน (๒๕ มกราคม ๒๕๔๑) รวมงบประมาณจากรัฐบาลด้วยแล้ว เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๑๒๕,๗๘๘,๑๔๘.๕๐ บาท (หนึ่งร้อยยี่สิบห้าล้านเจ็ดแสนแปดหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยสี่สิบแปดบาทห้าสิบสตางค์)**

ประวัติ
วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร
๒๕๔๐

ภาคพิเศษ

ผังวัด และถาวรวัตถุ ที่สำคัญภายในวัด

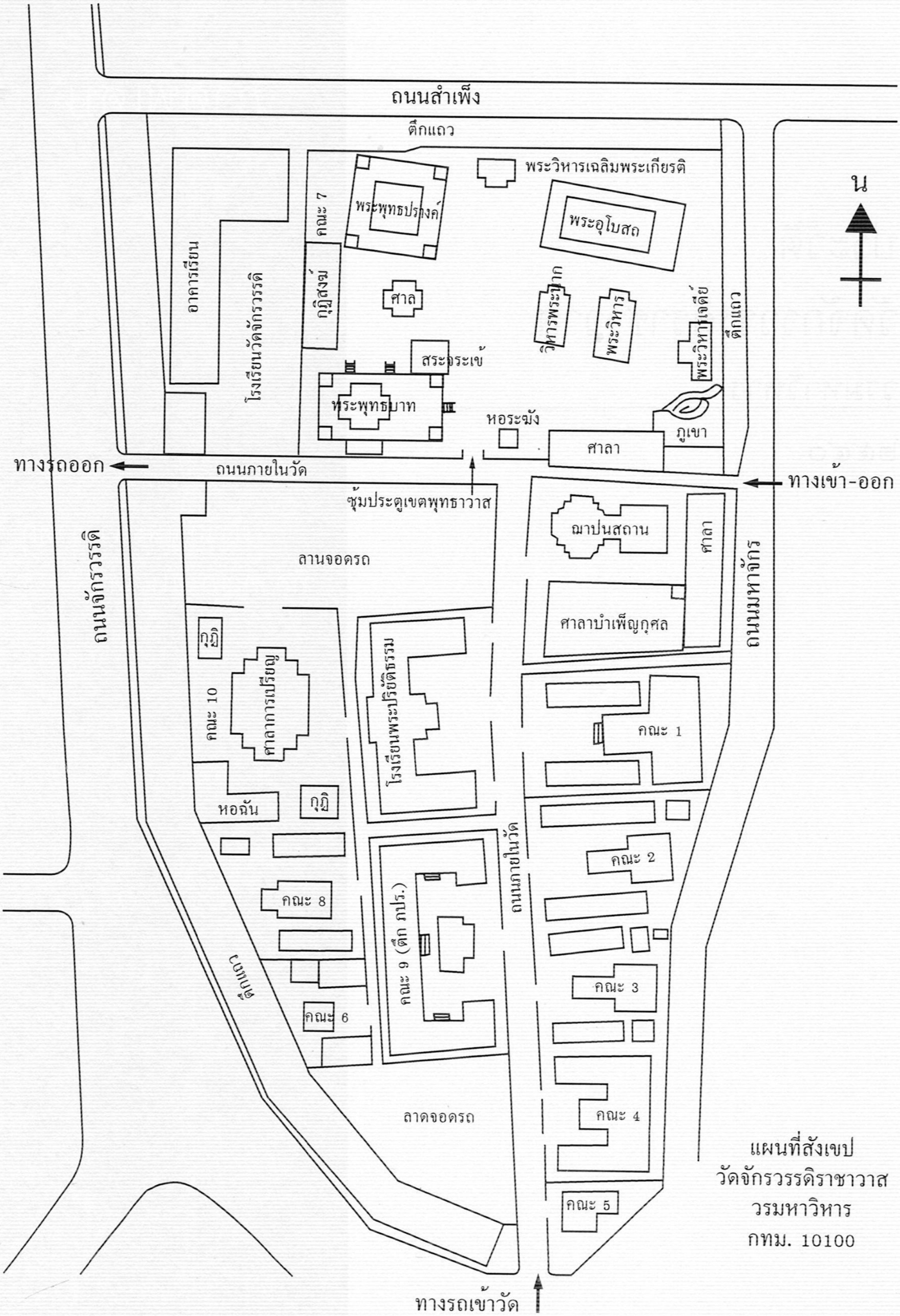
ถนนสำเพ็ง
ตึกแถว
พระวิหารเฉลิมพระเกียรติ
น
พระพุทธปรางค์
พระอุโบสถ
คณะ 7
อาคารเรียน
โรงเรียนวัดจักรวรรดิ
กุฎิสงฆ์
ศาล
วิหารพระนาก
พระวิหาร
พระวิหารเจดีย์
ตึกแถว
สระจระเข้
พระพุทธบาท
หอระฆัง
ภูเขา
ศาลา
ทางรถออก
ถนนภายในวัด
ซุ้มประตูเขตพุทธาวาส
ทางเข้า-ออก
ฌาปนสถาน
ศาลา
ลานจอดรถ
ถนนจักรวรรดิ
ถนนมหาจักร
ศาลาบำเพ็ญกุศล
กุฎิ
คณะ 10
ศาลาการเปรียญ
โรงเรียนพระปริยัติธรรม
คณะ 1
หอฉัน
กุฎิ
ถนนภายในวัด
คณะ 2
คณะ 8
คณะ ๙ (ตึก ภปร.)
คณะ 3
คณะ 6
ลาดจอดรถ
คณะ 4
คณะ 5
ทางรถเข้าวัด

แผนที่สังเขป
วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร
กทม. 10100

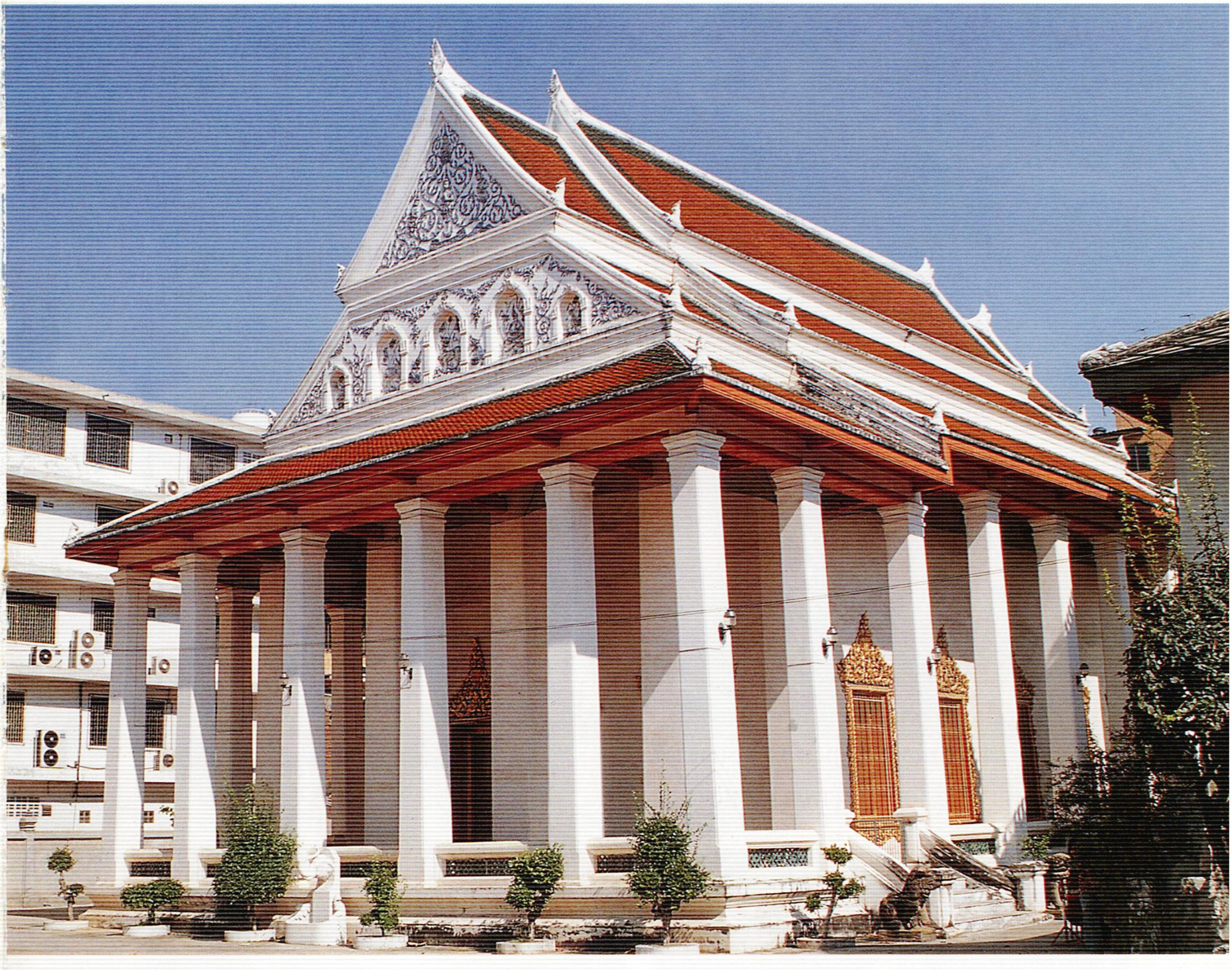

พระอุโบสถ
หันหน้าไปทางทิศตะวันตก
สร้างแบบสถาปัตยกรรมประยุกต์ไทยผสมจีน
ตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓
สร้างโดยเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ ต้นตระกูลสิงหเสนี)

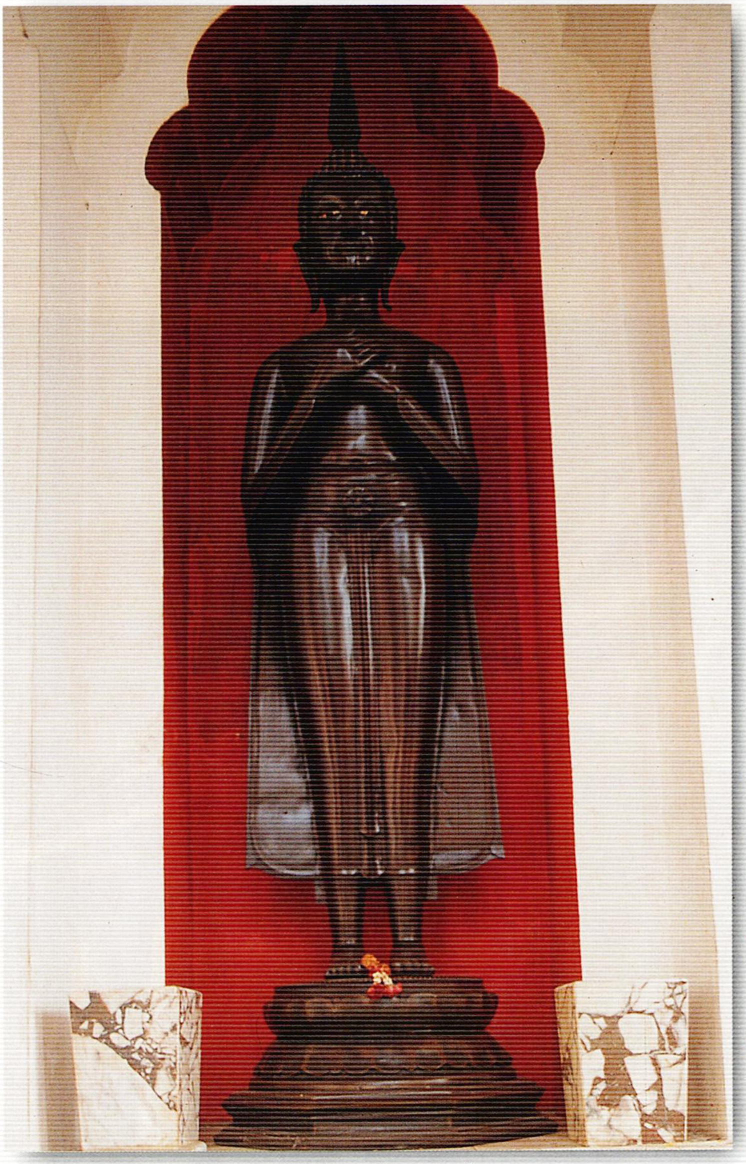

พระพุทธพระปฏิมาสัมฤทธิ์ปางรำพึง
ที่คูหาหน้าพระอุโบสถ

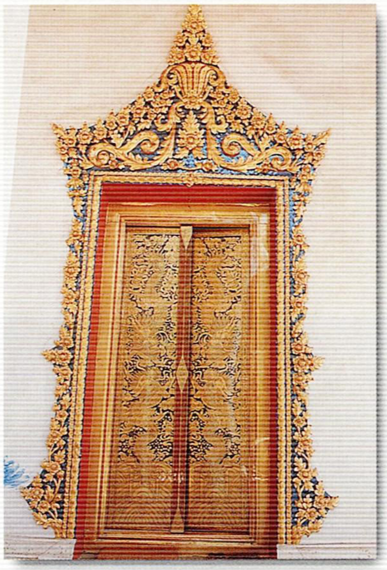

ซุ้มประตูพระอุโบสถ

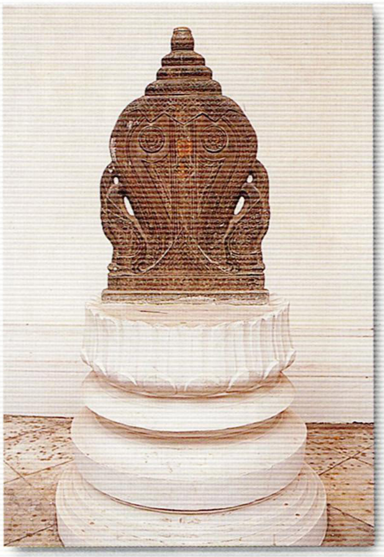

ใบเสมาพระอุโบสถ

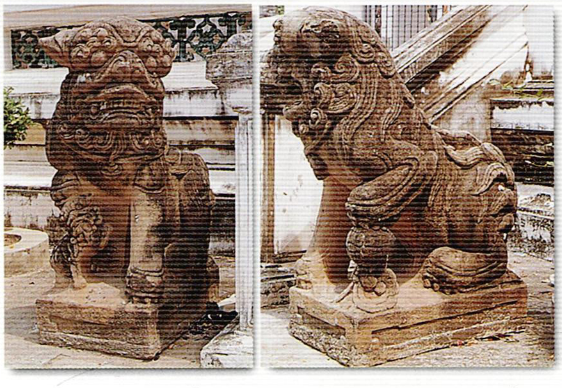

สิงห์โตหน้าพระอุโบสถ

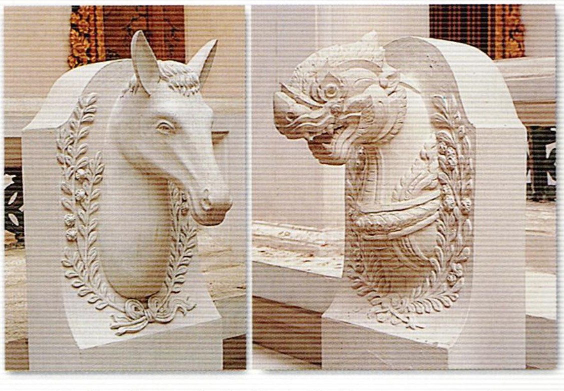

รูปหัวม้า หัวสิงห์ หัวช้าง หัววัว รอบพระอุโบสถ

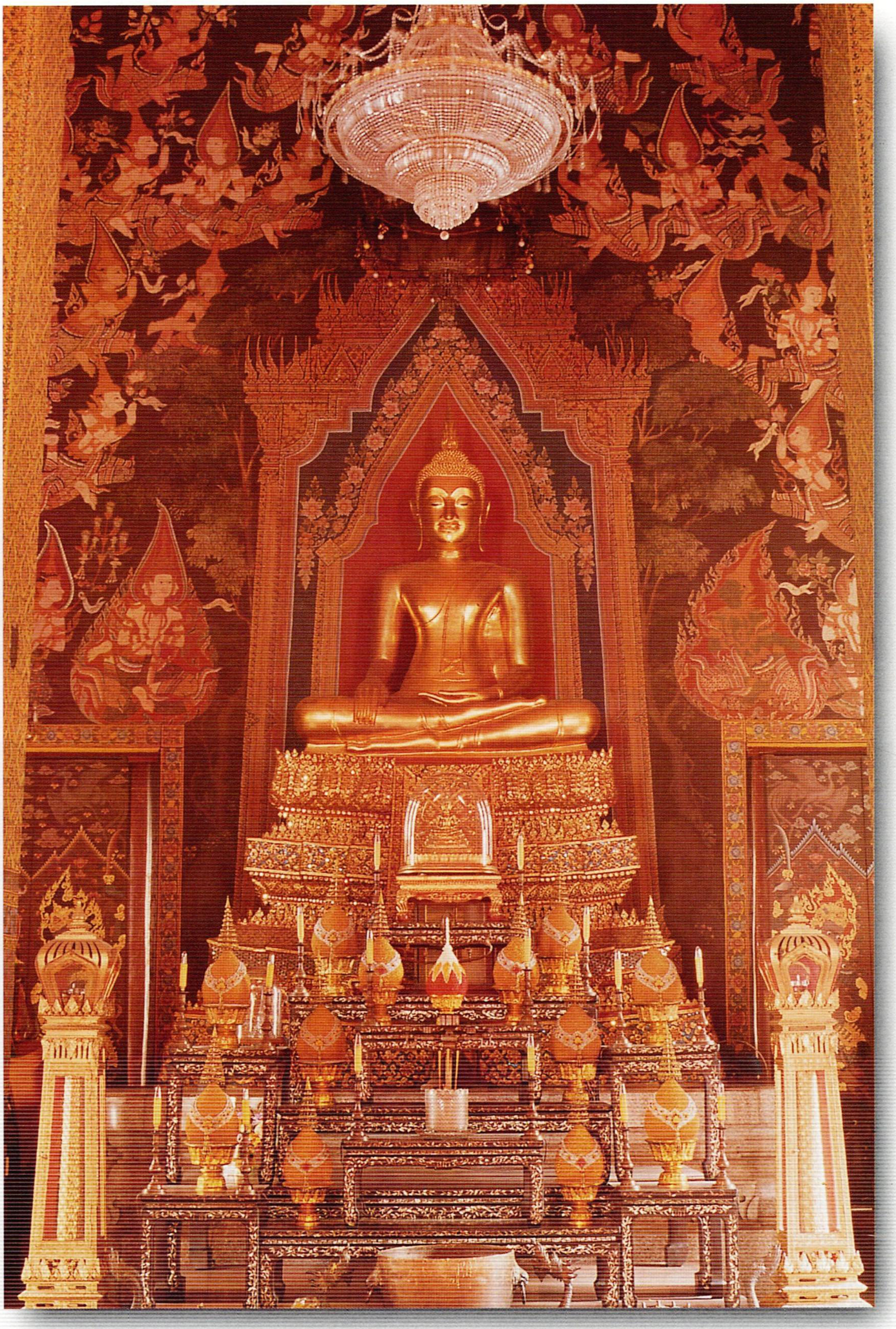

พระประธานในพระอุโบสถ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติชาดกในพระอุโบสถ

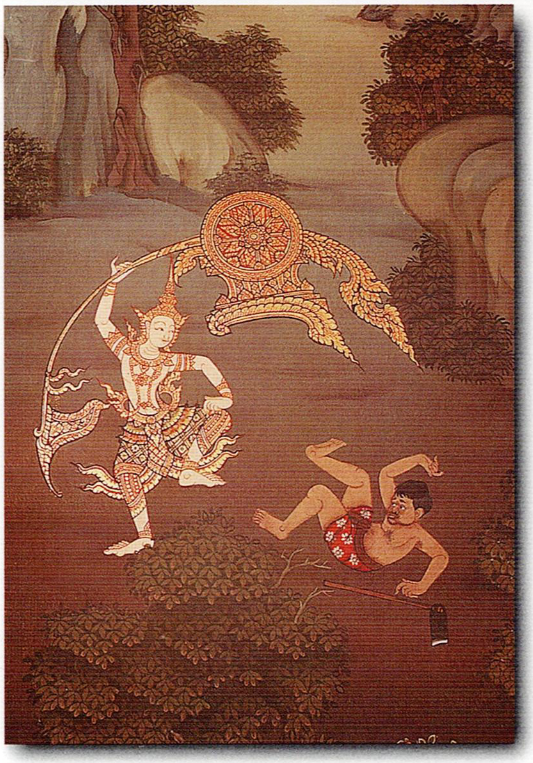

๑. เตมีย์ชาดก

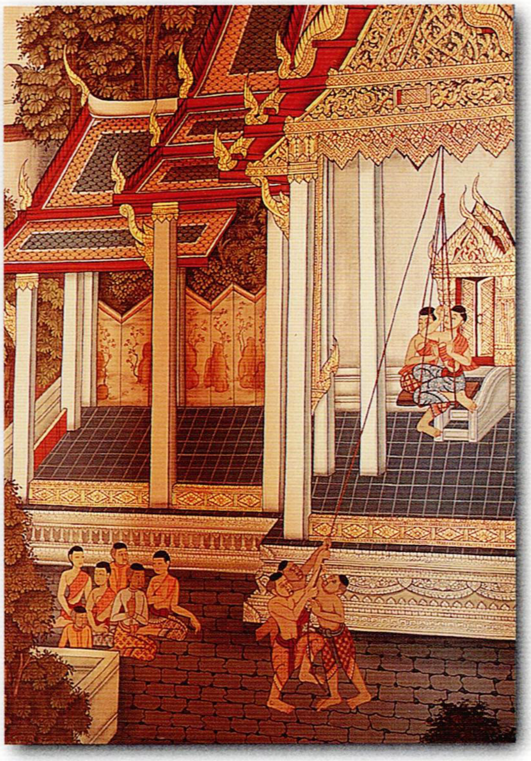

๒. มหาชนกชาดก

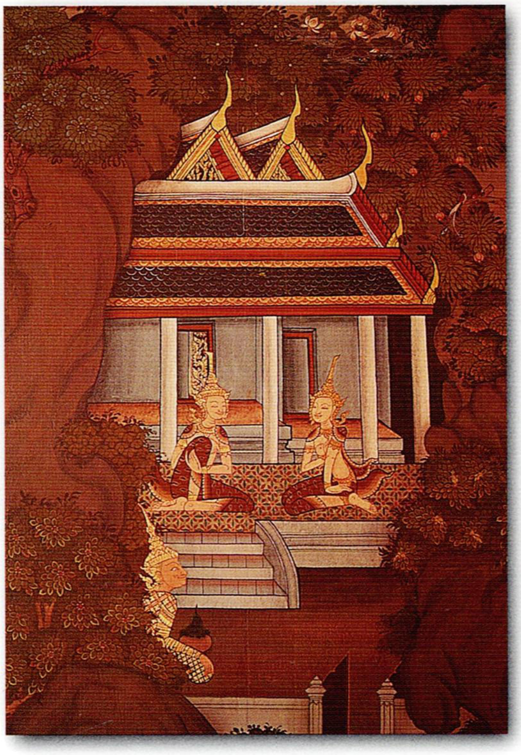

๓. สุวรรณสามชาดก

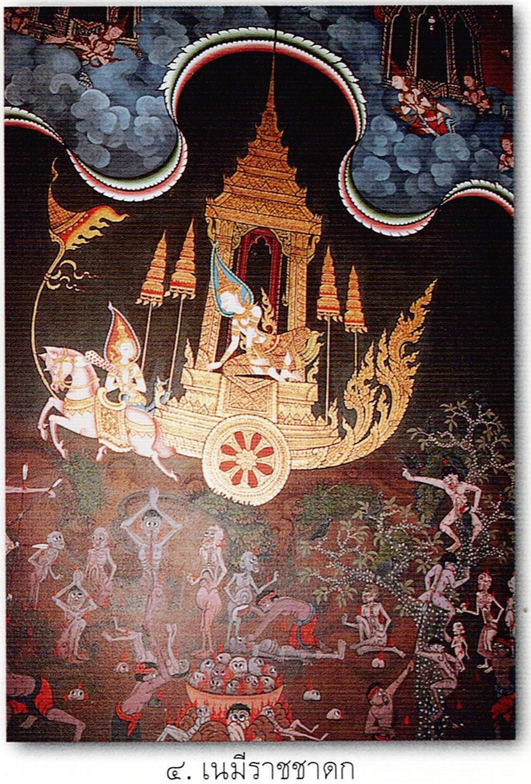

๔. เนมิราชชาดก

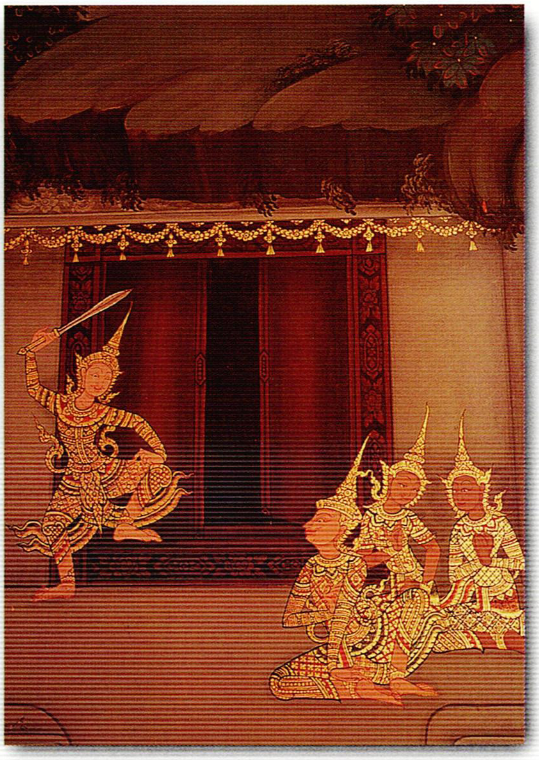

๕. มโหสถชาดก

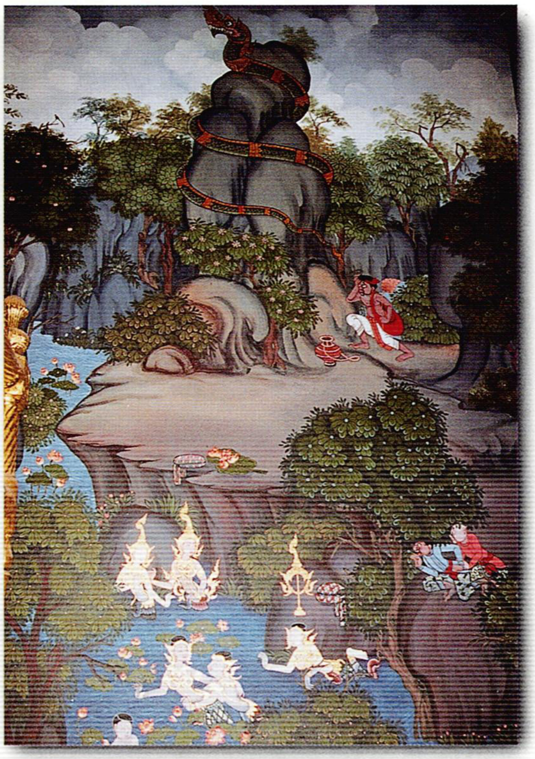

๖. ภูริทัตชาดก

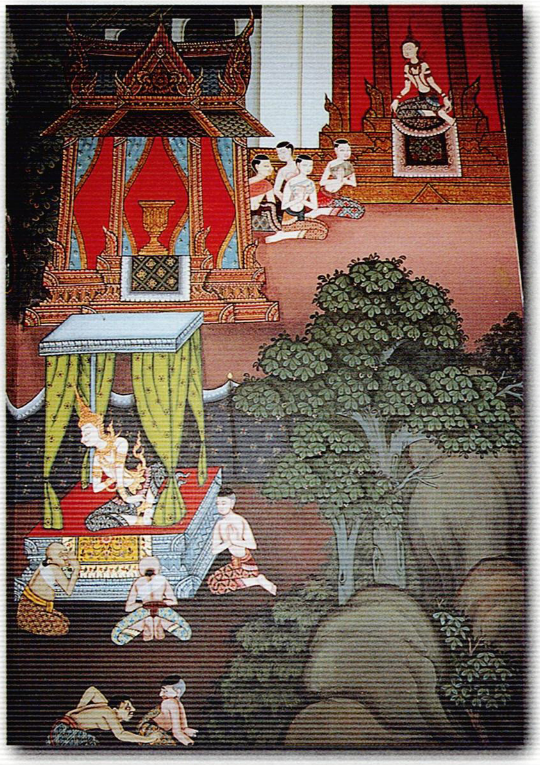

๗. จันทกุมารชาดก

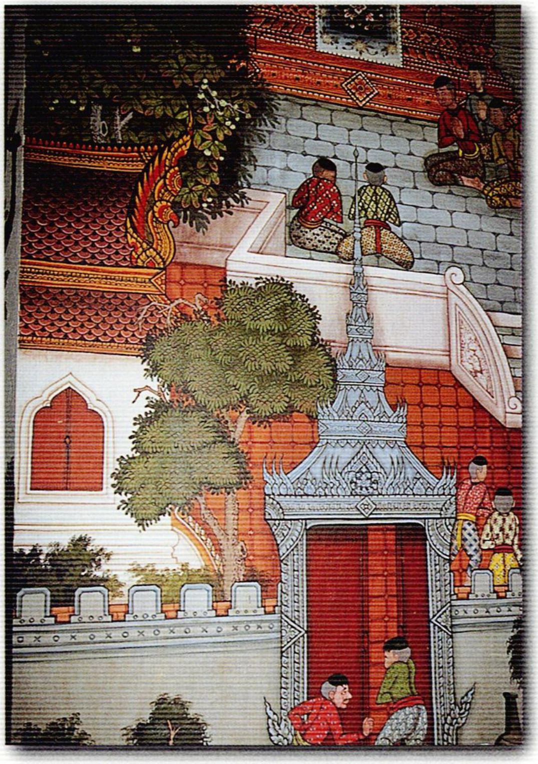

๘. พรหมนารทชาดก

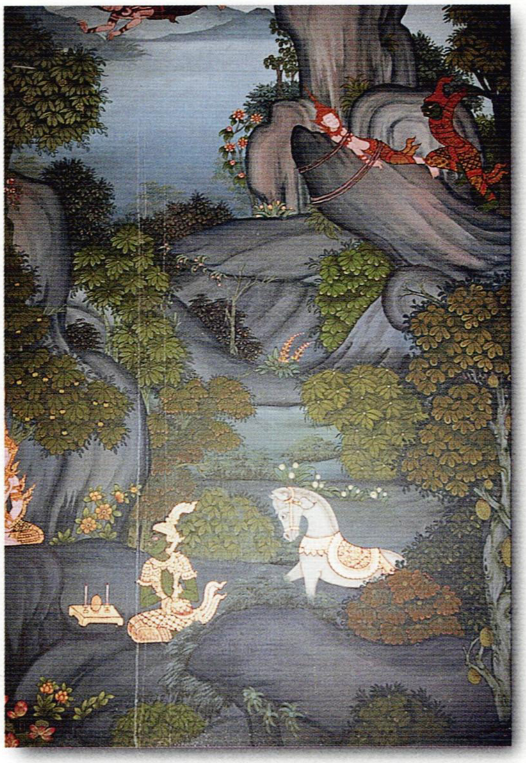

๙. วิธูรชาดก

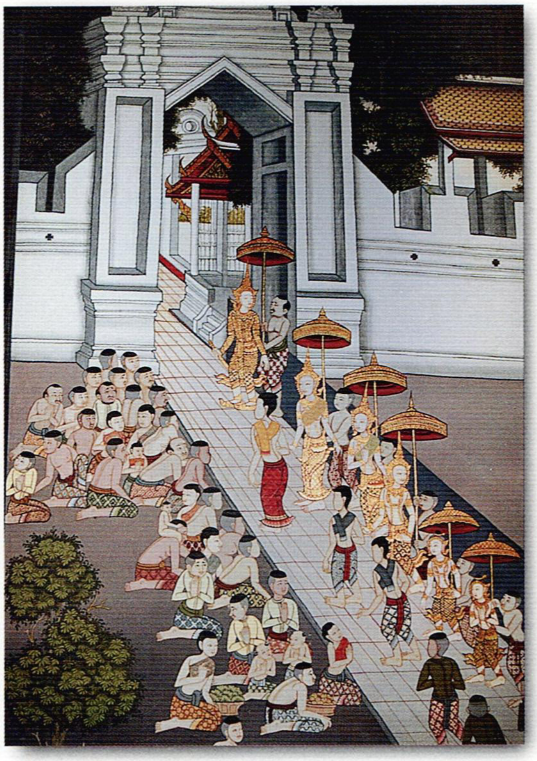

๑๐. เวสสันดรชาดก

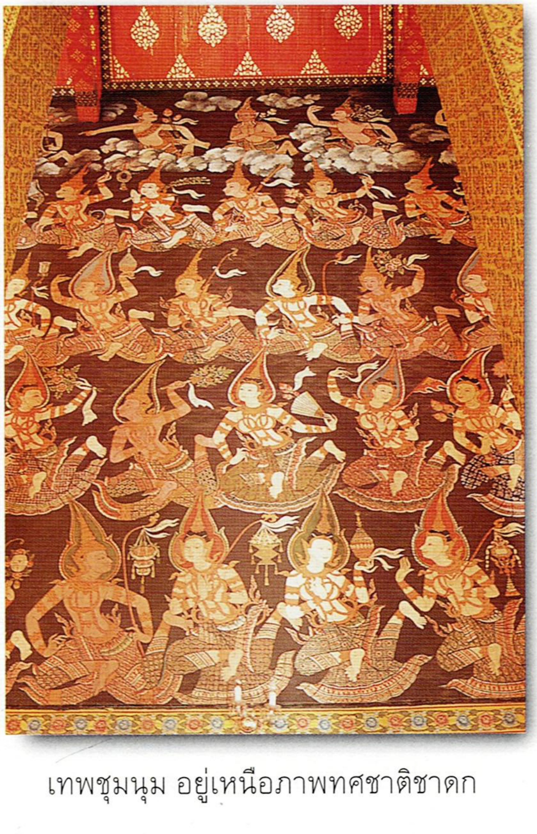

เทพชุมนุม อยู่เหนือภาพทศชาติชาดก

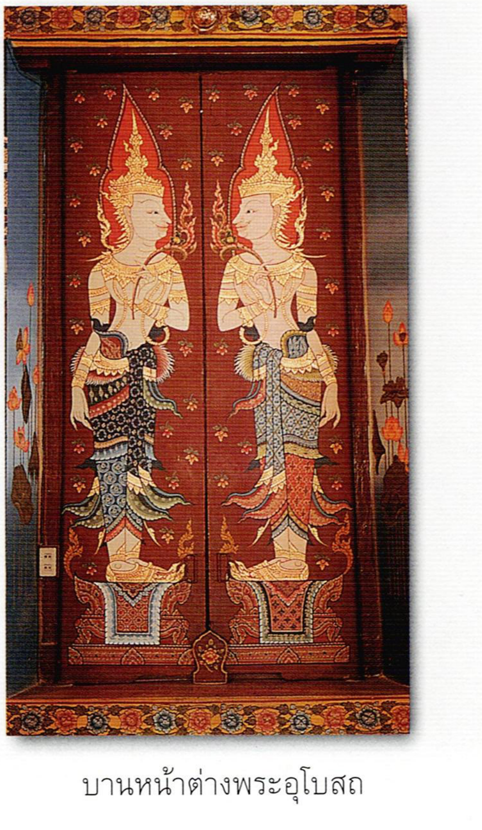

บานหน้าต่างพระอุโบสถ

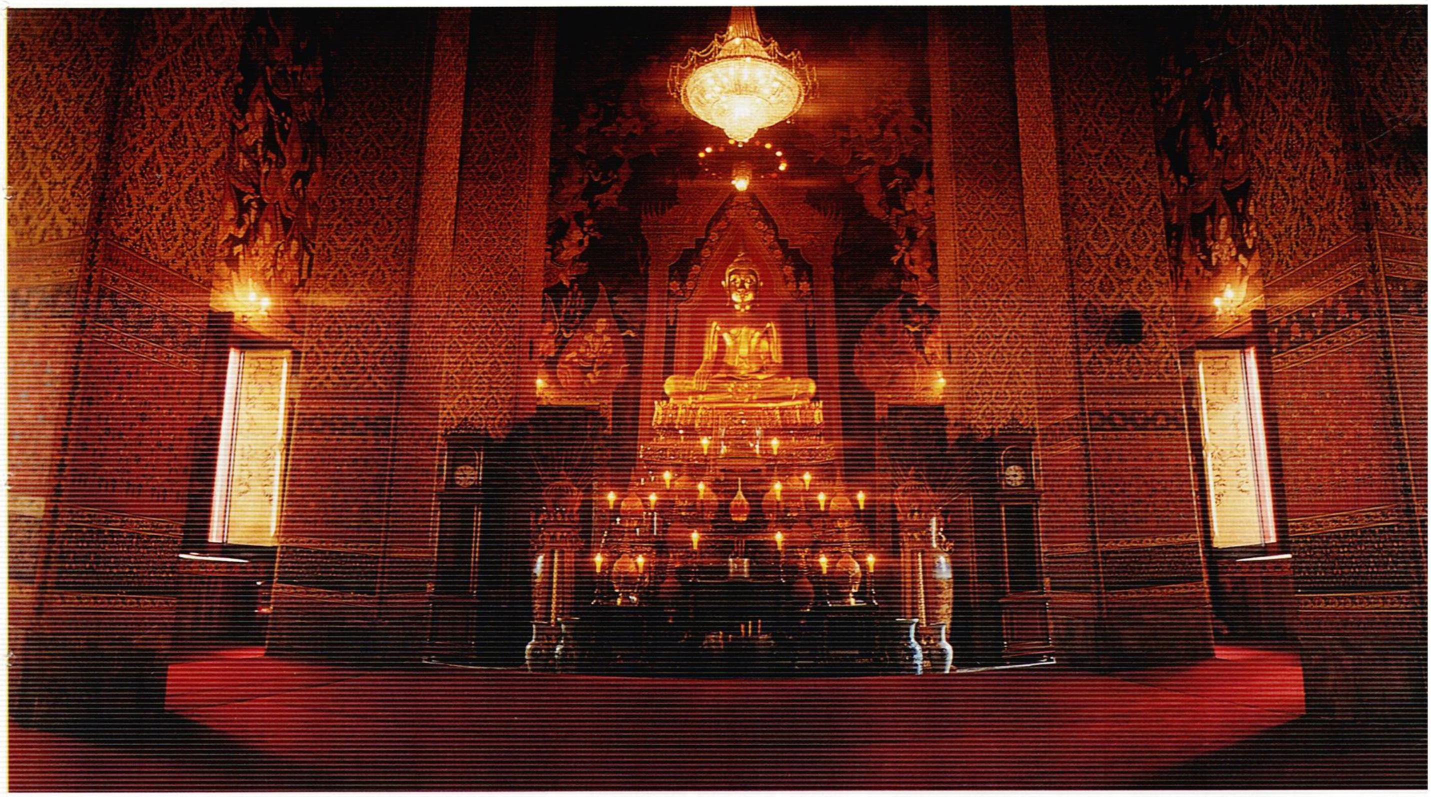

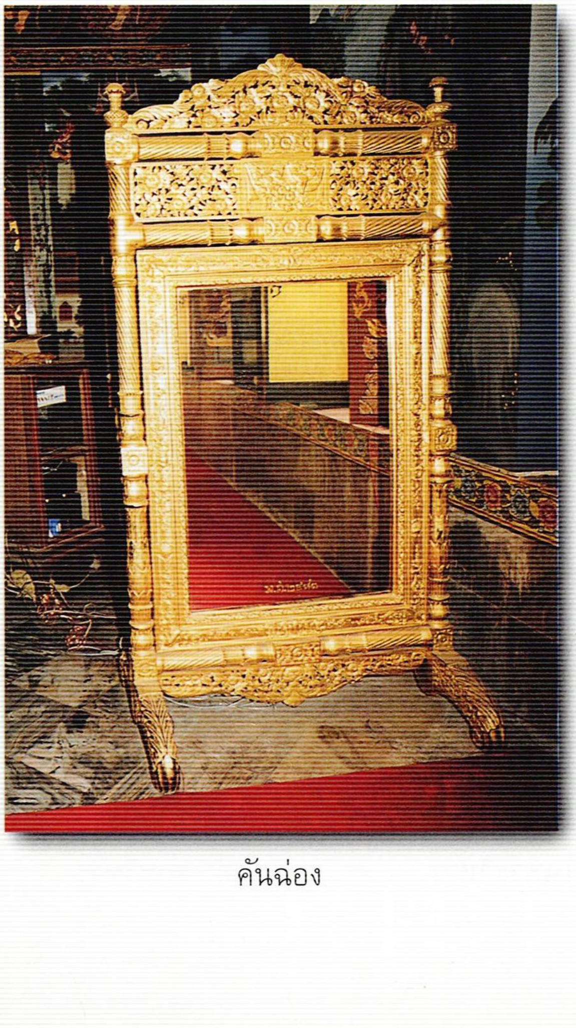

คันฉ่อง

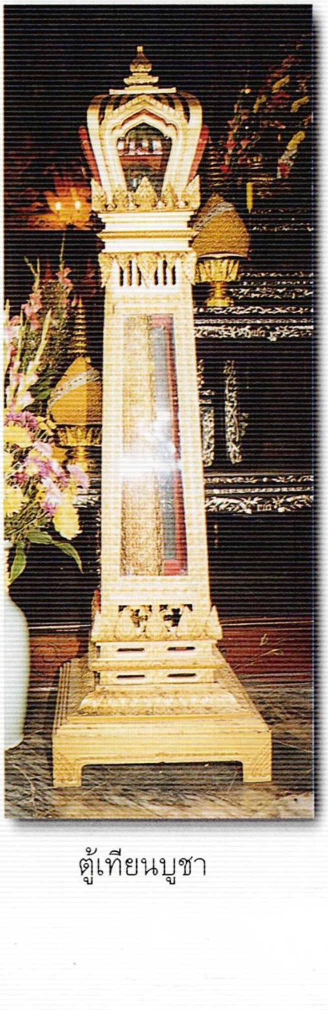

ตู้เทียนบูชา

พระวิหารกลาง

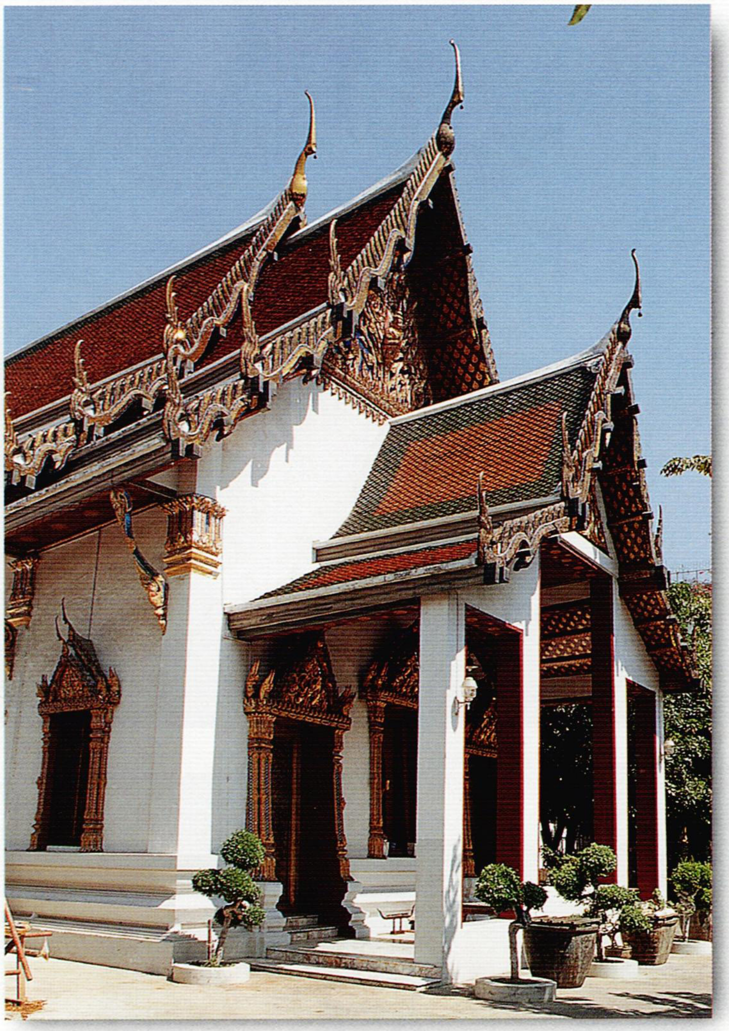

ด้านหน้าพระวิหารมุกเด็ด
ศิลปกรรมสมัยอยุธยา

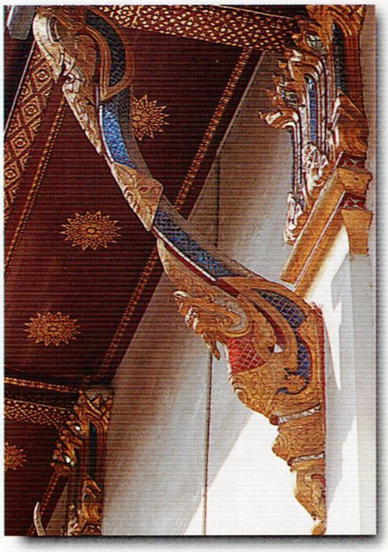

คันทวยพระวิหาร

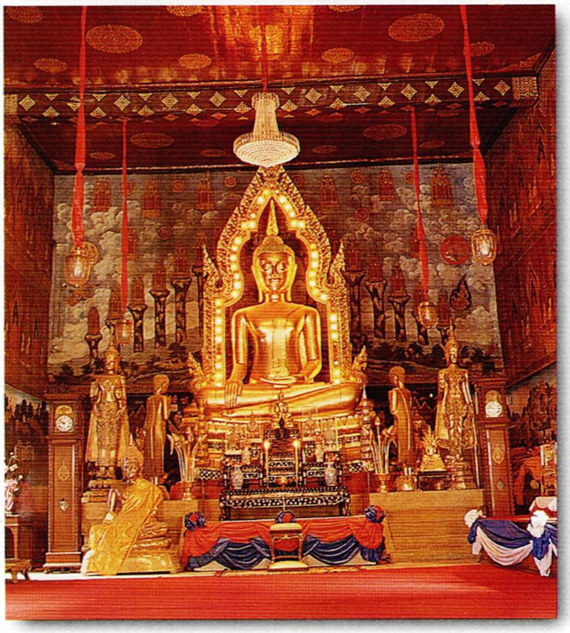

พระประธาน
ปางมารวิชัย
ในพระวิหาร

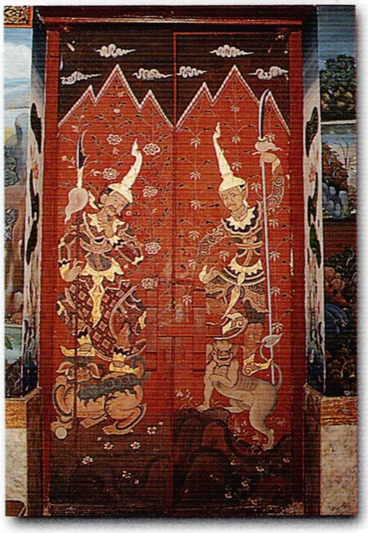

หน้าต่างพระวิหาร

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติบางส่วนในพระวิหาร

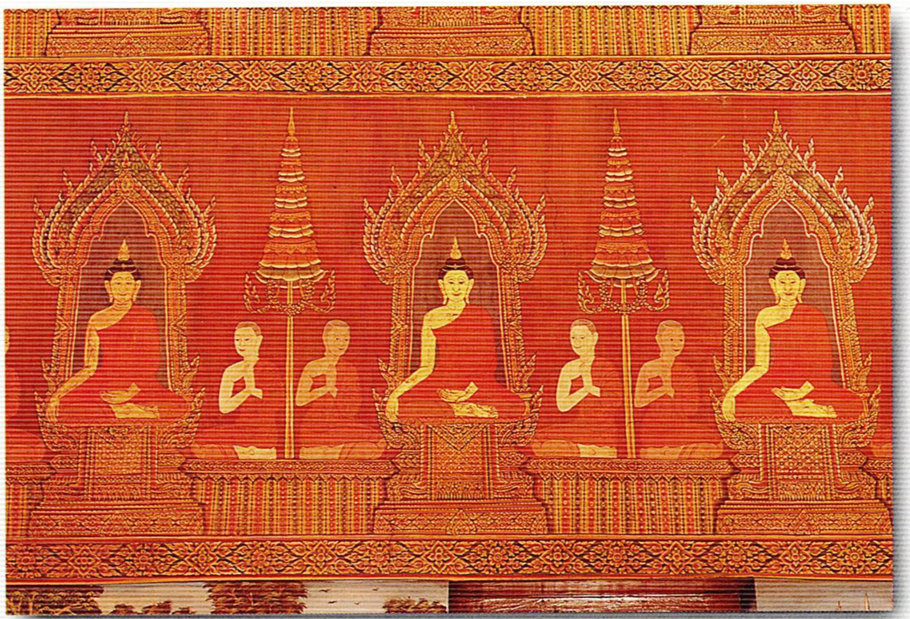

จิตรกรรมฝาผนังพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์
เป็นจิตรกรรมเก่าแก่และสวยงามมากมีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

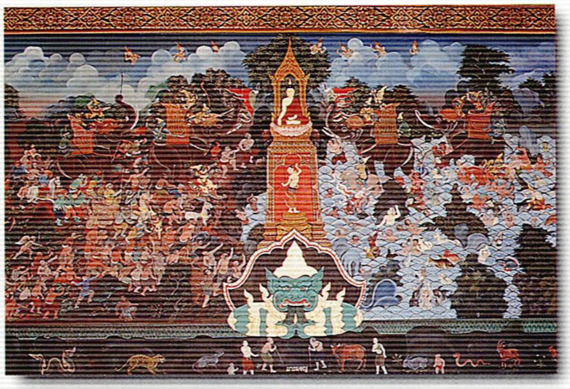

ผจญมาร

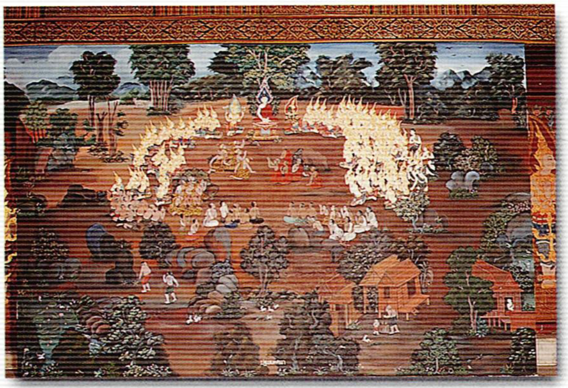

ปฐมเทศนา

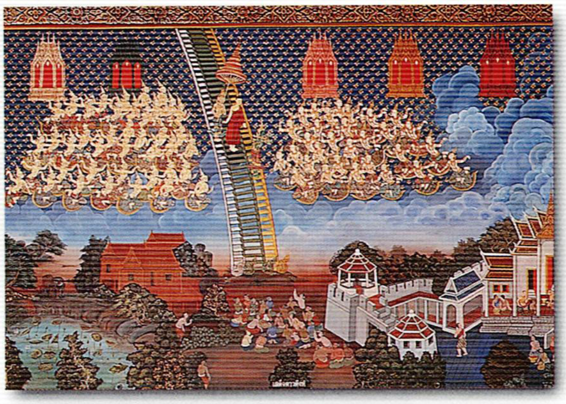

เสด็จกลับจากดาวดึงส์โปรดพระพุทธมารดา

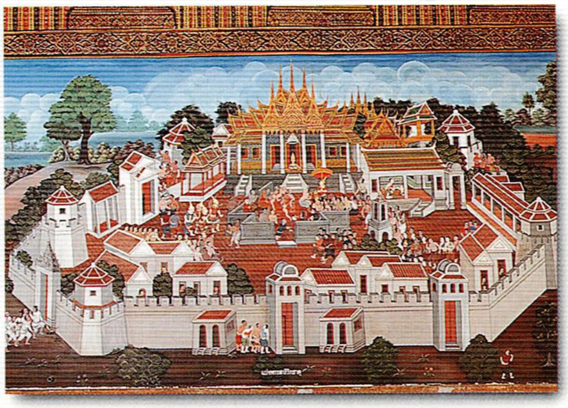

แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

วิหารพระนาก

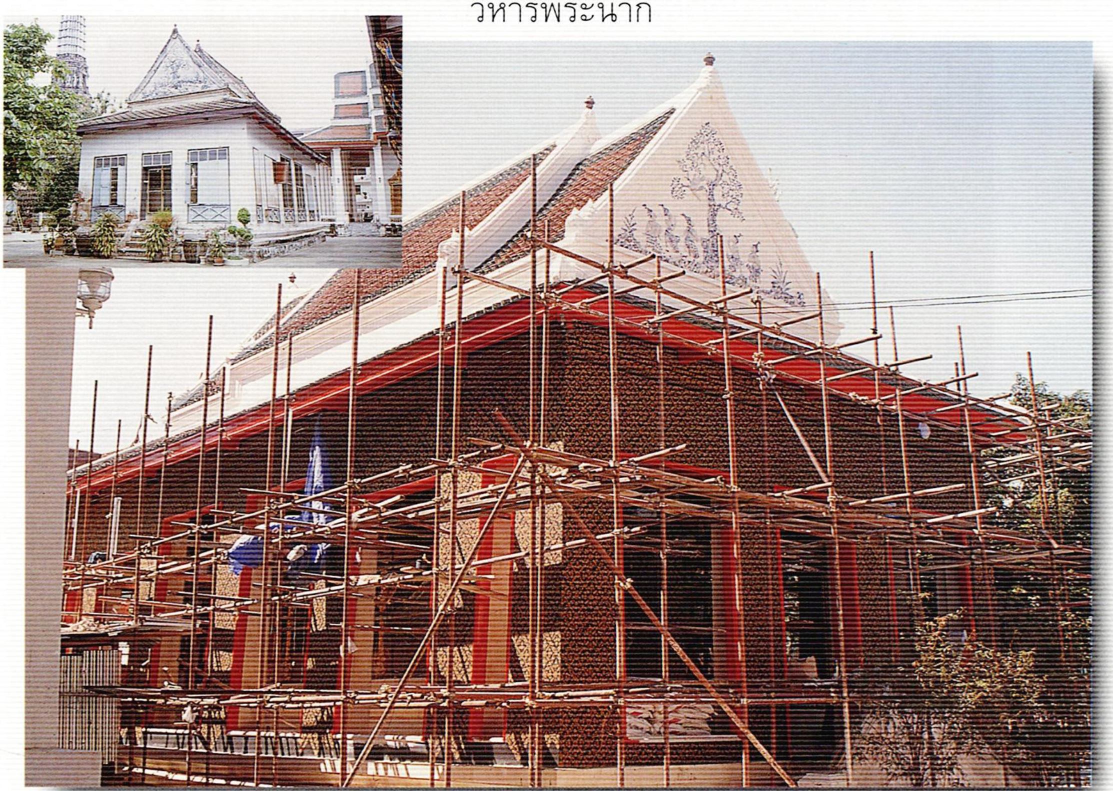

อยู่ในระหว่างปฏิสังขรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๑

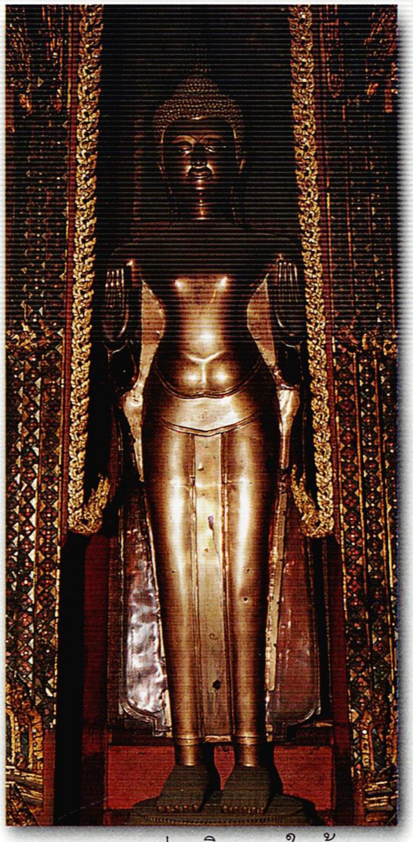

พระนากประดิษฐานในซุ้ม

พระแม่ธรณี
ที่ผนังเชิงบันได
พระวิหาร

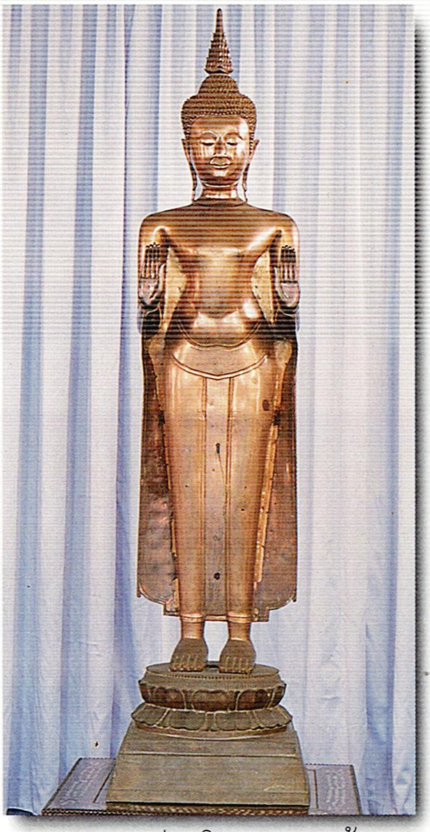

พระนากประดิษฐานนอกซุ้ม

พระพุทธปรางค์

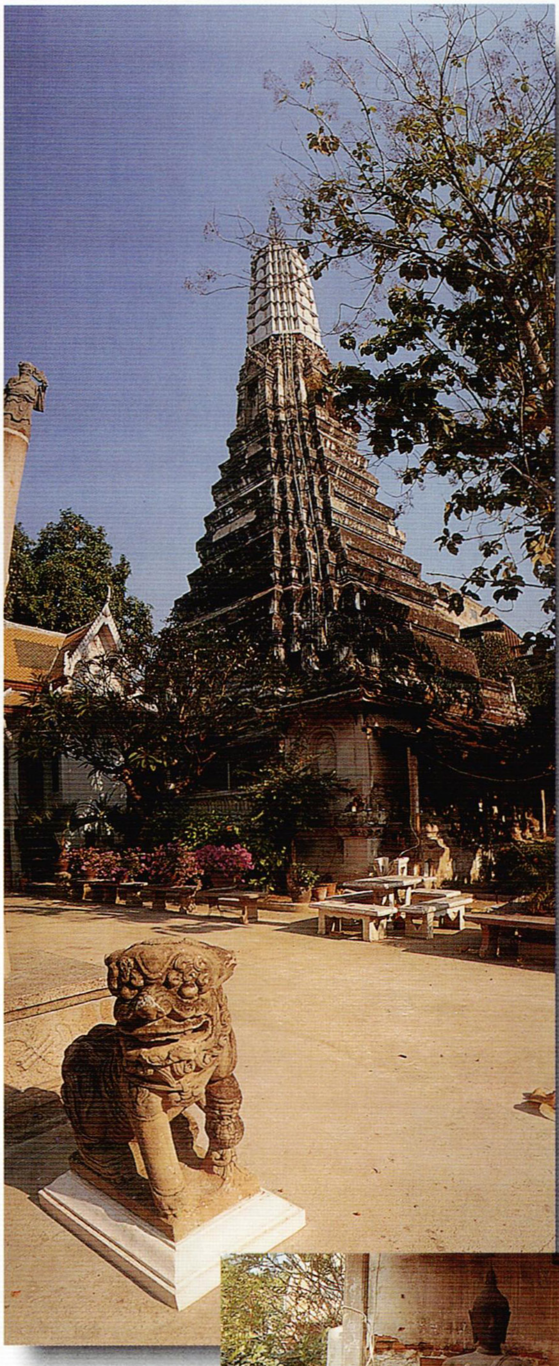

พระพุทธปรางค์ประดับหินอ่อน
เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์)
ขณะยังเป็นเจ้าพระยาสุภาวดี
สร้างขึ้นเป็น พุทธบูชา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๐
หลังจากกลับจาก ปราบกบฏเวียงจันทร์ ครั้งที่ ๑
เป็นพระพุทธปรางค์ที่สูงที่สุดในฝั่งพระนคร

อยู่ในโครงการที่กำลังบูรณะปฏิสังขรณ์ต่อไป

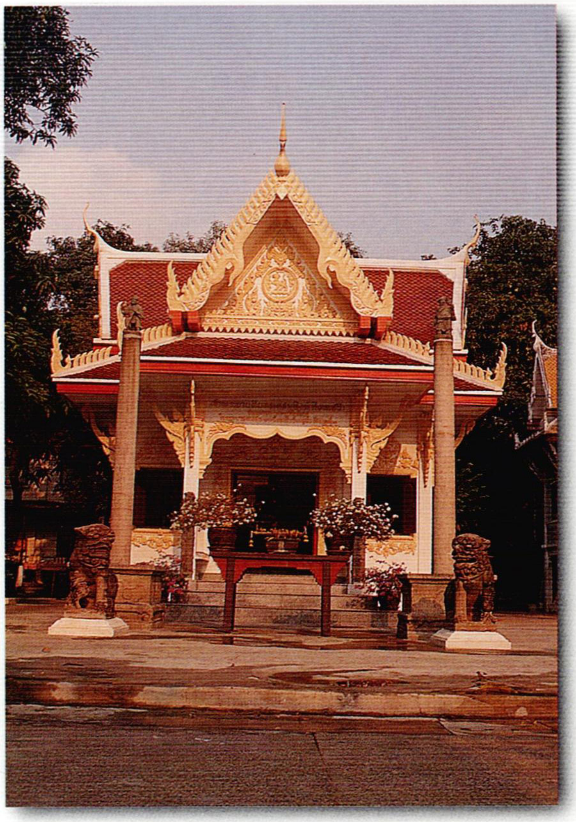

ศาล เจ้าพระยาบดินทรเดชา

(สิงห์ ต้นตระกูลสิงหเสนี)

เดิมสร้างไว้ที่ลานทักษิณพระพุทธปรางค์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ทางวัดย้ายมาสร้างขึ้นใหม่

ข้างสระจระเข้ หันหน้าทางทิศตะวันออก

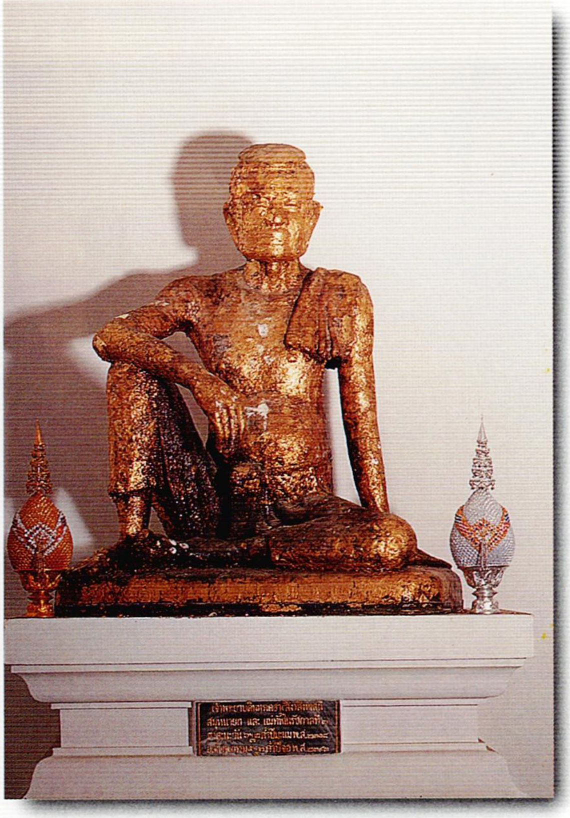

รูปเหมือนเจ้าพระยาบดินทรเดชา

(สิงห์ ต้นตระกูลสิงหเสนี)

อดีตสมุหนายกและแม่ทัพใหญ่

ในรัชกาลที่ ๓

ที่ประชาชนเคารพนับถือมาก

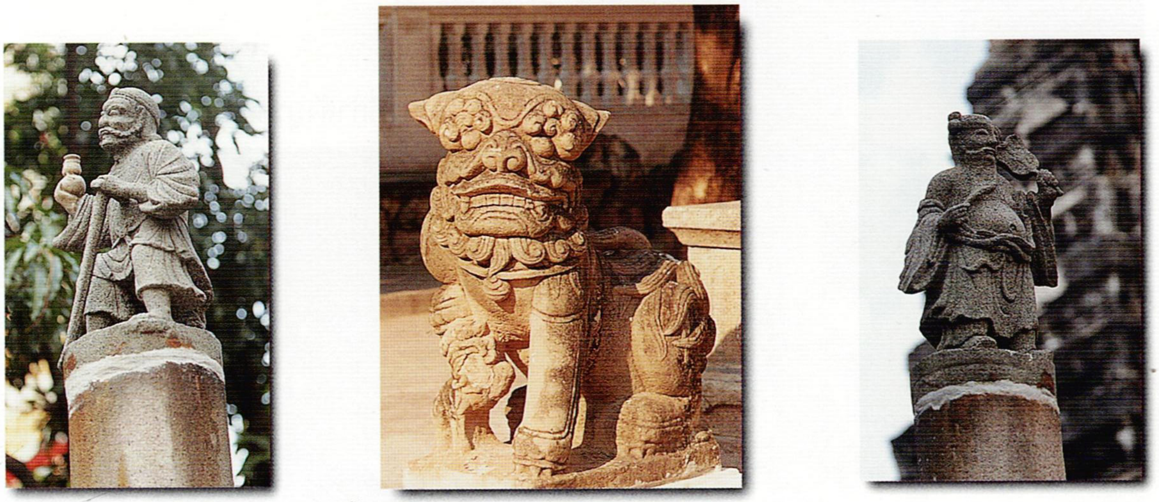

รูปปั้นอารักขเทวดาจีน และสิงห์โตคู่ หน้าศาล

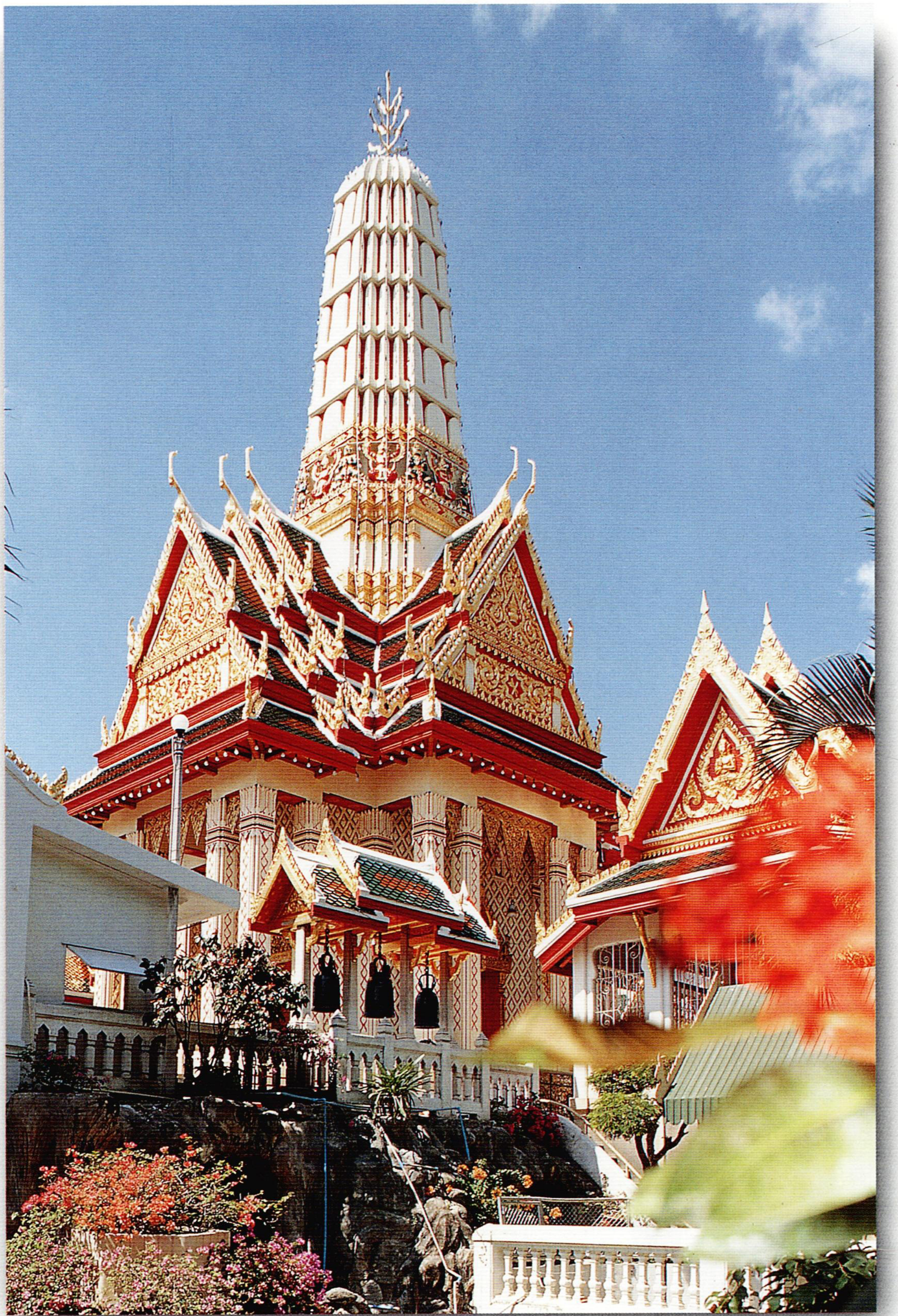

มณฑปพระพุทธบาทมองจากด้านสระจรเข้

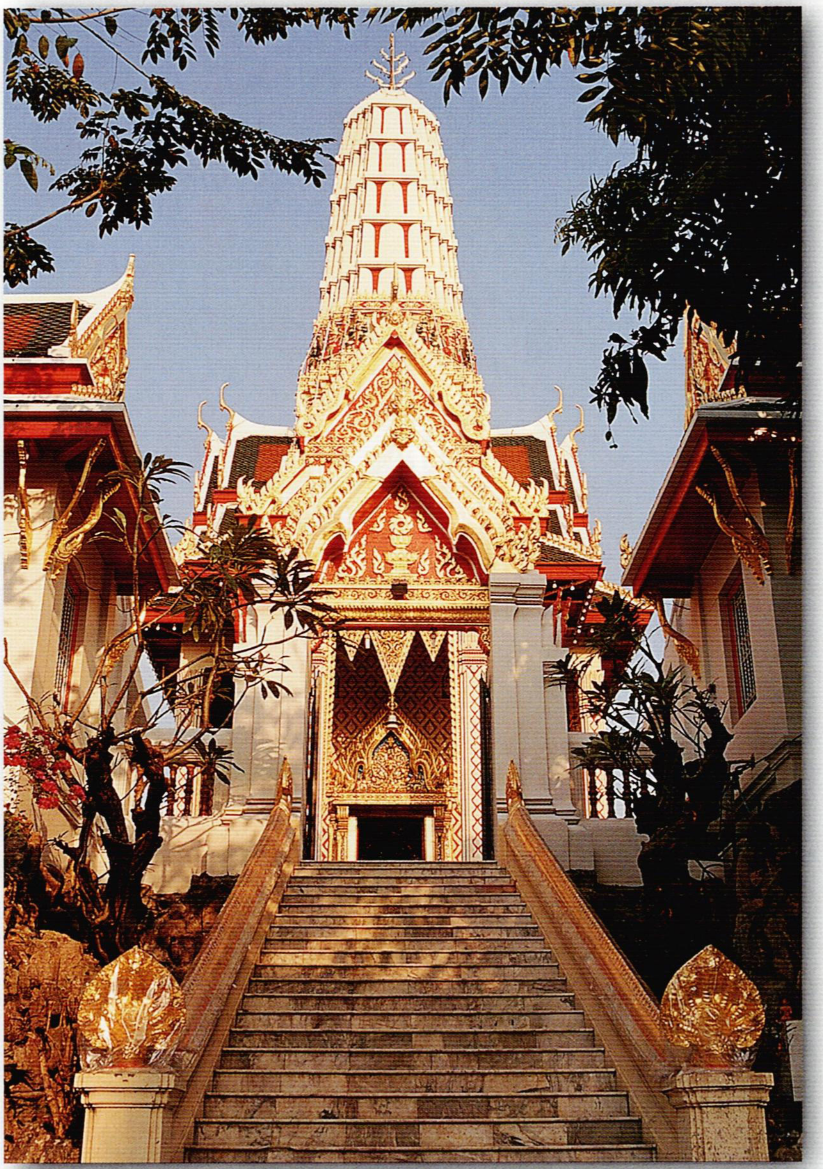

บันไดทางขึ้นมณฑปพระพุทธบาท ด้านตะวันออก

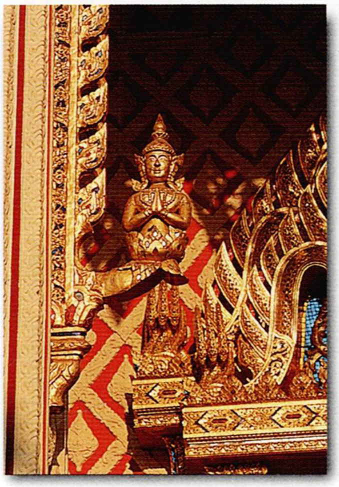

ใบระกาและลายข้าวบิณ

บันไดพญานาค ๗ เศียร

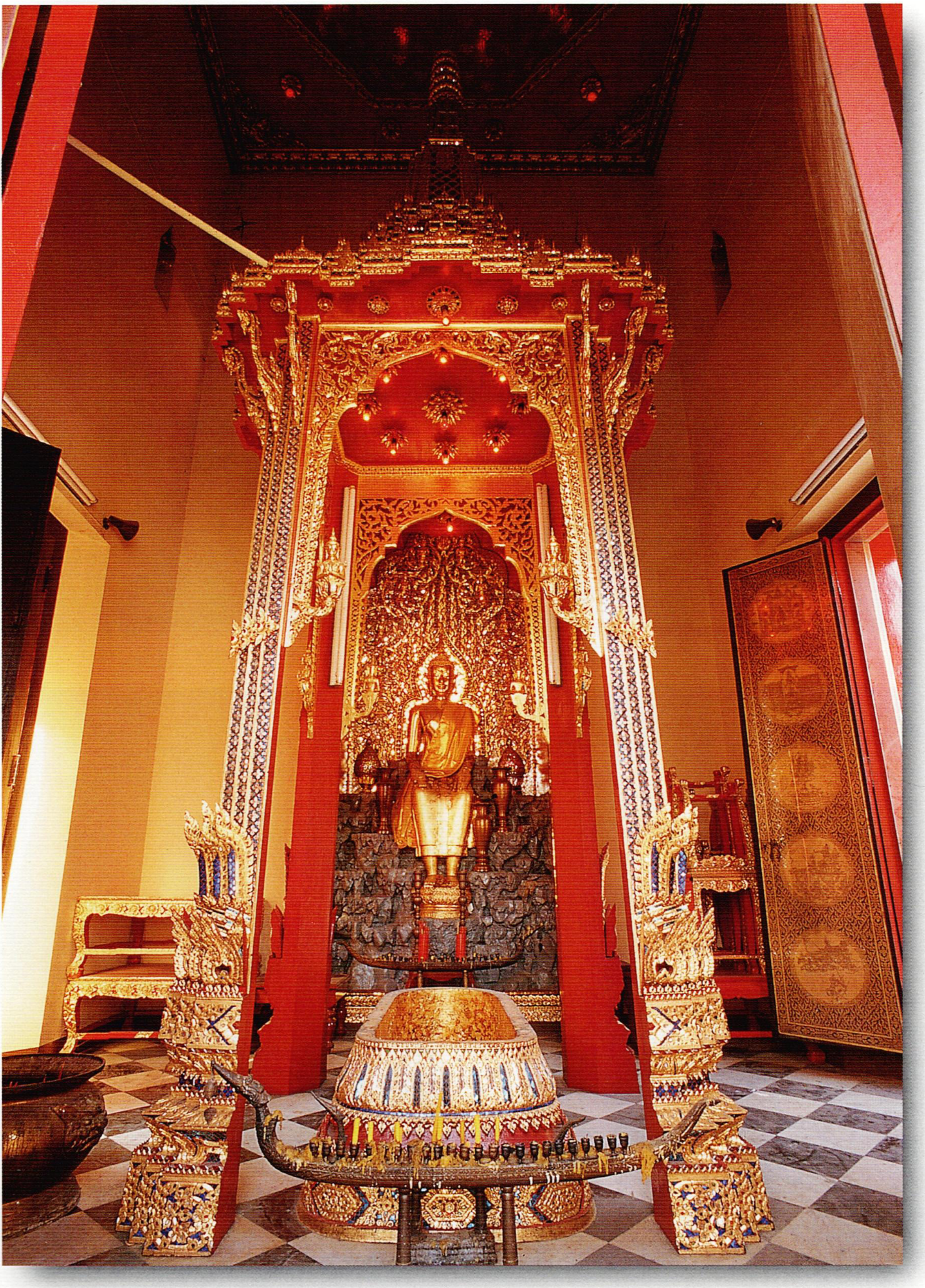

มณฑปน้อย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีพระราชศรัทธาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นสรวมรอยพระพุทธบาทจำลอง
เป็นของพระราชทาน แก่วัดจักรวรรดิราชาวาส

หน้าบันศาลาราย และซุ้มระฆังรอบมณฑป

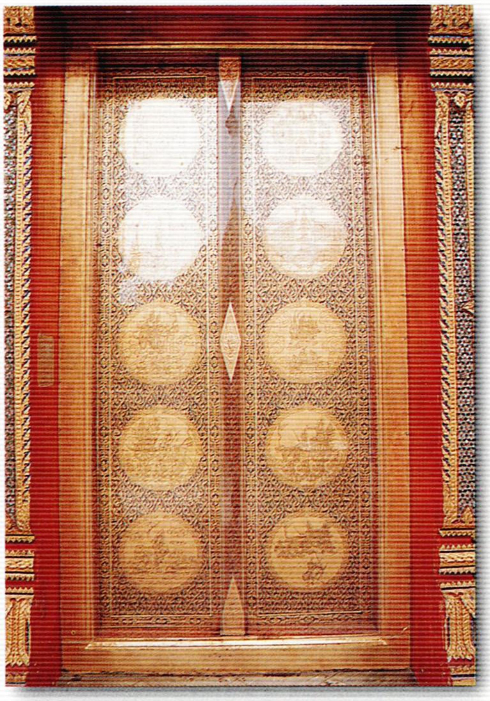

ประตูมณฑป

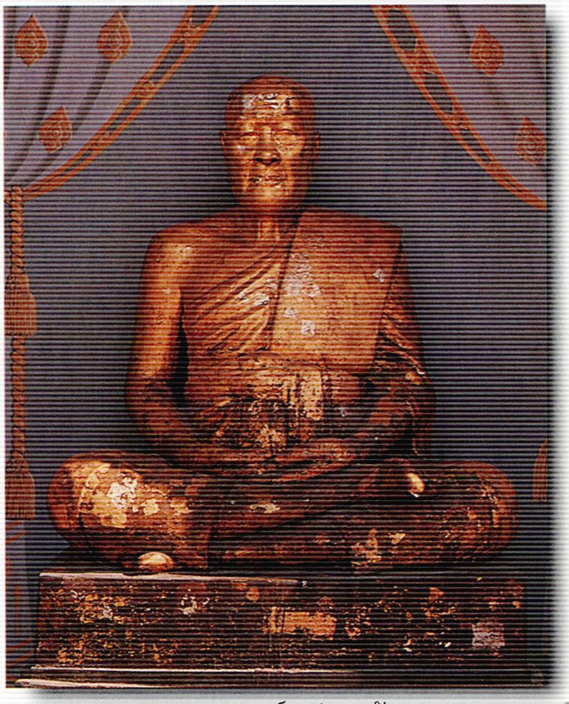

พระพุฒาจารย์ (ท่านเจ้ามา)
ผู้เป็นแม่งานสร้างมณฑปพระพุทธบาท
สมัยท่านยังเป็นพระปลัด ปี พ.ศ. ๒๔๑๓-๒๔๓๔
และพระโพธิวงศาจารย์ เมื่อครั้งยังเป็นที่
พระวรญาณมุนี เป็นเจ้าอาวาส

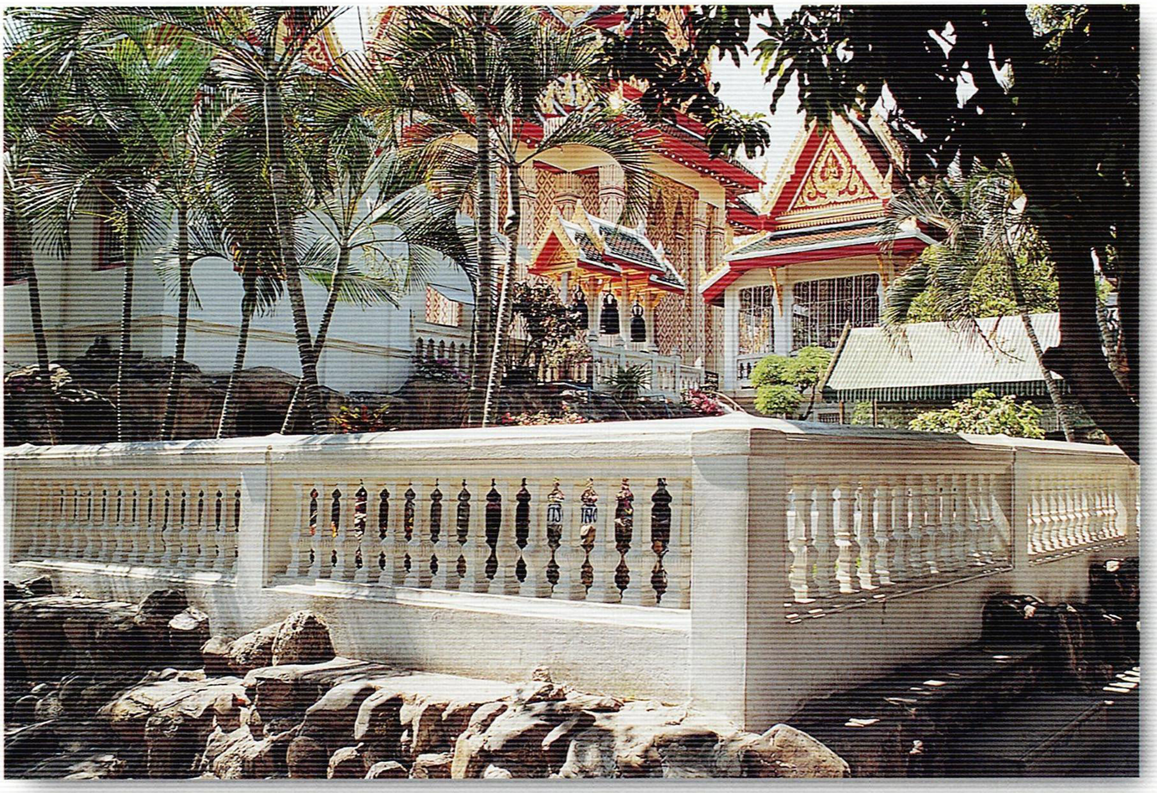

สระจรเข้ วัดสามปลื้มด้านนอก

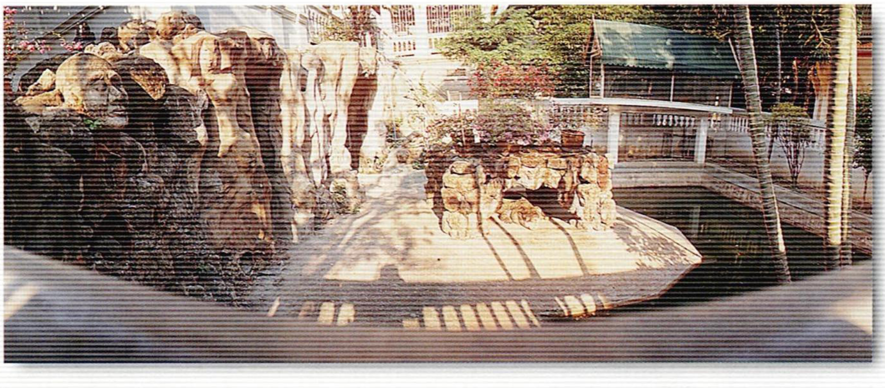

ด้านใน

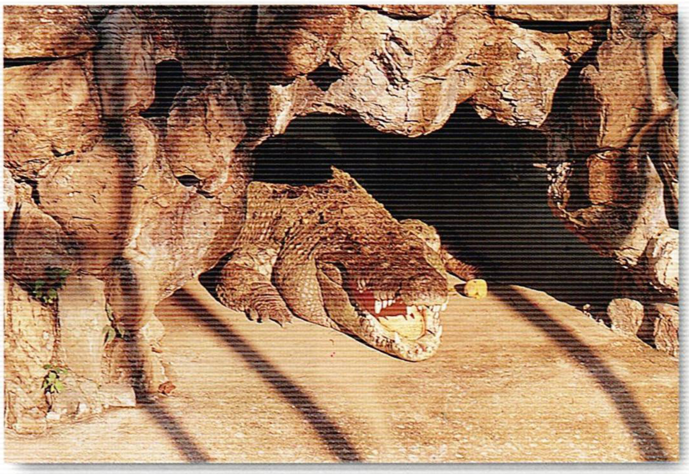

เหลนไอ้บอด

หอระฆังอยู่ด้านขวาประตูเข้าเขตพุทธาวาส

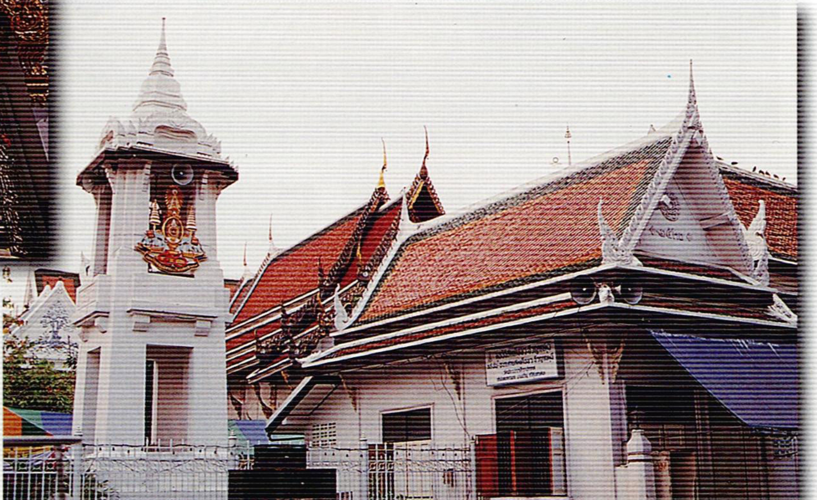

สำนักงานทุนนิธิสมเด็จพระธีรญาณมุนี

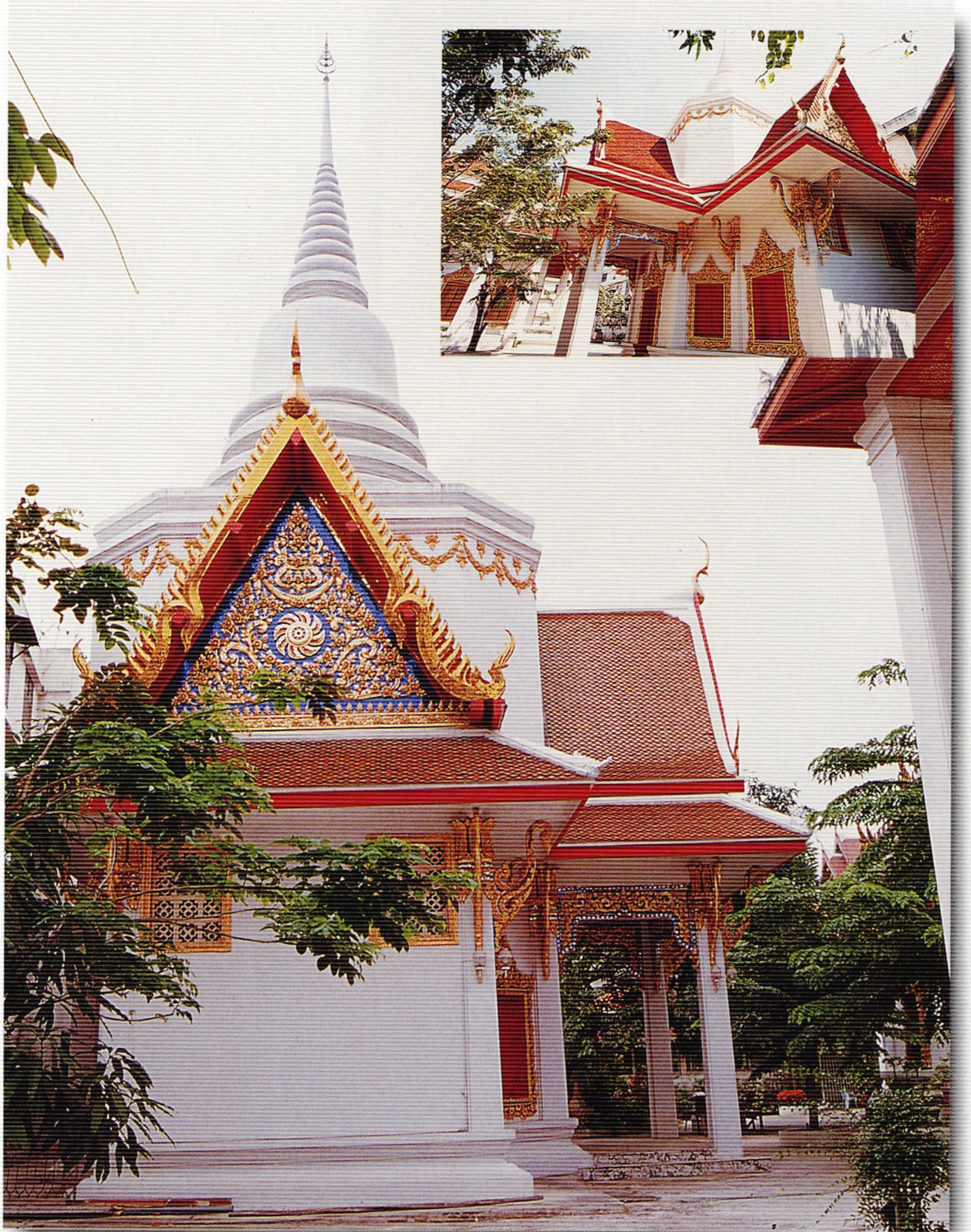

พระวิหารตะวันออก ซึ่งเป็นอุโบสถเก่า เมื่อครั้งยังเป็นวัดสามปลื้ม
ประดิษฐานพระปาเลไลยก์ และถ้ำภูเขาพระพุทธไสยาสน์ รวมทั้งเจดีย์ที่ชำรุด
ทางวัดในสมัยพระพุทธิวงศมุนี (บุญมา) เป็นเจ้าอาวาส ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมรัตนวิสุทธิ์
จึงรื้อสร้างรวมเป็นพระวิหารเจดีย์ ประดิษฐานพระพุทธปฏิมาสำคัญทั้ง ๒ องค์
เฉลิมพระเกียรติในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙

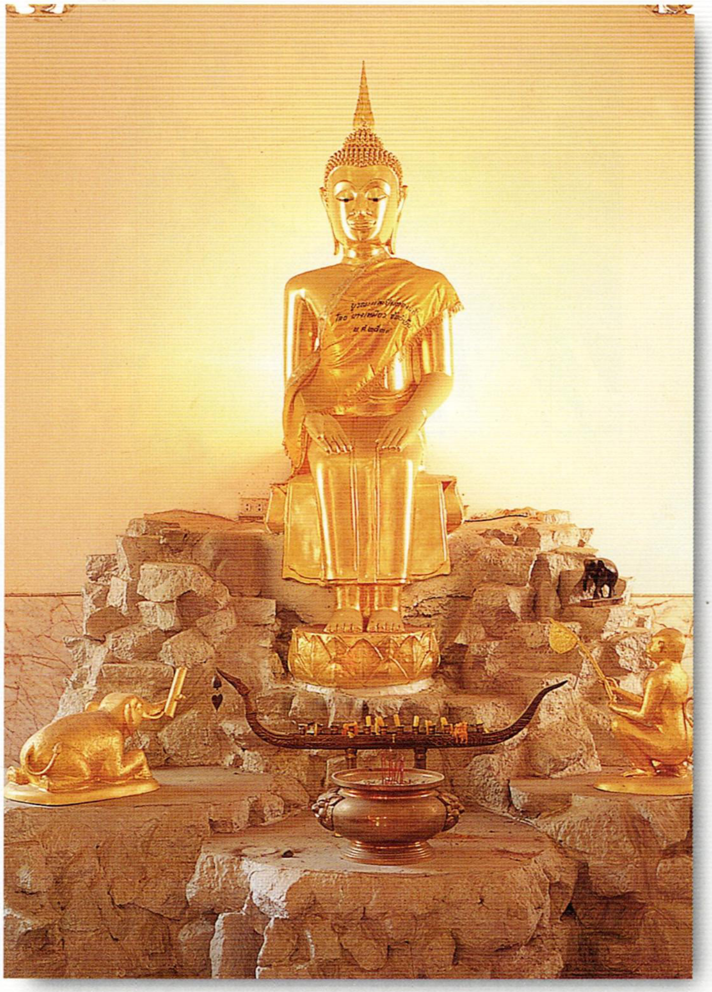

พระปาเลไลยก์

พระพุทธไสยาสน์ (ล่าง)
พระพุทธปฏิมาทั้ง ๒ องค์
ปัจจุบันประดิษฐานในวิหาร
เจดีย์หลังใหม่

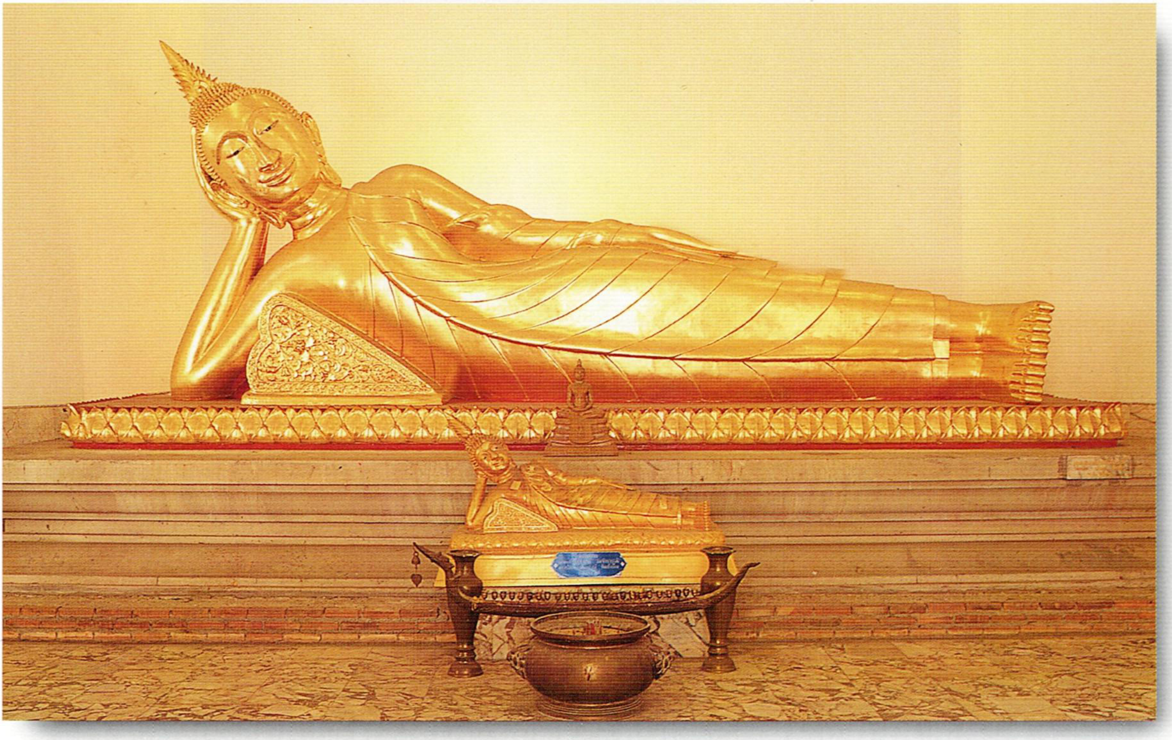

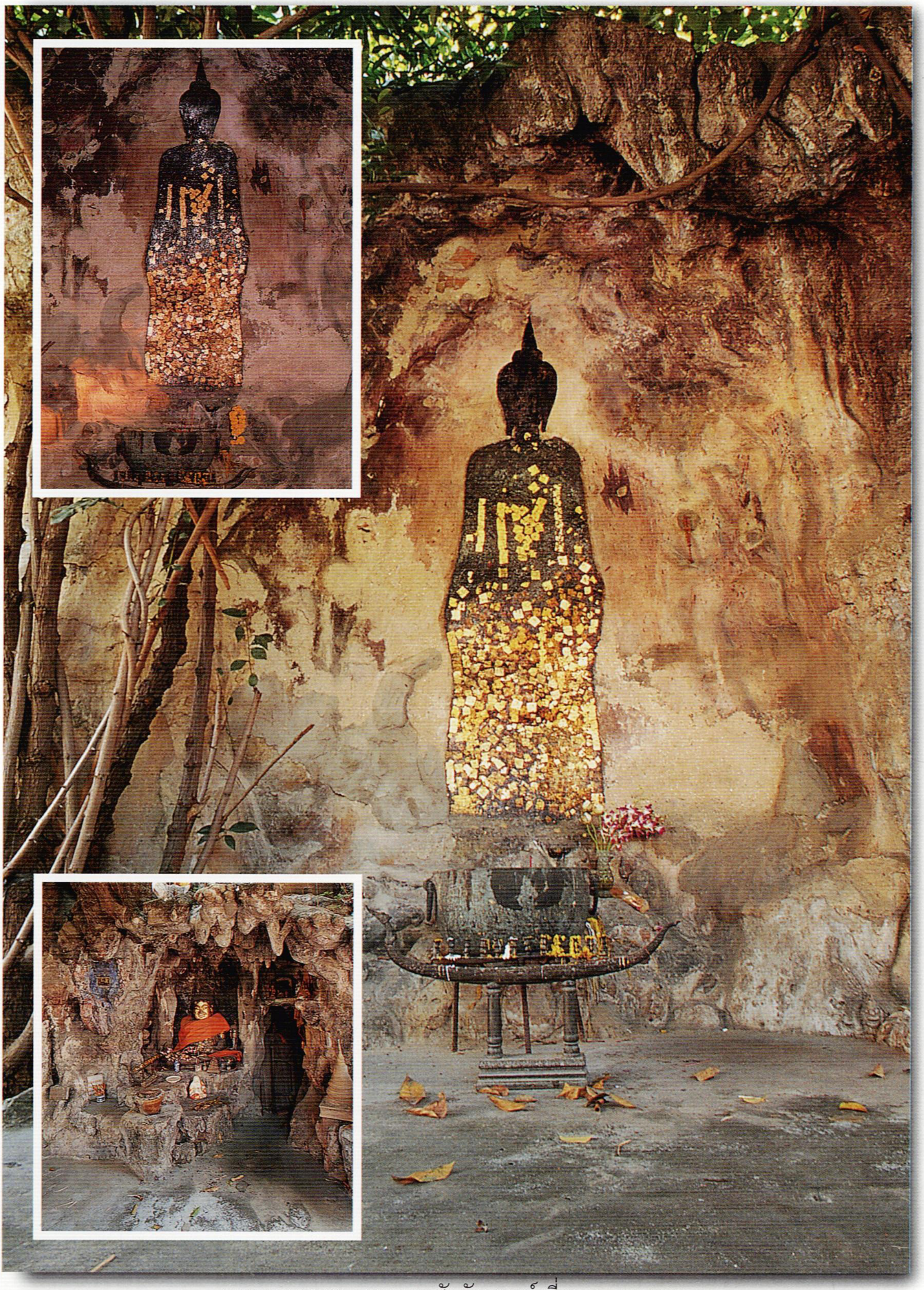

พระพุทธฉาย และพระสังกัจจายน์ ที่ภูเขาพระฉาย
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยเสด็จฯ เป็นการส่วนพระองค์
มาทอดพระเนตรในระหว่างกำลังดำเนินการสร้าง

วิหารเฉลิมพระเกียรติ สร้างในสมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน (องค์ที่ ๑๒)
ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙
ประดิษฐานพระพุทธปฏิมาสำคัญจำลอง ๕ องค์คือ
หลวงพ่อวัดบ้านแหลม หลวงพ่อโตวัดใหญ่บางพลี หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงพ่อโสธร
และหลวงพ่อนาก ซึ่งเป็นพระพุทธปฏิมาสำคัญทางประวัติศาสตร์ของวัดจักรวรรดิราชาวาส

พระพุทธปฏิมาสำคัญ ๕ องค์

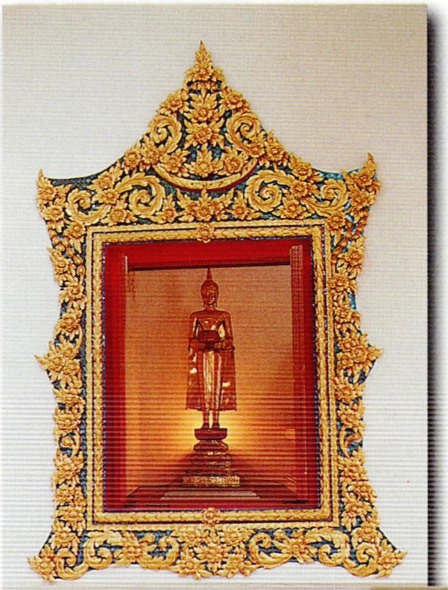

หลวงพ่อวัดบ้านแหลม

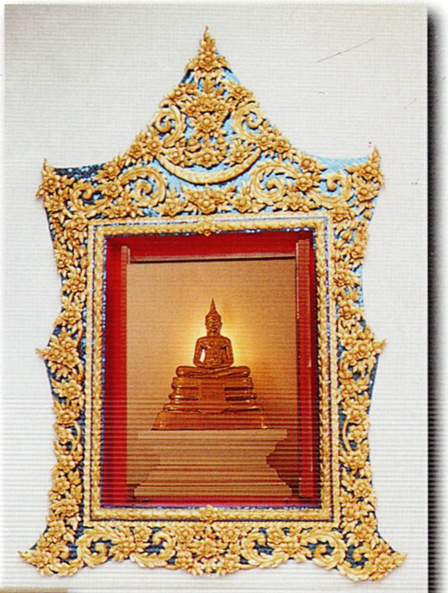

หลวงพ่อโสธร

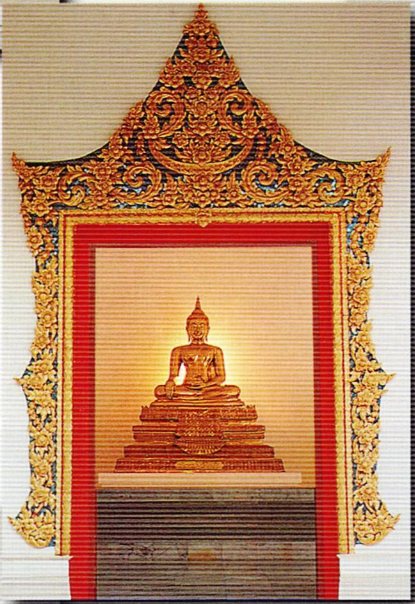

หลวงวัดไร่ขิง

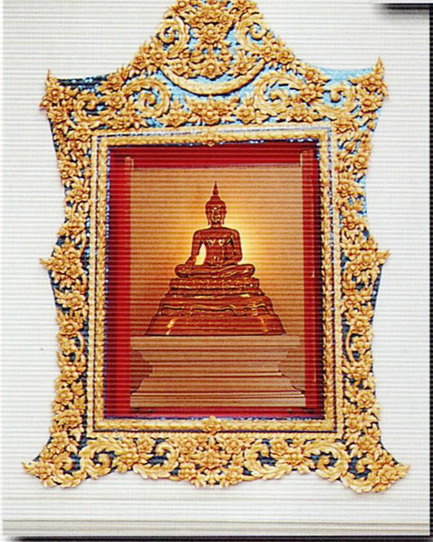

หลวงพ่อโต

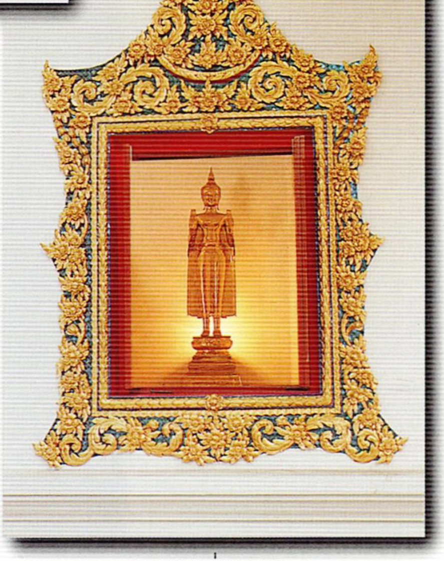

หลวงพ่อนาก

ศาลาการเปรียญ เดิมตั้งอยู่ท้ายวัดทางทิศใต้ ด้านถนนอนุวงศ์
ในสมัยเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) เป็นเจ้าอาวาส
ได้ย้ายมาสร้างลงในเนื้อที่คณะ ๑๒ และย้ายคณะ ๑๒ ไปสร้างเป็นคณะ ๔ แทน
ปัจจุบันชั้น ๒ ประดิษฐานพระพุทธมงคลจักรพรรดิ ในพระปรมาภิไธย ภปร.

พระพุทธมงคลจักรพรรดิ

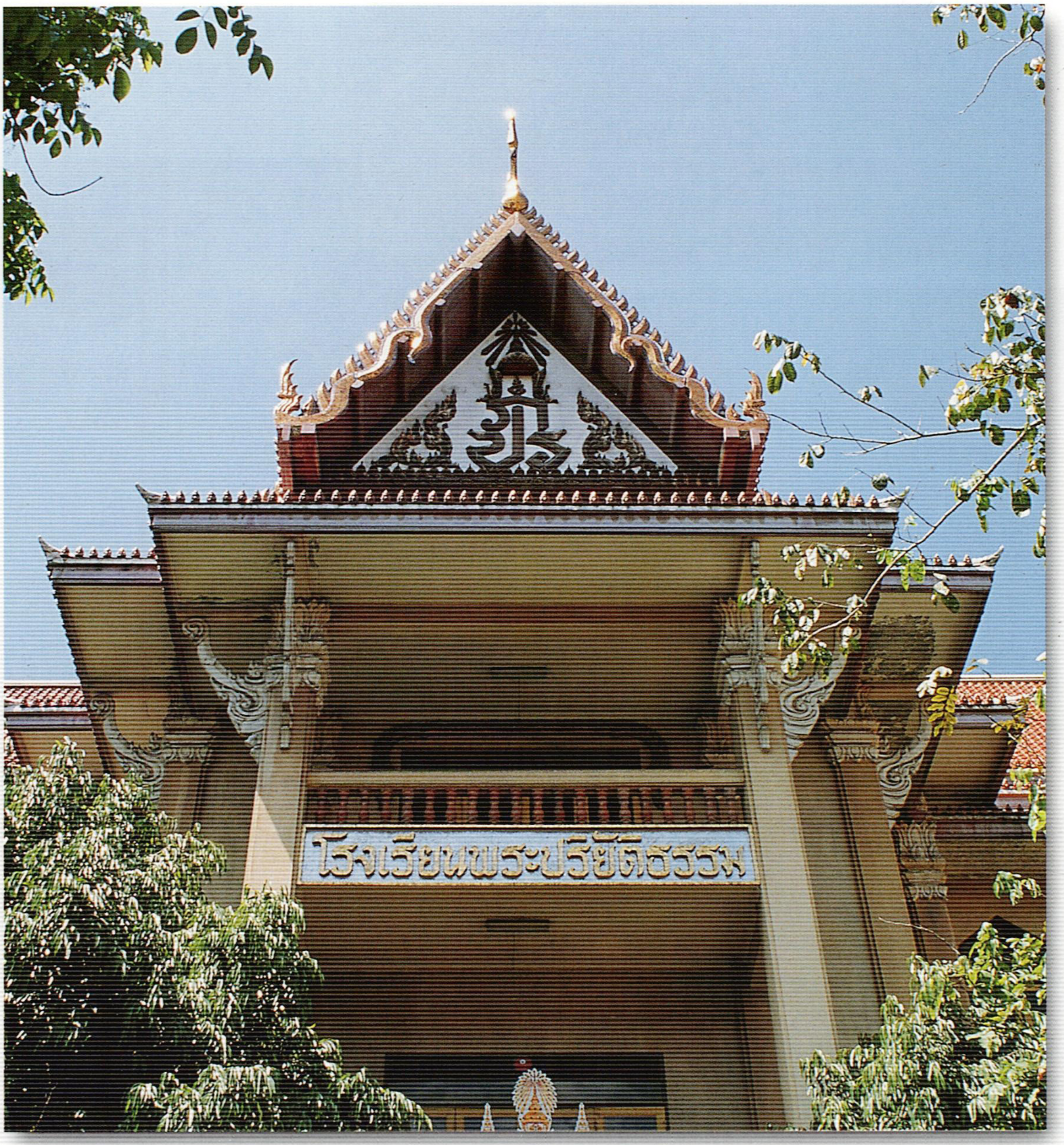
โรงเรียนพระปริยัติธรรม

โรงเรียนพระปริยัติธรรม และห้องสมุดสมเด็จพระธีรญาณมุนี
สร้างในสมัยเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) เป็นเจ้าอาวาส

โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
วัดจักรวรรดิราชาวาส เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ
โทร. 225-3828

ถนนภายในบริเวณวัดหน้าคณะ ๒ คณะ ๓ และคณะ ๙

ซอยระหว่างคณะ ๙ กับโรงเรียนพระปริยัติธรรม

ถนนภายในบริเวณวัดหน้าคณะ ๒ มองไปหาคณะ ๑ และฌาปนสถาน

กุฏิคณะ ๑

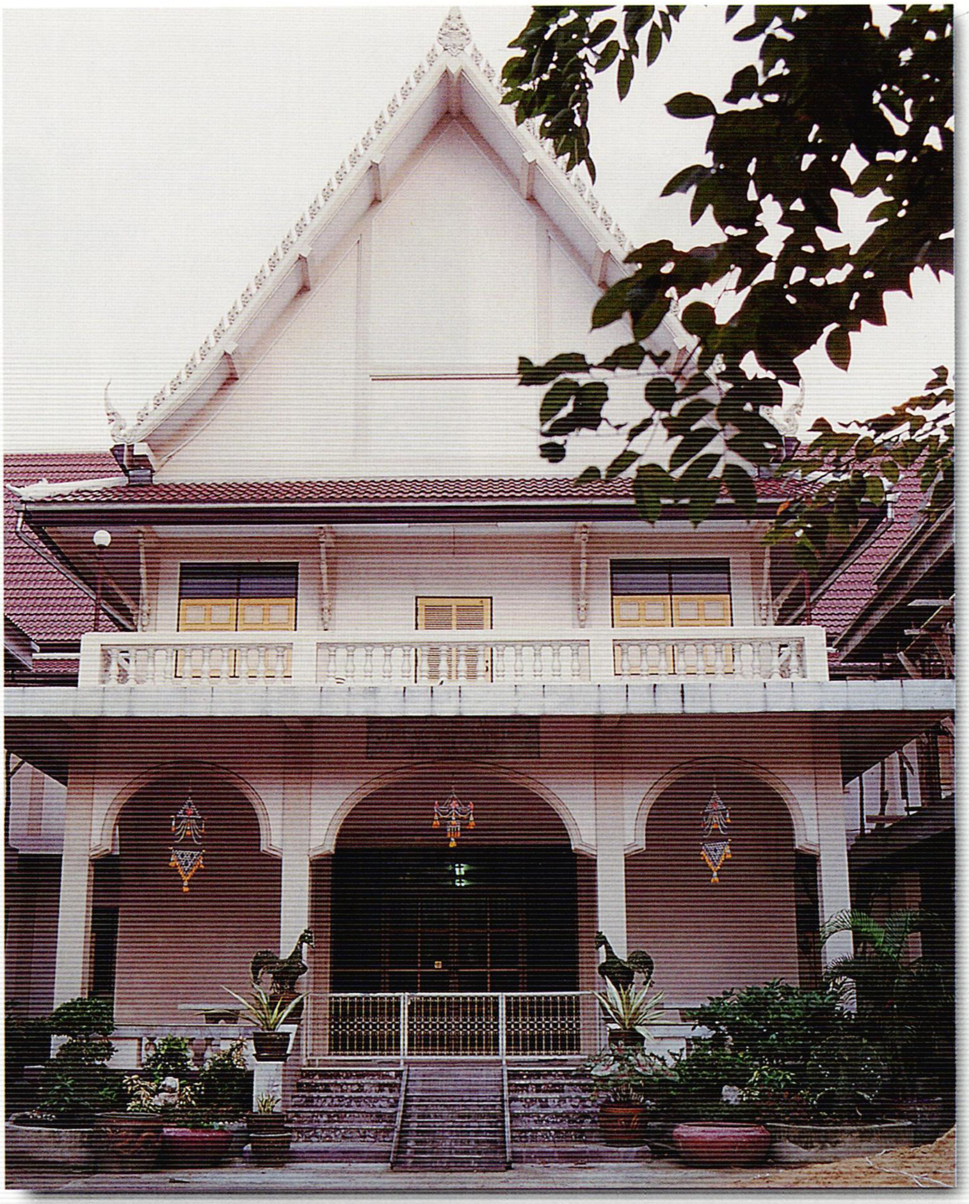

กุฏิเจ้าคณะ ๑ และเจ้าอาวาส
สร้างในสมัยพระพุทธวงศมุนี (บุญมา ทีปธมฺโม) เป็นเจ้าอาวาส
ขณะยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

กุฏิแถวบริวาร ๒ ชั้นด้านเหนือและด้านใต้กำลังก่อสร้าง พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๑

กุฏิคณะ ๒

อดีตเป็นที่อยู่ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี
ปัจจุบันพระวินัยกิจโกศล (อรุณ อคฺควณฺโณ) เป็นเจ้าคณะ

กุฏิคณะ ๓

อดีตเป็นที่อยู่ของเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน
ปัจจุบันพระศรีธีรวงศ์ (พรหมา สปฺปญฺโญ ป.ธ. ๙) เป็นเจ้าคณะ

กุฏิคณะ ๔

อดีตเป็นที่อยู่ของพระเทพมุนี (ธีร์ มหาธีโร ป.ธ. ๖) ซึ่งย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบพิตรพิมุข
ปัจจุบันพระอมรเมธี (อ้ม สิริจนฺโท ป.ธ. ๗) เป็นเจ้าคณะ

กุฏิคณะ ๕

ปัจจุบันพระครูสุวรรณวัยวุฒิ (ทอง โสณุตฺตโร ป.ธ. ๖)
เป็นเจ้าคณะ

กุฏิคณะ ๖

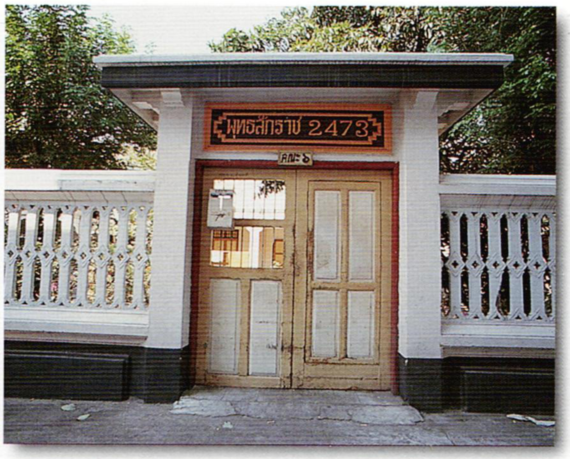

อดีตเป็นที่อยู่ของพระสิรินันทมุนี (สนั่น ป.ธ. ๖)
ซึ่งย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสบพิตรพิมุข
ปัจจุบันพระครูประสิทธิ์สมณการ (ถิร ฐิติธมฺโม) เป็นเจ้าคณะ

กุฏิด้านตะวันตก
พระสรภาณกิจโกศล
(แม้น เมธาวิโร)
เป็นเจ้าคณะ ๗

กุฏิคณะ ๗

อดีตเคยเป็นที่อยู่ของพระพุฒาจารย์ (ท่านเจ้ามา) และพระราชปัญญามุนี (อิน อินฺทสโร)
ปัจจุบันเป็นที่อยู่ของพระครูพิศาลสุนทรกิจ (สำราญ กมลธมฺโม) เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะ ๗

กุฏิคณะ ๘

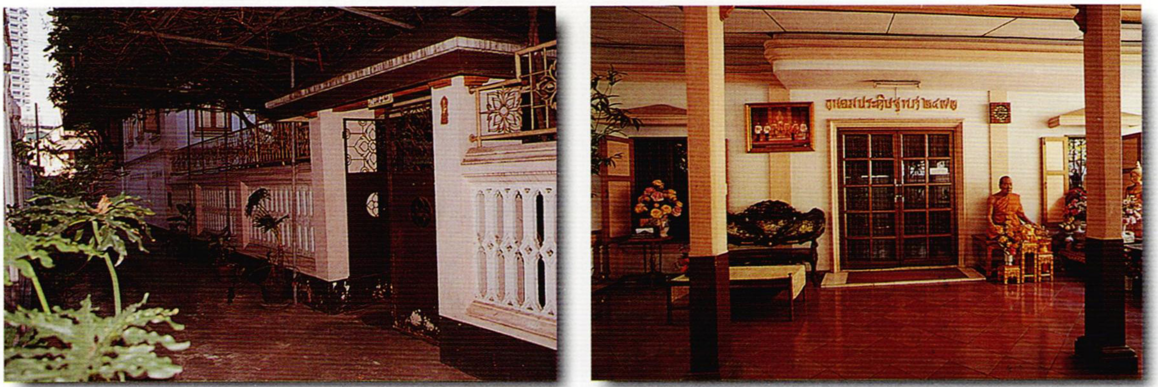

เคยเป็นที่อยู่ของพระมหาปั้น คงฺคสุวณฺโณ ป.ธ. ๖, พระครูประสิทธิสมณการ (ผิว) และพระพิพัฒนกิจจาภรณ์ (สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) ซึ่งขณะที่ทำหนังสือนี้กำลังอาพาธหนักอยู่ที่โรงพยาบาลสงฆ์มาหลายปีแล้ว ปัจจุบันพระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะ

กุฏิคณะ ๙

ศาลา ภปร. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จฯ มา ทรงเททองหล่อ “พระพุทธมงคลจักรพรรดิ” และทรงวางศิลาฤกษ์

เคยเป็นที่อยู่ของ เจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร)

ปัจจุบันพระปรีชานวกิจ (ใหญ่ ธมฺมปญฺโญ) เป็นเจ้าคณะ

กุฏิคณะ ๑๐

พระครูภาวนากิจวิธาน (จำปา ธมฺมธโร) เป็นเจ้าคณะ

หอฉันสำหรับพระภิกษุสามเณรศึกษาปฏิบัติธรรม

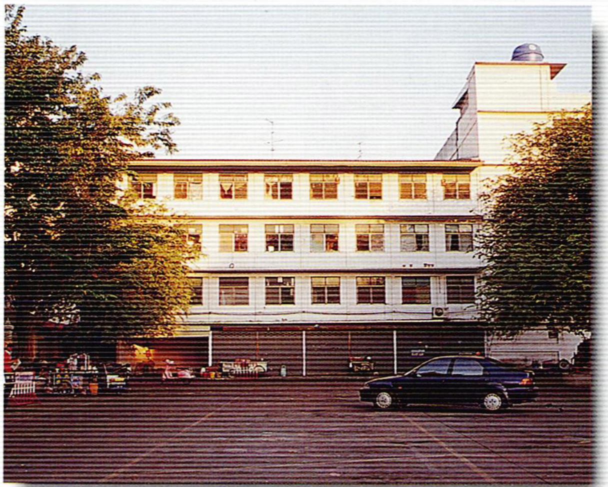

อาคารพักอาศัยสำหรับพนักงาน เจ้าหน้าที่ของวัด อยู่หน้าวัดด้านทิศตะวันตก ใกล้ศาลาการเปรียญ

ยินดีต้อนรับ...
โรงเรียนของท่าน

โรงเรียนเทศบาลวัดจักรวรรดิ

ฌาปนสถานวัดจักรวรรดิราชาวาส

ถาวรวัตถุที่สำคัญ*

ถาวรวัตถุที่สำคัญภายในวัดจักรวรรดิราชาวาส มีประวัติการสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ และมีลักษณะศิลปกรรม ดังต่อไปนี้

เขตพุทธาวาส

นับแต่ครั้งสถาปนาวัดขึ้นใหม่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แผนผังวัดได้แบ่งเขตพุทธาวาสไว้ในพื้นที่ด้านเหนือ ทั้งยังได้ต่อเติมเสริมแต่งจัดระเบียบจนแบ่งกลุ่มพระอุโบสถและพระวิหารรวมทั้งเขาพระพุทธฉาย ไว้ด้านตะวันออก มีกำแพงมีซุ้มประตูขนาดใหญ่ ส่วนกลุ่มพระพุทธปรางค์และมณฑปพระพุทธบาทซึ่งอยู่ด้านทิศตะวันตก ก็มีแนวรั้วคอนกรีตกั้น เขตพุทธาวาส ๒ ส่วนนี้ มีถนนผ่านกลาง เป็นทางสัญจรเข้าออกประตูวัดด้านสามเพ็งหรือถนนวานิช ๑

จน พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๐ ตามโครงการสร้างปรับปรุงพัฒนาเขตพุทธาวาส เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบนักษัตร ให้เป็นเขตที่เป็นระเบียบ สวยงาม ร่มรื่น เหมาะแก่การบำเพ็ญจิตภาวนาของพระภิกษุสามเณร และเป็นที่นั่งพักผ่อน แสวงหาความสงบทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน วัดได้รื้อกำแพงกั้นเขตทั้งสองออก จัดเป็นเขตเดียวกัน ปิดประตูด้านอาคารพาณิชย์ทางสามเพ็งที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ จัดสร้างกำแพงด้านติดอาคารพาณิชย์ด้านเหนือ ส่วนด้านใต้สร้างรั้วและซุ้มประตูแบ่งเขตพุทธาวาสออกจากเขตสังฆาวาสและเขตสาธารณสถานของวัด มีประตูเข้าออกวัดที่สุดแนวรั้วนี้ทั้งด้านทิศตะวันตก ออกสู่ถนนจักรวรรดิ และทิศตะวันออกที่ถนนมหาจักร หรือหากตรงออกถนนภายในวัดไปทางใต้ ผ่านเขตสังฆาวาสก็จะถึงประตูด้านใต้ ออกถนนอนุวงศ์

ปัจจุบัน เขตพุทธาวาสประกอบด้วยถาวรวัตถุที่สำคัญ ดังนี้

พระอุโบสถ

พระอุโบสถสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ หลังจากสร้างพระวิหารประดิษฐานพระบาง ที่อัญเชิญมาจากเวียงจันทน์ใน พ.ศ.๒๓๗๐ ด้วยตามประวัติที่เล่าสืบกันมากล่าวว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานผ้าพระกฐิน ได้ทอดพระเนตรเห็นวิหารพระบางสูงกว่าพระอุโบสถ (หลังเดิม ปัจจุบันเป็นพระวิหาร)จึงมีพระราชกระแสท้วงว่า “โบสถ์เตี้ยกว่าวิหาร

---

*วีณา โรจนราธา นักอักษรศาสตร์ ๗ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เรียบเรียง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐

พระบาง” เจ้าพระยาราชสุภาวดี (สิงห์ ต้นตระกูลสิงหเสนี) ผู้บูรณะวัดจึงจัดการสร้างพระอุโบสถหลังนี้ขึ้นทางด้านเหนือพระอุโบสถเดิม พระอุโบสถเดิมถูกถอนจากฐานะพระอุโบสถ แล้วอุทิศเป็นพระวิหารจนปัจจุบัน ประมาณการว่าพระอุโบสถหลังใหม่นี้คงจะสร้างแล้วเสร็จในปลาย พ.ศ. ๒๓๗๒ ซึ่งเจ้าพระยาราชสุภาวดีกลับจากสงครามเวียงจันทน์ครั้งที่ ๒ และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “เจ้าพระยาบดินทรเดชา”

พระอุโบสถได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้คงสภาพเดิมสืบมาโดยลำดับ ดังนี้

สมัยพระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๖

เปลี่ยนไม้กลอน ไม้ระแนง และกระเบื้องที่ชำรุด และปิดทองพระประธานใหม่

สมัยพระพุฒาจารย์ (มา) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๗

ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ

สมัยพระอริยกวี (โกสโล สำราญ) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๙

ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ โดยซ่อมลวดลายปูนปั้นที่ซุ้มประตูหน้าต่าง โบกปูนเชิงฝาผนัง เขียนลายเชิงเสาภายในพระอุโบสถใหม่ และแก้ไขลวดลายซุ้มเรือนแก้วที่ฝาผนังหลังพระประธานเสียใหม่

สมัยพระคุณาจารวัตร (สุวณฺโณ ไช้) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐

พ.ศ. ๒๔๘๓ ซ่อมฉากลับแลกระจกเงา ๒ บาน โดยปิดทองใหม่ ซ่อมฐานชุกชีพระประธาน

สมัยสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณกมหาเถร) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑

พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๓ ซ่อมพระอุโบสถบางส่วน

สมัยพระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๓๐ ลงรักปิดทองพระประธาน ซ่อมฐานชุกชีพระประธาน แล้วปิดทองประดับกระจก และปิดทองตู้เทียนจำนำพรรษา ๒ ตู้

พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๗ ซ่อมพระอุโบสถทั้งหลัง เปลี่ยนกระเบื้องโครงสร้างหลังคาใหม่ กะเทาะปูนฝาผนังฉาบปูนและเขียนภาพจิตรกรรมใหม่ กะเทาะปูนเสาด้านนอกพระอุโบสถและพนักระเบียง แล้วฉาบปูนใหม่ บันไดปูหินอ่อน ทำรูปลายปูนปั้นวงกบประตูหน้าต่างใหม่ทั้งหมดแล้วลงรักปิดทอง ซ่อมเปลี่ยนฐานชุกชีพระประธาน หุ้มฐานและปูพื้นด้วยหินแกรนิต

พ.ศ. ๒๕๓๕ ติดลวดตาข่ายเพดานรอบพระอุโบสถเพื่อป้องกันนกพิราบและค้างคาว

พ.ศ. ๒๕๓๘ ก่อกระถางปลูกต้นไม้ ปั้นรูปสัตว์รอบพระอุโบสถ

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันตก สร้างแบบสถาปัตยกรรมประยุกต์ไทยผสมจีน ตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓ ตั้งบนฐานปัทม์ยาว ๓๐.๕๐ เมตร กว้าง ๑๗.๓๕ เมตร ตัวอาคารขนาด ๖ ห้อง มีมุขโถงหน้าหลัง และระเบียงล้อมรอบ เสาหานรับชายคาระเบียงมีถึง ๒๘ ต้น เสาภายในมุขหน้าเป็นเสาขนาดใหญ่อีก ๔ ต้น ล้วนเป็นเสาสี่เหลี่ยมแต่งบัวหัวเสาแบบเรียบ พนักระเบียงประดับกระเบื้องปรุเคลือบสีเขียวลายดอกไม้แบบจีน มีบันไดขึ้นที่ด้านข้างของมุขหน้าและมุขหลัง เชิงบันได ๒ ข้างประดับสิงโตหินขนาดใหญ่

หลังคาพระอุโบสถมุงกระเบื้องเกล็ดเคลือบสี พื้นสีอิฐ ขอบสีเขียวเข้ม มุขลด ๒ ชั้น ตกแต่งแบบจีนประดับเพียงยอดปั้นลมและตัวเหงาปูนปั้นช่อใบไม้ หน้าบันประดับลายปูนปั้นตกแต่งกระเบื้องเคลือบลายครามเป็นรูปเทพนม กระหนาบด้วยลายก้านขดดอกในเทพนมที่แผงแรคอสองลายปูนปั้นเป็นเถาเฟื่องอุบะถัดลงมาเจาะเป็นซุ้มจระนำ ๕ ซุ้ม ภายในประดับรูปสัญลักษณ์พระพุทธเจ้า ๕ องค์ ในภัทรกัปนี้ คือ

ซุ้มแรกจากขวา รูปไก่ คือ กกุสนฺโธ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๑
ซุ้มที่ ๒ จากขวา รูปพญานาค คือ โกนาคมโน พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒
ซุ้มแรก จากซ้าย รูปเต่า คือ กสฺสโป พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๓
ซุ้มที่ ๒ จากซ้าย รูปวัว คือ โคตโม พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔
ซุ้มกลาง รูปสิงห์ คือ เมตฺเตยฺโย พระศรีอาริยเมตไตรย

พระพุทธเจ้า ๔ องค์ อุบัติมาโปรดในกัปนี้และตรัสรู้แล้ว เบื้องหลังรูปสัตว์สัญลักษณ์จึงเป็นดอกบัวบาน ส่วนพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ ยังไม่อุบัติจึงตกแต่งรูปดอกบัวตูมไว้หลังรูปสิงห์ ช่องระหว่างซุ้มแต่งด้วยลายกระหนก เฉพาะ ๒ ช่องในเป็นรูปพญานาค

เพดานพื้นแดง เขียนลายฉลุทอง ที่โถงเป็นลายดาวใหญ่ล้อมด้วยดาวขนาดย่อม ๘ ดวง ชั้นลดหลังคามุข เขียนลายฉลุพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง ชายคาลายช่อดอกไม้ ตามขื่อคานเขียนทองลายฉลุทั้งสิ้น

ซุ้มประตูหน้าต่างประดับลายปูนปั้นปิดทองเถาดอกพุดตาน ตามคติจีนที่ถือว่าดอกพุดตานเป็นราชินีแห่งดอกไม้ เป็นเครื่องหมายแห่งวาสนาความเป็นใหญ่ บานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำรูปมังกร เพื่อเฝ้าศาสนสถานตามคติจีน

ที่โถงหน้าพระอุโบสถ กึ่งกลางแต่งผนังเป็นซุ้มเรือนแก้วลดหลั่น ๓ ชั้น ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปางรำพึง ประทับบนฐานกลีบบัวคว่ำบัวหงาย หล่อด้วยสัมฤทธิ์ สูง ๑.๖๔ เมตร กล่าวกันว่าเป็นพระสร้างใหม่ ถ่ายแบบสุโขทัย เดิมประดิษฐาน

อยู่ที่พระระเบียงด้านเหนือพระอุโบสถ อัญเชิญมาประดิษฐานที่หน้ามุขพระอุโบสถสมัยพระมงคลทิพยมุนี (ปณฺฑิโต มุ้ย) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๘ และต่อมาเจ้าอาวาสองค์ที่ ๙ ได้อธิษฐานสร้างพระเนตรถวายด้วยนิลและมุกด์

เสมาตั้งรายอยู่บนระเบียง ที่หน้ามุขด้านละ ๓ ใบ และกึ่งกลางระเบียงข้างอีกด้านละ ๑ ใบ ตั้งหันเข้าหาพระอุโบสถ เป็นเสมาหินอ่อนชนิดมีบ่าเป็นเศียรพญานาคข้างละ ๒ เศียร ตั้งบนฐานกลีบบัวหงาย

ภายในพระอุโบสถ พระประธานเป็นพระพุทธรูปหล่อปิดทอง ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๑.๘๐ เมตร จากทับเกษตรถึงพระเกตุมาลาสูง ๒.๕๐ เมตร พุทธลักษณะประยุกต์ตามแบบสุโขทัย เช่น พระรัศมีเป็นเปลว ขมวดพระเกศาไม่เล็ก พระขนงโก่ง พระกรรณยาว นิ้วพระหัตถ์ยาวเท่ากันแบบมหาบุรุษลักษณะ แต่พระพักตร์ออกเหลี่ยม ฐานชุกชีเป็นฐานสิงห์ปิดทองประดับกระจก ตั้งบนชั้นเบญจาหินแกรนิต จำหลักเป็นฐานสิงห์เช่นกัน

เพดานพื้นแดง เขียนทองดาวฉลุลาย ส่วนลาดหลังคาเขียนพุ่มข้าวบิณฑ์ลายฉลุสีทอง ขื่อคานเขียนลายฉลุเป็นขอบเป็นเชิงสลับสี

เสาภายในพระอุโบสถเป็นเสาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ๒ แถว ๆ ละ ๕ ต้น เขียนสีผูกลายดอกพุดตานเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง มีทั้งลายหัวเสาและลายเชิงกรวยหลากสีงดงาม เสาตอนล่างสุดประดับหินอ่อน เช่นเดียวกับผนังระดับใต้ขอบหน้าต่าง พื้นพระอุโบสถทั้งภายในและภายนอก

ภาพจิตรกรรมที่ผนังด้านหลังพระประธาน ช่วยเสริมองค์พระประธานให้งามเด่นน่าเลื่อมใสยิ่งขึ้นด้วยลายซุ้มเรือนแก้วล้อมองค์พระประธาน และภาพเทพชุมนุมถือพานพุ่ม ช่อดอกบัว ธง พัด และเครื่องอุบะร้อย เต็มตลอดผนัง

ผนังหุ้มกลองตรงข้ามพระประธาน ตอนบนเขียนภาพพระอินทร์และพระพรหมอาราธนาสันดุสิตเทพบุตร บนสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาอุบัติเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตอนล่างเป็นภาพป่าหิมพานต์ มีสัตว์หิมพานต์ต่าง ๆ เช่น ราชสีห์ คชสีห์ และนรสีห์ เป็นต้น

ผนังด้านข้างระหว่างช่องหน้าต่างเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องทศชาติซึ่งพระโพธิสัตว์เสวยชาติและบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ๑๐ ชาติ ก่อนเสด็จลงมาอุบัติเสวยชาติเป็นพระพุทธเจ้าเรียงลำดับดังนี้

ผนังหุ้มกลอง ตรงข้ามพระประธาน ด้านซ้าย อ้อมถึงผนังด้านซ้ายช่องที่ ๑ และช่องที่๒ เขียนภาพเตมียชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นเตมียกุมาร บำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือการออกบวช ภาพสำคัญคือตอนเตมียกุมารทรงลองกำลังยกราชรถ

ผนังหุ้มกลอง ตรงข้ามพระประธาน มุมขวาสุดต่อผนังด้านขวา ช่องที่ ๑ และช่องที่ ๒ เขียนภาพมหาชนกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นมหาชนกกุมาร บำเพ็ญวิริยะบารมี ภาพเอกของเรื่องคือตอนนางมณีเมขลาเข้าช่วยมหาชนกกุมารซึ่งเรือแตก แหวกว่ายอยู่กลางมหาสมุทรถึง ๗ วัน ๗ คืน

ผนังด้านขวา ช่องที่ ๓ เขียนภาพสุวรรณสามชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นสุวรรณสาม บำเพ็ญเมตตาบารมี ภาพสำคัญคือตอนสุวรรณสามถูกยิง และบิดามารดาตาบอดของสุวรรณสามนั่งรอในบรรณศาลา

ผนังด้านขวา ช่องที่ ๔ เขียนภาพเนมีราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นเนมีราช บำเพ็ญอธิษฐานบารมี ภาพสำคัญในเรื่องคือภาพพระมาตุลี สารถีเทพบุตรนำราชรถพาเนมีราชชมสวรรค์ ตอนล่างเป็นนรกภูมิ

ผนังด้านขวา ช่องที่ ๕ เขียนภาพมโหสถชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นมโหสถราชบัณฑิต บำเพ็ญปัญญาบารมี จิตรกรรมสำคัญคือตอนมโหสถใช้อุบายช่วยกษัตริย์วิเทหะ และปราบพระเจ้าพรหมทัต

ผนังด้านขวา ช่องที่ ๖ เขียนภาพภูริทัตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นภูริทัต บำเพ็ญศีลบารมี ภาพเด่นกึ่งกลางช่องนี้เป็นภาพพญานาคภูริทัตนอนจำศีลอยู่บนจอมปลวก

ผนังด้านขวา ช่องที่ ๗ อ้อมไปถึงผนังด้านหลังพระประธานมุมขวา เขียนภาพจันทกุมารชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นจันทกุมาร บำเพ็ญขันติบารมี ภาพสำคัญคือตอนพระอินทร์ถือค้อนเหล็กลุกเป็นไฟ เหาะลงมาทำลายพิธีบูชายัญ

ผนังด้านหลังพระประธาน จากมุมซ้ายหักมุมจดผนังด้านซ้ายช่องที่ ๗ เขียนภาพพรหมนารทชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนารทฤษี บำเพ็ญอุเบกขาบารมี ภาพเด่นของจิตรกรรมเรื่องนี้ คือตอนนารทฤษีใช้คานทองคำหาบภาชนะทอง เหาะลงมาพบกษัตริย์อังคติ

ผนังด้านซ้ายช่องที่ ๖ เขียนเรื่องวิธูรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นวิธูรบัณฑิต บำเพ็ญสัจจบารมี ภาพเด่นคือภาพยักษ์ปุณณกะโยนวิธูรบัณฑิตลงไปในหุบเขา

ผนังด้านซ้าย ช่องที่เหลือเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก ทานกัณฑ์ กัณฑ์มัทรี และกัณฑ์ฉกษัตริย์

ผนังตอนบนเหนือระดับหน้าต่าง เขียนรูปเทพบุตร เทพธิดา และหมู่พรหมถือเครื่องสักการะไปเฝ้าพระพุทธองค์

บานประตูด้านในพระอุโบสถเขียนภาพเซี่ยวกาง บานหน้าต่างด้านในเขียนภาพเทพทวารบาล บานแผละเขียนภาพกอบัวไม่ซ้ำแบบกัน เหนือและใต้ระดับช่องหน้าต่างคั่นภาพจิตรกรรมด้วยลายเถาดอกพุดตาน

ที่พื้นลานรอบพระอุโบสถกึ่งกลางฐานแต่ละด้านก่อเป็นบ่อเล็ก ๆ มีพนักด้านหลังสูง ตอนบนปั้นรูปศีรษะสัตว์ ด้านทิศตะวันตกรูปหัวช้าง ทิศเหนือรูปหัววัว ทิศตะวันออกรูปหัวม้า และทิศใต้รูปหัวสิงห์* กลางพนักปั้นลายช่อดอกไม้ ส่วนแขนของพนักตกแต่งลายใบไม้เหมือนที่ตัวเหงาหลังคาพระอุโบสถ นอกจากนี้ ยังปลูกตะโกดัดสลับเป็นระยะ

พระวิหาร

พระวิหารตั้งอยู่ด้านใต้ของพระอุโบสถ เดิมเป็นพระอุโบสถมาก่อน ตามประวัติเมื่อเจ้าพระยาบดินทรเดชาสร้างวัดนี้ ราว พ.ศ. ๒๓๖๒–๒๓๖๓ นั้น ได้มอบให้บุตรชายคนใหญ่ชื่อ “นายเกด” ในรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยามุขมนตรี เป็นผู้อำนวยการสร้างด้านเหนือเข้ามาหาด้านใต้ ให้บุตรชายคนรองชื่อ “นายแก้ว” ในรัชกาลที่ ๔ ได้เป็นเจ้าพระยายมราช เป็นผู้อำนวยการสร้างด้านใต้เข้าไปด้านเหนือ บรรจบกันตรงกลาง

หลัง พ.ศ. ๒๓๗๐ เมื่อสร้างวิหารพระบางแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสท้วงว่า “โบสถ์เตี้ยกว่าวิหารพระบาง” เจ้าพระยาบดินทรเดชาจึงให้สร้างพระอุโบสถหลังใหม่ อุทิศพระอุโบสถเดิมเป็นพระวิหารสืบมา

พระวิหารได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ดังต่อไปนี้

สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๗

ปฏิสังขรณ์พระวิหาร

สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๘

พ.ศ. ๒๔๗๐ พระอริยกวี (โกสโล สำราญ) ครั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ได้จัดสร้างเรือนแก้วไม้สักจำหลักลายปิดทองประดับกระจก และดวงไฟฟ้าถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระประธาน

ซ่อมหน้ามุขพระวิหาร ซึ่งเสาทรุดแตกร้าว

สมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

---

* ดูเรื่องจิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระประธานพระวิหาร

พ.ศ.๒๕๒๗-๒๕๒๙ ซ่อมพระวิหารโดยเปลี่ยนไม้โครงหลังคาที่ชำรุด มุงกระเบื้องเคลือบใหม่ ช่อฟ้าใบระกา ฉาบปูน เขียนซ่อมภาพ ประตูหน้าต่างลงรักปิดทอง ปูพื้นหินอ่อนทั้งหมด

พ.ศ. ๒๕๒๙ ปิดทองพระประธานพระวิหาร และซ่อมเปลี่ยนแปลง ทาสีฐานชุกชีพระประธาน

พ.ศ. ๒๕๓๐ ลงรักปิดทองพระประธาน

พ.ศ. ๒๕๓๖ ซ่อมผนังช่วงกรอบหน้าต่างบนลงมา ด้วยการรื้อแผ่นอิฐผนังของเดิมออกครึ่งหนึ่ง แล้วก่อเสริมอิฐใหม่ ฉาบปูนขัดมัน เพื่อเขียนภาพจิตรกรรมใหม่ เนื่องจากของเดิมชำรุดหลุดร่วงลบเลือนเพราะความชื้น

พ.ศ. ๒๕๓๗ เขียนภาพจิตรกรรมช่วงขอบหน้าต่างบนลงมาใหม่ทั้งอาคาร และทาสีเสาพระวิหารด้านเหนือ

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระวิหารหันหน้าไปทางทิศใต้ เป็นอาคารทรงไทยขนาด ๕ ห้อง ตั้งบนฐานสิงห์ กว้าง ๑๑.๘๐ เมตร ยาว ๒๒.๓๐ เมตร หลังคามุงกระเบื้องดินเผาเคลือบสี พื้นสีอิฐขอบเขียว มุขลด ๒ ชั้น มีพาไลหน้าหลัง ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และลวดลายหน้าบันช่อใบเทศดอกในเทพนม กระหนาบด้วยลายก้านขด ที่มุขหลังคา มุขพาไล ซุ้มประตูหน้าต่างและคันทวย ล้วนเป็นไม้จำหลักลายปิดทองประดับกระจก บัวจงกลหัวเสาอิงรอบอาคารปิดทองประดับกระจกเช่นกัน เพดานเขียนดาวฉลุลายสีทองบนพื้นแดง ไขราเขียนลายฉลุพุ่มข้าวบิณฑ์ ตามขื่อแปเขียนลายฉลุทองทั้งสิ้น

ที่พาไลด้านหน้า ผนังก่อซุ้มจระนำภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร พาไลด้านหลัง ผนังก่อซุ้มจระนำเป็นซุ้มบันแถลง ๒ ชั้น แบบเดียวกับซุ้มจระนำด้านหน้าและซุ้มประตูหน้าต่าง แต่ภายในก่อซุ้มเรือนแก้วแบบซุ้มจระนำที่หน้าพระอุโบสถ ภายในประดิษฐาน พระพุทธรูปปางรำพึงแบบเดียวกับที่โถงหน้าพระอุโบสถ

พระวิหารมีประตูด้านหน้า ๒ ช่อง ด้านหลัง ๒ ช่อง บานหน้าต่างด้านนอกเจาะหลอกไว้ ๕ ช่อง แต่สามารถเปิดจากภายในออกไปได้เพียง ๓ ช่อง บานประตูหน้าต่างด้านนอกเขียนลายรดน้ำรูปเขามอ ต้นพุดตาน ลายเมฆ แบบจีน มีนกเกาะตามกิ่งไม้ บานประตูด้านในเขียนภาพเซี่ยวกางผสมแบบไทย บานหน้าต่างเขียนภาพเทพทวารบาล บานแผละประตูหน้าต่างเขียนลายดอกบัว

พระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒.๔๖ เมตร จากทับเกษตรถึงพระเกตุมาลา สูง ๓.๔๐ เมตร ลักษณะทางพุทธศิลป์ แม้จะมีลักษณะแบบสุโขทัยหลายอย่าง เช่นเดียวกับพระประธานพระอุโบสถ แต่พระพักตร์ไม่เหมือน ด้านหลังพระประธานประดับซุ้มเรือนแก้วทำด้วยไม้สักจำหลักลายปิดทองประดับกระจก ฐานชุกชีเป็นฐานบัวหินขัด ด้านหน้าพระประธานประดิษฐานพระอัครสาวก สารีบุตรทางด้านขวา และพระโมคคัลลาน์ทางด้านซ้าย ถัดไปทางด้านข้างพระประธานทั้ง ๒ ข้าง ประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่อง องค์ขวาปางห้ามสมุทร ส่วนองค์ซ้ายปางห้ามญาติ

เพดานภายในพระวิหารเขียนดาวฉลุทองดาวใหญ่ ล้อมด้วยดาวเล็ก มีลายมุมพื้นแดง ลายตามขื่อคานเขียนลายฉลุประจำยามสีทอง บนพื้นสีดำ

จิตรกรรมฝาผนัง ด้านหลังพระประธานเขียนภาพไตรภูมิ กึ่งกลางเป็นเขาพระสุเมรุ ล้อมด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์ เหนือเขาพระสุเมรุ มีหัวช้างเอราวัณทูนไพชยนต์ปราสาท ซึ่งมีพระอินทร์ประทับอยู่ภายใน รอบ ๆ วิมานอินทร์และตอนเหนือขึ้นไปเป็นสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ที่มุมในระดับเดียวกับพระอินทร์ด้านหนึ่งเป็นพระจันทร์ อีกด้านหนึ่งเป็นภาพพระอาทิตย์ เทพบุตรสหายของพระอินทร์ที่สถิตในชั้นดาวดึงส์เช่นกัน ตอนล่างเป็นป่าหิมพานต์ แสดงภาพน้ำจากสระอโนดาตไหลออกมาจากปากสัตว์ ๔ ชนิด คือ สิงห์ ช้าง ม้า และวัว เกิดเป็นแม่น้ำ ๕ สาย ปัญจมหานที คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี มหี และสรภู ตอนล่างสุดเป็นภาพนรกภูมิ

ผนังหุ้มกลองตรงข้ามพระประธาน ตอนเหนือระดับประตูเขียนจิตรกรรมเรื่องพระมาลัยตอนขึ้นไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระเจดีย์จุฬามณีนี้ บางแห่งว่าบรรจุพระเขี้ยวแก้ว บางแห่งว่าบรรจุพระเกศธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ในที่นี้ ผู้ออกแบบแผนภาพจิตรกรรม คงต้องการให้เป็นที่บรรจุพระเกศธาตุ เพราะภาพจิตรกรรมตรงช่องระหว่างประตูตอนล่างลงมา เขียนเรื่องพุทธประวัติ ตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ สิทธัตถะราชกุมารปลงพระเกศา พระอินทร์เหาะลงมารับพระเกศาไปไว้ในพระเจดีย์จุฬามณี และพระพรหมนำเครื่องอัฏฐบริขารมาถวาย

ภาพต่อไปทางขวาเป็นภาพมหาบุรุษทรงเข้าศึกษาในสำนักอาฬารดาบสและอุทกดาบส

ผนังช่องระหว่างหน้าต่าง ทางขวาของพระประธาน ช่องแรกตอนหน้าเขียนภาพตอนมารผจญ กรอบล่างเขียนภาพ ๑๒ นักษัตร ช่องที่ ๒ ตอนปฐมเทศนามีปัญจวัคคีย์ พระอินทร์ พระพรหม ทวยเทพ และเหล่าฤษีมาเฝ้าฟังพระธรรมเทศนา ช่องที่ ๓ ตอนโปรดยสกุลบุตร พื้นที่เล็ก ๆ เหนือช่องหน้าต่าง ช่องที่ ๓ เขียนภาพพุทธสาวก ๖๐ รูป แยกย้ายกันออกเผยแผ่พระศาสนา และช่องที่ ๔ เขียนตอนโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง

ผนังช่องระหว่างหน้าต่าง ด้านซ้ายของพระประธาน จากช่องแรกตอนในสุดเป็นภาพตอนโปรดพระนางพิมพา ช่องที่ ๒ ตอนแสดงยมกปาฏิหาริย์ ช่องที่ ๓ ตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ และช่องที่ ๔ ตอนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ภาพจิตรกรรมตอนเหนือระดับหน้าต่าง ตอนล่างคั่นด้วยลายกรอบประจำยามก้ามปู ตอนบนแบ่งภพภูมิเทพบุตรนางฟ้าด้วยเส้นสินเทา เขียนภาพอดีตพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ เป็นภาพซ้ำพระพุทธเจ้าในเรือนบุษบก กระหนาบด้วยอัครสาวก มีฉัตรเป็นเส้นแบ่งภาพ

พระวิหารนี้ ประเมินจากแบบสถาปัตยกรรม พาไลหน้าหลัง และช่องหน้าต่างที่สร้างไว้หลอก ๆ ลายไม้จำหลัก และภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนบน น่าจะเก่าถึงสมัยอยุธยา

พระวิหารพระนาก

เดิมเรียกวิหารพระบาง เพราะเจ้าพระยาบดินทรเดชา ครั้งเป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดีสร้างไว้สำหรับประดิษฐานพระบางซึ่งท่านสืบหาได้จากเวียงจันทน์หลังปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ใน พ.ศ. ๒๓๗๐ แล้ว เจ้าพระยาบดินทรเดชาได้น้อมเกล้าฯ ถวายพระบางต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้พระราชทานให้เจ้าพระยาบดินทรเดชาอัญเชิญมาไว้ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส

พระบางประดิษฐานที่พระวิหารนี้จน พ.ศ. ๒๔๐๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ได้พระราชทานพระบางกลับไปประดิษฐานที่หลวงพระบาง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญ “พระนาก” ซึ่งมีพุทธลักษณะคล้ายพระบาง จากหอพระในพระบรมมหาราชวัง มาประดิษฐานแทนสืบมาจนทุกวันนี้

การบูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารพระนากคงจะได้ดำเนินการในสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๗ ประวัติวัดบันทึกว่าได้มีการปฏิสังขรณ์พระวิหารหลังใหม่ หลังเก่า น่าจะรวมถึงพระวิหารพระนากนี้ด้วย ทั้งยังบันทึกไว้ว่าได้ปฏิสังขรณ์พระนาก โดยหล่อพระหัตถ์ใหม่ แทนพระหัตถ์เก่าที่ถูกลักตัดไป

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระวิหารพระนาก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระวิหาร เป็นอาคารชั้นเดียวยกพื้นสูง แบบฐานสิงห์ สถาปัตยกรรมแบบจีนประยุกต์ เดิมมีประตูเข้าทางโถงด้านเหนือทางเดียว ต่อมาเพิ่มประตูทางด้านใต้ด้วย หน้าต่างด้านข้างด้านละ ๓ ช่อง ประดับซุ้ม

ปูนปั้นเถาพุดตาน ระเบียงก่อเต็มเป็นผนังติดช่องหน้าต่าง หลังคามุงกระเบื้องว่าวที่หน้าบัน ตัวเหงาประดับปูนปั้นรูปใบไม้ ยอดปั้นลมประดับปูนปั้นรูปใบไม้รองรับผอบสัมฤทธิ์ หน้าบันปั้นปูนประดับกระเบื้องลายครามตามเรื่องในคัมภีร์ปัญจพุทธพยากรณ์ เล่าเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ ในภัทรกัปนี้ ด้านใต้เป็นเรื่องตอนต้น ไข่ ๕ ฟอง พลัดจากแม่กา ถูกแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์ นำไปเลี้ยง จนไข่ฟักออกเป็นตัวมนุษย์ ครั้นเติบใหญ่บวชเป็นฤษี ด้านเหนือเป็นภาพฤษีทั้ง ๕ มาพบกัน ได้ร่วมกันตั้งสัตย์อธิษฐานว่า ถ้าต่อไปจะได้ตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอให้ร้อนถึงมารดา แม่กาซึ่งขาดใจตายเพราะรักเสียดายไข่ ไปเกิดเป็นท้าวพกาพรหม จึงจำแลงเป็นกาเผือกมาเกาะต้นไม้ตรงหน้าฤษีทั้ง ๕ แล้วเล่าเรื่องเดิมให้ฟัง

นอกจากนี้ ที่ผนังเชิงบันไดด้านเหนือ ยังประดับลวดลายแบบเดียวกันเป็นรูปแม่พระธรณีบีบมวยผม กระหนาบด้วยหมู่มารถือศัสตราวุธแหวกว่ายหนีตายจากน้ำท่วม และการตกเป็นภักษาหารของปลายักษ์ ตอนล่างก่อเป็นบ่อน้ำเล็ก ๆ

พระนากประดิษฐานในพระวิหาร เป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทรสูง ๑.๔๘ เมตร

พระพุทธปรางค์

ในการบูรณปฏิสังขรณ์หรือสถาปนาวัดขึ้นใหม่ เจ้าพระยาบดินทรเดชา ได้สร้างพระพุทธปรางค์ประดับหินอ่อนขึ้นด้วย คงจะสร้างราว พ.ศ. ๒๓๗๐ เมื่อกลับจากปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์ครั้งที่ ๑ แล้ว และท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดี

ถึงสมัยพระพุฒาจารย์ (มา) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๗ ได้ปฏิสังขรณ์ และสร้างพระระเบียงชั้นทักษิณโดยรอบพระพุทธปรางค์ ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง

สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้แก้บัวฐานพระพุทธปรางค์ และรื้อกำแพงแก้วที่ฐาน พ.ศ. ๒๔๘๔ สร้างกำแพงคอนกรีตล้อมเขตพระพุทธปรางค์ด้านตะวันออก ตั้งแต่สระจระเข้ถึงหลังตึกวัดด้านถนนวานิช ๑ พร้อมทางเท้า ด้านนอกตลอดแนวกำแพง ขนานกับถนนที่กั้นระหว่างพระพุทธปรางค์กับพระอุโบสถและสร้างพระเจดีย์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางที่ฐาน ๒ เมตร สูง ๕ เมตร จำนวน ๕ องค์ ไว้ในบริเวณพระพุทธปรางค์ พ.ศ. ๒๔๘๕ สร้างสายล่อฟ้าบนพระพุทธปรางค์ ลาดปูนลานพระพุทธปรางค์ พร้อมทั้งสร้างศาลประดิษฐานรูปหล่อเจ้าพระยาบดินทรเดชา และศาลาโถงสำหรับเป็นที่บำเพ็ญกุศลเป็นครั้งคราว และ พ.ศ. ๒๔๘๖ สร้างศาลาจตุรมุขบริเวณพระพุทธปรางค์ สำหรับผู้เข้ามาไหว้พระ สักการะรูปเจ้าพระยาบดินทรเดชา และชมจระเข้

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระพุทธปรางค์มีฐานทักษิณ ๒ ชั้น ชั้นล่างสูง ๑.๓๕ เมตร ยาวด้านละ ๒๑.๖๐ เมตร ยกเว้นด้านใต้ยาว ๒๒.๑๐ เมตร มีบันไดขึ้นทางด้านใต้สองข้างศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา มีวิหารคดล้อมตั้งแต่มุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ อ้อมไปทางเหนือ มาจดมุมตะวันออกเฉียงใต้ หลังคาวิหารมุงกระเบื้องว่าว เฉพาะหัวมุมก่อเป็นหลังคาเก๋งจีน ประดับกระเบื้องเคลือบลายเถาดอกไม้ ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งเป็นระยะโดยตลอด

จากชั้นทักษิณชั้นที่ ๑ เป็นชั้นฐานบัวคว่ำ ฐานเขียง ฐานสิงห์ แล้ว จึงถึงชั้นทักษิณชั้นที่ ๒ ซึ่งมีพนักระเบียงประดับกระเบื้องปรุสีเขียวแบบจีน เสาระเบียงเป็นเสาหัวเม็ดทรงมัณฑ์

ต่อจากชั้นทักษิณชั้นที่ ๒ เป็นฐานเขียง ต่อด้วยฐานสิงห์ ๗ ชั้น ถึงครรภธาตุ ซึ่งเจาะซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปยืนทั้ง ๔ ทิศ ทิศเหนือและใต้ เป็นพระปางห้ามญาติ ทิศตะวันออกพระปางอุ้มบาตร และทิศตะวันตกพระปางห้ามสมุทร เหนือชั้นบันแถลง ๒ ชั้นขึ้นไปประดับรูปครุฑแบกสลับกับยักษ์ยืมกุมตะบอง ต่อด้วยชั้นกลีบขนุนหินอ่อน ๗ ชั้น ถึงยอดนภศูลปักฉัตรฉลุโปร่ง ๓ ชั้น

ศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา

ศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สร้างเสร็จในวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อประดิษฐานรูปหล่อของเจ้าพระยาบดินทรเดชา สมุหนายกครั้งรัชกาลที่ ๓ ผู้สำเร็จราชการสงครามป้องกันเขมรและญวน รูปหล่อหล่อขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๑ –๒๔๔๗ โดยปั้นจากภาพเขียนที่ถ่ายแบบมาจากรูปปั้นเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่สมเด็จพระหริรักษ์รามาธิบดี (นักองค์ด้วง) พระเจ้ากรุงกัมพูชาให้สร้างไว้สักการะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๒

ลักษณะทางศิลปกรรม

ศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นศาลาโถงตรีมุข ยกพื้นสูงก่อติดกับลานทักษิณชั้นล่างของพระพุทธปรางค์ หน้าบันปั้นปูนรูปสิงห์ยืนแท่นเหนือตัวเลข ๒๔๘๔ (น่าจะเป็นปีที่สร้างศาล) บันไดขึ้นเป็นอัฒจันทร์ซ้ายขวา ขึ้นไปบรรจบที่ระเบียงหน้ามุข ซึ่งพนักด้านนอกติดแผ่นหินอ่อนจารึกว่า

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
สมุหนายกและแม่ทัพใหญ่
ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓

ภายในศาลาประดิษฐานรูปหล่อปิดทองเจ้าพระยาบดินทรเดชานุ่งผ้าลอยชาย นั่งชันเข่าขวา มือเท้าบนเข่า ตั้งบนฐานบัว กลางท้องไม้จารึกเหมือนที่ระเบียงแต่เพิ่มวันเดือนปีชาตะและอสัญกรรม

ใน พ.ศ. ๒๕๓๙ วัดดำเนินโครงการสร้างศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชาขึ้นใหม่ทางด้านใต้ของศาลเดิม เป็นอาคารทรงไทยจตุรมุข หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ขนาดใหญ่กว่าศาลเดิม ขณะนี้การก่อสร้างใกล้จะแล้วเสร็จ

มณฑปพระพุทธบาท

สถานที่ตั้งมณฑปพระพุทธบาทเดิมเมื่อแรกสถาปนาวัดนั้น เจ้าพระยาบดินทรเดชา ให้ขุดสระ และสร้างหอไตรลงไว้กลางสระ

ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ หอไตรชำรุดทรุดโทรม ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๔ เจ้าอาวาสองค์ที่ ๖ ได้แก้ไขเปลี่ยนเป็นพระวิหารประดิษฐานรอยพระพุทธบาท สระก็แก้ไขเป็นสระจระเข้แต่นั้นมา และให้สร้างพระพุทธรูปปาเลไลยก์ทองเหลือง สูง ๓ ศอก ๑๗ นิ้ว องค์หนึ่ง ลงรักปิดทอง ประดิษฐานไว้ในวิหาร

ผู้ที่เป็นหัวหน้าสร้างพระพุทธบาทจำลองคือพระพุฒาจารย์ (มา) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๗ ขณะดำรงตำแหน่งปลัด ท่านได้นัดสัปปุรุษมานมัสการพระพุทธบาทในกลางเดือน ๓ จนกลายเป็นงานนักขัตฤกษ์ประจำปีมาตราบเท่าทุกวันนี้ ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรก็มีพระราชศรัทธาโปรดให้สร้างมณฑปน้อยสวมรอยพระพุทธบาทจำลองเป็นของพระราชทานช่วย

ถึงสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๗ ท่านได้แก้ไขพระวิหารเป็นแบบมณฑปและจัดให้มีงานนมัสการรอยพระพุทธบาทในกลางเดือน ๓ เป็นเทศกาลประจำปี

สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๘ ได้สร้างมณฑปใหม่เป็นทรงจตุรมุขยอดปรางค์แบบก่ออิฐถือปูน พื้นเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีศาลาราย ๔ ทิศ อยู่ตามมุมและต่อมาสร้างศาลาเพิ่มอีก ๒ หลัง อยู่ตอนกลางตรงมุขเหนือใต้ (ปัจจุบันใช้เป็นวิหาร)

สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๙ ให้ทำภูเขาที่มณฑปด้านเหนือ ทำศาลาเฟโรคอนกรีต ๒ ชั้น ๒ หลัง ซึ่งก่อสร้างค้างอยู่ให้แล้วเสร็จ ทำหอระฆังเล็ก ๔ หลัง ทำพนักลูกกรงสอง

ด้านมณฑป หน้ากระดานฐานมณฑป และบันได เป็นหินลายขัดมันและซ่อมมณฑปน้อยครอบรอยพระพุทธบาท

สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ พ.ศ.๒๔๘๓ ให้ลาดคอนกรีตที่ลานพระพุทธบาท กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๗ เมตร หนา ๕ เซนติเมตร สร้างประตูเหล็กเลื่อนเข้าลานพระบาท ทางบันไดด้านตะวันออก และลาดคอนกรีตบนพื้นชานชาลามณฑป แล้วปูกระเบื้องลายเกล็ดจระเข้

สมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๓๐ ลงรักปิดทองฝ้าเพดานและยอดมณฑป

พ.ศ. ๒๕๓๑ ซ่อมมณฑป วิหาร และศาลาราย ๔ ด้าน ต่อเติมระเบียงหน้าวิหาร ศาลารายเป็นคอนกรีตทั้ง ๔ หลัง เปลี่ยนวงกบ บานประตูและปูหินอ่อนมณฑป ซ่อมซุ้มหอระฆัง เปลี่ยนใบระกา มุงกระเบื้อง ทำกำแพงทำรั้วเหล็กด้านโรงเรียน ปิดทองประดับกระจังลายฉลุฝ้าเพดาน

พ.ศ.๒๕๓๕ ติดลวดตาข่ายเพดานรอบมณฑป เพื่อป้องกันนกพิราบและค้างคาว

ลักษณะทางศิลปกรรม

มณฑปพระพุทธบาทเป็นอาคารจตุรมุขยอดปรางค์มุขตะวันออกตะวันตกยาวกว่ามุขเหนือใต้ เป็นมณฑปที่งามเด่นด้วยลายพื้นซึ่งเป็นปูนปั้นกระแหนะโดยไม่ปิดทอง จึงเป็นสีขาวนวลตัดกับสีพื้นแดงซึ่งทาบนพื้นปูนจึงออกสีแดงหม่นอมชมพู เสริมด้วยลวดลายทองตามซุ้มตามขอบยิ่งทำให้งดงามเด่นแปลกกว่าอาคารสถาปัตยกรรมไทยอื่น ๆ

หลังคามณฑปมุงกระเบื้องเกล็ดดินเผาเคลือบสีเขียวขอบสีอิฐ มุขตะวันออกตะวันตกลด ๓ ชั้น มุขเหนือใต้ลด ๒ ชั้น หน้าบันประดับลายปูนปั้นปิดทอง กึ่งกลางเป็นพระราชลัญจกรประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปจุลมงกุฎบนพานแว่นฟ้า ภายในกรอบทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เพราะมณฑปพระพุทธบาทสร้างในรัชกาลที่ ๕ ล้อมด้วยลายกระหนกก้านขด แผงแรคอสองเป็นลายมงคล ๘ ในกรอบ ๘ เหลี่ยมกระหนาบด้วยลายก้านขด และพญานาค ลายมงคล ๘ ที่แผงแรคอสองทิศตะวันออกเป็นรูปกรอบหน้าและหม้อน้ำมนต์ ทิศตะวันตกรูปสังข์กับโคอุสภ ทิศเหนือรูปธงชัยกับขอช้าง และทิศใต้รูปตะบองสอดจักร ยอดปรางค์ทาสีขาว แต่งลายปูนปั้นปิดทองที่ชั้นบัวคว่ำบัวหงาย หน้ากระดาน หัวเสาส่วนย่อมุม และชั้นครุฑแบกตัวสีแดง สลับกับยักษ์ถือตะบองตัวสีเขียว ชั้นกลีบขนุน ๕ ชั้นก็ทาสีขาวเรียบ ถึงยอดนพศูลจึงปิดทองงามอร่าม

เนื่องจากหน้ามุขแต่ละด้านมีเสาถึง ๔ เสา รวงผึ้งจำหลักลายปิดทองจึงค่อนข้างเล็ก แต่สาหร่ายปิดทองยาวค่อนเสา ตอนปลายช่องกลางเป็นรูปเทพนมหันพระพักตร์ออกช่องริมปลายเป็นรูปพญานาค

เสามุข เสาระเบียง เสาอิง และผนังมณฑปปั้นปูนกระแหนะลายพุ่มข้าวบิณฑ์หน้าสิงห์ขบก้านแย่งไม่ปิดทอง พื้นสีแดงอมชมพู บัวหัวเสาเป็นบัวจงกลปิดทอง มุมผนังทุกมุม กึ่งกลางประดับพญานาคปิดทอง ผนังตอนบนเหนือซุ้มประตูเจาะช่องแสงเล็ก ๆข้างละช่องแต่งเป็นซุ้มยอดแหลม ปิดด้วยลายฉลุโปร่งรูปเทวดานั่งแท่นถือดอกบัว ซุ้มประตูเป็นซุ้มบันแถลงปิดทองขนาดใหญ่ หางหงส์รูปนาคเบือน ลายหน้าบันรูปเทพนม ประตูเขียนลายรดน้ำ ผนังด้านตะวันตกแต่งซุ้มจระนำประดิษฐานรูปหล่อพระพุฒาจารย์ (มา)

เพดานโถง เพดานซุ้มประตู ประดับดาวกลีบบัวปิดทองประดับกระจก เพดานชายคาเขียนทองฉลุลายดาวดอกกลม

พนักระเบียงก่อเป็นฐานสิงห์ ประดับลายปูนปั้นกลีบบัวงดงาม ทั้งลายบัวลูกแก้วลายรักร้อย ที่ท้องไม้ และลายประจำยามที่หน้ากระดาน

ภายในมณฑปกึ่งกลางประดิษฐานพระพุทธบาทปิดทองล้อมด้วยขอบฐานบัวปั้นปูนลงรักปิดทองประดับกระจก ขอบบนเป็นกลีบบัว ท้องไม้สีแดงประดับกระจังสลับ ๒ ชั้นที่ขอบทั้งบนและล่าง หน้ากระดานประดับลายก้ามปูลูกฟัก

มณฑปน้อยครอบพระพุทธบาทเป็นไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระจกทั้งองค์ ทั้งส่วนยอดมณฑป ดาวเพดาน คันทวย ซุ้มเสา ตลอดจนถึงกาบเชิงเสา ปลายสาหร่ายเป็นรูปเทพนม คงเป็นที่มาของลายปลายสาหร่ายซุ้มเสามุขมณฑปด้านนอก

ด้านตะวันตกก่อซุ้มจระนำ เป็นซุ้มเรือนแก้วประดับลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจก ประดิษฐานพระปาเลไลยก์หล่อปิดทอง สูง ๑.๗๕ เมตร ประทับนั่งบนเขามอจำลอง ผนังด้านหลังประดับลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจก เป็นประภามณฑลล้อมองค์พระและล้อมด้วยเปลวรัศมีมีรูปหางไหลอีกชั้นหนึ่ง

เพดานลดหลั่น ๒ ชั้น ดาวเพดานบนกึ่งกลางเป็นดาวจงกลดวงใหญ่ล้อมด้วยดาวเล็ก ๘ ดวง ชั้นขอบซึ่งลดต่ำลงมา แต่ละด้านประดับดาวดอกจอกกึ่งกลางดอกใหญ่กระหนาบด้วยดาวดอกย่อมข้างละดอก และดอกเล็กข้างละสองดอก ผนังตอนบนตรงช่องแสงห้อย อัจกลับช่องละ ๑ ดวง

พื้นมณฑปปูหินอ่อนแผ่นสี่เหลี่ยมดำขาวสลับกัน

บนพื้นไพทีพระมณฑปซึ่งปูหินอ่อน เสาลูกกรงหินล้าง ตั้งศาลารายที่มุมทั้ง ๔ และวิหารทิศเหนือและใต้ เป็นอาคารโถงแบบไทย สองข้างวิหารทิศเป็นช่องบันไดเล็ก ถัดไปเป็นซุ้มระฆัง แขวนระฆังสำริด ซุ้มละ ๓ ใบ ช่องซุ้มประตูใหญ่อยู่กึ่งกลางด้านทิศตะวันออก ซุ้มประตูตกแต่งแบบเครื่องลำยองปูนปั้น หน้าบันเป็นรูปจักรบนพานแว่นฟ้า ใต้พานจารึก ๒๔๖๒ บันไดด้านนี้เป็นบันไดใหญ่ หัวบันไดด้านล่างประดับเศียรนาคสำริด ๗ เศียร ที่พังพานเป็นรูปจักรตรงกลางจารึก ๒๔๗๒ พลสิงห์ทำเป็นตัวนาคประดับลายรักร้อยสีทองสลับแดง ส่วนบันไดด้านทิศตะวันตก มีขนาดย่อมกว่าและมิได้ประดับตกแต่งสิ่งใด

ฐานไพทีตั้งบนเขามอขนาดใหญ่ ก่อเป็นถ้ำจระเข้ มีสระจระเข้ที่เชิงเขาด้านตะวันออก ปัจจุบันก็ยังเลี้ยงจระเข้ไว้ พร้อมทั้งสตั๊ฟ (stuff) จระเข้ที่หาชีวิตไม่แล้วไว้เพื่อการศึกษาอีก ๑ ตัว

ภูเขาพระฉายและพระวิหารเจดีย์

ที่มุมตะวันออกเฉียงใต้ภายในเขตพุทธาวาส เป็นที่ตั้งของภูเขาพระฉายซึ่งเจ้าอาวาสองค์ที่ ๗ ให้สร้างไว้ กระจกที่ใช้เป็นพื้นเขียนองค์พระพุทธรูป เป็นกระจกเงาบานใหญ่สำหรับใช้ในการแต่งกายของเจ้าพระยายมราช(แก้ว)บุตรเจ้าพระยาบดินทรเดชา โดยที่พระยาเพ็ชรฎา (ดิด) ผู้เป็นบุตรได้นำมาถวายเพื่อการนี้ และสมัยเดียวกันนี้ ยังได้อัญเชิญพระสังกัจจายน์จากบริเวณพระพุทธบาทมาประดิษฐานไว้ที่ภูเขาพระฉาย ต่อมาเจ้าอาวาสองค์ที่ ๙ ได้ซ่อมถ้ำพระพุทธไสยาสน์ที่เขาพระฉายครั้งหนึ่ง

ต่อจากภูเขาพระฉายไปทางเหนือ เดิมเป็นที่ตั้งของพระวิหารเดิม ซึ่งจากลักษณะสถาปัตยกรรมบ่งว่าเป็นอาคารเก่ายุคอยุธยา คือเป็นอาคารแบบมหาอุด ไม่มีประตูหลังมีประตูหน้า ๒ ช่อง หน้าต่างด้านข้าง ข้างละ ๓ ช่อง หน้าบันประดับกระเบื้องเคลือบสีและลายครามเป็นรูปนกยูงและดอกไม้ ที่เฉลียงประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์ซึ่งเจ้าอาวาสองค์ที่ ๗ ให้สร้างไว้ ส่วนภายในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปางปาเลไลยก์ ซึ่งไม่ทราบประวัติผู้สร้าง แต่พระสุนทรศีลาจารย์ (จุ้ย) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๘ ได้ปฏิสังขรณ์ปิดทองใหม่ทั้งรูปช้างถวายน้ำและลิงถวายรวงผึ้ง นอกจากนี้ ภายในบริเวณยังมีเจดีย์เล็กอีก ๓ องค์ และถัดจากพระวิหารหลังตะวันออกนี้ไปทางพระอุโบสถ มีพระวิหารคดล้อมเป็นแนวกำแพงจากทิศตะวันออกไปตลอดแนวพระอุโบสถด้านเหนือ

สิ่งก่อสร้างเหล่านี้อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม ถึง พ.ศ. ๒๕๓๓ สมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันจึงได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ภูเขาพระฉาย รื้อพระวิหารและเจดีย์ลง สร้างพระวิหารหลังใหม่ก่อยอดเป็นทรงสถูปเจดีย์ ภายในเจดีย์บรรจุพระพุทธรูปองค์เล็กองค์น้อยที่ขุดพบได้ที่เจดีย์เก่า และรื้อพระวิหารคด สร้างกำแพงวัดด้านนี้ขึ้นใหม่

ลักษณะทางศิลปกรรม

ภูเขาพระฉายเป็นเขาจำลองขนาดย่อม ลักษณะเดียวกับเขามอ ใช้ตุ่มไหเป็นแกนโบกปูนทับ ปลูกไม้พุ่มไม้ดอกแซมให้ร่มรื่น ด้านตะวันตกซึ่งเป็นด้านหน้า ก่อเป็นลานยกพื้น มีบันได ๓ ขั้นทางซ้ายและขวา เป็นที่สักการะพระฉาย ที่ผนังทางซ้ายซึ่งเป็นเงาพระพุทธรูปยืนสีดำ และพระสังกัจจายน์ที่ซุ้มทางด้านขวา ตอนบนมุมซ้ายประดิษฐานวิหารเล็ก ๆ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ส่วนด้านขวาตอนบนของเขาส่วนที่อ้อมไปทางทิศใต้ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิในซุ้มคูหาเล็ก ๆ ที่ผนังมุมขวานี้มีช่องเข้าถ้ำชั้นล่าง และบันไดขึ้นถ้ำชั้นบน ซึ่งภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปิดทอง

พระวิหารเจดีย์ เป็นวิหารตรีมุข หันหน้าไปทางตะวันตก มุขหน้ายาว ๔.๕๐x๕ เมตร หลังคามุงกระเบื้องเกล็ดดินเผาเคลือบสีอิฐ ช่อฟ้าใบระกาหางหงส์และลวดลายหน้าบันรูปจักรกลางช่อพุดตาน ปั้นปูนปิดทองประดับกระจก เจดีย์ยอดหลังคาเป็นเจดีย์ทรงกลม ผนังฐานที่รองรับ ตกแต่งลายปูนปั้นเป็นเฟื่องอุบะปิดทองล่องชาด ถัดขึ้นไปเป็นบัวลูกแก้ว ๓ ชั้น จึงถึงองค์ระฆัง บัวเชิงบาตร ลูกแก้ว ๙ ชั้น ปลี และเม็ดน้ำค้าง ประดับฉัตรโลหะ ๕ ชั้น ฉลุลายปิดทอง สูงจากพื้นถึงยอด ๑๔ เมตร บัวหัวเสา คูหาหน้านางที่มุขและคันทวยเป็นปูนปิดทองประดับกระจกหลากสี ซุ้มประตูหน้าต่างปั้นปูนปิดทองเถาดอกพุดตานบนพื้นกระจกสีน้ำเงิน ประตูหน้าต่างบานไม้สีแดง พื้นปูหินอ่อน

ภายในพระวิหารกึ่งกลางประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์เป็นพระพุทธรูปปั้นลงรักปิดทอง ยาว ๔.๕๕ เมตร พุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระประธานที่พระอุโบสถและพระวิหาร ฐานชุกชีเป็นแท่นกลีบบัว ๓ ชั้นรองรับด้วยฐานปัทม์และฐานหน้ากระดาน

ภายในมุขซ้ายประดิษฐานพระปาเลไลยก์ เป็นพระพุทธรูปหล่อปิดทองสูง ๑.๗๕ เมตร พุทธลักษณะประยุกต์จากแบบสุโขทัย ตามแบบพระพุทธรูปในยุครัชกาลที่ ๓-๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประทับนั่งบนฐานกลีบบัว ๓ ชั้น บนแท่นหินจำลอง พระบาทประทับบนแท่นบัวทรงกลม ด้านหน้าตั้งรูปช้างชูกระบอกไม้ไผ่ (ช้างถวายน้ำ) และลิงถวายรวงผึ้ง

พระวิหารเฉลิมพระเกียรติ

พระวิหารเฉลิมพระเกียรติตั้งอยู่กึ่งกลางตอนเหนือสุด ระหว่างพระอุโบสถกับพระพุทธปรางค์ เป็นพระวิหารที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระวิหารเฉลิมพระเกียรติหันหน้าไปทางทิศใต้เป็นอาคารตรีมุขยาว ๑๒ เมตร แบบเดียวกับพระวิหารเจดีย์ต่างกันเพียงไม่มียอดเจดีย์ หน้าบันประดับตราฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ล้อมด้วยเถากระหนก และมุขหน้ายาวกว่ามุขตะวันออกและตะวันตก

ภายในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญขนาดหน้าตัก ๓๐ นิ้ว จำนวน ๕ องค์ เรียงจากมุขตะวันตกไปมุขตะวันออก ดังนี้

๑. หลวงพ่อบ้านแหลม (จำลองแบบหลวงพ่อวัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม)
๒. หลวงพ่อโต (จำลองแบบหลวงพ่อโตบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ)
๓. หลวงพ่อวัดไร่ขิง (จำลองแบบหลวงพ่อวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม)
๔. หลวงพ่อโสธร (จำลองแบบหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา)
๕. หลวงพ่อนาก (จำลองแบบพระนาก วิหารพระนาก)

พระพุทธรูป ๔ องค์แรกเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่มีประวัติเป็นพี่น้องกัน ล้วนเป็นพระพุทธรูปที่ลอยน้ำมาประดิษฐานเป็นหลักยึดจิตใจของพุทธศาสนิกชนตามจังหวัดริมน้ำสำคัญรอบกรุงเทพมหานคร ส่วนพระพุทธรูปองค์ที่ ๕ เป็นพระพุทธรูปสำคัญที่วัดได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

หอระฆัง

หอระฆัง ตั้งอยู่ทางใต้ของเขตพุทธาวาส ถัดจากวิหารพระนากมาทางซุ้มประตูรั้ว สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๘ สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๙ โดยสถาปนิกของกรมศิลปากร คือ พระพรหมพิจิตร์ (อู๋ ลาภานนท์) และทาสีใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙

ลักษณะทางศิลปกรรม

หอระฆังเป็นหอเฟโรคอนกรีต ๒ ชั้น ศิลปไทยประยุกต์ หลังคาเป็นซุ้มหน้านาง ยอดเป็นชั้นบัวคว่ำ ๘ เหลี่ยม ๓ ชั้น ถึงชั้นเชิงบาตร ชั้นกลีบบัว ๒ ชั้น ปลียอดเป็นเม็ดน้ำค้างทรงป้อมรับกัน

เสาหอชั้น ๒ ย่อมุมไม้สิบสอง ทวยรูปลายไทยประยุกต์ พนักระเบียงชั้น ๒ ก่อคอนกรีตเป็นขอบมีฐานมีหูช้างรองรับ มีแผ่นจารึกการสร้างว่า

พุทธศักราช ๒๔๗๘
พระโสภณอักษรกิจ–นายปักเส่ง จึงแย้มปิ่น
สร้างอุทิศแด่
นางจันทร์ ฉิมไพบูลย์ ผู้เป็นน้าและป้า

เสาชั้นล่าง เป็นเสาสี่เหลี่ยมเรียบ ทรงสอบขึ้น ฐานเสาก่อเป็นป้อมจำลอง มีกำแพงและลูกป้อมเล็ก ๆ

ระฆังสำริดห้อยจากเพดานหลังคา หูระฆังประดิษฐานเป็นรูปพญานาค

คณะ ๗

ภายในเขตพุทธาวาส เป็นสังฆาวาสอยู่ส่วนหนึ่งทางมุมตะวันตกเฉียงเหนือบริเวณพระพุทธปรางค์และริมรั้วมุมตะวันออกเฉียงใต้ คือคณะ ๗

คณะ ๗ เดิมมีคณะ ๗ ก และ ๗ ข ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นกุฎิตึก ภปร. ในปัจจุบัน เมื่อกุฏิทรุดโทรมไม่อาจบูรณปฏิสังขรณ์ได้แล้ว จึงย้ายไปที่ตึกโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์ ที่ตั้งคณะ ๗ บริเวณพระพุทธปรางค์ในปัจจุบัน

ตึกโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์ เดิมเป็นโรงเรียนหนังสือไทย แล้วเป็นตึกที่อยู่ของพระพุฒาจารย์ (มา) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๗ ต่อมาเจ้าอาวาสองค์ที่ ๘ ได้นำเงินที่นางบุญมา ย่องฮง ถวายวัด มาปฏิสังขรณ์ตึก เปลี่ยนแปลงเป็นโรงเรียนปริยัติธรรม ให้นามเป็นอนุสรณ์แก่ผู้บริจาคทรัพย์ว่าโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์

สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๑๔ ซ่อมโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์ปรับปรุงเป็นที่อยู่พระสงฆ์และสร้างกุฏิสงฆ์คณะ ๗ เพิ่มเติมโดยสร้างติดกับตึกโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์

พ.ศ. ๒๕๓๐ สร้างอาคารทรงไทยชั้นเดียวทางมุมตะวันออกเฉียงใต้ต่อจากเขาพระฉาย เป็นที่ตั้งมูลนิธิสมเด็จพระธีรญาณมุนีส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นคณะ ๗ ด้วย

ลักษณะทางศิลปกรรม

ตึกโรงเรียนบุญมาประดิษฐ์ ตั้งหันหน้าไปทางตะวันออก เป็นอาคารตึก ๒ ชั้น แบบสถาปัตยกรรมประยุกต์ตะวันตกผสมไทย เป็นอาคารขนาด ๕ ช่อง กว้าง ๗.๘๐ เมตร ยาว ๑๔.๓๕ เมตร หลังคามุงกระเบื้องเกล็ดเคลือบสี พื้นสีอิฐขอบสีเขียว มุขหลังคาหัน

ไปในแนวเหนือใต้ ตัวลำยองไม้จำหลักยอดเหมหน้าสิงห์ขบ หน้าบันแต่งลวดลายไม้ประดับเป็นเรือนบุษบก ภายในเป็นรูปอุณาโลม ลายกระหนกเปลวที่กระหนาบ ๒ ข้าง ประดิษฐ์เป็นตัวเลขไทย ด้านซ้าย ๒๔ ด้านขวา ๖๘ ซึ่งคงจะเป็นปีที่สร้างอาคารหลังนี้

ด้านหน้าอาคารช่องกลางเป็นมุขยื่น มีระเบียงบนล่าง เสาซุ้มชั้นล่างแต่งซุ้มโค้งประดับลายปูนปั้น เหนือซุ้มตรงกลางจารึกอักษร "บุญมาประดิษฐ" ชั้นบนเป็นระเบียงลูกกรงหล่อทรงโปร่งงาม ผนังอาคารประดับเสาอิง หัวเสาแบบกลีบบัวจงกลประยุกต์มีคันทวยงดงาม ซุ้มประตูหน้าต่างชั้นบนทำซุ้มเรือนยอดคล้ายเจดีย์ประยุกต์แบบเดียวกับยอดบุษบกที่หน้าบัน ทุกช่องหน้าต่างแต่งขอบบนล่าง บานประตูหน้าต่างแต่งลูกฟักตอนบนเป็นบานเกล็ดไม้

อาคารส่วนที่ต่อเติมออกไปทางเหนือเป็นอาคาร ๒ ชั้น ขนาด ๖ ช่อง เป็นอาคารเรียบ ๆ เพื่อประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น

อาคารมูลนิธิสมเด็จพระธีรญาณมุนี เป็นตึกชั้นเดียว หลังคาทรงไทยมุงกระเบื้องเกล็ดพื้นสีอิฐ ขอบนอกสีเขียวขอบในสีส้ม ตัวลำยองแบบยอดปั้นลม กลางหน้าบันเป็นรูปจักร ด้านล่างจารึกปีที่สร้าง ๒๕๓๐ ระหว่างดอกประจำยาม

ซุ้มประตูเขตพุทธาวาส

ตามโครงการสร้างปรับปรุงพัฒนาเขตพุทธาวาสในมหามงคลฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๓๐ นอกจากบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ ในเขตพุทธาวาสซ่อมสร้างสิ่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ จนเขตพุทธาวาสงดงามสงบร่มรื่นเรียบร้อยแล้ว สิ่งก่อสร้างที่แสดงความเป็นสัดส่วนของเขตพุทธาวาสคือแนวรั้วคอนกรีตตอนบนเป็นเหล็กดัดและซุ้มประตูที่อยู่กึ่งกลางเป็นซุ้มประตู ๓ ช่องช่องกลางกว้าง ๓ เมตร ช่องซ้ายขวาช่องละ ๑ เมตร เป็นซุ้มประตูแบบไทยประกอบด้วยซุ้มบันแถลง ๒ ชั้น หน้าจั่วปั้นลวดลายใบเทศ ยอดปั้นลมเป็นยอดแหลม กลางหน้าบันรูปจักรล้อมกระหนกดอกในรูปสิงห์ ลวดลายปั้นปูนปิดทองประดับกระจก

นอกเขตพุทธาวาส

นอกเขตพุทธาวาสไปทางใต้ ทางซีกตะวันตก เป็นที่ตั้งของศาลาการเปรียญ โรงเรียนพระปริยัติธรรม หมู่กุฏิสงฆ์คณะ ๖,๘,๙ และ ๑๐ และโรงเรียนวัดจักรวรรดิ ทางซีกตะวันออกมีถนนที่ออกสู่ถนนอนุวงศ์คั่นกลาง เป็นที่ตั้งของฌาปนสถาน และหมู่กุฏิคณะ ๑,๒,๓,๔ และ ๕ แต่ละกลุ่มอาคารต่างมีรั้วกั้นเป็นสัดส่วน

ศาลาการเปรียญและคณะ ๑๐

ศาลาการเปรียญของวัดเดิมมี ๒ หลัง เรียกกันว่า ศาลาบน ศาลาล่าง

ศาลาบนตั้งอยู่ที่สุดวัดด้านเหนือ ตอนตะวันออกเฉียงเหนือของพระอุโบสถ ต่อมาสร้างเป็นตึกแถว ๒ ชั้นให้เช่า รื้อศาลามาปลูกบริเวณฌาปนสถานในปัจจุบัน และรื้อเสียเมื่อสร้างฌาปนสถานใน พ.ศ.๒๔๙๐

ศาลาล่าง เดิมปลูกอยู่ท้ายวัดใกล้ไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อจะตัดถนนจักรวรรดิกับถนนอนุวงศ์ ท่านผู้หญิงอภัยราชา (เอี่ยม สุทัศน์ ณ อยุธยา) ออกทรัพย์ให้ย้ายมาปลูกไว้ท้ายวัด บริเวณที่ตั้งหมู่กุฏิคณะ ๔ ในปัจจุบัน เป็นศาลาใหญ่ เพิงหน้าหลัง มีช่อฟ้าใบระกา ต่อมามีชาวบ้านมาอาศัยอยู่หลายครอบครัว อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม

สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๑๑ จึงสร้างศาลาการเปรียญขึ้นใหม่ ณ ที่ตั้งปัจจุบันในพื้นที่ตั้งคณะ ๑๐ และ ๑๒ เดิม เป็นอาคารจตุรมุข

สมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

พ.ศ.๒๕๓๐ ได้ทาสีศาลาการเปรียญทั้งภายในและภายนอก และฉาบปูนซ่อมกำแพงที่ชำรุด นอกจากนี้ ยังสร้างอาคาร ๒ ชั้น หลังศาลาการเปรียญ เป็นรูปตัวแอล (L) ชั้นล่างใช้สำหรับเลี้ยงอาหารพระภิกษุสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรม ชั้นบนเป็นที่พักสงฆ์มี ๗ ห้อง ถือเป็นคณะ ๑๐

พ.ศ. ๒๕๓๑ ซ่อมศาลาการเปรียญ

พ.ศ. ๒๕๓๙ ซ่อมแซมสิ่งสาธารณูปโภคภายในศาลาการเปรียญ

ลักษณะทางศิลปกรรม

ศาลาการเปรียญหันหน้าไปทางทิศเหนือเป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ขนาดใหญ่ ทรงจตุรมุขหลังคามุงกระเบื้องเกล็ดสีอิฐ ซุ้มหน้าบันหลังคา ประตู หน้าต่าง ปิดทองประดับกระจก กึ่งกลางหน้าบันหลังคาประดับรูปจักรภายใต้มหามงกุฎ ประดิษฐานบนพานแว่นฟ้า ใต้พานประดับแพรแถบจารึก พ.ศ. ๒๕๑๑ แผงแรคอสองแต่งเป็นซุ้มช่องแสง ๕ ช่อง หน้าบันประตูหน้าต่างแต่งไม้เป็นซุ้มโค้งแหลม กรุกระจก แบบตะวันตก มีอัฒจันทร์ ทางขึ้นอยู่ด้านหน้าอาคารทั้งด้านซ้ายและขวา

ซุ้มประตูรั้ว แบบไทยประยุกต์ ตัวลำยองประดับลายปูนปั้น

โรงเรียนพระปริยัติธรรม

โรงเรียนพระปริยัติธรรม (อาคาร ภปร.) ตั้งอยู่ถัดจากศาลาการเปรียญไปทางตะวันออก หันหน้าออกถนนภายในวัดสายที่ออกถนนอนุวงศ์

โรงเรียนพระปริยัติธรรมเดิมของวัดนั้นมี ๒ แห่ง แห่งแรกชื่อโรงเรียนเอี่ยมอภัยบุญนิธิ (บริเวณลานจอดรถกลางวัดในปัจจุบัน) สร้างด้วยทุนของเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว. ลพ สุทัศน์ ณ อยุธยา) อุทิศกุศลแด่ท่านผู้หญิงอภัยราชา (เอี่ยม สุทัศน์ ณ อยุธยา) สร้างสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๘ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ มีพระราชศรัทธาสร้างสายล่อฟ้าไว้ และพระราชทานชื่อโรงเรียน เปิดใช้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๒

โรงเรียนปริยัติธรรมอีกแห่งคือ โรงเรียนบุญมาประดิษฐ์ ปัจจุบันคือคณะ ๗ ดังกล่าวแล้ว

โรงเรียนปริยัติธรรมหลังปัจจุบันสร้างสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑ บนพื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งคณะ ๙ และคณะ ๑๑ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๓ สร้างเสร็จ พ.ศ.๒๕๒๕ ใช้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร และใช้เป็นโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สำหรับเยาวชนของชาติ ทั้งยังเป็นที่ตั้งของ “หอสมุดสมเด็จพระธีรญาณมุนี” และเป็นพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นสถานศึกษาค้นคว้าด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

สมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้ปรับปรุงสร้างเสริมให้อาคารและอาณาบริเวณในเขตรั้วโรงเรียนเอื้อประโยชน์ใช้สอยยิ่งขึ้น ใน พ.ศ.๒๕๓๑, ๒๕๓๔, ๒๕๓๗ และ ๒๕๓๙

ลักษณะทางศิลปกรรม

โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นอาคารทรงตัวยู (U) สูง ๓ ชั้น และมีชั้นใต้ถุนเป็นที่จอดรถอีกชั้นหนึ่ง สถาปัตยกรรมแบบไทยประยุกต์ หลังคามุงกระเบื้องเกล็ด มุขลด ๓ ชั้น ประดับช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ กึ่งกลางหน้าบันประดับพระปรมาภิไธยย่อ ภปร.ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ แผงแรคอสองจารึกปี พ.ศ.“๒๕๒๕” หลังคาอาคารงามแปลกกว่าอาคารอื่นด้วยกระจังเชิงชายของหลังคาทั้ง ๓ ตับ บัวจงกลหัวเสา และคันทวยแบบไทยประยุกต์ ที่ผนังระเบียงมุขกลางซึ่งเป็นส่วนก้นตัวยู ติดเชื่อ “โรงเรียนพระปริยัติธรรม” ส่วนมุขข้างซึ่งเป็นแขนของตัวยู ผนังระเบียงชั้น ๒ ติดตัวอักษร “หอสมุดสมเด็จพระธีรญาณมุนี” ทั้ง ๒ มุข

คณะ ๙

กุฏิคณะ ๙ (คณะกุฏิ ภปร.) ตั้งอยู่ต่อจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมไปทางใต้ หันหน้าออกสู่ถนนทางตะวันออกเหมือนกัน

สถานที่ตั้งกุฏิคณะ ๙ เคยเป็นที่ตั้งคณะ ๕ และคณะ ๗ก และคณะ ๗ข ซึ่งทรุดโทรมต้องรื้อถอนแล้วสร้างตึกใหม่ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ สมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑

ในสมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันได้ซ่อมแซมปรับปรุงอาคารและระบบสาธารณูปโภคหลายครั้งใน พ.ศ.๒๕๓๐, ๒๕๓๗, ๒๕๓๘ และ ๒๕๓๙

ลักษณะทางศิลปกรรม

ตึกกุฏิคณะ ๙ เป็นอาคารทรงตัวยู สูง ๓ ชั้น สถาปัตยกรรมแบบไทยประยุกต์ หลังคามุงกระเบื้องเกล็ด อาคารปีกซ้ายและขวา แต่งมุขหลังคาเป็นมุขประเจิด ตัวลำยองผูกลายใบเทศประดับที่ใบระกาและยอดปั้นลม หน้าบันประดับลายจักร หัวเสาประยุกต์จากฐานบัวหงาย กึ่งกลางลานว่างกลางอาคารก่อศาลาทรงไทยประยุกต์ หน้าบันประดับพระปรมาภิไธยย่อ ภปร. ใต้อุณาโลม ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ตอนล่างจารึกอักษร **"เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ ๒๘ ก.พ. ๒๕๑๕"**

คณะ ๖ และคณะ ๘

คณะ ๖ และ คณะ ๘ เป็นหมู่กุฏิ ๒ หมู่ ตั้งอยู่ต่อจากคณะ ๑๐ ไปทางใต้ โดยคณะ ๖ ตั้งอยู่สุดมุมตะวันตกเฉียงใต้ของบริเวณวัด และคณะ ๘ ตั้งอยู่กลางระหว่างคณะ ๖ และคณะ ๑๐

หมู่กุฏิ ๒ คณะนี้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก แต่ละคณะประกอบด้วยอาคาร ๓ หลัง ตรงกลางเป็นลานโล่งก่อนถึงกุฏิประธานตอนในซึ่งตั้งยาวขนานกับลาน กระหนาบด้วยกุฏิซ้ายขวา ซึ่งหันหน้าเข้าสู่ลานกลางเช่นกัน ต่อจากอาคารหลังซ้ายเข้าไปด้านในสุดมีอาคารชั้นเดียวหลังเล็กเป็นเรือนครัว ข้อแตกต่างของกุฏิ ๒ คณะนี้คือ คณะ ๖ ยังมีกุฏิทรงไทยเหลืออยู่เป็นอาคารซ้ายขวา เป็นเรือนไม้ฝาปะกนตั้งบนอาคารก่ออิฐถือปูน ส่วนอาคารประธานเป็นตึก ๒ ชั้น แบบตะวันตก ที่หน้าบันจารึกปี พ.ศ.ที่สร้างคือ พ.ศ.๒๔๗๓ และยังคงทิ้งพื้นที่ว่างบริเวณลานกลางไว้ ปลูกไม้ยืนต้นและไม้ประดับ

ส่วนคณะ ๘ อาคารทั้ง ๓ หลังเป็นอาคารแบบตะวันตกที่สร้างในยุค พ.ศ.๒๔๗๓ อาคารประธานมีจารึกชื่อตึกและผู้สร้างว่า

ถนอมประดิษฐ พ.ศ. ๒๔๗๓
คุณกิตติ คุณนรี อิทธิภากร

และสร้างศาลาขนาดใหญ่เต็มพื้นลานตอนกลาง

ตามประวัติการสร้างและปฏิสังขรณ์ คณะ ๖ และคณะ ๘ สร้างในสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๘ โดยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ สมัยเป็นพระครูมงคลวิจิตรเป็นผู้ควบคุม สมัยเจ้าอาวาส องค์ที่ ๑๑ ได้ปรับปรุงกุฎิคณะ ๘ และสมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๒๘ ซ่อมกุฎิคณะ ๖ และ พ.ศ. ๒๕๓๘ ซ่อมกุฎิคณะ ๘

โรงเรียนวัดจักรวรรดิ

วัดจักรวรรดิราชาวาสเป็นสถานศึกษาทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสมานาน วัดจัดให้มีการศึกษาหนังสือไทยสำหรับวัด เริ่มเรียนแผนใหม่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เริ่มสอนกันที่ศาลาแดง (รื้อออกสร้างฌาปนสถาน) แล้วย้ายไปเรียนที่ตึกที่ต่อมาปรับปรุงเป็นโรงเรียนปริยัติธรรมบุญมาประดิษฐ์ ที่ตั้งส่วนหนึ่งของคณะ ๗ ในปัจจุบัน

ต่อมา คุณหญิงเนื่อง พิศาลพาณิช ได้สร้างโรงเรียนขึ้น เรียกกันว่า โรงเรียนประถมวัดจักรวรรดิ ทางตะวันตกของโรงเรียนเอี่ยมอภัยบุญนิธิ ถึงสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๙ ราว พ.ศ.๒๔๗๕ ได้รื้อกุฎิคณะกุฏิ์ซึ่งถูกไฟไหม้ แล้วสร้างโรงเรียนประถมวัดจักรวรรดิขึ้นใหม่ที่มุมทิศเหนือในที่ตั้งปัจจุบันเป็นตึก๒ชั้น๑หลังเรียกโรงเรียนจักรวรรดิประชาบาล ต่อมาไฟไหม้ตึกแถวลามมาไหม้โรงเรียน จึงสร้างใหม่เป็นตึก ๒ ชั้น เรียกโรงเรียนวัดจักรวรรดิ สอนเพียงชั้นประถม ปัจจุบันอาคารเรียนเป็นตึก ๓ ชั้น รูปตัวแอล เปิดสอนถึงระดับประถมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรุงเทพมหานคร

คณะ ๑

กุฎิคณะ ๑ ตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก คือหันเข้าหาโรงเรียนพระปริยัติธรรมซึ่งมีถนนสายออกถนนอนุวงศ์คั่นกลาง เพิ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นอาคารตรีมุข ๒ ชั้น แบบสถาปัตยกรรมประยุกต์ คือหน้าบันหล่อรวยระกาและยอดปั้นลมแบบไทย ตัวอาคารเป็นแบบตะวันตก ส่วนแนวรั้วเป็นแบบเดียวกับคณะ ๒ และคณะ ๓ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕

คณะ ๒ และคณะ ๓

คณะ ๒ และคณะ ๓ ตั้งเรียงลำดับต่อจากคณะ ๑ ไปทางใต้ หันหน้าออกถนนคั่นกลางวัดเช่นเดียวกับคณะ ๑ หมู่กุฏิ ๒ คณะนี้ปลูกสร้างแบบแผนเดียวกับคณะ ๖ และคณะ ๘ คือมีลานกลาง มีอาคารประธานอยู่ตอนใน มีอาคารซ้ายขวากระหนาบ และมีเรือนครัวชั้นเดียวอยู่มุมในสุด

หมู่กุฏิหลักของคณะ ๒ และคณะ ๓ เป็นตึก ๒ ชั้น แบบตะวันตก ส่วนพื้นลานตรงกลางนั้น ที่คณะ ๒ ได้สร้างเรือนไม้ชั้นเดียวไว้เกือบเต็มพื้นที่ เหลือเพียงลานใกล้ซุ้มประตูรั้วซึ่งตีไม้เป็นร้านปลูกต้นไม้คลุม เรือนไม้นี้ทำหน้าต่างยาวโดยรอบ จึงเปิดใช้ในรูปศาลาอเนกประสงค์ได้ ส่วนคณะ ๓ ได้ก่ออาคาร ๒ ชั้น ต่อจากอาคารประธานออกมาเกือบเต็มพื้นลานเช่นกัน ซุ้มประตูรั้วคณะ ๒ และคณะ ๓ เป็นแบบเดียวกัน ทั้งปูนปั้นที่ยอดปั้นลม รวยระกา หางหงส์ กลางหน้าบันประดับปูนปั้นปิดทองรูปจักร ตอนใต้จารึกชื่อคณะ และพ.ศ.๒๕๓๕

หมู่กุฏิคณะ ๒ และ ๓ คงจะสร้างสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๙ ดังประวัติการสร้างและปฏิสังขรณ์ที่ว่า สร้างเสนาสนะสงฆ์เป็นกุฏิตึก ๒ ชั้น ๒ หมู่ ทั้งเล็กทั้งใหญ่รวม ๙ หลัง และได้ซ่อมปรับปรุงอาคารและสิ่งสาธารณูปโภคใน พ.ศ.๒๕๐๐, ๒๕๐๒, ๒๕๐๘, ๒๕๒๔, ๒๕๒๗, ๒๕๓๒, ๒๕๓๕ และ ๒๕๓๗

คณะ ๔

คณะ ๔ ตั้งอยู่ต่อจากคณะ ๓ ไปทางใต้ หันหน้าออกทางเดียวกัน เป็นกุฏิตึก ๓ ชั้น มุขด้านซ้ายขวาและมุขกลาง ยาวขนานกันมาด้านหน้า โดยปีกอาคารมุขกลางสั้นกว่าเล็กน้อย ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบไทยประยุกต์ ซุ้มหลังคามุขเป็นลวดลายปูนปั้นที่แผงแรคอสองมุขซ้ายขวาจารึกปีที่สร้างคือ “๒๕๐๘” ซุ้มประตูรั้วแบบเดียวกับคณะ ๒ และคณะ ๓ จารึกปีที่สร้างว่า “พุทธศักราช ๒๕๐๘”

กุฏิคณะ ๔ สร้างสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๑ และสมัยเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้ดำเนินงานซ่อมและเพิ่มเติมสิ่งสาธารณูปโภคใน พ.ศ. ๒๕๒๗, ๒๕๒๘ และ ๒๕๓๑

คณะ ๕

คณะ ๕ ตั้งอยู่ต่อจากคณะ ๔ เป็นอาคารสุดท้ายทางทิศใต้ เป็นอาคารตึก ๒ ชั้น แบบไทยประยุกต์ ลวดลายเครื่องลำยองแบบเดียวกับอาคารคณะ ๔ หน้าบันประดับปูนปั้นรูปจักร ใต้ลายกระหนกกระหนาบ

คณะ ๕ เดิมตั้งอยู่บริเวณที่เป็นคณะกุฏิ ภปร. ในปัจจุบัน มีสภาพทรุดโทรมต้องรื้อถอนไป และมาสร้างใหม่ที่สุดด้านใต้ของวัดนี้

ฌาปนสถาน

ฌาปนสถานตั้งอยู่ด้านตะวันออกระหว่างเขตพุทธาวาสและคณะ ๑ มีสิ่งก่อสร้างที่เด่นคือตัวเมรุซึ่งพระพรหมพิจิตร์ออกแบบ สร้างในสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑๐ ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์และฝังเข็มเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๙๐ เวลา ๑๐.๑๙ น.

เมรุหรือฌาปนสถานสูงจากพื้นถึงยอด ๒๖.๗๕ เมตร (ภายหลังต่อปล่องขึ้นไปอีก ๓ เมตร) ยาว ๒๘.๔๐ เมตร จัดเป็นเมรุที่ใหญ่ที่สุดในยุคนั้น เป็นเมรุเฟโรคอนกรีต ทรงจตุรมุข ซุ้มเสา คันทวย ซุ้มหน้าบัน ยอดหลังคาทรงมณฑป ลวดลายไทยประยุกต์หล่อคอนกรีตทั้งหมด

เมื่อแรกสร้างเมรุ วัดได้จัดสร้างศาลาบำเพ็ญกุศล ๒ ชั้น ศาลาพักแขกชั้นเดียว ห้องครัวห้องน้ำ และล้อมรั้วเขตฌาปนสถานไว้เป็นสัดส่วน และได้ซ่อมแซมปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด จนปัจจุบัน เขตฌาปนสถานมีรั้วคอนกรีตล้อม มีศาลาบำเพ็ญกุศลหลังใหญ่รูปตัวแอล ล้อมด้านใต้และด้านตะวันออกของเมรุ สามารถใช้บำเพ็ญกุศลได้ ๘ จุด (ศาลา) ชั้นล่าง ปีกอาคารด้านใต้ เป็นที่ตั้งของศาลา ๑ ศาลา ๒ ปีกอาคารตะวันออก เป็นที่ตั้งของศาลา ๓ ศาลา ๔ ชั้นบน ปีกอาคารตะวันออก เป็นที่ตั้งของศาลา ๕ ศาลา ๖ และปีกอาคารด้านใต้ เป็นที่ตั้งของศาลา ๗ ศาลา ๘

ซุ้มประตูและกำแพงวัด

ซุ้มประตูใหญ่มี ๓ ประตู ที่กึ่งกลางด้านตะวันตก ริมถนนจักรวรรดิ กึ่งกลางด้านตะวันออก ทางถนนมหาจักรหรือคลองถม (เดิมเป็นคลองแล้วถมสร้างถนนมหาจักร) และด้านใต้ท้ายวัด ออกถนนอนุวงศ์ ซุ้มด้านตะวันตกและด้านใต้สร้างสมัยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๙ ส่วนซุ้มประตูด้านตะวันออกสร้าง พ.ศ.๒๕๓๑ พร้อมกำแพงด้านถนนมหาจักรจดถนนอนุวงศ์ และพ.ศ.๒๕๓๓ สร้างกำแพงวัดด้านเหนือตั้งแต่หลังพระพุทธปรางค์ถึงภูเขาพระฉาย

ซุ้มประตูทั้ง ๓ แห่ง เป็นเฟโรคอนกรีตประดับหินล้างและลวดลายไทยเป็นแผงลดหลั่น ยอดซุ้มประดับลายจักรกลางพุ่มข้าวบิณฑ์ กึ่งกลางกรอบในรัดด้วยลายสิงห์ขบหัวเสาประดับลายกลีบบัวประยุกต์ ซุ้มประตูใหญ่ด้านถนนจักรวรรดิ เสาริมประดับลายตุ้มอุบะย้อยลงมาครึ่งเสา ประตูเหล็กดัดช่องกลางเป็นประตูหูช้าง๒บานส่วนประตูข้างข้างละ ๑ ช่อง เป็นประตูเหล็กดัดยอดแหลม สันนิษฐานว่าผู้ออกแบบคงเป็นพระพรหมพิจิตร เช่นกัน และเค้าโครงคล้ายแบบซุ้มประตูรั้วล้อมพระสถูปที่สาญจี

กำแพงวัดเป็นกำแพงทึบ ประดับหัวเสาแบบหัวเม็ดทรงมัณฑ์ตามระยะต้นเสา

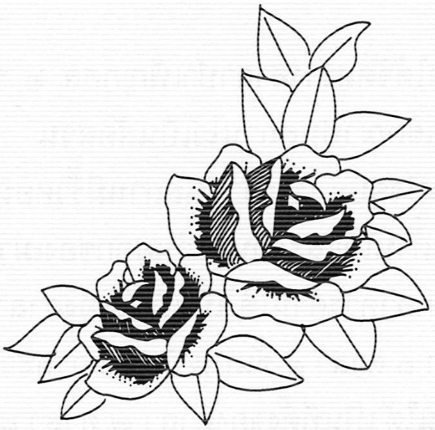

การบูรณปฏิสังขรณ์เขตพุทธาวาส

พ.ศ. ๒๕๔๐–๒๕๔๑*

เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ รัฐบาลโดยกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ในเขตพุทธาวาส วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ คือ

๑. พระอุโบสถ
๒. พระวิหารหลังกลาง
๓. พระวิหารพระนาก
๔. พระวิหารเก่าหลังตะวันออก
๕. เขาพระพุทธฉายและถ้ำพระพุทธไสยาสน์
๖. มณฑปพระพุทธบาท
๗. พระพุทธปรางค์
๘. ศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา

ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๔๓ ลงวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

ถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ กรมศิลปากรได้เข้าสำรวจโบราณสถานสำคัญดังกล่าวข้างต้น เพื่อจัดทำรายละเอียดงานซ่อมบูรณะ เนื่องจากวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดมาโดยตลอด จึงคงเหลืองานที่จะต้องเร่งซ่อมบูรณะโบราณสถานสำคัญรวม ๖ รายการ ดังนี้

๑. บูรณะพระพุทธปรางค์
    ๑.๑ บูรณะองค์และส่วนประกอบ
    ๑.๒ บูรณะพื้น
    ๑.๓ บูรณะฐาน
    ๑.๔ บูรณะผนัง
    ๑.๕ บูรณะซ่อมแซมส่วนประดับ

---

* วีณา โรจนราธา นักอักษรศาสตร์ ๘ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เรียบเรียงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๑

๒. บูรณะพระวิหารพระนาก

๒.๑ ซ่อมและเปลี่ยนโครงหลังคา
๒.๒ ซ่อมและอนุรักษ์ลวดลายปูนปั้นประดับกระเบื้อง หน้าบันด้านหน้าและด้านหลัง รวมทั้งลวดลายปูนปั้น บริเวณบันไดทางขึ้นด้านหน้า
๒.๓ ซ่อมฝ้าเพดาน และลายเพดาน ทั้งระเบียงภายนอก และภายในพระวิหาร
๒.๔ ซ่อมยอดบนเครื่องทรง (บุษบกพระนาก)
๒.๕ ซ่อมบานประตู หน้าต่าง พร้อมอนุรักษ์ ลวดลายรดน้ำ บนบานหน้าต่าง
๒.๖ ซ่อมลวดลาย และซุ้มประตู หน้าต่าง พร้อมปิดทอง
๒.๗ อนุรักษ์ และเขียนเพิ่มเติม จิตรกรรมฝาผนังภายในและภายนอกพระวิหาร รวมทั้งเขียนลวดลายเพิ่มเติม (ตามหลักฐานเดิมที่พบขณะดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์) บริเวณผนังระเบียง (ด้านนอกสุดของอาคารทั้ง 4 ด้าน) และเสาด้านหน้า และด้านหลัง รวม ๘ ต้น

๓. บูรณะมณฑปพระพุทธบาท

๓.๑ รื้อซ่อมและเปลี่ยนโครงหลังคา
๓.๒ ซ่อมฝ้าเพดาน ทำระบบป้องกันน้ำฝน
๓.๓ ซ่อมเครื่องบน ส่วนประดับ
๓.๔ ซ่อมบานประตู หน้าต่าง
๓.๕ ซ่อมซุ้มและลวดลาย
๓.๖ ซ่อมปิดทองประดับนาคทางขึ้น

๔. บูรณะพระอุโบสถ

๔.๑ ซ่อมและเปลี่ยนโครงหลังคา
๔.๒ ซ่อมฝ้าเพดาน ทำระบบป้องกันน้ำฝน
๔.๓ ซ่อมเครื่องบน
๔.๔ ซ่อมบานประตู หน้าต่าง
๔.๕ ซ่อมลวดลาย

๕. บูรณะพระวิหาร

๕.๑ ซ่อมและเปลี่ยนโครงหลังคา
๕.๒ ซ่อมฝ้าและระบบป้องกันน้ำฝน
๕.๓ ซ่อมหน้าบัน คันทวย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์
๕.๔ ซ่อมบานประตู หน้าต่าง
๕.๕ ซ่อมซุ้ม ลวดลาย

๖. งานปรับปรุงสภาพบริเวณ

๖.๑ การปรับปรุงบริเวณพื้นลาน
๖.๒ การทำระบบระบายน้ำ
๖.๓ การปรับปรุงระบบไฟฟ้า

ได้ตั้งงบประมาณไว้ดังนี้
ปีงบประมาณ ๒๕๔๐ เป็นเงิน ๓๐,๘๑๐,๐๐๐ บาท
ปีงบประมาณ ๒๕๔๑ เป็นเงิน ๓๒,๖๓๐,๐๐๐ บาท
ปีงบประมาณ ๒๕๔๒ เป็นเงิน ๑๕,๘๖๐,๐๐๐ บาท
รวมเป็นงบประมาณทั้งสิ้น ๗๙,๓๐๐,๐๐๐ บาท

ด้วยสภาวะทางเศรษฐกิจ ทำให้สำนักงบประมาณต้องขอชะลอโครงการ ในปีงบประมาณ ๒๕๔๐ - ๒๕๔๑ จึงอนุมัติเพียงงบประมาณซ่อมบูรณะมณฑปพระพุทธบาทและพระวิหารพระนาก รวมงบประมาณ ๑๒,๙๐๐,๐๐๐ บาท โดยจัดสรรเป็นงบประมาณของกรมการศาสนา มีกรมศิลปากรควบคุมงานซ่อมบูรณะ เริ่มดำเนินงานปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ กำหนดแล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

การบูรณปฏิสังขรณ์มณฑปพระพุทธบาท

การซ่อมบูรณะได้ดำเนินการตามหลักวิชา คือตรวจสภาพโครงสร้าง ซ่อมแซมส่วนที่ชำรุด ผุกร่อน เสื่อมสภาพ ให้แข็งแรงสมบูรณ์ พร้อมทั้งเคลือบ รักษาความมั่นคงสิ่งก่อสร้าง และงานศิลปกรรมทุกส่วนของมณฑปพระพุทธบาท นอกจากนี้ กรมศิลปากรยังกำหนดให้ขูดลอกส่วนที่ทาสีทองไว้ออกทั้งหมด และให้ลงรักปิดทองใหม่ ขณะนี้มณฑปพระพุทธบาทและสิ่งปลูกสร้างบนฐานไพทีทั้งหมดจึงงดงามด้วยทองอร่ามและสีสันที่สดใส การซ่อมบูรณะจะดำเนินการจัดทำความสะอาดและจัดระเบียบรวมถึงส่วนฐานคือส่วนที่เป็นเขามอด้วย

การบูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารพระนาก

การซ่อมบูรณะพระวิหารพระนากทำให้พบว่าพระวิหารหลังนี้ตกแต่งอย่างวิจิตรบรรจงทั้งหลัง ตั้งแต่เพดาน ผนังภายใน ผนังภายนอก ตลอดถึงผนังนอกสุดซึ่งเป็นผนังส่วนของซุ้มระเบียงที่ก่อเต็มรอบพระวิหาร บานและขอบประตูหน้าต่างทั้งตัวพระวิหารและระเบียงเขียนลายทั้งหมด ล้วนเป็นลายสิริมงคลที่มีฝีมืองดงามตามแบบจีนประยุกต์ ซึ่งนิยมกันในช่วงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตัวอย่างเช่น

เพดานพื้นสีแดงชาด เขียนลายดอกลอยสีดำสลับทอง เป็นภาพพืชและสัตว์สิริมงคลของจีน เช่น ดอกพุดตาน ดอกโบตั๋น ผลท้อ ผลทับทิม ส้มมือ ผีเสื้อ และนกกระจอก ดอกลอยเหล่านี้จะผูกลายเป็นช่อเขียนตามธรรมชาติไม่ซ้ำลายกัน เช่นผลไม้ ช่อหนึ่งมี ๓ ผลประดับใบ อีกช่อมี ๒ ผลประดับกับดอกใบอีกเล็กน้อย แต่อีกช่อที่มีเพียงผลเดียวจะประดับดอกและใบมากขึ้น เป็นต้น ขื่อเขียนลายหงส์ ๒ ตัวกระหนาบลายพระอาทิตย์บนหมู่เมฆ ซึ่งมีความหมายถึงตำแหน่งราชการสูงส่ง

บานประตูหน้าต่างเขียนลาย ที่คงเหลือตัวอย่างให้เห็นได้คือ บานประตูหน้าต่างด้านนอก ซึ่งเขียนลายแบบจีนที่ประตูเป็นรูปสิงโตบานละ ๒ ตัว ที่หน้าต่าง เขียนลายรดน้ำ เป็นมังกรดั้นเมฆบานละ ๒ ตัว เป็นมังกร ๔ เล็บ ซึ่งหมายถึงขุนนาง และยังตกแต่งเพิ่มเติมด้วยของวิเศษของโป๊ยเซียนอีกด้วย

ผนังภายใน พบร่องรอยของเดิมลงรักปิดทอง แต่ถูกเขียนลายทับไว้เป็นลายเขียนสีลายพุ่มดอกแฉก โดยใช้ดอกใบพุดตานทั้งสิ้น ขอบประตูหน้าต่างก็เขียนสีผูกลายเถาพุดตานเป็นหลัก ตามหลักที่ปรากฏ

ผนังวิหารด้านนอก และผนังระเบียงเขียนลายพุ่มดอกแฉก เป็นดอกพุดตานเช่นกัน แต่เขียนเป็นลายพื้นตัดเส้นพื้นดำลายสีน้ำตาลทอง โดยเขียนลายผนังพระวิหารให้วิจิตรบรรจงกว่าลายผนังระเบียงซึ่งเป็นผนังด้านนอกสุดของอาคาร

ลวดลายเขียนสีทั้งหมดนี้ เดิมกำหนดเพียงทำความสะอาด เสริมความมั่นคงให้กับชั้นสี เติมสีให้สดใสขึ้น และอาบน้ำยาเพื่อความคงทนของสีทั้งหมด แต่สภาพจิตรกรรมหรือภาพเขียนส่วนมากลบเลือนจนเกือบต้องเขียนใหม่ทั้งหมด

นอกจากนี้ กรมศิลปากรยังได้พบว่าไม้กกหน้าต่างที่ระเบียงนั้น เขียนลายกำมะลอเป็นลายพันธุ์พฤกษา ขอบแต่งด้วยลายผลไม้เช่นท้อและทับทิม ภาพเขียนอยู่ในสภาพที่ลบเลือนมาก คงเหลือให้เห็นพอศึกษาได้เพียงแห่งเดียว

จากการขุดแต่งซ่อมยกพื้นโถงด้านหน้าและหลังพระวิหารซึ่งยกพื้นสูงจากชั้นระเบียงแคบ ๆ ที่ล้อมรอบประมาณไม่ต่ำกว่าครึ่งเมตรนั้น พบว่าที่ฐานบัวมีลายเขียนสีด้วยเช่นกัน และเมื่อพิจารณาลายที่ผนังระเบียงซึ่งหันออกนอกอาคารนั้น พบว่ามีแต่ลายเชิงบน ไม่มีลายเชิงล่าง จากลายพื้นซึ่งเป็นลายพุ่มดอกแฉกแล้ว ก็เป็นชั้นฐานสิงห์เลย จึงสันนิษฐานได้ว่า ชั้นฐานนี้ก็อาจเคยประดับด้วยลายเขียนสีเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีกำหนดระยะเวลาการก่อสร้างตามสัญญา และเกินงบประมาณที่ตั้งไว้ กรมศิลปากรจึงยังมิได้ดำเนินการเรื่องการเขียนลายกำมะลอที่กกหน้าต่างระเบียง และลายเขียนสีที่ฐานอาคารทั้งชั้นนอกและชั้นใน เพียงแต่จะคัดลอกทำตัวอย่างลายกำมะลอซึ่งเป็นลายพู่กันที่สวยงามยิ่งไว้ หากได้รับความร่วมมือร่วมใจจากภาคราชการ วัดและพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาปสาทะ พระวิหารพระนากก็จะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนคงความงดงามสง่า เหมือนครั้งที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เคยมีพระราชกระแสท้วงว่า “โบสถ์ เตี้ยกว่าวิหารพระบาง” ครั้งนั้นพระวิหารพระบางคงมิได้สูงกว่า “โบสถ์” คือ โบสถ์เก่า หรือ พระวิหาร ในปัจจุบัน เพียงอย่างเดียว แต่คงเพราะงามเด่นด้วยลวดลายเขียนอันวิจิตรบรรจงทั้งหลังด้วยกระมัง

การก่อสร้างในส่วนสังฆาวาส

ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ วัดจักรวรรดิราชาวาสได้ก่อสร้างกุฏิเพิ่มเติมอีก ๒ หลัง ภายในคณะ ๑ โดยสร้างขึ้นบริเวณลานกว้างหน้ากุฏิเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นอาคารตรีมุข กุฏิใหม่นี้ หลังหนึ่งตั้งอยู่ตรงกับปีกซ้ายอีกหลังหนึ่งตรงกับปีกขวาของอาคารตรีมุข โดยสร้างยาวในแนวตะวันออกตะวันตกมาถึงริมรั้ว หันด้านหน้าอาคารสู่ลานตรงกลาง เป็นอาคารขนาดยาว ๒๐ เมตร กว้าง ๘ เมตร สูง๒ ชั้น มีระเบียงหน้าทั้ง ๒ ชั้น ตกแต่งหลังคาเป็นแบบไทย ประยุกต์แบบเดียวกับอาคารตรีมุข กำหนดก่อสร้างแล้วเสร็จประมาณเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ใช้งบประมาณราว ๗ ล้านเศษ

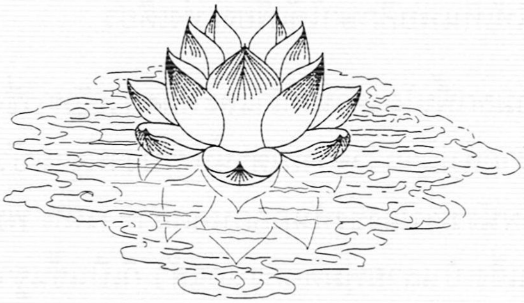

ประวัติ
วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร
๒๕๔๐

ภาคสาม

ข้อมูลซึ่งค้นพบใหม่อันแสดงว่าวัดนี้ได้เป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามว่า **“วัดจักรวรรดิราชาวาส”** แล้วตั้งแต่ในรัชสมัยของสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ ๑ พร้อมกับข้อมูลและเอกสารอ้างอิง

ถาม

วัดจักรวรรดิราชาวาส ได้เป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามวัด เมื่อใด

ตอบ

อย่างช้าก็ในปี ร.ศ. ๒๑
คือ พ.ศ. ๒๓๔๕

ภาคสาม

ภาคสามนี้ กำหนดนำเสนอข้อมูลที่ค้นพบใหม่ ซึ่งแสดงว่า “วัดสามปลื้ม” ได้เป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามว่า “วัดจักรวรรดิราชาวาส” แล้วตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

ในการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสฉบับนี้ คณะกรรมการจัดทำ ได้ใช้ความพยายามเสาะหาหลักฐานข้อมูลจากแหล่งหลักต่าง ๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง และจากผู้รอบรู้ด้านโบราณคดีอีกหลายท่าน จึงได้พบข้อมูลอันเป็นหลักฐานแสดงว่า “วัดสามปลื้ม” ได้เป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามว่า **“วัดจักรวรรดิราชาวาส”** แล้วตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แทนที่จะมาได้เป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามดังกล่าวในรัชกาลที่ ๓ เช่นที่ยึดถือกันในปัจจุบัน

ข้อมูล ซึ่งแสดงว่า“วัดสามปลื้ม” ได้เป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามว่า “วัดจักรวรรดิราชาวาส” ในรัชกาลที่ ๓ นั้น ในหนังสือเก่า ก่อนที่เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) จะได้เรียบเรียงประวัติวัดจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้พบเพียงแห่งเดียวใน**หนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์** (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๔) ตอนว่าด้วย *“การปฏิสังขรณ์ และสร้างพระอาราม”* (หน้า ๑๖๓) เฉพาะที่เกี่ยวกับวัดจักรวรรดิราชาวาสหรือวัดสามปลื้ม มีในหน้า ๑๗๐-๑๗๑ ว่า......เจ้าพระยาบดินทรเดชาบูรณะวัดสามปลื้มเป็นวัดของบิดาท่านบูรณะมาแต่ก่อน พระราชทานชื่อวัดจักรวรรดิ

ข้อความที่กล่าวนี้ แม้จะไม่ชัดเจนเต็มที่ แต่ก็ทำให้เป็นที่เข้าใจว่า “วัดสามปลื้ม” ได้รับการบูรณะหรือปฏิสังขรณ์เป็นการจริงจังในสมัยเจ้าพระยาบดินทรเดชา ซึ่งเมื่อบูรณะปฏิสังขรณ์สมบูรณ์แล้ว ก็ได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวงในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ และพระองค์ทรงรับ พร้อมกับพระราชทานนามให้ใหม่ว่า “วัดจักรวรรดิราชาวาส”

เมื่อเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) สมัยเมื่อยังเป็นที่พระธรรมธีรราชมหามุนี เรียบเรียงประวัติวัดจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ นั้น เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้กล่าวในคำนำว่า ได้อาศัยข้อมูลจากเอกสารเรื่องประวัติวัดฯ ที่พระเถระรุ่นเก่าในวัดมอบให้ กับที่ผู้ใหญ่ในสกุล "สิงหเสนี" เรียบเรียงให้ใหม่อีกสำนวนหนึ่ง โดยส่วนมากถือเอาฉบับหลังเป็นหลัก พร้อมกันนั้นก็ได้อาศัยหนังสือหลักฐานอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง รวมทั้งหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย

เจ้าประคุณสมเด็จฯ คงจะได้พบข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ดังที่อ้างถึงด้วย กับที่รับทราบจากผู้ใหญ่ในสกุลสิงหเสนีด้วย จึงได้อาศัยข้อมูลดังกล่าวประกอบกับข้อสันนิษฐานของเจ้าประคุณสมเด็จฯเอง สรุปว่าเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) เริ่มบูรณะวัดสามปลื้ม ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๖๒ (รัชกาลที่ ๒, ปีที่ ๑๑) เมื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จ จึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๓ ได้รับพระราชทานนามว่า "วัดจักรวรรดิราชาวาส" ประมาณในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ (รัชกาลที่ ๓, ปีที่ ๒)

แต่จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติวัด กับการค้นหาข้อมูลหลักฐานในการจัดทำหนังสือประวัติวัดฉบับนี้ ได้พบหลักฐานมากแห่ง ที่แสดงว่า **"วัดสามปลื้ม"** ได้เป็นพระอารามหลวงและได้รับพระราชทานนามว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"** มาแล้วตั้งแต่**ในรัชกาลที่ ๑** ซึ่งจะได้นำแสดงดังต่อไปนี้

หลักฐานอันดับแรก คือจดหมายเหตุในรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗) เลขที่ ๓๖ อันเป็นปีแรกของการเสวยราชย์ **(โปรดดูหน้า ๑๗๙)** เรื่อง บัญชีพระสงฆ์ซึ่งเข้ามารับพระราชทานเทียน จ.ศ. ๑๑๘๖ ที่ **"จมื่นรัตนะโกษา" ทำบาญชีพระสงฆ์ซึ่งเข้ามารับพระราชทานทรงถวายเทียนต่อพระพักตร ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แต่ ณ วัน เดือนแปดทุติยาสาท ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีวอก ฉอศก เป็นนิจเสมอมาทุกปี จนถึงปีชวด สัมฤทธิศก**

ในบาญชีหรือบัญชีพระสงฆ์ดังกล่าว มีการระบุชื่อวัดและจำนวนพระสงฆ์ที่เข้ารับพระราชทานเทียน ซึ่งมี **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"** รวมอยู่ด้วย โดยในตอนต้นลงชื่อวัดว่า **"วัดจักรวรรดิ"** และในตอนท้ายลงว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"**

ความตามที่อ้างถึงข้างบนนี้ คำว่า **เดือนแปดทุติยาสาท** หมายถึง **เดือนแปดหลัง** แสดงว่าปีนั้นเป็นปีมีอธิกมาส คือ มีเดือน ๘ สองแปด หรือ เดือน ๘ สองหน และวันที่พระสงฆ์เข้ารับพระราชทานทรงถวายเทียนนั้น ได้แก่วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลัง (ตรงกับวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๓๖๗)

ที่กล่าวนี้ ประสงค์จะแสดงว่า วันที่พระสงฆ์เข้ารับพระราชทานทรงถวายเทียนนั้น อยู่ในรัชกาลที่ ๒ มิใช่ในรัชกาลที่ ๓ โดยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ นั้น เสด็จสวรรคตวันพุธ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก ฉศก ร.ศ. ๔๓ จ.ศ. ๑๑๘๖ ตรงกับวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ หลังวันที่พระสงฆ์เข้ารับพระราชทานทรงถวายเทียนในพระบรมมหาราชวัง ๑๑ หรือ ๑๒ วัน และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงได้รับราชสมบัติสืบต่อในวันเดียวกันนั้น คือวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ ต่อมาถึงวันอาทิตย์เดือน ๙ ขึ้น ๗ ค่ำ (ตรงกับวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๖๗) จึงทรงได้รับพระบรมราชาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติ โดยมีการพระราชพิธีเริ่มแต่วันพฤหัสบดี เดือน ๙ ขึ้น ๔ ค่ำ

หลักฐานนี้แสดงว่า "วัดสามปลื้ม" ได้มีนามว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"** แล้วก่อนการเสวยราชย์ของรัชกาลที่ ๓

หลักฐานอันดับที่สอง ได้แก่หมายรับสั่งรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๙ เรื่องเกณฑ์โคมและเสาโคมไปจุดตามพระอารามต่าง ๆ ในวันวิสาขบูชา **(โปรดดูหน้า ๑๘๓)**

จ.ศ. ๑๑๗๘ เป็นปีฉลูนพศก ร.ศ. ๓๖ พ.ศ. ๒๓๖๐ เป็นปีที่ ๙ ในจำนวน ๑๖ ปี ของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒

ความตามหมายรับสั่ง พระยาบำเรอภักดี รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ แจ้งว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สั่งเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จัดทำโคมไฟไปปักที่**ทุกพระอารามหลวง** รวม ๓๔ พระอาราม พระอารามละ ๔ โคม แล้วตามโคมตลอด ๓ คืน ระบุชื่อพระอารามหลวงดังกล่าวไว้ด้วย คือ

วัดมหาธาตุ,
วัดราชบุรณะ,
วัดบางลำภู,
วัดอมรินทราราม,
วัดจุฬามณี,
วัดราชสิทธ,
วัดแจ้ง,
วัดคูหาสวรรค์,
วัดนางนอง,

วัดสระเกศ,
วัดจักรวรรดิ,
วัดบางขุนพรหม,
วัดสุวรรณธาราม,
วัดพระยาทำ,
วัดท้ายตลาด,
วัดสังข์กระจาย,
วัดปากน้ำ,
วัดกุฎ,

วัดพระเชตุพน,
วัดชนะสงคราม,
วัดระฆัง,
วัดดาวดึงษ์,
วัดกลาง,
วัดหงษ์,
วัดพระโต,
วัดหนัง,
วัดคอกกระบือ

วัดสมอราย, วัดอินทาราม, วัดจันทาราม,
วัดราชคฤห์, วัดเกาะ, วัดปทุมคงคา,
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การพิธีวิสาขบูชาตามหมายรับสั่งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่ทรงจัดแและประกาศให้มีขึ้นในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งให้จัดเป็นประเพณีสืบมาจนปัจจุบัน

หมายรับสั่งนี้ ทางราชการโดยคณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นเล่ม ใน “ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์” โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๒๕ **(โปรดดูหน้า ๒๑๒)**

สรุปในปีที่ ๙ แห่งรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ นั้น “วัดสามปลื้ม” ได้เป็น **พระอารามหลวง** และมีนามว่า **“วัดจักรวรรดิ”** แล้ว

หลักฐานอันดับที่ ๓ ได้แก่ หมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๒ เรื่อง พระสงฆ์ราชาคณะไปอยู่วัดอินทาราม วัดกลาง วัดอมรินทราราม วัดราชคฤห์

หมายออกใน จ.ศ. ๑๑๗๙ ปีฉลูนพศก ตรงกับ ร.ศ. ๓๖ พ.ศ. ๒๓๖๐ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลที่ ๒ มีความว่า “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า พระโหราธิบดีคำนวณพระฤกษ์ทูลเกล้าฯ ถวาย จะได้อาราธนาพระญาณไตรโลก มาแต่วัดนางชี มาอยู่วัดอินทาราม ๑ พระญาณสมโพธิ มาแต่วัดหงษ์ มาอยู่วัดกลาง ๑ **พระธรรมกิจ มาแต่วัดจักรวรรดิ** ไปอยู่วัดอมรินทราราม ๑ พระอริยธัชชะ วัดชนะสงคราม ไปอยู่วัดราชคฤห์ ๑ (รวม) ๔ พระองค์ จะได้บังคับบัญชาในอาราม แลพระสงฆ์จะได้ตั้งสวดพระพุทธมนต์ที่กุฎีท่านจะไปอยู่ . . . ” จากนั้นเป็นกำหนดการพิธี **(โปรดดูหน้า ๒๒๑)**

หลักฐานนี้ เป็นอีกชิ้นหนึ่งซึ่งแสดงว่า “วัดสามปลื้ม” ได้มีชื่อว่า “วัดจักรวรรดิ” ซึ่งเป็นชื่อเขียนและอ่านย่อของชื่อเต็มว่า “วัดจักรวรรดิราชาวาส” แล้ว อย่างน้อยตั้งแต่ในวันที่มีหมายรับสั่ง คือในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ ในรัชกาลที่ ๒ นั้น

หลักฐานอันดับที่สี่ เป็นหลักฐานในรัชกาลที่ ๑ เริ่มแต่มีปรากฏในหนังสือซึ่งพิมพ์เป็นเล่มของหอพระสมุดวชิรญาณ เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสมมติอมรพันธุ์ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียงพิมพ์ เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖ **(โปรดดูหน้า ๒๒๓)**

ในหน้า ๒๓ ของหนังสือ ว่าด้วยชื่อสมณศักดิ์ที่ **พระโพธิวงศ์** ปรากฏว่าพระโพธิวงศ์รูปสุดท้ายที่ทรงตั้งในรัชกาลที่ ๑ คือ **พระโพธิวงศ์ ใจ วัดจักรวรรดิ** อันแสดงว่าในรัชกาล ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ นั้น “วัดสามปลื้ม” ได้มีนามว่า “วัดจักรวรรดิ” แล้ว ซึ่งชื่อเต็มของวัด ก็คงจะเป็น **“วัดจักรวรรดิราชาวาส”** ดังปรากฏในเอกสารอื่นในรัชกาลเดียวกันนี้ที่จะได้กล่าวถึงโดยลำดับ

หลักฐานประกอบต่อไป ก็คือ**หมายรับสั่งรัชกาลที่** ๑ จ.ศ. ๑๑๖๔ เรื่อง “หมายกำหนดการทรงฉลองพระทรงผนวชใหม่” อันหมายถึงการทรงผนวชของสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (กรมพระราชวังหลัง) ซึ่งทรงผนวชเมื่อวันศุกร์ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอจัตวาศก จ.ศ. ๑๑๖๔ ตรงกับ ร.ศ. ๒๑ พ.ศ. ๒๓๔๕ อันเป็นปีที่ ๒๑ (ในจำนวนทั้งหมด ๒๘ ปี) แห่งรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ **(โปรดดูหน้า ๒๒๕)**

ในหมายรับสั่งดังกล่าว มีรายชื่อพระสงฆ์ในพระราชพิธีทรงผนวชนั้นอยู่ ดังนี้

พระสงฆ์อุปชา
คู่สวด
นั่งหัตถบาท

อุปชา สมเด็จพระสังฆราช
คู่สวด พระพิมลธรรม ๑
พระธรรมกิจ ๑
สมเด็จพระพลรัต ๑
พระธรรมไตรโลก, วัดหง ๑
พระพุทโคษา, วัดท้ายตลาด ๑
พระโพธิวง, วัดจักรวัติราชาวาษ ๑
ฯลฯ

หลักฐานนี้แสดงว่า “พระโพธิวง” ซึ่งมีชื่อปรากฏ ก็คงจะได้แก่ **“พระโพธิวงศ์ ใจ”** ดังที่กล่าวข้างต้น และ **“วัดจักรวัติราชาวาษ”** ก็คือ ชื่อเต็มของ **“วัดจักรวรรดิ”** ดังที่กล่าวข้างต้นเช่นกัน

โปรดสังเกตว่า ชื่อพระสงฆ์ในพระราชพิธีพร้อมด้วยชื่อวัดที่คัดมานี้ ใช้สะกดการันต์ตามต้นฉบับจริง ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลรักษาไม่อนุญาตให้ใช้วิธีถ่ายสำเนาออกมา ด้วยเกรงจะเกิดการชำรุดเสียหาย จึงทำได้เพียงใช้วิธีคัดลอกมาโดยคงการสะกดการันต์ไว้ตามต้นฉบับ

โปรดสังเกตชื่อวัดด้วยว่า ในที่นี้เขียนว่า **วัดจักรวัติราชาวาษ** อันแสดงให้เห็นว่าชื่อเต็มของ **"วัดจักรวรรดิ"** ดังปรากฏในที่อื่น ๆ นั้น คือ **วัดจักรวรรดิราชาวาส** ซึ่งได้ชื่อนี้มาแล้วตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ ดังหลักฐานที่ได้นำเสนอนี้ ส่วนการสะกดการันต์ของชื่อนั้น อาจต่างกันไปตามสมัยนิยม

เรื่องการทรงผนวชของกรมพระราชวังหลังดังกล่าวนี้ มีปรากฏเช่นกันในหนังสือ **จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๘๑ และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบากร วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ **(โปรดดูหน้า ๒๒๗)** กับในหนังสือ **ประชุมหมายรับสั่งภาคที่ ๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์** ซึ่งคณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ดังที่ได้นำลงพิมพ์ด้วยเช่นกันในหนังสือนี้ **(โปรดดูหน้า ๒๓๔)**

หลักฐานที่ได้นำเสนอนี้ แสดงว่า วัดสามปลื้ม ได้มีชื่อว่า วัดจักรวรรดิราชาวาสแล้วตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ มิใช่เพิ่งมาได้รับพระราชทานในรัชกาลที่ ๓

ส่วนความเป็นพระอารามหลวงนั้น ก็ควรจะได้เป็นตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ เช่นกัน โดยที่เมื่อรับกันว่า ชื่อ "วัดจักรวรรดิราชาวาส" ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พร้อมกับการทรงรับ "วัดสามปลื้ม" เป็นพระอารามหลวง ดังนั้น เมื่อปรากฏชัดเจนว่ามี "วัดจักรวรรดิราชาวาส" แล้วในรัชกาลที่ ๑ จึงไม่ควรจะเข้าใจเป็นอย่างอื่น นอกจากหมายความในทำนองเดียวกันว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ได้ทรงรับ "วัดสามปลื้ม" เป็นพระอารามหลวง และได้พระราชทานนามให้ใหม่ว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"**

พิจารณาอีกทางหนึ่ง ชื่อ "วัดจักรวรรดิราชาวาส" คงมิใช่ชื่อที่ใครอื่นตั้งให้ นอกจากเป็นชื่อที่ได้รับพระราชทาน และโอกาสที่ได้รับพระราชทานชื่อวัดใหม่นั้น ก็ไม่น่าจะเป็นโอกาสอื่น นอกจากเมื่อได้ทรงรับวัดเป็นพระอารามหลวง ดังนั้น จึงน่าจะลงความเห็นได้แน่นอนว่า "วัดสามปลื้ม" ได้รับพระราชทานนามว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"** พร้อมกับการทรงรับเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๑

ทั้งหมดนี้ แสดงเฉพาะหลักฐานข้อมูลที่เป็นทางราชการยังมิได้แสดงหลักฐานที่เป็นของส่วนบุคคล ซึ่งระบุไว้อย่างชัดแจ้งว่า "วัดสามปลื้ม" ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เป็น "มหาปฏิสังขรณ์" จาก **เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) อรรคมหาเสนาบดีที่ทรงปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพฯ** แล้วได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง

ต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงรับและพระราชทานนามพระอารามว่า **“วัดจักรวรรดิราชาวาส”** ต่อมา เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ได้ปฏิสังขรณ์วัดจักรวรรดิราชาวาสหรือวัดสามปลื้มนี้ขึ้นมากมายหลายประการมีการก่อสร้างพระปรางค์องค์ใหญ่เป็นต้น กับวิหารพระบางและที่อื่นอีกหลายแห่ง **(โปรดดูหน้า ๒๓๕)**

ตามประวัติ เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) เป็นบิดาของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ผู้ซึ่งประวัติเดิมของวัดกล่าวว่าเป็นผู้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้ม เริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๖๒ เมื่อแล้วเสร็จจึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง ต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ประมาณในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ได้รับพระราชทานนามวัดว่า “วัดจักรวรรดิราชาวาส” ดังที่ได้อ้างถึงมาโดยลำดับ

หลักฐานที่เป็นของส่วนบุคคลที่อ้างถึงนี้ คือหนังสือ **อานามสยามยุทธ ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทย กับ ลาว เขมร ญวน** นาย ก.ศ.ร. กุหลาบ เป็นผู้เขียนหรือเรียบเรียง พิมพ์ครั้งแรก เมื่อ ปี ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๖๖, ร. ๕) ฉบับพิมพ์ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยสำนักพิมพ์แพร่พิทยาเป็นผู้จัดพิมพ์

ในหนังสือที่อ้าง กล่าวไว้อีกหลายตอน ถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์และเรื่องเกี่ยวกับวัดจักรวรรดิราชาวาสหรือวัดสามปลื้ม รวมทั้งได้กล่าวถึงประวัติของเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) และเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) อย่างละเอียดพอสมควร

อาจจะมีผู้ตั้งข้อสงสัยว่า หนังสือ “อานามสยามยุทธ” นี้เชื่อถือได้เพียงใด เพราะว่ากันว่า สมเด็จกรมพระพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงได้รับพระสมัญญาว่า “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ทรงกล่าวถึงหนังสือของ ก.ศ.ร. กุหลาบว่าเป็นหนังสือ “กุ” ซึ่งคงหมายถึงว่าเป็นเรื่องที่กุขึ้น หาหลักฐานไม่ได้ ทำนองนั้น

ข้อเท็จจริงจะเป็นอย่างไรก็ตาม ระยะหลังหรือปัจจุบันนี้ ก็เห็นมีการอ้างอิงหลักฐานข้อมูลตามที่ปรากฏในหนังสือ “อานามสยามยุทธ” กันทั่วไป แม้เมื่อคราวที่ฝ่ายทหารประกอบการพิธีอันยิ่งใหญ่ กราบทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเปิด **“อนุสรณ์สถานแห่งชาติ”** ที่ดอนเมืองเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๖ ผู้แทนฝ่ายทหารคือ พลโทรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ (ถ้าผู้เรียบเรียงเข้าใจไม่ผิด) ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “มีกล่าวไว้อย่างชัดเจนในหนังสือ **อานามสยามยุทธ** พระพุทธเจ้าข้า” รวม ๒ หรือ ๓ โอกาส ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรภาพวาดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การทหาร ณ อนุสรณ์สถาน และทรงรับสั่งถามถึงหลักฐานที่มาของภาพเหล่านั้นว่าได้หลักฐานมาจากที่ไหน ทั้งนี้ แสดงว่าสถาบันหรือฝ่ายทหารมิได้ปฏิเสธหนังสือ “อานามสยามยุทธ”

ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีเหตุผลอันควรที่จะไม่เชื่อถือข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือ “อานามสยามยุทธ” ในส่วนที่เกี่ยวกับวัดจักรวรรดิราชาวาส เฉพาะอย่างยิ่งที่กล่าวว่าเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ในรัชกาลที่ ๑ บิดาของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ในรัชกาลที่ ๓ เป็นผู้บูรณะปฏิสังขรณ์ “วัดสามปลื้ม” เป็นการใหญ่หรือ “มหาปฏิสังขรณ์” ในรัชกาลที่ ๑ เสร็จแล้วได้น้อมเกล้าฯถวายเป็นพระอารามหลวงต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ได้รับพระราชทานนามวัดว่า **“วัดจักรวรรดิราชาวาส”** เป็นพระอารามหลวงสืบมาจากนั้น ทั้งนี้ โดยที่ข้อความดังกล่าวรับกันกับหมายรับสั่งและจดหมายเหตุในรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๑ ในหลายวาระดังที่ปรากฏแล้ว เป็นการยืนยันถึงความถูกต้องของข้อมูลที่กล่าวไว้ใน “อานามสยามยุทธ”

สำหรับมูลเหตุในการสถาปนาหรือบูรณะปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้มของท่านเจ้าพระยาทั้งสองซึ่งได้กล่าวชื่อแล้ว พร้อมด้วยรายละเอียดอื่น ๆ ผู้ประสงค์จะทราบโปรดอ่าน “อานามสยามยุทธ” โดยเฉพาะในตอนต้นของเล่มที่ ๑

สรุปในท้ายสุดนี้ว่า ข้อมูลทั้งหมดที่ได้นำเสนอนี้เป็นข้อมูลที่มีเอกสารอ้างอิงทั้งที่เป็นของฝ่ายราชการ และที่เป็นของส่วนบุคคล ซึ่งมีเหตุผลและข้อเท็จจริงอันควรรับได้ทุกประการ

ดังนั้น จากหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว จึงมีความชัดเจนที่ยุติได้ว่า วัดจักรวรรดิราชาวาส ได้เป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามว่า **“วัดจักรวรรดิราชาวาส”** มาตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ พระผู้ทรงเป็นองค์ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และพระบรมราชจักรีวงศ์

◆

รัชกาลที่ ๓

บัญชีพระสงฆ์ซึ่งเข้ามารับพระราชทานเทียน

จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗)

2367
543
1824

๑ ข้าพระพุทธิเจ้าจมื่นรัตนะโกษาขอรับพระราชทานทำบาญชีพระสงฆ์ ซึ่งเข้ามารับพระราชทานทรงถวายเทียนต่อพระพักตร์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แต่ ณ วันเดือนแปดทุติยาสาทขึ้นสิบห้าค่ำปีวอกฉอศกเป็นนิจเสมอมาทุกปีจนถึงปีชวดสัมฤทธิศก

ปีหนึ่งเป็นพระราชาคณะ ในกรุง ๖๑ นอกกรุง ๘ } ๖๙
เป็นพระองค์เจ้าหม่อมเจ้า ๙ } ๗๘ ได้

รับเทียนองค์ละมัด ๆ ละ ๑๐๐ เล่ม ๆ ละ $\frac{๑}{๒}$ ห้าปีเป็นเทียน ๓๙๐ มัดเป็นพระราชาคณะและเจ้า ๓๙๐ องค์ ปีหนึ่งเป็นพระ

ถานานุกรม	ในกรุง	๑๖๖	๒๙๓	๔๔๙ องค์
	นอกกรุง	๑๒๗		
เปรียญ	ในกรุง	๓๙	๔๖	
	นอกกรุง	๗		
เปรียญสามประโยคในกรุง			๘	
มหาชาติในกรุง			๗	
อาจารย์วิปั๋สสนาในกรุง			๒๕	
สังคายะนายในกรุง			๕	
คู่สวดนาคสวดกฐินในกรุง			๑๐	
คู่สวดภาณยักษ์ในกรุง			๓๙	
เจ้าอธิการ	ในกรุง	๑๓	๑๔	
	นอกกรุง	๑		
เจ้าคณะนอกกรุง			๒	

ได้รับเทียนองค์ละมัดๆ ละ ๑๐๐ เล่มๆ ละ $\begin{array}{c|c} & \text{๑} \\ \hline & \end{array}$ ห้าปีเป็นเทียน ๒๑๔๕ มัดเป็นพระสงฆ์ ๒๑๔๕ องค์ พระสงฆ์นั่งบำเพ็ญ ๕๐ พระอาราม ได้รับเทียนในพระวะสาสามเดือน ๆ ละครั้ง ๆ ละ ๔๕๐ มัด ๆ ละ ๑๐๐ เล่ม ๆ ละ $\begin{array}{c|c} & \\ \hline & \text{๑} \end{array}$ ปีหนึ่งเป็นเทียน ๑๓๕๐ มัด ห้าปีเป็นเทียน ๖๖๕๐ มัด สิริ

พระสงฆ์ซึ่งได้รับเทียนต่อพระหัตถ์ทั้ง ๕ ปีนั้น เป็นพระสงฆ์ ๒๕๓๕ องค์เป็น เทียนนั่งพระธรรม ๖๖๕๐ มัด เทียนพระสงฆ์ ๒๕๓๕ มัด เข้ากันเป็นเทียน ๙๑๘๕ มัด ยังแต่ พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า ทรงพระผนวชขึ้นลงอยู่ทุกปีบาญชีก็แจ้งอยู่ในหางว่าวซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทำทูลเกล้าฯ ถวายทุกปี ขอเดชะ ฯะ๛

วัดมหาธาตุ	◎ สมเด็จพระสังฆราช		๑	๓๘
	พระราชาคณะ		๔	
	เจ้าฟ้ามงกุฎ	๑	๔	
	หม่อมเจ้า	๓		
	ถานานุกรม		๑๔	
	เปรียญ		๖	
	เปรียญสามประโยค		๒	
	อาจารย์วิปั่สสนา		๒	
	มหาชาติ		๑	
	คู่สวดภาณยักษ์		๔	
วัดระฆัง	◎ สมเด็จพระพนรัต		๑	๒๒
	พระราชาคณะ		๑	
	พระองค์เจ้าปะถมวงษ์		๑	
	ถานานุกรม		๑๓	
	เปรียญสามประโยค		๑	
	มหาชาติ		๑	
	คู่สวดภาณยักษ์		๔	

วัดหงษ	◎ พระพิมลธรรม	๑			๑๖
	ถานานุกรม	๘			
	เปรียญ	๓			
	คู่สวดภาณยักษ์	๔			
วัดราชบุรณะ	◎ พระธรรมอุดม	๑	๒	๔	๒๕
	พระพรหมมุนี	๑			
	พระราชาคณะ	๒			
	ถานานุกรม	๑๐			
	เปรียญ	๘			
	เปรียญสามประโยค	๑			
	มหาชาติ	๑			
	อาจารย์วิปัสสนา	๑			
วัดอรุณ	◎ พระธรรมไตรโลก	๑	๖		๒๘
	พระราชาคณะ	๕			
	พระองค์เจ้าอำไภย	๑			
	ถานานุกรม	๑๐			
	เปรียญ	๑			
	เปรียญสามประโยค	๑			
	มหาชาติ	๑			
	อาจารย์วิปัสสนา	๒			
	คู่สวด นาค กฐิน	๒			
	คู่สวดภาณยักษ์	๕			
วัดพระเชตุพน	◎ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส	๑			๒๗
	พระราชาคณะ	๖			
	ถานานุกรม	๑๒			
	เปรียญ	๔			
	คู่สวดภาณยักษ์	๔			

วัดชนะสงคราม	◎ พระราชาคณะ		๒	๑๒
	หม่อมเจ้าพอน		๑	
	ถานานุกรม		๖	
	เปรียญ		๑	
	มหาชาติ		๒	
วัดโมลีโลก	◎ พระพุทธโฆษา	๑	๓	๑๘
	พระราชาคณะ	๒		
	ถานานุกรม		๕	
	เปรียญ		๔	
	คู่สวด กฐิน นาก		๒	
	คู่สวดภาณยักษ์		๔	
วัดอำมะริน	◎ พระราชาคณะ		๑	๗
	ถานานุกรม		๔	
	เปรียญ		๑	
	สัฆคายะนาย		๑	
วัดสุวัณธาราม	◎ พระราชาคณะ		๒	๑๕
	ถานานุกรม		๖	
	เปรียญ		๓	
	สังคายะนาย		๒	
	คู่สวด นาก กฐิน		๒	
วัดเกาะ	◎ พระราชาคณะ		๑	๖
	ถานานุกรม		๓	
	เปรียญสามประโยค		๑	
	อาจารย์วิปั้สสนา		๑	

วัดราชสิทธ	◎ พระราชาคณะ	๑	๑๔
	ถานานุกรม	๕	
	เปรียญสามประโยค	๑	
	อาจารย์วิปั่สสนา	๑	
	คู่สวด กฐิน นาก	๒	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
	◎ พระราชาคณะ	๑	๘
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิปั่สนา	๑	
	คู่สวดภาณยักษ์	๒	
วัดจักรวรรดิ	◎ พระราชาคณะ	๒	๑๐
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๓	
	สังกายะนาย	๒	
วัดบางลำภู	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	

ในกรุง

วัดบางขุนพรหมนอก	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดสมอราย	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	

สมเด็จพระสังฆราช	๑	๓	๓๘๒
สมเด็จพระพนรัต	๑		
กรมหมื่นนุชิตชิโนรส	๑		
พระราชาคณะ	๕๙		
พระองค์เจ้า	๔	ประจำอยู่ ๘	
หม่อมเจ้า	๔		
ถานานุกรม	๑๖๖		
เปรียญ	๓๙		
เปรียญสามประโยค	๘		
มหาชาติ	๗		
อาจารย์วิปั่สสนา	๒๕		
สังกายะนาย	๕		
คู่สวดนาก	๑๐		
คู่สวดภาณยักษ์	๓๙		
เจ้าอธิการ	๑๓		

วัดสระเกศ	◎ พระราชาคณะ	๒	๑๔
	ถานานุกรม	๖	
	คู่สวด นาค กฐิน	๒	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
วัดประทุมคงคา	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๑	
วัดบพิตรพิมุข	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๑	
วัดพญาทำ	◎ พระราชาคณะ	๑	๘
	ถานานุกรม	๓	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
วัดกะเชม	◎ ถานานุกรม	๑	๒
	คู่สวดภาณยักษ์	๑	
วัดสังกะจาย	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
วัดปากน้ำ	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดราชโอรส	◎ พระราชาคณะ	๔	๙
	ถานานุกรม	๕	

วัดหนัง	◎ ถานานุกรม		๑
วัดนางนอง	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดราชกฤห์	◎ พระราชาคณะ	๑	๗
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิปัสสนา	๒	
วัดนพคุณ	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดอินทาราม	◎ พระราชาคณะ	๑	๗
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิปัสสนา	๒	
วัดประยูรวงษาวาส	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๒	
	เปรียญสามประโยค	๑	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
วัดพญาญาติการาม	◎ พระราชาคณะ	๒	๗
	ถานานุกรม	๕	
วัดสะไก่	◎ เปรียญ		๑
วัดคุสิดาราม	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
วัดบวรมงคล	◎ ถานานุกรม		๒
วัดภคินีนาถ	◎ พระราชาคณะ	๑	๓
	ถานานุกรม	๑	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	

วัดไชยทิศ	๏ พระราชาคณะ			๑	
วัดสิมพะลี	๏ เปรียญ			๑	
วัดน้อยนางหงษ	๏ เปรียญ			๑	
วัดกาวกิงษ	๏ อาจารย์อยู่	๑			
วัดน้อยนางทำ	๏ อาจารย์คง	๑			
วัดทองบางระมาด	๏ อาจารย์อ้น	๑			
วัดคูหาสวรรค์	๏ อาจารย์กัน	๑		๙	
วัดกอกกระบือ	๏ อาจารย์สอน	๑			
วัดสมอแกรง	๏ อาจารย์ก้วง	๑			
วัดบางขุนพรหมใน	๏ อาจารย์ก้วง อาจารย์ชินวงษ์ อาจารย์คุณ	๑ ๑ ๑	๓		
สิริทั้ง ในกรุง นอกกรุง	ปีหนึ่ง				๕๒๗ รูป
วัดจันทาราม	๏ เจ้าอธิการบึน		๑		
วัดกูฎ	๏ เจ้าอธิการพูน		๑		
วัดชีปะขาว	๏ เจ้าอธิการรอด		๑		
วัดพะวา	๏ เจ้าอธิการขวัญ		๑		
วัดกรุธ	๏ เจ้าอธิการเมือง		๑		

วัดกรมนุชิกสร้าง	๏ เจ้าอธิการโพ	๑		๑๓
วัดบางจาก	๏ เจ้าอธิการคุม	๑		
วัดฝาง	๏ เจ้าอธิการทอง	๑		
วัดโบสถ์บางพรหม	๏ เจ้าอธิการมี	๑		
วัดสามจีน	๏ เจ้าอธิการสุก	๑		
วัดทองใหญ่	๏ เจ้าอธิการอยู่	๑		
วัดลาก	๏ เจ้าอธิการสา	๑		
วัดลากบัวขาว	๏ เจ้าอธิการพั่ก	๑		
	๏ พระราชาคณะ ถานานุกรม	๑ ๓	๔	๑๒
เมืองเขื่อนขัน	๏ พระราชาคณะ ถานานุกรม	๑ ๓	๔	
เมืองสมุทรปราการ	๏ พระครู ถานานุกรม	๑ ๓	๔	
เมืองสมุทรสาคร	๏ พระครู ถานานุกรม	๑ ๓	๔	
เมืองสมุทรสงคราม	๏ พระครู ถานานุกรม	๑ ๘	๔	

หัวเมืองปากใต้	◎ พระครู	๑	๔	๑๙
	ถานานุกรม	๓		
	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
เมืองราชบุรี	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
	◎ พระครู	๑	๓	
	ถานานุกรม	๒		
เมืองกาญจนบุรี	◎ พระครู	๑		๔
	ถานานุกรม	๓		
เมืองศรีสวัสดิ์	◎ พระครู	๑		๔
	ถานานุกรม	๓		
	◎ พระครู	๑	๔	๒๑
	ถานานุกรม	๓		
	◎ พระครู	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
	◎ เปรียญ	๑		
	◎ พระครู	๑	๑๒	
	ถานานุกรม	๑๑		

พระราชาคณะ	๓	๗๗
พระครู	๑๔	
ถานานุกรม	๕๙	
เปรียญ	๑	

	ถานานุกรม	๓	๔		
เมืองนนทะบุรี	◎ เปรียญ	๑		๖	
	◎ เจ้าอธิการ	๑			
	◎พระธรรมวิสาระกะ	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถา	๓			
	[illegible]	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
ปากเกรจ	◎ พระครู	๑	๔	๓๐	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
หัวเมืองฝ่ายเหนือ	◎ เปรียญ	๑	๔		
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ เปรียญ	๑			
	เจ้าคณะ	๑	๒		
บางพูด	◎ เปรียญ	๑			
	◎ พระราชาคณะ	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
สามโคก	◎ พระครู	๑	๔	๑๕	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๖		
	ถานานุกรม	๕			
	เจ้าคณะ	๑			

พระราชาคณะ	๕	๖๘
พระครู	๘	
ถานานุกรม	๔๖	
เปรียญ	๖	
เจ้าอธิการ	๑	
เจ้าคณะ	๒	

กรุงเก่า

◎ พระราชาคณะ ๑
ถานานุกรม ๗ } ๘

◎ พระราชาคณะ ๑
ถานานุกรม ๓ } ๔

◎ พระราชาคณะ ๑
ถานานุกรม ๓ } ๔

} ๑๖

เมืองกอน
ราชสีห์มา } ◎ ถานานุกรมมา
อยู่วัดโมลีโลก ๑

◎ วัดมหาธาตุ	๓๐	มัก
◎ วัดระฆัง	๑๒	มัก
◎ วัดหงษ	๑๒	มัก
◎ วัดราชบุรณะ	๑๒	มัก
◎ วัดพระเชตุพน	๑๕	มัก
◎ วัดอรุณ	๒๐	มัก
◎ วัดโมลีโลกสุธาราม	๑๑	มัก
◎ วัดกลาง	๑๐	มัก
◎ วัดพญาทำ	๑๐	มัก
◎ วัดน้อยนางทำ	๖	มัก
◎ วัดพะวา	๖	มัก
◎ วัดครุธ	๖	มัก
◎ วัดอำมะรินธาราม	๑๐	มัก
◎ วัดสุวรรณธาราม	๑๓	มัก
◎ วัดกุสิตาราม	๑๐	มัก
◎ วัดดาวดึงษ	๗	มัก
◎ วัดบวรมงคล	๖	มัก
◎ วัดภคินีนาถ	๖	มัก

๏ พระสงฆ์ผ่าย
วิบั่สสนานั่งพระ
ธรรมในไตร
มาสสามเดือน

๏ วัดสระเกษ	๑๐ มัก
๏ วัดบพิตรพิมุข	๗ มัก
๑ วัดจักระวรรดิ ราชาวาส	๑๒ มัก
๏ วัดเกาะ	๑๐ มัก
๏ วัดประทุมคงคา	๑๐ มัก
๏ วัดสามจีน	๓ มัก
๏ วัดคอกกระบือ	๔ มัก
๏ วัดลาด	๖ มัก
๏ วัดลาดบัวขาว	๖ มัก
๏ วัดนพคุณ	๗ มัก
๏ วัดประยูรวงษาวาส	๘ มัก
๏ วัดพญาญาติการาม	๖ มัก
๏ วัดน้อยสะไก่	๗ มัก
๏ วัดอินทาราม	๘ มัก

เบี่นอาราม ๔๐
พระอาราม
สามเดือนเบี่นเทียน
๒๒๕๐ มัก

(ต้นฉบับชำรุด)

(คัดจากจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๘๖ เลขที่ ๓๖ สมุดไทยดำ)

2360
543
1817

ร.2
ปี 9 (16)
ร.ศ. 36
ฉลู

รัชกาลที่ ๒

จ.ศ. ๑๑๗๙ (พ.ศ. ๒๓๖๐)

เรื่อง เกณฑ์โคม และ เสาโคม ไปจุดตามพระอารามต่าง ๆ

ด้วยพระยาบำเรอภักดี รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณ วัน ๑๕ฯ ๖ ค่ำ เป็นวันสมเด็จพระพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน เป็นวันนักขัตฤกษ์ยิ่งกว่าตรุษสงกรานต์อีก ทรงพระราชศรัทธาให้บูชาพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า ด้วยสิ่งเครื่องวิจิตรต่าง ๆ กับสังฆทานในวิสาขมาส ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ปีฉลูนพศก ชื่อวิสาขบูชา เป็นมหายัญพิธีอันใหญ่นั้นให้ ๔ ตำรวจไปเอาอย่างโคมต่อพระชำนิรจนา มาผูกเป็นโครงโคมอารามละ ๔ ใบ ทุกอารามหลวง ๓๓ อาราม เป็นโคม ๑๓๒ ใบ แล้วให้เบิกกระดาษต่อชาวพระคลังในซ้ายมาปิดโคมให้พอแล้ว ให้หาไม้ฤๅษี ไม้รวก ไม้สำมะรอกมาทำเสาโคม ๑๓๒ ลำ

ทำเสาธงตะเข้ ๓๔ ลำ ให้มีเสาตะเกียบทุกเสา ให้เกลาเกลี้ยงทาปูนขาว ทำฉัตรกระดาษใส่ปลายเสาธงเสาโคมจำทุกเสาให้มีเชือกผูกติดเสาทำทั้ง ๓๔ อัน แล้วให้ไปรับเสาธงตะเข้ต่อชาวพระคลังศุภรัต ผูกกับเสาธงทั้ง ๓๔ อาราม แล้วให้เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการไว้ตามโคมคืนละ ๑๓๒ ใบ ให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เอาโคมเอาธงไปปั๊กที่...วัดมหาธาตุ วัดสระเกศ วัดพระเชตุพน วัดราชบุรณะ วัดจักรวรรดิ์ วัดชนะสงคราม วัดบางลำภู วัดบางขุนพรหม(๑) วัดระฆัง วัดอมรินทาราม วัดสุวรรณธาราม วัดดาวดึงษ์ วัดจุฬามณี วัดพระยาทำ วัดกลาง วัดราชสิทธ วัดท้ายตลาด วัดหงษ์ วัดแจ้ง วัดสังข์กระจาย วัดพระโต(๒) วัดคูหาสวรรค์ วัดปากน้ำ วัดหนัง วังนางนอง วัดกุฎ วัดคอกกระบือ(๓) วัดสมอราย(๔) วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชคฤห์ วัดเกาะ(๕) วัดปทุมคงคา วัด

---

(๑) วัดอินทวิหาร

(๒) วัดสุทัศน์เทพวราราม

(๓) วัดยานนาวา

(๔) วัดราชาธิวาส

(๕) วัดสัมพันธวงศ์

พระศรีรัตนศาสดาราม (รวม) ๓๔ พระอาราม ๆ หนึ่ง โคม ๔ ใบ ธงคันหนึ่ง ให้เร่งเอาโคมเอาธงไปปั๊ก แต่ ณ วัน ๑๔ ๆ ๖ ค่ำ เพลาเช้า แล้วให้เอากรงหมู กรงไก่ ต่อกรมพระนครบาล ที่โรงงานหามเข้ามาถวาย ทรงพระราชอุทิศแล้ว ให้รับเอาไปปล่อยที่วัด แต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรม ๑ ค่ำ เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน แล้วให้ยืมเอาเชือกต่อหลวงศรีเยาวภาษกลาโหม ไปขึงให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามข้างใน สำหรับข้าราชการจะได้แขวนโคม แขวนพู่กลิ่น แล้วให้ ๔ ตำรวจ สนมตำรวจ เอาโคมระย้า ๔ เอาดอกไม้รุ่ง ๔ (รวม) ๘ รม......ไปปั๊กในพระระเบียงด้านตะวันออก แล้วเอาโคมระย้าไปแขวน ให้เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการมาตามโคมระย้า ๔ ระย้า โคม ๑๓๒ ใบ ให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เร่งเอาระย้าเอาเชือกไปขึง แต่ ณ วัน ๑๔ ๆ ๖ ค่ำ

อนึ่ง ให้พันจัน จัดดอกไม้เพลิงเข้าไปปั๊กในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้านตะวันออกคืนหนึ่ง พุ่ม ๑๐ พุ่ม รุ้ง ๔ ขด พะเนียง ๒๐ บอก ๓ คืน พุ่ม ๓๐ พุ่ม รุ้ง ๑๒ ขด พะเนียง ๖๐ บอก

อนึ่ง ให้ข้าพระมณฑป วัดพระเชตุพนเบิกน้ำมันมะพร้าวต่อชาวพระคลังราชการมาตามที่พระมณฑป ๓ ชั้น ที่วัดพระเชตุพน จะเป็นน้ำมันมากน้อยเท่าใดให้เบิกมาตามให้พอทั้ง ๓ คืน

อนึ่ง ให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามารับพระราชทานฉันในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ แรม ๑ ค่ำ วันละ ๓๐ รูป ทั้ง ๓ วัน แล้วให้นิมนต์พระราชาคณะเข้ามาแสดงธรรม ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาบ่าย ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ แรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้นิมนต์พระราชาคณะ พระผู้รู้ธรรมกถึก ให้แสดงธรรมเทศนาในพระอารามฟากตะวันออก (คือ) วัดมหาธาตุ ๑ วัดสระเกศ ๑ วัดพระเชตุพน ๑ วัดราชบุรณะ ๑ วัดจักรวรรดิ ๑ วัดปทุมคงคา ๑ วัดสมอราย ๑ วัดบางลำภู ๑ วัดชนะสงคราม ๑ (รวม) ๙ อาราม ฟากตะวันตก (คือ) วัดหงษ์ ๑ วัดพระยาทำ ๑ วัดระฆัง ๑ วัดอมรินทาราม ๑ วัดท้ายตลาด ๑ วัดแจ้ง ๑ วัดราชสิทธ ๑ วัดอินทาราม ๑ วัดปากน้ำ ๑ วัดนางนอง ๑ (รวม) ๑๐ (รวม) ๒๐

อารามๆ ละกัณฑ์ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้รับเภสัชอังคาสในท้องพระโรง ฉัน วันละ ๓๐ ซอง เทศน์ ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ซอง ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ฆ้องไชย มโหรี ปี่พาทย์ แตรสังข์ กลองแขก เข้ามาเตรียมประโคมในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้า ๓ วัน ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ เพลาเช้า บ่าย ๓ วัน

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังศุภรัต เอาอาสนไปแต่งที่พระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้จัดผ้าสบงทูลเกล้า ฯ ถวายจบพระหัตถ์สำหรับใส่กระจาดวันละผืนทั้ง ๓ วัน ผ้า ๖๐ ผืน แล้วให้เบิกผ้าขาวเทศต่อท่านข้างใน ให้รับช่างสนะต่อชาวพระมาลาภูษาไปตัดเย็บธงตะเข้ให้แล้วทั้ง ๓๔ ตัว ครั้น ณ วัน ๑๕ ฯ ๖ ค่ำ เพลาเช้า ให้เอาธงตะเข้เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงพระราชอุทิศแล้วเอามาส่งให้ ๔ ตำรวจผูกคันไปปั๊กทุกอาราม

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติเอากระโถน ขันน้ำมาตั้ง ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔–๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าให้พอวันละ ๓๐ รูป แล้วให้จ่ายเงินให้กรมวังส่งท่านข้างใน จ่ายให้วิเสททำสำรับของคาว วันละ ๓๐ สำรับๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓ วัน ๘ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง หวานวันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง (รวม) ๑๔ ตำลึง ๑ สลึง น้ำยาวันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ๓ บาท ๓ สลึง (รวม) ๑๕ ตำลึง ทำกระจาดเทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ใบ ๆ ละ ๒ บาท ๓ วัน ๑๐ ตำลึง ๑ ชั่ง ในท้องพระโรงวันละใบ ๆ ละ ๑ ตำลึง ๓ วัน ๓ ตำลึง (รวม) ๑ ชั่ง ๑๓ ตำลึง (ทำ) กระจาดสลากภัตของคาว ๒๐๐ หวาน ๒๐๐ (รวม) ๔๐๐ กระทงๆ ละ ๑ สลึง เงิน ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง รวม ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง (จ่ายเงินให้......จัดซื้อหมู วันละ ๑๐ ตำลึง ไก่ นกเขา วันละ ๕ ตำลึง ปลาวันละ ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง ๓ วัน เงิน ๖ ชั่ง (รวมทั้งหมดเงิน) ๙ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ให้......ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๑–๑๒,๑๓ ค่ำ แล้วให้กำกับ... ซื้อหมู ไก่ นกเขา ปลา ด้วยทั้ง ๓ วัน)

อนึ่ง ให้พันเภา หัวพันมหาดไทย เข้าไปตรวจตรา ดูโคมรูปตรา พวงดอกไม้ ซึ่งข้าราชการเอามาแขวนในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามรวมทั้ง ๓ วัน ถ้ากรมใดขาดให้มาบอกผู้รับสั่ง

อนึ่ง ให้ราชบัณฑิต ข้าพระแก้วมรกต คอยตรวจตราพวงดอกไม้สด ซึ่งแขวนรอบพระระเบียงทั้ง ๔ ด้าน ทั้ง ๓ วัน ห้ามอย่าให้ผู้ใดรื้อทิ้ง ซึ่งของ ๆ ท่านมาไว้เป็นอามิสบูชาอย่าให้ยับเยินเสียไปได้ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้ราชบัณฑิตทำสลากไปแจกพระสงฆ์ ครั้นรุ่งขึ้น ณ วัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาเช้าไปคอยรับกระจาดถวายทุกอาราม

อนึ่ง ให้หลวงศรีเยาวภาษกรมกลาโหม ยืมเชือกให้ ๔ ตำรวจ ไปขึงให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั้ง ๔ ด้าน สำหรับข้าราชการจะได้แขวนโคมรูปตราพวงดอกไม้ บูชาพระทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์เลกให้มีนายหมวด ไปรับเอากระจาดสลากภัตต่อกรมวังไปถวายพระสงฆ์ที่พระอารามหลวงวัดมหาธาตุ คาว ๕๐ หวาน

๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดสระเกศ กาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดพระเชตุพน กาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดราชสิทธ กาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ ในวัดพระเชตุพน กาว ๒๒๐ หวาน ๒๒๐ (รวมทั้งหมด ๘๔๐ ใบ) ให้เร่งไปรับเอาแต่ ณ วัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมพระนครบาล นายอำเภอบ่าวร้องราษฎรจงมีศรัทธาอุตส่าห์รักษาศีล ใส่บาตรปล่อยสัตว์ แล้วห้ามอย่าให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัย ในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง สามวัน ครั้นเพลาบ่ายให้กระทำเป็นเครื่องสักการบูชา เป็นต้นว่า ธูปเทียน ธงผ้า ธงกระดาษ พวงดอกไม้ เร่งไปบูชาที่ ใน นอก พระอุโบสถ พระวิหาร ลานเจดีย์ ลานศรีมหาโพธิ อารามไหนก็ตามแต่ศรัทธา ครั้นเพลาค่ำให้ตามโคมประทีป ทุกหน้าบ้าน ร้านเรือน แพ จงทุกแห่ง ในวัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาบ่ายให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยด้วยดอกบัวหลวงไปตั้งที่พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงอุโบสถกรรม แล้วจะได้จำเริญ (เจริญ) พระปริตธรรม ครั้นเสร็จแล้วหม้อน้ำของผู้ใด

ก็ให้เอาไปอาบกินประเหย้าเรือน ระงับอุบั่ทวะโรคภัยต่าง ๆ และในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาเช้า ให้มรรคนายกเคยปรนนิบัติอยู่อารามใด ก็ให้บ่าวร้องชักชวนอาณาประชาราษฎร์ให้ทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ในอารามนั้น และให้ราษฎรทั้งปวงทำการกุศลในวิสาขบูชา ดังกล่าวมานี้อย่าให้ขาดได้

อนึ่ง ให้กรมนาเบิกเงินต่อชาวพระคลังมหาสมบัติจัดซื้อ หมู ไก่ นกเขา สำหรับจะได้ทรงปล่อย ณ วันเดือน๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าจ่ายให้แต่ ณ วัน ๙ ๆ ๖ ค่ำ ให้ทันกำหนด แล้วให้เอาเสื่อลวดไปปูรอบพระอุโบสถวัดพระแก้วสำหรับข้าราชการนั่งรับแว่นเวียนเทียน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบ่ายทั้ง ๓ วันแล้วให้จ่ายน้ำมันให้ ๔ ตำรวจตามโคมระย้าที่วัดพระแก้วคืนละ ๔ ระย้า ตามโคมบัก ๓๓ อาราม ๆ ละ ๔ ใบ โคม ๑๓๒ ใบ (จ่ายน้ำมันให้) ข้างพระมณฑปตามประทีป พระมณฑป ๓ ชั้น วัดพระเชตุพนตามประทีปให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เร่งจ่ายให้แต่ ณ วัน ๑๓ ๆ ๖ ค่ำ จะได้ตาม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง

อนึ่ง ให้ตำรวจวัง ตำรวจหลัง ยกสำรับคาวหวานถวายพระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง วันละ ๓๐ สำรับ ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้หัวป่าพ่อครัวรับเครื่องน้ำชาต่อวิเสทหมากพลูมาต้มส่งให้มหาดเล็กถวายพระสงฆ์ เพลาเช้าวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้มหาดไทย กลาโหม พระสัสดี หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย ฝ่ายทหาร พลเรือน ให้เข้ามานั่งรับแว่นเวียน (เทียน) พระแก้วมรกต ณ วันเดือน ๖ ขึ้น๑๔-๑๕แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายโมงให้พร้อมกันทั้ง๓วัน แล้วให้หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ที่มีโคมรูปตราจำนำสำหรับที่ให้ร้อยพู่กลิ่น และให้เอาโคม เอาพู่กลิ่นมาแขวนให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔-๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย ทั้ง ๓ วัน แล้วให้หมายบอกข้าทูลละอองผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน พระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร ฯ ข้าเจ้าต่างกรม หากรมมิได้ กรมฝ่ายหน้าฝ่ายในให้รู้จงทั่วให้มีศรัทธาบำเพ็ญ ศีล ทาน ในการกุศลให้ทำสลาก-

ภัตถวายพระสงฆ์ทุกพระอารามในวัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาเช้า ตามแต่ศรัทธา (แต่ทว่าครั้งนี้เบิ่นปฐมเหตุแห่งกุศลที่จะให้เบิ่นหิตานุหิตประโยชน์ในวันวิสาขบูชา ให้ตั้งมั่นยืดยาวต่อไปทุกบี่)

อนึ่ง ให้มีบี่พาทย์ ฆ้อง กลอง แห่แหนสลากภัต ให้ครึกครื้น เครื่องเล่นต่าง ๆ ตามสมควรพร้อมกันในวัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้พระแก้วคลังสวน นายระวาง เก็บใบตองตานี ดอกไม้เบญจพรรณ มาส่ง ณ ทิมดาบชาววัง ๆ จะได้ส่งให้ท่านข้างในเย็บกระทง รองกระจาด ใบตองวันละ ๑๑๐ มัด ร้อยพู่กลิ่น (ดอกไม้) วันละ ๘๐ กลุ่ม ให้เร่งเอาใบตองดอกไม้เข้ามาส่ง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๓,๑๔, ๑๕ ค่ำ เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน อย่าให้ขาดได้

อนึ่งให้มหาดเล็กรับเครื่องน้ำชาต่อหัวบ่าพ่อครัวถวายพระสงฆ์แล้วให้รับเครื่องทองทิศต่อท่านข้างในเชิญออกมาตั้งบูชาพระธรรมเทศนาในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละสำรับทั้ง ๓ วัน

อนึ่งให้พระครูพราหมณ์พิธีเข้ามาเจิมแว่นเทียนพระแก้วมรกต ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายโมงหนึ่ง ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ล้อมวัง ซ้าย ขวา สานกระจาดก้นกว้างศอกคบ ๖๐ ใบให้เข้าขอบผูกหวายบิดกระดาษมีคานหามจงทุกใบแล้วให้เอามาส่ง ณ ทิมดาบชาววัง แต่ ณ วัน ๑๓ ฯ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมนาจ่ายข้าวสารซ้อมให้แก่วิเสทกลางหุงถวายพระสงฆ์องค์ละ ๒ ทะนาน วันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ข้าว ๙ ถัง (ข้าวสาร) ใส่กระจาด วันละ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน ๓ วัน ๖๐ กระจาด ข้าว ๑๕ ถัง (ใส่) กระทงสลากภัตถวายพระสงฆ์ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๒ ทะนาน ๒๐๐ กระจาด ข้าว ๒๐ ถัง ให้เร่งจ่ายให้แต่ ณ วัน ๑๓ ฯ ๖ ค่ำ

อนึ่ง ให้สนมพลเรือนรับเครื่องนมัสการต่อท่านข้างในเชิญไปตั้งในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน เครื่อง ๓ สำรับ (ตั้ง) ในพระแก้วมรกต เครื่องทองใหญ่ตั้งใน

วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบูชาพระ (พุทธ) เจ้า เพลาบ่ายเมื่อวันสมโภช วันละ ๒ สำรับ ๓ วันเครื่อง ๖ สำรับ ให้มีพุ่มข้าวตอกดอกไม้สำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วรับเทียน ธูป (เทียน) หนักเล่มละ ๒ บาท สำหรับเครื่องในท้องพระโรงเพลาเช้า ๓ วัน เทียน ๑๕ ธูป ๑๕ เล่ม (ใน) พระแก้วมรกต เช้า บ่าย ๖ เพลา เทียน ๓๐ ธูป ๓๐ เล่มสำหรับกัณฑ์เทศน์พระอารามหนึ่งเทียนดูหนังสือเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนกัณฑ์เทศน์เล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๑๐ ดอก (รวม) ๒๐ อาราม ทั้ง ๓ วัน เทียนดูหนังสือ ๖๐ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์ ๖๐๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๖๐๐ ดอก แล้วให้รับพู่กลิ่นต่อท่านข้างในมาแขวนในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละ ๕๐ พวง

อนึ่ง ให้ชาวพระมาลาภูษาจัดจีนช่างสนะส่งให้ชาวพระคลังศุภรัตไปเย็บธงตะเข้ที่คลัง ๒๐ คน

อนึ่ง ให้เกณฑ์ข้าราชการแต่บรรดาซึ่งรับเงินข้าวนิตยภัต ให้มารับเอาไทยทานต่อกรมวังไปถวายพระ

สงฆ์ ผู้แสดงธรรมเทศนา ฟากตะวันออก วัดมหาธาตุ เกณฑ์หัดแสงปืน ๑ วัดสระเกศ กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ๑ วัดพระเชตุพน พระยาเพชรพิไชย ๑ วัดราชบุรณะ ข้าในกรมสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ ๑ วัดจักรวรรดิ์ กรมนา ๑ วัดปทุมคงคา ทหารในขวา ๑ วัดบางลำภู วัดสมอราย หลวงอินเดชะ ๑ วัดชนะสงคราม กรมกลาโหม ๑ วัดเกาะ ในกรมสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ๑ (รวม) ๑๐ (อาราม) ฟากตะวันตก วัดหงษ์ พระยายมราช พระพิชเดชะ ๑ วัดระฆัง พระยามหามนตรี ๑ วัดพระยาทำ ขุนศรีคงยศ ๑ วัดอมรินทาราม วังหลัง ๓ กรม ๑ วัดท้ายตลาด พระพิเรนทรเทพ ๑ วัดแจ้ง วัดราชสิทธ พระอินทรเทพ ๒ วัดอินทาราม พระราชวรินทร์ ๑ วัดปากน้ำ พระยาอนุรักษ์โยธา ๑ วัดนางนอง พระยาประชาทิพย์ ๑ (รวม) ๑๐ อาราม (รวมทั้งหมด) ๒๐ อาราม อารามหนึ่ง (ถวาย) ผ้าสบงผืนหนึ่ง กระจาดใบหนึ่ง.....เทียนดูหนังสือ ๑ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์เทศน์ ๑๐ เล่ม ธูปสำหรับกัณฑ์ ๑๐ ดอกเหมือน (กัน) ทั้ง ๒๐ อารามๆละ

๓ วันให้เร่งมารับเอาไทยทานแต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ท่านพนักงานข้างในแต่งเครื่องทองทิศส่งให้มหาดเล็กเชิญไปตั้งบูชาพระธรรมเทศนาในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายวันละสำรับมีดอกไม้ธูปเทียนสำหรับเครื่องให้พร้อม ให้ส่งเทียนดูหนังสือหนักเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนเครื่องหนักเล่มละ ๒ บาท วันละ ๔ เล่ม ธูปใหญ่ ๔ ดอก เหมือนกันทั้ง ๓ วัน แล้วให้ส่งเครื่องนมัสการให้แก่สนมพลเรือนเชิญไปตั้งในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วันเครื่อง ๓ สำรับ (ไปตั้ง) ในพระแก้วมรกต เครื่องทองใหญ่ตั้ง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบูชาพระเจ้า วันละ ๒ สำรับ ๓ วัน เครื่อง ๖ สำรับ ให้มีพุ่มข้าวตอก ดอกไม้ สำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วให้ส่งเทียน ธูป เทียนหนักเล่มละ ๒ บาท สำหรับเครื่องในท้องพระโรงเพลาเช้า ๓ วัน เทียน ๑๕ เล่ม ธูป ๑๕ ดอก สำหรับเครื่องในพระแก้วมรกต เช้า

บ่าย ๖ เพลา เทียน ๓๐ เล่ม ธูป ๓๐ ดอก สำหรับกัณฑ์เทศนาอารามหนึ่ง เทียนดูหนังสือเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนใส่กัณฑ์เทศน์เล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๑๐ ดอก (ถวาย) ๒๐ อาราม ทั้ง ๓ วัน เทียนดูหนังสือ ๖๐ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์เทศน์ ๖๐๐ ธูปใหญ่ ๖๐๐ ดอก แล้วให้ร้อยพู่กลิ่นส่งให้สนมพลเรือนไปแขวนบูชาในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละ ๕๐ พวง แล้วให้ส่งเทียนให้แก่วิเสทนอกเล่มละ ๑ บาท ๒ สลึง ติดแว่น ๕ สำรับ วันหนึ่ง ๔๕ เล่ม ๓ วัน ๑๓๕ เล่ม เล่มละ ๑ บาท เทียนยอดบายศรี ๓ วัน ๙ เล่ม เทียนชนวน ๓ วัน ๙ เล่ม (รวม) ๑๘ เล่ม

อนึ่ง ให้วิเสทรับเงินต่อท่านข้างในมาทำสำรับคาว วันละ ๓๐ สำรับๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓ วัน ๘ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง หวานวันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง (รวม) ๑๔ ตำลึง ๑ บาท น้ำยาวันละ ๓๐ รูป ๓ บาท ๓ สลึง (รวม) ๑๕ ตำลึง กระจาดเทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ใบๆ ละ ๒ บาท ๓ วัน ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง (กระจาด)

ในท้องพระโรงวันละ ๑ ตำลึง ๓ วัน ๓ ตำลึง (รวม) ๑ ชั่ง ๑๓ ตำลึง กระจาดสลากภัตของคาว ๒๐๐ หวาน ๒๐๐ ใบ (รวม) ๔๐๐ กระทง ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน เงิน ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง (รวม) ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง แล้วให้เบิกข้าวสารดีต่อกรมนาหุงถวายพระสงฆ์องค์ละ ๒ ทะนาน วันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ข้าว ๙ ถัง ใส่กระจาดวันละ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน ๓ วัน ๙๐ กระจาด ข้าว ๑๕ ถัง กระทงสลากภัตถวายพระสงฆ์ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๒ ทะนาน ๒๐๐ กระจาด ข้าว ๒๐ ถัง

อนึ่ง ให้วิเสทนอกแต่งบายศรีแก้ว ทอง เงิน ๓ สำรับให้มีข้าวขันเชิงพานรองน้ำ จัดแว่นเวียนเทียน (เทียน) ติดแว่นยอดบายศรี ชนวน ให้มีแป้งหอม น้ำมันหอม เครื่องบายศรี เป็นเครื่องดอกไม้แลเทียนนั้นให้รับต่อท่านข้างใน เทียนหนักเล่มละ ๑ บาท ๒ สลึง ติดแว่น ๕ สำรับ วันหนึ่ง ๔๕ เล่ม ๓ วัน ๑๓๕ เล่ม หนักเล่มละ ๑ บาท เทียนยอดบายศรี ๓ วัน ๙ อัน เทียนชนวน ๓ วัน ๙ เล่ม (รวม) ๑๘ เล่ม ให้ยกเข้าไปตั้งในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้วิเสทหมากพลูแต่งเภสัชอังคาสส่งให้สังฆการีถวายพระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพลาเช้า วันละ ๓๐ ซอง บ่ายเทศนาวันละ ๑ ซอง (พระสงฆ์) เทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ซอง ๓ วัน ๙๐ ซอง แล้วให้ส่งเครื่องน้ำชาให้หัวบ่าพ่อครัวต้มถวายพระสงฆ์ฉัน วันละ ๓๐ รูป พระสงฆ์เทศนาวันละ ๑ รูป ตามรับสั่ง

เวร *นายควร* *นายจำเนียร*

ด้วยพระยายมราชรับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ทรงพระราชศรัทธาจะได้ตั้งวิสาขบูชาเพ็ญเดือน ๖ เบ็นวันเดือน (ที่) สมเด็จพระพุทธเจ้า (ได้ทรง) ประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน เบ็นวันอานิสงส์มากกว่าตรุษสงกรานต์อีกนั้น ได้สั่งให้หมายบอกบ่าวร้องอาณาประชาราษฎร์มรรคนายกให้รักษาศีล ทำบุญ ตักบาตร ปล่อยสัตว์ ให้ทาน พึ่งพระธรรมเทศนา เพลาค่ำ ให้มีโคม ประทีปตามบูชาพระรัตนตรัย ทุกหน้าบ้าน ร้านเรือน เรือแพ วันขึ้น ๑๔ -- ๑๕ แรมค่ำหนึ่งเบ็นคำรบ ๓ คืน แล้วห้ามมิให้เสพสุรายาเมา ใน

วันขึ้น ๑๕ ค่ำเพลาเช้านั้นในหลวงจะถวายสลากภัต.... ให้มรรคนายกซึ่งปรนนิบัติอยู่อารามใดให้ชักชวนสัปบุรุษทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ ณ อารามนั้น ได้หมายสั่งไปแต่ก่อนแล้ว ยังแต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกเธอและเจ้าต่างกรม หากรมมิได้ ข้าทูลละอองผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ในพระราชวังหลวง ในกรมพระราชวังบวร ข้าเจ้าต่างกรม หากรมมิได้......ไป...... ให้แจ้งจึงจะพรักพร้อมกันแต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เบ็นวันสลากภัตพร้อมกันทุกอาราม นั้น ให้ข้าราชการอุตส่าห์กระทำสลากภัตถวายพระสงฆ์จะถวายอารามใดก็ตามศรัทธา แต่ทว่านี้ครั้งนี้เบ็นปฐมเหตุเพื่อจะให้การวิสาขบูชา ตั้งมั่นยืดยาวต่อไป......ก็ให้มีศรัทธาคิดอ่านแห่แหนสลากภัตให้ครึกครื้น.........เครื่องเล่นต่าง ๆ ตามสมควร นั้นให้มหาดไทยกลาโหม หมายบอกจงทั่วตามรับสั่ง

เวร *นาย*..................

(*คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๙ เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ*)

หมายรับสั่ง

๓๑. เรื่อง เกณฑ์โคม ธง และเสาโคม เสาธง ไปปัก และจุด ตามพระอารามต่าง ๆ ในการพระราชพิธีวิสาขบูชา จ.ศ. ๑๑๗๘ ปีฉลู นพศก

ด้วยพระยาบำเรอภักดิ์ รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณ วันเดือน ๖ เป็นวันสมเด็จพระพุทธเจ้าประสูติ ได้ตรัสรู้ นิพพาน เป็นวันนักขัตฤกษ์ยิ่งกว่าตรุษ สงกรานต์อีก ทรงพระราชศรัทธาให้บูชาพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า ด้วยสิ่งวิจิตร ด้วยเครื่องวิจิตร ต่าง ๆ กับสังฆทาน ในวันวิสาขมาส ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง ปีฉลู นพศก ชื่อวิสาขบูชา เป็นมหายัญพิธีอันใหญ่นั้น ให้ ๔ ตำรวจไปเอาอย่างโคม(๑)ต่อพระชำนิรจนา มาผูกเป็นโครงโคมอารามละ ๔ ใบทุกอารามหลวง ๓๓ อาราม เป็นโคม ๑๓๒ ใบ แล้วให้เบิกกระดาษต่อชาวพระคลังในซ้าย มาปิดโคมให้พอแล้วให้หาไม้ฤาษี ไม้รวก ไม้ลำมะลอก มาทำเสาโคม ๑๓๒ ลำ มาทำเสาธงตะเข้(๒) ๓๔ ลำ ให้มีเสาตะเกียบทุกเสา ให้เกลาเกลี้ยงทาปูนขาว ทำฉัตรกระดาษใส่ปลายเสาธง ปลายเสาโคม ประจำทุกเสา มีเชือกผูกติดเสาทำทั้ง ๓๔ อัน แล้วให้ไปรับเอาเสาธงตะเข้ ต่อชาวพระคลังศุภรัต ผูกกับเสาธงทั้ง ๓ วัน แล้วให้ยืมเอาเชือกต่อหลวงศรีเยาวภาษ กลาโหมไปขึงให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ข้างใน สำหรับข้าราชการจะได้แขวนโคม แขวนพู่กลีน แล้วให้ ๔ ตำรวจ และสนมตำรวจ เอาโคมระย้า ๔ ดอกไม้รุ่ง ๔ (รวม) ๘ ร่ม ไปปักในพระระเบียงด้านตะวันออก แล้วเอาโคมระย้าไปแขวน ให้เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการมาตามโคมระย้า ๔ ระย้า โคม ๑๓๒ ใบ ให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เร่งเอาร่มระย้า เอาเชือกไปขึง แต่ ณ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖

อนึ่ง ให้พันจันท์จัดดอกไม้เพลิง เข้าไปปักในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านตะวันออกคืนหนึ่งพุ่ม ๑๐ พุ่ม รุ้ง ๔ ขด พะเนียง ๒๐ บอก ๓ คืน พุ่ม ๓๐ พุ่ม รุ้ง ๑๒ ขด พะเนียง ๖๐ บอก

---

(๑) โคมไฟ คือเครื่องตามไฟที่มีบังลม โดยมากใช้หิ้วและแขวน บางโคมมีตราต่าง ๆ กัน

(๒) ธงจระเข้ เสาธงเอก ผืนผ้าโดยมากมีรูปลายเป็นรูปสัตว์ เช่นจระเข้

อนึ่ง ให้ข้าพระมณฑป ให้ข้าวัดพระเชตุพน เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการตามที่พระมณฑป ๓ ชั้น ที่วัดพระเชตุพน จะเป็นน้ำมันมากน้อยเท่าใด ให้เบิกมาตามให้พอทั้ง ๓ คืน

อนึ่ง ให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามารับพระราชทานฉัน ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ และแรมค่ำ ๑ วันละ ๓๐ รูป ทั้ง ๓ วัน แล้วให้นิมนต์พระราชาคณะ เข้ามาสำแดงธรรม ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพลาบ่าย ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรมค่ำ ๑ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้นิมนต์พระราชาคณะ พระผู้รู้ธรรมกถึก ให้สำแดงธรรมเทศนา ในอารามพ่ากตะวันออก

วัดมหาธาตุ ๑ วัดสระเกศ ๑ วัดเชตุพน ๑
วัดราชบูรณะ ๑ วัดจักรวรรดิ์ ๑ วัดปทุมคงคา ๑
วัดสมอราย ๑ วัดบางลำภู ๑ วัดชนะสงคราม ๑
(รวม) ๙ อาราม

อารามพ่ากตะวันตก

วัดหงส์ ๑ วัดพระยาธรรม ๑ วัดระฆัง ๑
วัดอมรินทร์ ๑ วัดท้ายตลาด ๑ วัดแจ้ง ๑
วัดราชสิทธิ์ ๑ วัดอินทาราม ๑ วัดปากน้ำ ๑

(รวม) ๑๐ อาราม (รวมทั้งหมด) ๒๐ อาราม ๆ ละกัณฑ์ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้รับเภสัชอังคาสในท้องพระโรงฉันวันละ ๓๐ ซอง เทศน์ ๒๐ ซอง (ที่) อารามวันละ ๒๐ ซอง ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ฆ้องไชย มโหรี ปี่พาทย์ แตร สังข์ กลองแขก เข้ามาเตรียมประโคมในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ เพลาเช้า ๓ วัน ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ เพลาเช้า เพลาบ่าย ๓ วัน

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังศุภรัตเอาอาสนะ ไปแต่งที่พระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้จัดผ้าสบงทูลเกล้า ฯ ถวายจบพระหัตถ์ สำหรับใส่กระจาดวันละ ๒๐ ผืน ทั้ง ๓ วัน ผ้า ๖๐ ผืน แล้วให้เบิกผ้าขาวเทศต่อท่านข้างใน ให้รับช่างสนะต่อชาวพระมาลาภูษาไปตัดเย็บธงตะเข้ให้แล้วทั้ง ๓๔ ตัว

ครั้น ณ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เพลาเช้าให้เอาธงตะเข้เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวายทรงพระราชอุทิศแล้วเอามาส่งให้ ๔ ตำรวจผูกกันไปปักทุกอาราม

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติเอากระโถน เอาขันน้ำ ไปตั้ง ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ เพลาเช้า ให้พอวันละ ๓๐ รูป แล้วให้จ่ายเงินให้กรมวังส่งท่านข้างใน จ่ายให้วิเสททำสำรับของคาววันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓ วัน ๘ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง หวานวันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง (รวม) ๑๔ ตำลึง ๑ สลึง น้ำยาวันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ๓ บาท ๓ สลึง (รวม) ๑๕ ตำลึง กระจาดเทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ใบ ๆ ละ ๒ บาท ๓ วัน ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ในท้องพระโรงวันละใบ ๆ ละ ๑ ตำลึง ๓ วัน ๓ ตำลึง (รวม) ๑ ชั่ง ๑๓ ตำลึง กระจาดสลากภัตของคาว ๒๐๐ ของหวาน ๒๐๐ รวม ๔๐๐ กระทง ๆ ละ ๑ สลึง เงิน ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง (รวม) ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง กรมท่าษารภากร(๑)จัดซื้อหมูวันละ ๑๐ ตำลึง ไก่วันละ ๕ ตำลึง นกวันละ ๕ ตำลึง ปลาวันละ ๕ ตำลึง ๓ วัน เป็นเงิน ๖ ชั่ง รวม ๙ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ให้แต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ๑๒ ค่ำ ๑๓ ค่ำ แล้วให้กำกับกรมท่าษารภากร(๒) ซื้อหมู ไก่ นกเขา ปลา ถวายทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้พันเภาหัวพันมหาดไทยเข้าไปตรวจตราดูโคมรูปตรา พวงดอกไม้ ซึ่งข้าราชการเอามาแขวนในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั้ง ๓ วัน ถ้ากรมใดขาดให้มาบอกผู้รับส่ง

อนึ่ง ให้ราชบัณฑิต ข้าพระแก้วมรกต คอยตรวจตราพวงดอกไม้สด ซึ่งแขวนรอบพระระเบียงทั้ง ๔ ด้าน ทั้ง ๓ วัน ห้ามอย่าให้ผู้ใด เย่อ ทึ้ง สิ่งของ ๆ ท่านทำมาไว้เป็นอามิสบูชา อย่าให้ยับเยินเสียไปได้ทั้ง ๓ วัน แล้วให้ราชบัณฑิตทำสลากไปแจกพระสงฆ์ ครั้น ณ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เพลาเช้า ไปคอยรับกระจาดถวายทุกอาราม

อนึ่ง ให้หลวงศรีโยธารักษ์ กรมกลาโหมยืมเชือกให้ ๔ ตำรวจไปขึงให้รอบ ในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั้ง ๔ ด้าน สำหรับข้าราชการจะได้แขวนโคมรูปตรา พวงดอกไม้บูชาพระทั้ง ๓ วัน

---

(๑)-(๒) กรมสรรพากร

อนึ่ง ให้พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์เลกให้มีนายหมวดไปรับกระจาดสลากภัตต่อกรมวัง ไปถวายพระสงฆ์ที่พระอารามในหลวง

วัดมหาธาตุ คาว ๕๐ ใบ หวาน ๕๐ ใบ รวม ๑๐๐ ใบ
วัดสระเกศ คาว ๕๐ ใบ หวาน ๕๐ ใบ รวม ๑๐๐ ใบ
วัดเชตุพน คาว ๕๐ ใบ หวาน ๕๐ ใบ รวม ๑๐๐ ใบ
วัดราชสิทธิ คาว ๕๐ ใบ หวาน ๕๐ ใบ รวม ๑๐๐ ใบ

ในวัดพระเชตุพน คาว ๒๒๐ หวาน ๒๒๐ ให้เร่งไปรับเอาแต่ ณ วัน ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมพระนครบาล นายอำเภอ ป่าวร้องราษฎรจงมีอุตส่าห์ รักษาศีล ใส่บาตร ปล่อยสัตว์ แล้วห้ามอย่าให้ผู้ใด ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัย ในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน ครั้นเพลาบ่ายให้กระทำเป็นเครื่องสักการบูชา เป็นต้นว่า ธูปเทียน ธงผ้า ธงกระดาษ พวงดอกไม้ต่าง ๆ ไปบูชา(ข้าง)ใน (ข้าง) นอก พระอุโบสถ พระวิหาร ลานพระเจดีย์ ลานพระศรีมหาโพธิ อารามไหนก็ตามแต่จะศรัทธา ครั้นเพลาค่ำให้ตามโคมตามประทีปทุกหน้าบ้าน หน้าร้าน หน้าเรือน หน้าแพ จงทุกแห่ง ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เพลาบ่าย ให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยด้วยดอกบัวหลวง ไปตั้งที่พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงอุโบสถกรรมแล้ว จะได้จำเริญพระปริยัติธรรม ครั้นเสร็จแล้วหม้อน้ำของผู้ใด ก็ให้เอาไปอาบ เอาไปกิน เอาไปประเหย้าเรือน ระงับอุปัทวะโรคภัยต่าง ๆ และในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เพลาเช้า ให้มรรคนายกเคยปรนนิบัติอยู่อารามใด ก็ให้ป่าวร้องชักชวนอาณาประชาราษฎร ให้ทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ในอารามนั้น และให้ราษฎรทั้งปวงทำการกุศล ในวิสาขบูชาดังกล่าวมานี้ อย่าให้ขาดได้

อนึ่ง ให้กรมท่าเบิกเงินต่อชาวพระคลังมหาสมบัติ จัดซื้อหมู ซื้อไก่ ซื้อนกเขา สำหรับจะได้ทรงปล่อย ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้า วันหนึ่งเป็นเงินค่าหมู ๔ กรง วันละ ๑๐ ตำลึง ค่าไก่ ๘ กรง ค่านก (กรง) (วันละ) ๕ ตำลึง (รวม) ๑๕ ตำลึง เหมือนกันทั้ง ๓ วัน แต่กรงนั้นให้รับต่อกรมพระนครบาล

อนึ่ง ให้สรรพากรในเบิกเงินต่อชาวพระคลังมหาสมบัติ จัดซื้อปลาสำหรับทรงปล่อยให้เอามาเตรียม ณ พระตำหนักแพ แต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำ ๑ เพลาเช้า วันละ ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง เหมือนกันทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้กรมพระนครบาลทำกรงใส่หมู ๔ กรง ใส่ไก่ นกเขา ๘ กรง ลงไปรับเอา หมู ไก่ นกเขา ต่อกรมท่า ใส่กรงหามขึ้นมาส่งต่อ ๔ ตำรวจ ณ โรงช้างริมน้ำในกำแพง แต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เหมือนกันทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังราชการจ่ายไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่ป่าที่ยาวงามดี ให้ ๔ ตำรวจ สำหรับทำเสาโคม อารามละ ๔ ลำ ๓๓ อาราม ๑๓๒ ลำ ทำเสาตะเข้ ๓๓ ลำ รวม ๑๖๕ ลำ ให้เร่งจ่ายให้แต่ ณ วันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ให้ทันกำหนด แล้วให้เอาเสื่อลวดไปปูรอบพระอุโบสถวัดพระแก้ว(๑) สำหรับข้าราชการนั่งรับแว่นเวียนเทียน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้า เพลาบ่าย ทั้ง ๓ วัน แล้วให้จ่ายน้ำมันให้ ๔ ตำรวจตามโคมระย้า ที่วัดพระแก้วคืนละ ๔ ระย้า ตามโคมปัก ๓๓ อาราม ๆ ละ ๔ ใบ โคม ๑๓๒ ใบ ข้าพระมณฑปตามประทีปพระมณฑป ๓ ชั้น ข้าพระวัดพระเชตุพนตามประทีปให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เร่งจ่ายให้แต่ ณ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ จะได้ตาม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง

อนึ่ง ให้ตำรวจวัง ตำรวจหลัง ยกสำรับของคาว ของหวาน ถวายพระสงฆ์ ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง วันละ ๓๐ สำรับ ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้หัวป่าก์พ่อครัวรับเครื่องน้ำชาต่อวิเสทหมากพลู มาตั้มส่งให้มหาดเล็กถวายพระสงฆ์เพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้มหาดไทย กลาโหม พระสัสดี หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย ฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน ให้เข้ามานั่งรับแว่น (เทียน) พระแก้วมรกต ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายโมงหนึ่ง ให้พร้อมกันทั้ง ๓ วัน แล้วให้หมายบอกข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ที่มีโคมตราสำหรับที่ให้ร้อยพู่กลีน และเอาโคม เอาพู่กลีนมาแขวนให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย ทั้ง ๓ วัน แล้วให้หมายบอกข้าทูลละอองผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน พระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร ฯ ข้าเจ้าต่างกรม ข้าเจ้าหากรมมิได้ กรมฝ่ายหน้า กรมฝ่ายใน ให้รู้จงทั่ว ให้มีศรัทธาบำเพ็ญศีลบำเพ็ญทานในการกุศล ให้ทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ทุกพระอาราม ใน วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เพลาเช้า ตามแต่ศรัทธา แต่ทว่าครั้งนี้เป็นการปฐมเหตุแห่งการกุศล เพื่อจะให้เป็นหิตานุหิตประโยชน์ ในวันวิสาขบูชา ให้ตั้งมั่นยืนยาวต่อไปทุกปี จะให้มีปี่พาทย์

---

(๑) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ฆ้อง กลอง แห่แหนสลากภัตให้ครึกครื้น เครื่องเล่นต่าง ๆ ตามสมควรพร้อมกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้พระแก้วพระคลังสวน นายระวาง เก็บใบตองตานี ดอกไม้เบญจพรรณมาส่ง ณ ทิมดาบชาววัง ชาววังจะได้ส่งท่านข้างใน เย็บกระทงรองกระจาด ใบตองวันละ ๑๐๐ มัด ร้อยพู่กลีบวันละ ๘๐ กลุ่ม ให้เร่งเอาใบตองดอกไม้เข้ามาส่ง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาเช้า ทั้ง ๓ วัน อย่าให้ขาดได้

อนึ่ง ให้มหาดเล็กรับเครื่องน้ำชา ต่อหัวป่าก์พ่อครัวถวายพระสงฆ์ แล้วให้รับเครื่องทองทิศต่อท่านข้างใน เชิญออกมาตั้งบูชาพระธรรมเทศนา ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละสำรับ ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้พระกรูพราหมณ์พิธีเข้ามาเจิมแว่นเวียนพระเทียนพระแก้วมรกต ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายโมงหนึ่ง ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ล้อมวังซ้าย ล้อมวังขวา สานกระจาดก้นกว้างศอกคืบ ๖๐ ใบ ให้เข้าขอบผูกหวายบีดกระดาษ มีคานหามจงทุกใบ แล้วให้เอามาส่ง ณ ทิมดาบชาววัง แต่ ณ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมนาจ่ายข้าวสารซ้อมให้แก่วิเสทกลางหุงถวายพระสงฆ์องค์ละ ๒ ทะนาน วันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ๙ ถัง ใส่กระจาดวันละ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน ๓ วัน ๖๐ กระจาด ข้าว ๑๕ ถัง กระทงสลากภัตต์ถวายพระสงฆ์ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๒ ทะนาน ๒๐๐ กระจาด ข้าว ๒๐ ถัง ให้เร่งจ่ายแต่ ณ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖

อนึ่ง ให้สนมพลเรือนรับเครื่องนมัสการต่อท่านข้างใน เชิญไปตั้งในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เวลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน เครื่อง ๓ สำรับ ตั้งในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน เครื่อง ๓ สำรับ ตั้งในวัดพระแก้วมรกต เครื่องทองใหญ่ตั้งในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้า บูชาพระเจ้า เพลาบ่ายเมื่อสมโภชวันละ ๒ สำรับ ๓ วัน เครื่อง ๖ สำรับ ให้มีพุ่มข้าวตอก ดอกไม้ สำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วรับ เทียน ธูป หนักเล่มละ ๒ บาท สำหรับเครื่องในท้องพระโรง เพลาเช้า ๓ วัน เทียน ๑๕ เล่ม ธูป ๑๕ ดอก พระแก้วมรกตเช้าบ่าย ๖ เพลา เทียน ๓๐ เล่ม ธูป ๓๐ ดอก สำหรับกัณฑ์เทศน์พระอารามหนึ่ง เทียนดูหนังสือเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนกัณฑ์เทศน์เล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่ม ธูป

ใหญ่ ๑๐ ดอก ๒๐ อาราม ทั้ง ๓ วัน เทียนดูหนังสือ ๖๐ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์ (เทศน์) ๖๐๐ ธูปใหญ่ ๖๐๐ ดอก แล้วให้รับพู่กลีนต่อท่านข้างในมาแขวนในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายวันละ ๕๐ พวง

อนึ่ง ให้ชาวพระมาลา ชาวพระภูษา จัดจีนช่างสนะส่งให้ชาวพระคลังศุภรัต เย็บธงตะเข้ที่คลัง ๒๐ คน

อนึ่ง ให้เกณฑ์ข้าราชการ แต่บรรดาซึ่งรับเงิน รับข้าวนิตยภัตต์ ให้มารับเอาไทยทานต่อกรมวังไปถวายพระสงฆ์ผู้สำแดงธรรมเทศนา ฝากตะวันออก

วัดมหาธาตุ	เกณฑ์หัดแสงปืน	๑
วัดสระเกศ	กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์	๑
วัดพระเชตุพน	พระยาเพชรพิไชย	๑
วัดราชบูรณะ	ข้าในกรมสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์	๑
วัดจักรวรรดิ	กรมหน้า	๑
วัดปทุมคงคา	ทหารในขวา	๑
วัดบางลำพู	หลวงอินทรเดชะ	๑
วัดสมอราย	หลวงอินทรเดชะ	๑
วัดชนะสงคราม	กรมกลาโหม	๑
วัดเกาะ	ในกรมสมเด็จเจ้า กรมหลวงพิทักษ์มนตรี	๑

เป็น ๑๐ อาราม ฝากตะวันตก

วัดหงส์	พระยายมราช	๑
	พระพิพิธเดชะ	๑
วัดระฆัง	พระยามหามนตรี	๑
วัดพญาธรรม	ขุนศรีคงยศ	๑
วัดอมรินทราราม	วังหลัง ๓ กรม	๑
วัดท้ายตลาด	พระพิเรนทรเทพ	๑
วัดแจ้ง	พระอินทรเทพ	๑
วัดราชสิทธิ	พระอินทรเทพ	๑
วัดอินทาราม	พระราชริน	๑

วัดปากน้ำ	พระยาอนุรักษ์โยธา	๑
วัดนางนอง	พระยาประชาชีพ	๑

เป็น ๑๐ (รวมทั้งหมด) ๒๐ อาราม ๆ หนึ่ง ผ้าสบงผืนหนึ่ง กระจาดใบหนึ่ง มีเทียนดูหนังสือ ๑ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์เทศน์ ๑๐ เล่ม ธูปสำหรับกัณฑ์ ๑๐ ดอก เหมือนกันทั้ง ๒๐ อาราม ๆ ละ ๓ วัน ให้เร่งมารับเอาไทยทาน แต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้า ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ท่านพนักงานข้างในแต่งเครื่องทองทิศ ส่งให้มหาดเล็กเชิญไปตั้งบูชาพระธรรมเทศนา ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละสำหรับ มีดอกไม้ธูปเทียนสำหรับเครื่องให้พร้อม ให้ส่งเทียนดูหนังสือหนักเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนเครื่องหนักเล่มละ ๒ บาท วันละ ๔ เล่ม ธูปใหญ่วันละ ๔ ดอก เหมือนกันทั้ง ๓ วัน แล้วให้ส่งเครื่องนมัสการให้แก่สนมพลเรือน เชิญไปตั้งในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง รวม ๓ วัน เครื่อง ๓ สำรับ ในพระแก้วมรกตเครื่องทองใหญ่ ตั้ง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้า บูชาพระเจ้าวันละ ๒ สำรับ ๓ วัน เครื่อง ๖ สำรับ เพลาเช้า เพลาบ่าย เมื่อสมโภช วันละ ๒ สำรับ ๓ วัน เครื่อง ๖ สำรับ ให้มีพุ่มข้าวตอกดอกไม้สำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วให้ส่งเทียนธูป เทียนหนักเล่มละ ๒ บาท สำหรับเครื่องในท้องพระโรง เพลาเช้า ๓ วัน เทียน ๑๕ เล่ม ธูป ๑๕ ดอก สำหรับเครื่องในพระแก้วมรกต เช้าบ่าย ๖ เพลา เทียน ๓๐ เล่ม ธูป ๓๐ ดอก สำหรับกัณฑ์เทศน์ ธารามหนึ่งเทียนดูหนังสือเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนใส่กัณฑ์เทศน์เล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๑๐ ดอก ๒๐ อาราม ทั้ง ๓ วัน เทียนดูหนังสือ๖๐ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์เทศน์ ๖๐๐ ธูปใหญ่ ๖๐๐ ดอก แล้วให้ร้อยพู่กลีนส่งให้สนมพลเรือน ไปแขวนบูชาในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละ ๕๐ พวง แล้วให้ส่งเทียนให้แก่วิเสทนอกเล่มละ ๑ บาท ๒ สลึง ติดแว่น ๕ สำรับ วันหนึ่ง ๔๕ เล่ม ๓ วัน ๑๓๕ เล่ม ๆ ละ ๑ บาท เทียนยอดบายศรี ๓ วัน ๙ เล่ม เทียนชนวน ๓ วัน ๙ เล่ม รวม ๑๘ เล่ม

อนึ่ง ให้วิเสทรับเงินต่อท่านข้างใน มาทำสำรับคาววันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓ วัน รวม ๘ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง หวานวันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง (๓ วัน) ๑๔ ตำลึง ๑ สลึง น้ำยาวันละ ๓๐ รูป ๓ บาท ๓ สลึง (๓ วัน)

๑๕ ตำลึง กระจาดเทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ใบ ๆ ละ ๒ บาท ๓ วัน ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ในท้องพระโรงวันละ ๑ ตำลึง ๓ วัน ๓ ตำลึง รวม ๑ ชั่ง ๑๓ ตำลึง กระจาดสลากภัตของคาว ๒๐๐ ใบ ของหวาน ๒๐๐ ใบ รวม ๔๐๐ กระทง ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน เงิน ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง รวม ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง แล้วให้เบิกข้าวสารดีกรมนาหุงถวายพระสงฆ์องค์ละ ๒ ทะนาน วันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ข้าว ๙ ถัง ใส่กระจาดวันละ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน ๓ วัน ข้าว ๙๐ ถัง กระจาดข้าว ๑๕ ถัง กระทงสลากภัตถวายพระสงฆ์ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๒ ทะนาน ๒๐๐ กระจาด ข้าว ๒๐ ถัง

อนึ่ง ให้วิเสทนอกแต่งบายศรีแก้ว ๓ สำรับ บายศรีทอง ๓ สำรับ บายศรีเงิน ๓ สำรับ ให้มีข้าวขันเชิงพานรองน้ำวัก แว่นเวียนเทียน (เทียน) ติดแว่น ยอดบายศรี (เทียน) ชนวน ให้มีแป้งหอมน้ำมันหอม เครื่องบายศรีเป็นเครื่องดอกไม้ แลเทียนนั้นให้รับต่อท่านข้างใน

เทียนหนักเล่มละ ๑ บาท ๒ สลึง ติดแว่น ๕ สำรับ วันหนึ่ง ๔๕ เล่ม ๓ วัน ๑๓๕ เล่ม

หนักเล่มละ ๑ บาท เทียนยอดบายศรี ๓ วัน ๙ เล่ม เทียนชนวน ๓ วัน ๙ เล่ม รวม ๑๘ เล่ม

ให้ยกเข้าไปตั้งในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้วิเสทหมากพลูแต่งเภสัชอังคาสส่งให้สังฆการี ถวายพระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาเช้า วันละ ๓๐ ซอง เพลาบ่ายวันละ ๓๐ ซอง แล้วให้ส่งเครื่องน้ำชาให้หัวป่าก์พ่อครัวต้มถวายพระสงฆ์ฉันวันละ ๓๐ รูป พระสงฆ์เทศนาวันละ ๑ รูป ตามรับสั่ง

เวร นายควร
เวร นายจำเนียร

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ เล่มเลขที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๗๙ สมุดไทยดำ)

หมายรับสั่ง

๓๖. เรื่อง พระสงฆ์ราชาคณะไปอยู่วัดอินทาราม วัดกลาง วัดอมรินทราราม วัดราชคฤห์

จ.ศ. ๑๑๗๙ ปีฉลู นพศก

ด้วยพระยาบำเรอภักดิ์ รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระโหราธิบดีคำนวณพระฤกษ์ทูลเกล้า ฯ ถวาย จะได้อาราธนาพระญาณไตรโลก มาแต่วัดนางชี มาอยู่วัดอินทาราม ๑ พระญาณสมโพธิ มาแต่วัดหงษ์ มาอยู่วัดกลาง ๑ พระธรรมกิจ มาแต่วัดจักรวรรดิ ไปอยู่วัดอมรินทราราม ๑ พระอริยธัชชะ วัดชนะสงคราม ไปอยู่วัดราชคฤห์ ๑ (รวม) ๔ พระองค์ จะได้บังคับบัญชาในอาราม แลพระสงฆ์จะได้ตั้งสวดพระพุทธมนต์ที่กุฎิท่านจะไปอยู่

ที่วัดอินทาราม ณ วันเดือน ๗ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ขึ้น ๑ ค่ำ ขึ้น ๒ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมง ๖ บาท วันละ ๑๐ รูป

ที่วัดกลาง ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ ขึ้น ๔ ค่ำ ขึ้น ๕ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมง ๖ บาท วันละ ๑๐ รูป

ที่วัดอมรินทราราม ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมง ๖ บาท วันละ ๑๐ รูป

ที่วัดราชคฤห์ ณ วันเดือน ๘ แรม ๑ ค่ำ แรม ๒ ค่ำ แรม ๓ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมง ๖ บาท วันละ ๑๐ รูป

แล้วฉันที่วัดอินทาราม ณ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ (เพลาเช้า)

ฉันที่วัดกลาง ณ วันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ เพลาเช้า

ฉันที่ วัดอมรินทราราม ณ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ เพลาเช้า

ฉันที่วัดราชคฤห์ ณ วันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ เพลาเช้า

ณ วัน ๒ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ เพลาเช้า ๓ โมง ๖ บาท พระฤกษ์จะได้อาราธนาพระพุทธรูป พระธรรมเจ้า ลงเรือดั้ง ๒ พระญาณไตรโลก ลงเรือม่านลาย ๑ รวม ๓ ลำ แห่ไปวัดอินทาราม

๑๑๔

ณ วัน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๘ เพลาเช้า ๓ โมง ๖ บาท พระฤกษ์จะได้อาราธนาพระพุทธรูป พระธรรมเจ้า ลงเรือคั้ง ๒ พระญาณสมโพธิลงเรือม่านลาย ๑ (รวม) ๓ ลำ แห่ไปวัดกลาง

ณ วัน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ เพลาเช้า ๓ โมง ๖ บาท พระฤกษ์จะได้อาราธนาพระพุทธรูป พระธรรมเจ้า ลงเรือคั้ง ๒ พระธรรมกิจลงเรือม่านลาย ๑ (รวม) ๓ ลำ แห่ไปวัดอมรินทราราม

ณ วัน ๔ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ เพลาเช้า ๒ โมง ๓ บาท พระฤกษ์จะได้อาราธนาพระพุทธรูป พระธรรมเจ้า ลงเรือคั้ง ๒ พระอริยธัชชะลงเรือม่านลาย ๑ (รวม) ๓ ลำ แห่ไปวัดราชคฤห์ ให้มีเรือคั้ง ใส่พระไตรปิฎก ๒ ลำ เรือกัญญาข้าราชการ ๒ ลำ เหมือนกันทั้ง ๔ อารามนั้น ให้ ๔ ตำรวจซ่อมแซมจัดแจงกวาดปัดแผ้วกุฎิซึ่งท่านจะไปอยู่ให้มั่นคง อย่าให้รกอยู่ได้ แล้วให้ผูกพนักให้พอพระสงฆ์พิงสวดมนต์ ๑๐ รูป แล้วให้เอาเชือกไปผูกขึง สำหรับแขวนโคมด้วยทั้ง ๔ พระอาราม และให้เอาเตียงดาดเพดานไปตั้งที่เรือคั้ง ๒ ลำ สำหรับรองพระไตรปิฎกเหมือนกันทั้ง ๔ อาราม แล้วให้เอาแคร่และยืมสัปทน ต่อชาวพระราชยานไปรับ พระญาณไตรโลก พระญาณสมโพธิ พระธรรมกิจ พระอริยธัชชะ แต่กุฎิหามลงเรือม่านลาย แล้วให้เอาแคร่เอาสัปทนไปคอยรับขึ้นจากเรือส่งถึงกุฎิ แล้วให้เอาเตียงกว้างศอกจัตุรัสมีโครง มีเพดานผ้าขาวไปตั้งที่พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ อารามละเตียงทั้ง ๔ อาราม แล้วให้ขนเสื่อของเครื่องกุฎิ ซึ่งมีอยู่ ณ วัด ให้ขนไปส่งถึงวัดซึ่งท่านไปอยู่ทั้ง ๔ อาราม

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังราชการเอาเสื่อห้อง เสื่ออ่อน เสื่อลวด ไปปูถวายให้พอกุฎิให้เร่งไปปูที่วัดอินทาราม ณ วันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ วัดกลาง ณ วันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๘ วัดอมรินทราราม ณ วันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๘ วัดราชคฤห์ ณ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังศุภรัตเอาอาสนะไปแต่งที่ให้พอ

ข้อความต่อไปต้นฉบับขาด

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ เล่มเลขที่ ๑๑ จ.ศ. ๑๑๗๙)

เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงเรียบเรียง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรศิริวัฒน์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

โปรดให้พิมพ์ครั้งแรก

เมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๔๖๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ที่พระโพธิวงศ์

รัชกาลที่ ๑

๑	พระโพธิวงศ์ มี	วัดคอกกระบือ คือที่เปลี่ยนชื่อเปนวัดยานนาวา เมื่อในรัชกาลที่ ๓
๒	พระโพธิวงศ์	วัดอรุณ เดิมเปนปลัดสมเด็จพระสังฆราช
๓	พระโพธิวงศ์ ใจ	วัดจักรวรรดิ

รัชกาลที่ ๒

๔	พระโพธิวงศ์ ฤกษ์	วัดอมรินทร เปนพระธรรมอุดม (๖) ไปอยู่วัดระฆัง

รัชกาลที่ ๓

๕	พระโพธิวงศ์ เกิด	วัดจักรวรรดิ เปนพระธรรมเจดีย์ (๖)
๖	พระโพธิวงศ์ ขาว	วัดหนัง

รัชกาลที่ ๔

๗	พระโพธิวงศ์ เกิด	วัดดุสิต

รัชกาลที่ ๕

๘	พระโพธิวงศ์ ผ่อง	วัดราชบุรณะ ต้องลดลงเปนพระธรรมภาณพิลาศ

๑. พระอธิการ

(ร. ๑-ร. ๒)

พระอธิการเจ้าอาวาสวัดบพิตรพิมุขรูปนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานในที่อื่น นอกจากมีชื่อปรากฏในรายนามพระสงฆ์นั่งหัตถบาส ในพระราชพิธีทรงผนวช สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า กรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (กรมพระราชวังหลัง) ว่า

"วันที่ ๑°ๆ๘ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก พระเจ้าหลานเธอ พระราชวังหลัง จไดทรงพระนวด ในพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชร ณ วัน ๖ ๑°ๆ๘ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก

พระสงฆ์อุปชา
คู่สวด
นั่งหัตถบาท

อุปชา สมเด็จพระสังฆราช		๑	๓
คู่สวด พระพิมลธรรม ๑	๒		
พระธรมกิจ ๑			
สมเด็จพระพลรัต			๑
พระธรรมไตรโลก วัดหง			๑
พระพทโคษา วัดท้ายตลาด			๑
พระโพธิวง วัดจักรวัตีราชาวาษ			๑
พระธรมเจดี วัดสุวัณธาราม			๑
พระอริยมุลณี วัดสุวัณธาราม			๑
พระธรมโกษา วัดอมริณทาราม			๑
พระพรมมุลณี วัดษเกษ			๑

พระยานสมโพท วัดกลาง	๑		
พระเทพเมาลี วัดหง	๑		
พระเทพมุลฉี วัดสังกระจาย	๑		
พระรัตนมุลฉี วัดหง	๑		
พระยานสังวรเถร วัดราชสิททาราม	๑		
พระวินัยรักขิต วัดราชสิททาราม	๑		
พระยานโพธิ วัดสังกระจาย	๑		
พระเทพกวี วัดปากนำ	๑		
พระนิกรม วัดปากนำ	๑		
พระสุเมธใหญ่ วัดฉณสงคราม	๑		
พระยาณวิริยะ วัดมหาธาตุ	๑		
พระบวรวิริยเถน วัดบางลำภู	๑	ราชาคณะ	๔๐
พระยาณรักขิต วัดระฆัง	๑	พระครู	๑
พระยาณสิท วัดเชตุพล	๑	ถานานุ	๖
พระศรีสมโพธ วัดแจง	๑	กรม	
พระสุเมธน้อย วัดราชคฤ	๑	อาจาร	๕
พระวรยาณมุลฉี วัดราชบุรณ	๑	อธิการ	๑
พระครู	๑	อันดับ	๗
พระอาจารคง	๑		
ฯลฯ			
พระอธิการวัดเชิงเลน	๑	,, [๑๒]	

---

[๑๒] กรมศิลปากร, ''หมายกำหนดการทรงฉลองพระทรงผนวชใหม่'' หมายรับสั่ง ร. ๑ จศ. ๑๑๖๔ มัดที่ ๑ เลขที่ ๒ ตู้ ๑๑๘ ชั้น ๑/๑

จดหมายเหตุความทรงจำ

ของ

กรมหลวงนรินทรเทวี

(พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๘๑)

และ

พระราชวิจารณ์

ใน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน
ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบากร ม.จ.ภ., ป.จ.
ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖

๒๐๓. ผู้ที่เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นเสนาบดี ตายในรัชกาลที่ ๑ เจ้าพระยารัตนาพิพิธ (สน) เจ้าพระยามหาเสนา (บุนนาค) เจ้าพระยาพระคลัง (หน) พระยาธรรมาธิกรณ์ (ทองดี) ๓ พระยานี้น่ากลัวจะเป็นท่าน ๓ คนแรก ถ้าพระยาธรรมดาจะจดไว้ทำไม

๒๐๔. ณ วันขึ้น ๘ ค่ำ เดือนอ้าย ปีขาล อัฐศก วัง
สถานพิมุขอยู่ในราชสมบัติ ๒๕ ปี สวรรคาลัย

๒๐๔. เรื่องกรมพระราชวังหลังทิวงคต จดหมายเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ว่าเดือนอ้ายขึ้น ๑๐ ค่ำ เหลวไป ไม่รู้ว่าเอามาแต่ไหน ในจดหมายกรมหลวงนรินทรเทวี ต้องกันกับจดหมายในปูมปีขาลอัฐศก จุลศักราช ๑๑๖๘ ขาดแต่วันในปูมว่าวันพุธ เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ ชักพระศพวันเสาร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ พระราชทานเพลิงวันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ได้พบร่างหมายเรื่องกรมพระราชวังหลังทรงผนวช ที่จริงก็ไม่มีข้อความในจดหมายของกรมหลวงนรินทรเทวี แต่ร่างรับสั่งที่มีอยู่นั้นเป็นสมุดดำคร่ำคร่าขาดหลุด เขียนด้วยเส้นดินสอ กลัวจะสูญเสียจึงคัดมาลงไว้ในที่นี้ ก็เป็นเรื่องประหลาดอยู่บ้าง ไม่มีในจดหมายเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ หรือแห่งหนึ่งแห่งใด เมื่อกรมพระราชวังหลังทรงผนวชนี้ พระชนมายุมากถึง ๕๖ แล้ว ทรงผนวชได้ ๕ ปีก็ทิวงคต จะเป็นด้วยไม่ได้ทรงผนวชมาแต่ก่อน เพราะไม่มีเวลาว่าง หรือจะเป็นด้วยทรงเกิดสังเวชขึ้นอย่างหนึ่งอย่างใดก็ไม่ปรากฏ แต่การทรงผนวชนั้นอย่างเปิดเผยเต็มที่ ไม่ใช่อย่างบวชแก้สินบน เช่นกรมพระราชวังที่ ๑ ที่ ๒ ทั้งสองพระองค์

ในร่างรับสั่งมีความว่า "เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช รับสั่งใส่เกล้า ฯ สั่งว่า ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ บีจอ จัตวาศก (จุลศักราช ๑๑๖๔ เบ็นบีที่๒๑ ในรัชกาลที่๑) พระฤกษ์จะได้ทรงผนวชพระเจ้าหลานเธอ กรมพระราชวังหลัง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี(๑) พระองค์เจ้าฉัตร(๒) ทรงผนวชเบ็นหางนาค ณ วัดพระศรีสรรเพชญ(๓) ทรงผนวชแล้ว จะได้ฉลองถวายเครื่องไทยทาน พระสงฆ์ ๕๐ รูป"

บัดนี้จะได้คัดแต่ข้อใจความ ไม่คัดอย่างซ้ำแล้วซ้ำเล่าตามลักษณะหมาย

การสมโภชที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๙ ค่ำ มีเวียนเทียน ครั้นรุ่งขึ้น ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ มีหมายให้ไปแต่งพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ และพลับพลาเปลื้องเครื่องๆนี้ คงเบ็นที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีริ้วกระบวนแห่หน้าธงชัย ธงสามชายนำริ้วคู่ ๑ ม้านำริ้วคู่ ๑ ธงรายข้างละ ๕๐ ธงคันคู่ ๑ ทวนข้างละ ๕๐ บืนข้างละ ๕๐ ธนูข้างละ ๒๕ ดาบสองมือข้างละ ๕๐ ดาบโล่ข้างละ ๕๐ ธงฉานข้างละ ๕ ขุนนางเดินเท้า นุ่งสมปักลาย เสื้อครุยขาวสวมพอก ถือดอกบัวขาวข้างละ ๑๐๐ สายกลางบี่กลองจีนสำรับ ๑ กลองแขกสำรับ ๑ บี่พาทย์ตี ๔ หาม ๔ หกสำรับ กลองชนะ จ่าบี่ ๑ จ่ากลอง กลอง ๖๐ แตรงอน ๒๐ แตรวิลันดา ๘ สังข์ ๒ รวม ๓๐

---

(๑) กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

(๒) กรมหมื่นสุรินทรรักษ์

(๓) เคยเรียกเช่นนั้นครั้งหนึ่ง เอาอย่างกรุงเก่า ภายหลังจึงเปลี่ยนเบ็นวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เฉลี่ยงบาตร ๓ เฉลี่ยง กั้นกลด ๑ หาม ๘ ทั้ง ๓ เฉลี่ยง เฉลี่ยงผ้าไตร กั้นกลด ๑ หาม ๘ ทั้ง ๓ เฉลี่ยง เครื่องสูง ๒ สำรับ ๔๐ พระแสง ๔ พระยานุมาศ ๓ ยานุมาศต่อกัน อินทรพรหมสำรับละ ๔ ขุนนางเคียงสำรับละ ๔ พระกลดบังสูรย์สำรับละองค์ คนหามสำรับละ ๑๐ กระบวนหลังขุนนางแห่เดินเท้าข้างละ ๕๐ ดาบโล่ข้างละ ๒๐ ธนูข้างละ ๒๐ ปืนข้างละ ๒๕ ทวนข้างละ ๒๐ สายกลางมหาดเล็กบำเรอเชิญพระแสงง้าว ๒ ทวน ๒๔ เครื่องสูงสำรับ ๑ ปี่พาทย์ไทยตี ๔ หาม ๔ สองสำรับ ปี่พาทย์ญวนตี ๔ หาม ๔ หนึ่งสำรับ ปี่กลองสำรับหนึ่ง ๗ คน

กระบวนเดินทางไหนไม่ปรากฏในหมาย น่าจะออกทางประตูเทวาพิทักษ์ หรือประตูศักดิไชยสิทธิ ไปเข้าประตูสวัสดิโสภา มีเลี้ยงพระสงฆ์เพล

จำนวนพระสงฆ์นั่งหัตถบาส

อุปัชฌาย์	สมเด็จพระสังฆราช
คู่สวด	พระพิมลธรรม
	พระธรรมกิตติ
	สมเด็จพระพนรัต
พระธรรมไตรโลก	วัดหงษ์
พระธรรมอุดม(๑)	วัดราชบุรณ
พระพุทธโฆษา	วัดท้ายตลาด
พระโพธิวงษ์	วัดจักรวรรดิ

---

(๑) พระธรรมอุดม วัดราชบุรณ ฉันจุ ภายหลังเป็นสมเด็จพระวันรัต

พระธรรมเจดีย์	วัดสุวรรณธาราม
พระอริยมุนี	วัดสุวรรณธาราม
พระธรรมโกษา	วัดอมรินทาราม
พระพรหมมุนี	วัดสระเกษ
พระญาณสมโพธิ	วัดกลาง
พระเทพเมาฬี	วัดหงษ์
พระเทพมุนี	วัดสังฆจายน์
พระรัตนมุนี	วัดหงษ์
พระญาณสังวรเถร(๑)	วัดราชสิทธาราม
พระวินัยรักขิต	วัดราชสิทธาราม
พระญาณโพธิ	วัดสังฆจายน์
พระเทพกระวี	วัดปากน้ำ
พระนิกรม	วัดปากน้ำ
พระสุเมธใหญ่	วัดชนะสงคราม
พระญาณวิริยะ	วัดมหาธาตุ
พระบวรวิริยะเถร	วัดบางลำภู
พระญาณรักขิต	วัดระฆัง
พระญาณสิทธิ(๒)	วัดเชตุพน
พระศรีสมโพธิ	วัดแจ้ง

---

(๑) พระญาณสังวร วัดราชสิทธิ ภายหลังเป็นสมเด็จพระญาณสังวร แล้วจึงเป็นสังฆราช

(๒) วัดพระเชตุพน ภายหลังเป็นสมเด็จพระวันรัต

พระสุเมธน้อย	วัดราชคฤห์
พระวรญาณมุนี	วัดราชบุรณ*
รวมที่สังฆการีนิมนต์ ๓๐ รูป	
พระราชวังหลังนิมนต์	
พระครู	๑
พระอาจารย์คง	๑
พระปลัด	๑
พระสมุห์	๑
พระใบฎีกา	๑
พระวินัยธร	๑
พระธรรมบาล	๑
มหาลา	๑
ขรัวทน	๑
ขรัวจู	๑
ขรัวสาน	๑
ขรัวอยู่	๑
มหามี	๑
มหาสน	๑
วัดระฆัง ๑๔ รูป	
พระอาจารย์มาก	๑
พระปลัด	๑

---

* จำนวนในหมายมี ๒๙ เท่านั้ แต่ยอด ๓๐

วัดอมรินทาราม ๒ รูป

อธิการวัดเชิงเลน	๑
พระอาจารย์ชู วัดมหาธาตุ	๑
พระอาจารย์วัดโกกมลิ*	๑
พระอาจารย์วัดสังฆจายน์	๑

รวม ๖

รวมพระราชวังหลังนิมนต์ ๒๐ มีผ้าสบงและกระจาดถวายพระตามธรรมเนียม

กรมพระราชวังหลังจะเสด็จอยู่วัดใดไม่ได้กล่าวชัดเจน แต่ควรจะเข้าใจว่าเสด็จอยู่วัดระฆัง เพราะนิมนต์พระวัดนั้นมานั่งหัตถบาสมาก ส่วนพระองค์เจ้าวาสุกรี พระองค์เจ้าฉัตรนั้น มีหมายสั่งให้จัดขุนหมื่นพันทนาย ตำรวจนอก ตำรวจสนม สนมพลเรือน ชาวที่หมอโรง ไปอยู่ประจำ แห่งหนึ่งให้มีตำรวจนอกซ้าย ๒ ขวา ๒ ตำรวจสนมซ้าย ๒ ขวา ๒ สนมพลเรือน ๑ ชาวที่ ๑ หมอ ๒ พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าวาสุกรี อยู่วัดพระเชตุพน พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าฉัตร อยู่วัดระฆัง

๒๐๕. ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ ราชาภิเษกกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมหลวงเสนานุรักษ์ รับพระบัณฑูรน้อย

๒๐๕. อุปราชาภิเษกนี้ร่างรับสั่งมีขึ้นต้นว่า " ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๑ ค่ำ บีขาล อัฐศก เพลาเช้า ๓ โมง สมเด็จบรมธรรมิก

---

* ภายหลังว่าเบ็นบัญญาวิสาเถร อยู่วัดสมอราย

หมายรับสั่ง

เรื่อง พิธีทรงผนวชพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าโคราช

จ.ศ. ๑๑๖๔

วันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีจอจัตวาศก (จ.ศ. ๑๑๖๔) พระเจ้าหลานเธอพระราชวังหลังจะได้ทรงพระผนวชในพระอุโบสถพระศรีสรรเพชญ์ (๑) ณ วัน ๖ เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีจอจัตวาศก พระสงฆ์ อุปัชฌาย์ พระสงฆ์คู่สวด พระสงฆ์นั่งหัตถบาส สังฆการีนิมนต์พระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระสังฆราช (๒) ๑ คู่สวดพระพิมลธรรม ๑ พระธรรมกิจ ๑ พระสงฆ์นั่งหัตถบาส สมเด็จพระพนรัต ๑ พระธรรมไตรโลก วัดหงส์ ๑ พระธรรมอุดม วัดราชบูรณะ ๑ พระพุทธโกษา วัดท้ายตลาด ๑ พระโพธิวงศ์ วัดจักรวรรดิราชาวาส ๑ พระธรรมเจดีย์ วัดสุวรรณธาราม ๑ พระพรหมมุนี วัดสระเกศ ๑ พระญาณสมโพธิ์ วัดกลาง ๑ พระเทพโมลี วัดหงส์ ๑ พระเทพมุนี วัดสังข์กระจาย ๑ พระรัตนมุนี วัดหงส์ ๑ พระญาณสังวรเถร วัดราชสิทธาราม ๑ พระวินัยรักขิต วัดราชสิทธาราม ๑ พระญาณโพธิ์ วัดสังข์กระจาย ๑ พระเทพกวี วัดปากน้ำ ๑ พระนิกรมมุนี วัดปากน้ำ ๑ พระสุเมธใหญ่ วัดชนะสงคราม ๑ พระญาณวิชัย วัดมหาธาตุ ๑ พระบวรวิริยเถร วัดบางลำภู ๑ พระญาณรักขิต วัดระฆัง ๑ พระญาณสิทธิ์ วัดเชตุพน ๑ พระศรีสมโพธิ์ วัดแจ้ง ๑ พระสุเมธน้อย วัดราชคฤห์ ๑ พระวรญาณมุนี วัดราชบูรณะ ๑ รวมทั้งพระอุปัชฌาย์คู่สวดพระนั่งหัตถบาส ๒๗ รูป

พระราชวังหลังนิมนต์ พระครู ๑ พระอาจารย์คง ๑ พระปลัด ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ พระวินัยธร ๑ พระธรรมบาล ๑ มหาลา ๑ ขรัวขาน ๑ ขรัวอู ๑ ขรัวสาร ๑ ขรัวอยู่ ๑ มหามี ๑ มหาสน ๑ รวมพระวัดระฆัง ๑๔

พระอาจารย์มาก ๑ พระปลัด ๑ รวมพระวัดอมรินทราราม ๒ อธิการวัดเชิงเลน ๑ พระอาจารย์ วัดมหาธาตุ ๑ พระอาจารย์ วัดโมลีโลก ๑ พระอาจารย์วัดสังกระจาย ๑ รวม ๖ พระราชวังหลังนิมนต์พระ ๒๐ รูป (ฉะนั้นรวม) พระราชาคณะ ๒๖ รูป พระครู ๑ รูป พระฐานานุกรม ๖ รูป อาจารย์ ๕ รูป อธิการ ๑ รูป อันดับ ๗ รูป รวม ๔๖ รูป

(คัดจากหมายรับสั่ง ร. ๑ จ.ศ. ๑๑๖๔ เลขที่ ๒)

---

(๑) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ในพระราชวิจารณ์ ข้อที่ ๒๐๔ เชิงอรรถ ๓ ว่า "เคยเรียกเช่นนั้นครั้งหนึ่ง เอาอย่างกรุงเก่า ภายหลังจึงเปลี่ยนเป็นวัดพระศรีรัตนศาสดาราม")

(๒) สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ

อานามสยามยุทธ

ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทย
กับ ลาว เขมร และญวน

จัดพิมพ์โดย
แพร่พิทยา
716 718 วังบูรพา พระนคร ☎ : 214283
: 221286

ด้วยพร้อมทั้งไทยและเขมร แต่ไม่สามารถอาจนำคำจารึกมาลงไว้ในเล่มนี้ได้ไม่ เพราะคำจารึกนั้นมีเนื้อความกล่าวพิสดารวิตถารมากมายหลายร้อยหน้ากระดาษนัก แต่หวังใจได้ว่าบางท่านที่ได้ไปในเมืองอุดงคฤไชยเช่นข้าพเจ้า , คงจะได้อ่านคำจารึกพิสดารทั่วกันแล้ว

(๒) อนึ่งเมื่อบั้นถ่ายอย่างรูปท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชานี้ไว้ที่เมืองอุดงคฤไชยเสร็จแล้วช้านานกาลล่วงมาได้๕๑บี จึงถึงรัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๗ ตรงกับจุลศักราช ๑๒๖๐ บีจอสัมฤทธิศก ท่านพระมงคลทิพย์มุนี (มา) พระราชาคณะ เบ็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส (สามปลื้ม) กรุงเทพ ฯ ท่านผู้นี้มีความปราภพปรารมภ์ปรารถนาว่า "ท่านเกิดมาทันได้เห็นหน้าเจ้าพระยาบดินทรเดชา ๆ ถึงแก่อาสัญกรรมเมื่อจุลศักราช ๑๒๑๑ บีระกาเอกศก ตรงกับพระพุทธศาสนาล่วงแล้วได้ ๒๓๙๒ พรรษา นับเบ็นบีที่ ๒๖ ในราชการแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ กรุงเทพมหานคร เมื่อท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชาถึงแก่อาสัญกรรม ท่านพระมงคลทิพย์มุนี (มา) บรรพชาเบ็นสามเณร จำพรรษาอยู่ในวัดจักรวรรดิราชาวาส (สามปลื้ม) นี้ ท่านมีอายุได้ ๑๑—๑๒ บี

เท่านั้น ท่านจึงได้ทันเห็นรูปโฉมโนมพรรณจำหน้าตา ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชาได้คลับคล้ายคลับคลา ท่านได้เห็นหน้าน้อยเวลานักหนา จึงจำหน้าท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชาไม่สู้จะถนัดชัดเจนได้ ภายหลังท่านพระมงคลทิพย์มุนี (มา) ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ จำพรรษาอยู่ในวัดสามปลื้มนี้ตลอดมาจนได้เป็นพระราชาคณะเจ้าอาวาสวัดสามปลื้ม ๆ นี้ ก็เป็นวัดของท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) อรรคมหาเสนาบดีที่ทรงปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ท่านเป็นอธิบดีใหญ่กว่าเจ้าพระยาสมุหนายกและสมุหพระกลาโหม เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) เป็นบิดาเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) เป็นผู้สถาปนาวัดสามปลื้มนี้ก่อน ภายหลังท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) จึงยกบ้านตึกเดิมของท่านสร้างเป็นวัด แล้วจึงตั้งชื่อวัดไชยสงคราม แต่นามวัดนี้ที่ราษฎรสามัญร้องเรียกกันว่าวัดตึก (ริมถนนจักรวรรดิกรุงเทพฯ) ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชานั้น ท่านย้ายมาอยู่บ้านใหม่ท้ายวัดตึกริมเชิงสะพานหัน ที่ตรงนั้นเดิมเป็นที่บ้านพระยาทัศฎา (ญวน) เจ้าเมืองประเทศราชขึ้นแก่กรุงเทพ ฯ พระยาทัศฎา (ญวน) ถึงแก่กรรมแล้ว จึงพระราชทานที่บ้านนั้นให้แก่ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา ๆ จึงได้ปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้มนี้ขึ้น

มากมายหลายอย่าง มีการก่อสร้างพระปรางค์องค์ใหญ่เบ็นต้นและพระวิหารพระบางด้วยและที่อื่นอีกหลายแห่ง เหตุฉะนี้ท่านพระมงคลทิพย์มุนี (มา) ได้อยู่ในวัดสามปลื้มนั้นช้านาน ท่านจึงคิดถึงกาลเก่าว่า ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) เบ็นผู้มีบุญคุณกับท่านมากด้วย เพราะเบ็นผู้ปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้ม ๆ ก็เบ็นวัดที่ท่านพระมงคลทิพย์มุนีได้อาศัยอยู่มาช้านานแล้ว เพราะเหตุฉะนี้ท่านพระมงคลทิพย์มุนี (มา) จึงได้มีความดำริที่จะจัดการบั้นรูป ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ไว้ให้เบ็นอนุสาวรีย์ที่ระลึกถาวรวัตถุสถานแห่งความกตัญญู ของท่านพระมงคลทิพย์มุนี (มา) ผู้อยู่อาศัยในวัดสามปลื้มนี้มีพยานด้วย"

(๓) อนึ่งเมื่อท่านพระมงคลทิพย์มุนี (มา) ดำริการดังที่กล่าวมานี้อายุท่านได้ ๖๐ ปี ท่านจึงใช้ให้คนสนิทของท่านออกไปถ่ายรูปบั้น เจ้าพระยาบดินทรเดชาที่มีอยู่ในเมืองอุดงคฤไชย (เขมร) ได้รับรูปถ่ายมาจากรูปบั้นถึงกรุงเทพ ฯ เสร็จแล้ว ท่านพระมงคลทิพย์มุนี (มา) จึงได้จ้างช่างบั้นในกรุงเทพ ฯ ให้บั้นรูปท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ตามแบบที่ถ่ายรูปมาจากรูปบั้นที่เมืองอุดงคฤไชย (เขมร) เมื่อบั้น

ภายหลังพระองค์เจ้าทับได้เป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอินทรพิพิธ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ กรุงเทพฯ กรมหมื่นอินทรพิพิธ เป็นอธิบดีกรมพระคชบาล

บุตรที่ ๔ ของพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (อ่อน) เป็นชายชื่อนายปิ่น ๆ ก็ได้บรรพชาเป็นสามเณร พระครูพุทธบาล เจ้าอธิการวัดศาลาปูน กรุงเก่า เป็นพระอุปัชฌาย์ บ้านพระยาโชฎึกราชเศรษฐี บิดานายปิ่น อยู่บ้านหม้อ หลังวัดแม่นางปลื้ม กรุงเก่า ภายหลังสามเณร (ปิ่น) ลาสิกขาบทมาแล้วบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์อยู่วัดอารัญญิก ริมพระนครหลวงที่บ้านแม่ลาแขวงกรุงเก่า พระอาจารย์ทองดีเจ้าอธิการวัดอารัญญิกเป็นพระอุปัชฌาย์ ภายหลังนายปิ่นลาสิกขาบทจากสมณเพศแล้ว มาเล่าเรียนเป็นศิษย์พระวันรัต (ทองอยู่) เจ้าอาวาสวัดบางว้าใหญ่ (คือวัดระฆัง) ในกรุงธนบุรี นายปิ่นเรียนวิชาอักษรไทย เลข ลูกคิด และผูกคำโคลง, คำฉันท์, คำกาพย์, คำกลอน, กับพระวันรัต (ทองอยู่) จนชำนิชำนาญการวิชาดังกล่าวมานี้

ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ยังดำรงอยู่ในตำแหน่งเจ้าพระยาจักรี ได้ตั้งจวนอยู่ที่ใต้วัดบางว้าใหญ่

ในกรุงธนบุรี (คือที่อู่กำปั่นของกรมทหารเรือ ใต้วัดระฆังทุกวันนี้) เพราะเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงนำพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นพระราชโอรสร่วมพระราชหฤทัย ไปฝากเป็นศิษย์ไว้กับพระวันรัต (ทองอยู่) วัดบางว้าใหญ่ เพราะใกล้วังของท่าน ครั้งนั้น พระวันรัต (ทองอยู่) จึงได้พาตัวนายปิ่นลูกศิษย์มาฝากไว้ในสำนักพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่ยังเป็นเจ้าพระยาจักรีที่สมุหนายก ในแผ่นดินพระเจ้าตากกรุงธนบุรี นายปิ่นจึงได้มารับใช้เป็นเสมียนเอก ในท่านเจ้าพระยาจักรี ๆ ได้ขอท่านนิ่มนวล หลานสาวเจ้าพระยาพลเทพในกรุงธนบุรี ให้เป็นภรรยานายปิ่น ๆ อยู่กินเป็นสามีภริยากัน กับท่านนิ่มนวลหลานเจ้าพระยาพลเทพ เกิดบุตรชายหญิงหลายคน (คือท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ด้วย นายปิ่นเป็นเสมียนเอกรองของเสมียนตรากรมมหาดไทย คือ พระอักขระสุนทร (สน) เสมียนตรากรมมหาดไทย ในท่านเจ้าพระยาจักรี ๆ ได้เลื่อนที่เป็น สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ครั้งนั้นเจ้าพระยาพลเทพ กรุงธนบุรี ชราลงมาก สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกโปรดให้ นายปิ่นเสมียนข้าหลวงเดิมไปว่าการแทนที่พระพิพิธสาลี จ่ายข้าวเปลือกข้าวสารในฉางหลวง ด้วยนายปิ่นเป็นหลานเขยเจ้าพระยาพลเทพ

อยู่แล้ว ทั้งโปรดให้นายปิ่นเป็นผู้ตรวจตราบัญชีทั้งสิ้นในกรมนา ๆ อยู่ในความปกครองของกรมมหาดไทยด้วย

(อธิบายว่า– เมื่อสิ้นรัชกาลกรุงธนบุรีล่วงไปแล้ว ถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ เจ้าพระยาพลเทพกรุงธนบุรี ซึ่งเป็นลุงภรรยานายปิ่นนั้น ได้เลื่อนตำแหน่งยศใหญ่เป็น สมเด็จเจ้าพระยามหาประเสริฐศักดิ์ บวรภักดีอภัยพิริยบรากรมพาหุ ถือศักดินา ๒๐,๐๐๐ ไร่ นายปิ่นเสมียนหลานเขยสมเด็จเจ้าพระยานั้น ได้เป็นที่เจ้าพระยาพลเทพ แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยามหาเสนา แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา เมื่อสมเด็จเจ้าพระยาใหม่ (คือเจ้าพระยาพลเทพเก่า) ลุงภรรยาเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) นั้น ท่านถึงแก่พิราลัยในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) หลานเขย รับรองเป็นผู้จัดการศพทั้งสิ้น ได้ทำการฌาปนกิจปลงศพสมเด็จเจ้าพระยาที่วัดสามปลื้ม ด้วยคิดถึงบุญคุณที่สมเด็จเจ้าพระยาลุงภรรยฯ ท่านได้แนะนำสั่งสอนชี้แจง ทางราชการในกรมนาทุกอย่าง จนเข้าใจได้ตลอดในเรื่องทางราชการกรมนาทั้งสิ้น อนึ่ง ทรัพย์สมบัติของท่านสมเด็จเจ้าพระยาลุงภรรยานั้น ท่านก็สั่งให้เจ้าพระยาอภัยราชาหลานเขย เป็นผู้สร้างวิหารไว้ในพระอุโบสถวัดสามปลื้มด้วย)

บ้างหรือ ? หรือว่าพม่าฆ่าตายประการใด ?" พม่า, ทวาย, เชลย ให้การว่า "ไม่ทราบ" ตกลงคงหายสูญไปเท่านั้นเอง

ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ นั้น ครั้นว่าตำแหน่งที่สมุหพระกลาโหมว่างเปล่าอยู่ ไม่มีตัวอัครมหาเสนาบดีแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนเจ้าพระยาพลเทพ (ปิ่น) ขึ้นเป็นเจ้าพระยามหาเสนาที่สมุหพระกลาโหม เป็นอัครมหาเสนาบดีที่สมุหพระกลาโหมที่ ๒ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ

ลุจุลศักราช ๑๑๖๖ ปีชวด ฉอศก เป็นปีที่ ๒๓ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ครั้งนั้น ท่านเจ้าพระยารัตนาพิพิธ (สน) ที่สมุหนายกในกรมมหาดไทย ถึงแก่อาสัญกรรมลงในรัชกาลที่ ๑ (ท่านผู้นี้เป็นบิดาเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์(เสือ)และเป็นบิดาเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ (ละมั่ง) และท้าวสมศักดิ์ (นก) และท่านผู้อื่นอีกมากด้วยกัน)

ครั้นท่านเจ้าพระยารัตนาพิพิธ (สน) ถึงแก่อาสัญญกรรมแล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชดำริว่าดังนี้ "เจ้าพระยามหาเสนา (ปิ่น) เป็นข้าหลวงเดิมผู้ใหญ่มาช้านาน บัดนี้มีชนมายุเจริญชรามากแล้ว แลมีความชอบในราชการมาแต่หลังมากด้วย เป็นที่เจ้าพระยามหาเสนา-

ยังหาสมควรกับความชอบไม่ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนตำแหน่งยศใหญ่ยิ่งกว่าเสวกามาตยาธิบดีทั้งปวง โปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยามหาเสนา (ปิ่น) เป็นเจ้าพระยาอภัยราชา (ฯลฯ) เอกอุอัครมหาเสนาบดี ถือศักดินา ๒๐,๐๐๐ไร่ (ตำแหน่งยศคล้ายๆที่สมเด็จเจ้าพระยา ทั้งศักดินาก็เท่ากันกับสมเด็จเจ้าพระยาด้วย) จึงพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศเสมอพระองค์เจ้า โปรดเกล้าฯให้นั่งเสลี่ยงพนักงา กั้นกลดคันยาว มีบอโทนนำหน้าแคร่แห่เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในพระราชวังหลวงเสมอทุกวัน เป็นที่ทรงปรึกษาหารือราชการแผ่นดินทั้งสิ้น ทั่วพระราชอาณาจักรรัฐมณฑลสยาม ทั้งเป็นอธิบดีใหญ่ได้บังคับบัญชาราชการ ในกรมพระกลาโหมและกรมมหาดไทยด้วย และเป็นมหาประธานาธิบดีแก่ เสวกามาตย์ราชบริพารทั้งปวง เป็นที่ทรงมอบพระราชดำริและพระราชประสงค์ทุกอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของเจ้านายขุนนางทั่วไป

จุลศักราช ๑๑๖๗ ปีฉลูสัปตศก เป็นปีที่ ๒๔ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพฯ ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ป่วยเป็นโรคชรามาช้านานประมาณเกาลปีเศษ ครั้นทำการฉลองวัดสามปลื้ม

แล้วท่านจึงถึงแก่พิราลัยไปสู่ปรโลกจึงเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานน้ำอาบศพ เป็นครั้งแรกที่ ๑ ที่พระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินอาบน้ำศพข้าราชการผู้ใหญ่ ในครั้งนี้เป็นปฐมเหตุเดิม แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศกาบพรหมศรรับศพ ชนิดเช่นโกศรับพระศพเจ้านายในเวลานั้น แล้วพระราชทานชฎาสวมศพเช่นพระศพเจ้านายต่างกรม แล้วโปรดเกล้าฯให้จัดการฌาปนกิจ พระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ในเมรุท้องสนามหลวง ทำการเมรุตามแบบแผน พระเมรุในการพระศพเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ (อู่) อัครมหาเสนาบดีข้าหลวงเดิม ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศกรุงเก่า ทำการเมรุการศพเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ครั้งนี้ เหมือนอย่างวิธีการพระเมรุการพระศพเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ (อู่) ทุกสิ่งทุกอย่างเว้นเสียอย่างเดียวไม่ได้เรียกว่า "พระเมรุและพระศพ" เหมือนพระเมรุพระศพเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์(อู่) ปู่ทวด ต้นวงศ์ตระกูลพระยามหิบาลบริรักษ์ (สวัสดิ์)

อนึ่ง ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ได้สร้างวัดเป็นการมหาปฏิสังขรณ์ คือ วัดสามปลื้ม ๑ แล้วถวายเป็นวัดหลวง

วัดศาลาปูนกรุงเก่า ๑ ด้วยเป็นวัดที่ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรอยู่วัดนั้น กับท่านได้ปฏิสังขรณ์พระปรางค์องค์ใหญ่ กับสระน้ำหอระฆังในวัดบางว้าใหญ่ (วัดระฆัง) ซึ่งเป็นวัดที่ท่านได้อาศัยอยู่ เล่าเรียนวิชาในพระอารามนั้นบ้าง ด้วยเคยอยู่กับพระวันรัต (ทองอยู่) ในวัดบางว้าใหญ่บ้าง

เมื่อในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ พระวันรัต (ทองอยู่) สึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ ได้เป็นที่หลวงอนุชิตพิทักษ์ แล้วเลื่อนเป็นพระยาพจนพิมณฑ์ ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ได้สร้างบ้านเรือน ให้พระยาพจนพิมณฑ์ (ทองอยู่) ได้อยู่สบายเป็นปรกติต่อมาช้านาน สร้างบ้านเรือนลงที่ตรงริมวัดหมื่นรักษ์ บ้านขมิ้นหลังวัดระฆัง เป็นการฉลองคุณพระยาพจนพิมณฑ์ (ทองอยู่) ที่เป็นครูบาอาจารย์ของท่าน พระยาพจนพิมณฑ์ (ทองอยู่) นั้น เป็นบิดาเจ้าจอมมารดาเอม ในพระองค์เจ้าชุมสาย เป็นพระราชโอรสที่ ๒๑ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ ภายหลังพระองค์เจ้าชุมสาย ได้เป็นพระเจ้าราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นราชสีหวิกรม แล้วได้เป็นกรมขุนในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ

ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ได้สร้างวัดอารัญญิก แขวงเมืองสระบุรีวัด ๑ ซึ่งเป็นวัดของพระอุปัชฌาย์ท่านอยู่วัดนั้น ตัวของท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ก็บวชเป็นพระภิกษุสงฆ์อยู่ในวัดอารัญญิกด้วยและปฏิสังขรณ์วัดแม่นางปลื้มกรุงเก่าด้วย เพราะเป็แวัดใกล้เคียงกับบ้านพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (อ่อน) บิดาของท่าน และปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำด้วย เพราะเป็นวัดมารดาของท่านสร้างไว้แต่เดิม และคิดกะการจะสร้างวัดรวกที่ท่าเรือพระพุทธบาท แต่ยังหาทันสร้างไม่ ก็ถึงแก่พิราลัยเสียก่อน การจะสร้างวัดรวก ๆ เป็นวัดของพระอาจารย์คู่สวดท่านอยู่

เมื่อก่อนท่านจะถึงแก่พิราลัย ท่านได้นำเงินตราร้อยชั่งขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวช่วยในการปฏิสังขรณ์ มณฑปพระพุทธบาทที่ชำรุดปรักหักพังนั้น แล้วได้ถวายทองคำหุ้มพระมณฑปน้อยสวมรอยพระพุทธบาท เป็นทองคำหนักห้าชั่ง เป็นมหาปฏิบูชาพระศาสนา และท่านสร้างศาลาการบุญเรียนตามถนนถึง ๑๖ ศาลา

อนึ่ง ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ท่านเป็นชั้นที่ ๓ ในวงศ์นี้ ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) มีบุตรชายหญิง

พระยาพลเทพในกรุงธนบุรี ท่านเจ้าพระยาอภัยราชาสามีอยู่กินด้วยกันกับท่านผู้หญิงพั่กภรรยา ณ ที่จวนบ้านเรือนของท่านตั้งอยู่ที่ตำบลริมเชิงสะพานช้างโรงสี ฝั่งคลองหลอดฟากตะวันออกด้านใต้ (คำอธิบายว่าจวนท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (บิ่น) ตั้งอยู่ตรงห้างแบดแมนแอนด์กำปะนี ตลอดไปถึงศาลโปริสภาเก่าและถึงสถานกระทรวงเมืองด้วย) ในเวลาโน้นนั้นเรียกกันว่า "จวนเจ้าคุณผู้ใหญ่"

อนึ่งถึงสมัยท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (บิ่น) ถึงพิราลัย ก่อนท่านผู้หญิงพั่กภรรยาในปลายรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพฯ ฝ่ายท่านผู้หญิงพั่กได้เป็นอธิบดีกรมนามาช้านาน ทำราชการในตำแหน่งที่เจ้าพระยาพลเทพในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ท่านผู้หญิงพั่กมารดากับพระยาเกษตรรักษา (สิง) บุตร จึงได้ปกครองทรัพย์สมบัติบ้านเรือนทั้งสิ้น ต่อมาช้านานจนถึงรัชกาลที่ ๒ แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ครั้นเมื่อท่านผู้หญิงพั่กมีความศรัทธา สถาปนาพระอารามหนึ่ง จึงสร้างวัดลงที่ตรงนาเก่าของท่าน ตำบลบางยี่โท แขวงกรุงเก่า เมื่อก่อฝาผนังโบสถ์เสร็จแล้วจึงจัดการยกขื่อโบสถ์ เมื่อกำลังยกขื่อโบสถ์นั้นจึงขันช่อกว้าน เชือกผูกตัวไม้

ขื่อโบสถ์ขึ้นไป หมายจะพาดกับฝาผนังโบสถ์ ขณะนั้นพอมีเหตุการณ์อันสำคัญร้ายแรงที่สุด บังเอิญเชือกที่ชักรอกผูกตัวไม้ขื่อโบสถ์นั้นขาด ตัวไม้ขื่อโบสถ์พลัดตกลงมาถึงพื้นแผ่นดิน ขื่อโบสถ์กระเด็นไปถูกเสาหลักแพร่างร้าน หักพังทำลายทับกันลงมาถูกศีรษะท่านผู้หญิงพึ่ก เจ้าของวัดผู้ยืนดูงานอยู่ที่นั้นล้มลงสลบไปทันที ครั้นแก้ฟื้นแล้วจึงหามมาลงเรือรีบกลับมายังบ้านกรุงเทพ ฯ ได้หาหมอมารักษาพยาบาลกันได้แปดวันก็ถึงแก่กรรม ขณะนั้นพระยาเกษตรรักษา (สิง) บุตร กำลังต้องรับพระราชอาชญาจำอยู่ในระหว่างโทษขังทิม ริมจวนต้นโศกข้างประตูวิเศษไชยศรี ในพระบรมมหาราชวัง จึงลาผู้คุมออกมาอาบน้ำศพมารดาได้บ้าง

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ กรุงเทพมหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ดำรัส สั่งเจ้าพนักงานให้จัดน้ำไปพระราชทานอาบศพ แล้วพระราชทานโกศรับศพท่านผู้หญิงพึ่ก ตามเกียรติยศท่านผู้หญิงเอกภรรยาท่านเอกอุมอัครหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ แล้วทรงพระมหากรุณาพระราชทานเพลิงหลวงไปเผาศพ ท่านผู้หญิงพึ่กที่เมรุวัดสามปลื้ม พร้อมด้วยไชยทานตามสมควร

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงกรม มีพระนามปรากฏ เรียกกันว่า "พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์" แต่คำสามัญร้องเรียกกันว่า "ในกรมวังกลาง" เพราะวังท่านอยู่ในระหว่างกลางวังหลวงและวังหน้า วังท่านอยู่ที่ท่าพระ (คือท่าช้าง) (คือที่วังพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์) ครั้งนั้นในกรมวังกลางทรงรับเป็นพระธุระทั้งสิ้น ในการศพท่านผู้หญิงพึ่กนั้น ในกรมวังกลางท่านเสด็จไปงานศพ ท่านผู้หญิงพึ่กที่วัดสามปลื้มทั้งสามวัน ทรงประทับที่พลับพลายกทรงโปรยทาน ผลกัลปพฤกษ์ทั้งสามวัน ครั้งนั้นใช้เงินเฟื้องทองคำบรรจุในผลมะนาว แต่ส่วนแจกชำร่วยแถมพกต่างฉลากในวันเผาศพวันเดียว สิ้นทองคำหนัก ๖ ตำลึง ๑ บาท ทำเป็นเงินเฟื้องทองคำ ๒๐๐ เฟื้อง สำหรับแจกผู้ไปมาช่วยในการศพ เงินเฟื้องทองคำ ๒๐๐ เฟื้องนั้น เป็นส่วนของในกรมวังกลางประทานช่วยในการศพ วันพระราชทานเพลิงนั้นในกรมวังกลางทรงพระภูษาลายพื้นขาว ประทานให้เป็นเกียรติยศแก่ศพท่านผู้หญิงพึ่ก ทรงนับถือว่าท่านผู้หญิงพึ่กเป็นภรรยา ของท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น)ๆ ก็เป็นครูถวายพระอักษร ให้ทรงชำนาญการพระนิพนธ์ โคลง, ฉันท์, กาพย์,

กลอน, เป็นต้น เพราะเหตุฉะนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระมหากรุณาโปรดปราน ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) มากมายยิ่งนัก ทั้งทรงรักใคร่นับถือด้วย จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเรียกว่า "พี่บดินทร์"

อนึ่งในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ท่านพระยาเกษตรรักษา (สิง) ต้องราชทัณฑ์เป็นมหันตโทษ ครั้งมีโจทก์มาฟ้องหากล่าวโทษว่า ท่านพระยาเกษตรรักษา (สิง) ทำการทุจริตผิดจากธรรมดา คือไปตั้งทำนาที่ตำบลบางยี่โทแขวงกรุงเก่า ตั้งค่ายขุดคูพูนมูลดินทำสนามเพลาะ ดูท่าทางเหมือนจะคิดเป็นขบถต่อแผ่นดิน ครั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีตุลาการสืบพยานรางวัดชันสูตร มาพิจารณาก็หาสมจริงดุจดั่งคำฟ้องของโจทก์ไม่ สืบได้ความจริงแต่เพียงพูนมูลดิน ทำโคกโรงนาใหญ่โตกว่าธรรมดาจริง ทำโรงนาด้วยไม้ไผ่ทั้งลำคล้ายค่ายจริง ๆ และขุดคูรอบโรงนาเหมือนสนามเพลาะจริง และซ่องสุมผู้คนมากเกินปกติจริง มีกระบือเป็นพาหนะมากจริง ที่พระยาเกษตรรักษาจัดการนั้น ก็ล้วนเป็นการทำนาทุกอย่างทั้งสิ้น แต่ผิดที่ทำท่าทางเกินกว่าทำนาไป พิจารณาจึงไม่ใช่การเป็นขบถต่อแผ่นดินได้ ตกลงเป็นแต่ตั้ง

ในถ้ำเขาแก้ว ซึ่งข้าพระพาไปซ่อนไว้นั้นตามมาได้แล้ว จึงเชิญพระบางขึ้นช้าง พาเจ้าอุปราชเวียงจันทน์กับพระยาเชียงสาลงมากรุงเทพ ฯ ให้พระราชวรินทร (ป้อม) เป็นแม่ทัพหน้ายกลงมาทางดงพระยาไฟ ให้พระยาเพชรบูรณ์ต้อนครัวลงไปทางเมืองเพชรบูรณ์ส่งยังกรุงเทพ ฯ ให้พระยาณรงค์สงครามเป็นนายทัพหลวง ต้อนครัวมาพร้อมกันถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อเดือนสามปีกุนนพศกจุลศักราช ๑๑๘๙ ปี เข้าเฝ้าพระกรุณาในท้องพระโรง จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า "เจ้าอนุก็ยังจับตัวหาได้ไม่ มันจะกลับมาตั้งบ้านเมืองอีกต่อไปประการใดก็ไม่แจ้ง เมืองเวียงจันทน์นี้เคยเป็นขบถมาสองครั้งแล้ว ครั้งนี้ไม่ควรที่จะเอาไว้ให้เป็นบ้านเมือง อยู่สืบต่อพืชพันธุ์ขบถเลย ซึ่งเจ้าพระยาราชสุภาวดีคิดนั้น หาถูกกับความดำริเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินไม่ ซึ่งเจ้าพระยาราชสุภาวดี คิดจัดแจงแต่งตั้งบ้านเมืองเวียงจันทน์ขึ้นนั้น ให้รีบกลับขึ้นไปทำลายล้างบ้านเมืองเวียงจันทน์เสียให้สิ้นเชิง และกวาดต้อนครอบครัวลงมาไว้ในบ้านเมืองเราให้หมด จงทำเมืองเวียงจันทน์เป็นป่าไป ไม่ให้เป็นบ้านเมือง

แต่พระบางนั้นให้เจ้าพระยาราชสุภาวดี นำไปทำพระวิหารไว้ที่ในวัดจักรวรรดิ (คือวัดสามปลื้ม) เป็นวัดของเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ซึ่งเป็นบิดาเจ้าพระยาราชสุภาวดี (สิง)

ประวัติ
วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร
๒๕๔๐

ภาคสี่

ปกิณณกะ เอกสารสำคัญทั้งเก่าและใหม่อันแสดงถึงเกียรติภูมิของวัด และที่ควรนำลงไว้เป็นประวัติวัดสืบไป

ระเบียบการบริหาร
วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร
พุทธศักราช ๒๕๓๖

พิมพ์เป็นที่ระลึก
ในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๖ รอบ

พระธรรมรัตนวิสุทธิ์

(บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ.๖)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส, เจ้าคณะภาค ๑๒
๙, ๑๐ มีนาคม ๒๕๓๗

อนุโมทนากถา

เนื่องในโอกาสที่ข้าพเจ้าจะเจริญอายุมาบรรจบครบ ๖ รอบ ๗๒ ปี ในวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๗ นี้ ข้าพเจ้าปรารภจะทำบุญฉลองอายุเป็นพิเศษ กว่าที่เคยปฏิบัติมาทุกปี

ความปรารภของข้าพเจ้าดังกล่าว ได้ทราบถึงคณะสงฆ์ และอุบาสกอุบาสิกาวัดจักรวรรดิราชาวาสตลอดถึงคณะญาติมิตรศิษยานุศิษย์และวิสสาสิกชนคนที่คุ้นเคยรักใคร่นับถือทั้งหลาย ได้มีสมานฉันท์พร้อมใจกันที่จะขอจัดงานทำบุญครั้งนี้ถวาย ตามประเพณีที่นิยมประพฤติปฏิบัติสืบมาแต่โบราณกาล อันเป็นการแสดงออกถึงกุศลเจตนา ความเคารพยกย่องนับถือข้าพเจ้า กับทั้งเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้า ให้ปฏิบัติศาสนกิจและบำเพ็ญคุณงามความดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก

งานทำบุญฉลองอายุครบ ๖ รอบ ของข้าพเจ้าครั้งนี้ ได้กำหนด เป็น ๒ วัน คือวันที่ ๙-๑๐ มีนาคม ๒๕๓๗ ถือว่าเป็นงานสำคัญและงานใหญ่ที่สุดงานหนึ่ง ในชีวิตของข้าพเจ้า ฝ่ายบรรพชิตมี พระเทพประสิทธิมนต์ เป็นประธาน ฝ่ายคฤหัสถ์มี พลเอกวันชัย เรืองตระกูล เป็นประธาน โดยมีบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นจำนวนมากร่วมเป็นกรรมการจัดงาน ดังรายนามและรายการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ปรากฏใน “สูจิบัตร” แล้วนั้น

ในขณะเตรียมงานกุศลครั้งนี้อยู่นั้น บังเอิญอยู่ในช่วงที่วัดและทางการคณะสงฆ์ก็กำลังมีงานและศาสนกิจต่าง ๆ ซึ่งคณะกรรมการจะต้องทำควบคู่กันไป อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการต่างก็ได้ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ด้วยความเข้มแข็งและเสียสละอย่างสูง อันอาจเป็นเหตุให้กรรมการบางส่วนต้องเหน็ดเหนื่อยและงานบางอย่างไม่สมบูรณ์ สมดังเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ เป็นสิ่งที่ควรได้รับการอภัย ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นอย่างดี

นอกจากรายการสิ่งของที่ระลึกดังปรากฏใน “สูจิบัตร” แล้ว คณะกรรมการฯ ยังได้จัดพิมพ์หนังสือเพื่อเป็นเครื่องปฏิการะแก่ท่านที่มาร่วมบำเพ็ญกุศลดังนี้ คือ

๑. หนังสือพระธรรมเทศนา ของข้าพเจ้า
๒. ระเบียบการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส พุทธศักราช ๒๕๓๕
๓. ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส

สำหรับหนังสือลำดับที่ ๓ คือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสนั้น คณะกรรมการผู้จัดทำต้องอาศัยเวลา และความละเอียดในการค้นหาและตรวจสอบหลักฐานต่าง ๆ จึงไม่อาจจัดพิมพ์ให้เสร็จทันแจกในงานนี้แต่ก็ถือว่าเป็นเครื่องบรรณาการส่วนหนึ่งในงานครั้งนี้ด้วยและจะมอบให้ท่านที่ต้องการในโอกาสต่อไป

ข้าพเจ้า ขออนุโมทนา ในกุศลเจตนาและน้ำใจอันดีงามของทุกท่าน ทั้งในฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ได้แสดงออกต่อข้าพเจ้าในวารมหามงคลครั้งนี้

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจกุศลผลบุญนั้น ได้โปรดปกป้องอภิบาลให้ท่านที่เคารพรักนับถือทั้งหลาย ให้ปราศจากสรรพทุกข์โศกโรคภัยอันตรายทั้งปวง ขอให้เจริญด้วยกำลังกายอันแข็งแรงเจริญด้วยกำลังใจอันเข้มแข็ง และเจริญด้วยกำลังปัญญาอันเฉลียวฉลาด สามารถสร้างตนให้เป็นที่พึ่งของตนและได้ช่วยสงเคราะห์คนอื่น ตลอดถึงประเทศชาติพระศาสนาให้สถิตสถาพรและเจริญโดยยิ่งต่อไป

อนึ่ง ขออำนาจกุศลผลบุญที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญในครั้งนี้ จงสำเร็จเป็นพลวปัจจัยอำนวยผลให้ดวงวิญญาณแห่งบุรพาจารย์ตลอดถึงบุรพการีของสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาสและของข้าพเจ้า ประสบแต่สิ่งอันเป็นมิ่งมหามงคล และความสุขเกษมสำราญ ณ ภพนั้น ๆ ด้วยเทอญ.

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส
เจ้าคณะภาค ๑๒

วัดจักรวรรดิราชาวาส
๙ มีนาคม ๒๕๓๗

คำสั่งเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ที่ ๕/๒๕๓๓

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการยกร่างกฎระเบียบการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส

ในการประชุมคณะสงฆ์วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๓๓ ที่ประชุมมีมติเห็นสมควรยกร่างและปรับปรุงกฎระเบียบต่าง ๆ ของวัด เพื่อให้เหมาะแก่กาลเทศะ

เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นผลดีแก่การบริหารกิจการพระศาสนา ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส จึงแต่งตั้งพระเถรานุเถระและพระภิกษุมีรายนามดังต่อไปนี้ เป็นกรรมการยกร่างกฎระเบียบของวัดจักรวรรดิราชาวาส แล้วนำเสนอเจ้าอาวาสเพื่อพิจารณาและประกาศใช้เป็นระเบียบปฏิบัติต่อไป คือ

๑.	พระศรีกิตติโสภณ	กรรมการที่ปรึกษา
๒.	พระราชรัตนาภรณ์	ประธานกรรมการ
๓.	พระอมรเมธี	รองประธานกรรมการ
๔.	พระครูปลัดสัมพิพัฒนธีราจารย์	รองประธานกรรมการ
๕.	พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ ป.ธ.๙	กรรมการ
๖.	พระมหาสิทธิพร สุวุฑฺโฒ	กรรมการ
๗.	พระมหาณัฐศักดิ์ จนฺทโชโต	กรรมการ
๘.	พระมหาวิสุทธิ์ วิสุทฺโธ	กรรมการ
๙.	พระมหาวิชัย ญาณสิทฺโธ	กรรมการ
๑๐.	พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร	กรรมการ
๑๑.	พระมหาบุญเลิศ กิตฺติเวที	กรรมการ
๑๒.	พระครูปลัดสุนันท์ สุนนฺโท	กรรมการ
๑๓.	พระมหาชาลี ทุลฺลโภ	กรรมการ
๑๔.	พระมหาบุญมี ธมฺมโกวิโท	กรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓

(พระเทพรัตนโมลี)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

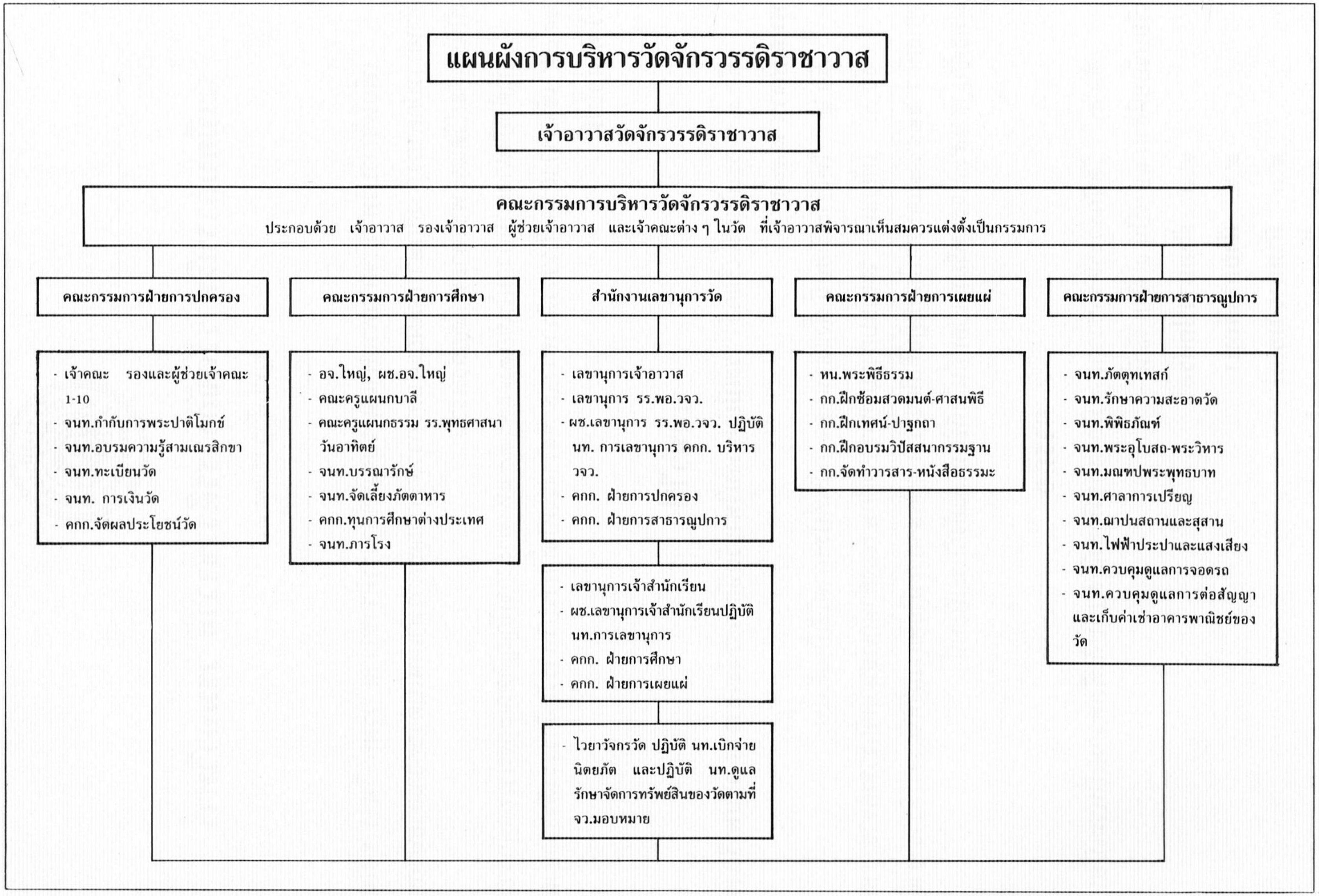

แผนผังการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

คณะกรรมการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส

ประกอบด้วย เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเจ้าคณะต่าง ๆ ในวัด ที่เจ้าอาวาสพิจารณาเห็นสมควรแต่งตั้งเป็นกรรมการ

คณะกรรมการฝ่ายการปกครอง

- เจ้าคณะ รองและผู้ช่วยเจ้าคณะ 1-10
- จนท.กำกับการพระปาติโมกข์
- จนท.อบรมความรู้สามเณรสิกขา
- จนท.ทะเบียนวัด
- จนท. การเงินวัด
- คกก.จัดผลประโยชน์วัด

คณะกรรมการฝ่ายการศึกษา

- อจ.ใหญ่, ผช.อจ.ใหญ่
- คณะครูแผนกบาลี
- คณะครูแผนกธรรม รร.พุทธศาสนาวันอาทิตย์
- จนท.บรรณารักษ์
- จนท.จัดเลี้ยงภัตตาหาร
- คกก.ทุนการศึกษาต่างประเทศ
- จนท.ภารโรง

สำนักงานเลขานุการวัด

- เลขานุการเจ้าอาวาส
- เลขานุการ รร.พอ.วจว.
- ผช.เลขานุการ รร.พอ.วจว. ปฏิบัติ นท. การเลขานุการ คกก. บริหาร วจว.
- คกก. ฝ่ายการปกครอง
- คกก. ฝ่ายการสาธารณูปการ

- เลขานุการเจ้าสำนักเรียน
- ผช.เลขานุการเจ้าสำนักเรียนปฏิบัติ นท.การเลขานุการ
- คกก. ฝ่ายการศึกษา
- คกก. ฝ่ายการเผยแผ่

- ไวยาวัจกรวัด ปฏิบัติ นท.เบิกจ่ายนิตยภัต และปฏิบัติ นท.ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดตามที่ จว.มอบหมาย

คณะกรรมการฝ่ายการเผยแผ่

- หน.พระพิธีธรรม
- กก.ฝึกซ้อมสวดมนต์-ศาสนพิธี
- กก.ฝึกเทศน์-ปาฐกถา
- กก.ฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน
- กก.จัดทำวารสาร-หนังสือธรรมะ

คณะกรรมการฝ่ายการสาธารณูปการ

- จนท.ภัตตุทเทสก์
- จนท.รักษาความสะอาดวัด
- จนท.พิพิธภัณฑ์
- จนท.พระอุโบสถ-พระวิหาร
- จนท.มณฑปพระพุทธบาท
- จนท.ศาลาการเปรียญ
- จนท.ฌาปนสถานและสุสาน
- จนท.ไฟฟ้าประปาและแสงเสียง
- จนท.ควบคุมดูแลการจอดรถ
- จนท.ควบคุมดูแลการต่อสัญญาและเก็บค่าเช่าอาคารพาณิชย์ของวัด

ระเบียบการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

พุทธศักราช ๒๕๓๖

เพื่อให้การบริหารกิจการพระศาสนาของวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ทั้งในด้านการปกครองการศึกษาการเผยแผ่และการสาธารณูปการดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยเป็นผลดีแก่วัดและพระศาสนาโดยส่วนรวม

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๓๗ และ ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส จึงวางระเบียบการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส ไว้ ดังต่อไปนี้

บททั่วไป

ข้อ ๑. ระเบียบนี้ เรียกว่า **"ระเบียบการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร พุทธศักราช ๒๕๓๖"**

ข้อ ๒. ให้ใช้ระเบียบนี้ ตั้งแต่วันถัดจากวันที่ประกาศใช้เป็นต้นไป

ข้อ ๓. ให้ยกเลิก ระเบียบการบริหารการศึกษาของสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พุทธศักราช๒๕๑๗และระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมวัดจักรวรรดิราชาวาส พุทธศักราช ๒๕๓๐ และหรือระเบียบอื่นใดที่ขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้

ภารกิจ

ข้อ ๔. วัดจักรวรรดิราชาวาส มีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม แบ่งเป็น ๔ ฝ่าย ดังนี้:-

๔.๑ **ฝ่ายการปกครอง**

๔.๒ **ฝ่ายการศึกษา**

๔.๓ **ฝ่ายการเผยแผ่**

๔.๔ **ฝ่ายการสาธารณูปการ**

คณะกรรมการและเจ้าหน้าที่

ข้อ ๕. ให้มีคณะกรรมการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาสขึ้นคณะหนึ่ง มีเจ้าอาวาสเป็นประธาน โดยตำแหน่ง และให้เจ้าอาวาสพิจารณาแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเจ้าคณะ ที่เห็นสมควร เป็นกรรมการปฏิบัติหน้าที่ตามความในข้อ ๖ แห่งระเบียบนี้

ข้อ ๖. คณะกรรมการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส มีหน้าที่วางนโยบาย และควบคุมการบริหารกิจการของวัด ทั้งในฝ่ายการปกครอง ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายการเผยแผ่ และฝ่ายการสาธารณูปการ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยด้วยดี และพิจารณาวินิจฉัยข้อเสนอของคณะกรรมการฝ่าย เพื่อสั่งการตามระเบียบ

ข้อ ๗. เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส แต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และมีคุณสมบัติโดยเฉพาะของแต่ละฝ่ายแห่งระเบียบนี้ เป็นคณะกรรมการฝ่ายการปกครอง ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายการเผยแผ่ และฝ่ายการสาธารณูปการ ฝ่ายละไม่ต่ำกว่า ๕ รูป แต่ไม่เกิน ๙ รูป ประกอบด้วยประธานฝ่ายละ ๑ รูป เพื่อปฏิบัติภารกิจของแต่ละฝ่ายให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยด้วยดี

ในการปฏิบัติภารกิจ ให้เลขานุการเจ้าอาวาสกับเลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์และผู้ช่วยปฏิบัติหน้าที่เป็นเลขานุการของคณะกรรมการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส คณะกรรมการฝ่ายการปกครอง และฝ่ายการสาธารณูปการ ให้เลขานุการเจ้าสำนักเรียนและผู้ช่วย ปฏิบัติหน้าที่เป็นเลขานุการคณะกรรมการ ฝ่ายการศึกษา และฝ่ายการเผยแผ่

ให้มีคณะกรรมการและกรรมการเจ้าหน้าที่ เพื่อปฏิบัติงานในแผนกและหน้าที่ต่าง ๆ ในแต่ละฝ่ายตามที่เห็นสมควร

ข้อ ๘. คณะกรรมการและกรรมการเจ้าหน้าที่ทุกคณะ มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายหรือกำหนดไว้ในระเบียบนี้

คุณสมบัติของคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่

ข้อ ๙. พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ ต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้:-

๙.๑ เป็นพระภิกษุสามเณรวัดจักรวรรดิราชาวาส

๙.๒ มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง

๙.๓ มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง

๙.๔ เป็นผู้ฉลาดสามารถที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่นั้นได้

๙.๕ มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย

ข้อ ๑๐. คณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ ย่อมพ้นจากตำแหน่งหน้าที่เมื่อ:-

๑๐.๑ ถึงมรณภาพหรือตาย
๑๐.๒ พ้นจากความเป็นพระภิกษุหรือสามเณร
๑๐.๓ พ้นจากสังกัดวัดจักรวรรดิราชาวาส
๑๐.๔ ยกเป็นกิตติมศักดิ์
๑๐.๕ ลาออก
๑๐.๖ ให้ออก
๑๐.๗ ปฏิบัติหน้าที่การงานมาครบวาระ

การปกครอง

ข้อ ๑๑. คณะกรรมการฝ่ายการปกครอง มีหน้าที่คอยสอดส่องดูแลการงานทั่วไป แนะนำว่ากล่าวตักเตือนพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยวัด ให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย กฎหมาย ศีลธรรม วัฒนธรรม ความสงบ และความเป็นระเบียบเรียบร้อย มิให้ประพฤติมั่วสุมด้วยอบายมุข ดำเนินการฝึกอบรมและสอบความรู้ รับเข้าและจำหน่ายออกพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยวัด จากทะเบียนวัดและกำกับการดูแลในการจัดผลประโยชน์ของวัด ตรวจสอบบัญชีรายรับ จ่าย และบัญชีทรัพย์สินของวัด สังฆภัณฑ์และครุภัณฑ์เป็นต้น หากจำเป็นอาจมีคฤหัสถ์เป็นกรรมการด้วย

ส่วนการจัดผลประโยชน์ ให้เป็นไปตามระเบียบโดยเฉพาะ

ข้อ ๑๒. คณะกรรมการฝ่ายการปกครอง ต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และคุณสมบัติโดยเฉพาะ ดังนี้:-

๑๒.๑ เป็นรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส
๑๒.๒ เป็นเจ้าคณะ
๑๒.๓ เป็นเปรียญไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค
๑๒.๔ เป็นพระครูสัญญาบัตรหรือพระครูฐานานุกรม
๑๒.๕ มีวุฒิปริญญา

ถ้าคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๑๒.๒ ๑๒.๓ ๑๒.๔ หรือ ๑๒.๕ ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าอาวาสอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

เจ้าคณะ

ข้อ ๑๓. วัดจักรวรรดิราชาวาส แบ่งเป็น ๑๐ คณะ เจ้าอาวาสแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และข้อ ๑๒ โดยอนุโลม ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะ และอาจมีรองเจ้าคณะ หรือผู้ช่วยเจ้าคณะ ตามควรแก่กรณี

ข้อ ๑๔. เจ้าคณะ มีหน้าที่ปกครองดูแล แนะนำว่ากล่าวตักเตือน อบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยอยู่ในคณะ ให้เอาใจใส่ในการศึกษา ปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัด กฎระเบียบมหาเถรสมาคม กฎหมาย และพระธรรมวินัย โดยเคร่งครัด

ข้อ ๑๕. เจ้าคณะ มีอำนาจห้ามปรามมิให้พระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยอยู่ในคณะประพฤติมั่วสุมด้วยอบายมุข และลงโทษผู้ประพฤติละเมิดคำแนะนำและคำสั่งของเจ้าคณะ ตามสมควรแก่โทษานุโทษ

การรับพระภิกษุสามเณรและศิษย์

ข้อ ๑๖. พระภิกษุสามเณรผู้จะเข้าสังกัดวัดจักรวรรดิราชาวาส ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้:-

๑๖.๑ **คุณสมบัติของพระภิกษุ**

๑๖.๑.๑ มีพรรษาไม่เกิน ๕ หรืออายุไม่เกิน ๒๖ ปี เว้นแต่เป็นเปรียญ ๔ ประโยคขึ้นไป

๑๖.๑.๒ ต้องท่องจำและสอบพระปาติโมกข์ได้ในสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส

๑๖.๒ **คุณสมบัติของสามเณร**

๑๖.๒.๑ อายุไม่เกิน ๑๘ ปี เว้นแต่เป็นเปรียญ ๓ ประโยคขึ้นไป

๑๖.๒.๒ ต้องท่องจำและสอบความรู้สามเณรสิกขา ได้ในสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส

๑๖.๒.๓ ต้องมีพระภิกษุในคณะหรือเจ้าคณะรับเป็นผู้ปกครอง สามเณรจะปกครองตนเองไม่ได้

ให้คณะกรรมการฝ่ายการปกครอง ดำเนินการอบรมและสอบปาติโมกข์พระภิกษุ และความรู้สามเณรสิกขาแก่สามเณร เพื่อคัดเลือกเข้าสังกัดสำนักวัด

ข้อ ๑๗. การรับคฤหัสถ์บรรพชาหรืออุปสมบทชั่วคราว ให้อยู่ในดุลยพินิจของเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส แต่ถ้าบรรพชาอุปสมบทเพื่อเข้าสังกัดวัด ให้เจ้าคณะเสนอเรื่องต่อคณะกรรมการฝ่ายการปกครอง เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบ โดยความเห็นชอบของเจ้าอาวาส

อาคันตุกะ

ข้อ ๑๘. พระภิกษุสามเณรอาคันตุกะ ซึ่งมาขอพักชั่วคราวในคณะใด ต้องมีหนังสือสุทธิมาแสดงเป็นหลักฐานต่อเจ้าคณะนั้น และต้องมีกำหนดการพักตามกฎระเบียบของวัด ดังนี้:-

๑๘.๑ ถ้ามาพักเพื่อเยี่ยมญาติทัศนศึกษาหรือด้วยกิจธุระธรรมดาให้เจ้าคณะอนุญาตให้พักได้ไม่เกิน ๗ วัน ถ้าจำเป็นจะต้องพักเกิน ๗ วัน ให้ขออนุมัติเจ้าอาวาสผ่อนผันให้พักได้คราวละไม่เกิน ๑๔ วัน

๑๘.๒ ถ้ามาพักด้วยศาสนกิจ การประชุมศึกษาอบรม การปฏิบัติธรรมของคณะสงฆ์หรือที่วัดจัดขึ้น หรือเพื่อบำบัดอาพาธ มีกำหนดเกิน ๗ วัน ให้ขออนุมัติเจ้าอาวาสอนุเคราะห์ให้พักได้จนกว่าจะเสร็จภารกิจนั้น ๆ

๑๘.๓ พระภิกษุสามเณรอาคันตุกะ ต้องเอื้อเฟื้อในกิจวัตรในอาคันตุกวัตรตามคำแนะนำของเจ้าคณะผู้รับผิดชอบและตามระเบียบของวัด

๑๘.๔ พระภิกษุสามเณรอาคันตุกะเมื่อเสร็จภารกิจและก่อนกลับสำนักเดิมต้องบอกลาเจ้าคณะหรือเจ้าอาวาส ตามควรแก่กรณี

ข้อ ๑๙. ศิษย์และคฤหัสถ์ผู้ที่จะเข้ามาพักอาศัยในวัดเพื่อการศึกษาเล่าเรียนหรือทำกิจการงานในวัด หรือเป็นเจ้าหน้าที่ทำงานในวัด ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้:-

๑๙.๑ มีพระภิกษุรับรองเป็นผู้ปกครอง

๑๙.๒ ได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะและเจ้าอาวาส

ข้อ ๒๐. ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยวัด ตามความในข้อ ๑๙ ซึ่งศึกษาเล่าเรียนสำเร็จแล้วและมีอาชีพเป็นหลักฐาน และคนทำงานในวัดหรือเจ้าหน้าที่ทำงานในวัด ที่พ้นหน้าที่การทำงานในวัด ไม่มีพระภิกษุรับรอง เจ้าคณะและเจ้าอาวาสไม่อนุญาตให้พักอาศัยในวัดต่อไป ต้องย้ายออกจากวัด

ข้อ ๒๑. พระภิกษุสามเณรที่ลาสิกขาแล้ว ให้หมดสิทธิในการถือเสนาสนะ จะพักอาศัยอยู่ในวัดได้ โดยฐานะเป็นศิษย์วัดเพื่อการศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น

ข้อ ๒๒. คฤหัสถ์ชายหญิงที่เดินทางมาทำธุรกิจ หรือเยี่ยมเยือนพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด หากขอพักอาศัยอยู่ในคณะใด ให้เจ้าคณะนั้นอนุญาตให้พักอาศัย มีกำหนดเวลาการพักโดยอนุโลมตามความในข้อ ๑๘

ถ้าเป็นหญิง แม้เป็นมารดาหรือญาติ ห้ามพักในห้องเดียวกันกับพระภิกษุสามเณร

เสนาสนะ

ข้อ ๒๓. ให้เจ้าคณะจัดสรรเสนาสนะแก่พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดอยู่อาศัย และคอยควบคุมดูแลให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ผู้หมดสิทธิถือเสนาสนะต้องมอบคืนเสนาสนะและกุญแจห้องแก่เจ้าคณะ ก่อนจะย้ายออกจากวัดจะมอบสิทธิในการถือเสนาสนะแก่บุคคลอื่นไม่ได้

ข้อ ๒๔. ผู้ถือเสนาสนะต้องเอาใจใส่ดูแลรักษาเสนาสนะที่ตนอยู่อาศัย ให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ตกแต่งต่อเติมให้ผิดจากรูปเดิมหรือให้ชำรุดเสียหาย ไม่ขีดเขียนให้สกปรกหรือทำให้รกรุงรัง หรือไม่ใช้เสนาสนะไปในทางไม่สมควร เช่น ใช้ราวบันไดเป็นที่ตากผ้า ใช้กันสาดเป็นที่เก็บสัมภาระ หรือนั่งบนขอบหน้าต่างและกันสาดเป็นต้น

ข้อ ๒๕. ห้ามใช้เสนาสนะเป็นแหล่งรื่นรมย์ มั่วสุม เปิดเครื่องเสียงหรือส่งเสียงดังรบกวนความสงบของหมู่คณะ ตลอดถึงประกอบกิจอันผิดสมณสารูป กฎหมายและศีลธรรม

ข้อ ๒๖. การบูรณปฏิสังขรณ์ ต่อเติม ปรับปรุง แก้ไขเสนาสนะ จะต้องได้รับอนุมัติเป็นลายลักษณ์อักษร จากเจ้าคณะและเจ้าอาวาสก่อน จึงจะดำเนินการได้

กิจวัตร

ข้อ ๒๗. การประชุมทำวัตรเช้า–เย็น ฟังพระปาติโมกข์ และกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส มีกำหนดเวลา ดังนี้:–

๒๗.๑ **ทำวัตรเช้า** ตีระฆัง เวลา ๐๘.๓๐ น
ทำวัตร เวลา ๐๙.๐๐ น. เสร็จแล้วเจริญสมาธิภาวนา

๒๗.๒ **ทำวัตรเย็น** ตีระฆัง เวลา ๑๗.๐๐ น.
ทำวัตร เวลา ๑๗.๓๐ น. เสร็จแล้วเจริญสมาธิภาวนา

๒๗.๓ **ฟังพระปาติโมกข์** ตีระฆัง เวลา ๑๕.๐๐ น.
ทำวัตรและฟังพระปาติโมกข์ เวลา ๑๕.๓๐ น.

๒๗.๔ **วันธัมมัสสวนะ** คือวันพระขึ้น ๘,๑๕ หรือแรม ๘,๑๕ หรือ ๑๔ ค่ำของทุกเดือน หลังจากทำวัตรเช้าเสร็จ มีการแสดงพระธรรมเทศนาและฟังธรรม

๒๗.๕ **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** คือวันวิสาขบูชา วันอัฏฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันมาฆบูชา ตีระฆัง เวลา ๑๙.๐๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา เวลา ๒๐.๐๐ น. เสร็จแล้วประกอบพิธีบูชา

พระภิกษุสามเณรวัดจักรวรรดิราชาวาส ต้องเอื้อเฟื้อและเอาใจใส่ในกิจวัตรทั้งนี้โดยทั่วกัน

ข้อ ๒๘. ในวันอาสาฬหบูชา มีพิธีถวายผ้าอาบน้ำฝน แก่พระภิกษุสามเณรทั้งวัด ตีระฆัง เวลา ๑๒.๓๐ น. ถวายผ้าอาบน้ำฝน เวลา ๑๓.๐๐ น.

สำหรับพระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ และพระเปรียญ ๙ ประโยค ต้องไปรับพระราชทานพุ่มเทียนที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกจากวัด เวลา ๑๕.๐๐ น. พระราชทานพุ่มเทียน เวลา ๑๖.๓๐ น.

ข้อ ๒๙. ในเทศกาลเข้าพรรษา วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ พระภิกษุสามเณรลงประชุมอธิษฐานเข้าพรรษา ณ พระอุโบสถ ตีระฆัง เวลา ๑๒.๓๐ น. เริ่มทำวัตรเย็น อธิษฐานอยู่จำพรรษา เวลา ๑๓.๐๐ น.

วันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ พระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตร พระเปรียญ ๙ ประโยค ไปถวายสักการะ พระมหาเถระนอกวัด ตามที่วัดกำหนด ออกจากวัดเวลา ๑๓.๐๐ น.

วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันนัดซ้อมพิธีรับผ้าพระกฐิน ณ พระอุโบสถ ตีระฆัง เวลา ๑๕.๓๐ น. เริ่มซ้อมเวลา ๑๖.๓๐ น. เสร็จแล้วทำวัตรสวดมนต์เย็น

ข้อ ๓๐. วันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ พระภิกษุวัดจักรวรรดิราชาวาส ควรไปทำวัตรสวดมนต์ ถวายพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกจากวัดเวลา ๑๕.๐๐ น.เริ่มทำวัตรสวดมนต์ เวลา ๑๖.๐๐ น.

ข้อ ๓๑. ในเวลาทำวัตรเช้า ทุกวันพระ ให้สามเณรทุกรูปสวดสามเณรสิกขาต่อท้ายทำวัตรเช้าทุกวัน ในวันพระปาติโมกข์ หลังจากทำวัตรเช้าเสร็จแล้ว ให้สามเณรทุกรูปสมาทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาด้วย

ข้อ ๓๒. เมื่อวัดมีการจัดงานทุกคราว พระภิกษุสามเณรทุกรูป ต้องเอื้อเฟื้อเอาใจใส่ช่วยกันปัดกวาดเช็ดถูทำความสะอาดและจัดสถานที่ตามที่วัดกำหนดโดยพร้อมเพรียงกัน

กรรมการและเจ้าหน้าที่แผนกในฝ่ายการปกครอง

ข้อ ๓๓. เจ้าอาวาสแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์ เป็นกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานแผนกต่าง ๆ ในฝ่ายการปกครอง ตามข้อเสนอของคณะกรรมการฝ่ายการปกครอง ดังนี้:-

๓๓.๑ **เจ้าหน้าที่กำกับการพระปาติโมกข์** มีหน้าที่ทำการฝึกซ้อมและสอบพระปาติโมกข์พระภิกษุผู้มาขอเข้าอยู่ในสำนัก และจัดพระสวดพระปาติโมกข์

๓๓.๒ **เจ้าหน้าที่อบรมความรู้สามเณรสิกขา** มีหน้าที่ทำการอบรม และสอบความรู้สามเณรสิกขา แก่สามเณรผู้มาขอเข้าอยู่ในสำนัก

๓๓.๓ **เจ้าหน้าที่ทะเบียนวัด** มีหน้าที่ในการควบคุมดูแลรับเข้าและจำหน่ายออกพระภิกษุสามเณรศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อยู่อาศัยวัดจากทะเบียนและสำมโนครัวของวัด

๓๓.๔ **เจ้าหน้าที่การเงินวัด** มีหน้าที่ในการทำบัญชีรับ-จ่ายเงินของวัดตามมติของคณะกรรมการฝ่ายการปกครอง โดยความเห็นชอบของเจ้าอาวาส

๓๓.๕ **เจ้าหน้าที่จัดผลประโยชน์วัด** มีหน้าที่ควบคุมดูแลศาสนสมบัติของวัด การจัดผลประโยชน์ในที่ธรณีสงฆ์หรือกัลปนาหรืออาคารพาณิชย์ของวัด ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตามกฎหมายและระเบียบของวัด

๓๓.๖ **คณะกรรมการมูลนิธิ** มีหน้าที่ในการบริหารงานมูลนิธิ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามตราสารของมูลนิธิและตามระเบียบของวัด

๓๓.๗ **คณะกรรมการจัดงานเทศกาลและงานเฉพาะกิจ** มีหน้าที่ในการจัดงานเทศกาลประจำปีและงานเฉพาะกิจ ที่วัดกำหนดให้มีขึ้นในปีนั้น ๆ

การนุ่งห่ม

ข้อ ๓๔. พระภิกษุสามเณรวัดจักรวรรดิราชาวาส ต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยเป็นปริมณฑล ตามระเบียบประเพณีของวัด ดังนี้:-

๓๔.๑ ในการประชุมทำสังฆกรรม ทำวัตรสวดมนต์และงานพิธีต่าง ๆ ในวัด ของพระภิกษุให้ห่มดอง พาดสังฆาฏิ

๓๔.๒ ในการประชุมอื่น ๆ ที่มิใช่สังฆกรรมและงานพิธีภายในวัด ให้ห่มเฉวียงบ่าบิดขวาให้เรียบร้อย ห้ามห่มบิดซ้าย

๓๔.๓ ในขณะที่อยู่ในกุฏิหรือเดินไปมาในคณะ ให้ใส่อังสะตลอดเวลา ในเวลารับแขกควรรักษาสมณสารูป นุ่งห่มให้เรียบร้อย ให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ

๓๔.๔ การไปกิจนิมนต์หรือไปกิจธุระนอกวัด ให้ห่มคลุมม้วนลูกบวบ บิดขวาหนีบรักแร้ ห้ามห่มคลุมบิดซ้าย

๓๔.๕ สามเณร เวลาทำวัตรสวดมนต์และเข้าร่วมพิธีสำคัญ ให้ห่มดอง ถ้าเดินไปมาในวัดให้ห่มเฉวียงบ่าบิดขวา ถ้าไปนอกวัดให้ห่มคลุมบิดขวา ห้ามห่มเฉวียงบ่า หรือห่มคลุมบิดซ้าย

๓๔.๖ ในกรณีที่พระภิกษุสามเณรรับนิมนต์ไปในงานพิธีต่าง ๆ ควรนุ่งห่มเป็นสีเดียวกันทุกรูป เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของเจ้าภาพ

๓๔.๗ สำหรับสีสบง จีวร ควรอนุวัตรตามสีจีวรของเจ้าอาวาส

การศึกษา

ข้อ ๓๕. คณะกรรมการฝ่ายการศึกษา มีหน้าที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี และการศึกษาอื่นใดที่ทางวัดจัดขึ้น ให้เป็นไปตามระเบียบและข้อบังคับของวัด ให้เกิดประสิทธิภาพและสัมฤทธิผลตามเป้าหมาย

ข้อ ๓๖. คณะกรรมการฝ่ายการศึกษา ต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และมีคุณสมบัติโดยเฉพาะ ดังนี้:-

๓๖.๑ เป็นรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๓๖.๒ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมวัดจักรวรรดิราชาวาส ไม่ต่ำกว่า ๔ ปี

๓๖.๓ เป็นเปรียญ ไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค

๓๖.๔ เป็นพระครูสัญญาบัตรหรือพระครูฐานานุกรม

๓๖.๕ มีวุฒิปริญญา

ถ้าคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๓๖.๒ ๓๖.๓ ๓๖.๔ หรือ ๓๖.๕ ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าอาวาสอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

อาจารย์ใหญ่หรือครูใหญ่

ข้อ ๓๗. เจ้าอาวาสแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และข้อ ๓๖ โดยอนุโลม ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่และผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ตามข้อเสนอของคณะกรรมการฝ่ายการศึกษา เพื่อควบคุมดูแลครู เจ้าหน้าที่โรงเรียน และดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอน ทั้งแผนกธรรม บาลี และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ข้อ ๓๘. ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส ต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะ ดังนี้:-

แผนกบาลี

๓๘.๑ เป็นเปรียญ ๖ ประโยค และสอบได้ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส หรือ

๓๘.๒ เป็นเปรียญ ๗ ประโยคขึ้นไป

๓๘.๓ เป็นเปรียญ ๔ ประโยคขึ้นไป สอบได้ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส และมีวุฒิปริญญา

แผนกธรรม

๓๘.๔ เป็นเปรียญ ๔ ประโยคขึ้นไป และสอบได้ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

๓๘.๕ เป็นนักธรรมชั้นเอก เปรียญ ๓ ประโยคขึ้นไป สอบได้ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส และมีวุฒิปริญญา

โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๓๘.๖ เป็นนักธรรมชั้นเอก เปรียญ ๓ ประโยคขึ้นไป สอบได้ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

๓๘.๗ ได้ประกาศนียบัตรชั้นสูง ตามหลักสูตรประโยคมัธยมสายสามัญหรือมีวุฒิปริญญา

ข้อ ๓๙. การแต่งตั้งครูสอนพระปริยัติธรรม ตามความในข้อ ๓๘ ในกรณีที่พระภิกษุสามเณรมีคุณสมบัติเหมาะสมหลายรูป ให้พิจารณารูปที่มีคุณวุฒิและมีอายุพรรษามากกว่า และถือสังกัดสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาสก่อนเป็นหลัก

ข้อ ๔๐. เจ้าอาวาสอาจพิจารณาแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์ผู้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการสอน จากต่างสำนัก เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม หรือเป็นครูพิเศษ ตามข้อเสนอของคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาได้เฉพาะกรณี

ข้อ ๔๑. ให้ครูสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม-บาลี ทำหน้าที่เป็นครูสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้วย

กรรมการและเจ้าหน้าที่แผนกในฝ่ายการศึกษา

ข้อ ๔๒. เจ้าอาวาสแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์ ผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ เป็นกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ ปฏิบัติงานแผนกต่าง ๆ ในฝ่ายการศึกษา ตามความเหมาะสม และตามข้อเสนอของคณะกรรมการฝ่ายการศึกษา ดังนี้:-

๔๒.๑ **เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์** มีหน้าที่ควบคุมดูแลจัดเก็บรักษาหนังสือทุกชนิด และให้ความสะดวกแก่ผู้มาใช้บริการห้องสมุด

๔๒.๒ **เจ้าหน้าที่จัดเลี้ยงภัตตาหาร** มีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่คณะเจ้าภาพและบริการเลี้ยงภัตตาหาร แก่พระภิกษุสามเณรสำนักเรียน

๔๒.๓ **เจ้าหน้าที่ภารโรง** มีหน้าที่ดูแลรักษาความสะอาด เปิดปิดประตูหน้าต่าง เก็บรักษาสิ่งของเครื่องใช้ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ห้องสมุด โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยโดยสม่ำเสมอ

นักเรียน

ข้อ ๔๓. พระภิกษุสามเณรผู้มาอยู่ใหม่ ต้องศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีและต้องสอบชั้นใดชั้นหนึ่งได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสภายใน ๒ ปี ถ้าสอบไม่ได้ ให้หมดสิทธิในการถือเสนาสนะ และต้องออกจากวัดจักรวรรดิราชาวาสในปีนั้น ยกเว้นผู้เป็นเปรียญเอก

ข้อ ๔๔. พระภิกษุสามเณรผู้สอบชั้นใดชั้นหนึ่งได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสแล้ว ต้องเอาใจใส่ศึกษาพระปริยัติธรรม และต้องสอบในชั้นต่อไปในสนามหลวง สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส จนกว่าจะสำเร็จ เว้นแต่

๔๔.๑ มีพรรษาพ้น ๑๐

๔๔.๒ เป็นเปรียญเอก หรือ

๔๔.๓ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เลขานุการหรือผู้ช่วย ตามระเบียบนี้

๔๔.๔ เป็นพระภิกษุสามเณรฝ่ายวิปัสสนา ที่เอาใจใส่ศึกษาและปฏิบัติเป็นประจำ โดยมีหนังสือรับรองจากประธานกรรมการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานวัดจักรวรรดิราชาวาส

ข้อ ๔๕. พระภิกษุสามเณรผู้ประสงค์จะเรียนวิชาอื่นนอกจากแผนกธรรมและบาลีต้องปฏิบัติตามข้อกำหนด ดังนี้:-

๔๕.๑ สอบเปรียญธรรม ๓ ประโยคได้ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสและได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าอาวาสก่อน

๔๕.๒ ในกรณีที่พระภิกษุสามเณรสอบเปรียญธรรม ๓ ประโยคขึ้นไปได้ในสำนักเรียนเดิมมาก่อน ต้องสอบเปรียญธรรมในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสได้อีก ๑ ประโยคก่อน จึงจะมีสิทธิ์เรียนวิชาอื่นนอกจากแผนกธรรมและบาลีได้ และต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาก่อน

พระภิกษุสามเณรรูปใดละเมิดไม่ปฏิบัติตามระเบียบนี้ หมดสิทธิ์ในการถือเสนาสนะ ให้ย้ายออกจากวัดภายใน ๗ วัน นับแต่วันที่คณะกรรมการฝ่ายการศึกษา ได้สอบสวนความผิด มีหลักฐานที่เชื่อถือได้และมีมติให้ย้ายออกไป

ข้อ ๔๖. พระภิกษุสามเณรที่เป็นนักเรียน นักธรรมชั้นตรี โท เอก ประโยค ๑–๒ และ ป.ธ.๓ ต้องผ่านการสอบสนามวัดได้ สำหรับประโยค ป.ธ.๔, ๕ ต้องผ่านการอบรมบาลีก่อนสอบ ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสก่อน จึงจะมีสิทธิเข้าสอบสนามหลวง

ข้อ ๔๗. นักเรียนทุกชั้น ต้องมีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า ๘๐% ของเวลาเรียนที่สำนักเรียนเปิดสอน จึงจะมีสิทธิ์เข้าสอบสนามหลวง ยกเว้นนักเรียนผู้อาพาธ หรือมีกิจจำเป็นและต้องมีหนังสือลาเป็นลายลักษณ์อักษร โดยเจ้าคณะเป็นผู้รับรอง ในกรณีนี้ ให้อยู่ในดุลยพินิจของครูประจำชั้น โดยความเห็นชอบของอาจารย์ใหญ่

ข้อ ๔๘. พระภิกษุสามเณรทุกรูป เมื่อเจ้าคณะและเจ้าอาวาสรับเข้าอยู่ในสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาสตามระเบียบแล้วมีสิทธิ์เป็นนักเรียนในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสโดยสมบูรณ์

ส่วนนักเรียนต่างวัด ผู้ประสงค์จะมารับการอบรมหรือมาเรียน ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส ให้เจ้าอาวาสที่นักเรียนรูปนั้นสังกัดอยู่ ทำหนังสือขอฝากเข้าเรียนและรับรองความประพฤติความตั้งใจเรียนต่อเจ้าสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสก่อน จึงจะมีสิทธิ์เข้าเรียนได้

ทุนการศึกษาต่างประเทศ

ข้อ ๔๙. วัดจักรวรรดิราชาวาส มีความประสงค์จะให้ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรเปรียญ ๓ ประโยคขึ้นไปผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญา หรือเป็นเปรียญ ๙ ประโยค ไปศึกษาต่างประเทศ ในระดับปริญญาโทขึ้นไป เพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรซึ่งเป็นทรัพยากรของวัดและพระศาสนา มีความรู้ ความฉลาดสามารถสูงขึ้น เพื่อนำความรู้และวิชาการมาพัฒนาวัดและพระศาสนาให้เจริญมั่นคงมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การปฏิบัติเกี่ยวกับการนี้ ให้ถือปฏิบัติตาม **ระเบียบการให้ทุนการศึกษาในต่างประเทศแก่พระภิกษุสามเณร พุทธศักราช ๒๕๓๖**

โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ข้อ ๕๐. วัดจักรวรรดิราชาวาส ได้จัดการศึกษาสงเคราะห์ ในโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อให้การศึกษาอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมแก่เด็กนักเรียนและเยาวชนของชาติ ให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นคนมีคุณค่าต่อพระศาสนาและประเทศชาติ โดยให้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของคณะกรรมการฝ่ายการศึกษา

การเผยแผ่

ข้อ ๕๑. คณะกรรมการฝ่ายการเผยแผ่ มีหน้าที่แนะนำ ฝึกอบรมศีลธรรม วัฒนธรรม ระเบียบแบบแผน จารีตประเพณีอันดีงาม แก่ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยวัด ตลอดถึงประชาชนทั่วไป ตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความสามารถทำหน้าที่เผยแผ่ได้ ตลอดถึงฝึกอบรมความรู้ในด้านศาสนพิธี ให้ปฏิบัติถูกต้องเป็นไปตามระเบียบประเพณีนิยม

ข้อ ๕๒. คณะกรรมการฝ่ายการเผยแผ่ ต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และมีคุณสมบัติโดยเฉพาะ ดังนี้:-

๕๒.๑ เป็นรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส
๕๒.๒ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมวัดจักรวรรดิราชาวาส ไม่ต่ำกว่า ๒ ปี
๕๒.๓ เป็นเปรียญ ๓ ประโยคขึ้นไป
๕๒.๔ เป็นพระครูสัญญาบัตรหรือพระครูฐานานุกรม
๕๒.๕ มีวุฒิปริญญา

ถ้าคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๕๒.๑ ๕๒.๒ ๕๒.๓ ๕๒.๔ และ ๕๒.๕ ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าอาวาสอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

ข้อ ๕๓. เพื่อให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิผลตามเป้าหมาย ให้คณะกรรมการฝ่ายการเผยแผ่ ปฏิบัติการ ดังนี้ :-

๕๓.๑ ฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรแสดงพระธรรมเทศนา ปาฐกถาธรรม ตลอดถึงเรียงความให้เป็นผู้มีความสามารถทำการเผยแผ่ได้ดี
๕๓.๒ จัดเผยแผ่โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น แสดงพระธรรมเทศนา ปาฐกถาธรรม ทั้งในวัดและนอกวัดในโอกาสพิเศษ หรือทางวิทยุและโทรทัศน์ ตลอดถึงเผยแผ่บทความธรรมะทางวิทยุหรือหนังสือพิมพ์ เป็นต้น
๕๓.๓ จัดพิมพ์หนังสือจุลสาร วารสาร หรือนิตยสารธรรมะ ตลอดถึงแผ่นปลิว ป้ายโฆษณา และประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของวัด ตามโอกาส

๕๓.๔ ทำการฝึกซ้อมสวดมนต์และศาสนพิธีแก่พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน

๕๓.๕ ดำเนินการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ตลอดถึงจัดทำทะเบียนและเอาใจใส่ดูแล พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติกรรมฐาน

๕๓.๖ ดำเนินการเผยแผ่ด้วยวิธีการอื่นที่เหมาะสมเพื่อประโยชน์แก่วัดแก่พระศาสนาและประชาชน

กรรมการและเจ้าหน้าที่แผนกในฝ่ายการเผยแผ่

ข้อ ๕๔. เจ้าอาวาสแต่งตั้งพระภิกษุสามเณร หรือคฤหัสถ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ เป็นกรรมการหรือเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ในฝ่ายการเผยแผ่ตามข้อเสนอของคณะกรรมการฝ่ายการเผยแผ่ ดังนี้ :-

๕๔.๑ **หัวหน้าพระพิธีธรรม** มีหน้าที่ฝึกซ้อมอบรมการสวดพระอภิธรรมแก่พระผู้สวดพระอภิธรรม และฝึกซ้อมการสวดให้ผ้าพระกฐิน เพื่อความถูกต้องเรียบร้อยดีงาม

๕๔.๒ **กรรมการฝึกซ้อมสวดมนต์** มีหน้าที่ฝึกซ้อมสวดมนต์ให้ถูกอักขรวิธีที่นิยมและอบรมศาสนพิธีแก่พระภิกษุสามเณร

๕๔.๓ **กรรมการฝึกเทศน์** มีหน้าที่ฝึกซ้อมอบรมพระภิกษุสามเณรแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระและวันสำคัญต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด

๕๔.๔ **กรรมการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน** มีหน้าที่ดูแลและจัดฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรม

การสาธารณูปการ

ข้อ ๕๕. คณะกรรมการฝ่ายการสาธารณูปการ มีหน้าที่ควบคุมดูแลการก่อสร้างซ่อมแซมเสนาสนะสงฆ์ ถาวรวัตถุ ปูชนียสถาน และสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างของวัดให้ดำเนินไปโดยถูกต้องเรียบร้อย ตลอดถึงดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์ และปูชนียวัตถุของวัดให้เรียบร้อย หากจำเป็นอาจมีคฤหัสถ์เป็นกรรมการด้วย

ข้อ ๕๖. คณะกรรมการฝ่ายการสาธารณูปการ ต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ และมีคุณสมบัติโดยเฉพาะ ดังนี้:-

๕๖.๑ เป็นรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๕๖.๒ เป็นเปรียญ ไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค

๕๖.๓ เป็นพระครูสัญญาบัตรหรือพระครูฐานานุกรม

๕๖.๔ มีวุฒิปริญญา

ถ้าคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๕๖.๑ ๕๖.๒ ๕๖.๓ และ ๕๖.๔ ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าอาวาสอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

ข้อ ๕๗. เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิผล เป็นประโยชน์แก่วัดและพระศาสนายิ่งขึ้นให้คณะกรรมการฝ่ายการสาธารณูปการ ปฏิบัติการ ดังนี้:-

๕๗.๑ เอาใจใส่ตรวจตราดูแลปูชนียวัตถุ โบราณวัตถุ ถาวรวัตถุ และเสนาสนะสงฆ์ของวัด หากพบเห็นส่วนใดชำรุดเสียหายหรือจะก่อให้เกิดอันตราย ให้ประสานกับเจ้าคณะหรือเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลใกล้ชิด เพื่อดำเนินการรื้อถอนหรือซ่อมแซมให้เรียบร้อยต่อไป

๕๗.๒ เอาใจใส่ตรวจตราดูแลระบบไฟฟ้า น้ำประปา หากพบว่าจะเกิดอันตราย หรือชำรุดเสียหาย ให้แจ้งแก่เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อดำเนินการแก้ไข

๕๗.๓ เอาใจใส่ตรวจตราดูแลศาสนสมบัติของวัด งานฌาปนสถานและสุสาน พิพิธภัณฑ์ งานภัตตุทเทสก์ การจัดยานพาหนะ ตลอดถึงความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยเกี่ยวกับอาคารสถานที่ และบริเวณวัด

กรรมการและเจ้าหน้าที่แผนกในฝ่ายการสาธารณูปการ

ข้อ ๕๘. เจ้าอาวาสแต่งตั้งพระภิกษุสามเณร หรือคฤหัสถ์ ผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๙ เป็นกรรมการหรือเจ้าหน้าที่แผนกในฝ่ายการสาธารณูปการ ตามข้อเสนอของคณะกรรมการฝ่ายการสาธารณูปการ ดังนี้:-

๕๘.๑ **เจ้าหน้าที่ภัตตุทเทสก์** มีหน้าที่ในการนิมนต์พระภิกษุสามเณรเป็นปฏิคาหก สนองกุศลเจตนาของทายกทายิกา เมื่อมีอดิเรกลาภเกิดขึ้นภายในวัด

๕๘.๒ **เจ้าหน้าที่รักษาความสะอาด** มีหน้าที่ควบคุมดูแลพนักงานดำเนินการทำความสะอาดในบริเวณวัด ไม่ให้สกปรกรกรุงรัง

๕๘.๓ **เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์** มีหน้าที่จัดทำทะเบียนหรือบัญชีและดูแลรักษาครุภัณฑ์ สังฆภัณฑ์ในพิพิธภัณฑ์ของวัด ให้อยู่ในสภาพที่ปลอดภัย หากชำรุดเสียหาย หรือเห็นว่าจะไม่ปลอดภัย ให้แจ้งคณะกรรมการฝ่ายการสาธารณูปการหรือเจ้าอาวาส เพื่อป้องกันแก้ไข

๕๘.๔ **เจ้าหน้าที่พระอุโบสถพระวิหาร** มีหน้าที่ทำความสะอาด และดูแลรักษาพระอุโบสถ พระวิหาร พร้อมด้วยสังฆภัณฑ์ ครุภัณฑ์ ห้องน้ำห้องสุขา และเขตพุทธาวาส ให้สะอาดเรียบร้อยและปลอดภัย เอาใจใส่เอื้อเฟื้ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้มาบำเพ็ญกุศลในวัด และดูแลรับผิดชอบงานของวัด

๕๘.๕ **เจ้าหน้าที่มณฑปพระพุทธบาท** มีหน้าที่ทำความสะอาดและดูแลรักษามณฑปพระพุทธบาท สระจระเข้ ศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา และพระพุทธปรางค์ ให้สะอาดปลอดภัย ตลอดถึงดูแลงานและบริการศาสนกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสถานที่และเขตที่รับผิดชอบ

๕๘.๖ **เจ้าหน้าที่ศาลาการเปรียญ** มีหน้าที่ทำความสะอาดและดูแลรักษาศาลาการเปรียญ หอฉัน โรงครัว ห้องน้ำห้องสุขา และบริเวณพร้อมด้วยสังฆภัณฑ์ ครุภัณฑ์ เครื่องใช้ต่าง ๆ ให้สะอาดปลอดภัยตลอดถึงดูแลงานและบริการศาสนกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสถานที่และเขตที่รับผิดชอบ

๕๘.๗ **เจ้าหน้าที่ฌาปนสถานและสุสาน** มีหน้าที่กำกับการและบริการเกี่ยวกับพิธีบำเพ็ญกุศลศพ การฌาปนกิจศพ และการสุสาน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามระเบียบของวัด

๕๘.๘ **เจ้าหน้าที่ไฟฟ้าน้ำประปาและแสงเสียง** มีหน้าที่ดูแลรักษาไฟฟ้าน้ำประปา เครื่องขยายเสียงและอุปกรณ์ ให้เกิดความเรียบร้อยปลอดภัย และบริการเกี่ยวกับการนี้ในศาสนกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในวัด

การประชุม

ข้อ ๕๙. การประชุมคณะกรรมการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส มี ๒ สมัย คือ

๕๙.๑ **การประชุมสมัยสามัญ** ได้แก่การประชุมตามปรกติ มีปีละ ๒ ครั้ง คือ
ครั้งที่ ๑ กำหนดวันพระ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๒
ครั้งที่ ๒ กำหนดวันพระ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๘

๕๙.๒ **การประชุมสมัยวิสามัญ** ได้แก่การประชุมในกรณีพิเศษ จะมีได้ก็ต่อเมื่อ
- เจ้าอาวาสเรียกประชุม
- กรรมการจำนวน ๒ ใน ๓ เสนอให้มีการประชุม

การประชุม ตามความในข้อ ๕๙.๑ แห่งระเบียบนี้ ในกรณีที่มีเหตุจำเป็น แต่ละฝ่ายอาจเปลี่ยนวันประชุมเป็นวันอื่นภายในเดือนนั้นได้

ข้อ ๖๐. การประชุมคณะกรรมการฝ่ายการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ มี ๒ สมัย คือ

๖๐.๑ **การประชุมสมัยสามัญ** ได้แก่การประชุมตามปรกติ มีปีละ ๒ ครั้ง คือ

ฝ่ายการปกครอง
ครั้งที่ ๑ ประชุมวันอาทิตย์ ต้นเดือนเมษายน
ครั้งที่ ๒ ประชุมวันอาทิตย์ ต้นเดือนกันยายน

ฝ่ายการศึกษา
ครั้งที่ ๑ ประชุมวันอาทิตย์ที่สอง ของเดือนเมษายน
ครั้งที่ ๒ ประชุมวันอาทิตย์ที่สอง ของเดือนกันยายน

ฝ่ายการเผยแผ่
ครั้งที่ ๑ ประชุมวันอาทิตย์ที่สาม ของเดือนเมษายน
ครั้งที่ ๒ ประชุมวันอาทิตย์ที่สาม ของเดือนกันยายน

ฝ่ายการสาธารณูปการ
ครั้งที่ ๑ ประชุมวันอาทิตย์ที่สี่ ของเดือนเมษายน
ครั้งที่ ๒ ประชุมวันอาทิตยที่สี่ ของเดือนกันยายน

การประชุม ตามความในข้อ ๖๐.๑ แห่งระเบียบนี้ ในกรณีที่มีเหตุจำเป็น แต่ละฝ่ายอาจเปลี่ยนวันประชุมเป็นวันอื่นภายในเดือนนั้นได้

๖๐.๒ **การประชุมสมัยวิสามัญ** ได้แก่การประชุมในกรณีพิเศษ จะมีได้ก็ต่อเมื่อ

- ประธานฝ่ายเรียกประชุม
- กรรมการจำนวน ๒ ใน ๓ เสนอให้มีการประชุม

ข้อ ๖๑. การประชุมกรรมการแผนกในฝ่ายต่าง ๆ ที่มีคณะกรรมการ ให้ประธานแผนกนั้น ๆ เป็นผู้กำหนด ปีละ ๑ ครั้ง หรือมากกว่านั้นก็ได้ ตามความเหมาะสม

ข้อ ๖๒. การประชุมทุกคณะ ทุกครั้ง ต้องมีกรรมการเข้าร่วมประชุมไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่ง จึงจัดว่าเป็นองค์ประชุม

มติที่ประชุม ให้ถือเอาคะแนนเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์

กำหนดโทษ

ข้อ ๖๓. พระภิกษุสามเณรรูปใด และศิษย์หรือคฤหัสถ์ผู้ใด ซึ่งอยู่ภายใต้ปกครองของเจ้าคณะหรือกรรมการแผนกในฝ่ายใด ละเมิดหรือไม่เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคม และหรือระเบียบนี้ ย่อมมีความผิดตามโทษานุโทษอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ดังนี้ คือ:-

๖๓.๑ ให้ลาสิกขาหรือพ้นจากสังกัดวัด
๖๓.๒ ให้พักหรือออกจากตำแหน่งหน้าที่
๖๓.๓ ตำหนิโทษ
๖๓.๔ ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ

ข้อ ๖๔. บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้มีความผิดตามความในข้อ ๖๓ ให้เจ้าคณะผู้ปกครองและคณะกรรมการแผนกหรือคณะกรรมการฝ่ายนั้น ๆ อบรมแนะนำว่ากล่าวตักเตือนชี้โทษความผิด และพิจารณาสั่งการโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม หรือระเบียบนี้ หากยังไม่เชื่อฟัง ให้รายงานเจ้าอาวาส ในฐานะประธานกรรมการบริหารวัด เพื่อพิจารณาวินิจฉัยและดำเนินการต่อไป

การวินิจฉัยของคณะกรรมการบริหารวัด หรือคณะกรรมการเฉพาะกิจที่เจ้าอาวาสตั้งขึ้นหรือเป็นประธาน ให้ถือว่าถึงที่สุด

บทเฉพาะกาล

ข้อ ๖๕. เจ้าคณะทุกคณะ คณะกรรมการทุกแผนกทุกหน้าที่ คณะกรรมการฝ่ายทุกฝ่าย และคณะกรรมการบริหารวัด มีสิทธิวางระเบียบ กติกา หรือข้อบังคับ อันชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎและระเบียบมหาเถรสมาคม ซึ่งไม่ขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ได้ โดยอนุมัติของเจ้าอาวาส

ข้อ ๖๖. ระเบียบนี้ จะแก้ไขเพิ่มเติมได้ โดยมติที่ประชุมของคณะกรรมการฝ่ายทุกฝ่าย ร่วมกับคณะกรรมการบริหารวัด โดยคะแนนเสียงของคณะกรรมการที่มาประชุมจำนวน ๒ ใน ๓

ข้อ ๖๗. การตีความในระเบียบนี้ให้เป็นไปตามมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารวัด

ประกาศ ณ วันที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๖

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ระเบียบการให้ทุนการศึกษาในต่างประเทศแก่พระภิกษุสามเณร

พุทธศักราช ๒๕๓๖

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๔๙ แห่งระเบียบการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร พุทธศักราช ๒๕๓๖ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส วางระเบียบปฏิบัติไว้ดังต่อไปนี้

บททั่วไป

ข้อ ๑. ระเบียบนี้เรียกว่า **"ระเบียบการให้ทุนการศึกษาในต่างประเทศแก่พระภิกษุสามเณร พุทธศักราช ๒๕๓๖"**

ข้อ ๒. ให้ใช้ระเบียบนี้ ตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศใช้เป็นต้นไป

ข้อ ๓. ให้คณะกรรมการฝ่ายการศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส ปฏิบัติการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

ข้อ ๔. การแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบนี้ ให้เป็นไปตามมติที่ประชุมคณะกรรมการฝ่ายการศึกษา โดยความเห็นชอบของเจ้าอาวาส

คุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับทุน

ข้อ ๕. ผู้ที่จะได้รับทุน ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- ๕.๑ เป็นพระภิกษุสามเณรวัดจักรวรรดิราชาวาส โดยถือสังกัด ๒ ปีขึ้นไป มีวุฒิปริญญา และต้องสอบเปรียญธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งได้ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
- ๕.๒ เป็นเปรียญ ๙ ประโยค
- ๕.๓ เป็นเจ้าหน้าที่วัด หรือครูประจำสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส อย่างน้อย ๒ ปี
- ๕.๔ เป็นผู้ที่เอาใจใส่ช่วยเหลือในกิจการของวัดมาโดยสม่ำเสมอ
- ๕.๕ สามารถพูดและเขียนภาษาอังกฤษได้ดีพอสมควร
- ๕.๖ มีมนุษยสัมพันธ์ดี

๕.๗ มีความรู้วิชาเลขานุการและสามารถพิมพ์ดีดได้ดี

๕.๘ มีศีลาจารวัตรเรียบร้อย ตั้งอยู่ในโอวาทของอุปัชฌาย์อาจารย์ เป็นที่ไว้วางใจได้ โดยมีหนังสือรับรองจากเจ้าคณะผู้ปกครองมาแสดงเป็นหลักฐาน

๕.๙ ผ่านการอบรมวิปัสสนากรรมฐานจากสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส หรือสำนักใดสำนักหนึ่ง อย่างน้อย ๑๕ วัน โดยมีหนังสือรับรองจากอาจารย์ผู้ให้การอบรมมาแสดงเป็นหลักฐาน

๕.๑๐ ยินดีปฏิบัติตามเงื่อนไขตามความในข้อ ๑๑. ๑๒. และ ๑๓. แห่งระเบียบนี้

ข้อ ๖. พระภิกษุสามเณร ผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๕ แห่งระเบียบนี้ มีความประสงค์จะขอรับทุนการศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ ในระดับปริญญาโท และเอก ให้ยื่นหนังสือต่อเจ้าอาวาส ผ่านคณะกรรมการฝ่ายการศึกษา เพื่อพิจารณาและขออนุมัติการให้ทุนต่อไป

การให้ทุน

ข้อ ๗. ทุนการศึกษา มี ๒ ระดับ คือ ระดับปริญญาโท และระดับปริญญาเอก จะให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ ในสาขาศาสนาและปรัชญา หรือสาขาที่คณะกรรมการฝ่ายการศึกษาเห็นสมควร และโดยความเห็นชอบของเจ้าอาวาส

ข้อ ๘. การกำหนดจำนวนทุน เงินทุน การเพิ่มหรือลดทุน ตลอดถึงค่าพาหนะไป-กลับ ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการฝ่ายการศึกษา โดยความเห็นชอบของเจ้าอาวาส

ข้อ ๙. ทุนการศึกษาระดับปริญญาโท กำหนดให้ทุนละ ๒ ปี ระดับปริญญาเอก กำหนดให้ทุนละ ๓ ปี ในกรณีที่ผู้รับทุนไม่สามารถเรียนจบตามหลักสูตรภายในกำหนดนี้ ผู้รับทุนต้องรีบรายงานเป็นลายลักษณ์อักษรให้เจ้าอาวาสทราบ ผ่านคณะกรรมการฝ่ายการศึกษา เพื่อพิจารณาให้ทุนต่อหรือบอกเลิกให้ทุน แล้วแต่กรณี

ข้อ ๑๐. ในกรณีที่ผู้รับทุนประพฤติตนก่อให้เกิดความเสียหายแก่หมู่คณะและพระพุทธศาสนาไม่ว่ากรณีใด ๆ เมื่อคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาพิจารณาตามพยานหลักฐาน โดยให้โอกาสแก่ผู้รับทุนได้แก้ข้อกล่าวหาเป็นลายลักษณ์อักษรและพยานของผู้รับทุนแล้ว มีมติเป็นเอกฉันท์ว่าผู้รับทุนมีความผิดจริง จะบอกเลิกการให้ทุนและเรียกตัวพระภิกษุสามเณรรูปนั้นกลับ

เงื่อนไขการให้ทุน

ข้อ ๑๑. ในกรณีผู้รับทุนเรียนตามระบบทวิภาค (SEMESTER) ต้องรายงานผลการเรียน ไปยังเจ้าอาวาส ผ่านคณะกรรมการฝ่ายการศึกษา ปีละ ๒ ครั้ง แต่ถ้าเรียนระบบภาคเดียว (ANNUAL) ต้องรายงานปีละ ๑ ครั้ง

ข้อ ๑๒. เมื่อผู้รับทุนสำเร็จการศึกษากลับถึงสำนักแล้ว ต้องเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ สำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส อย่างน้อย ๑๕ วัน หลังจากอบรมวิปัสสนากรรมฐานครบตามกำหนดแล้ว ต้องปฏิบัติศาสนกิจ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส หรือในนามวัดจักรวรรดิราชาวาส มีกำหนด ๒ ปี แต่ถ้ารับทุนระดับปริญญาโทติดต่อจนถึงปริญญาเอก ต้องปฏิบัติศาสนกิจ ๓ ปี ทั้งนี้ นับแต่วันที่เดินทางกลับถึงประเทศไทยเป็นเกณฑ์

ข้อ ๑๓. ในกรณีที่ผู้รับทุนจบการศึกษากลับมาแล้ว มีเหตุจำเป็นไม่สามารถจะปฏิบัติตามเงื่อนไขตามความในข้อ ๑๒. แห่งระเบียบนี้ได้ ผู้รับทุนต้องใช้ทุนที่ได้รับไปคืนแก่วัดให้ครบภายในเวลา ๒ ปี

ประกาศ ณ วันที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๖

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ข้อกำหนดวัดจักรวรรดิราชาวาส
ระเบียบการให้ทุนการศึกษาในต่างประเทศแก่พระภิกษุสามเณร
พุทธศักราช ๒๕๓๖

เพื่อให้การเป็นไปตามความในข้อ ๗. ๘. และ ๙. แห่งระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการให้ทุนการศึกษาในต่างประเทศ แก่พระภิกษุสามเณร พุทธศักราช ๒๕๓๖ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสวางข้อกำหนดนี้ไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. จำนวนทุน กำหนดให้ปีละ ๒ ทุน

ข้อ ๒. เงินทุน

๒.๑ ทุนการศึกษา เดือนละ ๒,๐๐๐.๐๐ บาท (สองพันบาทถ้วน)

๒.๒ ค่าโดยสารเครื่องบิน ให้เฉพาะเที่ยวไปและเที่ยวกลับ เท่าที่เป็นจริง

ข้อ ๓. ให้คณะกรรมการฝ่ายการศึกษาวัดจักรวรรดิราชาวาส ปฏิบัติการให้เป็นไปตามข้อกำหนดนี้ ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น

ประกาศ ณ วันที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๖

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

คำสั่งเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ที่ วจ.๙/๒๕๓๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารและเจ้าหน้าที่วัดจักรวรรดิราชาวาส

อาศัยอำนาจแห่งระเบียบการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร พุทธศักราช ๒๕๓๖ เพื่อให้การบริหารกิจการพระศาสนาของวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เป็นผลดีแก่วัดและพระศาสนาโดยส่วนรวม จึงแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารและเจ้าหน้าที่วัดจักรวรรดิราชาวาส มีรายนามดังต่อไปนี้

คณะกรรมการบริหารวัดจักรวรรดิราชาวาส

๑.	พระธรรมรัตนวิสุทธิ์	(บุญมา ทีปธมฺโม) ป.ธ.๖	ประธาน
๒.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	รองประธาน
๓.	พระวินัยกิจโกศล	(อรุณ อคฺควณฺโณ) ป.ธ.๔	กรรมการ
๔.	พระศรีกิตติโสภณ	(เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗,M.A.	กรรมการ
๕.	พระปรีชานวกิจ	(ใหญ่ ธมฺมปญฺโญ) ป.ธ.๔	กรรมการ
๖.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	กรรมการ
๗.	พระสรภาณกิจโกศล	(แม้น เมธาวิโร) ป.ธ. ๓	กรรมการ
๘.	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์	(สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) น.ธ. โท	กรรมการ
๙.	พระครูสุวรรณวัยวุฒิ	(ทอง โสณุตฺตโร) ป.ธ.๖	กรรมการ
๑๐.	พระครูภาวนากิจวิธาน	(จำปา ธมฺมธโร) ป.ธ. ๕	กรรมการ
๑๑.	พระครูอาทรพุทธิญาณ	(สุวรรณ์ พุทฺธิสาโร) น.ธ. เอก	กรรมการ
๑๒.	พระครูประสิทธิ์สมณการ	(ถิร จิติธมฺโม) น.ธ. ตรี	กรรมการ
๑๓.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	กรรมการ
๑๔.	พระครูพิพิธสุนทรการ	(สาย ฉินฺนคนฺโถ) น.ธ. เอก	กรรมการ
๑๕.	พระครูวิสุทธิธำรง	(ปรานอม อตฺตทนฺโต) น.ธ. เอก	กรรมการ
๑๖.	พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์	(เจริญ จนฺโทภาโส) ป.ธ.๔, พธ.บ.	กรรมการ
๑๗.	พระมหาพรหมา สปฺปญฺโญ	ป.ธ.๙	กรรมการ
๑๘.	พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ	ป.ธ.๙, พ.ม., พธ.บ.	กรรมการ
๑๙.	พระครูธรรมธรชาลี ทุลฺลโภ	ป.ธ.๔, พธ.บ.	กรรมการ

คณะกรรมการฝ่ายการปกครอง

๑.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	ประธาน
๒.	พระวินัยกิจโกศล	(อรุณ อคฺควณฺโณ) ป.ธ.๔	รองประธาน
๓.	พระศรีกิตติโสภณ	(เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗,M.A.	กรรมการ
๔.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	กรรมการ
๕.	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์	(สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) น.ธ. โท	กรรมการ
๖.	พระครูอาทรพุทธิญาณ	(สุวรรณ์ พุทฺธิสาโร) น.ธ. เอก	กรรมการ
๗.	พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์	(เจริญ จนฺโทภาโส) ป.ธ.๔, พธ.บ.	กรรมการ

เจ้าหน้าที่กำกับการพระปาติโมกข์

๑.	พระศรีกิตติโสภณ	(เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗,M.A.	หัวหน้า
๒.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	ผู้ช่วย

เจ้าหน้าที่อบรมความรู้สามเณรสิกขา

๑.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระศรีกิตติโสภณ	(เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗,M.A.	ผู้ช่วย
๓.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	กรรมการ
๔.	พระครูปลัดสุนันท์ สุนนฺโท	ป.ธ.๓, พ.ม.	กรรมการ

เจ้าหน้าที่ทะเบียนวัด

๑.	พระครูพิพิธสุนทรการ	(สาย ฉินฺนคนฺโถ) น.ธ. เอก	หัวหน้า
๒.	พระมหาโพธิ์ ชยมงฺคโล	ป.ธ.๕	ผู้ช่วย

เจ้าหน้าที่การเงิน

๑.	พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์	(เจริญ จนฺโทภาโส) ป.ธ.๔, พธ.บ.	หัวหน้า
๒.	พระมหาสมาน สุปญฺโญ	ป.ธ.๓, พธ.บ., M.A.	ผู้ช่วย
๓.	พระมหาไสว ชลิตปญฺโญ	ป.ธ.๕, พธ.บ., M.A.	ผู้ช่วย
๔.	พระมหาวิเชียร วชิรวํโส	ป.ธ.๔, พธ.บ.	ผู้ช่วย

คณะกรรมการจัดผลประโยชน์วัด

๑.	พระธรรมรัตนวิสุทธิ์	(บุญมา ทีปธมฺโม) ป.ธ.๖	ประธาน
๒.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	รองประธาน
๓.	พระปรีชานวกิจ	(ใหญ่ ธมฺมปญฺโญ) ป.ธ.๔	กรรมการ
๔.	พระสรภาณกิจโกศล	(แม้น เมธาวิโร) ป.ธ. ๓	กรรมการ
๕.	พระศรีกิตติโสภณ	(เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗,M.A.	กรรมการ
๖.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	กรรมการ
๗.	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์	(สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) น.ธ. โท	กรรมการ
๘.	พระครูอาทรพุทธิญาณ	(สุวรรณ์ พุทฺธิสาโร) น.ธ. เอก	กรรมการ
๙.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	กรรมการ
๑๐.	พระครูวิสุทธิธำรง	(ปรานอม อตฺตทนฺโต) น.ธ. เอก	กรรมการ
๑๑.	รศ.อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์		กรรมการ
๑๒.	นายสมัย คมกริส		กรรมการ
๑๓.	นายประมุข พงษ์ศิวาภัย		กรรมการ
๑๔.	นายสุรเดช วิจารณกุล		กรรมการ

คณะกรรมการฝ่ายการศึกษา

๑.	พระศรีกิตติโสภณ	(เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗,M.A.	ประธาน
๒.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	รองประธาน
๓.	พระมหาพรหมา สปฺปญฺโญ	ป.ธ.๙	กรรมการ
๔.	พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ	ป.ธ.๙, พ.ม., พธ.บ.	กรรมการ
๕.	พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร	ป.ธ.๙	กรรมการ
๖.	พระมหาสุรรัตน์ สุรเมธี	ป.ธ.๙, พธ.บ.	กรรมการ
๗.	พระมหาสมควร ยสวฑฺฒโน	ป.ธ.๙	กรรมการ
๘.	พระมหาวีระ เสฏฺฐวีโร	ป.ธ.๘	กรรมการ

อาจารย์ใหญ่และผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่

๑.	พระมหาพรหมา สปฺปญฺโญ	ป.ธ.๙	อาจารย์ใหญ่
๒.	พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ	ป.ธ.๙, พ.ม., พธ.บ.	ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่
๓.	พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร	ป.ธ.๙	ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่

คณะกรรมการฝ่ายการเผยแผ่

๑.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	ประธาน
๒.	พระครูภาวนากิจวิธาน	(จำปา ธมฺมธโร) ป.ธ. ๕	รองประธาน
๓.	พระมหาพรหมา สปฺปญฺโญ	ป.ธ.๙	กรรมการ
๔.	พระมหาจรัส จนฺทรํสิ	ป.ธ.๔, พธ.บ.	กรรมการ
๕.	พระมหาวิสุทธิ์ วิสุทฺโธ	ป.ธ.๘, พ.ม., พธ.บ., M.A.	กรรมการ
๖.	พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร	ป.ธ.๙	กรรมการ
๗.	พระปลัดชูชีพ สุชีโว	น.ธ. เอก	กรรมการ
๘.	พระมหาสุชาติ ปุสฺสเทโว	ป.ธ.๗	กรรมการ
๙.	พระมหาไพโรจน์ อติโรจโน	ป.ธ.๖	กรรมการ

พระพิธีธรรม

๑.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระสมุห์สุนทร ติกฺขวีโร	น.ธ. เอก	ผู้ช่วย
๓.	พระปลัดชูชีพ สุชีโว	น.ธ. เอก	กรรมการ
๔.	พระมหาณัฐพจน์ เขมสิริ	ป.ธ.๓, พธ.บ.	กรรมการ

สวดมนต์-ศาสนพิธี

๑.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระศรีกิตติโสภณ	(เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗, M.A.	ผู้ช่วย
๓.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	กรรมการ
๔.	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์	(สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) น.ธ. โท	กรรมการ

กรรมการฝึกเทศน์-ปาฐกถา

๑.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระศรีกิตติโสภณ	(เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗.M.A.	ผู้ช่วย
๓.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	กรรมการ
๔.	พระครูภาวนากิจวิธาน	(จำปา ธมฺมธโร) ป.ธ. ๕	กรรมการ
๕.	พระมหาพรหมา สปฺปญฺโญ	ป.ธ.๙	กรรมการ

กรรมการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน

๑.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระครูภาวนากิจวิธาน	(จำปา ธมฺมธโร) ป.ธ. ๕	ผู้ช่วย
๓.	พระมหาวิเชียร พุทฺธญาโณ	ป.ธ.๔	กรรมการ
๔.	พระมหาพรหมา สปฺปญฺโญ	ป.ธ.๙	กรรมการ
๕.	พระมหาไพโรจน์ อติโรจโน	ป.ธ.๖	กรรมการ
๖.	พ.อ.(พิเศษ)ปาน จันทรานุตร		กรรมการ
๗.	พ.อ.แสง สมบุญ		กรรมการ
๘.	ร.ต.ทวี โอษยานนท์		กรรมการ

คณะกรรมการฝ่ายการสาธารณูปการ

๑.	พระปรีชานวกิจ	(ใหญ่ ธมฺมปญฺโญ) ป.ธ.๔	ประธาน
๒.	พระสรภาณกิจโกศล	(แม้น เมธาวิโร) ป.ธ. ๓	รองประธาน
๓.	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์	(สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) น.ธ. โท	กรรมการ
๔.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	กรรมการ
๕.	พระครูพิพิธสุนทรการ	(สาย ฉินฺนคนฺโถ) น.ธ. เอก	กรรมการ

เจ้าหน้าที่รักษาความสะอาดวัด

๑.	พระครูประสิทธิ์สมณการ	(ถิร จิตฺธมฺโม) น.ธ. ตรี	หัวหน้า
๒.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	ผู้ช่วย

เจ้าหน้าที่รักษาพระอุโบสถและพระวิหาร

๑.	พระสรภาณกิจโกศล	(แม้น เมธาวิโร) ป.ธ. ๓	หัวหน้า
๒.	พระปลัดพิสิษฐ์ ปวีโณ	ป.ธ.๓	ผู้ช่วย

เจ้าหน้าที่มณฑปพระพุทธบาท

๑.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระครูวิสิษฏ์สรการ	(รวง) น.ธ. เอก	ผู้ช่วย

เจ้าหน้าที่ศาลาการเปรียญ

๑.	พระครูภาวนากิจวิธาน	(จำปา ธมฺมธโร) ป.ธ.๕	หัวหน้า
๒.	พระมหาไพโรจน์ อติโรจโน ป.ธ.๖		ผู้ช่วย

เจ้าหน้าที่ฌาปนสถานและสุสาน

๑.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระครูวิสุทธิธำรง	(ปรานอม อตฺตทนฺโต) น.ธ. เอก	ผู้ช่วย

เจ้าหน้าที่ไฟฟ้าประปาและแสงเสียง

พระมหาพรชัย วรญาโณ ป.ธ.๖

เจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลการจอดรถ

๑.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์	(สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) น.ธ. โท	ผู้ช่วย
๓.	พระครูอาทรพุทธิญาณ	(สุวรรณ์ พุทฺธิสาโร) น.ธ. เอก	กรรมการ
๔.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	กรรมการ
๕.	พระครูวิสุทธิธำรง	(ปรานอม อตฺตทนฺโต) น.ธ. เอก	กรรมการ
๖.	พระครูปลัดสุนันท์ สุนนฺโท	ป.ธ.๓, พ.ม.	กรรมการ
๗.	พระครูธรรมธรชาลี ทุลฺลโภ	ป.ธ.๔, พธ.บ.	กรรมการ
๘.	นายสุรเดช วิจารณกุล		กรรมการ
๙.	นายสมัย คมกริส		กรรมการ
๑๐.	นายณัฐศักดิ์ ไทยอุบุญ		กรรมการ
๑๑.	นายสันท์ สุดสุข		กรรมการ

เจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลการต่อสัญญาและเก็บค่าเช่าอาคารพาณิชย์ของวัด

๑.	พระครูวิสุทธิธำรง	(ปรานอม อตฺตทนฺโต) น.ธ. เอก	หัวหน้า
๒.	พระมหาเพ็ชร์ ธมฺมสาโร	ป.ธ.๗	กรรมการ
๓.	นายสันท์ สุดสุข	ไวยาวัจกร	กรรมการ

เจ้าหน้าที่ดูแลที่ธรณีสงฆ์

๑.	พระเทพประสิทธิมนต์	(ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓	หัวหน้า
๒.	พระปรีชานวกิจ	(ใหญ่ ธมฺมปญฺโญ) ป.ธ.๔	ผู้ช่วย
๓.	พระอมรเมธี	(อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗	กรรมการ
๔.	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์	(สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) น.ธ. โท	กรรมการ
๕.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	(สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ.๓	กรรมการ
๖.	นายสมัย คมกริส		กรรมการ
๗.	นายมนตรี รักษาดี		กรรมการ
๘.	นายสุรเดช วิจารณกุล		กรรมการและเลขานุการ

เจ้าหน้าที่ฝ่ายเลขานุการ

๑.	พระครูอาทรพุทธิญาณ	(สุวรรณ์ พุทฺธิสาโร) น.ธ. เอก	เลขานุการเจ้าอาวาส
๒.	พระสนอง ภาณุวํโส	น.ธ.เอก, พ.ม., พธ.บ., M.A.	ผู้ช่วยเลขานุการฯ
๓.	พระครูปลัดสุนันท์ สุนนฺโท	ป.ธ.๓, พ.ม.	เลขานุการเจ้าสำนักเรียน
๔.	พระมหาบุญมี ธมฺมโกวิโท	ป.ธ.๔, ศน.บ.	ผู้ช่วยเลขานุการฯ
๕.	พระมหาวิเชียร วชิรวํโส	ป.ธ.๔, พธ.บ.	เลขานุการ ร.ร. พุทธศาสนาวันอาทิตย์
๖.	พระมหาไพโรจน์ อติโรจโน	ป.ธ.๖	ผู้ช่วยเลขานุการฯ

ให้คณะกรรมการบริหารงานเจ้าหน้าที่วัดจักรวรรดิราชาวาส มีอำนาจหน้าที่ตามความในระเบียบการบริหารงานวัดจักรวรรดิราชาวาส

ตั้ง ณ วันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

รายนามพระสงฆ์ปวารณาออกพรรษา

(เรียงตามลำดับพรรษา)

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ประจำปี ๒๕๔๐

****

พระภิกษุเก่า	**๖๒**	**รูป**
พระภิกษุใหม่บวชจากสามเณร	**๕**	**รูป**
พระภิกษุใหม่บวชจากคฤหัสถ์	**๕**	**รูป (พระนวกะ)**
พระภิกษุอาคันตุกะ	**๔**	**รูป**
รวมพระภิกษุ	**๗๖**	**รูป**

* * *

แผนกเลขานุการเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๐

รายนามพระสงฆ์ปวารณาออกพรรษา

(เรียงตามลำดับพรรษา)

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ประจำปี ๒๕๔๐

เลขที่	**ชื่อ - ฉายา**	**อายุ**	**พรรษา**	**วิทยฐานะ**		**หมายเหตุ**
				ป.ธ.	**น.ธ.**	
๑.	พระครูสุวรรณวัยวุฒิ	๙๔	๗๓	๖	เอก	
๒.	พระสรภาณกิจโกศล	๘๖	๖๗	๓	เอก	
๓.	พระปรีชานวกิจ	๘๓	๖๑	๔	โท	
๔.	พระมหาโพธิ์ ชยมงฺคโล	๘๑	๖๑	๕	เอก	
๕.	พระครูประสิทธิ์สมณการ	๗๙	๖๐	-	ตรี	
๖.	พระมหาวิเชียร พุทฺธญาโณ	๘๐	๖๐	๔	เอก	
๗.	พระครูสมุห์เพิ่ม สุวโจ	๗๙	๕๖		เอก	
๘.	พระธรรมรัตนวิสุทธิ์	๗๖	๕๕	๖	เอก	เจ้าอาวาส
๙.	พระครูภาวนากิจวิธาน	๗๖	๕๕	๕	เอก	
๑๐.	พระวินัยกิจโกศล	๗๓	๕๓	๔	เอก	
๑๑.	พระอมรเมธี	๖๙	๔๘	๗		
๑๒.	พระครูพิพิธสุนทรการ	๖๙	๔๘	-	เอก	
๑๓.	พระราชธรรมมุนี	๖๖	๔๖	๗		
๑๔.	พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ	๖๖	๔๖	๙		
๑๕.	พระปลัดพิสิฏฐ์ ปวีโณ	๖๓	๔๓	๓	เอก	
๑๖.	พระเทพประสิทธิมนต์	๖๐	๓๙	๓	เอก	
๑๗.	พระครูอาทรพุทธิญาณ	๖๙	๓๖	-	เอก	
๑๘.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ	๕๖	๓๖	๓	เอก	
๑๙.	พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์	๕๖	๓๖	๔	เอก	

เลขที่	ชื่อ - ฉายา	อายุ	พรรษา	วิทยฐานะ		หมายเหตุ
				ป.ธ.	น.ธ.	
๒๐.	พระครูปลัดสุนันท์ สุนนฺโท	๕๑	๓๑	๓	เอก	
๒๑.	พระครูธรรมรักขิตประทิน	๖๙	๓๑	–	เอก	
๒๒.	พระครูธรรมธรชาลี ทุลฺลโภ	๕๐	๓๐	๔	เอก	
๒๓.	พระสมุห์สุนทร ติกฺขวีโร	๕๐	๓๐	–	เอก	
๒๔.	พระครูวิสุทธิธำรง	๗๔	๒๙	–	เอก	
๒๕.	พระบุญฤทธิ์ ปุญฺญิทฺธิโก	๖๕	๒๙	–	เอก	
๒๖.	พระถาวร ถาวรธมฺโม	๗๘	๒๕	–	ตรี	
๒๗.	พระครูปลัดชูชีพ สุชีโว	๔๖	๒๕	–	เอก	
๒๘.	พระดำรง อคฺควณฺโณ	๙๕	๒๓	–	–	อาคันตุกะ
๒๙.	พระฮงเส็ง ฐานธมฺโม	๗๒	๒๓	–	ตรี	อาคันตุกะ
๓๐.	พระมหาบุญมี ธมฺมโกวิโท	๓๙	๑๙	๔	เอก	
๓๑.	พระมหาเพ็ชร์ ธมฺมสาโร	๓๙	๑๘	๗		
๓๒.	พระชัชวาลย์ เขมภิรโต	๖๗	๑๘	–	–	
๓๓.	พระมหาปรีชา ทีปวํโส	๓๕	๑๕	๗		
๓๔.	พระมหาอุทัย อคฺคธมฺโม	๓๖	๑๔	๖	เอก	
๓๕.	พระมหาเจษฎา จนฺทาโภ	๓๕	๑๔	๖	เอก	อาคันตุกะ
๓๖.	พระปรีชา ญาณวีโร	๕๒	๑๑	–	ตรี	
๓๗.	พระมหาสุชาติ ปุสฺสเทโว	๓๒	๑๑	๗		
๓๘.	พระมหาโอรส ชิโนรโส	๓๒	๑๑	๖	เอก	
๓๙.	พระมหาณัฐวัฒน์ โกวิโท	๓๑	๑๑	๓	เอก	
๔๐.	พระมหาชินวงศ์ จารุวํโส	๓๒	๑๐	๕	เอก	
๔๑.	พระมหาณัฐพจน์ เขมสิริ	๓๐	๑๐	๓	เอก	
๔๒.	พระมหาสมศักดิ์ ทนฺตจิตฺโต	๒๙	๙	๗		
๔๓.	พระฉัตรชัย ชนาธิโป	๔๐	๙	–	ตรี	

เลขที่	ชื่อ - ฉายา	อายุ	พรรษา	วิทยฐานะ		หมายเหตุ
				ป.ธ.	น.ธ.	
๔๔.	พระมหาพรชัย วรญาโณ	๒๘	๘	๖	เอก	
๔๕.	พระมหาสุนทร ธีรงฺกุโร	๒๙	๗	๕	เอก	
๔๖.	พระมหาสมพล สิริทตฺโต	๒๗	๗	๖	เอก	
๔๗.	พระมหาศักดิ์ศรี สิริรตโน	๒๖	๖	๓	เอก	
๔๘.	พระชนะวิทย์ จนฺทวีโร	๖๐	๖	-	ตรี	อาคันตุกะ
๕๙.	พระมหาสำเริง รตนรํสี	๒๘	๖	๗		
๕๐.	พระมหาสาคร สาครเมธี	๒๖	๖	๖	เอก	
๕๑.	พระมหาอุดม อนนฺตญาโณ	๒๖	๖	๗		
๕๒.	พระมหาสมศักดิ์ สกฺกเมธี	๒๖	๕	๓	เอก	
๕๓.	พระมหาวศิษฐ์ กิตฺติโสภโณ	๒๖	๕	๓	เอก	
๕๔.	พระมหาอำนาจ พุทฺธิเมธี	๒๕	๔	๙		
๕๕.	พระชาญณรงค์ กิตฺติปญฺโญ	๒๔	๔	๑-๒	เอก	
๕๖.	พระสุนันท์ สุปญฺโญ	๒๙	๔	-	โท	
๕๗.	พระมหานิธิพงษ์ ธมฺมธโร	๒๔	๓	๕	เอก	
๕๘.	พระมหาสมคิด ธีรวํโส	๒๔	๓	๓	เอก	
๕๙.	พระณัฐภูมิ ญาณโชติโก	๒๕	๓	๑-๒	เอก	
๖๐.	พระมหาเมทิน สุธีโร	๒๓	๓	๕	เอก	
๖๑.	พระมหาชวนชัย สจฺจวโร	๒๒	๒	๓	เอก	
๖๒.	พระมหาวชิราวุธ วชิรเมธี	๒๒	๒	๗		
๖๓.	พระมหาปรีดา ภูริเมธี	๒๒	๒	๔	เอก	
๖๔.	พระมหาจำเนียร เขมจิตฺโต	๒๒	๒	๔	เอก	
๖๕.	พระมหาเดชา กวิวํโส	๒๒	๒	๓	เอก	
๖๖.	พระมหาเกรียงไกร กิตฺติเมธี	๒๒	๑	๙		บวชจากใหม่ สามเณร
๖๗.	พระมหาบุญชู ปญฺญาเมธี	๒๓	๑	๕	เอก	

เลขที่	ชื่อ - ฉายา	อายุ	พรรษา	วิทยฐานะ		หมายเหตุ
				ป.ธ.	น.ธ.	
๖๘.	พระมหาบุญเทียบ กิตฺติเมธี	๒๑	๑	๕	เอก	
๖๙.	พระมหาพนม ฐิตเมธี	๒๐	๑	๔	เอก	
๗๐.	พระมหาสุเทพ กิตฺติรตโน	๒๐	๑	๓	เอก	
๗๑.	พระบุญทวี มหาปญฺโญ	๖๒	๑			บวชใหม่จาก คฤหัสถ์
๗๒.	พระเกรียงศักดิ์ สิริวฑฺฒโน	๒๔	๑			
๗๓.	พระสมบูรณ์ ปภสฺสโร	๔๔	๑			
๗๔.	พระมนต์ชัย กิตฺติสาโร	๒๔	๑			
๗๕.	พระนิพัฒ ฐิติภทฺโท	๒๐	๑			

รายนาม

พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

นั่งตามลำดับพัดยศในการรับผ้าพระกฐินพระราชทาน

พุทธศักราช ๒๕๔๐

ที่	ชื่อ - ฉายา	วิทยฐานะ	
๑.	พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม)	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๒.	พระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๓.	พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตฺติ)	ป.ธ.๗	
๔.	พระวินัยกิจโกศล (อรุณ อคฺควณฺโณ)	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๕.	พระปรีชานวกิจ (ใหญ่ ธมฺมปญฺโญ)	ป.ธ.๔	น.ธ.โท
๖.	พระอมรเมธี (อ้ม สิริจนฺโท)	ป.ธ.๗	
๗.	พระสรภาณกิจโกศล (แม้น เมธาวิโร)	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๘.	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์ (สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก)	-	น.ธ.โท
๙.	พระศรีธีรวงศ์ (พรหมา สปฺปญฺโญ)	ป.ธ.๙	
๑๐.	พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ	ป.ธ.๙	
๑๑.	พระมหาสิทธิพร สุวุฑฺโฒ	ป.ธ.๙	
๑๒.	พระมหาสมควร ยสวฑฺฒโน	ป.ธ.๙	
๑๓.	พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร	ป.ธ.๙	
๑๔.	พระมหาอำนาจ พุทฺธิเมธี	ป.ธ.๙	
๑๕.	พระมหาเกรียงไกร กิตฺติเมธี	ป.ธ.๙	

ที่	ชื่อ - ฉายา	วิทยฐานะ	
๑๖.	พระครูสุวรรณวัยวุฒิ (ทอง โสณุตฺตโร)	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๑๗.	พระครูภาวนากิจวิธาน (จำปา ธมฺมธโร)	ป.ธ.๕	น.ธ.เอก
๑๘.	พระครูอาทรพุทธิญาณ (สุวรรณ์ พุทฺธิสาโร)	-	น.ธ.เอก
๑๙.	พระมหาวีรศักดิ์ ธมฺมธโช	ป.ธ.๘	
๒๐.	พระมหาบุญเฮ็ง ปญฺญาสิริ	ป.ธ.๘	
๒๑.	พระครูประสิทธิ์สมณการ (ถิร จิติธมฺโม)	-	น.ธ.ตรี
๒๒.	พระครูพิศาลสุนทรกิจ (สำราญ กมลธมฺโม)	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๒๓.	พระครูพิพิธสุนทรการ (สาย ฉินฺนคนฺโถ)	-	น.ธ.เอก
๒๔.	พระครูวิสุทธิธำรง (ปรานอม อตฺตทนฺโต)	-	น.ธ.เอก
๒๕.	พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์ (เจริญ จนฺโทภาโส)	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๒๖.	พระมหาเพ็ชร์ ธมฺมสาโร	ป.ธ.๗	
๒๗.	พระมหาสุชาติ ปุสฺสเทโว	ป.ธ.๗	
๒๘.	พระมหาสำเริง รตนรํสี	ป.ธ.๗	
๒๙.	พระมหาสาคร สาครเมธี	ป.ธ.๗	
๓๐.	พระมหาบุญสงค์ ธมฺมธีโร	ป.ธ.๗	
๓๑.	พระมหาวชิราวุธ วชิรเมธี	ป.ธ.๗	
๓๒.	พระครูปลัดสุนันท์ สุนนฺโท	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๓๓.	พระครูปลัดชูชีพ สุชีโว	-	น.ธ.เอก
๓๔.	พระมหาพรชัย วรญาโณ	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๓๕.	พระมหาไชยา สุรชโย	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๓๖.	พระมหาสมบุญ ปุณฺณเมธี	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๓๗.	พระมหาสมพล สิริทตฺโต	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๓๘.	พระมหากองสินธุ สินฺธุจิตฺโต	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก

ที่	ชื่อ - ฉายา	วิทยฐานะ	
๓๙.	พระมหาสมคิด ฐานวุฑฺโฒ	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๔๐.	พระมหาอุทัย อคฺคธมฺโม	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๔๑.	พระมหาเจษฎา จนฺทาโภ	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๔๒.	พระมหาสมศักดิ์ ทนฺตจิตฺโต	ป.ธ.๖	น.ธ.เอก
๔๓.	พระครูธรรมธรชาลี ทุลฺลโภ	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๔๔.	พระมหาโพธิ์ ชยมงฺคโล	ป.ธ.๕	น.ธ.เอก
๔๕.	พระมหาสุนทร ธีรงฺกุโร	ป.ธ.๕	น.ธ.เอก
๔๖.	พระมหาชินวงศ์ จารุวํโส	ป.ธ.๕	น.ธ.เอก
๔๗.	พระมหาสุกี กนฺตสีโล	ป.ธ.๕	น.ธ.เอก
๔๘.	พระมหานิธิพงษ์ ธมฺมธโช	ป.ธ.๕	น.ธ.เอก
๔๙.	พระมหาเมทิน สุธีโร	ป.ธ.๕	น.ธ.เอก
๕๐.	พระมหาสมศักดิ์ ฐิติญาโณ	ป.ธ.๕	น.ธ.เอก
๕๑.	พระครูวิศิษฐ์สรการรวง สิกฺขกาโม	-	น.ธ.เอก
๕๒.	พระมหาวิเชียร พุทฺธญาโณ	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๕๓.	พระมหาบุญมี ธมฺมโกวิโท	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๕๔.	พระมหาปกรณ์ รตนกโร	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๕๕.	พระมหาบุญทวี สุรตโน	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๕๖.	พระมหาจำเนียร เขมจิตฺโต	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๕๗.	พระมหาปรีดา ภูริเมธี	ป.ธ.๔	น.ธ.เอก
๕๘.	พระปลัดพิสิษฐ์ ปวีโณ	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๕๙.	พระมหาณัฐวัฒน์ โกวิโท	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๖๐.	พระมหาณัฐพจน์ เขมสิริ	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๖๑.	พระมหาสมศักดิ์ สกฺกเมธี	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก

ที่	ชื่อ - ฉายา	วิทยฐานะ	
๖๒.	พระมหาวศิษฐ์ กิตฺติโสภโณ	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๖๓.	พระมหาสมคิด ธีรวํโส	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๖๔.	พระมหาชวนชัย สจฺจวโร	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๖๕.	พระมหาเดชา กวิวํโส	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๖๖.	พระมหาศักดิ์ศรี สิริรตโน	ป.ธ.๓	น.ธ.เอก
๖๗.	พระครูธรรมรักขิตประทิน ธมฺมทินฺโน	-	น.ธ.เอก
๖๘.	พระครูสมุห์เพิ่ม สุวโจ	-	น.ธ.เอก
๖๙.	พระสมุห์สุนทร ติกฺขวีโร	-	น.ธ.เอก

พระนักธรรมเอก ๔ รูป พระนักธรรมโท ๑ รูป พระนักธรรมตรี ๑ รูป

ที่สุดแห่ง สังฆมณฑล*

๑๐ อันดับของวัดที่มีพระภิกษุ-สามเณรมากที่สุด

พระภิกษุ ในพรรษา ๒๕๔๐

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๑	วัดพระธรรมกาย	ปทุมธานี	๕๘๙
๒	วัดปากน้ำ	กทม.	๓๑๑
๓	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฏิ์	กทม.	๒๐๘
๔	วัดบวรนิเวศวิหาร	กทม.	๑๖๗
๕	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	กทม.	๑๖๓
	วัดธาตุ	ขอนแก่น	๑๖๓
๖	วัดสระเกศ	กทม.	๑๕๖
๗	วัดไทรงาม	สุพรรณบุรี	๑๔๓
๘	วัดเขาตะเครา	เพชรบุรี	๑๓๐
๙	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	กทม.	๑๒๙
๑๐	วัดอรุณราชวราราม	กทม.	๑๑๒

พระภิกษุ นอกพรรษา ๒๕๔๐

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๑	วัดพระธรรมกาย	ปทุมธานี	๕๕๑
๒	วัดปากน้ำ	กทม.	๒๒๓
๓	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฏิ์	กทม.	๑๙๐
๔	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	กทม.	๑๕๑
๕	วัดประยุรวงศาวาส	กทม.	๑๑๐

ที่มา : *จดหมายข่าว สหธรรมิก สื่อสารเพื่อการคณะสงฆ์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๔๐ มูลนิธิพระธรรมกาย*

พระภิกษุ นอกพรรษา ๒๕๔๐ (ต่อ)

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๖	วัดอรุณราชวราราม	กทม.	๑๐๑
	วัดปทุมคงคา	กทม.	๑๐๑
๗	วัดสระเกศ	กทม.	๑๐๐
	วัดไทรงาม	สุพรรณบุรี	๑๐๐
๘	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	กทม.	๙๔
๙	วัดบวรนิเวศ	กทม.	๙๓
๑๐	วัดชนะสงคราม	กทม.	๙๐

สามเณร ในพรรษา ๒๕๔๐

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๑	วัดชูจิตธรรมาราม	อยุธยา	๖๙๒
๒	วัดวิเวกวนาราม	เชียงใหม่	๕๓๗
๓	วัดเชตุพน	เชียงใหม่	๓๖๓
๔	วัดสว่างภพ	ปทุมธานี	๓๖๐
๕	วัดศรีโสดา	เชียงใหม่	๓๔๔
๖	วัดพระธาตุพนม	นครพนม	๓๔๒
๗	วัดสระเรียง	นครศรีธรรมราช	๒๖๒
๘	วัดพระธรรมกาย	ปทุมธานี	๒๒๖
๙	วัดนิเวศธรรมประวัติ	อยุธยา	๒๒๕
๑๐	วัดโสธรวรารามวรวิหาร	ฉะเชิงเทรา	๒๐๗

สามเณร นอกพรรษา ๒๕๔๐

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๑	วัดชูจิตธรรมาราม	อยุธยา	๖๙๒
๒	วัดวิเวกวนาราม	เชียงใหม่	๕๓๗
๓	วัดเชตุพน	เชียงใหม่	๓๖๐
	วัดสว่างภพ	ปทุมธานี	๓๖๐
๔	วัดศรีโสดา	เชียงใหม่	๓๔๔
๕	วัดพระธาตุพนม	นครพนม	๓๓๕
๖	วัดสระเรียง	นครศรีธรรมราช	๒๕๒
๗	วัดพระธรรมกาย	ปทุมธานี	๒๒๖
๘	วัดโสธรวรารามวรวิหาร	ฉะเชิงเทรา	๒๐๐
๙	วัดศรีสุทธาวาส	เลย	๑๙๙
๑๐	วัดนิเวศธรรมประวัติ	อยุธยา	๑๘๐

หมายเหตุ *ข้อมูลตัวเลขข้างต้นเป็นผลจากการสำรวจในช่วงระยะเวลาจำกัด หากยังมีข้อมูลส่วนใดที่ผิดพลาด หรือขาดตกบกพร่องต้องกราบขออภัย และกรุณาแจ้งให้ทราบด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง*

๑๐ อันดับของวัดที่มีเปรียญมากที่สุด
(ตั้งแต่ประโยค ๑ - ป.ธ.๙)

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๑	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	กทม.	๒๒๐
๒	วัดปากน้ำ	กทม.	๒๑๑
๓	วัดพระธรรมกาย	ปทุมธานี	๑๖๑
๔	วัดชูจิตธรรมาราม	อยุธยา	๑๕๐
๕	วัดสระเกศ	กทม.	๑๓๕
๖	วัดชนะสงคราม	กทม.	๑๒๒

๑๐ อันดับของวัดที่มีเปรียญมากที่สุด (ต่อ)
(ตั้งแต่ประโยค ๑ - ป.ธ.๙)

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๗	วัดปทุมคงคา	กทม.	๑๒๐
๘	วัดสุทัศนเทพวราราม	กทม.	๑๑๐
๙	วัดจักรวรรดิราชาวาส	กทม.	๘๐
	วัดบึงพระลานชัย	ร้อยเอ็ด	๘๐
๑๐	วัดคลองโพธิ์	อุตรดิตถ์	๗๙

๑๐ อันดับของวัดที่มี ป.ธ.๙ มากที่สุด

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๑	วัดปากน้ำ	กทม.	๒๔
๒	วัดชนะสงคราม	กทม.	๒๐
๓	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	กทม.	๑๗
๔	วัดราชโอรสาราม	กทม.	๑๐
๕	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	กทม.	๙
	วัดสุทัศนเทพวราราม	กทม.	๙
	วัดบพิตรพิมุข	กทม.	๙
๖	วัดพระปฐมเจดีย์	นครปฐม	๘
	วัดหัวลำโพง	กทม.	๘
๗	วัดพระเชตุพนฯ	กทม.	๗
	วัดอรุณราชวราราม	กทม.	๗
	วัดทองนพคุณ	กทม.	๗
	วัดประยุรวงศาวาส	กทม.	๗
	วัดอนงคาราม	กทม.	๗
	วัดสร้อยทอง	กทม.	๗
	วัดศรีสุดาราม	กทม.	๗

๑๐ อันดับของวัดที่มี ป.ธ.๙ มากที่สุด (ต่อ)

อันดับที่	วัด	จังหวัด	จำนวน
๘	วัดนิมมานรดี	กทม.	๖
	วัดจักรวรรดิราชาวาส	กทม.	๖
๙	วัดบวรนิเวศวิหาร	กทม.	๕
	วัดปทุมคงคา	กทม.	๕
	วัดราชสิทยาราม	กทม.	๕
	วัดราชบุรณะ	กทม.	๕
	วัดพระงาม	นครปฐม	๕
๑๐	วัดสระเกศ	กทม.	๔
	วัดยานนาวา	กทม.	๔
	วัดหิรัญรูจี	กทม.	๔
	วัดดุสิดาราม	กทม.	๔
	วัดสวัสดิวารีสีมาราม	กทม.	๔
	วัดบึง	นครราชสีมา	๔

๕ อันดับของจังหวัดที่มี ป.ธ.๙ มากที่สุด (ยกเว้น กทม.)

อันดับที่	จังหวัด	จำนวน	วัด	จำนวน
๑	นครปฐม	๑๗	วัดพระปฐมเจดีย์	(๘)
			วัดพระงาม	(๕)
			วัดไร่ขิง	(๒)
			วัดมหาสวัสดิ์นาคพุฒาราม	(๒)
๒	นครราชสีมา	๘	วัดบึง	(๔)
			วัดพายัพ, วัดโกศลสิตาราม	(๒)
			วัดศาลา, วัดสะแก	(๑)

๕ อันดับของจังหวัดที่มี ป.ธ.๙ มากที่สุด (ต่อ)
(ยกเว้น กทม.)

อันดับที่	จังหวัด	จำนวน	วัด	จำนวน
	สุพรรณบุรี	๘	วัดสุวรรณภูมิ	(๓)
			วัดป่าเลไลยก์	(๒)
			วัดสุขเกษม	(๑)
			วัดปราสาททอง, วัดอู่ทอง	(๑)
๓	นนทบุรี	๗	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	(๒)
			วัดทินกรนิมิต	(๑)
			วัดเฉลิมพระเกียรติ	(๑)
			วัดเขมาภิรตาราม	(๑)
			วัดละหาร, วัดบางรักใหญ่	(๑)
๔	ปทุมธานี	๕	วัดพระธรรมกาย	(๓)
			วัดเขียนเขต	(๒)
	สุราษฎร์ธานี	๕	วัดพัฒนาราม	(๒)
			วัดธรรมบูชา	(๑)
			วัดพระบรมธาตุไชยา	(๑)
			วัดไตรธรรมาราม	(๑)
๕	สระบุรี	๔	วัดพระพุทธบาท	(๒)
			วัดชัยมงคลพัฒนาราม	(๑)
			วัดพระพุทธฉาย	(๑)
	นครสวรรค์	๔	วัดนครสวรรค์	(๒)
			วัดตากฟ้า, วัดเก้าเลี้ยว	(๑)
	พัทลุง	๔	วัดคูหาสวรรค์	(๓)
			วัดอินทราวาส	(๑)

เปรียญ ๙ ประโยค

วัดจักรวรรดิราชาวาส *

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงที่มีพระภิกษุสามเณรจำนวนมากมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าอาวาสทุกองค์ได้สนับสนุนส่งเสริมการศึกษา ทั้งฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระ

ฝ่ายวิปัสสนาธุระ มีพระอาจารย์ผู้เจริญกรรมฐานและบอกกรรมฐานที่มีชื่อเสียงหลายองค์ เช่น ท่านเจ้ามา (พระพุฒาจารย์) พระอาจารย์นอง พระอาจารย์นิ่ม (พระครูสังวรสมาธิวัตร) เป็นต้น

ฝ่ายคันถธุระ คงมีมหาเปรียญจำนวนมากเช่นกัน แต่ไม่สามารถบ่งบอกได้ว่าองค์ใดบ้าง และมีจำนวนเท่าไร จากหลักฐานที่หาได้ในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๐) มีมหาเปรียญที่มีชื่อเสียงหลายองค์ เช่น

สมัยสอบปากเปล่า พระมหาเกิด (พระธรรมเจดีย์) พระมหาน้อย เปรียญ ๙ ประโยค (พระวรญาณมุนี) พระมหาเทศ เปรียญ ๔ ประโยค (หลวงธำรงเจติยรัฐ) พระมหาตุ้ม (พระอมรเมธาจารย์) พระมหาคง เปรียญ ๖ ประโยค (พระญาณสิทธิ) พระมหาดิศ (พระวรญาณมุนี) พระมหาเส็ง (พระโชติวงศาจารย์) เปรียญ ๖ ประโยค พระมหาสุ่น เปรียญ ๖ ประโยค (พระวินัยกิจโกศล)

สมัยสอบข้อเขียน พระมหาธีร์ เปรียญธรรม ๙ ประโยค (สมเด็จพระธีรญาณมุนี) พระมหาเสถียร เปรียญธรรม ๙ ประโยค (พระวรญาณมุนี) พระมหาปั้น คงฺคปญฺโญ เปรียญธรรม ๖ ประโยค พระมหาเส็ง เปรียญธรรม ๗ ประโยค (พระวินัยกิจโกศล) พระมหาอิน เปรียญธรรม ๖ ประโยค (พระราชปัญญามุนี) พระมหาบุญมา เปรียญธรรม ๖ ประโยค (พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)

เฉพาะเปรียญ ๙ ประโยค วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร มีดังต่อไปนี้

**รองศาสตราจารย์ อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ ป.ธ.๙, กศ.บ., ค.ม. (จุฬา) รวบรวม*

๑. พระมหาน้อย

การศึกษา	สอบได้เปรียญ ๙ ประโยค (สอบปากเปล่า) ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในรัชกาลที่ ๓
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๔๐๖ กรรมการสอบประโยคบาลีสนามหลวง (สอบปากเปล่า) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร
สมณศักดิ์	พระวรญาณมุนี
มรณภาพ	(ประมาณ) พ.ศ.
หมายเหตุ	ตามหลักฐานที่หาได้ในขณะนี้ พระมหาน้อย เป็นเปรียญ ๙ ประโยค รูปแรกและสร้างชื่อเสียงให้วัดจักรวรรดิราชาวาสมาก

---

๒. พระมหาธีร์ ปุณฺณโก จันทวีระ

อายุ ๔๑ พรรษา ๒๑

ชาติภูมิ	เกิดวันจันทร์ที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีระกา ที่บ้านโนนแดง หมู่ที่ ๓ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ที่วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา พระอธิการบุญ วัดหน้าพระธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย ปณฺฑิโต) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาปั้น คงฺคสุวณฺโณ ป.ธ.๖ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระคุณาจารวัตร (ใช้ สุวณฺโณ) เป็นพระอนุสาวนาจารย์
หน้าที่การงาน	(ก่อนมรณภาพ) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ประธานคณะกรรมการอบรมประชาชนส่วนกลาง (อปก.) แม่กองงานพระธรรมฑูต กรรมการมหาเถรสมาคม

การศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๗ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ. ๒๔๘๑ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ. ๒๕๒๒ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์(พธ.ด.) สาขาครุศาสตร์

สมณศักดิ์ พ.ศ. ๒๔๘๑ พระสุธีวรคุณ
พ.ศ. ๒๔๙๐ พระราชสุธี
พ.ศ. ๒๔๙๒ พระเทพเมธี
พ.ศ. ๒๔๙๕ พระธรรมธีรราชมหามุนี
พ.ศ. ๒๕๐๖ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
พ.ศ. ๒๕๑๕ สมเด็จพระธีรญาณมุนี

มรณภาพ วันศุกร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่โรงพยาบาลตากสิน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้วยโรคหัวใจล้มเหลว และพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

หมายเหตุ พระมหาธีร์ ปุณฺณโก ป.ธ.๙ เป็นรูปแรกที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในสมัยสอบข้อเขียนและในสมัยพระคุณาจารวัตร (ไช้ สุวณฺโณ) เป็นเจ้าอาวาส

---

๓. พระมหาเสถียร ธมฺมสาโร วรสาร

อายุ ๒๘ พรรษา ๗

ชาติภูมิ	เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็ง ที่บ้านพลับพลา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา
บรรพชา	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ที่วัดพลับพลา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา พระครูพรหมพงษ์พิสุทธิ์ (พฺรหฺมสโร) วัดพลับพลา เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) วัดมหาธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูประสิทธิสมณการ (ต้าน) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระอนุสาวนาจารย์
การศึกษา	พ.ศ. ๒๔๘๑ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ. ๒๔๘๙ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๔๙๒ สมาชิกสังฆสภา พ.ศ. ๒๔๙๓ เจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาค ๓ และภาค ๔
สมณศักดิ์	พ.ศ. ๒๔๙๒ พระวรญาณมุนี
ลาสิกขา	พ.ศ. ๒๔๙๖
ปัจจุบัน	เข้ารับราชการกรมตำรวจ ตำแหน่งสุดท้ายคือ หัวหน้าแผนกตำราและห้องสมุด กองวิชาการกรมตำรวจ มียศเป็น พันตำรวจโท (พ.ต.ท.) เกษียณอายุราชการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ และถึงแก่กรรมแล้ว

๔. พระมหาอภิวัฒน์ อภิวฑฺฒโน ปรีชาประศาสน์

อายุ ๒๕ พรรษา ๔

ชาติภูมิ	เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ ที่บ้านเลขที่ ๙๗๕ ถนนอนรรฆนาค ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์	
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ที่วัดเหนือ ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ พระราชพรหมจริยคุณ (พรหม ขนฺติสาโร) วัดเหนือ เป็นพระอุปัชฌาย์	
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ที่วัดจักรวรรดิราชวาส กรุงเทพมหานคร	
	สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก)	เป็นพระอุปัชฌาย์
	พระราชปัญญามุนี (อิน ติสฺสโร)	เป็นพระกรรมวาจาจารย์
	พระครูประสิทธิสมณการ (ถิร จิตฺติธมฺโม)	เป็นพระอนุสาวนาจารย์
การศึกษา	พ.ศ. ๒๔๙๖	สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
	พ.ศ. ๒๕๐๒	สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
	พ.ศ. ๒๕๐๘	ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
	พ.ศ. ๒๕๑๘	ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๔๙๘	ครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
	พ.ศ. ๒๔๙๘	กรรมการตรวจประโยคนักธรรมและบาลีสนามหลวง
ลาสิกขา	พ.ศ. ๒๕๐๒	
ปัจจุบัน	เข้ารับราชการครู ที่โรงเรียนมัธยมวัดมกุฏกษัตริย์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และโอนเข้ารับราชการที่ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกษียณอายุราชการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ในตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ระดับ ๙	
หมายเหตุ	พระมหาอภิวัฒน์ อภิวฑฺฒโน ป.ธ.๙ เป็นรูปแรกที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคในสมัยสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) เป็นเจ้าอาวาส	

๕. พระมหาโกวิท โกวิโท สมพรชัย

อายุ ๒๘ พรรษา ๗

ชาติภูมิ เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๒ ปีวอก ที่บ้านดอนผึ้ง ตำบลบากเรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

บรรพชา เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ที่วัดบ้านดอนผึ้ง ตำบลบากเรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

พระครูวิจิตรชัยคุณ (ไฮ) วัดบ้านดอนผึ้ง เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๖ ที่วัดประชาระบือธรรม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระราชปัญญามุนี (อิน ติสฺสโร) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระครูนิพัทธธรรมคุณ (เสรี) วัดประชาระบือธรรม เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๖ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

พ.ศ. ๒๕๐๓ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

หน้าที่การงาน พ.ศ. ๒๔๙๖ ครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

พ.ศ. ๒๔๙๘ กรรมการตรวจประโยคธรรมและบาลีสนามหลวง

ลาสิกขา พ.ศ. ๒๕๐๓

ปัจจุบัน สมาชิกสภาจังหวัดยโสธรและประกอบอาชีพส่วนตัว

---

๖. พระมหาสมพิศ อคฺคสโม นันตู้

อายุ ๒๓ พรรษา ๓

ชาติภูมิ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การศึกษา พ.ศ. สอบได้นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๕๑๗ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส (ไม่มีหลักฐานประวัติละเอียด)

---

๗. พระมหาเชื้อ กลฺยาโณ จันทรธาดา

อายุ ๔๒ พรรษา ๒๒

ชาติภูมิ เกิดวันอังคารที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอ ที่บ้านเลขที่ ๑๔ บ้านคอกควาย หมู่ที่ ๑ ตำบลคอกกระบือ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

บรรพชา เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ที่วัดมหิงษาราม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

พระครูพิบูลย์ธรรมประยุต วัดมหิงษาราม เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ที่วัดมหิงษาราม

พระครูพิบูลย์ธรรมประยุต (พลับ สุทฺธาจาโร) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระครูประสิทธิธรรมภาร (ลิ่ม โกสโล) วัดดอนตะวันออก เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระใบฎีกา ขนฺติโก วัดญาโณทัย เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๘๙ สอบได้ชั้นประถมศึกษาบริบูรณ์

พ.ศ. ๒๕๐๐ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดหน้าพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๒๕๒๐ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

หน้าที่การงาน

พ.ศ. ครูสอนพระปริยัติธรรม

พ.ศ. ๒๕๐๘ กรรมการตรวจประโยคธรรมและบาลีสนามหลวง

สมณศักดิ์ พ.ศ. ๒๕๓๐ พระศรีปริยัติสุธี

ปัจจุบัน ไปปฏิบัติศาสนกิจและอยู่ประจำอยู่ที่วัดอรุณราชวราราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ในตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสและครูสอนพระปริยัติธรรม

๘. พระมหาพรหมา สปฺปญฺโญ ดวงดาว

อายุ ๔๑ พรรษา ๒๐

ชาติภูมิ	เกิดวันศุกร์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเส็ง ที่บ้านเลขที่ ๑๑๒ บ้านหนองม่วงหมู่ที่ ๔ ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์	
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่วัดอัมพวัน อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์	
	พระครูจันทศีลคุณ วัดอัมพวัน	เป็นพระอุปัชฌาย์
	พระอาจารย์สมศักดิ์ ปชฺโชโต	เป็นพระกรรมวาจาจารย์
	พระชาย จนฺทวํโส วัดอินทรวนาราม	เป็นพระอนุสาวนาจารย์
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๐๙	สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดอัมพวัน
	พ.ศ. ๒๕๒๕	สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
หน้าที่การงาน	พ.ศ ๒๕๑๔	กรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง
	พ.ศ. ๒๕๑๗	ครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
	พ.ศ. ๒๕๑๙	กรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง
	พ.ศ. ๒๕๓๕	อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
สมณศักดิ์	พ.ศ. ๒๕๓๗	พระศรีธีรวงศ์
ปัจจุบัน	ไปปฏิบัติศาสนกิจ ที่วัดธัมมาราม ชิคาโก สหรัฐอเมริกา	

๙. พระมหาสิทธิพร สุวุฑฺโฒ ทรัพย์สูงเนิน

อายุ ๓๕ พรรษา ๑๕

ชาติภูมิ	เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีขาล ที่บ้านเลขที่ ๒๒ บ้านน้อย หมู่ที่ ๕ ตำบลบัลลังก์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ที่วัดคูเมือง อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา พระครูอุดมปัญญาคุณ (สาย จิติปญฺโญ) วัดบึงสง่า เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ที่วัดโนนไทย อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา พระครูอนุทัยคณานุยุตต์ (ห้อย สีลานุโลโม) วัดโนนไทย เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูวิสุทธิสมณคุณ (พิศ ธีรภทฺโท)วัดโนนไทย เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูอนุวัตรชินวงศ์ (วิชิต ชินวํโส) วัดโนนไทย เป็นพระอนุสาวนาจารย์
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๑๓ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดพระนารายณ์มหาราช นครราชสีมา พ.ศ. ๒๕๒๘ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ. ๒๕๓๒ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๕๑๖ ครูสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๒๑ กรรมการตรวจประโยคธรรมและบาลีสนามหลวง
ปัจจุบัน	ยังปฏิบัติศาสนกิจและอยู่ประจำที่วัดจักรวรรดิราชาวาส

๑๐. พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ วันดีศรี

อายุ ๕๔ พรรษา ๓๓

ชาติภูมิ เกิดเมื่อวันพุธที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๓ ปีมะแม
ที่บ้านหนองตอ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๖ ที่วัดโพธิ์ทอง บ้านหนองตอ
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
พระครูพรหมยานประภาส (แป ปภาโส) วัดสุทัศน์ เป็นพระอุปัชฌาย์
พระครูพรหมเสนาสน์นิมมาน (บุญมี) วัดกลาง เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระครูภาวนาภิมุข (บุญยัง อุตฺตโม) วัดโพธิ์ทอง เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา
พ.ศ. ๒๔๙๘ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดสระทอง
อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
พ.ศ. ๒๕๒๐ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๒๘ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค
สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

หน้าที่การงาน
พ.ศ. ๒๔๙๘ ครูสอนพระปริยัติธรรม
พ.ศ. ๒๔๙๙ กรรมการตรวจประโยคนักธรรมและบาลีสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๒๘ รองผู้อำนวยการวิทยาลัยครูศาสนศึกษา
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๒๘ หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัจจุบัน ยังปฏิบัติศาสนกิจและอยู่ประจำที่วัดจักรวรรดิราชาวาส

หมายเหตุ พระมหาสิทธิพร สุวุฑฺโฒ ป.ธ.๙ และ พระมหาพรมมี ฉฬภิญฺโญ ป.ธ.๙
สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นรูปแรกในสมัยพระธรรมรัตนวิสุทธิ์
(บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ.๖) เป็นเจ้าอาวาส

๑๑. สามเณรแก้ว ชิดตะขบ (ณฏฺฐคุโค)

อายุ ๒๑

ชาติภูมิ	เกิดวันพุธที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเมีย ที่บ้านเลขที่ ๑๑๓ บ้านโคกตะกุด หมู่ที่ ๔ ตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ ที่วัดคูยาง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พระวิเชียรธรรมคณี (ทองพาน ฐานุตฺตโร) วัดคูยาง เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้อุปสมบทเป็นนาคหลวงที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น) วัดสามพระยา เป็นพระอุปัชฌาย์ พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระเทพมุนี (ธีร์ มหาธีโร) วัดบพิตรพิมุข เป็นพระอนุสาวนาจารย์
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๒๒ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดคูยาง จังหวัดกำแพงเพชร พ.ศ. ๒๕๓๑ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ. ๒๕๓๓ ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๕๒๔ ครูสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๓๑ กรรมการตรวจประโยคนักธรรมและบาลีสนามหลวง
ลาสิกขา	พ.ศ. ๒๕๓๓
ปัจจุบัน	เข้ารับราชการเป็นนักวิชาการ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
หมายเหตุ	สามเณรแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙ เมื่ออุปสมบทแล้ว ได้รับฉายาว่า ณฏฺฐคุโค) เป็นรูปแรกของวัดจักรวรรดิราชาวาสที่สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ได้ขณะที่ยังเป็นสามเณร

๑๒. พระมหารักสยาม วชิรญาโณ นามดุ้ง

อายุ ๒๒ พรรษา ๒

ชาติภูมิ	เกิดเมื่อวันอังคารที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐ แรม ๑๓ เดือน ๒ ปีมะเม ที่บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลอ้อมกอ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ที่วัดดอนสวรรค์ ตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี เจ้าอธิการเฉลิม ถาวโร วัดบ้านหนองเรียง เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระสรภาณกิจโกศล (แม้น) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอมรเมธี (อ้ม) เป็นพระอนุสาวนาจารย์
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๒๖ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดชัยศรี จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๓๒ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ. ๒๕๓๐ ประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.)
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๕๓๐ ครูสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๓๐ กรรมการตรวจประโยคธรรมและบาลีสนามหลวง
ลาสิกขา	พ.ศ. ๒๕๓๒
ปัจจุบัน	ประกอบอาชีพส่วนตัว

๑๓. พระมหาอุดม ปญฺญาวชิโร ชัยสุวรรณ

อายุ ๒๖ พรรษา ๔

ชาติภูมิ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเมีย
ที่บ้านเลขที่ ๑๐๑ บ้านตาโกน หมู่ที่ ๑ ตำบลตาโกน อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

บรรพชา เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ที่วัดบ้านตาโกน
พระครูประศาสน์วรคุณ (สอน) วัดบ้านปลาซิว เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๑ ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส
พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา) เป็นพระอุปัชฌาย์
พระสรภาณกิจโกศล (แม้น) เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระอมรเมธี (อ้ม) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา
พ.ศ. ๒๕๒๕ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดมงคลทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ. ๒๕๔๐ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน้าที่การงาน
พ.ศ. ๒๕๒๙ ครูสอนพระปริยัติธรรม
พ.ศ. ๒๕๓๑ กรรมการตรวจประโยคธรรมและบาลีสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๓๖ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

ปัจจุบัน ปฏิบัติศาสนกิจและอยู่ประจำที่วัดจักรวรรดิราชาวาส

๑๔. พระมหาสุรรัตน์ สุรเมธี จันทนาข่า

อายุ ๒๒ พรรษา ๑

ชาติภูมิ	เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๒ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีระกา ที่บ้านเลขที่ ๙๐/๑ บ้านหนองบัวลาย ตำบลหนองบัวลายอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา	
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่วัดปทุมวนาราม ตำบลหนองบัวลาย อำเภอบัวใหญ่ พระครูปทุมสรารักษ์ วัดปทุมวนาราม เป็นพระอุปัชฌาย์	
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ที่วัดปทุมวนาราม พระครูปทุมสรารักษ์ วัดปทุมวนาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพิพัฒนกิจจาภรณ์ (สุรศักดิ์) วัดจักรวรรดิราชวาส เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระมหาชัยยศ ฐานิสฺสโร วัดประชานิมิตร เป็นพระอนุสาวนาจารย์	
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๒๖	สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดพายัพ จังหวัดนครราชสีมา
	พ.ศ. ๒๕๓๕	สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
	พ.ศ. ๒๕๓๕	ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พ.ศ. ๒๕๓๘	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) มหาวิทยาลัยศิลปากร
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๕๓๒	ครูสอนพระปริยัติธรรม
	พ.ศ. ๒๕๓๔	กรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง
	พ.ศ. ๒๕๓๕	กรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง
ลาสิกขา	พ.ศ. ๒๕๓๘	
ปัจจุบัน	เข้ารับราชการเป็นอนุศาสนาจารย์ กองทัพอากาศ	

๑๕. พระมหาสมควร ยสวฑฺฒโน นิยมวงศ์

อายุ ๒๙ พรรษา ๙

ชาติภูมิ เกิดเมื่อวันพุธที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๖ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๗ ปีเถาะ ที่บ้านเลขที่ ๒๙ บ้านโสกหว้า หมู่ที่ ๖ ตำบลโนนสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

บรรพชา เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่วัดฉิมพลีบ้านงิ้ว ตำบลบ้านค่าย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
พระครูพิพัฒนชัยคุณ วัดฉิมพลีบ้านงิ้ว เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่วัดชุมพลสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
พระครูสิริรัตนาภิธาน (เส็ง) วัดชุมพลสวรรค์ เป็นพระอุปัชฌาย์
พระอาจารย์เชื้อ สุวโจ วัดชุมพลสวรรค์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระอาจารย์ไสว สิริมงฺคโล วัดชุมพลสวรรค์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา
พ.ศ. ๒๕๒๔ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดพายัพ จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๓๖ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
พ.ศ. ๒๕๓๗ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๐ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) มหาวิทยาลัยศิลปากร

หน้าที่การงาน
พ.ศ. ๒๕๒๕ ครูสอนพระปริยัติธรรม
พ.ศ. ๒๕๓๑ กรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๓๒ กรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง

ลาสิกขา พ.ศ. ๒๕๔๐

ปัจจุบัน กองวิชาการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๖. พระมหาอำนาจ พุทฺธิเมธี มูลไธสง

อายุ ๒๓ พรรษา ๑

ชาติภูมิ	เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีกุน ที่บ้านเลขที่ ๘ บ้านรังกาใหญ่ หมู่ที่ ๖ ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่วัดการเวก ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย พระครูธรรมธัชธาดา วัดการเวก เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๗ ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพิพัฒนกิจจาภรณ์ (สุรศักดิ์) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูภาวนากิจวิธาน (จำปา) เป็นพระอนุสาวนาจารย์
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๓๐ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดการเวก อำเภอพิมาย พ.ศ. ๒๕๓๘ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๕๓๗ ครูสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๓๗ กรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๓๘ กรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง
ปัจจุบัน	ปฏิบัติศาสนกิจและอยู่ประจำที่วัดจักรวรรดิราชาวาส

---

๑๗. สามเณรเกรียงไกร แก้วไชยะ

อายุ ๒๑

ชาติภูมิ เกิดเมื่อวันพุธที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีเถาะ ที่บ้านเลขที่ ๒๓๑ บ้านเหมืองแปง หมู่ ๑ ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

บรรพชา เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ที่วัดศรีบุญเรือง บ้านติ้ว ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
พระราชวีรมุนี (ชำนิ ฉนฺโน) วัดศรีบุญเรือง เป็นพระอุปัชฌาย์

การศึกษา
พ.ศ. ๒๕๓๒ สอบได้นักธรรมชั้นเอกสำนักเรียนวัดศรีบุญเรือง จังหวัดเลย
พ.ศ. ๒๕๔๐ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส

หมายเหตุ สามเณรเกรียงไกร แก้วไชยะ ป.ธ.๙ เป็นสามเณรรูปที่ ๒ ของวัดจักรวรรดิราชาวาส ที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ขณะที่ยังเป็นสามเณร

อนึ่ง มีนักเรียนที่อยู่ประจำในวัดอื่น แต่สมัครเข้าสอบและสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส ดังต่อไปนี้

๑. พระมหาสมหมาย โชติวํโส เปรมจิตต์

อายุ ๒๘ พรรษา ๖

ชาติภูมิ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่บ้านหนองสามสี อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

อุปสมบท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ที่วัดราชบุรณะ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น) วัดสามพระยา เป็นพระอุปัชฌาย์

การศึกษา	พ.ศ. สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๕๐๓ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ. ๒๕๐๓ ปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ปริญญาโททางมานุษยวิทยา จากประเทศฟิลิปินส์
ลาสิกขา	พ.ศ.
ปัจจุบัน	เข้ารับราชการที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเกษียณอายุราชการแล้ว ในตำแหน่งรองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๒. พระมหาชูชาติ สุชาโต จันทรินทร์

อายุ ๒๒ พรรษา ๒

ชาติภูมิ	เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๑ ที่บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลบ้านชี อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๔ ที่วัดกำแพง อำเภอบ้านหมี่ พระครูพิพัฒนสารคุณ (ทองเจือ ฐิติญาโณ) วัดกำแพง เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๒ ที่วัดบพิตรพิมุข เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร พระเทพมุนี (ธีร์) วัดบพิตรพิมุข เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูพิพัฒนสารคุณ วัดกำแพง เป็นพระกรรมวาจาจารย์
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๑๙ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ. ๒๕๒๔ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ. ๒๕๒๗ ปริญญาโท (บาลีศึกษา) ประเทศอินเดีย พ.ศ. ๒๕๓๐ ปริญญาเอก (บาลีศึกษา) ประเทศอินเดีย
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๕๑๘ ครูสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๒๒ กรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๒๔ กรรมการตรวจบาลีสนามหลวง
สมณศักดิ์	พ.ศ. ๒๕๓๑ พระศรีสุทธิพงศ์
ลาสิกขา	พ.ศ. ๒๕๓๒
ปัจจุบัน	เข้ารับราชการในสำนักราชเลขาธิการ

พระกฐินวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

พ.ศ. ๒๔๑๗	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๑๘	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๑๙	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๒๐	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๒๑	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๒๒	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๓๓	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๓๔	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๓๕	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๓๖	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ
พ.ศ. ๒๔๓๗	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร
พ.ศ. ๒๔๓๘	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
พ.ศ. ๒๔๓๙	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
พ.ศ. ๒๔๔๐	พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์
พ.ศ. ๒๔๔๑	สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี
พ.ศ. ๒๔๔๒	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร
พ.ศ. ๒๔๔๓	สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
พ.ศ. ๒๔๔๔	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์
พ.ศ. ๒๔๔๕	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๔๖	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร
พ.ศ. ๒๔๔๗	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๔๘	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร
พ.ศ. ๒๔๔๙	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๕๐	สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช
พ.ศ. ๒๔๕๑	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๕๒	สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี
พ.ศ. ๒๔๕๓	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

พ.ศ. ๒๔๕๔	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฏ์
พ.ศ. ๒๔๕๕	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
พ.ศ. ๒๔๕๖	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๕๗	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ
พ.ศ. ๒๔๕๘	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์
พ.ศ. ๒๔๕๙	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
พ.ศ. ๒๔๖๐	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๔๖๑	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพชรบูรณอินทราชัย
พ.ศ. ๒๔๖๒	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์
พ.ศ. ๒๔๖๓	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๖๔	สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช
พ.ศ. ๒๔๖๕	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๔๖๖	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรควรพินิต
พ.ศ. ๒๔๖๗	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

พ.ศ. ๒๔๖๘	เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว.ลพ สุทัศน์)
พ.ศ. ๒๔๖๙	พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๔๗๐	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฏ์
พ.ศ. ๒๔๗๑	เจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิตย์)
พ.ศ. ๒๔๗๒	เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา)
พ.ศ. ๒๔๗๓	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรควรพินิต
พ.ศ. ๒๔๗๔	พระยาสิงหเสนี (สอาด สิงหเสนี)

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙

พ.ศ. ๒๕๒๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

หมายเหตุ

๑. *พระปรมาภิไธยและพระนาม ใช้ตามที่เรียกขานกันเป็นที่ยุติในปัจจุบัน*

๒. *ข้อมูลนี้ได้มาจาก* ***ราชกิจจานุเบกษา*** *เล่ม ๑ จศ. ๑๒๓๖ – เล่ม ๔๘ พ.ศ. ๒๔๗๔*

๓. *ข้อมูลที่ไม่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ไม่ได้นำมารวมไว้ด้วย*

๔. *ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๓–๒๔๓๓ ไม่มีหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา จึงไม่แน่ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯถวายผ้าพระกฐินด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์พระองค์อื่นเสด็จแทน*

ราชกิจจานุเบกษา กรุงเทพมหานคร

เล่มที่ ๕ นาเบอร์ ๒๑๗ วันอาทิตย เดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก ๑๒๔๐ แผ่นที่ ๒๘

การพระราชกุศล

๑ ณวันอาทิตย เดือนสิบ แรมสิบเบดค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๔๐ ปี มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูร สุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัสมี กรมหลวงจักรพรรดิพงษ แลสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ ท่านทั้งสองพระองคเปนกองใหญ่ จัดให้พระเจ้าน้องยาเธอ แลหม่อมเจ้า ข้าราชการ ฝ่ายกรมมหาดไทย กระลาโหม กรมท่า แลกรมธรรมการ ให้จัดเปนกองกำกับกัน ถูกสลากพระสงฆมารับพระราชทาน เข้าสารแลปลาหาง ซึ่งทรงพระราชศรัทธา แด่พระภิกษุสงฆ ที่ได้รับพระราชทานนิตยภัตร ในพระนครแลหัวเมือง ตามประสงคซึ่งทรงพระราชศรัทธาในกาลทานนี้ ที่ในพระอุโบสถ วัดพระเชตุพน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองคเจ้าจักรเจริญ กรมมหาดไทย พระราชเสนา พระพิรมยราชา หลวงเสนาพิทักษ หลวงอนุชิตพิทักษ หลวงเพชรฎูเทพย หลวงกระเนม กรมพระกระลาโหม หลวงอำนาจสุรเสนี หลวงยศรักษา หลวงเสนางควิจารณ หลวงพินิจภักดี หลวงไกรศรีชาพล หลวงวิจารณทาวุธ กรมพระธรรมการ พระวุฒิการบดี หลวงธรรมเสนา ขุนศรีธรรมลังกา ขุนหมื่น ๓ พระสงฆที่ได้รับพระราชทาน ผ้าเชดหน้าแลสิ่งของอื่น ๆ ที่ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน คือวัดบวรนิเวศ พระสงฆ ๓๖ วัดราชประดิษฐพระสงฆ ๓๓ วัดราชบพิธ พระสงฆ ๓๕ วัดบรมนิวาศ พระสงฆ ๓๔ วัดโสมนัศวิหาร พระสงฆ ๖๕ วัดพระนามบัญญัติ พระสงฆ ๓๓ วัดเทพศิรินทราวาศ พระสงฆ ๒๑ พระองคเจ้าสามเณร ๒ หม่อมเจ้าสามเณร ๓ หลวงวิเสศสาลี จ่ายถุงเข้าสารปลาหางมัด ๑ รวม ๒๗๕ ส่วน จ่ายไปกับศิศยพระธรรมยุติกา คณะกลาง ๑๗๒ คณะเหนือ ๑๘ คณะใต้ ๖๒ หลวงวิเสศสาลี หลวงนะคัด หลวงกระเษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี ได้จ่ายถุงเข้าสารกับปลาหาง ให้ศิศยพระมหานิกาย รวม ๒๓๒ ส่วน ในพระอุโบสถ ทั้งพระธรรมยุติมหานิกาย กรมพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ รวม ๕๐๐ รูป

ในพระวิหารพระโลกนารถ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร หม่อมเจ้าจรีกา ในพระเจ้าบรมวงษเธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ในกรมท่ากลาง พระภิฐการภักดี หลวงอุดมสมบัติ หลวงศรีคงยศ หลวงพิทักษนาวา

มะรวมการ, นายหิมเสมียน นายเริ่มนายเวร วัดพิไชย ติ พระสงฆ ๕๑ วัดบุรณาราม พระสงฆ ๕๒ วัด รีอวรวม พระสงฆ ๒๒ วัดบุรุศิริ พระสงฆ ๒๙ เสาหินวงษ พระสงฆ ๑๙ วัดศวิกศภะย พระสงฆ ๑๙ าประทุมวัน พระสงฆ ๑๔ วัดซ่มเกลี้ยง พระสงฆ ๑๑ กิบวรมงคล พระสงฆ ๒๐ วัดวรยมูล พระสงฆ ๘ าไชยพฤกษมาลา พระสงฆ ๙ วัดมหาดิศย พระสงฆ ๑ ลวงวิสูตรสาลี จ่ายถุงเข้าสารให้ศิศยพระ ๒๕๕ ส่วน

ในพระวิหารพระบัญจะวัคคี พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น ดิศรอุคมเดช หม่อมเจ้ายินดี ในพระเจ้าบรมวงษเธอ กรม ระพิพิธโภคภูเบนทร กรมท่าซ้าย พระศรีสมบัติ หลวง าหยภักดี หลวงศรีรักษา ขุนท่องสือ กรมสังฆการี มื่นพลภักดี วัดประทุมคงคา พระสงฆ ๓๓ วัด งมา พระสงฆ ๑๕ วัดพระเชตุพน พระสงฆ ๑๔๒ คสามพระยา พระสงฆ ๖๐ หลวงวิสูตรสาลี ได้จ่ายถุง ข้าสารกับปลาหางมอบสิศยพระธรรมยุติ หลวงวิเศศสาลี ขุนพิบูรณสมบัติ ได้จ่ายถุงเข้าสารกับปลาหางมอบศิศย พระมหานิกาย รวม ๒๕๐ ส่วน ในพระวิหารพระนาคปรกดิ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ หม่อมเจ้า สวัสดิ ในพระเจ้าบรมวงษเธอ กรมพระพิทักษเทเวศ กรม มหาดไทย หลวงสุริยามาตย หลวงอนุรักษภูเบศร หลวง คเชนทรามาตย หลวงนิกรจำนงค กรมสังฆการี หมื่น วิเสศประการ วัดมหาธาตุ พระสงฆ ๒๘๙ วัดเภับ สุนทริการาม พระสงฆ ๘ วัดบัณวัน พระสงฆ ๑๒ หลวงวิเสศสาลี ขุนพิบูรณสมบัติ ได้จ่ายถุงเข้าสารกับปลาหาง ให้ศิศยพระ รวม ๒๔๙ ส่วน

ในพระวิหารพระป่าเลไลย พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค เจ้าทองกองก้อนใหญ่ หม่อมเจ้าสาย ในพระเจ้าราชวรวงษเธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี กรมท่ากลาง พระศรีธรรมสาสน หลวงสุนทรโกษา หลวงรักษาสมบัติ หลวงภิรมยโกษา กรมสังฆการี หมื่นธรรมสิทธิ วัดสะเกษ พระสงฆ ๒๒๓ วัดกาวกิ่ยม พระสงฆ ๑๑ วัดคลึงร พระสงฆ ๑๗ หลวงวิเสศสาลี ขุนพิบูรณสมบัติ ได้จ่ายถุงเข้าสารกับปลาหางให้ศิศยพระ รวม ๒๕๑ ส่วน

ในพระระเบียงตั้งแต่พระวิหารพระโลกนารถ มาถึง พระวิหารพระบัญจะวัคคี พระเจ้าน้องยาเธอ พระองคเจ้า เกษมสันติ์โสภาคย พระเจ้าน้องยาเธอ พระองคเจ้า สวัสดิโสภณ กรมอาษาใหญ่ซ้ายขวา หลวงจัตุรงคไชย หลวงไกรเทพย หลวงไกรยนรายน์ หลวงไชยเดช กรมสังฆ การี หมื่นสังฆาโรน์ หมื่นเทพอ วัดชนะสงคราม พระสงฆ ๒๑๒ วัดราชนัดดา พระสงฆ ๓๖ วัดโมฬี โลกย พระสงฆ ๖๙ วัดนาคกลาง พระสงฆ ๓๖ วัดสังเวชวิศยาราม พระสงฆ ๘๑ วัดภักดินีนาฎ พระสงฆ ๒๐ วัดครุธ พระสงฆ ๑๖ วัดรอมสุการาม พระสงฆ ๗ วัดคูหาสวรรค พระสงฆ ๑๑ วัดศรีสุคาราม พระสงฆ ๒๑ วัดหิรัญรูจี พระสงฆ ๒๖ หลวงวิเสศ สาลี ขุนพิบูรณสมบัติ จ่ายถุงเข้าสารปลาหางให้ศิศยพระ รวม ๖๙๙ ส่วน

ในพระระเบียงตั้งแต่พระวิหารพระบัญจะวัคคี มาถึง พระวิหารพระนาคปรกดิ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองคเจ้า กมลาศนเลอสรร หม่อมเจ้าปาน ในพระเจ้าราชวรวงษเธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี กรมอาษารองซ้ายขวา หลวงราม สรเดช หลวงรามเดช หลวงเพชรคำแหง หลวงสำแดง ฤทธิรงค กรมสังฆการี . หมื่นสนิทสาคร หมื่นพรหม วัดปากน้ำ พระสงฆ ๒๒ วัดประยูรวงษาวาศ พระสงฆ ๑๖๓ วัดสุทัศนเทพวราราม พระสงฆ ๑๖๙ วัดคฤ หบดี พระสงฆ ๓๖ วัดเทวราชกุญชร พระสงฆ ๓๐ วัดเทพธิดาราม พระสงฆ ๗๒ วัดฉิมพลี พระสงฆ ๒๓ วัดชิโนรศ พระสงฆ ๑๙ หลวงเกษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี หลวงนังคัลเจริญหาร หลวงกิจการบัญชา หลวงวิเสศสาลี ขุนพิบูรณสมบัติ ได้จ่ายถุงเข้าสาร กับ ปลาหางให้ศิศยพระ รวม ๖๙๓ ส่วน

ในพระระเบียงตั้งแต่พระวิหารพระนาคปรกดิ มาถึงพระ วิหารพระป่าเลไลย พระเจ้าน้องยาเธอ พระองคเจ้าศรีสิทธิ ธงไชย พระเจ้าน้องยาเธอ พระองคเจ้าวัฒนานุวงษ กรม เขนทองซ้ายขวา หลวงโรมจัตุรงค หลวงราชยุ

หลวงศรสำแดงฤทธิ หลวงสิทธิสำแดงณรงค์ กรมสังฆการี หมื่นจำนงภักดี หมื่นชำนิโวหาร วัดจักรวรรดิราชาวาส พระสงฆ ๑๔๒ วัดเพ็ชรพิมุข พระสงฆ ๗๓ วัดยานนาวา พระสงฆ ๑๔๓ หลวงนังคัล ขุนสิทธิการบัญชา หลวงเกษตร หลวงพิทักษโกษา หลวงวิจารณสาลี ได้จ่ายถุงเข้าสารปลาหาง ให้ศิษยพระสงฆ รวม ๖๙๙ ส่วน

ในพระระเบียงพระบ่าเลไลย มาถึงพระวิหารพระโลกนารถ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโชค หม่อมเจ้าเจริญ ในพระเจ้าวรวงษเธอ กรมขุนราชสีหวิกรม กรมทวนทองซ้ายขวา หลวงนรานิกรฤทธิ หลวงวิชิตสถามด หลวงรามโยธี หลวงศรีโยธา กรมสังฆการีย หมื่นราชอักษร นายมุ้ย วัดรังษีพระสงฆ์ ๗๖ วัดคุลิก พระสงฆ์ ๕๓ วัดหงษารามพระสงฆ ๙๙ วัดมหาพฤฒารามพระสงฆ ๒๙ วัดภุมรินทร์ พระสงฆ ๙ วัดราชาธิวาศพระสงฆ ๒๖ วัดราชบุรณพระสงฆ ๒๑๒ หลวงมังคัล ขุนศรี หลวงพิทักษ หลวงเกษตร จ่ายถุงเข้าสารปลาหางให้กับศิษยพระ รวม ๕๐๓ ส่วน ศาลาใหญ่น่าพระอุโบสถข้างซ้าย พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงษ กรมไพร่หลวง กรมท่า หลวงพิทักษโยธา หลวงนราเรืองเดช กรมธรรมการ ขุนศรีประชานนท์ นายพ่วง วัดโชติการามพระสงฆ ๕ วัดมหรรณพารามพระสงฆ ๓๖ วัดสุวรรณารามพระสงฆ ๑๕ วัดอนงคารามพระสงฆ ๒ วัดนางชีพระสงฆ ๒๐ วัดอรุณราชวรารามพระสงฆ ๑๑๒ หลวงเกษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี หลวงวิเศศสาลี ขุนพิบูลยสมบัติ ได้จ่ายถุงเข้าสารปลาหาง ให้ศิษยพระรวม ๒๕๐ ส่วน ศาลาใหญ่น่าพระอุโบสถข้างซ้าย พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช กรมไพร่หลวง กรมวัง หลวงวิเชียรโพธยนต์ หลวงสกลพิมาน กรมธรรมการ ขุนชุกชนสะสาจิกรณ นายยิ้ม วัดกัลยาณมิตรพระสงฆ ๖๓ วัดพระยาธรรมพระสงฆ ๑๒ วัดราชสิทธารามพระสงฆ ๑๐๖ วัดบัยษะสวรรคพระสงฆ ๖๐ หลวงเกษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี จ่ายถุงเข้าสารกับปลาหางให้กับศิษยพระ รวม ๒๔๙ ส่วน ศาลารายด้านตกขวา พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงษ กรมธายายี่ปุ่น หลวงนรายน์ฤทธา หลวงเสนาภิมุข กรมสังฆการีย หมื่นพินิจบัญชา วัดอนงคารามพระสงฆ ๑๐๐ หลวงเกษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี จ่ายถุงเข้าสารปลาหาง ให้กับศิษยพระรวม ๑๐๐ ส่วน ศาลารายด้านใต้ขวา พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย กรมพระสุรัศวดีกลาง หลวงพิไชยเสนา หลวงโยธาบริบาล กรมสังฆการีย หมื่นอักษรประสิทธิ วัดหนังพระสงฆ ๒๑ วัดพระราชโอรสพระสงฆ ๕๖ วัดนางนองพระสงฆ ๒๖ หลวงเกษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี จ่ายถุงเข้าสารปลาหาง ให้กับศิษยพระ รวม ๑๐๑ ส่วน ศาลาด้านตวันตกซ้าย พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าปุษยนาคมานพ กรมเรือกันซ้ายขวา หลวงรัดรงคโยธา หลวงธายาสำแดง กรมธรรมการ หมื่นสิทธิไวหาร วัดรัชฎาธิฐานพระสงฆ ๔๐ วัดกาญจนสิงหาศพระสงฆ ๓๒ วัดทองธรรมชาติพระสงฆ ๙๑ หลวงเกษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี จ่ายถุงเข้าสารปลาหางให้ศิษยพระรวม ๑๐๓ ส่วน ศาลารายด้านตวันตกขวา พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสุรัศวดีกลาง หลวงภักดีชุมพล หลวงสกลคาวา กรมธรรมการ หมื่นอภัยภักดี วัดนวลนรดิศพระสงฆ ๑๕ วัดราชคฤหพระสงฆ ๔๖ วัดพระธรรมชาติพระสงฆ ๑ หลวงมังคัล ขุนกสิการบัญชา หลวงเกษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี จ่ายถุงเข้าสารปลาหางให้ศิษยพระรวม ๑๐๐ ส่วน ศาลารายด้านเหนือซ้าย พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจันทรทัตจุธาธาร กรมพลวังไชย กรมเมืองหลวงวิสูตรสมบัติ หลวงสุทาพิทักษ กรมธรรมการหมื่นชำนิโวหาร วัดเวฬุราชินพระสงฆ ๓๘ วัดอินทารามพระสงฆ ๒๖ วัดเสวตรฉัตรพระสงฆ ๖๙ หลวงเกษตร หลวงพิทักษ หลวงวิจารณสาลี จ่ายถุงเข้าสารปลาหางให้ศิษยพระรวม ๑๐๒ ส่วน ศาลารายด้านเหนือขวา พระเจ้า

การพระราชกุศล

ณ วันอาทิตย์ เดือนสิบ แรมสิบเอดค่ำ ปีขานสัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๔๐ ปี มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สมเดจพระน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจตุรนตรัสมี กรมหลวงจักรพรรดิพงษ แลสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ ท่านทั้งสองพระองคเป็นกองใหญ่ จัดให้พระเจ้าน้องยาเธอ แลหม่อมเจ้าข้าราชการ ฝ่ายกรมมหาดไทย กระลาโหม กรมท่า แลกรมกรรมการให้จัดเป็นกองกำกับกัน ดูศิศยพระซึ่งจะมารับพระราชทาน เข้าสารแลปลาหาง ที่ทรงพระราชศรัทธาแด่พระภิกษุสงฆ์ ที่ได้รับพระราชทานนิตยภัตร ในพระนครแลหัวเมือง ตามประสงค์ซึ่งทรงพระราชศรัทธาในกาลทานนี้ ที่ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน

วัดบวรนิเวศ	**พระสงฆ์**	**๓๖**
วัดราชประดิษฐ์	พระสงฆ์	๓๓
วัดราชบพิธ	พระสงฆ์	๓๕
วัดบรมนิวาศ	พระสงฆ์	๓๔
วัดโสมนัศวิหาร	**พระสงฆ์**	**๖๕**
วัดพระนามบัญญัติ	พระสงฆ์	๓๓
วัดเทพศิรินทราวาศ	พระสงฆ์	๒๑
พระองคเจ้าสามเณร	พระสงฆ์	๒
หม่อมเจ้าสามเณร	พระสงฆ์	๓
วัดพิไชยญาติ	พระสงฆ์	๕๑
วัดบุปผาราม	พระสงฆ์	๕๒
วัดเครือวรรณ	พระสงฆ์	๒๒
วัดบุญศิริ	พระสงฆ์	๒๙
วัดสำพันธวงษ์	พระสงฆ์	๑๙
วัดตรีทศเทพย์	พระสงฆ์	๑๙
วัดปทุมวัน	พระสงฆ์	๑๔
วัดซ่มเกลี้ยง	พระสงฆ์	๑๑
วัดบวรมงคล	พระสงฆ์	๒๐
วัดวงษมูล	พระสงฆ์	๘
วัดไชยพฤกษมาลา	พระสงฆ์	๙
วัดมหาดิศย	พระสงฆ์	๑
วัดปทุมคงคา	**พระสงฆ์**	**๓๓**
วัดเขมา	พระสงฆ์	๑๕
วัดพระเชตุพน	**พระสงฆ์**	**๑๔๒**
วัดสามพระยา	พระสงฆ์	๖๐
วัดมหาธาตุ	**พระสงฆ์**	**๒๒๙**
วัดอภัยสุนทริการาม	พระสงฆ์	๘
วัดอัมภวัน	พระสงฆ์	๑๒
วัดสะเกษ	**พระสงฆ์**	**๒๒๓**
วัดดาวดึงษ	พระสงฆ์	๑๑
วัดลาดสิงขร	พระสงฆ์	๑๗
วัดชนะสงคราม	**พระสงฆ์**	**๒๑๒**
วัดราชนัดดา	พระสงฆ์	๓๖
วัดโมลีโลกย	พระสงฆ์	๔๙

วัดนาคกลาง	พระสงฆ์	๓๔
วัดสังเวชวิศยาราม	พระสงฆ์	๘๑
วัดภักคินีนาฏ	พระสงฆ์	๒๐
วัดครุธ	พระสงฆ์	๑๔
วัดจอมสุดาราม	พระสงฆ์	๗
วัดคูหาสวรรค์	พระสงฆ์	๑๑
วัดศรีสุดาราม	พระสงฆ์	๒๑
วัดหิรัญรูจี	พระสงฆ์	๒๔
วัดปากน้ำ	พระสงฆ์	๒๒
วัดประยูรวงษาวาศ	**พระสงฆ์**	**๑๖๓**
วัดสุทัศนเทพวราราม	**พระสงฆ์**	**๑๖๕**
วัดคฤหบดี	พระสงฆ์	๓๔
วัดเทวราชกุญชร	พระสงฆ์	๓๐
วัดเทพธิดาราม	พระสงฆ์	๗๒
วัดฉิมพลี	พระสงฆ์	๒๓
วัดชิโนรศ	พระสงฆ์	๑๙
วัดจักรวัติราชาวาส	**พระสงฆ์**	**๒๔๒**
วัดบพิธพิมุข	พระสงฆ์	๗๓
วัดยานนาวา	**พระสงฆ์**	**๑๔๓**
วัดรังษี	พระสงฆ์	๗๖
วัดดุสิต	พระสงฆ์	๕๓
วัดหงษาราม	พระสงฆ์	๙๘
วัดมหาพฤฒาราม	พระสงฆ์	๒๙
วัดภุมริน	พระสงฆ์	๘
วัดราชาธิวาศ	พระสงฆ์	๒๖
วัดราชบุรณะ	**พระสงฆ์**	**๒๑๒**
วัดโชฏิการาม	พระสงฆ์	๕
วัดมหรรณพาราม	พระสงฆ์	๓๖
วัดสุวรรณาราม	พระสงฆ์	๑๕
วัดอนงคาราม	พระสงฆ์	๒
วัดนางชี	พระสงฆ์	๒๐
วัดอรุณราชวราราม	**พระสงฆ์**	**๑๑๒**
วัดกัลยาณมิตร	**พระสงฆ์**	**๖๓**
วัดพระยาธรรม	**พระสงฆ์**	**๑๒**
วัดราชสิทธาราม	**พระสงฆ์**	**๑๐๔**
วัดอัปษรสวรรค์	พระสงฆ์	๔๐
วัดหนัง	พระสงฆ์	๒๑
วัดพระราชโอรส	พระสงฆ์	๕๖
วัดนางนอง	พระสงฆ์	๒๔
วัดรัชฎาธิฐาน	พระสงฆ์	๔๐
วัดกาญจนสิงหาศ	พระสงฆ์	๓๒
วัดทองธรรมชาติ	พระสงฆ์	๓๑
วัดนวลนรดิษ	พระสงฆ์	๑๕
วัดราชคฤห์	พระสงฆ์	๘๔
วัดทองธรรมชาติ	พระสงฆ์	๑
วัดเวฬุราชิน	พระสงฆ์	๒๘
วัดอินทาราม	พระสงฆ์	๒๖
วัดเศวตฉัตร	พระสงฆ์	๔๘

จำนวนพระสงฆ์ ๑๐ พระอาราม
ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕
เสด็จ ฯ ถวายผ้าพระกฐิน ปี พ.ศ. ๒๔๓๓

จดหมายเหตุ ร.5, จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พุทธศักราช 2433 กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ ศิริมิตร 2514

ราชมานิตถวายเครื่องบริขาน ด้วยพระยานรรัตนได้ถมที่น่าวัดทำรั้วแลกำแพง
ขึ้นใหม่ แล้วสร้างตึกสำหรับเรียนหนังสือ แลศาลาสำหรับพระสรงน้ำ
พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรศาลาแล
เรียนหนังสือทั่วแล้ว เสด็จกลับมาขึ้นทรงรถพระที่นั่งกลับมาประทับวัดมหาธ
ที่ ๔ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ พระครู ๑ ถานานุกรม ๙ เปรียญ
พิธีธรรม ๔ อันดับ ๒๗๑ รวม พระสงฆ์ ๒๙๒ รูป พระเทพโมลีเป็นผู้ครอ
กฐิน พระรับไตรปี ๑๗ รูป โปรดเกล้าฯ ให้กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณถว
เครื่องบริขาร พอพระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้ว เวลาบ่าย ๕ โมงเสศเสด็จกลั
พระบรมมหาราชวัง

วันนี้เวลา ๘ ทุ่มเสศเกิดเพลิงไหม้ที่โรงสีจักรซึ่งเปนที่ของอำแดงทรัพ
นายม่ายี่อับโครน ตั้งอยู่ที่บางพลัดฝั่งตวันตกแขวงกรุงเทพฯ เพลิงติดขึ้นที่น่าจั
ก่อนแล้วลามไปติดโรงที่เคียงกันอีก ๖ หลัง แล้วลามไปติดบ้านจมื่นราชภัณ
นารักษ์ เรือนฝากระดาน ๕ ห้อง ๒ หลัง เรือนฝากระดานสามห้อง ๓ หลั
รวม ๑๒ หลัง โรงสี ๔ หลัง รวม ๑๖ หลัง เวลา ๑๐ ทุ่มเศษจึงดับเปน
เพลิงทั้ง

วันที่รัชกาล ๘๐๒๘ วัน ๒ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีขานโทศก ๑๒๕๒

๒๓

๖

ร.5

วันที่ ๓ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

วันนี้กระบวนพระราชทานพระกระฐิน เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จทรงพระ
ราชยานแต่เกยพระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท พร้อมกระบวนแห่นำตามเสด็
เหมือนอย่างทุกปีมา ประทับวัดจักรวัติราชาวาศที่ ๑ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระ
ราชาคณะ ๒ พระครู ๑ ถานานุกรม ๕ เปรียญ ๒ อันดับ ๒๘๙ รวม
พระสงฆ์ ๒๙๙ รูป พระวรญาณมุนีเปนผู้ครองกระฐิน รับไตรปี ๙ รูป โปรด

[illegible]๒ ให้เจ้านายถวายเครื่องบริกขาร พอพระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้ว เสด็จ[illegible]ราชดำเนินมาประทับบนพระมณฑปบิดทองพระพุทธรูปบ่าเลไลย์ แลพระ[illegible]ธบาทจำลอก แล้วเสด็จมาทรงพระราชยานเดินกระบวน~~ไปประทับ~~วัด[illegible]พันธวงษ์ ที่ ๒ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ ถานานุกรม ๓ [illegible] ๒๕ รวมพระสงฆ์ ๒๙ รูป พระพินิจพินัยเบ็นผู้ครองกระฐิน รับไตรบี[illegible]รูป พอถวายเครื่องบริกขารแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จมาทรงพระ[illegible]ชยานไปประทับวัดประทุมคงคาที่ ๓ มีพระสงฆ์จำพรรษา สมเด็จพระพุฒาจาริย [illegible] พระครู ๑ ถานานุกรม ๘ เปรียญ ๑ อันดับ ๒๔ รวมพระสงฆ์ ๓๕ รูป [illegible]จพระพุฒาจาริยเบ็นผู้ครองกระฐิน รับไตรบี ๑๐ รูป พอถวายเครื่อง[illegible]กขารแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จมาทรงพระราชยานเบ็นกระบวน[illegible]ดับ เวลาย่ำค่ำเศษถึงพระบรมมหาราชวัง

วันที่รัชกาล ๘๐๒๙ วัน ๓ ฯ ๑๑ ค่ำ บีขานโทศก ๑๒๕๒
๒๓
๗

วันที่ ๔ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

ไม่เสด็จออก.

วันที่รัชกาล ๘๐๓๐ วัน ๔ ฯ ๑๑ ค่ำ บีขานโทศก ๑๒๕๒
๒๓
๘

วันที่ ๕ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

วันนี้เบ็นวันพยุหยาตรากระฐินบก เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จทรงเครื่อง[illegible]ยาภรณ์ เสด็จประทับเหนือพระที่นั่งพุตตาลถมที่น่าพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ [illegible]อมด้วยกระบวนน่าหลัง แลคู่เคียงอินทร์พรหม เครื่องสูงแวดล้อมเคลื่อน[illegible]บวนพยุหยาตราออกประตูพิมานไชยศรี วิเศษไชยศรี เลี้ยวบ้อมเผด็จดัษกร

ถานานุกรม ๔ เปรียญ ๑ พระพิธีธรรม ๔ พระมหาดเล็ก ๔ อันดั รวมพระสงฆ์ ๘๔ รูป พระสังฆวรานุวงษ์เถรเป็นผู้ครองกระฐิน รับไตรปี พอถวายเครื่องบริกขารกระฐินแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จกลับ เรือพระที่นั่งตั้งกระบวนพยุหยาตรากลับ เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จถึงพระบรม ราชวัง

๒๓

วันที่รัชกาล ๘๐๓๒ วัน ๖ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีขานโทศก ๑๒๕๒

๑๐

วันที่ ๗ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จลงเรือพระที่นั่งพระราชทานพระกระ ประทับวัดพระนามบัญญัติที่ ๑ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับหลังพระอ โบสถทรงชักเชือกยอดพระเจดีย์ ทำเป็นพระมหามงกุฎสวมยอดพระเจดีย์ แล เสด็จกลับมาประทับในพระอุโบสถ มีพระสงฆ์จำพรรษา กรมหมื่น ๑ พระรา คณะ ๑ พระครู ๒ ถานานุกรม ๙ เปรียญ ๒ พระมหาดเล็ก ๑ อันดับ รวมพระสงฆ์ ๖๘ รูป พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นผู้คร กระฐิน รับไตรปี ๑๕ รูป พอถวายเครื่องบริกขารกระฐินแล้ว พระสงฆ์ถวา อนุโมทนา เสด็จพระราชดำเนินกลับมาลงเรือพระที่นั่ง มาประทับวัดโสมนั วิหารที่ ๒ มีพระสงฆ์จำพรรษา สมเด็จพระราชาคณะ ๑ หม่อมราชวง พระราชาคณะ ๑ หม่อมเจ้าพระ ๑ พระครูถานานุกรม ๑๕ เปรียญ ๑ พระ พิธีธรรม ๔ อันดับ ๖๖ รวมพระสงฆ์ ๘๙ รูป สมเด็จพระวันรัตเป็นผู้ครอ กระฐิน รับไตรปี ๑๖ รูป พอถวายเครื่องบริกขารกระฐินแล้ว พระสงฆ์ถวา อนุโมทนา เสด็จพระราชดำเนินกลับมาลงเรือพระที่นั่ง มาประทับวัดสะเกษ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ พระครู ๒ ถานานุกรม ๕ เปรียญ พระพิธีธรรม ๔ อันดับ ๒๕๖ รวมพระสงฆ์ ๒๗๐ รูป พระธรรมธานาจารย์เป

[illegible]องกระฐิน รับไตรบี่ ๑๑ รูป พอถวายเครื่องบริกขารกระฐินแล้ว พระสงฆ์[illegible]ยอนุโมทนา เสด็จพระราชดำเนินมาลงเรือพระที่นั่งเป็นกระบวนกลับ เวลา[illegible]เศษเสด็จถึงพระบรมมหาราชวัง

๒ ๓

วันที่รัชกาล ๘๐๓๓ วัน ๗ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีขานโทศก ๑๒๕๒

๑ ๑

วันที่ ๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๓)

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จพระราชทานพระกระฐิน ประทับวัดระฆังโฆสิตารามที่ ๑ มีพระสงฆ์จำพรรษา หม่อมเจ้าพระราชาคณะ ๑ หม่อมเจ้า[illegible] ๑ ถานานุกรม ๖ เปรียญ ๒ พระมหาดเล็ก ๑ พระพิธีธรรม ๔ อันดับ [illegible]๕๗ รวมพระสงฆ์ ๑๖๗ รูป หม่อมเจ้าพระพุทธบาทบี่ลันทน์ธรรมเจดีย์เป็นผู้ครองกระฐิน รับไตรบี่ ๑๖ รูป พอถวายเครื่องบริกขารกระฐินแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาเสด็จพระราชดำเนินมาลงเรือพระที่นั่งล่องลงมาประทับวัดกัลยาณ[illegible]รที่ ๒ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๒ พระครู ๑ ถานานุกรม ๘ อันดับ ๑๐๒ รวมพระสงฆ์ ๑๑๓ รูป พระวิเชียรธรรมคุณาธารเป็นผู้ครองกระฐิน รับไตรบี่ ๑๐ รูป พอถวายเครื่องบริกขารกระฐินแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เสด็จพระราชดำเนินกลับมาลงเรือพระที่นั่ง ประทับวัดบพิธภิมุขที่ ๓ มีพระสงฆ์จำพรรษา พระราชาคณะ ๑ ถานานุกรม ๔ เปรียญ ๑ อันดับ ๗๖ [illegible]พระสงฆ์ ๘๒ รูป พระโพธิวงษ์เป็นผู้ครองกระฐิน รับไตรบี่ ๕ รูป พอถวายเครื่องบริกขารกระฐินแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จกลับถึงพระบรมมหาราชวัง

รวมยอดพระสงฆ์ ๑๐ วัดที่เสด็จฯ

วัดมหาธาตุ	รวมพระสงฆ์	๒๙๒	รูป
วัดจักรวัติราชาวาศ	รวมพระสงฆ์	๒๙๙	รูป
วัดสัมพันธวงษ์	รวมพระสงฆ์	๒๙	รูป
วัดประทุมคงคา	รวมพระสงฆ์	๓๕	รูป
วัดพระนามบัญญัติ	รวมพระสงฆ์	๖๘	รูป
วัดโสมนัสวิหาร	รวมพระสงฆ์	๘๙	รูป
วัดสะเกษ	รวมพระสงฆ์	๒๗๐	รูป
วัดระฆังโฆสิตาราม	รวมพระสงฆ์	๑๖๗	รูป
วัดกัลยาณมิตร	รวมพระสงฆ์	๑๑๓	รูป
วัดบพิธภิมุข	รวมพระสงฆ์	๘๒	รูป

พระอันดับเล่าสวดมนต์	๘	
รวม พระสงฆ์	๖๙	รูป

สามเณร จำ พรรษา

สามเณร เปรียญ	๑	รูป
รวม พระสงฆ์ สามเณร	๗๐	รูป

พระสงฆ์ จำ พรรษา ณวัดจักรวรรดิ์ราชาวาศ

พระราชาคณะ	๒	
พระครูพิเศษ	๔	
พระครูถานานุกรมไม่มีประโยค	๙	
พระเปรียญ	๖	
พระนักธรรม	๒	
พระราชภัฏ	๑	
พระอันดับเรียนคันถะธุระ	๔๒	
พระอันดับเรียน วิปัสสนาธุระ	๓๘	
พระอันดับเรียน ธรรมวินัย	๓๐	
พระอันดับ ทรง ปาฏิโมกข์ กับ พระเล่าสวดมนต์	๔๐	
รวม พระสงฆ์	๑๗๔	รูป

สามเณร จำ พรรษา

สามเณร เรียน คันถะธุระ	๒๙

สามเณร เรียน ธรรมวินัย	๒๗

รวม สามเณร ๕๖ รูป

รวม พระสงฆ์ สามเณร ๒๓๐ รูป

พระสงฆ์ จำ พรรษา ณวัดเบญจมบพิตร์ดุสิตวนาราม

พระราชาคณะ เจ้าคณะรอง	๑
พระราชาคณะ	๒
พระครูพิเศษ	๑
พระครูถานานุกรม มีประโยค	๔
พระครูถานานุกรม	๓
พระเปรียญ	๑๕
พระอันดับใน จำนวน เรียนคันถะธุระ	๒
พระอันดับ นอก จำนวน เรียน ธรรมวินัย	๓

รวม พระสงฆ์ ๓๑ รูป

สามเณร จำ พรรษา

สามเณร เปรียญ	๓
สามเณร ใน จำนวน เรียน คันถะธุระ	๑๒
สามเณร นอก จำนวน เรียน คันถะธุระ	๗

รวม สามเณร ๒๒ รูป

รวม พระสงฆ์ สามเณร ๕๓ รูป

๒๐ พระเหมี่ยน ๒๑ พระสอน ๒๒ พระปลื้ม รวม ๘ รูป วัดมหาธาตุ ๒๓ พระปลัดแบน ๒๔ พระผิว รวม ๒ รูป วัดราชาธิวาส ๒๕ พระพรม ๒๖ พระไชย ๒๗ พระศรีจันทร์ รวม ๓ รูป วัดบรมนิวาศ ๒๘ พระฉุย ๒๙ พระเคลื่อน รวม ๒ รูป วัดสุวรรณาราม ๓๐ พระชื่น ๓๑ พระคำ รวม ๒ รูป วัดสุทัศน์เทพวราราม ๓๒ พระสว่าง ๓๓ พระใจ รวม ๒ รูป วัดราชโอรสาราม ๓๔ พระเปรม วัดเทพศิรินธร์ ๓๕ พระเผื่อน วัดราชบุรณะ ๓๖ พระหนอม ๓๗ พระปาน รวม ๒ รูป วัดสระเกษ ๓๘ พระนิ่ม วัดจักรวรรดิ์ ๓๙ พระจิณ วัดมกุฎกษัตริยาราม ๔๐ พระจันทร์ วัดพิไชยญาติการาม ๔๑ พระลำอาง วัดมหรรณพาราม รวม ๔๑ รูป เปนเปรียญ ๓ ประโยค พัดหน้านางพื้นแพรเขียวประดับเลื่อม

ส่วนพระลพ เปรียญธรรม ๒ ประโยค วัดบวรนิเวศวิหาร อาพาธมารับพระราชทานไม่ได้ ทรงพระกรุณาโปรดให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการส่งไปพระราชทาน

สามเณรเปรียญ

เปรียญ ๔ ประโยค

๑ สามเณรกมล วัดบวรนิเวศวิหาร ๒ สามเณรมิ่ง วัดเบญจมบพิตร ๓ สามเณรสม วัดมหาธาตุ ๔ สามเณรยง วัดมหรรณพาราม

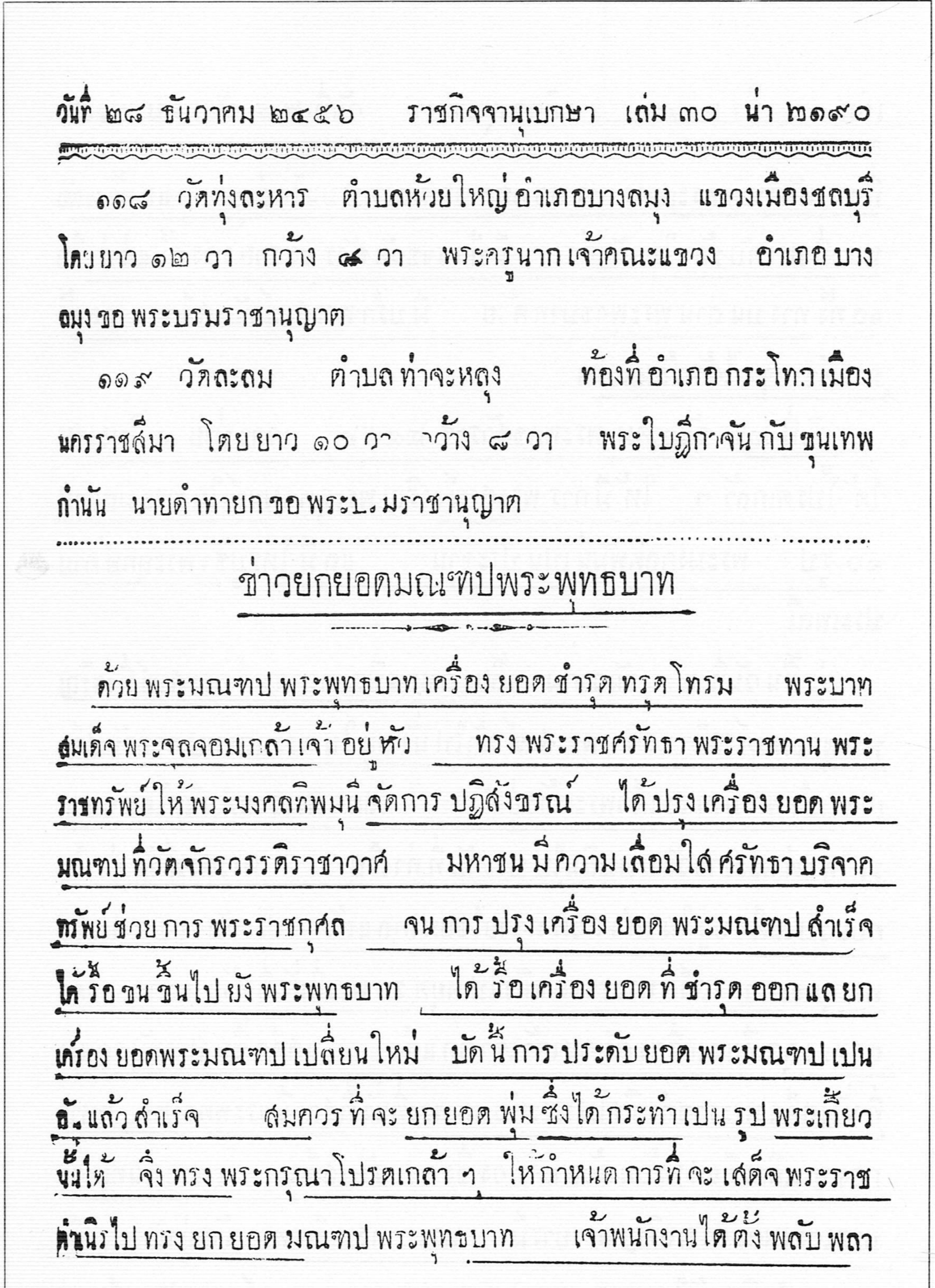

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๔๕๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ น่า ๒๑๙๐

๑๑๘ วัดทุ่งละหาร ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางลมุง แขวงเมืองชลบุรี โดยยาว ๑๒ วา กว้าง ๘ วา พระครูนาก เจ้าคณะแขวง อำเภอ บางลมุง ขอ พระบรมราชานุญาต

๑๑๙ วัดละลม ตำบล ท่าจะหลุง ท้องที่ อำเภอ กระโทก เมืองนครราชสีมา โดย ยาว ๑๐ วา กว้าง ๘ วา พระใบฎีกาจัน กับ ขุนเทพ กำนัน นายดำทายก ขอ พระบรมราชานุญาต

……

ข่าวยกยอดมณฑปพระพุทธบาท

ด้วย พระมณฑป พระพุทธบาท เครื่อง ยอด ชำรุด ทรุดโทรม พระบาทสมเด็จ พระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว ทรง พระราชศรัทธา พระราชทาน พระราชทรัพย์ ให้พระมงคลทิพมุนี จัดการ ปฏิสังขรณ์ ได้ปรุงเครื่อง ยอด พระมณฑป ที่วัดจักรวรรดิราชาวาศ มหาชน มีความ เลื่อมใส ศรัทธา บริจาคทรัพย์ ช่วย การ พระราชกุศล จน การ ปรุง เครื่อง ยอด พระมณฑป สำเร็จได้รื้อ ขน ขึ้นไป ยัง พระพุทธบาท ได้รื้อเครื่อง ยอด ที่ ชำรุด ออก แล ยกเครื่อง ยอดพระมณฑป เปลี่ยนใหม่ บัดนี้ การ ประดับ ยอด พระมณฑป เปนอันแล้ว สำเร็จ สมควร ที่จะ ยก ยอด พุ่ม ซึ่งได้กระทำ เปน รูป พระเกี้ยวขึ้นได้ จึ่ง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนด การที่ จะ เสด็จ พระราชดำเนินไป ทรง ยก ยอด มณฑป พระพุทธบาท เจ้าพนักงานได้ตั้ง พลับ พลา

ที่ประทับ ทอด พระเนตร การ ยก ยอด พระมณฑป บนไหล่เขา แลตั้งพลับพลา ที่ประทับร้อนใน วังเก่า มีบ้าราชวัตฉัตร ธง ราย ทาง ตั้งแต่ท่าเรือ แลทั้ง ทาง บน ถาน พระพุทธบาท ด้วย มีปรำพระสงฆ์รับเสด็จ แลตั้งการ ต่าง ๆ ไว้พร้อมเสร็จ

วันที่ ๒๒ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ได้โปรดเกล้า ฯ ให้ มีการ พระสงฆ์เจริญ พระพุทธมนต์ ใน พระ มณฑป ๑๐ รูป พระมงคลทิพมุนี เปน ประธาน แล มี โหรบูชา พระฤกษ์ ตาม ประเพณี

รุ่ง ขึ้น วันที่ ๒๓ ธันวาคม เลี้ยง อาหารบิณฑบาต แก่ พระสงฆ์ ที่ เจริญ พระพุทธมนต์เสร็จ แล้ว พระสงฆ์ เข้าไป นั่ง อยู่ ใน พระมณฑป คอยรับเสด็จ เวลาเช้า พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิร โดย ขบวน รถไฟ แต่ พระราชวัง บางปอินไป ประทับ ที่ ท่าเรือ พระสงฆ์ วัด ท่าเรือ คอย รับ เสด็จ อยู่ ใน ปรำ สวด ถวายไชยมงคล แล้ว ประทับ รถราง สายไป พระพุทธบาท เสด็จ พระราชดำเนิรไป หยุด รถ พระที่นั่ง ที่ ท้าย เขาตก เสด็จ ลง ทรง จุดเทียน เครื่อง สังเวย เจ้า เขา ตก แล้ว เสด็จ ขึ้น ประทับ รถพระ ที่ นั่ง เสด็จ พระราชดำเนิรไป ประทับ รถ พระที่นั่ง ที่สถานีพระพุทธบาท ทหาร กอง พระเกียรติยศ พร้อม ด้วย แตร วง ซึ่ง คอย รับ เสด็จ ถวาย วันทยาวุธ บรร เลง เพลง สรรเสริญ พระบารมี พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัว เสด็จ พระราชดำเนิร เข้าใน ถาน พระพุทธบาท พระสงฆ์ คอย รับ เสด็จ อยู่

ตามปรำ ถวายไชยมงคลคาถา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ราษฎรโห่ฮิ้วถวายไชย ทรงพระราชดำเนิร โดย ทาง ประทักษิณ พระพุทธบาทขึ้นบรรไดทางประตูยักษ์ ไปประทับบน พลับพลา ทรง เจิม ยอด มณฑป แล้ว พราหมณ์ ได้ หลั่ง น้ำสังข์เสร็จ ทรง จับ สาย ยกยอด ใน ขณะนั้นโหร ลั่นฆ้องไชย พระสงฆ์ ใน พระมณฑป สวดไชยมงคลคาถา พราหมณ์ เป่าสังข์ กรม แสงใน ขับ ไม้บัณเฑาะว์ พนักงาน ประโคม แตร สังข์ เครื่องดนตรี เจ้าน่าที่ ชักยอด มณฑป ขึ้น บักสวมลงใน ที่เสร็จ แล้ว เสด็จ ทรงพระดำเนิรไป ประทับใน มณฑป ทรงจุดเทียน เครื่อง นมัสการ แล้ว ทรง เติม น้ำมันหอม จุดตะเกียง พุทธบูชา ถวาย ต้นไม้ทอง ต้นไม้เงิน เปน เครื่อง บรรณาการ สักการ บูชา แล้ว ทรง ประเคน เครื่องไทยธรรม แก่ พระสงฆ์ที่ เจริญ พระพุทธมนต์ พระสงฆ์ ถวาย อนุโมทนา พระราชาคณะ ถวาย อดิเรกเสร็จ โปรดเกล้า ฯ ให้พราหมณ์ เบิก แว่น เวียน เทียน สมโภช พระพุทธบาท ครบ รอบ ตติยวาร เมื่อ พราหมณ์ ดับ เทียน แล เจิม พระพุทธบาทเสร็จ แล้ว เสด็จ ออก จาก พระมณฑป ทรง พระ ดำเนิร ลง ทางบรรได นาค โดย ทาง ประทักษิณไป ถึงเชิงบรรได หยุด ประทับ โปรดเกล้า ฯ ให้ช่างฉาย พระบรมรูป พร้อม ด้วย พระบรมวงษานุวงษ์ แล ข้าทูลลอองธุลีพระบาท แล้ว เสด็จประทับ พลับ พลาประทับร้อน ที่ในวัง เมื่อเสวยแล้ว เวลา บ่าย ๓ โมง เสด็จประทับ รถราง พระ ที่นั่ง กลับ ลง มา ยัง ท่าเรือ เสด็จพระราชดำเนิรกลับโดยขบวน รถไฟ คืน สู่พระราชวัง บางปอิน

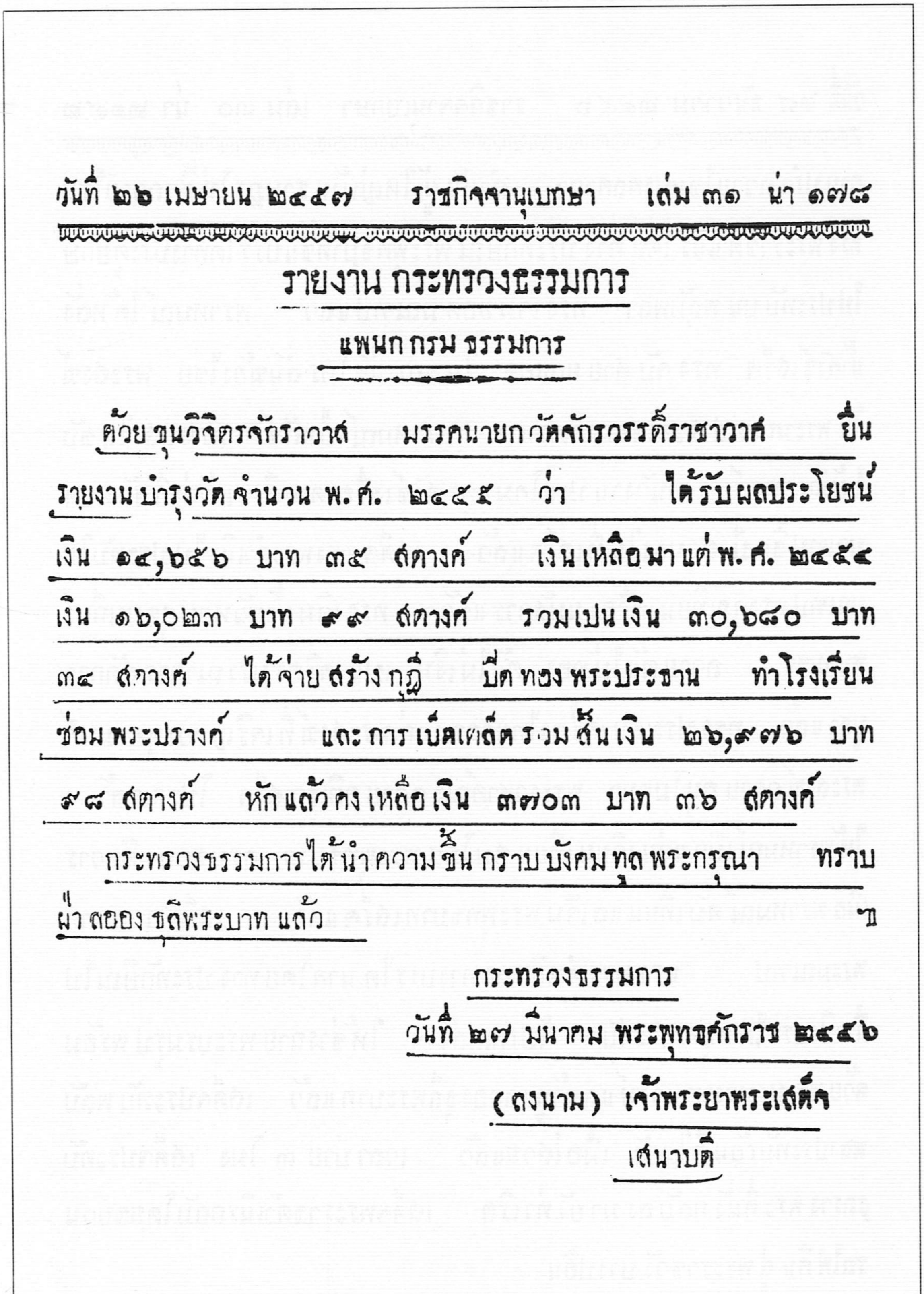

วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๔๕๗ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๑ น่า ๑๗๘

รายงาน กระทรวงธรรมการ

แพนก กรม ธรรมการ

ด้วย ขุนวิจิตรจักราวาส มรรคนายก วัดจักรวรรดิ์ราชาวาศ ยื่นรายงาน บำรุงวัด จำนวน พ.ศ. ๒๔๕๕ ว่า ได้รับผลประโยชน์เงิน ๑๔,๖๕๖ บาท ๓๕ สตางค์ เงินเหลือมาแต่ พ.ศ. ๒๔๕๔ เงิน ๑๖,๐๒๓ บาท ๙๙ สตางค์ รวมเปนเงิน ๓๐,๖๘๐ บาท ๓๔ สตางค์ ได้จ่าย สร้างกุฎี ปิดทองพระประธาน ทำโรงเรียนซ่อมพระปรางค์ และการเบ็ดเตล็ด รวมสิ้นเงิน ๒๖,๙๗๖ บาท ๙๘ สตางค์ หักแล้วคงเหลือเงิน ๓๗๐๓ บาท ๓๖ สตางค์

กระทรวงธรรมการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าลอองธุลีพระบาทแล้ว ฯ

กระทรวงธรรมการ
วันที่ ๒๗ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖
(ลงนาม) เจ้าพระยาพระเสด็จ
เสนาบดี

มหาผล รวม ๕ รูป วัดมหาธาตุ ๑๕ พระมหาเชิด วัดเทพศิรินธราวาศ ๑๖ พระมหาศุข วัดมกุฎกษัตริยาราม ๑๗ พระมหาผึ้ว วัดราชาธิวาศ ๑๘ พระมหาลำราญ ๑๙ พระมหาช่วง รวม ๒ รูป วัดจักรวรรดิราชาวาศ ๒๐ พระมหาเที่ยบ วัดอนงคาราม ๒๑ พระมหาจรูญ วัดทองธรรมชาติ รวม ๒๑ รูป เปนเปรียญ ๔ ประโยค พัดหน้านางพื้นแพรน้ำเงินประดับเลื่อม

เปรียญธรรม

๑ พระทองคำ ๒ พระพรหม ๓ พระสุวรรณ รวม ๓ รูป วัดบวรนิเวศวิหาร ๔ พระสนิท วัดราชบพิธ ๕ พระครูสมุห์ผล ๖ พระขัน รวม ๒ รูป วัดเบญจมบพิตร ๗ พระสมบูรณ์ วัดมหาธาตุ ๘ พระสิงห์ ๙ พระเชย ๑๐ พระเวี่ยน ๑๑ พระโชติ รวม ๔ รูป วัดเทพศรินธราวาศ ๑๒ พระริ้ว วัดราชาธิวาศ ๑๓ พระหงวน ๑๔ พระถ้วน ๑๕ พระดี รวม ๓ รูป วัดอนงคาราม รวม ๑๕ รูป เปนเปรียญธรรม พัดหน้านางพื้นแพรเขียวประดับเลื่อม

เปรียญ ๓ ประโยค

๑ พระสิทธิ์ ๒ พระพิทย์ ๓ พระพิมพ์ รวม ๓ รูป วัดราชบพิธ ๔ พระพุ่ม ๕ พระเพิ่ม ๖ พระน้อม ๗ พระบุษย์ ๘ พระจำรัส ๙ พระรวน รวม ๖ รูป วัดพระเชตุพน ๑๐ พระหุ่น วัดสุทัศน์เทพวราราม ๑๑ พระเสริม วัดเทพศิรินธราวาศ ๑๒ พระคง วัดประยุรวงษาวาศ

ทรงประเคนบริขาร

พระวิสุทธิสังวรเถร วัดจักรวรรดิ ราชาวาศ

ไป อยู่ วัด สังเวช วิศยาราม

ด้วย เจ้า อาวาศ วัด สังเวช วิศยาราม ถึง มรณภาพ ทรง พระ กรุณาโปรดให้ พระ วิสุทธิ สังวรเถร วัด จักรวรรดิ ราชา วาศ ไป เปน เจ้า อาวาศ

วันที่ ๗ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๗ เจ้า พนักงานได้จัดการ แห่ พระ วิสุทธิ สังวรเถร กับ พระ ถานานุกรม ๑๕ อันดับ ๓ รูป แต่ วัด จักรวรรดิ ราชาวาศ ไป วัด สังเวช วิศยาราม ตาม ธรรมเนียม ฯ

วันที่ ๑๑ พฤษภาคม เวลาเย็น เจ้าพนักงาน ได้ นิมนต์ พระราชกวี ผู้ มา กำกับ ๑ พระ วิสุทธิ สังวรเถร ๑ พระ ถานา ๑ พระ อันดับ ๓ รูป ไป รอ อยู่ ที่ พระ ที่ นั่ง อภิเศก ดุสิต

เวลา ทุ่ม เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ ออก พระที่นั่ง อภิเศก ดุสิต ทรง ประเคน บริขาร แค่ พระสงฆ์ ซึ่ง จะไป อยู่ วัด สังเวช วิศยาราม แล้ว พระ วิสุทธิ สังวรเถร ถวาย ยถา อนุโมทนา พระ ราช กระวี ถวาย อดิเรก ถวาย พระ พรถา เปน เสร็จการ ฯ

การ รื่นเริง ใน วัน ประสูตร์

สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ เจ้าฟ้า กรมขุน

นคร ราชสิมา

ด้วย วัน ประสูตร์ สมเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ เจ้าฟ้า กรมขุน นคร ราชสิมา โดย สุริยคติกาล ตรง วันที่ ๑๒ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๗ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ มี การ รื่นเริง อย่าง ที่ เคย มี มา ณวังสวน ดุสิต ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กระทรวง วัง ออก ฎีกา เชิญ พระ บรม วงษานุวงษ์ ข้า ราชการ ที่ โดย เสด็จ พระ ราช ดำเนิร ประพาศ อยู่ เสมอ มี ที่ ตาม เสด็จ ประพาศ ชวา เปน ต้น [illegible] กับ ผู้ ที่ รับ ราชการ มี หน้าที่ เนื่องใน วัง สวนดุสิต ให้ไป ประชุม รับพระราชทาน เลี้ยงใน การ รื่นเริง นี้

ในวันที่ ๑๒ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗ นั้น เวลา ค่ำ ผู้ ที่ ได้รับ เชิญไป พร้อม กัน อยู่ ที่ ตำหนัก ราชฤทธิ์รุ่งโรจน์ เวลา ๒ ทุ่ม เศษ พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัว เสด็จ ลง ประทับ ณตำหนักราชฤทธิ์ รุ่งโรจน์ พระ บรมวงษานุวงษ์ ข้า ทูลลออง ธุลี พระบาท เฝ้า พร้อม กัน อยู่ ณที่ นั้น พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง จับ ฉลาก เครื่อง แต่ง พระองค์ แล ทรงพระกรุณาโปรด

สถิติแยกประเภท
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

◆

ลำดับปีเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส (โดยประมาณ)

๑.	พระโพธิวงศาจารย์ (ใจ)	ร.๑
๒.	พระวิเชียรกวี	ร.๓
๓.	พระธรรมเจดีย์ (เกิด)	ร.๓- ๒๓๙๖
๔.	พระวรญาณมุนี (น้อย)	๒๓๙๖-๒๔๐๒
๕.	พระอมรเมธาจารย์ (ตุ้ม)	๒๔๐๒-๒๔๐๘
๖.	พระวรญาณมุนี (ดิศ)	๒๔๐๘-๒๔๐๙
๗.	พระธรรมานุกูลเถร (ด้วง)	๒๔๐๙-๒๔๑๘
๘.	พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง)	๒๔๑๘-๒๔๔๓
๙.	พระพุฒาจารย์ (มา อินฺทสโร)	๒๔๔๓-๒๔๕๗
๑๐.	พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย ปณฺฑิโต)	๒๔๕๗-๒๔๗๔
๑๑.	พระอริยกวี (สำราญ โกสโล)	๒๔๗๔-๒๔๘๐
๑๒.	พระคุณาจารวัตร (ไช้ สุวณฺโณ)	๒๔๘๐-๒๔๙๗
๑๓.	สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก)	๒๔๙๗-๒๕๒๗
๑๔.	พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม)	๒๕๒๗-ปัจจุบัน

๑. คุณวุฒิ

๑.๑ เปรียญ ๙ ประโยค

- พระวรญาณมุนี (น้อย)
- สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก)

๑.๒ เปรียญ ๖ ประโยค

- พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง)
- พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม)

๑.๓ เปรียญ ๔ ประโยค

- พระอริยกวี (สำราญ โกสโล)

๑.๔ เปรียญ (ประโยคไม่ชัดเจน)
- พระธรรมเจดีย์ (เกิด)
- พระอมรเมธาจารย์ (ตุ้ม)
- พระวรญาณมุนี (ดิศ)

๒. อายุ

๒.๑ อายุ ๘๐ ปีขึ้นไป
- พระอริยกวี ๘๖ ปี
- สมเด็จพระธีรญาณมุนี ๘๗ ปี
- พระคุณาจารวัตร ๘๒ ปี

๒.๒ อายุ ๗๐ ปีขึ้นไป
- พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) ๗๙ ปี
- พระพุฒาจารย์ (มา) ๗๗ ปี
- พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย) ๗๐ ปี
- พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา) ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปี

๓. ระยะเวลาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

๓.๑ ตั้งแต่ ๓๐ ปีขึ้นไป
- สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์)

๓.๒ ตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป
-

๓.๓ ตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป
- พระพุฒาจารย์ (มา) ๑๔ ปี
- พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย) ๑๗ ปี
- พระคุณาจารวัตร (ใช้) ๑๗ ปี
- พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา)ดำรงตำแหน่งเริ่มแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗ นับถึงปัจจุบันได้ ๑๓ ปี

๓.๔ อายุต่ำกว่า ๑๐ ปี
- พระวรญาณมุนี (น้อย) ๖ ปี
- พระอมรเมธาจารย์ (ตุ้ม) ๖ ปี
- พระวรญาณมุนี (ดิศ) ๑ ปี
- พระธรรมานุกูลเถร (ด้วง) ๙ ปี
- พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) ๙ ปี
- พระอริยกวี (สำราญ) ๖ ปี

๔. ตำแหน่งบริหารการคณะสงฆ์

- ๔.๑ กรรมการมหาเถรสมาคม
    - สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์)
- ๔.๒ เจ้าคณะใหญ่
    - สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์)
- ๔.๓ เจ้าคณะอรัญวาสี
    - พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง)
    - พระพุฒาจารย์ (มา)
- ๔.๔ เจ้าคณะมณฑล, เจ้าคณะภาค
    - พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย)
      เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา
    - พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา)
      เจ้าคณะภาค ๑๒
    - พระอริยกวี (สำราญ)
      รองเจ้าคณะมณฑลราชบุรี
- ๕.๕ หน้าที่พิเศษ
    - ผู้กำกับการพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรีและเกาะสีชัง
        - พระพุฒาจารย์ (มา)
        - พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย)
    - แม่กองงานพระธรรมทูต, ประธาน อ.ป.ต.
        - สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์)

๕. สมณศักดิ์

- ๕.๑ สมเด็จพระราชาคณะสุพรรณบัฏ
    - สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์)
- ๕.๒ รองสมเด็จพระราชาคณะหิรัณยบัฏ (เจ้าคณะรอง)
    - พระพุฒาจารย์ (มา)
- ๕.๓ เจ้าคณะอรัญวาสี (ต่ำกว่าชั้นหิรัณยบัฏ สูงกว่าพระราชาคณะชั้นธรรม)
    - พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง)
- ๕.๔ พระราชาคณะชั้นธรรม
    - พระธรรมเจดีย์ (เกิด)
    - พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา)

๕.๕ พระราชาคณะชั้นเทพ

- พระโพธิวงศาจารย์ (ใจ)
- พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย)

๕.๖ พระราชาคณะชั้นสามัญ

- พระวิเชียรกวี
- พระวรญาณมุนี (น้อย)
- พระอมรเมธาจารย์ (ตุ้ม)
- พระวรญาณมุนี (ดิศ)
- พระธรรมานุกูลเถร (ด้วง)
- พระอริยกวี (สำราญ)
- พระคุณาจารวัตร (ไช้)

หมายเหตุ : สมณศักดิ์ พระโพธิวงศาจารย์ เดิมเป็นราชทินนามสำหรับพระราชาคณะชั้นเทพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดยกเป็นราชทินนามสำหรับเจ้าคณะอรัญวาสี เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๘

๒. ในการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ.๒๔๙๘ เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี ขณะเมื่อเป็นพระธรรมธีรราชมหามุนี ผู้เรียบเรียง ได้กล่าวไว้ตอนระบุถึงลำดับและประวัติเจ้าอาวาสว่า ท่านสามารถค้นพบเพียงชั้นพระธรรมเจดีย์ (เกิดหรือรอด) ในรัชกาลที่ ๓ เป็นประถม เหนือนั้นขึ้นไปไม่มีหลักฐานที่จะให้ค้นได้

แต่จากการค้นคว้าเพิ่มเติมของคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสชุดนี้ ทำให้ได้พบชื่อพระเถระผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่ในฐานะควรจะเป็นเจ้าอาวาสอีก ๒ ท่าน คือ

๑. พระโพธิวงศาจารย์ (ใจ) ซึ่งปรากฏชื่อเป็นพระราชาคณะตำแหน่งนี้องค์สุดท้ายในรัชกาลที่ ๑ และลงว่าอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาส

๒. พระวิเชียรกวี ซึ่งปรากฏชื่อเป็นผู้ครองผ้าพระกฐิน ในการเสด็จพระราชดำเนินมาถวายผ้าพระกฐินของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ อันแสดงว่า เพราะท่านเป็นเจ้าอาวาส จึงได้เป็นผู้ครองผ้าพระกฐิน

เพราะฉะนั้น จึงพบนามพระเถระผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส เพิ่มขึ้นอีก ๒ องค์ ก่อนจะถึงลำดับที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ เรียงลำดับไว้ คือ พระธรรมเจดีย์ (เกิด)

รองศาสตราจารย์อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์

รวบรวม

ทำเนียบสมณศักดิ์

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

รัชกาลที่ ๑

พ.ศ. พระโพธิวงศาจารย์ (ใจ)

รัชกาลที่ ๒

พ.ศ. พระธรรมกิตติ (พรึก หรือ พฤกษ์) เดิมเขียน ธรรมกิจ
โปรดให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดอมรินทราราม พ.ศ.๒๓๖๐
ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระโพธิวงศาจารย์ พ.ศ. ๒๓๖๓

รัชกาลที่ ๓

พ.ศ. พระวิเชียรกวี (๒๓๖๘*)
พ.ศ. พระธรรมธราจารย์ (๒๓๖๘*)
พ.ศ. พระโพธิวงศาจารย์ (เกิด)
พ.ศ. ๒๓๘๖ พระธรรมเจดีย์ (เกิด)
พ.ศ. ๒๓๙๑ พระญาณสิทธิ (นาค) เปรียญ ๖ ประโยค
พ.ศ. พระธรรมโกษาจารย์
โปรดให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบพิตรพิมุข พ.ศ. ๒๓๙๔

รัชกาลที่ ๔

พ.ศ. ๒๓๙๖ พระวรญาณมุนี (น้อย) เปรียญ ๙ ประโยค
พ.ศ. ๒๔๐๒ พระอมรเมธาจารย์ (ตุ้ม) เปรียญ
พ.ศ. ๒๔๐๘ พระวรญาณมุนี (ดิศ) เปรียญ
พ.ศ. ๒๔๐๙ พระธรรมานุกูลเถร (ด้วง)
พ.ศ. ๒๔๑๐ พระวรญาณมุนี (เส็ง) เปรียญ ๖ ประโยค

---

* พ.ศ. ในวงเล็บ คือ ปีที่ปรากฏชื่อของท่าน

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ. ๒๔๒๔ พระวินัยกิจโกศล (อิ่ม) เปรียญ ๕ ประโยค
พ.ศ.๒๔๓๒ พระครูภาวนาวิจารณ์ (มา อินฺทสโร)
พ.ศ. ๒๔๓๔ พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) เปรียญ ๖ ประโยค พระราชาคณะชั้นเทพ
พ.ศ. ๒๔๓๕ พระมงคลทิพยมุนี (มา อินฺทสโร)
พ.ศ. ๒๔๓๘ พระโพธิวงศาจารย์ (เส็ง) เปรียญ ๖ ประโยค พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะอรัญวาสี
พ.ศ. ๒๔๔๓ – พระวินัยกิจโกศล (สุ่น) เปรียญ ๕ ประโยค
– พระครูสุนทรศีลาจารย์ (จุ้ย)
– พระครูมงคลวิจิตร (เปี่ยม)
พ.ศ. ๒๔๔๔ พระครูสุนทรศีลาจารย์ (กล่อม)
พ.ศ. ๒๔๕๑ พระวิสุทธิสังวรเถร (กล่อม)
โปรดให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดสังเวชวิศยาราม พ.ศ.๒๔๕๒

รัชกาลที่ ๖

พ.ศ.๒๔๕๓ – พระครูมงคลวิจิตร (ใช้ สุวณฺโณ)
– พระครูวิหารกิจจานุการ (ปลื้ม)
– พระครูสุนทรกาษฐโกศล (หนา)
พ.ศ.๒๔๕๕ พระมงคลทิพยมุนี (มา อินฺทสโร) พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรอง
พ.ศ. ๒๔๕๖ พระพุฒาจารย์ (มา อินฺทสโร) รองสมเด็จพระราชาคณะหิรัณยบัฏ
พ.ศ. ๒๔๖๗ พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย ปณฺฑิโต) พระราชาคณะชั้นราช
พ.ศ.๒๔๕๘ – พระสุนทรศีลาจารย์ (จุ้ย)
– พระครูจิตรการโกศล (โต)
พ.ศ. ๒๔๕๙ พระครูพินิจวิหารการ (สอน)
พ.ศ. ๒๔๖๔ – พระมงคลทิพยมุนี (มุ้ย ปณฺฑิโต) พระราชาคณะชั้นเทพ
– พระครูสังวรสมาธิวัตร (นิ่ม)
พ.ศ. ๒๔๖๖ พระอริยกวี (สำราญ โกสโล ป.ธ. ๔)

รัชกาลที่ ๗

พ.ศ.	พระครูประสิทธิสมณการ (ต้าน)
พ.ศ. ๒๔๗๖	พระคุณาจารวัตร (ใช้ สุวณฺโณ)

รัชกาลที่ ๘

พ.ศ. ๒๔๘๑	พระสุธีวรคุณ (ธีร์ ปุณฺณโก) ป.ธ. ๙

รัชกาลที่ ๙

พ.ศ. ๒๔๙๐	พระราชสุธี (ธีร์ ปุณฺณโก) ป.ธ. ๙
พ.ศ. ๒๔๙๑	– พระเทพเมธี (ธีร์ ปุณฺณโก) ป.ธ. ๙
	– พระวินัยกิจโกศล (เส็ง ธมฺมธโร) ป.ธ. ๗
พ.ศ.๒๔๙๒	พระวรญาณมุนี (เสถียร ธมฺมสาโร) ป.ธ. ๙
พ.ศ. ๒๔๙๔	พระวินัยกิจโกศล (อิน ติสฺสสโร) ป.ธ. ๖
พ.ศ. ๒๔๙๕	พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) ป.ธ. ๙
พ.ศ.	พระครูประสิทธิสมณการ (ผิว ปุณฺณจนฺโท) ป.ธ. ๓
พ.ศ.๒๔๙๗	พระครูวิหารกิจจานุการ (แม้น เมธาวิโร) ป.ธ. ๓
พ.ศ. ๒๔๙๘	พระครูประสานสมณกิจ (พงษ์ ภูริปญฺโญ) ป.ธ. ๓
พ.ศ. ๒๕๐๐	พระครูวิจารณ์นวกิจ (ใหญ่ ธมฺมปญฺโญ) ป.ธ.๔
พ.ศ. ๒๕๐๑	พระปัญญาคมมุนี (บุญมา ทีปธมฺโม) ป.ธ.๖
พ.ศ. ๒๕๐๕	พระราชปัญญามุนี (อิน ติสฺสสโร) ป.ธ.๖
พ.ศ. ๒๕๐๖	พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์ ปุณฺณโก) ป.ธ.๙
พ.ศ. ๒๕๐๗	– พระราชธรรมเมธี (บุญมา ทีปธมฺโม) ป.ธ.๖
	– พระครูปริยัติธีรคุณ (ธีร์ มหาธีโร) ป.ธ.๖
พ.ศ.๒๕๑๒	พระวินัยกิจโกศล (อรุณ อคฺควณฺโณ) ป.ธ.๔
พ.ศ. ๒๕๑๕	สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) ป.ธ.๙
พ.ศ. ๒๕๑๖	พระสุธีรัตนาภรณ์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓
พ.ศ. ๒๕๑๗	พระปริยัติธีรคุณ (ธีร์ มหาธีโร) ป.ธ.๖
	โปรดให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบพิตรพิมุข พ.ศ. ๒๕๒๑
พ.ศ. ๒๕๑๘	พระศรีกิตติโสภณ (เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ.๗
พ.ศ. ๒๕๑๙	พระครูอุดมสมาจาร (คำ สุวโจ)

พ.ศ. ๒๕๒๐	พระปรีชานวกิจ (ใหญ่ ธมฺมปญฺโญ) ป.ธ.๔
พ.ศ.๒๕๒๑	พระอมรเมธี (อ้ม สิริจนฺโท) ป.ธ.๗
พ.ศ. ๒๕๒๓	พระสรภาณกิจโกศล (แม้น เมธาวิโร) ป.ธ.๓
พ.ศ.๒๕๒๔	พระครูมงคลญาณสุนทร (ผ่อง ปญฺญาทีโป)
พ.ศ. ๒๕๒๗	– พระราชรัตนาภรณ์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ.๓ – พระครูประสิทธิสมณการ (ถิร ฐิติธมฺโม)
พ.ศ. ๒๕๒๘	พระครูอาทรพุทธิญาณ (สุวรรณ์ พุทฺธิสาโร)
พ.ศ. ๒๕๓๐	– พระเทพรัตนโมลี (บุญมา ทีปธมฺโม) ป.ธ.๖ – พระครูพิศาลสุนทรกิจ (สำราญ กมลธมฺโม) ป.ธ. ๓
พ.ศ. ๒๕๓๑	พระครูสุวรรณวัยวุฒิ (ทอง โสณุตฺตโร) ป.ธ. ๖
พ.ศ. ๒๕๓๓	พระพิพัฒน์กิจจาภรณ์ (สุรศักดิ์ สุรสตฺติโก) พระครูพิพิธสุนทรการ (สาย ฉินฺนคนฺโถ)
พ.ศ. ๒๕๓๔	พระครูภาวนากิจวิธาน (จำปา ธมฺมธโร) ป.ธ. ๕
พ.ศ. ๒๕๓๕	– พระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) ป.ธ. ๓ – พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (บุญมา ทีปธมฺโม) ป.ธ. ๖
พ.ศ. ๒๕๓๗	พระศรีธีรวงศ์ (พรหมา สปฺปญฺโญ) ป.ธ. ๙
พ.ศ. ๒๕๓๙	พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตฺติ) ป.ธ. ๗

หมายเหตุ : ทำเนียบสมณศักดิ์วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นเพียงข้อมูลส่วนหนึ่ง ที่ได้มาจาก **จดหมายเหตุ, หมายรับสั่ง ร.๑ ร.๒ ร .๓, ราชกิจจานุเบกษา, แถลงการณ์คณะสงฆ์, และเรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์** อาจขาดตกบกพร่องอยู่มาก แต่คงเป็นหลักฐานส่วนหนึ่ง สำหรับที่จะได้รวบรวมให้สมบูรณ์ขึ้นได้ ในโอกาสต่อไป

ความประสงค์ในการรวบรวมทำเนียบสมณศักดิ์วัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ เพื่อให้ชาววัดจักรวรรดิราชาวาสรุ่นหลัง ได้รำลึกถึงและเทิดทูนบูชาคุณงามความดีของบุรพการีบุรพาจารย์ ที่ได้ปกปักรักษาและบริหารกิจการต่าง ๆ จนวัดจักรวรรดิราชาวาส เจริญรุ่งเรืองมั่นคงถาวรมาจนถึงปัจจุบัน

รองศาสตราจารย์อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์
รวบรวม

คำกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในการเสด็จฯ ทรงวางศิลาฤกษ์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ที่ ๑๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓
เวลา ๑๗.๐๐ น.

◆

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า นายสมัคร สุนทรเวช ประธานคณะกรรมการจัดงานเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ และคณะกรรมการทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส พร้อมทั้งบรรดาพุทธศาสนิกชนผู้เป็นโยมอุปัฏฐากวัดจักรวรรดิราชาวาสทั้งหลาย รู้สึกปีติยินดีอย่างหาที่สุดมิได้ ที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์โรงเรียนพระปริยัติธรรม ที่จะสร้างขึ้นมาเป็นการถาวร ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส ในวันนี้

ในวโรกาสอันเป็นมงคลนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตกราบบังคมทูลความเป็นมาของพระอารามหลวงแห่งนี้ พอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร เดิมเป็นวัดราษฎร์ นามว่าวัดสามปลื้ม เป็นวัดโบราณ มีมาแต่สมัยพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๒ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ ต้นสกุลสิงหเสนี) สมุหนายกและแม่ทัพใหญ่ในรัชกาลที่ ๓ ขณะที่ยังเป็นนายสิงห์ เกษตรรักษา ได้ทำการก่อสร้างเสนาสนะสงฆ์ ถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุขึ้นใหม่ ใช้เวลาประมาณ ๗ ปีจึงสำเร็จเรียบร้อย จากนั้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ขณะที่รับราชการมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาราชสุภาวดี จึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง ต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานนามว่า “วัดจักรวรรดิราชาวาส” เป็นมงคลสืบมา

วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นวัดใหญ่และสำคัญวัดหนึ่ง มีศาสนวัตถุและปูชนียวัตถุที่ประชาชนเคารพเลื่อมใสเป็นพิเศษมากสิ่งด้วยกัน อาทิเช่น พระพุทธปรางค์ ประดับหินอ่อน ซึ่งเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๐ ขณะที่เป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดี มีความสูง ๔๓.๔๕ เมตร เป็นพระพุทธปรางค์ที่สูงที่สุดในฝั่งพระนครกับพระพุทธบาทพร้อมด้วยมณฑป ซึ่งท่านพระพุฒาจารย์ (มา) เจ้าอาวาสผู้มีชื่อเสียงมากรูปหนึ่งของวัด เมื่อดำรงสมณศักดิ์เป็นพระปลัดมา ฐานานุกรมในพระวรญาณมุนี (เส็ง) เจ้าอาวาสรูปที่ ๖ ในสมัยที่วัดได้เปลี่ยนนามมาเป็นวัดจักรวรรดิราชาวาสแล้ว ได้ดำเนินการสร้างขึ้น และนัดสัปปุรุษมานมัสการในระหว่างกลางเดือน ๓ ทุกปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จมาทอดพระเนตร ทรงมีพระราชศรัทธาโปรดให้สร้างมณฑปน้อยที่สวมรอยพระพุทธบาทที่อยู่ภายในมณฑปใหญ่ขณะนี้ เป็นของพระราชทานด้วย และยังมีพระพุทธนาก คือพระพุทธรูปทองนาก ปางห้ามสมุทร ขนาดสูง ๑.๔๘ เมตร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญจากหอพระในพระบรมมหาราชวัง มาประดิษฐานแทนพระบางซึ่งเดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดนี้และได้พระราชทานคืนไปยังนครหลวงพระบาง

วัดจักรวรรดิราชาวาส ภายใต้การปกครองของเจ้าอาวาสทุกรูปที่ผ่านมา ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากสาธุชนทั่วไปด้วยดีโดยตลอด ศาสนวัตถุภายในวัดได้รับการซ่อมแซมปรับปรุงและเสริมสร้างตลอดมาทุกสมัย เฉพาะในสมัยที่เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนีเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันเป็นผู้ครองวัด ได้บูรณะปฏิสังขรณ์และก่อสร้างถาวรวัตถุสิ้นค่าใช้จ่ายไปแล้วเป็นอันมาก ถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นใหม่อาทิเช่น กุฎีสองชั้นเจ้าคณะ ๓ กุฎีสงฆ์สามชั้นคณะ ๔ ศาลาการเปรียญสองชั้นทรงไทยแบบจตุรมุข กับกุฎีสงฆ์สามชั้น ซึ่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงมีพระมหากรุณา เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ใช้พระปรมาภิไธยย่อ ภ.ปร. เป็นชื่อกุฎีดังกล่าวอีกด้วย

ด้านการศึกษา วัดจักรวรรดิราชาวาสเป็นสำนักที่มีชื่อเสียงทั้งในด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระสำนักหนึ่ง ปัจจุบันก็มีการสอนการปฏิบัติทั้งด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระอย่างได้รับผลเป็นที่ควรพอใจ วัดได้ดำเนินการด้านศาสนศึกษาของวัด และได้ให้ความอุปการะสนับสนุนโรงเรียนของทางราชการที่ตั้งอยู่ในวัดด้วยดีตลอดมา

อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมของวัดซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พระราชทานนามว่า “โรงเรียนเอี่ยมอภัยบุญญนิธิ” เจ้าพระยาอภัยราชา

มหายุติธรรมธร (ม.ร.ว.ลพ สุทัศน์ ณ อยุธยา) สร้างอุทิศกุศลให้ท่านผู้หญิงอภัยราชา (เอี่ยม) ผู้เป็นภรรยาของท่าน สร้างเสร็จและเปิดใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ปัจจุบันการศึกษามีแผนกต่าง ๆ เพิ่มขึ้น จำนวนนักเรียนมีมากขึ้น ทั้งรูปแบบของการศึกษาจำเป็นต้องใช้สถานที่เพิ่มมากขึ้น ทางวัดจึงเห็นความจำเป็นที่จะสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมหลังใหม่ขึ้น และนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้นหาที่เปรียบมิได้ ที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงรับคำทูลเชิญของทางวัด เสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาฤกษ์ในวันนี้

โรงเรียนพระปริยัติธรรมซึ่งจะสร้างขึ้นนี้ ออกแบบเป็นอาคารทรงไทย ๓ ชั้น สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๕๑ เมตร ด้านข้างสองด้านสร้างเป็นมุข แต่ละด้านกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๕ เมตร เมื่อสร้างเสร็จนอกจากจะใช้เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งฝ่ายบาลีและนักธรรมกับเป็นที่ให้การอบรมพระนวกะของสำนักแล้ว ยังจะเป็นที่เรียนของเยาวชนนักเรียนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ซึ่งวัดได้จัดตั้งขึ้นและดำเนินมาอย่างได้ผลดีโดยตลอดอีกด้วย สำหรับมุขทั้งสองด้าน ได้กำหนดจะใช้เป็นห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ของวัด กับเป็นที่ค้นคว้าด้านศาสนาและศิลปะวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์กว้างขวางยิ่งขึ้นต่อไป

ค่าก่อสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมหลังนี้ ซึ่งกะว่าประมาณ ๑๐ ล้านบาท ส่วนหนึ่งได้จากเงินผลประโยชน์ของวัดซึ่งมีอยู่ ส่วนหนึ่งได้รับจากผู้บริจาคโดยเสด็จพระราชกุศลบำรุงพระอาราม ในโอกาสที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ พระอารามนี้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ และส่วนหนึ่งได้รับจากผู้จงรักภักดีบริจาค โดยเสด็จพระราชกุศล ซึ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับพระราชทานเหรียญพระปรมาภิไธยย่อ ภ.ปร. เป็นสิริมงคลที่ระลึกในวันนี้ ส่วนที่ยังขาดอยู่ทางวัดและคณะกรรมการก่อสร้างจะได้จัดหาจากทางอื่นที่เหมาะสมต่อไป

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นอุดมมงคลมหุติฤกษ์แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส อัญเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อเป็นมิ่งขวัญแก่โรงเรียนที่จะสร้างขึ้น เพื่อความสถิตสถาพรแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ขอเดชะ

พระศรีกิตติโสภณ เรียบเรียง

คำกราบทูลรายงาน
แด่

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

โดย

พล.ต.ท.บรรลือ เรืองตระกูล ในนามคณะกรรมการวัด

๖ พฤษภาคม ๒๕๑๓ เวลา ๑๗.๐๐ น.

ขอประทานกราบทูล ใต้ฝ่าพระบาท

เนื่องในงานมหกรรมฉลองศาลาการเปรียญวัดจักรวรรดิราชาวาสในวันนี้ เกล้ากระหม่อม ในนามคณะสงฆ์และคณะกรรมการวัดจักรวรรดิราชาวาส รู้สึกปลื้มปิติยินดีและซาบซึ้งในพระเมตตาของใต้ฝ่าพระบาทเป็นอย่างยิ่ง ในการที่ได้ทรงอุตสาหะเสด็จมาเป็นประธานในพิธี เป็นการเพิ่มพูนปสาทะศรัทธาและเป็นเกียรติอย่างสูงแก่งาน นับเป็นพระกรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้

ก่อนที่พระมหาเถระ กรรมการมหาเถรสมาคม อันมีใต้ฝ่าพระบาทเป็นประธานจักได้เจริญพระพุทธมนต์ในงานนี้ เกล้ากระหม่อมขอประทานพระวโรกาสกราบทูลรายงานการบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะสงฆ์และปูชนียวัตถุต่าง ๆ และงานการก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังนี้ เพื่อทรงทราบโดยย่อ ดังต่อไปนี้

วัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ เป็นวัดเก่าแก่สร้างมานาน เสนาสนะและปูชนียวัตถุต่าง ๆ ในพระอารามได้ชำรุดทรุดโทรมลงมาก เพราะวัสดุสิ่งก่อสร้างถึงกาลอายุขัยโดยภัยธรรมชาติ เจ้าอาวาสทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา ได้ตระหนักในข้อนี้ดี จึงได้บูรณะปฏิสังขรณ์ของเก่าที่ควรรักษาไว้ให้มีสภาพดีขึ้นบ้าง ส่วนใดที่ไม่อยู่ในสภาพที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพดีขึ้นได้ ก็ได้ปรับปรุงรื้อถอนแล้วสร้างขึ้นใหม่บ้าง ตามโอกาสและฐานะที่จะพึงกระทำได้สม่ำเสมอมา คณะกรรมการดำเนินงานชุดนี้ ซึ่งมีพระเดชพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นเจ้าอาวาส ดำรงตำแหน่งมาแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้เป็นประธานกรรมการดำเนินงานบูรณปฏิสังขรณ์ติดต่อโดยลำดับ เกล้ากระหม่อมขอประทานกราบทูลรายงานแต่เพียงโดยย่อ ดังต่อไปนี้ :-

พ.ศ. ๒๔๙๙ สร้างศาลาบำเพ็ญกุศลระหว่างบริเวณพระอุโบสถกับฌาปนสถานและสุสานต่อกัน และปฏิสังขรณ์โรงเรียนพระปริยัติธรรม “เอี่ยมอภัยบุญญนิธิ”

เป็นเงิน ๔๖๖,๐๓๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๐ สร้างกุฎีเจ้าคณะ ๓ เป็นเงิน ๑๙๔,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๒ สร้างท่อระบายน้ำภายในวัดและปฏิสังขรณ์กุฎีคณะ ๓ เป็นเงิน ๘๒,๗๕๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๕ สร้างรั้วเหล็กรอบมณฑปพระพุทธบาท และภายในบริเวณพระพุทธปรางค์ รั้วไม้คณะต่าง ๆ และปรับปรุงศาลาหลังพระอุโบสถ เป็นเงิน ๑๐๕,๘๙๓ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๐๗ ปฏิสังขรณ์กำแพงวัด ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถบางส่วนสร้างรั้วและประตูวัด ๒ ด้าน เป็นเงิน ๑๘๑,๙๕๒ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๐๙-๒๕๑๐ สร้างศาลาบำเพ็ญกุศลในบริเวณฌาปนสถาน โดยทุนทรัพย์ของนายสง่า วรรณดิษฐ์ สร้างกุฎี ๓ ชั้น คณะ ๔ ก. ทาสีอาคารภายในบริเวณฌาปนสถานและสุสาน เปลี่ยนสายไฟใหม่ทั้งวัด และซ่อมคณะ รวม ๓ คณะ คือ คณะ ๑-๒-๓ เป็นเงิน ๒,๕๗๖,๑๔๕ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๒-๒๕๑๓ สร้างศาลาการเปรียญพร้อมทั้งส่วนประกอบอื่น ๆ ของศาลา ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถบางส่วน ซ่อมเตาเมรุและศาลาภายในฌาปนสถานและสุสาน สร้างท่อและเทคอนกรีตเสริมเหล็กบริเวณลานหน้าวัด เป็นเงิน ๓,๑๖๖,๒๑๐ บาท

รวมรายการบูรณปฏิสังขรณ์นับแต่พระเดชพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสมาจนถึงบัดนี้ เป็นเงินทั้งสิ้น ๖,๗๗๒,๘๘๐ บาท

และทางวัดยังมีวัตถุประสงค์และโครงการที่จะปรับปรุงเสนาสนะในพระอารามต่อไปอีกในปีนี้ โดยจะรื้อถอนกุฎีคณะ ๕ คณะ ๗ ก. และ ข. รวม ๓ คณะ ที่ทรุดโทรมเพื่อสร้างขึ้นใหม่เป็นอาคาร ๓ ชั้น เพื่อให้เป็นการเพียงพอแก่การอยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ต่อจากนั้นทางวัด จะสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมพร้อมทั้งห้องสมุดของวัดขึ้นอีก ในบริเวณกุฎีคณะ ๙ และคณะ ๑๑ ซึ่งจะต้องถูกรื้อถอนต่อไป

สำหรับศาลาการเปรียญหลังใหม่นี้ ได้สร้างขึ้นแทนศาลาการเปรียญหลังเก่าซึ่งทรุดโทรมลงมากโดยภัยธรรมชาติ เนื่องจากสร้างมานาน ไม่อยู่ในฐานะที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพที่มั่นคงถาวรได้ ทางวัดจึงได้รื้อถอนมาสร้างขึ้นใหม่ในเนื้อที่คณะ ๑๐ และคณะ ๑๒ เดิม ดังประจักษ์แก่พระเนตรของใต้ฝ่าพระบาทอยู่ในขณะนี้

ศาลาการเปรียญหลังนี้ เป็นอาคารตึก ๒ ชั้น มีลักษณะเป็นจตุรมุข โดยมีนายถนอม พ่วงสำเนียง และนายปรุง เปรมโรช เป็นสถาปนิก มีนายฉ่ำ ไวทยาคม เป็นวิศวกร ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์และดำเนินการก่อสร้างเป็นลำดับมาตั้งแต่ วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๑ โดยห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยแสงบุญ มีนายขจร ไทยอุบุญ ผู้จัดการ เป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง และแล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๒ สิ้นค่าก่อสร้างโดยแยกประเภท ดังนี้ คือ

๑. เฉพาะศาลาการเปรียญ ๑ หลัง	**๒,๒๙๗,๕๐๐**	**บาท**
๒. ครัวไฟพร้อมทั้งห้องน้ำห้องส้วมต่างหาก ๑ หลัง	**๙๙,๘๐๐**	**บาท**
๓. กำแพงรอบศาลา ๖๐ ห้อง พร้อมทั้งซุ้มประตู ๒ ซุ้ม	**๒๒๗,๓๐๐**	**บาท**
๔. สร้างทางเท้าและเทคอนกรีตรอบบริเวณศาลา	**๑๑๘,๗๐๐**	**บาท**
รวมทั้งสิ้น	**๒,๗๔๐,๐๐๐**	**บาท**

ตามจำนวนเงินดังที่ได้กราบทูลนี้ เฉพาะค่าก่อสร้างศาลาและส่วนประกอบบางส่วนดังที่ได้กราบทูลเท่านั้น ยังมิได้รวมธรรมาสน์บุษบกและพระประธานที่จะสร้างขึ้นไว้ประจำบนศาลานี้ และรายการปลีกย่อยอื่น ๆ ด้วย ถ้ารวมรายการที่จะเพิ่มขึ้นอีกให้สมบูรณ์แล้ว ประมาณสามล้านบาทเศษ

สำหรับทุนในการดำเนินงานนั้น ได้ใช้เงินของวัดดำเนินการไปก่อนทั้งสิ้น ได้มีท่านสาธุชนทั้งหลายผู้มีใจบุญอุปถัมภ์บริจาคร่วมสร้างนับแต่วันพิธีวางศิลาฤกษ์เป็นต้นมาจนพิธียกช่อฟ้า รวมทั้งสิ้น ๕๑๑,๗๑๙.๕๐ บาท ซึ่งทางวัดรู้สึกซาบซึ้งในกุศลจิตและความอุปถัมภ์ของท่านที่บริจาคทรัพย์ร่วมสมทบทุนในการนี้เป็นอย่างยิ่ง

บัดนี้ การก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังนี้ได้สำเร็จเสร็จสิ้นลงแล้ว คณะสงฆ์แห่งวัดจักรวรรดิราชาวาส พร้อมด้วยสาธุชนพุทธบริษัทและท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายจึงเห็นสมควรจัดงานฉลองขึ้น โดยได้จัดให้มี ๕ วัน ๕ คืน เพื่อรวบรวมปัจจัยที่ได้ในงานนี้สมทบทุนบูรณะเสนาสนะสงฆ์ที่ทรุดโทรมให้ดีขึ้นต่อไป และได้ขอประทานกราบทูลอัญเชิญใต้ฝ่าพระบาทเสด็จมาเป็นประธานในงาน พร้อมด้วยพระมหาเถระกรรมการมหาเถรสมาคมได้ประทานพระเมตตา และความเมตตามาเป็นเกียรติและเป็นสิริมงคลแด่วัดนี้ เป็นที่ซาบซึ้งในพระเมตตาพระกรุณาเป็นอย่างยิ่ง ก่อนที่จะทรงเจริญพระพุทธมนต์ ขอใต้ฝ่าพระบาทได้ทรงพระเมตตาประทานสัมโมทนียกถา เพื่อความเป็นสิริมงคลเกิดสันติสุขและความปีติชื่นชมแก่คณะสงฆ์และสาธุชนพุทธบริษัททั้งหลายในสมาคมนี้สืบต่อไป

ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรด

คำกราบเรียนรายงาน

อาราธนาประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์

สร้างศาลาการเปรียญวัดจักรวรรดิราชาวาส

ต่อ

สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานในพิธี *

โดย

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

วันพฤหัสบดี ที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๑

* * *

ขอประทานกราบเรียน เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานในพิธีที่คารวะยิ่ง

กระผมในนามแห่งคณะสงฆ์ วัดจักรวรรดิราชาวาส และทายกทายิกาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย รู้สึกปีติยินดีและเป็นเกียรติมงคลอย่างสูงยิ่ง ที่เจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้กรุณาให้เกียรติมาเป็นประธานวางศิลาฤกษ์ศาลาการเปรียญ วัดจักรวรรดิราชาวาสในวันนี้ กระผมขอกราบเรียนรายงานในการที่จะได้สร้างศาลาการเปรียญขึ้น เพื่อทราบโดยย่อ ดังต่อไปนี้

วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาเป็นเวลานาน ถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุต่าง ๆ ส่วนมากได้ชำรุดทรุดโทรมลง เพราะวัสดุสิ่งก่อสร้างได้ถึงความเสื่อมคุณภาพไปโดยอายุกาล ตกอยู่ในฐานะที่จะต้องบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้นใหม่เป็นจำนวนมาก เพื่อความเจริญมั่นคงตามกาลสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาลาการเปรียญหลังเดิมชำรุดทรุดโทรมมาก โดยภัยธรรมชาติ ไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพมั่นคงถาวรได้ ทางวัดจึงได้รื้อถอนแล้วสร้างเสนาสนะสงฆ์ขึ้น ในบริเวณเนื้อที่ศาลาการเปรียญหลังเดิม

---

* สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วน) วัดอรุณราชวราราม

แล้วย้ายพระภิกษุ-สามเณร จากคณะ ๑๐ และ ๑๒ ไปอยู่เสนาสนะกุฏิสงฆ์ที่สร้างขึ้นใหม่แล้วรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างคณะ ๑๐ และคณะ ๑๒ เสีย เพื่อสร้างศาลาการเปรียญขึ้น ณ บริเวณพิธีที่เห็นอยู่ทั้งหมดนี้ ดังนั้น คณะสงฆ์แห่งวัดจักรวรรดิราชาวาส และทายกทายิกา พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการสร้างศาลาการเปรียญขึ้น โดยจะสร้างเป็นศาลาสองชั้น ในวงเงินงบประมาณ ๓ ล้านบาท เงินที่จะดำเนินการก่อสร้างนี้ทางวัดก็ยังมีไม่เพียงพอ จำต้องอาศัยแรงศรัทธาของบรรดาท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ร่วมกันบริจาคบำเพ็ญกุศลอีกส่วนหนึ่ง งานก่อสร้างนี้จึงจะสำเร็จลุล่วงไปโดยความเรียบร้อยด้วยดี ยิ่งกว่านั้น ทางวัดยังหวังอยู่ว่า คงจะได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลายโดยทั่วกัน

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นอุดมมงคลฤกษ์แล้ว กระผมในนามแห่งคณะสงฆ์วัดจักรวรรดิราชาวาส และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ขอประทานกราบเรียน อาราธนาเจ้าประคุณสมเด็จฯ ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ศาลาการเปรียญ เพื่อเป็นสิริมงคลร่มเย็นเป็นสุขแก่พุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต และเพื่อความมั่นคงถาวรแห่งศาลาการเปรียญที่จะสร้างขึ้นใหม่ สืบต่อไป ณ โอกาสบัดนี้

คำกล่าวตอบ

ของ

สมเด็จพระพุฒาจารย์*

ประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์สร้างศาลาการเปรียญ

ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส พระนคร

วันพฤหัสบดีที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๑

* * *

ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ คณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่ได้รับนิมนต์มาเป็นประธานประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ศาลาการเปรียญ วัดจักรวรรดิราชาวาส ข้าพเจ้าได้ฟังคำกล่าวรายงานการดำเนินการก่อสร้าง ศาลาการเปรียญ จากท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ขออนุโมทนาสาธุการ แก่ทุกท่านที่ได้มาร่วมในงานนี้ และท่านผู้ที่มีส่วนได้ให้ความช่วยเหลือ ด้วยกำลังกาย กำลังความคิดสติปัญญา และกำลังทรัพย์ร่วมกันดำเนินการสร้างศาลาการเปรียญขึ้นใหม่ ต่อไปวัดนี้ ก็จะได้มีศาลาการเปรียญอันเป็นถาวรวัตถุที่สวยงามมั่นคงถาวรเหมาะสมแก่ฐานะของวัดสืบไป

งานก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ และปูชนียวัตถุในพระอาราม นั้นเป็นงานใหญ่และหนักหน่วงมาก แก่ผู้มีการรับผิดชอบ เพราะต้องใช้ความพยายามสุขุมรอบคอบมาก งานก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ และปูชนียวัตถุนั้นๆ จึงจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ข้อนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์และตระหนักดีต่อทุก ๆ ท่าน ดังนั้น การที่ทางวัดจักรวรรดิราชาวาส จะได้ดำเนินการก่อสร้างศาลาการเปรียญขึ้นใหม่ ด้วยทุนทรัพย์เป็นจำนวนมากนี้ จึงได้ดำเนินการก่อสร้างศาลาการเปรียญขึ้นใหม่ ด้วยทุนทรัพย์เป็นจำนวนมากนี้ จึงเป็นที่น่ายินดีอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง นับว่าได้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงก้าวหน้าสืบไป จัดเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่ทุกท่านพึงภาคภูมิใจ

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นอุดมมงคลฤกษ์แล้ว ข้าพเจ้าจะได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ ณ โอกาสบัดนี้ ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ศาลาการเปรียญที่จะสร้างขึ้นใหม่นี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและมั่นคงถาวร สำเร็จประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายสืบไป

---

*สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วน) วัดอรุณราชวราราม

คำกราบเรียนรายงาน

ต่อ

สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานพิธี

โดย

พ.ต.ท. ปราโมทย์ กุลนิติ

สารวัตรใหญ่สถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิ

ในงานทอดผ้าป่าสามัคคีสมทบทุนสร้างศาลาการเปรียญ วัดจักรวรรดิราชาวาส

วันพฤหัสบดีที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๑

* * *

ขอประทานกราบเรียน เจ้าประคุณสมเด็จฯ ประธานพิธี และพระมหาเถรานุเถระ ที่เคารพอย่างสูงยิ่ง

เมื่อไม่นานมานี้ เกล้ากระผมได้ทราบจากทางวัดจักรวรรดิราชาวาสว่า จะลงมือก่อสร้างศาลาการเปรียญขึ้นในบริเวณแห่งนี้ ในวงเงินประมาณสามล้านบาท เมื่อทราบข่าวเช่นนี้ก็รู้สึกพลอยยินดี และไม่รู้สึกเป็นกังวลอะไร เพราะคิดว่าวัดจักรวรรดิราชาวาสรวยคงไม่ต้องวิตกในเรื่องทุน แต่เมื่อสอบถามแล้วจึงได้ทราบความจริงว่า ในปีหนึ่ง ๆ วัดได้ใช้จ่ายไปในกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะสงฆ์ ที่ทางวัดได้ดำเนินการตามลำดับ ๆ มา ดังเป็นที่ประจักษ์อยู่แล้วยิ่งเร่งมือการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์มาก ๆ รายได้ประจำยิ่งไม่พอกับรายจ่าย หรือเงินต้นทุนที่มีอยู่ก็จะต้องหมดไปเกล้ากระผมได้ทราบว่าเงินของวัดที่มีอยู่ในธนาคารขณะนี้มีไม่พอกับค่าก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่นี้ จึงจำเป็นที่ทางวัดจะต้อง บอกบุญและเชิญชวนผู้ใจบุญทั้งหลายร่วมบริจาค เพื่อสมทบทุนต่อไป ดังนั้น ความเข้าใจของเกล้ากระผมที่ว่าวัดจักรวรรดิราชาวาสรวยนั้น จึงเป็นการคาดการณ์ที่ผิด

ในการสร้างศาลาการเปรียญหลังนี้ทางวัดได้เปิดโอกาสให้สาธุชนผู้ใจบุญทั้งหลายร่วมบริจาคทรัพย์สมทบทุนสร้างตามกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธา เกล้ากระผมและกรรมการผ้าป่าตลอดทั้งท่านสาธุชนทั้งหลายในพิธีนี้ ได้ทราบข่าวมหากุศลนี้ ต่างก็ใคร่สนับสนุนให้การดำเนินงานสร้างศาลาการเปรียญหลังนี้สำเร็จลุล่วงไปโดยรวดเร็ว และโดยที่พิจารณาเห็นว่า ในพิธีวางศิลาฤกษ์วันนี้ เป็นโอกาสอันเหมาะสม จึงได้ร่วมกันจัดกองผ้าป่าสามัคคี นำมาทอดเพื่อรวบรวมปัจจัยเข้าสมทบทุน แม้ว่าจะมีเวลาเตรียมการน้อย แต่ก็เป็นที่ปลื้มใจที่บรรดาสาธุชนทั้งหลายผู้ทราบข่าวได้มาร่วมบริจาคเป็นจำนวนไม่น้อย

เกล้ากระผมขอกราบเรียนเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้บริจาคว่า จำนวนเงินที่มีผู้บริจาคร่วมในกองผ้าป่าสมทบทุนสร้างศาลาการเปรียญ วันนี้เป็นเงินรวมทั้งสิ้น ๓๔,๗๑๕ บาท (สามหมื่นสี่พันเจ็ดร้อยสิบห้าบาทถ้วน) ในจำนวนนี้ยังไม่รวมกับส่วนที่ทางวัดรับในบริเวณงานวันนี้ด้วย

สำหรับในกองผ้าป่าวันนี้ มีผู้บริจาคจำนวนสูงกว่ารายอื่นๆ รวม ๓ รายๆ ละ ๑,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งพันบาทถ้วน) คือ

๑. คุณวุฒิ พารอาภากุล
๒. คุณซิน ชินเชี่ยวชาล
๓. คุณเล่าจือฮะ แซ่เล้า

จึงขอประทานกราบเรียน เพื่อทราบ และเพื่อพระสงฆ์ วัดจักรวรรดิราชาวาสจัก ได้รับอนุโมทนา เพื่อสำเร็จประโยชน์และความสุข แก่ท่านผู้บริจาคทั้งหลาย ตลอดทั้งแก่คณะกรรมการผ้าป่าทุกท่านต่อไป

ขอประทานกราบเรียนด้วยคารวะอย่างสูงยิ่ง

คำกล่าวของผู้แทนวัดและผู้แทนคณะกรรมการจัดงาน

ในการมอบพระพิมพ์และผ้ายันต์ของสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส (สามปลื้ม) พระนคร
แก่ผู้แทนของหน่วยราชการตำรวจทหาร
ผู้จะไปปฏิบัติหน้าที่ในสมรภูมิ เวียดนาม เกาหลี และชายแดนของประเทศไทย
ณ ปะรำพิธีงานวัดจักรวรรดิราชาวาส
วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๑๒ เวลา ๑๘.๐๐ น.

* * *

กราบเรียนพระคุณเจ้าที่เคารพอย่างสูงยิ่ง และสาธุชนทั้งหลาย

เนื่องในการที่ทางวัดจักรวรรดิราชาวาส จะปรับปรุงบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ในพระอารามตามโครงการของทางวัด ซึ่งขณะนี้ดำเนินการมาถึงขั้นศาลาการเปรียญแล้ว ในการนี้ได้มีผู้มีจิตศรัทธามาร่วมบริจาคทรัพย์สมทบทุนและรับเป็นเจ้าภาพส่วนต่างๆ ด้วยเป็นจำนวนมาก ทางวัดจึงได้จัดสร้างพระพิมพ์ เหรียญ และผ้ายันต์ของสำนักขึ้น เพื่อมอบเป็นเครื่องสมนาคุณตามความประสงค์ของผู้บริจาคต่อไป

ก่อนที่ทางสำนักจะนำพระพิมพ์ เหรียญ และผ้ายันต์ ตลอดทั้งสิ่งของต่างๆ ออกสมนาคุณแก่สาธุชนผู้ใจบุญในงานคราวนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาส ประธานจัดงาน ในนามของคณะสงฆ์และคณะกรรมการจัดงาน ได้ปรารถว่า ทหารและตำรวจผู้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อปกป้องอธิปไตยและรักษาความสงบสุขของประชาชนนั้น เป็นผู้ที่ทำงานหนักและต้องเอาชีวิตเข้าไปเสี่ยงต่อภัยอันตราย สมควรที่จะได้รับความอนุเคราะห์ด้วยเมตตาธรรมเป็นอย่างยิ่ง จึงเห็นสมควรจัดมอบพระพิมพ์และผ้ายันต์ของสำนักแก่ตำรวจทหารก่อน ก่อนที่จะนำออกแจกจ่ายแก่ประชาชน ในการนำเอาพระเครื่องออกแจกจ่ายแก่ตำรวจทหารนั้น ทางสำนักเคยปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งสมัยสงครามอินโดจีน เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วครั้งหนึ่ง ครั้งนี้นับเป็นครั้งที่สอง

บัดนี้ ผู้แทนของหน่วยราชการตำรวจทหารที่ทางสำนักเชิญมารับมอบ ได้มาถึงพร้อมกันแล้ว จึงขอเชิญเข้ารับมอบพระเครื่องและผ้ายันต์จากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส ตามลำดับต่อไปนี้ :-

๑. ขอเชิญ พล.ต.ต. เจริญฤทธิ์ จำรัสโรมรัน ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจภูธรฝ่ายชายแดน รับมอบผ้ายันต์พระยาราชสีห์ของสำนัก จำนวน ๕,๐๐๐ ผืน เพื่อนำไปมอบแก่ตำรวจตระเวนชายแดน

๒. ขอเชิญ พล.อ.ต. ประจักษ์ สุทธิมัย รองผู้บัญชาการกองกำลังทหารไทยเวียดนาม ผลัดที่ ๓ รับมอบพระพิมพ์ของสำนัก จำนวน ๒๘๒ องค์ เพื่อนำไปมอบแก่ทหารกองกำลังทหารไทย เวียดนาม ผลัดที่ ๓

๓. ขอเชิญ พ.ท.สุข เจริญรัตน์ ผู้แทนผู้บัญชาการกองพลทหารอาสาสมัครผลัดที่ ๒ รับมอบผ้ายันต์พระยาราชสีห์ของสำนัก จำนวน ๕,๐๐๐ ผืน และพระพิมพ์ของสำนัก จำนวน ๔๐๐ องค์ เพื่อนำไปมอบทหารในกองพลทหารอาสาสมัคร ผลัดที่ ๓ (กองพลเสือดำ)

๔. ขอเชิญ ร.ท. บัวทอง ประสานเนตร นายทหารติดต่อ ผู้แทนผู้บังคับกองร้อยอิสระ ผลัดที่ ๒๑ ซึ่งจะไปปฏิบัติหน้าที่ในสมรภูมิเกาหลี รับมอบพระพิมพ์ของสำนัก ๑๕๗ องค์ และผ้ายันต์ ๑๕๗ ผืน เพื่อนำไปมอบแก่ทหารไทยกองร้อยอิสระ ผลัดที่ ๒๑

และขอเชิญ ร.ท. บัวทอง ประสานเนตร รับมอบพระพิมพ์ของสำนัก พร้อมด้วยผ้ายันต์ ๑๕๗ ชุด ไปมอบแก่ทหารไทยกองร้อยอิสระ ผลัดที่ ๒๐ ซึ่งกำลังปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสมรภูมิเกาหลีอยู่ในขณะนี้ด้วย

ขอประทานกราบเรียนพระคุณเจ้า และเรียนท่านสาธุชนทั้งหลายเพื่อทราบและเพื่ออนุโมทนา.

กราบเรียนด้วยความเคารพ
นายธนิศร จิตรบำรุง
กรรมการจัดงานยกช่อฟ้า

คำกราบเรียนรายงาน
ต่อ

เชิญ ฯพณฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี

ประกอบพิธียกช่อฟ้าศาลาการเปรียญ
ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส (วัดสามปลื้ม) พระนคร
โดย

พลตรีเกรียงไกร อัตตะนันท์ รองแม่ทัพกองทัพภาคที่ ๑
ผู้แทนของพลโทอ่อง โพธิกนิษฐ์ แม่ทัพกองทัพภาคที่ ๑
กรรมการจัดงาน

ซึ่งป่วยไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้
วันอาทิตย์ที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๒ เวลา ๑๒.๑๕ น.

* * *

ขอประทานกราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี

กระผมได้รับมอบฉันทะจากคณะสงฆ์วัดจักรวรรดิราชาวาส และคณะกรรมการจัดงานตลอดทั้งทายกทายิกาพุทธศาสนิกชนทั้งหลายให้เป็นผู้กราบเรียนรายงานต่อฯพณฯ ทางวัดจักรวรรดิราชาวาส และคณะกรรมการตลอดสาธุชนทั้งหลาย รู้สึกมีความปีติยินดี ถือเป็นเกียรติอย่างสูงยิ่ง ที่ ฯพณฯ ได้กรุณาให้เกียรติมาประกอบพิธียกช่อฟ้าศาลาการเปรียญวัดจักรวรรดิราชาวาสในวันนี้ กระผมขอกราบเรียนรายงานประวัติวัด และความเป็นมาในที่จะได้ก่อสร้างศาลาการเปรียญขึ้น เพื่อทราบดังต่อไปนี้

วัดจักรวรรดิราชาวาสนี้ เดิมเป็นวัดราษฎร์ นามว่า “วัดสามปลื้ม” ที่ตรงกับชื่อคลองริมวัด เป็นวัดเก่าแก่ มีมาแต่สมัยพระนครกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี และกรุงเทพฯ นี้ยังเป็นเมืองธนบุรีอยู่ วัดสามปลื้ม ในสมัยนั้นเข้าใจว่าอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก ต่อ

มาท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ ต้นสกุล สิงหเสนี) สมุหนายก และแม่ทัพใหญ่ในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งขณะนั้นท่านยังมีนามเป็น นายสิงห์ เกษตรรักษา ได้เป็นผู้เริ่มสร้างและปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้มขึ้นใหม่ทั้งหมด ในราวตอนปลายหรือตอนต้นปี พ.ศ. ๒๓๖๒ การก่อสร้างในครั้งนั้นได้เริ่มสร้างพระอุโบสถขึ้นก่อนโดยมอบให้บุตรชายคนใหญ่ชื่อนายเกด ภายหลังได้เป็นเจ้าพระยามุขมนตรีในรัชกาลที่ ๔ เป็นผู้อำนวยการสร้างจากด้านเหนือเข้ามาหาด้านใต้ ให้บุตรชายคนที่ ๒ ชื่อนายแก้ว ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยายมราชในรัชกาลที่ ๔ เป็นผู้อำนวยการสร้างจากด้านใต้เข้าไปหาด้านเหนือ บรรจบกันตรงกลาง ใช้เวลานานถึง ๗ ปี เสร็จเรียบร้อยแล้วจึงได้น้อมเกล้า ฯ ถวายเป็นพระอารามหลวงต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ ๓ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๘ และได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร” พระอารามหลวงชั้นโท

เนื่องจากถาวรวัตถุภายในพระอารามนี้ สร้างมานาน จึงได้ชำรุดทรุดโทรมลงโดยภัยธรรมชาติ ตามอายุกาล ท่านเจ้าอาวาสทุกยุคทุกสมัยต่างก็ได้พยายามบูรณปฏิสังขรณ์ของเก่า ที่ควรจะคงรักษาไว้ให้มีสภาพที่ดี ส่วนใดที่ไม่อยู่ในสภาพที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพที่ดีขึ้นได้ ก็ได้รื้อถอนส่วนนั้น แล้วสร้างขึ้นใหม่ ตามโอกาสและฐานะที่จะพึงกระทำได้ ถึงกระนั้นงานดังกล่าวก็ยังไม่เสร็จสิ้นเรียบร้อยเร็วทันใจ เพราะเป็นงานใหญ่ต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์มาก อย่างไรก็ตาม หากจะทบทวนหวนระลึกย้อนหลังไปในอดีต ก่อนหรือสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เล็กน้อยแล้ว จะเห็นว่า สภาพของพระอารามสมัยปัจจุบันนี้ผิดแผกแตกต่างจากสภาพในสมัยนั้นมากทีเดียว นับว่าวัดจักรวรรดิราชาวาส นี้ได้มีการปรับปรุงตัวเองและวิวัฒนาการมาพอสมควร จนอยู่ในสภาพดังที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ทางวัดมีความปรารถนาอย่างยิ่ง ที่จะสร้างและปรับปรุงบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุส่วนต่าง ๆ ที่ทรุดโทรมภายในวัดตามสติกำลังที่จะพึงกระทำได้ เพื่อให้สำเร็จตามโครงการตามลำดับต่อไป

โดยที่ทางวัดได้พิจารณาเห็นว่า ศาลาการเปรียญหลังเดิมซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดด้านทิศใต้ ติดกับถนนอนุวงศ์นั้น ได้ทรุดโทรมมากโดยภัยธรรมชาติ ไม่อยู่ในฐานะที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพที่ดี และมั่นคงได้ จึงได้รื้อถอนแล้วสร้างเสนาสนะกุฏีขึ้นในเนื้อที่ศาลาหลังเดิม ตามความเหมาะสมกับแผนผังของวัด เสร็จแล้วได้ย้ายพระภิกษุสามเณรคณะ ๑๐ และคณะ ๑๒ ไปอยู่ในเสนาสนะกุฏีที่สร้างใหม่นั้น แล้วได้รื้อถอนเสนาสนะ กุฏีคณะ ๑๐ และคณะ ๑๒ ในบริเวณที่กำลังก่อสร้างอยู่นี้ แล้วสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่ขึ้นแทน โดยได้อาราธนาท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดอรุณราชวรารามธนบุรี มาเป็นประธานประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม

ศกที่แล้ว ศาลาการเปรียญหลังใหม่นี้เป็นศาลาทรงไทย ๒ ชั้น ราคาก่อสร้างประมาณ ๓ ล้านบาท การก่อสร้างและเสร็จเรียบร้อยในปลายปีนี้ สำหรับเงินทุนในการก่อสร้างนั้น ได้ใช้เงินของวัดที่ฝากไว้กับธนาคารออกมาดำเนินการไปก่อนเป็นส่วนใหญ่ เงินของวัดขณะนี้มีอยู่ไม่มากนัก เนื่องจากได้ถอนออกมาใช้จ่ายในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ซึ่งได้ดำเนินการเป็นลำดับติดต่อมา ขณะนี้จึงมีเหลืออยู่พอที่จะสร้างศาลาการเปรียญหลังนี้ได้เท่านั้น หากทางวัดถอนออกมาคราวนี้หมดแล้ว ก็ไม่อาจที่จะดำเนินการอย่างอื่นตามโครงการต่อไปได้ มีคนเป็นจำนวนมากเข้าใจว่า วัดนี้รวยด้วยเห็นมีห้องแถวสำหรับเก็บผลประโยชน์อยู่ ความจริงแล้วทางวัดยังขาดทุนทรัพย์ที่จะดำเนินการปรับปรุงตามโครงการต่อไปอีกมาก วัดนี้มีห้องแถวเพื่อเก็บผลประโยชน์บำรุงวัดอยู่เพียง ๕๙ คูหาได้รับประโยชน์ในปีหนึ่ง ๆ ไม่ถึง ๒ แสนบาท แต่ในปีหนึ่ง ๆ ทางวัดต้องใช้จ่ายไปในการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วเป็นจำนวนไม่น้อย ยิ่งเร่งมือในการดำเนินงาน รายรับก็ยิ่งไม่พอกับรายจ่าย จึงจำเป็นที่ทางวัดจะต้องแจ้งข่าวการกุศลนี้ให้ท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ทราบ เพื่อได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศลตามกำลังศรัทธาโดยได้แจ้งข่าวนี้ในงานประจำปีของวัดบ้าง ในงานวางศิลาฤกษ์ศาลาการเปรียญหลังนี้บ้าง แม้ในงานคราวนี้ ทางวัดก็มีวัตถุประสงค์ที่จะรวบรวมปัจจัยที่ได้เพื่อสมทบทุนในการก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังนี้โดยตรง โดยได้เริ่มมีงานตั้งแต่วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ พฤษภาคม หลังจากพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์เจริญพระพุทธมนต์เปิดงานแล้วพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสประธานจัดงาน ได้ทำพิธีมอบพระพิมพ์และผ้ายันต์ของสำนักจำนวนหนึ่งหมื่นชุดเพื่อนำไปมอบแก่ทหารไทยในสมรภูมิเวียดนาม เกาหลี และตำรวจตระเวนชายแดน ผู้เสี่ยงชีวิตบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติ ก่อนแล้ว จึงได้นำออกสมนาคุณแก่ผู้บริจาคทรัพย์ร่วมการกุศลในงาน และได้เปิดโอกาสให้ประชาชนปิดทองที่ช่อฟ้า ติดต่อมาจนถึงทุกวันนี้ กลางคืนได้จัดให้มีมหรสพนาฏดนตรี ดนตรี และภาพยนต์ สมโภช สำหรับวันนี้ หลังจากพิธียกช่อฟ้าเสร็จแล้ว คณะพุทธศาสนิกชนจักได้ร่วมกันถวายผ้าป่า โดยใคร่ขอเรียนเชิญท่านผู้หญิงฯ ได้เป็นผู้กล่าวคำถวาย ต่อจากนั้นทางวัดใคร่ของเชิญ ฯพณฯ ได้กรุณาเป็นผู้มอบอนุโมทนาบัตรแก่ผู้บริจาคทรัพย์จำนวนสูง และมอบของที่ระลึกแก่ผู้แทนของ คณะดาราศิลปิน ซึ่งได้นำวงเถิดเทิงมารำร่วมการกุศลในพิธีนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมกำลังปสาทะศรัทธาในพระศาสนาของท่านทั้งหลายเหล่านั้นต่อไป

บัดนี้ ได้เวลาเป็นอุดมมงคลแล้ว กระผมขอเรียนเชิญ ฯพณฯ ประกอบพิธียกช่อฟ้าศาลาการเปรียญของวัดจักรวรรดิราชาวาส เพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป

คำกล่าวตอบ
ฯพณฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี
ในพิธียกช่อฟ้าศาลาการเปรียญ วัดจักรวรรดิราชาวาส
วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๓

* * *

พระคุณเจ้าที่เคารพ และพุทธศาสนิกชนที่รักทั้งหลาย

ข้าพเจ้าและภรรยารู้สึกเป็นกุศลและเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับเชิญให้มาเป็นประธานประกอบพิธียกช่อฟ้าศาลาการเปรียญของวัดจัรกวรรดิราชาวาสในวันนี้

ตามรายงานที่ท่านประธานกรรมการจัดงานฯ ได้กล่าวมานั้น ท่านทั้งหลายคงจะเห็นได้ว่าวัดจักรวรรดิราชาวาสเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งซึ่งได้รับการทะนุบำรุงจากบรรพบุรุษของเราด้วยดีตลอดมา อย่างไรก็ดี สิ่งปลูกสร้างอันประกอบด้วยวัตถุทั้งหลายย่อมมีภาระเสื่อมโทรมและสลายไปได้ตามอายุขัย ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของเราชาวพุทธที่จะต้องช่วยกันบูรณะซ่อมแซมสิ่งที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าพุทธศาสนิกชนทั้งหลายไม่ช่วยกันทะนุบำรุงวัด พระพุทธศาสนาก็จะจำเริญอยู่ไม่ได้ เมื่อพระศาสนาเสื่อมลงก็หมายความว่าเราจะขาดที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจ อันจะเป็นผลให้ศีลธรรมของปวงชนพลอยเสื่อมโทรมลงด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ย่อมเห็นได้ว่าพระศาสนามีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสังคมและประเทศโดยตรง กล่าวคือ บ้านเมืองใดประชาชนในชาติยึดมั่นในคุณธรรมและมีศรัทธาในพระศาสนา บ้านเมืองและสังคมนั้นย่อมมีความสงบสุขและมีความเจริญก้าวหน้ายั่งยืน ชาติไทยเราได้ชื่อว่าเป็นชาติที่มีความ

เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ฉะนั้น ประเทศเราจึงมีสันติสุขตลอดมา แม้ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ หลายประเทศในโลกกำลังประสบกับความเดือดร้อน มีการทำสงครามและรบราฆ่าฟันกันระหว่างประเทศบ้าง ภายในประเทศบ้าง แต่ประเทศไทยเราก็ยังมีความสงบเรียบร้อยดีกว่าประเทศอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาคู่บ้านคู่เมืองของเรา ได้มีส่วนช่วยเป็นอันมากในการจรรโลงความสุขสงบให้ดำรงอยู่ตลอดเวลามา ข้าพเจ้าจึงใคร่ขอถือโอกาสที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอให้ทุกท่านพึงยึดมั่นในพระบวรพุทธศาสนาต่อไป อย่าได้มีวันเสื่อมคลาย เพื่อความสุขความสงบแห่งจิตใจของเราเองและประเทศชาติอันเป็นส่วนรวมด้วย

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นมหามงคลอุดมฤกษ์แล้ว ข้าพเจ้าจะได้ทำพิธียกช่อฟ้าต่อไป และข้าพเจ้าขออาราธนาอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และกุศลผลบุญที่ได้ร่วมกันทำในวันนี้ จงดลบันดาลส่งผลให้ท่านทั้งหลายรวมตลอดถึงครอบครัวด้วย จงประสบแต่ความสุขความเจริญทุกทิพาราตรีตลอดชั่วกาลนาน

* * *

ประกาศกระทรวงธรรมการ[๑]
แผนกกรมสังฆการี
เรื่องจัดระเบียบพระอารามหลวง

ด้วยพระอารามหลวงอันมีอยู่บัดนี้ เป็นหลายชั้น ตามความรู้สึกของบุคคลและตามความนับในราชการ เช่น พระราชทานเทียนพรรษาขี้ผึ้งหรือไม้ เล่มเดียวหรือกว่านั้น พระราชทานบรรดาศักดิ์แก่พนักงานผู้คุมเลขค่าพระมาแต่เดิมต่างกัน เป็นหลวงก็มี เป็นขุนก็มี เป็นหมื่นก็มี ชั้นเดียวกันมีเบี้ยหวัดต่างกันก็มี เช่น หลวงเบี้ยหวัด ๔๐ บาท หรือ ๒๘ บาท ยังในสัญญาบัตรพระราชาคณะผู้ใหญ่จัดเป็นราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร วรวิหาร กระทรวงธรรมการกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติก็ได้เคยจัดครั้งหนึ่ง เพื่อกะค่าบำรุงวัดเมื่อครั้งเลิกเลขวัด แต่ไม่ได้ใช้ ต่างแผนกต่างจัดจึงแผกกันไปก็มี ยังก้าวก่ายก็มี การจัดพระอารามหลวงเป็นชั้น เป็นมูลสำคัญแห่งการปกครองและการบำรุง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบพระอารามหลวงขึ้นใหม่ คือ

๑. วัดอันสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างทรงปฏิสังขรณ์เป็นส่วนพระองค์ก็ดี ทรงในนามท่านผู้อื่นก็ดี และอารามอันพระบรมวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ สร้างปฏิสังขรณ์ ทรงรับไว้ในความบำรุงของแผ่นดินก็ดี จัดเป็นอารามหลวง

๒. พระอารามหลวง แบ่งเป็น ๒ หมวด ในกรุงเทพฯ หมวด ๑ ในหัวเมืองหมวด ๑ ปันเป็นชั้น เอก โท ตรี ทั้งสองหมวด

๓. เกณฑ์เป็นเครื่องจัดชั้นพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ นั้นดังนี้:

ก. ชั้นเอก วัดมีเจดียสถานสำคัญ วัดที่บรรจุพระบรมอัฐิหรือวัดมีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป

ข. ชั้นโท วัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป

ค. ชั้นตรี วัดมีเกียรติ หรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

๔. เกณฑ์เป็นเครื่องจัดชั้นพระอารามหลวงในหัวเมืองนั้น ดังนี้ :

ก. ชั้นเอก วัดมีเจดียสถานสำคัญ หรือวัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป

---

[๑] แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๓ พ.ศ. ๒๔๕๘ หน้า ๒๔๕-๒๕๗

ข. ชั้นโท วัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

ค. ชั้นตรี วัดมีเกียรติ วัดประจำเมือง หรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นต่ำขึ้นไป

๕. พระอาราม ที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างทรงปฏิสังขรณ์เป็นส่วนพระองค์ เป็นราชวรวิหาร ที่ทรงสร้างทรงปฏิสังขรณ์พระราชทานเป็นเกียรติยศแก่ท่านผู้อื่นที่ต่ำศักดิ์ลงมาก็ดี แก่วัดเองก็ดี ที่ท่านผู้อื่นสร้างควรยกเป็นเกียรติยศ จัดว่าวัดมีเกียรติ เป็นวรวิหาร ที่เป็นพระอารามใหญ่โต มีของก่อสร้างใหญ่โต เป็นราชวรมหาวิหาร หรือวรมหาวิหาร ที่ไม่เข้าในเกณฑ์นี้ เป็นแต่พระอารามหลวง นี้เป็นเพียงลักษณะหมายชนิดและขนาดแห่งพระอาราม หาได้หมายลำดับยศไม่ อยู่ในชั้นเดียวกัน มีลำดับยศเสมอกัน

๖. ภิกษุมีสมณฐานันดรสมตามเกณฑ์จึงเป็นเจ้าอาวาสแห่งพระอารามหลวงชั้นนั้นๆ ได้ มีสมณฐานันดรต่ำจากเกณฑ์ เป็นได้แต่ผู้รั้งตำแหน่ง เว้นผู้เป็นอยู่แล้ว หรือผู้ที่โปรดให้เป็นโดยพิเศษ ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าอาวาสนี้ ถือพัดยศชนิดใด มีฐานันดรเสมอเจ้าอาวาสผู้ถือพัดยศชนิดนั้น

๗. เจ้าอาวาสพระอารามหลวงมีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมสำหรับพระอารามได้ดังนี้ :

ก. เจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ ชั้นเอก ตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ข. เจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ ชั้นโท ในหัวเมืองชั้นเอก ตั้งฐานานุกรมได้ ๓ รูป คือ พระปลัด ๑ พระสมุห ๑ พระใบฎีกา ๑

ค. เจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ ชั้นตรี ในหัวเมือง ชั้นโท ชั้นตรี ตั้งฐานานุกรมได้ ๒ รูป คือ พระสมุห ๑ พระใบฎีกา ๑ ถ้าเป็นพระราชาคณะ ตั้งพระปลัดเพิ่มขึ้นได้อีกรูป ๑

ฆ. เจ้าอาวาสผู้มีฐานันดร หรือตำแหน่ง ตั้งฐานานุกรมได้มากกว่านั้น ตั้งเพิ่มได้

๘. พระราชาคณะรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นผู้ใหญ่ ตั้งฐานานุกรมได้ตามฐานันดร ชั้นสามัญตั้งได้ ๒ รูป คือ พระปลัด ๑ พระสมุห์ ๑ เฉพาะในวัดที่อยู่ เว้นไว้แต่เป็นเจ้าคณะจะตั้งในวัดขึ้นได้อยู่ ถ้าเจ้าคณะผู้ว่าวัดนั้น เห็นว่าวัดนั้นมีฐานานุกรมพอแล้ว จะถอนไปตั้งในวัดอื่นที่ขึ้นคณะเดียวกันก็ได้

๙. เจ้าอาวาสแห่งพระอารามหลวงทุกรูป รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสมีฐานันดร ตั้งแต่พระครูชั้นสูงขึ้นไป จักได้รับพระราชทานนิตยภัตรบำรุงตามอัตรา ถ้าได้รับพระราชทานในหน้าที่เจ้าคณะสูงขึ้นไปกว่าแล้ว เป็นอันงดทางนี้เสีย ถ้าวัดใดมีผลประโยชน์พอจะจ่ายได้ ให้วัดนั้นจ่ายตามอัตราหลวง หรือจะเพิ่มขึ้นอีกก็ยิ่งดี

๑๐. พระอารามหลวงทุกชั้น มีไวยาวัจกร รับประทวน นอกจากพระราชทานเป็นพิเศษ มีบรรดาศักดิ์และจำนวนตามชั้นพระอารามหลวงดังนี้

ก. ชั้นเอกในกรุงเทพฯ มี ๓ ไวยาวัจกร ที่ ๑ เป็นหลวง ที่ ๒ เป็นขุน ที่ ๓ หมื่น

ข. ชั้นโทในกรุงเทพฯ มี ๒ ไวยาวัจกร ที่ ๑ เป็นขุน ที่ ๒ เป็นหมื่น

ค. ชั้นเอกในหัวเมือง ที่เป็นเจดียสถานใหญ่ เหมือนชั้นเอกในกรุงเทพฯ ที่เป็นวัดมีเกียรติ เหมือนชั้นโทในกรุงเทพฯ

ฆ. นอกจากนี้มีวัดละนาย มีบรรดาศักดิ์ เป็นหมื่น

๑๑.มรรคนายก ชั้นประทวนแห่งพระอารามหลวง นัยว่าเป็นไวยาวัจกรที่ ๑ มีบรรดาศักดิ์ตามชั้น

๑๒. ไวยาวัจกรวัด ไม่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด สุดแล้วแต่วัดจะเลี้ยงโดยสถานใดสถานหนึ่ง

๑๓. พระอารามหลวงอยู่ในเกณฑ์พระราชทานเทียนพรรษา คือ วัดในกรุงเทพฯ ทั้งปวง และวัดมีเจดียสถานสำคัญในหัวเมืองและวัดที่ได้รับพระราชทานเป็นพิเศษ

๑๔. พระอารามหลวงอยู่ในเกณฑ์ได้รับพระกฐินหลวง คือวัดในกรุงเทพฯ ทั้งปวง วัดราชวรวิหาร วัดวรวิหาร ในหัวเมืองและวัดที่พระราชทานเป็นพิเศษ นอกจากนั้นพระราชทานให้เมืองจัดทอดเองหรือเปิดให้ทายกทายิกาทอด

๑๕. ภิกษุมีสมณฐานันดรในวัดได้รับพระกฐินหลวงบรรดาศักดิ์ ได้รับพระราชทานไตรบี ภิกษุผู้จะลาสิกขาภายในจีวรกาลหรือเหมันตฤดู คือแต่เพ็ญเดือน ๔ เข้ามา ควรบอกแก่เจ้าพนักงานจะได้งดพระราชทาน ภิกษุผู้จำพรรษาแล้วและครองกฐินที่วัดอื่นไม่ได้รับพระราชทานเฉพาะปีนั้น นี้ไม่ใช่ความผิด อธิบายว่าได้เปลี่ยนไตรจีวรแล้ว ตามประเพณีของภิกษุ

๑๖. พระอารามหลวงทั้งปวง มีเกียรติใช้คำนำ พระ อาราม วิหาร อุโบสถ ว่า พระอาราม พระวิหาร พระอุโบสถ

ประกาศ ณ วันที่ ๓๐ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๘

คำแนะนำเกี่ยวกับ
อาจาระ

โดย

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ปุณฺณโก)
วัดจักรวรรดิราชาวาส

๑. อย่าสะพายย่ามขึ้นบ่า

๒. อย่าแบกร่ม

๓. อย่าเลิกชายจีวรขึ้นพาดไหล่

๔. อย่าคาบบุหรี่หรือเดินสูบตามถนนหรือในที่สาธารณะ

๕. ออกนอกคณะ (หรือนอกเขตวัด) ให้ห่มจีวรแม้มีอังสะออกนอกคณะก็ไม่ควร

๖. การนุ่งห่ม มิใช่เพื่อความสวยงาม แต่ควรจะระวังอย่าให้สกปรกเปรอะเปื้อนและส่งกลิ่น โดยเฉพาะเวลาออกนอกวัดหรือไปในงานพิธี ควรใช้สบง อังสะจีวรให้เป็นสีเดียวกันหรือใกล้เคียงกันที่สุด อย่าให้ผิดสีกันจนดูไม่เรียบร้อย

๗. เวลานุ่งห่มไม่ว่าในวัดหรือนอกวัดควรหาที่กำบัง ไม่ควรนุ่งห่มในที่เปิดเผย

๘. ถึงวันโกนถ้าจะไปในงานพิธีตอนเช้าไม่ต้องโกนศีรษะตอนบ่ายถ้าจะไปในงานพิธีจะต้องโกนก่อนไป

๙. เวลาประชุมหรือไปในงานพิธี ควรไปถึงสถานที่ก่อนผู้ใหญ่ อย่าให้ผู้ใหญ่ไปรอผู้น้อย ความจริง ผู้น้อยควรจะไปรอรับผู้ใหญ่ จึงจะชอบด้วยระเบียบ

๑๐. เวลาไปในงานพิธี ไม่ควรเดินไปถึงอาสนะแล้วนั่งลงเลยทีเดียวเป็นกิริยาไม่สุภาพ ควรคุกเข่าลงหน้าอาสนะแล้วเดินเข่าเข้าไปนั่งและต้องรอพระเถระผู้ใหญ่ หรือรอให้พร้อมกัน

๑๑. ในงานพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ให้วางพัดข้างขวา วางย่ามไว้ข้างซ้ายเราเสมอไป

๑๒. ควรมีผ้ากราบติดย่ามไปในงานพิธีทุกครั้ง การใช้ผ้าเช็ดหน้า หรือผ้าอื่นรับของที่สตรีนำมาถวายเป็นการไม่สมควร

๑๓. การจับพัดในงานพิธีทั่วไปใช้มือขวาถ้าบังสุกุลใช้มือซ้าย ส่วนมือขวาจับผ้าภูษาโยงอย่าเอนพัดโย้หน้าเย้หลังต้องตั้งให้ตรงแม้ก่อนหรือเมื่อเสร็จพิธีแล้ว

การถือพัดควรให้อยู่ในลักษณะสำรวมเสมอ อย่าถือต่ำหรือแกว่งพัดไปมา เป็นกิริยาที่ไม่งาม

๑๔. ไม่ควรนั่งเสมอแถวเดียวกับผู้ใหญ่ควรนั่งเยื้องหรือแถวถัดลงมา ถ้าจำเป็นต้องนั่งแถวเดียวกันกับผู้ใหญ่ควรนั่งทางข้างซ้ายผู้ใหญ่

๑๕. ไม่ควรนั่งเบียดเสียดผู้ใหญ่ หรือใกล้เกินไป

๑๖. ไม่ควรพูดข้ามศีรษะผู้ใหญ่ คือยื่นคอไปพูดกับผู้อื่นที่อยู่ตรงกันข้ามกับเราซึ่งมีผู้ใหญ่คั่นอยู่ในระหว่างกลาง

๑๗. ไม่ควรพูดทะลุกลางปล้อง คือ ผู้ใหญ่พูดอยู่ยังไม่จบพูดแทรกขึ้นในระหว่าง

๑๘. ไม่ควรพูดคัดค้านผู้ใหญ่ตรง ๆ โดยลักษณะไม่เคารพ

๑๙. เดินตามผู้ใหญ่ ไม่ควรให้ใกล้นัก ห่างนักควรเดินเยื้องอยู่ข้างซ้ายท่านนิดหน่อยเสมอไม่ควรเดินเยื้องขวา

๒๐. ไม่ควร เดินแซงขึ้นหน้าผู้ใหญ่ หรือเดินนำหน้าผู้ใหญ่ถ้าจำเป็นจะต้องขึ้นหน้าควรแซงให้ห่างมาก ๆ

๒๑. ถ้าเดินสวนทางกับผู้ใหญ่ควรหลีกทางขวาหรือควรหยุดยืนอยู่และหันหน้ามาทางท่านให้ท่านผ่านไปก่อนแล้วจึงค่อยเดินต่อไป

๒๒. ถ้าเดินอยู่ รู้ว่าผู้ใหญ่เดินตามมา ควรหยุดหลีกให้ท่านเดินไปข้างหน้าเสียก่อน แล้วจึงเดินตามท่าน

๒๓. ผู้ถือคัมภีร์พระธรรม ไม่ควรเดินตามหลังพระผู้เทศก์ ควรถือออกหน้าห่างพอสมควรและไม่ควรแบกหรือถือคัมภีร์โดยอาการไม่เคารพ

๒๔. การนั่งร่วมยานพาหนะไปกับผู้ใหญ่ เช่น นั่งในรถในเรือ ไม่ควรนั่งข้างหน้า ส่วนในเรือควรนั่งข้างหลังถ้าจำเป็นจะต้องนั่งเคียงท่าน ควรนั่งข้างซ้ายท่าน ให้ท่านนั่งข้างขวาเรา และควรไหว้ขอโอกาสก่อนเสมอ

๒๕. การเดินนำทางผู้ใหญ่ ไม่ควรนำตรงควรเดินเลี่ยงข้างนำท่านไป

๒๖. ผู้ใหญ่ไม่กั้นร่ม เราก็ไม่ควรกั้นร่มเดินตามท่าน ผู้ใหญ่ไม่สวมรองเท้า ก็ไม่ควรสวมรองเท้าเดินตามท่าน

๒๗. ยืนพูดกับผู้ใหญ่ที่ท่านไม่ได้สวมรองเท้าไม่ได้กั้นร่ม ถ้าเราสวมรองเท้า ควรถอดรองเท้า ลงจากรองเท้า และลดร่มทุกคราว

๒๘. ไม่ควรนั่งโดยอาการไม่เคารพพูดกับผู้ใหญ่ เช่น นั่งขัดสมาธิ หรือชันเข่า หรือนั่งเท้าแขน เป็นต้น

๒๙. อยู่ในบ้านหรือในที่มิใช่วัดไม่ควรกราบไหว้พระผู้ใหญ่ เพียงแต่ทำความสำรวมแสดงอาการเคารพเท่านั้น

๓๐. ผู้ใหญ่นั่งอยู่จะเปิด–ปิดประตูหน้าต่างหรือเอื้อมหยิบของที่อยู่สูงกว่าศีรษะผู้ใหญ่ควรไหว้หรือขอโอกาสก่อนทุกครั้ง

๓๑. ไม่ควรยืนฉันอาหารหรือยืนดื่มน้ำเป็นต้น ควรนั่งลงก่อน แล้วจึงฉันหรือดื่ม

๓๒. เวลาฉันอาหาร ควรห่มผ้า และนั่งฉันให้เรียบร้อยทุก ๆ ครั้ง

๓๓. แม้อยู่ภายในกุฏิหรือภายในคณะ อย่านุ่งผ้าเหน็บกระเตี่ยวหรือนุ่งผ้าลอยชาย
๓๔. อย่าเอาผ้าอาบ–อังสะ–จีวรคล้องคอหรือพาดไหล่เดินไปมาหรือปล่อยชายลงข้างหน้าข้างหลัง ก็ไม่สมควร
๓๕. อย่าเอาผ้าอาบพันเอว
๓๖. เวลาเข้าประชุมหรือต่อหน้าผู้ใหญ่หรือญาติโยม อย่านั่งเท้าแขน หรือก้มหน้าเอนหลัง
๓๗. เวลาจะเปลี่ยนท่านั่งพับเพียบจากขาข้างหนึ่งไปขาข้างหนึ่งให้คุกเข่าเปลี่ยนเท้าทั้งสองด้านหลัง อย่าเปลี่ยนโดยเอาขามาทางด้านหน้า
๓๘. อย่าเล่นหรือออกกำลังกายอย่างคฤหัสถ์ เช่น หมากรุก ไพ่ เตะตะกร้อ ชกมวย เป็นต้น ถ้าจะออกกำลังควรหาวิธีโดยควรแก่สมณสารูป
๓๙. อย่าทดลองหรือใช้เครื่องนุ่งห่ม หรือเครื่องประดับอย่างคฤหัสถ์ เช่นนาฬิกาข้อมือ รองเท้า หมวก เสื้อ กางเกง เป็นต้น
๔๐. เวลาลงทำวัตรสวดมนต์หรือเข้าประชุมควรจัดนั่งเรียงแถวกระดานให้เป็นระเบียบเรียบร้อย อย่านั่งห่างกันเป็นหย่อม ๆ หรือแถวคด ดูไม่เรียบร้อย
๔๑. เวลาเข้าหรือเลิกประชุมไม่ควรแย่งกันเข้าหรือออก ควรให้โอกาสแก่ผู้ใหญ่ตามลำดับอาวุโส
๔๒. เวลาไปในงานพิธี ตอนจะลุกจากอาสนะควรให้ประธาน หรือหัวหน้าลุกก่อนนอกนั้นให้ลุกและออกมาตามลำดับจนถึงปลายแถว ผู้อยู่ปลายแถวไม่ควรลุกออกก่อน
๔๓. ดอกไม้ธูปเทียนที่ทายกทายิกาถวายมา ไม่ควรทิ้งขว้างหรือวางไว้ในที่ไม่สมควร ควรจะนำมาบูชาพระ
๔๔. อย่าทิ้งเศษกระดาษหรือสิ่งของลงทางหน้าต่าง หรือจากชั้นบนลงพื้นชั้นล่างและตามบริเวณวัดหรือที่สาธาณะเป็นกิริยาของผู้ที่ไม่มีมารยาท ควรหาที่ใส่แล้วนำไปทิ้งในที่ที่จัดไว้
๔๕. อย่าเปิดวิทยุเสียงดังให้ผู้อยู่ใกล้เคียงรำคาญ
๔๖. ให้ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดภายในกุฏิภายในคณะอย่าดูดาย
๔๗. ไปในงานพิธีสวดมนต์ในวัดหรือนอกวัด ไม่ควรเอาหนังสือสวดมนต์–แบบไปกางสวดหรือเอาหนังสือไปอ่านหรือเอาตำราไปท่องเป็นกิริยาที่ไม่งาม
๓๘. ให้ช่วยกันสอดส่องผู้อยู่ในปกครองของตนตลอดผู้ที่มาพักพาอาศัย ให้เอื้อเฟื้อต่อระเบียบของคณะและของวัด
๔๙. ไปลา มาบอก โดยวาจาหรือโดยลายลักษณ์อักษร เป็นสมบัติของผู้ดีที่ควรปฏิบัติ
๕๐. อย่าสะพายกล้องถ่ายรูปในที่สาธารณะ
๕๑. อย่ารับเป็นมัคคุเทสก์พาคฤหัสถ์ต่างชาติเที่ยว

พระสุธีรัตนาภรณ์ จดบันทึกย่อ

บทส่ง

๑. ที่ตั้งของวัด

วัดจักรวรรดิราชาวาส ตามสภาพปัจจุบันตั้งอยู่ที่ เลขที่ ๒๒๕ ถนนจักรวรรดิ ท้องที่สถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐

ทิศเหนือ ติดกับซอยวาณิช ๑ หรือที่ส่วนมากเรียกกันว่า “สำเพ็ง” ตอนสุดทางตะวันตก คือตอนที่บรรจบกับถนนจักรวรรดิ

ทิศตะวันตก ซึ่งถือว่าเป็นด้านหน้าวัด ติดกับถนนจักรวรรดิ

ทิศตะวันออก ติดกับถนนมหาจักร ซึ่งมักเรียกกันว่าคลองถม เนื่องจากเดิมเป็นคลอง แล้วถมคลองเป็นถนน

ทิศใต้ หรือตะวันออกเฉียงใต้ เป็นช่วงสั้นๆ ติดกับถนนช่วงที่ถนนจักรวรรดิกับถนนอนุวงศ์เชื่อมต่อกัน

ประตูเข้าออกวัด ปัจจุบันมีสามทางหรือสามประตู ประตูที่หนึ่งออกสู่ถนนจักรวรรดิ ถือกันว่าเป็นประตูหน้า มีซุ้มประตูสร้างไว้สวยงามและมั่นคงแข็งแรง รถเข้าออกได้ สร้างในสมัยพระอริยกวี (สำราญ โกสโล) เป็นเจ้าอาวาส ติดประตูวัด มีร้านจำหน่ายตัวยาและเครื่องยาไทยมีชื่อมาช้านาน คือ **“ร้านเจ้ากรมเป๋อ”** บางคนรู้จักร้านเจ้ากรมเป๋อแต่ไม่รู้จักวัด

ประตูที่สอง ออกสู่ถนนตอนที่ถนนจักรวรรดิเชื่อมต่อกับถนนอนุวงศ์ดังกล่าวแล้ว เรียกกันว่า **“ประตูข้างวัด”** สร้างในสมัยสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) เป็นเจ้าอาวาส มีลักษณะทรวดทรงเช่นเดียวกันกับประตูที่หนึ่ง

ประตูที่สาม ออกสู่ถนนมหาจักร (คลองถม) ระหว่างเขตพุทธาวาสกับเขตฌาปนสถาน รูปทรงเหมือนกับอีกสองประตู แต่ดูจะเล็กกว่าเพราะเนื้อที่บังคับ สร้างในสมัยเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน (พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ บุญมา ทีปธมฺโม) มุ่งให้เป็นทางคนเดินเข้าออก ไม่ให้ยานพาหนะใช้

ประตูสำหรับรถเข้าออกวัด ขณะนี้วัดกำหนดให้เข้าทางเดียว คือทางประตูข้างวัดด้านถนนจักรวรรดิเชื่อมต่อกับถนนอนุวงศ์ ซึ่งในที่นี้เรียกว่า ประตูที่ ๒ แล้วออกทางประตูที่ ๑ สู่ถนนจักรวรรดิ

ตามสภาพปัจจุบัน รถโดยสารประจำทางที่จะข้ามสะพานพระปกเกล้า (คู่กับสะพานพระพุทธยอดฟ้า) ไปฝั่งธนบุรี จอดที่ป้ายติดประตูวัดจักรวรรดิราชาวาสด้านถนนจักรวรรดิเป็นป้ายสุดท้าย ก่อนที่จะขึ้นสู่สะพานฯ

สถานที่สำคัญ ๆ ที่ใกล้เคียงหรืออยู่ในย่านเดียวกันกับวัดจักรวรรดิราชาวาส มีเช่น **วัดบพิตรพิมุข** ซึ่งอยู่คนละฟากถนน (จักรวรรดิ) ประตูวัดเยื้องกันพอสมควร นอกจากนี้ก็มี **สถานีตำรวจนครบาลจักรวรรดิ สะพานพระปกเกล้าและสะพานพระพุทธยอดฟ้า** ดังกล่าวแล้ว อีกจุดหนึ่งก็คือ **หัวเม็ด** ซึ่งมี **สะพานหัน** เชื่อมต่อกับ **พาหุรัด** สำหรับเส้นทางรถ จุดกำหนดที่อยู่ใกล้ที่สุดก็คือ **“สี่แยกวัดตึก”** คือตรงที่ ถนน**เยาวราช** ตัดกับถนน **จักรวรรดิ**

๒. ชื่อเดิมของวัด

วัดจักรวรรดิราชาวาส มีชื่อเดิมว่า “วัดสามปลื้ม” บางท่านกล่าวว่าเรียกกันว่า “วัดแม่นางปลื้ม” อีกชื่อหนึ่ง บางท่านยังกล่าวอีกว่า ชื่อเดิมซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี ชื่อ “วัดแม่นางปลื้ม” มาเรียกว่า “วัดสามปลื้ม” ในยุคกรุงเทพฯ นี้

ชื่อของวัดจะเรียกว่าอย่างไรแน่ก็ตาม ที่มาของชื่อจะมาจากอะไรก็ตาม ขอไม่กล่าว ณ ที่นี้ เพราะผู้เรียบเรียงเองก็ไม่ทราบแน่ และไม่ประสงค์จะใช้วิธีสันนิษฐาน ปล่อยไว้ให้เป็น “การบ้าน” สำหรับผู้ชอบคิดและใคร่จะทราบ

แต่มีข้อที่น่าคิดเล่น ๆ อยู่ว่า ชื่อ “วัดสามปลื้ม” ก็ดี “วัดแม่นางปลื้ม” ก็ดี ซึ่งน่าจะมีความหมายเฉพาะ ไม่น่าจะไปพ้องกับชื่อของวัดไหนที่ใดอื่น แต่ก็ปรากฏว่า ชื่อทั้งสองไปพ้องกันเข้ากับชื่อวัดที่กรุงศรีอยุธยา โดยพบว่าที่กรุงศรีอยุธยามีทั้ง **“วัดสามปลื้ม”** และ “วัดแม่นางปลื้ม” ปัจจุบัน “วัดสามปลื้ม” เป็นวัดร้าง มีที่ปรากฏเด่นต่อสายตาผู้คนอยู่ก็คือทรากพระเจดีย์องค์หนึ่ง ที่สี่แยกแห่งหนึ่งของถนนเข้าสู่ตัวเมืองหรือส่วนในของเมืองพระนครศรีอยุธยา มีป้ายบอกว่า “เจดีย์วัดสามปลื้ม” ส่วน **“วัดแม่นางปลื้ม”** ยังคงเป็นวัดมีพระสงฆ์อยู่

อ่านพบในหนังสือ “ประชุมพงศาวดาร” ภาคที่ ๖๓ เรื่องกรุงเก่า “พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙” ส่วนที่เป็นของเดิมนั้นภาษาและการสะกดการันต์แสดงว่าเก่ามาก ในหนังสือนั้นพบชื่อ “วัดแม่นางปลื้ม” ในหน้า ๑๖๔-๑๖๕ และพบชื่อ “วัดบรมจักรวัติ” ในหน้า ๑๗๗ (วัดบรมจักรวัติ- จะกล่าวถึงในโอกาสต่อไป) แต่ไม่พบชื่อ “วัดสามปลื้ม”

อ่านพบในหนังสือ “อานามสยามยุทธ” เล่ม ๑ หน้า ๒๗ ย่อหน้าแรกว่า “บุตรที่ ๔ ของพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (อ่อน) เป็นชาย ชื่อนายปิ่น............บ้านพระยาโชฎึกราชเศรษฐีบิดานายปิ่นอยู่บ้านหม้อ หลังวัดนางปลื้มกรุงเก่า.........” **นายปิ่น ที่กล่าวนี้ก็ได้แก่ เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น)** ผู้ได้บูรณปฏิสังขรณ์ **วัดสามปลื้ม** หรือ **วัดแม่นางปลื้ม** กรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ ๑ และในหน้า ๔๑ ย่อหน้าแรกอีกเช่นกันว่า “ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ได้สร้างวัดอารัญญิก แขวงเมืองสระบุรี วัด ๑ ซึ่งเป็นวัดของพระอุปัชฌาย์ท่าน.........และปฏิสังขรณ์วัดแม่นางปลื้มกรุงเก่าด้วย เพราะเป็นวัดใกล้เคียงกับบ้านพระ

ยาโชฎึกราชเศรษฐี (อ่อน) บิดาของท่าน.........” ชื่อ “วัดแม่นางปลื้ม” ที่กรุงเก่า จะเกี่ยวพันอะไรกับ “วัดแม่นางปลื้ม” หรือ “วัดสามปลื้ม” ที่กรุงเทพฯ อย่างไรหรือไม่ไม่ทราบ

น่าคิดเช่นกันว่า ในย่านนี้ทำไมจึงบังเอิญมีชื่อวัดขึ้นต้นด้วยคำว่า “สาม” ถึง ๓ วัด คือ “วัดสามปลื้ม” กับ “วัดสามเพ็ง” และ “วัดสามจีน” รวมทั้งชื่อย่านชุมชนที่มีชื่อว่า “สามเพ็ง” ซึ่งต่อมาออกเสียง “สาม” เป็น “สำ” จึงเป็น “สำเพ็ง” ในปัจจุบัน

น่าคิดอีกอย่างก็คือ ทำไมจึงมีชื่อวัดว่า “สามปลื้ม” ทั้งที่พระนครศรีอยุธยา และที่กรุงเทพมหานคร ชื่อดังกล่าวมีคำแปลหรือความหมายอย่างเดียวกันหรือเปล่า และมีที่มาเหมือนกันหรือเปล่า

บางท่านไปไกลถึงแปลคำ **ปลื้ม** ว่าสิ่งที่ทำให้เกิดปีติคือความปลื้มใจอิ่มใจ และในที่นี้หมายถึง **รัตนะ** ในคำว่า **“ไตรรัตน์”** หรือ **“รัตนตรัย”** และสาม คือภาษาไทย รวมสองคำเข้าด้วยกันเป็น **สามปลื้ม** = สิ่งที่ทำให้เกิดความปลื้มใจอิ่มใจ ๓ ประการ ได้แก่ **พระไตรรัตน์** หรือ **พระรัตนตรัย “แก้วสามประการ”** = พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

๓. วัดจักรวรรดิ

เขียนเบ็ดเตล็ดเพื่อการสั่งลาได้สองข้อ ก็เกิดความคิดอยากจะได้ไปเห็นวัด **สามปลื้ม วัดแม่นางปลื้ม** รวมทั้ง **วัดจักรวรรดิ** ที่พระนครศรีอยุธยาให้เห็นว่าอยู่ในสภาพอย่างไร ถึงแม้ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องที่จะต้องเขียนพาดพิงถึงกันเป็นชิ้นเป็นอัน ก็อยากจะไปให้เห็นหน้าตาในฐานะมีชื่อเหมือนกัน ว่าขณะนี้มีความเป็นอยู่สุขสบายดีพอควรเช่นเดียวกันหรืออย่างไร

จึงได้ชวนคณะพรรคผู้ชำนาญการเดินทางและเชี่ยวชาญสถานที่ ไปพระนครศรีอยุธยา พอแยกจากถนนใหญ่เข้าเมืองอยุธยาไปประมาณสัก ๒ กิโลเมตร ก็พบทรากเจดีย์ขนาดค่อนข้างใหญ่ยืนสง่าอยู่กลางแยก เรียกว่า **สี่แยกเจดีย์วัดสามปลื้ม** จำได้ว่าเดิมเก่ากว่านี้ เดี๋ยวนี้มาบูรณะโบกปูนใหม่เลยทำให้ไม่เหมือนของเก่า สอบถามเจ้าหน้าที่ที่ประจำอยู่ ถึงชื่อสถานที่ที่เรียกกัน ได้รับตอบว่าก็เรียกกันว่า **สี่แยกเจดีย์วัดสามปลื้ม** มองไปโดยรอบไม่มีอะไรอื่นเลยที่จะบอกลักษณะว่าเป็นวัดหรือเขตวัดร้าง เพราะที่นั่นก็เป็นสี่แยกที่ค่อนข้างใหญ่ สะอาดสอ้าน มีลานและสนามหญ้าตามมุมต่าง ๆ สอบถามได้ทราบอีกว่า ที่ดิน ที่เรียกกันว่า เป็นของวัดสามปลื้ม (ร้าง) นั้น ปัจจุบันอยู่ในความครอบครองของวัดใหญ่ชัยมงคล ซึ่งเป็นวัดใหญ่และเจริญในปัจจุบัน อยู่ห่างจากสี่แยกเพียงสักกิโลเมตรครึ่ง ได้ไปเยี่ยมวัด แต่ไม่ได้พบท่านที่จะให้ความเข้าใจอันถูกต้องได้ ตกลงก็เท่ากับว่าปัจจุบันวัดสามปลื้มพระนครศรีอยุธยา ร้างไปจนเกือบจะไม่ปรากฏทรากแล้ว

อีกแห่งก็ไปชม **วัดแม่นางปลื้ม** ซึ่งขณะนี้ยังคงเป็นวัดมีพระสงฆ์อยู่ในเขตเมืองอยุธยานั่นแหละ ปรากฏว่ามีเนื้อที่และมีความเจริญพอควร พบสมภารท่าน สนทนากันเล็กน้อย ทราบว่าท่านก็ทราบดีว่าเป็นวัดเก่าแก่ ท่านเล่าว่าสิ่งปลูกสร้างเก่าแก่นั้นยังมีอยู่บ้างและรักษาไว้ในลักษณะเป็นของโบราณในเขตพุทธาวาสส่วนใหญ่ก็เพื่อเข้าชมเข้าศึกษา เสนาสนะสงฆ์ที่จะต้องใช้งานต้องปลูกสร้างใหม่

วัดสุดท้ายที่ไปชมก็คือ **"วัดจักรวรรดิ"** เหตุที่อยากไปเห็นไปชม ก็เพราะได้อ่านในประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตอนหนึ่งว่า (การพระราชทานนามพระอารามหลวงนั้น) ......"เกณฑ์อีกอย่างหนึ่งนั้น มักเอาชื่อวัดสำคัญ อันเคยมีแต่โบราณมาใช้ เช่น **"วัดพระเชตุพน" "วัดมเหยงคณ์" "วัดจักรวรรดิ" "วัดระฆัง" "วัดสระเกศ"** เป็นตัวอย่าง..........." ทั้งนี้ ทำให้เข้าใจว่า ชื่อ **"วัดจักรวรรดิ" หรือ วัดจักรวรรดิราชาวาส** ปัจจุบันนี้ ซึ่งถือกันว่าเป็นนามได้รับพระราชทานนั้น ทรงนำมาจากวัดจักรวรรดิ ที่พระนครศรีอยุธยา จึงอยากจะไปให้ได้เห็นว่าวัดนี้มีลักษณะใกล้เคียงโดยสัณฐานหรือโดยที่ตั้งประการใด จึงทรงนำมาตั้ง ทั้งท่านก็ทรงกล่าวว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญมาก่อน

เมื่อไปถึงก็เห็นและทราบว่า **"วัดจักรวรรดิ"** ปัจจุบันเป็นวัดร้าง อยู่ในเขตตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา อยู่ใกล้กับคลองน้ำ และติดกับถนน ถูกถนนแบ่งเป็น ๒ แปลง รวมที่ดิน ๑๑ ไร่เศษ วัสดุปลูกสร้างที่เห็นได้ชัดก็คือพระเจดีย์เก่า ทรงภายนอกมองดูคล้ายจะสมบูรณ์พอควร แต่มองเห็นรูเจาะพรุนอยู่รอบเจดีย์ ในลักษณะแสดงว่ามีคนลอบขุดเข้าไปค้นหาของมีค่าภายใน นอกจากนั้นก็มีเจดีย์ขนาดย่อมอยู่โดยรอบอีกมากพอควร และอยู่ในสภาพเดียวกัน ทราบว่าขณะนี้ กรมการศาสนากับกรมศิลปากรกำลังพิพาทกันอยู่ด้วยเรื่องสิทธิในการครอบครองดูแล

๔. ทำไมจึงได้ชื่อว่าวัดจักรวรรดิราชาวาส

ข้อนี้เป็นความสงสัยของผู้เรียบเรียง ตั้งแต่ผู้เรียบเรียงมาอยู่วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ต่อมา เมื่อพอได้รู้เกี่ยวกับประวัติของวัด ว่าวัดจักรวรรดิราชาวาสนี้เป็นวัดมีมาแต่โบราณครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มาได้รับการบูรณะบำรุงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ในช่วงท้ายรัชกาลที่ ๒ โดยเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ผู้ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานกำหนดให้ถือเป็นต้นสกุล "สิงหเสนี" ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้มพอจะสมบูรณ์ก็สิ้นรัชกาลที่ ๒ ดังนั้น จึงประมาณกันว่า

ท่านได้น้อมเกล้าถวายวัดสามปลื้มนี้เป็นพระอารามหลวง ต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ประมาณในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ (ปีที่ ๒ แห่งรัชกาล)

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) ท่านดำรงตำแหน่งสูงศักดิ์ในบ้านเมือง เป็นถึงสมุหนายกและแม่ทัพใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นประหนึ่งขุนพลแก้วแห่งพระเจ้าจักรพรรดิในสมัยโบราณ ดังนั้น เมื่อได้รับนามวัดซึ่งท่านน้อมเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวงว่า "วัดจักรวรรดิราชาวาส" อันแปลว่า "วัดของพระเจ้าจักรพรรดิ" จึงมีความเหมาะสม

มาเมื่อได้มีความสนใจอ่านหนังสือเรื่องเก่า ๆ เช่นพระราชพงศาวดารและอื่น ๆ ซึ่งมาได้พบโดยชัดแจ้งว่า ได้มี **วัดจักรวรรดิราชาวาส** และมีฐานะเป็นพระอารามหลวงแล้วตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๒ ความคิดอธิบายเกี่ยวกับที่มาของชื่อวัดก็เปลี่ยนไป

อ่านหนังสือต่อไปอีก ก็พบว่าได้มี **วัดจักรวรรดิราชาวาส** แล้วในรัชกาลที่ ๑ โดยมีพระราชาคณะผู้ใหญ่เป็นผู้ครองวัด แสดงว่าเป็นวัดสำคัญ กับได้พบที่บอกไว้ชัดแจ้งว่าเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ผู้เป็นบิดาของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) เป็นผู้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้มนี้เป็น "มหาปฏิสังขรณ์" แล้วได้น้อมเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ทรงรับและพระราชทานนามวัดให้ใหม่ว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"**

ความสงสัยเดิมจึงกลับมาอีกว่า ทำไมจึงเป็นวัดจักรวรรดิราชาวาสวัดของพระเจ้าจักรพรรดิ และ "พระเจ้าจักรพรรดิ" ในที่นี้ก็แน่นอนที่จะต้องหมายถึงพระองค์เอง คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ดังนั้น จึงหมายถึงว่าพระองค์เองทรงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

อ่านพบในหนังสือระดับมาตรฐานเล่มหนึ่ง แต่เสียดายที่สุดที่หาหนังสือนั้นไม่พบ และจำไม่ได้ว่าหนังสือนั้นชื่ออะไรและใครเขียน เพียงแต่จำความได้แน่นอนว่าหนังสือนั้นกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ทรงเข้า **"พระราชพิธีอภิเษก"** ถึง ๓ พิธี คือ

๑. **พระราชพิธีปราบดาภิเษก** คือเมื่อทรงจัดการระงับความจลาจลวุ่นวายของบ้านเมืองได้เรียบร้อยแล้ว ก็ทรงประกอบพระราชพิธีสถาปนาพระองค์เองเป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ของบ้านเมือง

๒. **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก** คือเมื่อขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยกับสมณพราหมณาจารย์และไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งมวล พร้อมใจกันจัดพิธีบรมราชาภิเษกสถาปนาพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ ครบถ้วนตามโบราณราชประเพณีซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

๓. **พระราชพิธีจักรพรรดิราชาภิเษก** หนังสือดังกล่าวกล่าวว่า พระราชพิธีนี้เป็นการพิเศษ มีเพียงครั้งเดียวในคราวนั้นเท่านั้น ไม่มีอีกในรัชกาลไหนมาจนปัจจุบัน

ความหมายตามชื่อของพระราชพิธี ก็หมายความแน่ชัดว่าเป็นพิธีสถาปนาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ให้ทรงดำรงพระสถานะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

คำ **“จักรพรรดิ”** หนังสือพจนานุกรมให้ความหมายว่า **พระราชาธิราช, ประมุขของจักรวรรดิ** อธิบายตามเข้าใจ จึงหมายถึงว่า **ทรงเป็นพระราชาของราชา** หรือ **พระราชาเหนือราชา** แปลได้ว่าทรงเป็นพระราชาหรือพระมหากษัตริย์ซึ่งอยู่เหนือราชาอื่น คือมีราชาหรือบ้านอื่นเป็นเมืองขึ้น อยู่ภายใต้พระราชอำนาจ

เพราะเหตุใดหรือเพื่อประโยชน์อันใด จึงได้มีพระราชพิธีสถาปนาองค์พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ เป็น จักรพรรดิ หรือ พระเจ้าจักรพรรดิ

ข้อนี้ ผู้เรียบเรียง สันนิษฐานเอาเองจากการได้อ่านพบในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า ครั้งหนึ่งได้มีการจับได้ผู้ถือสาส์นจากพระเจ้าแผ่นดินพม่า ซึ่งมีไปถึงพระเจ้าแผ่นดินเมืองญวนชักชวนเป็นพันธมิตรร่วมกันตีไทย แล้วทั้งสองจักได้เป็นใหญ่มีไมตรีต่อกันสืบไป

ในสาส์นหรือพระราชสาส์นนั้น ฝ่ายพม่ากล่าวยกย่องตนเองว่าเป็น **พระเจ้าจักรพรรดิ** มีเมืองขึ้นกว่าร้อยเมือง บอกชื่อเมืองเหล่านั้นไว้ด้วย และพร้อมกันนั้นก็ยกย่องพระเจ้าแผ่นดินญวนเป็น **พระเจ้าจักรพรรดิ** เช่นกัน พรรณนาเกียรติยศเกียรติคุณและอำนาจของทั้งสองฝ่ายไว้เป็นอเนกประการ

เหตุการณ์ต่อจากนั้นเป็นอย่างไรขอไม่กล่าว ณ ที่นี้ เพราะที่ยกเรื่องมานี้จุดประสงค์อยู่ตรงที่จะออกความเห็นว่าในห้วงสมัยนั้น ในอาณาเขตสุวรรณภูมิหรือแหลมทองนี้มีกลุ่มชนอยู่กันเป็นชาติเป็นประเทศจำนวนมากด้วยกัน อยู่เป็นอิสระบ้างขึ้นกับเมืองหรือชาติอื่นที่มีอำนาจมากกว่าบ้าง

สมัยนั้น ในอาณาเขตดังกล่าวนี้ เชื้อชาติที่รวมกันเป็นชาติใหญ่หรือประเทศใหญ่ก็ดูจะมีแต่เพียง ๓ ประเทศ หรือ ๓ อาณาจักร คือ พม่า ไทย และญวน ทั้ง ๓ ชาติมหาอำนาจต่างมีเมืองหรือประเทศเล็กประเทศน้อยอยู่ภายใต้อำนาจเช่นกัน

ไพร่ฟ้าประชาชนของแต่ละมหาอาณาจักร ต่างยกย่องเชิดชูพระมหากษัตริย์แห่งตนไว้ในฐานะอันสูงถึงขั้นเป็นพระเจ้าจักรพรรดิดังมีกล่าวยกย่องอยู่ในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

ดังปรากฏในสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินพม่าถึงพระเจ้าแผ่นดินญวนดังกล่าวแล้ว แสดงว่าทั้งสองอาณาจักรต่างยกย่องเชิดชูพระมหากษัตริย์แห่งตนไว้ในสถานะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ทำให้เป็นที่สร้างความฮึกเหิมและกล้าหาญองอาจของเหล่านักรบและไพร่ฟ้าประชาชีทั้งปวง

ประเทศไทยหรืออาณาจักรไทยเล่า เพิ่งจะผลัดแผ่นดินใหม่ ตั้งราชวงศ์ใหม่ และเพิ่งจะมีพระมหากษัตริย์ใหม่ ควรจะได้รับการสถาปนายกย่องเชิดชู ให้ทรงดำรงอยู่ในฐานะไม่ต่ำต้อยกว่าพระมหากษัตริย์เมืองใด จึงได้มีพระราชพิธีจักรพรรดิราชาภิเษก สถาปนาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงดำรงอยู่ในสถานะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ไม่ด้อยกว่ากษัตริย์แห่งอาณาจักรอื่น

การพิธีจักรพรรดิราชาภิเษกดังกล่าว ไม่แน่ชัดว่าได้มีในปีที่เท่าใด ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่ดูตามเรื่องแล้วเข้าใจว่าไม่น่าจะห่างจากปีพิธีบรมราชาภิเษกนัก

ผู้เรียบเรียงพรรณนามายืดยาว เพื่อจะเข้าประเด็นว่า น่าจะเป็นได้ว่าภายหลังจากที่พระองค์ทรงได้รับพิธีสถาปนาเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ก็อาจจะเป็นโอกาสหรือประจวบกับการที่เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสามปลื้มแล้วเสร็จแล้วได้น้อมเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวง

และจะด้วยการที่ปรากฏว่าท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) นั้น เป็นมหาดเล็กติดตามรับใช้ใกล้ชิดมายาวนานแม้ในยามออกศึกสงคราม ชั้นที่สุดถึงกับเคยได้รับบาดเจ็บค่อนข้างสาหัส หรือประจวบกับโอกาสที่พระองค์เพิ่งจะทรงได้รับสถาปนาเป็นพระเจ้าจักรพรรดิก็ทำให้พระองค์พระราชทานนามให้แก่วัดที่เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) น้อมเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวงว่า **“วัดจักรวรรดิราชาวาส”** อันแปลว่า **“วัดของพระเจ้าจักรพรรดิ”** เท่ากับทรงรับเป็นวัดของพระองค์เอง โดยควรแก่โอกาส ด้วยประการฉะนี้

พระราชธรรมมุนี (สุกิตฺติ)
ผู้เรียบเรียง

ภาคผนวก

ประวัติ
วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร
๒๕๔๐

ตราสัญญลักษณ์พระราชทาน

ตราสัญลักษณ์พระราชทาน
วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร
พุทธศักราช ๒๕๔๐

วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร (วัดสามปลื้ม) เป็นพระอารามหลวงสำคัญมาแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าและพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ และประชาราษฎร์ก็ได้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงมาโดยตลอด จนวัดจักรวรรดิราชาวาสมีความเจริญรุ่งเรืองเกียรติยศชื่อเสียง ในฐานะที่เป็นศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นศูนย์อบรมบุคลากร ให้มีความรู้ความสามารถ เพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาและประเทศชาติบ้านเมือง ทั้งยังเป็นศูนย์เผยแผ่และอนุรักษ์วรรณกรรม วัฒนธรรม ศิลปะและประเพณีไทยอีกด้วย

ตามหลักฐานที่ค้นพบ วัดจักรวรรดิราชาวาส ยังไม่มีตราสัญลักษณ์ประจำวัดว่า มีรูปร่างลักษณะเป็นอย่างไร ประมาณพุทธศักราช ๒๔๗๗ พระอริยกวี (สำราญ โกสโล ป.ธ.๔) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้คิดออกแบบตราสัญลักษณ์ประจำวัด ดังนี้

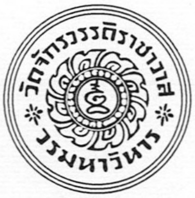
วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรมหาวิหาร

และใช้มาจนถึงสมัยพระราชธรรมเมธี (พระพุทธิวงศมุนี - บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ.๖) เป็นเจ้าอาวาส

มีพระเถรานุเถระและพุทธศาสนิกชนหลายรายทักท้วงว่า ตราสัญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาสยังไม่เหมาะสม เพราะไม่ได้แสดงบ่งบอกถึงสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่วัดจักรวรรดิราชาวาสเสมอมา

พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ (พระพุทธิวงศมุนี – บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ.๖) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสและเจ้าคณะภาค ๑๒ จึงได้ปรารภเรื่องตราสัญลักษณ์ของวัดกับคณะสงฆ์วัดจักรวรรดิราชาวาส และได้แต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองออกแบบตราสัญลักษณ์ใหม่โดยมีพระเทพประสิทธิมนต์ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร เปรียญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นประธานกรรมการ

พระเทพประสิทธิมนต์ได้ประชุมคณะกรรมการหลายครั้งและได้ขอให้นางสาววิยะดา เจริญสุข ผู้ได้รับพระราชทานรางวัลชนะเลิศในการออกแบบตราสัญลักษณ์พระราชพิธีกาญจนาภิเษก ให้ออกแบบตราสัญลักษณ์ของวัด

นางสาววิยะดา เจริญสุข ได้ออกแบบตราสัญลักษณ์จำนวน ๕ แบบ และนำเสนอคณะกรรมการ พระธรรมรัตนวิสุทธิ์และคณะกรรมการได้มีมติเลือกแบบที่ ๑ ดังสำเนาหนังสือพระเทพประสิทธิมนต์ ลงวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๓๘ กราบเรียนเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสต่อไปนี้

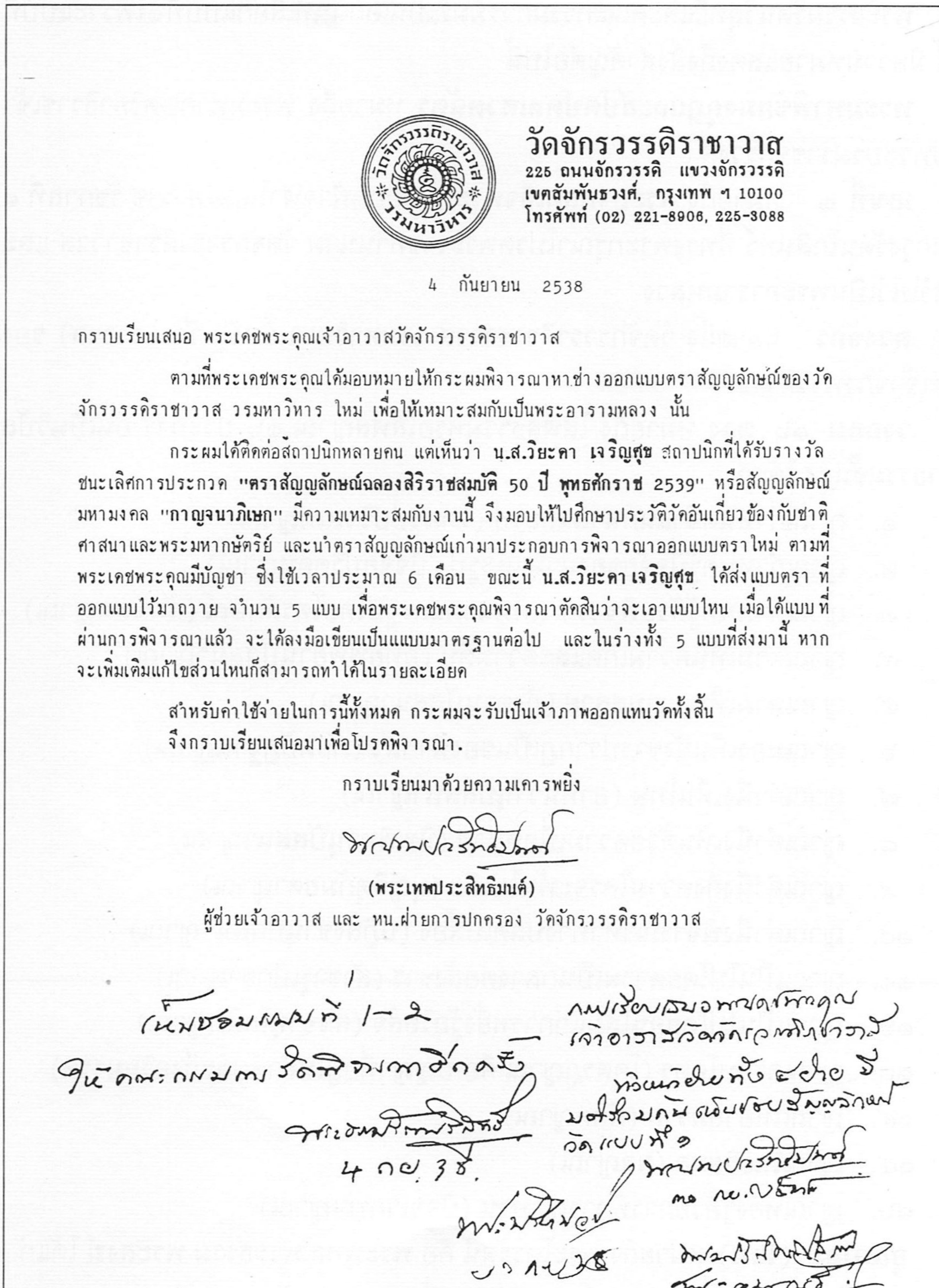

วัดจักรวรรดิราชาวาส
225 ถนนจักรวรรดิ แขวงจักรวรรดิ
เขตสัมพันธวงศ์, กรุงเทพ ฯ 10100
โทรศัพท์ (02) 221-8906, 225-3088

4 กันยายน 2538

กราบเรียนเสนอ พระเดชพระคุณเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ตามที่พระเดชพระคุณได้มอบหมายให้กระผมพิจารณาหาช่างออกแบบตราสัญญลักษณ์ของวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับเป็นพระอารามหลวง นั้น

กระผมได้ติดต่อสถาปนิกหลายคน แต่เห็นว่า **น.ส.วิยะดา เจริญศุข** สถาปนิกที่ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวด **"ตราสัญญลักษณ์ฉลองสิริราชสมบัติ 50 ปี พุทธศักราช 2539"** หรือสัญญลักษณ์มหามงคล **"กาญจนาภิเษก"** มีความเหมาะสมกับงานนี้ จึงมอบให้ไปศึกษาประวัติวัดอันเกี่ยวข้องกับชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ และนำตราสัญญลักษณ์เก่ามาประกอบการพิจารณาออกแบบตราใหม่ ตามที่พระเดชพระคุณมีบัญชา ซึ่งใช้เวลาประมาณ 6 เดือน ขณะนี้ **น.ส.วิยะดา เจริญศุข** ได้ส่งแบบตรา ที่ออกแบบไว้มาถวาย จำนวน 5 แบบ เพื่อพระเดชพระคุณพิจารณาตัดสินว่าจะเอาแบบไหน เมื่อได้แบบที่ผ่านการพิจารณาแล้ว จะได้ลงมือเขียนเป็นแบบมาตรฐานต่อไป และในร่างทั้ง 5 แบบที่ส่งมานี้ หากจะเพิ่มเติมแก้ไขส่วนไหนก็สามารถทำได้ในรายละเอียด

สำหรับค่าใช้จ่ายในการนี้ทั้งหมด กระผมจะรับเป็นเจ้าภาพออกแทนวัดทั้งสิ้น

จึงกราบเรียนเสนอมาเพื่อโปรดพิจารณา.

กราบเรียนมาด้วยความเคารพยิ่ง

(พระเทพประสิทธิมนต์)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และ หน.ฝ่ายการปกครอง วัดจักรวรรดิราชาวาส

เห็นชอบแบบที่ 1-2
ให้คณะกรรมการวัดพิจารณาอีกครั้ง

4 ก.ย. 38.

กราบเรียนพระเดชพระคุณ
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส
ที่ประชุมกรรมการทั้ง ๕ ท่าน ได้
มีมติร่วมกันเห็นชอบสัญลักษณ์
วัด แบบที่ ๑

พระธรรมรัตนวิสุทธิ์และคณะกรรมการมีมติเป็นเอกฉันท์เลือกแบบที่๑เพราะแบบที่ ๑ นี้ มีความหมายแสดงถึงสิ่งสำคัญต่อไปนี้

พระมหาพิชัยมงกุฎและสัปตปดลเศวตฉัตร หมายถึง พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

เลขที่ ๑ หมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานนาม วัดจักรวรรดิราชาวาส และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง

ดวงจักร หมายถึง วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ซึ่งเป็นวัด (อาวาส) ของพระเจ้าจักรพรรดิราช

วงกลม ๑๖ ดวง หมายถึง โสฬสธรรมหรือโสฬสญาณ ๑๖ ประการ อันเป็นวิปัสสนาธรรมชั้นสูง ได้แก่

๑. ญาณกำหนดจำแนกนามและรูป (นามรูปปริจเฉทญาณ)
๒. ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป (ปัจจยปริคคหญาณ)
๓. ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์ (สัมมสนญาณ)
๔. ญาณตามเห็นความเกิดและความดับ (อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ)
๕. ญาณตามเห็นความสลาย (ภังคานุปัสสนาญาณ)
๖. ญาณมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว (ภยตุปัฏฐานญาณ)
๗. ญาณคำนึงเห็นโทษ (อาทีนวานุปัสสนาญาณ)
๘. ญาณคำนึงเห็นด้วยความเบื่อหน่าย (นิพพิทานุปัสสนาญาณ)
๙. ญาณคำนึงถึงความใคร่จะพ้นไปเสีย (มุญจิตุกัมยตาญาณ)
๑๐. ญาณคำนึงพิจารณาหาทางปลดเปลื้อง (ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ)
๑๑. ญาณเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร (สังขารุเปกขาญาณ)
๑๒. ญาณเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ (สัจจานุโลมิกญาณ)
๑๓. ญาณครอบโคตร (โคตรภูญาณ คือ ปัญญาที่อยู่ในลำดับจะถึงอริยมรรค)
๑๔. ญาณในอริยมรรค (มัคคญาณ)
๑๕. ญาณในอริยผล (ผลญาณ)
๑๖. ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทวน (ปัจจเวกขณญาณ)

อุณาโลม (โอม) หมายถึง พระไตรรัตน์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้แก่

อ (พุทธ) อรหํ สมฺมาสมพุทฺโธ
อุ (ธรรม) อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา หรือ สวากฺขาโต อุตฺตโม ธมฺโม
ม (สงฆ์) มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ หรือ สุปฏิปนฺโน มหาสงฺโฆ

แต่ในศาสนาพราหมณ์ ม อ อุ หมายถึง พระพรหม พระอีศวร และพระนารายณ์

เมื่อมีมติเห็นชอบแล้ว พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ จึงมีหนังสือที่ วจ. ๐๓/๒๕๓๙ ลงวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๙ ถึงอธิบดีกรมการศาสนา (นายถวัลย์ ทองมี) ดังสำเนาต่อไปนี้

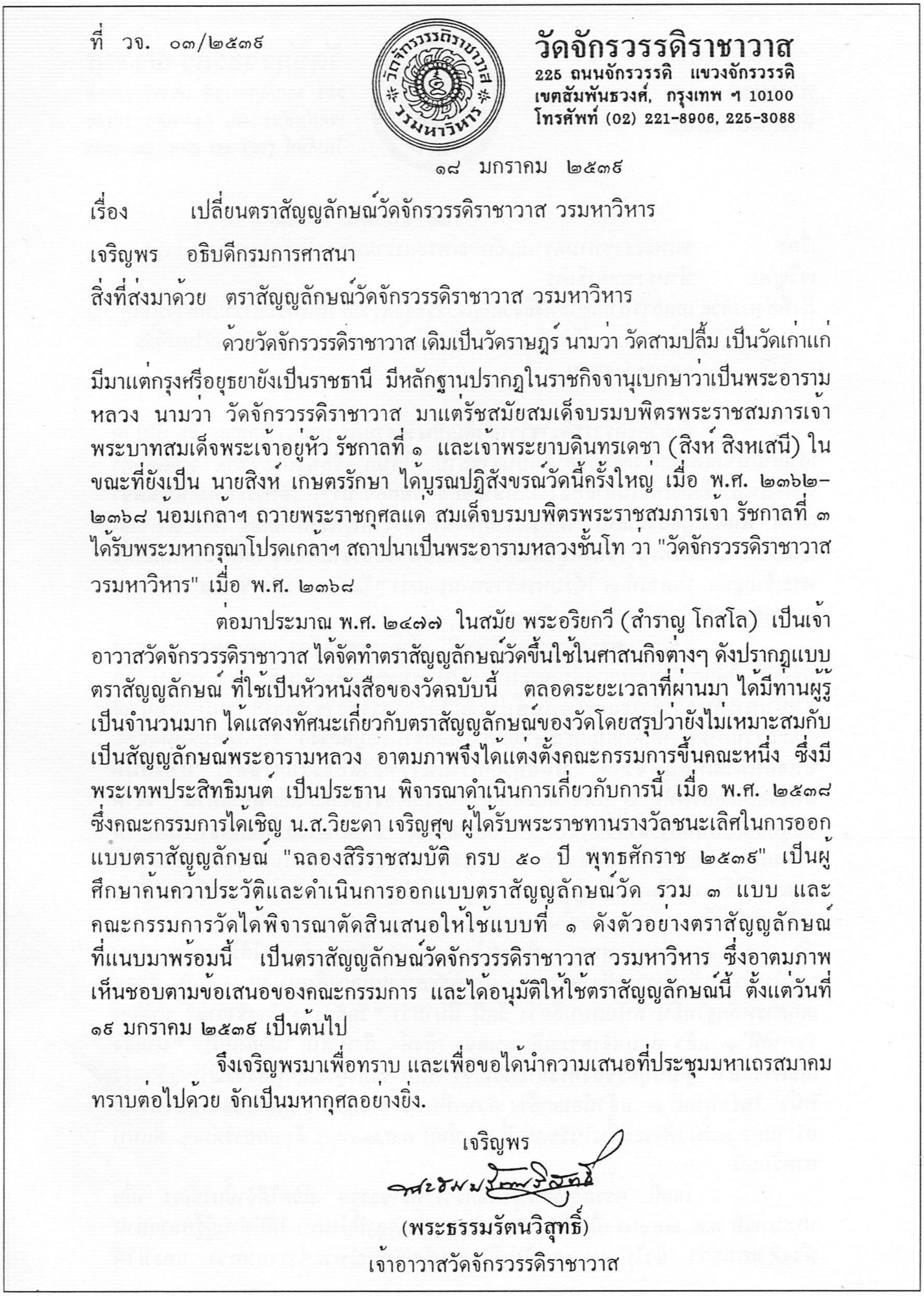

ที่ วจ. ๐๓/๒๕๓๙

วัดจักรวรรดิราชาวาส
225 ถนนจักรวรรดิ แขวงจักรวรรดิ
เขตสัมพันธวงศ์, กรุงเทพ ฯ 10100
โทรศัพท์ (02) 221-8906, 225-3088

๑๘ มกราคม ๒๕๓๙

เรื่อง เปลี่ยนตราสัญญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

เจริญพร อธิบดีกรมการศาสนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตราสัญญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

ด้วยวัดจักรวรรดิราชาวาส เดิมเป็นวัดราษฎร์ นามว่า วัดสามปลื้ม เป็นวัดเก่าแก่มีมาแต่กรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี มีหลักฐานปรากฏในราชกิจจานุเบกษาว่าเป็นพระอารามหลวง นามว่า วัดจักรวรรดิราชาวาส มาแต่รัชสมัยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ และเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ในขณะที่ยังเป็น นายสิงห์ เกษตรรักษา ได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้ครั้งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๒–๒๓๖๘ น้อมเกล้าฯ ถวายพระราชกุศลแด่ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่ ๓ ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ว่า "วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร" เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘

ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๗ ในสมัย พระอริยกวี (สำราญ โกสโล) เป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ได้จัดทำตราสัญญลักษณ์วัดขึ้นใช้ในศาสนกิจต่างๆ ดังปรากฏแบบตราสัญญลักษณ์ ที่ใช้เป็นหัวหนังสือของวัดฉบับนี้ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีท่านผู้รู้เป็นจำนวนมาก ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับตราสัญญลักษณ์ของวัดโดยสรุปว่ายังไม่เหมาะสมกับเป็นสัญญลักษณ์พระอารามหลวง อาตมภาพจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ซึ่งมีพระเทพประสิทธิมนต์ เป็นประธาน พิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับการนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ซึ่งคณะกรรมการได้เชิญ น.ส.วิยะดา เจริญศุข ผู้ได้รับพระราชทานรางวัลชนะเลิศในการออกแบบตราสัญญลักษณ์ "ฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙" เป็นผู้ศึกษาค้นคว้าประวัติและดำเนินการออกแบบตราสัญญลักษณ์วัด รวม ๓ แบบ และคณะกรรมการวัดได้พิจารณาตัดสินเสนอให้ใช้แบบที่ ๑ ดังตัวอย่างตราสัญญลักษณ์ที่แนบมาพร้อมนี้ เป็นตราสัญญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ซึ่งอาตมภาพเห็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการ และได้อนุมัติให้ใช้ตราสัญญลักษณ์นี้ ตั้งแต่วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๙ เป็นต้นไป

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และเพื่อขอได้นำความเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมทราบต่อไปด้วย จักเป็นมหากุศลอย่างยิ่ง.

เจริญพร

พระธรรมรัตนวิสุทธิ์

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)

เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

ต่อมา พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ มีหนังสือที่วจ. ๒๔/๒๖๓๙ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๙ ถึงราชเลขาธิการ (หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี) ดังสำเนาต่อไปนี้

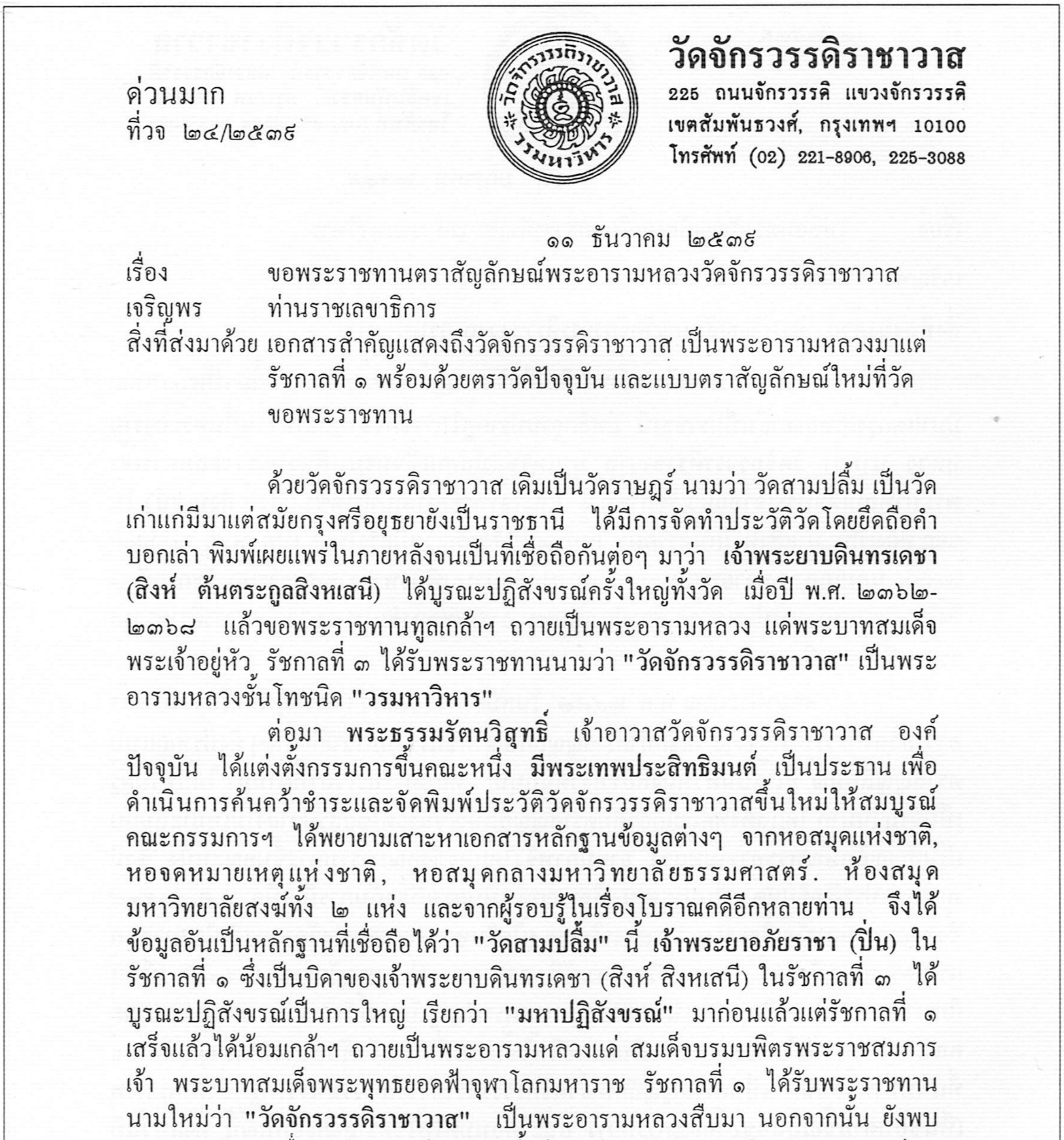

วัดจักรวรรดิราชาวาส
225 ถนนจักรวรรดิ แขวงจักรวรรดิ
เขตสัมพันธวงศ์, กรุงเทพฯ 10100
โทรศัพท์ (02) 221-8906, 225-3088

ด่วนมาก
ที่วจ ๒๔/๒๕๓๙

๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๙

เรื่อง ขอพระราชทานตราสัญลักษณ์พระอารามหลวงวัดจักรวรรดิราชาวาส

เจริญพร ท่านราชเลขาธิการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารสำคัญแสดงถึงวัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระอารามหลวงมาแต่รัชกาลที่ ๑ พร้อมด้วยตราวัดปัจจุบัน และแบบตราสัญลักษณ์ใหม่ที่วัดขอพระราชทาน

ด้วยวัดจักรวรรดิราชาวาส เดิมเป็นวัดราษฎร์ นามว่า วัดสามปลื้ม เป็นวัดเก่าแก่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี ได้มีการจัดทำประวัติวัดโดยยึดถือคำบอกเล่า พิมพ์เผยแพร่ในภายหลังจนเป็นที่เชื่อถือกันต่อๆ มาว่า **เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ ต้นตระกูลสิงหเสนี)** ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ทั้งวัด เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๒-๒๓๖๘ แล้วขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้รับพระราชทานนามว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"** เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิด **"วรมหาวิหาร"**

ต่อมา **พระธรรมรัตนวิสุทธิ์** เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส องค์ปัจจุบัน ได้แต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง **มีพระเทพประสิทธิมนต์** เป็นประธาน เพื่อดำเนินการค้นคว้าชำระและจัดพิมพ์ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสขึ้นใหม่ให้สมบูรณ์ คณะกรรมการฯ ได้พยายามเสาะหาเอกสารหลักฐานข้อมูลต่างๆ จากหอสมุดแห่งชาติ, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง และจากผู้รอบรู้ในเรื่องโบราณคดีอีกหลายท่าน จึงได้ข้อมูลอันเป็นหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่า **"วัดสามปลื้ม"** นี้ **เจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น)** ในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นบิดาของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ในรัชกาลที่ ๓ ได้บูรณะปฏิสังขรณ์เป็นการใหญ่ เรียกว่า **"มหาปฏิสังขรณ์"** มาก่อนแล้วแต่รัชกาลที่ ๑ เสร็จแล้วได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวงแด่ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"** เป็นพระอารามหลวงสืบมา นอกจากนั้น ยังพบเอกสารหลักฐานอื่น สนับสนุนอีกว่า วัดนี้ มีนามว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"** มาก่อนรัชกาลที่ ๓ แล้ว ต่อมาเจ้าพระบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เมื่อยังเป็น **"นายสิงเกษตรรักษา"** ผู้เป็นบุตรของพระยาอภัยราชา (ปิ่น) จึงมาบูรณะปฏิสังขรณ์ใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ในรัชกาลที่ ๓ แล้วน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศล ส่วนการจัดลำดับชั้นพระอารามหลวงนั้น เพิ่งจะมีขึ้นในรัชกาลที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๘ ดังเอกสารต่างๆ ที่แนบมาพร้อมนี้

โดยที่ ตราสัญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาส ที่วัดได้จำขึ้นใช้เอง เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นต้นมานั้น ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีท่านผู้รู้หลายท่านท้วงติงเสมอว่า ยังไม่เหมาะสมกับเป็นตราสัญลักษณ์พระอารามหลวง และมิได้

แสดงออกถึง การเทิดทูนพระมหากษัตริย์ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระองค์ผู้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณสถาปนาและทรงถวายพระบรมราชูปถัมภ์พระอารามหลวงแห่งนี้

ด้วยเหตุนี้ พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส จึงตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีพระเทพประสิทธิมนต์ เป็นประธาน เพื่อดำเนินการออกแบบตราสัญลักษณ์วัดขึ้นใหม่ ในการนี้คณะกรรมการฯได้เชิญ นางสาววิยะดา เจริญสุข ผู้ได้รับพระราชทานรางวัลชนะเลิศออกแบบตราสัญลักษณ์ **"ฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙"** เป็นผู้ออกแบบหลายแบบ และคณะกรรมการฯ ได้พิจารณาเห็นชอบแบบที่ส่งมาพร้อมนี้ เป็นตราสัญลักษณ์ของวัดจักรวรรดิราชาวาส ทั้งนี้ เพื่อเป็นการจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ตระหนักว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ผู้ทรงเป็นพระปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทรงถวายพระบรมราชูปถัมภ์พระศาสนาสถาปนาวัดนี้ เป็นพระอารามหลวง พร้อมกับพระราชทานนามว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส" ในรัชกาลของพระองค์**

อนึ่ง ขณะนี้ คณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์วัดจักรวรรดิราชาวาส ได้ชำระและจัดนำเอกสารหลักฐานโบราณที่พบว่า วัดนี้ ได้นามว่าวัดจักรวรรดิราชาวาส มาแต่รัชกาลที่ ๑ พิมพ์ลงในประวัติวัดฉบับใหม่เสร็จแล้ว เวลานี้ เพียงแต่รอตราสัญลักษณ์พระราชทานเท่านั้น โดยหวังว่าหากได้รับพระราชทาน ก็จะอัญเชิญตราพร้อมเอกสารเกี่ยวกับการขอพระราชทานตราสัญลักษณ์นี้ ลงในหนังสือประวัติวัด เพื่อเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ และจะใช้หนังสือนี้ชำร่วยในงานฉลองชนมายุครบ ๑๐๐ ปี แห่งเจ้าพระคุณสมเด็จธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร ป.ธ.๘) อดีตเจ้าอาวาส ซึ่งงานนี้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯสยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชานุเคราะห์ และจะเสด็จฯ ทั้งยังทรงโปรดเกล้าฯให้ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เสด็จฯพร้อมด้วย หม่อมเจ้าหญิงสิริวัณวรี มหิดล มาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระอุโบสถวัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ ๔-๕ เมษายน ๒๕๔๐ ด้วย

จึงเจริญพรมา เพื่อขอได้โปรดนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต อัญเชิญตราพระมหาพิชัยมงกุฎเป็นเครื่องหมายประจำตราวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร พระอารามหลวง เพื่อเฉลิมพระบารมี สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า องค์พระปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และพระบรมราชจักรีวงศ์ ที่ทรงเริ่มต้นถวายพระบรมราชูปถัมภ์วัดจักรวรรดิราชาวาส ตลอดมาทุกรัชกาล และเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าฯ รัชกาลปัจจุบัน ที่ทรงครองราชย์โดยธรรมมายาวนานกว่าทุกรัชกาล ในมหามงคลสมัยปีกาญจนาภิเษกครั้งนี้ด้วย พร้อมนี้ ได้ส่งแบบตราสัญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาส ที่ขอพระราชทานมาด้วยแล้ว.

ขอเจริญพร

(พระธรรมรัตนวิสุทธิ์)
เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส

เมื่อราชเลขาธิการต้องการข้อมูลเพิ่มเติมอีก พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ จึงโปรดให้พระเทพประสิทธิมนต์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ประธานกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส มีหนังสือที่ วจ. ๒๕/๒๕๔๐ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๔๐ พร้อมกับข้อมูลเพิ่มเติม ถึงราชเลขาธิการ ดังสำเนาต่อไปนี้

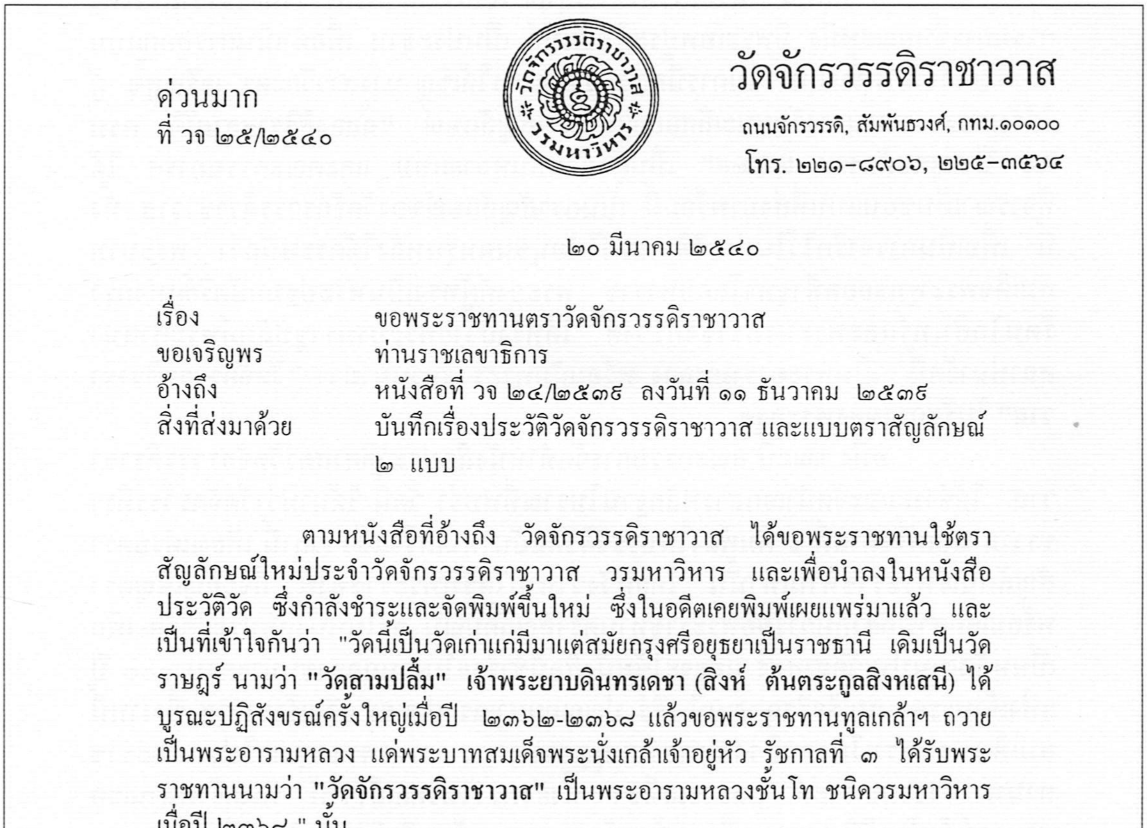

วัดจักรวรรดิราชาวาส
ถนนจักรวรรดิ, สัมพันธวงศ์, กทม.๑๐๑๐๐
โทร. ๒๒๑-๘๙๐๖, ๒๒๕-๓๕๖๔

ด่วนมาก
ที่ วจ ๒๕/๒๕๔๐

๒๐ มีนาคม ๒๕๔๐

เรื่อง	ขอพระราชทานตราวัดจักรวรรดิราชาวาส
ขอเจริญพร	ท่านราชเลขาธิการ
อ้างถึง	หนังสือที่ วจ ๒๔/๒๕๓๙ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๙
สิ่งที่ส่งมาด้วย	บันทึกเรื่องประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส และแบบตราสัญลักษณ์ ๒ แบบ

ตามหนังสือที่อ้างถึง วัดจักรวรรดิราชาวาส ได้ขอพระราชทานใช้ตราสัญลักษณ์ใหม่ประจำวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร และเพื่อนำลงในหนังสือประวัติวัด ซึ่งกำลังชำระและจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ ซึ่งในอดีตเคยพิมพ์เผยแพร่มาแล้ว และเป็นที่เข้าใจกันว่า "วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดิมเป็นวัดราษฎร์ นามว่า **"วัดสามปลื้ม" เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ ต้นตระกูลสิงหเสนี)** ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่เมื่อปี ๒๓๖๒-๒๓๖๘ แล้วขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง แด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้รับพระราชทานนามว่า **"วัดจักรวรรดิราชาวาส"** เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร เมื่อปี ๒๓๖๘ " นั้น

ขณะนี้ พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งมีพระเทพประสิทธิมนต์ เป็นประธาน เพื่อทำการค้นคว้าและจัดพิมพ์ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส ขึ้นใหม่ ให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกในงานทำบุญอายุครบ ๖ รอบ ของพระเดชพระคุณท่าน เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๓๗ แต่การค้นคว้าและจัดทำประวัติให้สมบูรณ์นั้นต้องใช้บุคลากรและเวลาพอสมควร งานนี้จึงมาเสร็จในปีนี้

จากหลักฐานต่างๆ ที่คณะกรรมการฯได้ค้นคว้าและพบจากจดหมายเหตุและหมายรับสั่งตลอดถึงราชกิจจานุเบกษาเป็นต้น เป็นที่แน่ชัดว่า วัดสามปลื้ม นี้ เป็นพระอารามหลวงนามว่า **"วัดจักรวัติราชาวาษ"** (การเขียนในสมัยนั้น) มาแต่รัชกาลที่ ๑ แต่มาทำการบูรณะปฏิสังขรณ์อย่างจริงจังครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ อันเป็นการถวายพระราชกุศลซ้ำอีกครั้งหนึ่ง และได้รับพระมหากรุณาโปรด พระราชทานพระราชานุเคราะห์มาตลอดรัชกาล ซึ่งเอกสารหลักฐานต่างๆ ทางวัดได้จัดพิมพ์ลงในประวัติวัดฉบับใหม่เสร็จแล้ว เวลานี้ เพียงแต่รอตราสัญลักษณ์พระราชทานเท่านั้น โดยหวังว่าหากได้รับพระราชทานตราสัญลักษณ์ใหม่ ก็จะอัญเชิญตราพร้อมเอกสารเกี่ยวกับเรื่องตราสัญลักษณ์นี้ ลงในหนังสือประวัติวัด เพื่อเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงถวายพระราชูปถัมภ์ ต่อวัดจักรวรรดิราชาวาส และพระศาสนาในมหามงคลสมัยนี้ และจะให้หนังสือนี้ เป็นที่ระลึกในงานฉลองชนมายุครบ ๑๐๐ ปี แห่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาส ซึ่งงานนี้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรด พระ

ราชทานพระราชานุเคราะห์ และจะเสด็จฯ พร้อมด้วย พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา และหม่อนเจ้าหญิงสิริวัณวรี มหิดล ในวันที่ ๔-๕ เมษายน ๒๕๔๐ นี้

พร้อมหนังสือนี้ อาตมภาพ ได้ส่งแบบตราสัญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาสมาเพื่อโปรดพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง รวม ๒ แบบ คือ

แบบที่มีสัญลักษณ์เลข ๑ หมายถึงเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๑ และ

แบบที่มีสัญลักษณ์เลข ๓ หมายถึงเป็นพระอารามหลวงที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในรัชกาลที่ ๓ แล้วขอพระราชทานถวายพระราชกุศล เป็นการถวายซ้ำ ให้อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ อีกครั้งหนึ่ง

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และเพื่อขอได้โปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เพื่อโปรดพระราชทานตราสัญลักษณ์แบบใดแบบหนึ่งใน ๒ แบบนี้ หรือแบบอื่นใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน เป็นตราสัญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร เฉลิมพระเกียรติสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่ทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ครั้งนี้ด้วย จักเป็นมหากุศลอย่างยิ่ง.

ขอเจริญพร

(พระเทพประสิทธิมนต์)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส
ประธานคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส

(สิ่งที่ส่งมาด้วย) แนบท้ายหนังสือที่ วจ ๒๕/๒๕๔๐

เรื่องประวัติสังเขปวัดจักรวรรดิราชาวาส (สามปลื้ม)

ประวัติวัดนี้ ในอดีตได้มีการจำจากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา เพิ่งจะมีการสืบหาหลักฐานและเขียนพิมพ์ขึ้นเผยแพร่ในงานพระราชทานเพลิงศพอดีตเจ้าอาวาสในยุคหลัง โดยเฉพาะในงานพระราชทานเพลิงศพ พระคุณาจารวัตร (สุวณฺโณ ใช้) เมื่อ ๒๐ มีนาคม ๒๔๙๘ โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร ป.ธ.๙) เมื่อยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมธีรราชมหามุนี เป็นผู้รวบรวมเรียบเรียง และหลวงไกรธามาตร (ถนอม สิงหเสนี) ผู้สืบสายสกุลเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นผู้ตรวจแก้ หรือเขียนขึ้นใหม่ โดยเฉพาะในส่วนที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา เกี่ยวข้องกับวัดนี้ กล่าวโดยสรุปว่า

วัดนี้เดิมเป็นวัดราษฎร์ นามว่า “วัดสามปลื้ม” เป็นวัดเก่าแก่มีมาแต่สมัยกรุงศรี อยุธยาเป็นราชธานี ต่อมาได้ทรุดโทรมลง เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ ต้นตระกูล สิงหเสนี) เมื่อครั้งยังเป็น “นายสิงห์ เกษตรรักษา” ได้นำครอบครัวญาติมิตรบูรณะ ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ทั้งวัด เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๒-๒๓๖๘ แล้วน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้รับโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดจักรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร” พระอารามหลวงชั้นโท ฯลฯ ....

ประวัติวัดดังกล่าวนี้ ได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่องตลอดมา จนเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า วัดนี้เพิ่งได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๓ เพราะในอดีตวัดนี้ทรุดโทรมมาก แต่มาเจริญรุ่งเรืองในรัชกาลที่ ๓ โดยที่ทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ในฐานะเป็นวัดที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) อุปถัมภ์ และได้เสด็จฯ พระราชทานผ้าพระกฐินแทบทุกปี (แม้ในรัชกาลต่อมา พระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จฯ แทบทุกปี โดยเฉพาะรัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จฯ ติดต่อทุกปีถึง ๑๓ ปี แม้ในรัชกาลต่อมา ก็ได้เสด็จฯ ติดต่อมาจนถึงปีที่มีการเปลี่ยนการปกครอง) จึงอาจทำให้ผู้คนทั้งหลายเข้าใจว่าเป็นวัดประจำรัชกาลที่๓ด้วยเหตุนี้

ต่อมา พระธรรมรัตนวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้แต่ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มี พระเทพประสิทธิมนต์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นประธานฯ เพื่อชำระและจัดพิมพ์ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาสขึ้นใหม่ เป็นหนังสือที่ระลึกในงานทำบุญอายุครบ ๖ รอบ ๙ มีนาคม ๒๕๓๗

เนื่องจากการค้นคว้าหาเอกสารหลักฐานอ้างอิงในการจัดชำระและจัดพิมพ์ประวัติวัดนี้ จะต้องใช้บุคลากรและเวลาพอสมควร การจัดทำและพิมพ์ประวัติวัดนี้จึงไม่สามารถเสร็จทันตามกำหนด ในปี ๒๕๓๗ งานนี้จึงล่าช้ามาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๐

อย่างไรก็ตาม ในการตรวจสอบเอกสารหลักฐานจากราชกิจจานุเบกษาและเอกสารโบราณอื่นๆ พบว่า วัดนี้ เป็นพระอารามหลวงมาแต่รัชกาลที่ ๑ นามว่า "วัดจักรวรรดิราชาวาส" แต่สร้อย จากเอกสารที่พบเป็น "วรวิหาร" ยิ่งเพิ่มการรับรองชัดเจนว่าเป็นพระอารามหลวงมาแล้วแต่รัชกาลที่ ๑ แน่นอน เพียงแต่ยังไม่อาจรับรองได้ว่า มาเปลี่ยนสร้อยเป็น "วรมหาวิหาร" ในรัชกาลที่ ๓ หรือสร้อยนี้ได้มาแต่รัชกาลที่ ๑ แล้ว แต่เวลาพิมพ์อาจตกหล่นเป็น "วรวิหาร" อันเป็นกรณีปกติของการตรวจปรู๊ฟผิดหรือไม่?

สำหรับการจัดลำดับชั้นตรี-โท-เอกของพระอารามหลวงนั้น เพิ่งมีขึ้นในรัชกาลที่ ๖ ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเสนอให้จัดลำดับวัดพระอารามหลวงในระดับต่างๆ ขึ้น เพราะฉะนั้น วัดจักรวรรดิราชาวาส จึงน่าจะเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิด "วรมหาวิหาร" ในรัชกาลที่ ๖ มิใช่ในรัชกาลที่ ๓ ตามที่บอกเล่ากันต่อๆ มา

ในการขอพระราชทานตราประจำวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร นี้จึงน่าพิจารณาว่า จะใช้สัญลักษณ์เลข ๑ (รัชกาลที่ ๑) ไว้ภายในตรามหาพิชัยมงกุฎในฐานะที่วัดนี้ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๑ หรือจะใช้สัญญลักษณ์เลข ๓ (รัชกาลที่ ๓) ไว้ภายในตราพระมหาพิชัยมงกุฎ ในฐานะที่ทรงรับการถวายซ้ำเป็นพระอารามหลวงในพระบรมราชานุเคราะห์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดมา ย่อมฟังขึ้นและสามารถทำได้ทั้งสองอย่าง เพราะ

- ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๑
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ให้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ สุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน.

(พระเทพประสิทธิมนต์)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส
ประธานกรรมการจัดทำหนังสือประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส
๑๙ มีนาคม ๒๕๔๐

ราชเลขาธิการ หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี) ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้ทรงพระกรุณา โปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาส ดังที่ราชเลขาธิการมีหนังสือที่ รล ๐๐๐๓/๖๒๓๙ ลงวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๔๐ นมัสการพระธรรมรัตนวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ต่อไปนี้

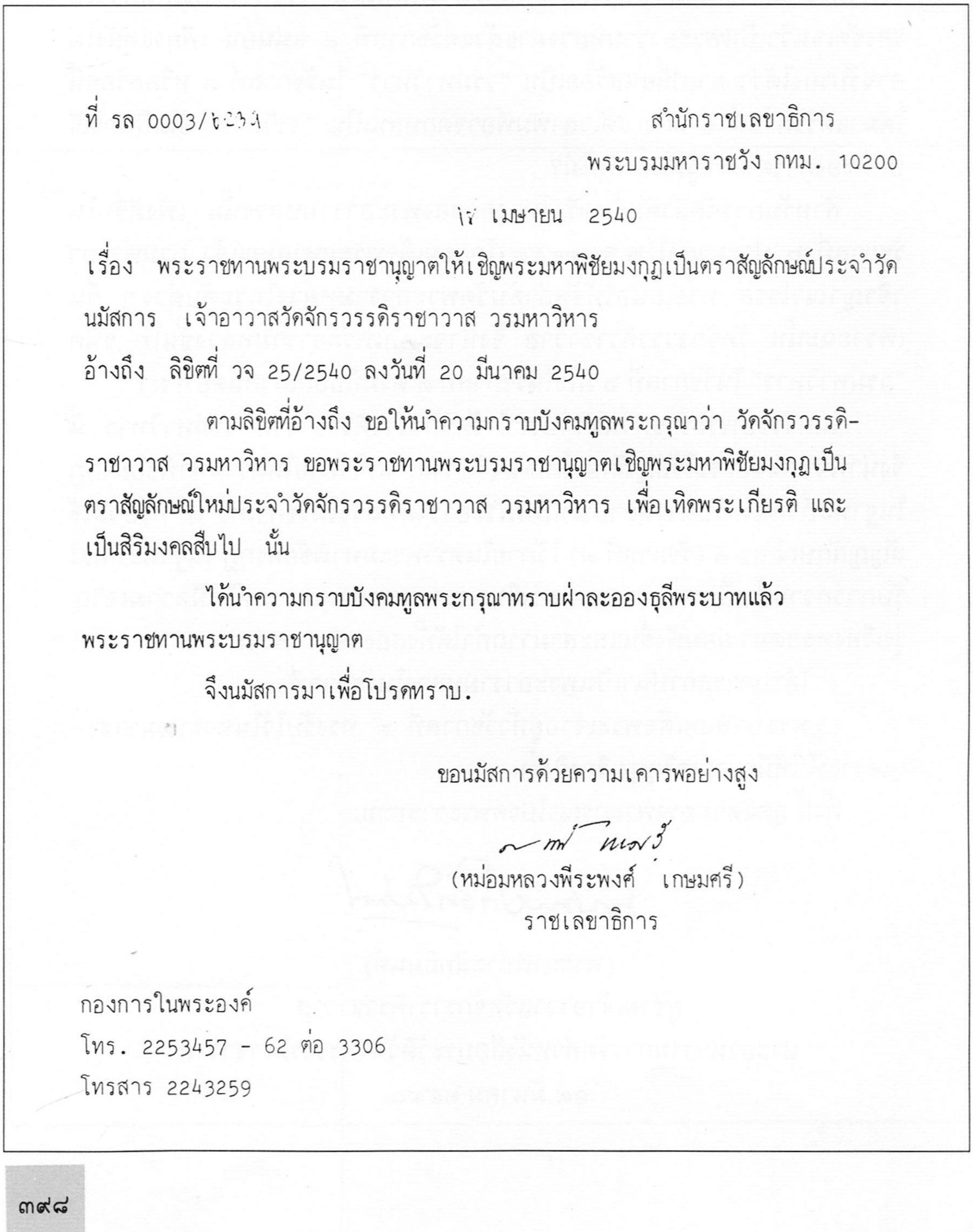

ที่ รล 0003/๖๒๓๙ สำนักราชเลขาธิการ

พระบรมมหาราชวัง กทม. 10200

๑๘ เมษายน 2540

เรื่อง พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เชิญพระมหาพิชัยมงกุฎเป็นตราสัญลักษณ์ประจำวัด

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

อ้างถึง ลิขิตที่ วจ 25/2540 ลงวันที่ 20 มีนาคม 2540

ตามลิขิตที่อ้างถึง ขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเชิญพระมหาพิชัยมงกุฎเป็นตราสัญลักษณ์ใหม่ประจำวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร เพื่อเทิดพระเกียรติ และเป็นสิริมงคลสืบไป นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว พระราชทานพระบรมราชานุญาต

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดทราบ.

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี)
ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์
โทร. 2253457 - 62 ต่อ 3306
โทรสาร 2243259

๑
วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร

คณะสงฆ์วัดจักรวรรดิราชาวาส มีพระพุทธิวงศมุนี (บุญมา ทีปธมฺโม ป.ธ.๖) เจ้าอาวาสเจ้าคณะภาค ๑๒ และคณะอุบาสกอุบาสิกา รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้ตราสัญลักษณ์วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร วัดจักรวรรดิราชาวาสจักถือว่าตราสัญลักษณ์ที่ได้รับพระราชทานมานี้ เป็นตราสัญลักษณ์ทางราชการของวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร สืบต่อไป

**รองศาสตราจารย์อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ ป.ธ.๙,กศ.บ.,ค.ม. (จุฬา) เรียบเรียง*

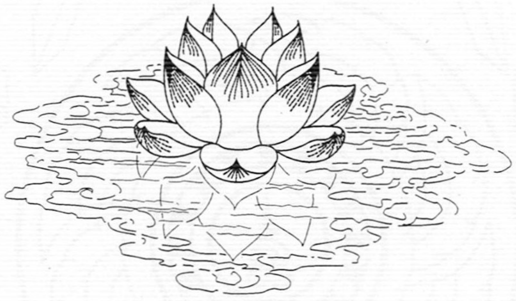

พิมพ์ที่ บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด
58 ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กทม. 10600
โทร. 465 4300-1 แฟ็กซ์ 472 1085

สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต

ใดใดคือสิ่งสวัสดี
สิ่งนั้นพลันมี
แด่ท่านนิรันดร์ เทอญ.

ประวัติวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐

อภิตฺถเรถ กลฺยาเณ
ปาปา จิตฺตํ นิวารเย

พึงขวนขวายทำความดี
และห้ามใจจากความชั่ว

พระพุทธภาษิต